

Polák, Peter, Tittlová, Marcela ed.

KRIMINOLOGICKÉ MOŽNOSTI RIEŠENIA DOMÁCEHO NÁSILIA

Zborník príspevkov z vedeckej konferencie
s medzinárodnou účasťou konanej
dňa 20. apríla 2017

Wolters Kluwer

Vzor citácie: Polák, P., Tittlová, M.: Kriminologické možnosti riešenia domáceho násillia. Bratislava:

Wolters Kluwer, 2017, ISBN

Zostavili: doc. JUDr. Peter Polák, PhD., JUDr. Marcela Tittlová, PhD.

Spracoval: JUDr. Marek Talapka

Recenzenti:

prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc.

prof. JUDr. Ing. Viktor Porada, DrSc, d.r. hc. mult.

Programový výbor:

prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc.

prof. PhDr. Květoň Holc, DrSc.

doc. JUDr. Peter Polák, PhD.

JUDr. Marcela Tittlová, PhD.

JUDr. Zuzana Medelská Tkáčová, PhD.

Organizačný výbor:

doc. JUDr. Peter Polák, PhD.

JUDr. Marcela Tittlová, PhD.

JUDr. Marek Talapka

JUDr. Peter Papáček

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0644.

This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-15-0644.

Vydalo vydavateľstvo právnickej literatúry

Wolters Kluwer s. r. o.,

Mlynské nivy 48, 821 09 Bratislava,

office@wolterskluwer.sk, www.wolterskluwer.sk,

v roku 2017 ako svoju 351. publikáciu

© Polák, Peter, Tittlová, Marcela ed., 2017

ISBN 978-80-8168-708-2 (brožovaná)

OBSAH

Predhovor/Preface	12
Program	14
<i>JUDr. Marcela Tittlová, PhD.</i>	
Pojem a znaky domáceho násilia	18
<i>doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.</i>	
Základné znaky domáceho násilia	30
<i>doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.</i>	
Fenomenológia domáceho násilia	50
<i>doc. PhDr. Darina Havrlentová, PhD.</i>	
Intimita, rodina, domáce násilie	63
<i>prof. RNDr. Jaroslav Holomek, CSc.</i>	
Obete týrania – poznatky získané v rámci dlhodobého viktimačného výskumu	74
<i>doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.</i>	
Posilnenie ochrany obetí domáceho násilia elektronickým monitoringom osôb	84
<i>doc. PhDr. Ludmila Čírtková, CSc.</i>	
Zkušenosti s řešením domácího násilí v ČR	100
<i>prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.</i>	
Trestno-právne a kriminalistické aspekty dokazovania domáceho násilia	113
<i>doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD., JUDr. Michaela Jurisová, PhD.</i>	
Prevencia domáceho násilia	125

doc. JUDr. Ingrid Mencerová, PhD.

Prevenčia a eliminácia domáceho násilia	141
--	------------

JUDr. Andrea Erdösová, PhD.

Domáce násilie v štrasburskej reflexii, alebo o zlyhaní nášho systému ochrany obetí. Krátke zamyslenie nad dvoma prípadmi	153
--	------------

JUDr. Dominika Danková

Pomoc obetiam domáceho násilia vo vnútroštátnych a medzinárodných dokumentoch	162
--	------------

doc. JUDr. Peter Polák, PhD.

Pomoc obetiam domáceho násilia	179
---	------------

PhDr. Mgr. Petr Maule, MBA

Pomoc obeť domáciho násilí – praxe právniho poradce Bílého kruhu bezpečí	206
---	------------

JUDr. Monika Škrovánková

Domáce násilie páchané na senioroch	209
--	------------

PhDr. Jaroslav Spodniak

Obete násilia – ženy a deti a ich riešenie v nepriaznivej situácii	230
---	------------

JUDr. Mgr. Zuzana Medelská Tkáčová, PhD.

Netrestnoprávne inštitúty riešenia domáceho násilia	245
--	------------

JUDr. Bystrík Šramel, PhD.

Vykázanie zo spoločného obydli ako preventívny prostriedok ochrany pred domácim násilím	263
--	------------

JUDr. Dominika Kučerová

Domáce násilie: fikcia alebo fenomén dnešnej doby?	275
---	------------

PhDr. Alena Kopányiová, PhD., PhDr. Eva Smiková, PhD.

Možnosti znaleckého dokazovania sexuálneho zneužívania páchaného na deťoch	290
---	------------

PhDr. Dušan Selko, PhD., PhDr. Štefan Matula, PhD.

Rola znalca – psychológa pri posudzovaní domáceho násilia v časovom kontinuu	300
---	------------

prof. JUDr. Mgr. Jana Viktoryová, PhD., JUDr. Jaroslav Blatnický, PhD.

Komunikácia s obeťou domáceho násilia v procese vyšetrovania	319
---	------------

Mgr. PhDr. Andrej Franek

Paradigma domáceho násilia – znalecký súhrn	334
--	------------

PhDr. Tomáš Habánik, Bc. Martin Vavruš

Nástroje prevencie pred domácim násilím v psychickej podobe	343
--	------------

JUDr. Denisa Hamranová

(De)kriminalizácia domáceho násilia v Európe? Zhodnotenie prijatia kontroverzného zákona v Rusku	352
---	------------

JUDr. Michal Antal

Fenomén zneužívania systému ochrany obetí domáceho násilia prezumpcia viny v prípadoch domáceho násilia	366
--	------------

JUDr. et PhDr. mult. Libor Klimek, PhD.

Rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie vo veci C-105/03 – Pupino: postavenie obetí v trestnom konaní – ochrana zraniteľných osôb – výsluch maloletých svedkov	375
--	------------

JUDr. Bc. Viktor Marko, PhD.

Osobitosti dokazovania domáceho násilia	388
--	------------

doc. JUDr. PhDr. Ivo Svoboda, Ph.D.

Mediace konfliktu jako akční pole sociálního pedagoga při prevenci či řešení domácího násilí	396
---	------------

MUDr. Lubomíra Izáková, PhD., PhDr. Martin Gronský, PhD.

Znalecké psychiatrické a psychologické posudzovanie osôb zažívajúcich domáce násilie	404
---	------------

prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.

Obeť domáceho násilia ako obzvlášť zraniteľná obeť 417

JUDr. Mgr. Andrea Jecková

Páchatelia domáceho násilia 437

JUDr. Marek Talapka

Páchatelia domáceho násilia 453

Mgr. Peter Papáček

Základné formy domáceho násilia 465

Mgr. Zuzana Bahurinská

**Sexuálne zneužívanie dieťaťa ako jedna z foriem
intrafamiliárneho násilia** 477

JUDr. Monika Hullová, PhD.

**Komponenty metodiky činnosti polície na úseku
odhaľovania a objasňovania domáceho násilia** 490

JUDr. Marek Chovan

**Náhrada škody obetiam násilných trestných činov
podľa osobitného zákona** 507

prof. PhDr. Květoň Holcr, DrSc., Mgr. Daniela Košecká, PhD.

**Obete násilnej kriminality medzi príbuznými
v policajných štatistikách** 514

JUDr. Ladislav Vajzer, PhD., Ing. Stanislav Šišulák, PhD.

**Zamedzenie sekundárnej viktimizácie obetí domáceho
násilia a spolupráca vyšetrovateľa s občianskymi združeniami** 533

Mgr. Daniela Košecká, PhD., doc. PhDr.

Alojz Ritomský, PhD., PhDr. Veronika Boleková, PhD.

Psychologické aspekty obetí domáceho násilia 542

JUDr. Michal Žofčák

Mediácia v praxi – možnosť riešenia domáceho násilia 558

CONTENTS

Preface	13
Conference Programme	14
<i>JUDr. Marcela Tittlová, PhD.</i>	
Concept and signs of domestic violence	18
<i>doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.</i>	
Basic features of domestic violence	30
<i>doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.</i>	
Phenomenology of domestic violence	50
<i>doc. PhDr. Darina Havrlentová, PhD.</i>	
Intimacy, family, domestic violence	63
<i>prof. RNDr. Jaroslav Holomek, CSc.</i>	
Victims of abuse – knowledge from long-term crime victimisation research	74
<i>doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.</i>	
Strengthening the protection of victims of domestic violence electronic individual monitoring	84
<i>doc. PhDr. Ludmila Čírtková, CSc.</i>	
Experience with handling domestic violence cases in Czech Republic	100
<i>prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.</i>	
Criminal law and criminological aspects of evidence of domestic violence	113
<i>doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD., JUDr. Michaela Jurisová, PhD.</i>	
Prevention of domestic violence	125

doc. JUDr. Ingrid Mencerová, PhD.

Prevention and reduction of domestic violence	141
--	------------

JUDr. Andrea Erdősová, PhD.

Domestic violence in Strasbourg reflection, or the failure of our victim protection system. A brief reflection on two cases	153
--	------------

JUDr. Dominika Danková

Assistance to victims of domestic violence in national and international documents	162
---	------------

doc. JUDr. Peter Polák, PhD.

Assistance to victims of domestic violence	179
---	------------

PhDr. Mgr. Petr Maule, MBA

Help with victims of domestic violence – the practice of the legal counsel of the White Circle of Safety	206
---	------------

JUDr. Monika Škrovánková

Domestic violence against the elderly	209
--	------------

PhDr. Jaroslav Spodniak

Victims of violence – women and children and their solutions in an unfavorable situation	230
---	------------

JUDr. Mgr. Zuzana Medelská Tkáčová, PhD.

Non – criminal institutes in addressing the domestic violence	245
--	------------

JUDr. Bystrík Šramel, PhD.

Expulsion from the common dwelling as a preventive measure against domestic violence	263
---	------------

JUDr. Dominika Kučerová

Domestic violence: fiction or phenomenon of our time?	275
--	------------

PhDr. Alena Kopýnyiová, PhD., PhDr. Eva Smíková, PhD.

Possibilities of expert evidence of sexual abuse committed against children	290
--	------------

PhDr. Dušan Selko, PhD., PhDr. Štefan Matula, PhD.

Role of an expert psychologist in the assessment of domestic violence in a timeline	300
--	------------

prof. JUDr. Mgr. Jana Viktoriová, PhD., JUDr. Jaroslav Blatnický, PhD.

Communicating with the victim of domestic violence in the investigation process	319
--	------------

Mgr. PhDr. Andrej Franek

Domestic violence paradigm – expert’s summary	334
--	------------

PhDr. Tomáš Habánik, Bc. Martin Vavruš

Tools for prevention of domestic psychological abuse	343
---	------------

JUDr. Denisa Hamranová

(De)criminalization of domestic violence in Europe? Appreciation the adoption of the controversial law in Russia	352
---	------------

JUDr. Michal Antal

Phenomenon of abuse of the system of protection of victims of domestic violence presumption of guilt in cases of domestic violence	366
---	------------

JUDr. et PhDr. mult. Libor Klimek, PhD.

Decision of the Court of Justice of the European Union in Case C-105/03 – Pupino: Standing of Victims in Criminal Proceedings – Protection of Vulnerable Persons- Hearing of Minors as Witnesses	375
---	------------

JUDr. Bc. Viktor Marko, PhD.

Particularities of substantiation of domestic violence	388
---	------------

doc. JUDr. PhDr. Ivo Svoboda, Ph.D.

Conflict mediation as a special field of social pedagogue in preventing or dealing with domestic violence	396
--	------------

MUDr. Lubomíra Izáková, PhD., PhDr. Martin Gronský, PhD.

Psychiatric and psychological expert assessment of people experiencing domestic violence	404
---	------------

prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.

Victim of Domestic Violence as a Particularly Vulnerable Victim	417
--	------------

JUDr. Mgr. Andrea Jecková

Offenders of domestic violence	437
---	------------

JUDr. Marek Talapka

Domestic violence offenders	453
--	------------

Mgr. Peter Papáček

The basic forms of domestic violence	465
---	------------

Mgr. Zuzana Bahurinská

Sexual abuse of the child as a form of intrafamilial violence	477
--	------------

JUDr. Monika Hullová, PhD.

The components of police methodology in the field of detection and clarification of domestic violence	490
--	------------

JUDr. Marek Chovan

Compensation to the victims of the violent crimes regarding to the separate law	507
--	------------

prof. PhDr. Květoň Holcr, DrSc., Mgr. Daniela Košecká, PhD.

Victims of Violent Crime Among Relatives in Police Statistics	514
--	------------

JUDr. Ladislav Vajzer, PhD., Ing. Stanislav Šišulák, PhD.

The preclusion of secondary victimization of domestic violence victims and the co-operation of investigator with non-governmental organizations 533

*Mgr. Daniela Košecká, PhD., doc. PhDr. Alojz Ritomský, PhD.,
PhDr. Veronika Boleková, PhD.*

Psychological aspects of victims of domestic violence 542

JUDr. Michal Žofčák

Mediation in practice – the possibility of solving domestic violence 558

PREDHOVOR

Domáce násilie je deviáciou a osobitným sociálno-patologickým javom rodiny, pričom v súčasnosti sa stalo tak zásadným negatívnym protispoločenským javom, že je nevyhnutné urýchlene hľadať možnosti jeho efektívnej kontroly tak represívnymi prostriedkami, ako aj prostriedkami prevencie. Domáce násilie je vedomou činnosťou, ktorá má podobu fyzického, psychického, sexuálneho, ekonomického, či iného násilia, alebo ide o ich kombináciu. Začína sa opakujúcimi útokmi proti ľudskej dôstojnosti, ku ktorým sa postupne pridávajú útoky proti zdraviu, a v konečnom štádiu nie sú vylúčené aj útoky proti životu. Od ostatných foriem delikventného správania sa domáce násilie odlišuje tým, že je násilím medzi osobami s príbuzenským alebo iným blízkym vzťahom, ktoré vytvára vzťah závislosti obeť na páchatelovi a je zamerané na získanie moci páchatela nad obeťou. Charakteristickou črtou domáceho násilia je aj skutočnosť, že sa pre svoje trvanie a rôznu intenzitu násilných aktov postupne stáva súčasťou bežného života jeho účastníkov.

Z uvedených skutočností vyplýva, že hľadanie riešení kontroly domáceho násilia, s cieľom dosiahnuť jeho maximálnu možnú minimalizáciu a poskytnúť účinnú pomoc jeho obetiam, je veľmi náročná úloha. Nevyhnutným predpokladom hľadania možných riešení tohto problému je jeho všestranné poznanie, a to najmä z pohľadu kriminologických aspektov, ale aj z pohľadu psychologických, sociologických a kriminalistických poznatkov.

Ambíciou jednotlivých príspevkov uverejnených v tomto Zborníku z konferencie s medzinárodnou účasťou pod názvom „Kriminologické možnosti riešenia domáceho násilia“ je k naplneniu tohto cieľa prispieť.

Organizátori konferencie

PREFACE

Domestic violence is a deviation and a specific socio-pathological phenomenon of the family, while at present it has become such major negative anti-social phenomenon that it is necessary to quickly find the possibilities of its effective control by both repressive means, as well as means of prevention. Domestic violence is a conscious activity that takes the form of physical, psychological, sexual, economic, or other violence, or of their combination. It begins with repetitive attacks against human dignity, to which attacks against health are being added gradually and attacks against life are not excluded at final stage.

From other forms of delinquent behavior, domestic violence is distinguished by the fact that it is violence between persons with a family or other close relationship that creates a relationship of victim dependence on the perpetrator and is aimed for gaining the power of the perpetrator over the victim. A characteristic feature of domestic violence is the fact that, for its duration and the varying intensity of violent acts, it gradually becomes part of the normal life of its participants.

The above-mentioned facts show that finding solutions to the control of domestic violence, in order to reach its maximum possible minimization and provide effective assistance to its victims, is a very challenging task. The necessary prerequisite for finding possible solutions for this problem is its versatile knowledge, particularly in terms of criminological aspects, but also from the perspective of psychological, sociological and criminalistics knowledge.

The ambition of the individual contributions published in this Proceedings of the Conference with an International Participation called “Criminological Possibilities of Resolving Domestic Violence” is to contribute to this aim.

Conference organizers

PANEURÓPSKA VYSOKÁ ŠKOLA

Fakulta práva

Program vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou

„Kriminologické možnosti riešenia domáceho násillia“

organizovanej v rámci riešenia vedecko-výskumnej úlohy
*„Poukázanie na aktuálnosť domáceho násillia z pohľadu kriminologického, ako aj
 z pohľadu právneho a v širšom kontexte“* podporovanej APVV
 na základe zmluvy č. APVV-15-0644.

20. apríla 2017, miestnosť Aula Maxima, Tomášikova 20, 821 02 Bratislava

08⁰⁰ – 08⁵⁰ h	prezentácia účastníkov	
09⁰⁰ – 09¹⁰ h	otvorenie konferencie	
Blok I. 09¹⁰ – 11⁰⁰ hod.	JUDr. Marcela Tittlová, PhD. Fakulta práva PEVŠ Bratislava	Pojem a charakteristika domáceho násillia
	doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD. Akadémia Policajného zboru	Základné znaky domáceho násillia
	doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD. Právnická fakulta, Trnavskej univerzity	Fenomenológia domáceho násillia
	doc. PhDr. Darina Havrilentová, PhD. Fakulta prírodovedne-humanitná a pedagogická, Technická univerzita Liberec	Intimita, rodina a domáce násillie
	prof. RNDr. Jaroslav Holomek, CSc. Fakulta práva PEVŠ Bratislava	Obete týrania – poznatky získané v rámci dlhodobého viktimáčného výskumu
	doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD. Právnická fakulta UMB, Banská Bystrica	Posilnenie ochrany obetí domáceho násillia elektronickým monitoringom osôb
	doc. PhDr. Ludmila Čírtková, CSc. Policejní akademie České republiky	Aktuální problémy spjaté se řešením domácího násillí v ČR
	prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc. Právnická fakulta, Trnavskej univerzity	Trestno-právne a kriminalistické aspekty dokazovania domáceho násillia

Blok I. 09¹⁰ – 11⁰⁰ hod.	doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD. Právnická fakulta, Trnavskej univerzity	Prevenca domáceho násillia
	doc. JUDr. Ingrid Mencerová, PhD. Právnická fakulta UMB, Banská Bystrica	Prevenca a eliminácia domáceho násillia
	JUDr. Andrea Erdőšová, PhD. Fakulta práva PEVŠ Bratislava	Riešenie domáceho násillia v medzinárodných dokumentoch
	JUDr. Dominika Danková Právnická fakulta, Trnavskej univerzity	Pomoc obetiam domáceho násillia vo vnútroštátnych a medzinárodných dokumentoch
	doc. JUDr. Peter Polák, PhD. Fakulta práva PEVŠ Bratislava	Pomoc obetiam domáceho násillia
	PhDr. Mgr. Petr Maule, MBA	Pomoc obetiam domáciho násillia – praxe právního poradce Bílého kruhu bezpečí
	JUDr. Monika Škrovánková Právnická fakulta, Trnavskej univerzity	Domáce násillie páchané na senioroch
	Diskusia	

11⁰⁰ – 11²⁰ h	Coffee break	
Blok II. 11²⁰ – 13²⁰ hod.	PhDr. Jaroslav Spodniak Fakulta sociálnych vied UCM Trnava	Obete násillia – ženy a deti a ich riešenie v nepriaznivej situácii
	JUDr. Mgr. Zuzana Medelská – Tkáčová, PhD. Akadémia Policajného zboru	Netrestnoprávne inštitúty riešenia domáceho násillia
	JUDr. Bystrík Šramel, PhD. Fakulta sociálnych vied UCM Trnava	Vykázanie zo spoločného obydllia ako preventívny prostriedok ochrany pred domácim násillim
	JUDr. Dominika Kučerová Právnická fakulta, Trnavskej univerzity	Domáce násillia: fikcia alebo fenomén dnešnej doby?
	PhDr. Eva Smiková, PhD., PhDr. Alena Kopányiová, PhD. Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie Bratislava	Možnosti znaleckého dokazovania sexuálneho zneužívania páchaného na deťoch
	PhDr. Dušan Selko, PhD. PhDr. Štefan Matula, PhD. Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie Bratislava	Rola znalca – psychológa pri posudzovaní domáceho násillia v časovom kontinuu

Blok II. 11²⁰ – 13²⁰ hod.	prof. JUDr. Mgr. Jana Viktoriová, PhD. JUDr. Jaroslav Blatnický, PhD. Akadémia Policajného zboru	Komunikácia s obeťou domáceho násillia v procese vyšetrovania
	PhDr. Mgr. Andrej Franek Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu Žilina	Paradigma domáceho násillia – znalecký súhrn
	PhDr. Tomáš Habanik, Bc. Martin Vavruš Fakulta sociálnych vied UCM Trnava	Nástroje prevencie pred domácim násillim v psychickej podobe
	JUDr. Denisa Hamranová Právnická fakulta UK Bratislava	(De)kriminalizácia domáceho násillia v Európe? Zhodnotenie prijatia kontroverzného zákona v Rusku
	Diskusia	
13²⁰ – 14⁰⁰ h	Obed	
14⁰⁰ – 15⁰⁰ h	Uvedenie do života nových učebníc trestného práva: - prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D., predseda Najvyššieho súdu ČR, - zástupcovia vydavateľstva Wolters Kluwer Bratislava, - slávnostný prípitok.	
Blok III. 15⁰⁰ – 17⁰⁰ hod.	JUDr. Michal Antal Právnická fakulta, Trnavskej univerzity	Fenomén zneužívania systému ochrany obetí domáceho násillia: Presumpcia zavinenia v prípadoch domáceho násillia
	JUDr. et PhDr. mult. Libor Klímek, PhD. Fakulta práva PEVŠ Bratislava	Rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie vo veci C-105/03 – Pupino: postavenie obetí v trestnom konaní – ochrana zraniteľných osôb – výsych maloletých svedkov
	JUDr. Viktor Marko, PhD. Okresný súd Zvolen	Osobitosti dokazovania domáceho násillia
	doc. JUDr. PhDr. Ivo Svoboda, Ph. D. Vysoká škola regionálneho rozvoja Praha a Brno	Mediace konfliktu jako akční pole sociálního pedagoga při prevenci či řešení domácího násillí
	MUDr. Ľubomíra Izáková, PhD., PhDr. Martin Gronský, PhD. Akadémia Policajného zboru	Znalecké posudzovanie osôb zažívajúcich domáce násillie
	prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD. Fakulta práva PEVŠ Bratislava	Obeť domáceho násillia ako obzvlášť zraniteľná obeť

Blok III. 15⁰⁰ – 17⁰⁰ hod.	JUDr. Mgr. Andrea Jecková Právnická fakulta, Trnavskej univerzity	Páchatelia domáceho násillia
	JUDr. Marek Talapka Fakulta práva PEVŠ Bratislava	Páchatelia domáceho násillia
	Mgr. Peter Papáček Fakulta práva PEVŠ Bratislava	Základné formy domáceho násillia
	Mgr. Zuzana Bahurinská Fakulta práva PEVŠ Bratislava	Sexuálne zneužívanie dieťaťa ako jedna z foriem intrafamillárneho násillia
	pplk. JUDr. Monika Hullová, PhD. Akadémia Policajného zboru	Zahraničné skúsenosti s kontrolou trestnej činnosti súvisiacej s detskou pornografiou v oblasti trestného práva
	JUDr. Marek Chovan Fakulta práva PEVŠ Bratislava	Náhrada škody obetiam násilných trestných činov podľa osobitného zákona
	prof. PhD. Květoň Holc, DrSc., Mgr. Daniela Košecká, PhD. Fakulta práva PEVŠ Bratislava	Obete násilnej kriminality medzi príbuznými v policajných štatistikách
	JUDr. Ladislav Vajzer, PhD., Ing. Stanislav Šišulák, PhD. Akadémia Policajného zboru	Zamedzenie sekundárnej viktimizácie obetí domáceho násillia a spolupráca vyšetrovateľa s občianskymi združeniami
	Mgr. Daniela Košecká, PhD., Doc. PhD. Alojz Ritomský, PhD., PhDr. Veronika Boleková, PhD. Fakulta práva a psychológie PEVŠ Bratislava	Psychologické aspekty obetí domáceho násillia
Diskusia		
Záver konferencie		

Pojem a znaky domáceho násilia¹

Concept and signs of domestic violence

*JUDr. Marcela Tittlová, PhD.*²

Abstrakt:

Domáce násilie predstavuje sústavne aktuálny problém našej spoločnosti. Na začiatku akýchkoľvek úvah o možnostiach jeho riešenia (z hľadiska kriminologického, trestnoprávneho či správno-právneho) stojí otázka a súčasne problém vymedzenia domáceho násilia. Je možné klásť si otázku, čo to vôbec domáce násilie je a aké formy konania je možné pod tento pojem subsumovať. Otázkam vymedzenia a definovania domáceho násilia sa venuje predkladaný príspevok.

Abstract:

Domestic violence is a constantly up to date problem for our society. At the outset of any consideration of the possibilities of its solution (in terms of criminological, criminal or administrative law), there is a question and at the same time the problem of defining domestic violence. It is possible to ask what domestic violence is at all and what forms of action can be subsumed under this concept. The present contribution is dedicated to defining and defining domestic violence.

Kľúčové slová: domáce násilie, násilie na ženách, násilie v rodinách, znaky domáceho násilia.

Key words: domestic violence, violence against women, violence in families, signs of domestic violence.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0644.

² Ústav verejného práva Fakulta práva PEVŠ, Tomášikova 20, 821 09 Bratislava.

1. K pojmu domáce násilie

V súvislosti s úvahami o možnostiach riešenia domáceho násillia sa do predia dostáva na prvý pohľad jednoduchá, no vo svojej podstate kľúčová otázka – čo to vlastne domáce násilie? Kedy možno isté správanie sa charakterizovať ako domáce násilie? Aké prejavy zahŕňa a čo ním naopak nie je? Kde je hranica medzi správaním, ktoré je spoločensky akceptovateľné a správaním, ktoré naplňa obsah pojmu „domáce násilie“?

Z pohľadu reakcie na domáce násilie na úrovni práva i prevencie je zodpovedanie týchto otázok absolútne kľúčové. Vymedzenie obsahu, rozsahu a dosahu domáceho násillia je však vážnym problémom. Domáce násilie je komplex veľmi zložitých vzťahov a prejavov subjektov samostatne i navzájom. Ide o vzťahy, ktoré môžu mať rôznu povahu, charakter, rôznu intenzitu, odohrávajú sa medzi rôznymi subjektmi, ktoré sú v rôznom stupni príbuzenstva, medzi rovnakými o odlišnými pohlaviami, medzi rovnakými či odlišnými vekovými kategóriami. Prejavy domáceho násillia, typické druhy a formy tohto násillného správania sa, môžu byť veľmi podobné v rovnakých vzťahoch, ale aj úplne odlišné. Celkovo domáce násilie je veľmi špecifické subjektmi, medzi ktorými sa odohráva, no nie je presne determinovateľné pomocou prostredia či foriem konania, ktoré ho charakterizujú. Tieto (formy konania) môžu byť rôzne v závislosti od subjektu, od jeho typických povahových črt, dostupných možností a podobne. Nehovoriac o tom, že výrazne sú determinované samotnou geografickou polohou a vyspelosťou danej spoločnosti. Zatiaľ čo pre krajiny tretieho sveta a krajiny moslimské sú typické pôvodné, tradičné formy domáceho násillia ako je násilie fyzické, psychické či sexuálne, tak pre krajiny ekonomicky a hospodársky silne rozvinuté sú charakteristické už aj moderné formy násillného správania sa v podobe sociálneho násillia, ekonomickej kontroly či izolácie. Toto všetko možno za určitých podmienok považovať za domáce násilie. Tvárnosť a variabilita domáceho násillia zásadným spôsobom ovplyvňuje samotné vymedzenie a ohraničenie tohto pojmu. Pritom toto určenie je nevyhnutné hneď z viacerých dôvodov. V prvom rade iba na základe vymedzenia tohto pojmu je možné voliť efektívne nástroje, ktoré umožnia potláčať prejavy domáceho násillia a v konečnom dôsledku ho eliminovať a vykoreniť. Od tohto sa odvíjajú aj možnosti kontroly domáceho násillia ako jedného z druhov kriminality.

Vymedzenie hraníc domáceho násillia možno považovať za rozhodujúce pre komplexný a ucelený prístup k tomuto problému. Nie je totiž možné zamerať sa výhradne na jednu jeho oblasť, na určité aspekty a ostatné prehliadať. Pokiaľ však nevieme presne určiť čo to domáce násillie je (čo už áno a za akých podmienok a čo ešte nie), potom nevieme s týmto javom účinne bojovať. Veľmi dôležité je aj to, že rozsah chápania tohto pojmu sa premieta v realizovaných výskumoch i prieskumoch. Od toho, čo je vnímané za domáce násillie v tom – ktorom výskume či prieskume, sa odvíja jeho výsledok. Vzhľadom na rôzne vymedzenie týchto hraníc sa však dostávame k výsledkom, ktoré sú do určitej miery skreslené. Často sa skloňuje, že každá druhá či tretia alebo piata žena je týraná, no tento poznatok sa už neprezentuje v kontexte toho, čo je za domáce násillie v danom prieskume či výskume považované. Problémy s vymedzením hraníc tohto pojmu a rôzne prístupy tvorcov výskumov a prieskumov (v každom sa šírka tohto pojmu chápe úplne inak) tak majú za následok, že výsledky takto získané, sú iba relatívne a často sa spájajú s nesúhlasnými a až úsmevnými reakciami našej spoločnosti. Napriek tomu, že ich pravdivosti nemožno nič vyčítať, bolo by vhodné zjednotiť realizované výskumy a prieskumy v tom, čo všetko sa môže považovať za domáce násillie a čo nie a podľa tohto určenia jednotne postupovať, aby boli získané porovnateľné výsledky. Tieto je prirodzene potrebné prezentovať v kontexte sledovaných foriem vyskytujúceho sa násilného správania radeného k domácemu násilliu.

Na tomto mieste možno opätovne zdôrazniť, že domáce násillie je komplexom veľmi rozmanitých a štruktúrovaných vzťahov, ktoré sa menia, prispôbujú sa podmienkam v určitom prostredí, modifikujú sa a získavajú novšie a novšie prvky, vďaka ktorým sa menia aj jeho prejavy navonok a jeho dôsledky. Táto schopnosť domáceho násillia spôsobuje, že dnes je k nemu možné podradiť celé spektrum rôznych prejavov. Popri pôvodných a vžitých formách fyzického, psychického a sexuálneho násillia sa postupne tento pojem obohacuje o nové formy sociálnej kontroly, izolácie, ekonomickej kontroly, deprivácie a tiež sa vyformovala špecifická kategória násillia v intímnych vzťahoch.

V mnohých publikáciách a prejavoch mnohých odborníkov sa domáce násillie obmedzuje na jednu skupinu našej populácie a to na ženy. Aj keď možno súhlasiť s tým, že ide o veľmi frekventovaný subjekt – obeť domáceho násillia, nie je subjektom jediným. *Domáce násillie v pravom slova zmysle* je definované ako násillie páchané práve na ženách. Za agresora je považovaný muž, či už partner,

manžel alebo druh. Ide o vážny problém, keďže žena predstavuje veľmi zraniteľnú a fyzicky slabšiu stranu, čo je spôsobené biologickým predurčením žien – rodičiek a matiek. Na druhej strane je však potrebné vnímať aj to, že existujú aj iné, rovnako špecifické a fyzicky slabšie subjekty domáceho násillia, ktorými sú deti. Toto násillie je však už označované ako *domáce násillie v nepravom slova zmysle*. Popri deťoch je do tejto kategórie zaraďovaná aj skupina seniorov, mužov a zdravotne znevýhodnených osôb. Je úplne opodstatnené klásť si otázku, v čom resp. na základe čoho je možné rozlíšiť pravé a nepravé domáce násillie? Prečo by práve násillie na ženách malo byť domácim násillím pravým? Rovnako špecifickou skupinou obetí je totiž aj kategória detí, pričom tejto skupine je možné priznať rovnaké atribúty ako skupine žien, ak nie ešte o niečo špecifik-kejšie. Pritom, každé domáce násillie je veľmi negatívnym a nebezpečným javom, bez ohľadu na to, akej obete sa dotýka. Rozlíšenie na pravé a nepravé domáce násillie preto nepovažujeme za správne. Podstatne efektívnejšie je rozlíšenie domáceho násillia podľa charakteristických znakov skupín obetí, ktorých sa dotýka.

Pritom možno len uviesť, že takéto vnímanie domáceho násillia (teda zúžené, zamerané na ženy) nie je výhradne problémom slovenskej či českej literatúry. Je vidieť, že takto sa k problému domáceho násillia stavali pôvodné európske a medzinárodné dokumenty, ktoré sa problému domáceho násillia venovali. A tento trend je na európskej a medzinárodnej úrovni vidieť dlhodobo. Až pre posledné roky (pre posledné desaťročie) je typické, že pozornosť sa postupne odvrátila od ženských obetí, zameriava sa viac na deti, na mužov a aj na zanedbávanie seniorov či osôb zdravotne znevýhodnených.

Domáce násillie teda nie je možné považovať za synonymum spojenia „násillie na ženách“. Rovnako tak je možné za domáce násillie považovať násillie, ktoré je páchané na deťoch (priamo či sprostredkované), na starších ľuďoch (senioroch), na mužoch a tiež na osobách zdravotne znevýhodnených (fyzicky aj psychicky). Čiže okruh potenciálnych obetí je podstatne širší a nemôže sa zužovať výhradne na skupinu žien.

Skúmanie domáceho násillia nie je oblasťou starou. Napriek tomu, tomu-to javu sa spoločnosť venuje už niekoľko desiatok rokov. Aj napriek tomuto, sústavne v oblasti základného vymedzenia a definovania existuje veľa terminologických nejasností a nepresností. Často sa domáce násillie vymedzuje ako synonymum násillia v rodine či v domácnosti. Ani toto označenie nie je ale

presné. „Rodina“ sa v zmysle § 2 ods. 2 ZoR³ zakladá manželstvom a tvorí základnú bunku spoločnosti (manželstvo je zväzok muža a ženy). To ale neznamená, že vo vzťahoch druhov a družiek nemôže dochádzať k domácejmu násiliu (násiliu v rodinách). Rovnako tak, aj keď v podmienkach Slovenskej republiky tomu síce tak nie je, ale neďaleko, v susednej Českej republike sú riadne uznané registrované partnerstvá a to, že nejde o manželstvo, alebo vzťah manžela a manželky (alebo osôb rovnakého pohlavia), to nie je dôvod, prečo by nemohlo aj v takomto vzťahu dochádzať k domácejmu násiliu. „Domácnosť“ sa v zmysle § 115 OZ⁴ chápe ako spoločenstvo, ktoré tvoria fyzické osoby, ktoré spolu trvale žijú a spoločne uhrádzajú náklady na svoje potreby. To, že fyzické osoby spoločne žijú v jednej domácnosti a uhrádzajú spoločne výdavky na jej chod, ešte nekvalifikuje násilie v týchto vzťahoch ako násilie domáce.

V literatúre sa stretneme s množstvom definovaní a členení domáceho násillia. Ďalšie kritérium definovania, vymedzenia a v podstate rozlíšenia domáceho násillia je postavené na princípe vymedzenia jeho typických foriem. Fyzické násillie, násillie psychické a sexuálne sa považujú za *formy domáceho násillia v klasickom ponímaní*.⁵ Sú to najtypickejšie a najstaršie formy domáceho násillia, ktoré si každý z nás s týmto problémom automaticky spája. Najviac opýtaných v realizovaných dotazníkoch odpovedalo na otázku o formách domáceho násillia tak, že je to násillie fyzické a psychické. V súčasnosti sú však známe a moderné formy domáceho násillia, ktoré súvisia s rozvojom spoločnosti, s jej vývojom (informačným a technickým najmä), pokrokom a s rozvojom ľudských vzťahov. Ide najmä o sociálnu kontrolu, izolovanie, depriváciu a ekonomickú kontrolu obetí. Zaujímavosťou je, že hoci prínos feministických hnutí k riešeniu domáceho násillia je značný, jeho predstaviteľkám je pripisovaný až extrémne rozširujúci pohľad na to, čo je domácim násillím. Často zaň pritom označujú aj klasické správanie sa v ľudských, partnerských či manželských vzťahoch, ktoré nie je možné považovať ani len za násillie, nie to za násillie domáce. Takéto vnímanie domáceho násillia je determinované povahou feministického hnutia a jeho prístupom k ženskej otázke. Z viacerých príkladov možno uviesť napríklad názor, podľa ktorého zobrazovanie žien v priliehavom oblečení, krátkych sukniach a s hlbším výstrihom je sexistickým pohľadom na ženu, ktorý je určitou formou

³ Zákon o rodine č. 36/2005 Z.z. v platnom a účinnom znení.

⁴ Občiansky zákonník, zákon č. 40/1964 Zb. v platnom a účinnom znení.

⁵ BODNÁROVÁ, B., FILADELFOVÁ, J.: Domáce násillie na Slovensku. Bratislava: Medzinárodné stredisko pre štúdium rodiny, 2002, s. 12.

násilia voči nej samotnej. Pritom na tomto zobrazení nie je nič dehonestujúce a útočiace na inteligenciu či fyzické proporcie a nič urážlivé, je to len obraz peknej a príťažlivej ženy, ktorá muža zaujme.

Popri snahách čo najefektívnejšie riešiť domáce násilie a eliminovať jeho výskyt v našej spoločnosti, jednoznačne sa predstavitelia z významných oblastí zhodujú na tom, že je potrebné spracovať doterajšie poznatky a fakty do oporných bodov pre vymedzenie domáceho násilia. Na jednej strane však treba uviesť, že univerzálna definícia by v tomto prípade viac aktuálnym potrebám uškodila ako pomohla. Domáce násilie je veľmi špecifické a tvárne a univerzalizácia obsiahnutá v definícii by viac tomuto pojmu ublížila resp. nebola by mu vôbec osočná, skôr naopak. Neumožňuje totiž vystihnúť tvárnosť a rozmanitosť tohto javu a jeho všetky prejavy a formy. Prirodzene tak zakotvuje pre domáce násilie určitú stabilitu z hľadiska foriem a z hľadiska času a neumožňuje reagovať na premeny tohto javu v čase. Z toho dôvodu by táto definícia bola veľmi všeobecná a málo výpovedná zároveň. Na druhej strane, podrobné definície domáceho násilia sa venujú vždy určitému aspektu tohto javu tak, aby ho výstižne a dôsledne popísali. Do jednej definície tak nie je možné včleniť všetky stránky a všetky aspekty, ktoré domáce násilie má a ktoré k nemu nepochybne patria ako determinujúca súčasť. Zaujímavé je, že niektoré štáty vo svojich právnych systémoch majú zakotvenú definíciu domáceho násilia. U nás takéto vymedzenie doposiaľ chýba. Nepochybne sa táto absencia definície u nás opiera od odborné názory, ktoré uvádzajú, že legálne a komplexné definovanie tohto pojmu nie je vhodné a dokonca ani možné.⁶ Väčšina definícií, s ktorými sa stretávame v literatúre, má povahu definícií čiastkových. Niektoré prvky z nich sú spoločné, v iných sa objavujú nové znaky, nové prejavy či formy. V odbornej literatúre je bežné, že tieto definície sa líšia podľa toho, ktorý autor domáce násilie definuje, z akej oblasti sám pochádza a čomu sa venuje a čo sám považuje za jadro domáceho násilia. Podľa tohto existujú užšie aj širšie vymedzenia. S takýmito sa stretávame aj vo viacerých európskych a medzinárodných dokumentoch. Ich výhodou je to, že pre členské resp. zmluvné štáty z nich vyplývajú určité povinnosti a to v podobe prijatia obdobnej právnej úpravy či určitých opatrení tohto charakteru. Ani tu nemožno hovoriť o univerzálnej definícii. Vo väčšine prípadov sa tieto definície obmedzujú na výpočet najtypickejších prejavov domáceho

⁶ KNÁPKOVÁ, D., TÓTHOVÁ, M.: Niekoľko úvah o možnostiach trestnoprávneho postihovania domáceho násilia z pohľadu trestného práva. In Zborník príspevkov z medzinárodnej virtuálnej interdisciplinárnej konferencie. Bratislava: APZ v Bratislave, 2010, s. 120 a nasl.

násilia. Súhlasne sa vo všetkých tiež konštatuje, že bez ohľadu na formu a prejav domáceho násilia, vo vzťahu k obetiam má toto konanie jednoznačne povahu narušenia resp. porušenia ich základných ľudských práv, ktoré sú vnútroštátne i nadnárodne garantované. V súvislosti s nadnárodnými dokumentmi je dôležité uviesť aj súvisiace problémy. Skutočnosť, že domáce násilie definujú a že sa mu venujú je síce pozitívna, no tomuto javu sa venuje značné množstvo dokumentov, ktoré pramenia z rôznych orgánov rôznych nadnárodných zoskupení. Vzhľadom na toto je pre ne typická veľká rozmanitosť v pojmovom aparáte, nejednotnosť v označeniach určitých faktov i v chápaní určitých javov. Samotné terminologické problémy by bolo možné preklenúť, keďže tieto nie sú až tak zásadné, no rôzne vnímanie obsahu a rozsahu domáceho násilia aj na tejto úrovni, poukazuje na už zmienený zásadnejší problém, ktorým je vymedzenie tohto pojmu a určenie jeho hraníc.⁷

V dostupnej literatúre sa možno stretnúť v množstvom viacej alebo menej podrobných či výstižných definícií. Na jednej strane sa stretávame s definíciami všeobecnými, ktoré sa snažia približovať univerzalite a na strane druhej ide o špecifické, no zároveň iba čiastkové definície, ktoré sú síce konkrétnejšie, no prezentujú iba určitý aspekt domáceho násilia. *Všeobecné resp. všeobecnejšie definície* uvádzajú základné, univerzálne znaky a všeobecné formy či prejavy. Pomocou týchto klasických znakov je možné aj smerom do budúcnosti určité – klasické formy správania sa popísať ako domáce násilie. Nezohľadňujú však jeho tvárnosť a ani špecifiká či podrobnosti. Na základe nich však v konkrétnom prípade iba ťažko určiť, či určité modifikované či novo sa objavujúce reakcie a prejavy majú alebo nemajú povahu domáceho násilia. Vzhľadom na vývoj a rozvoj domáceho násilia spoločne s vývojom a rozvojom spoločnosti, význam týchto definícií stále viac a viac klesá. Na strane druhej ide o *definície konkrétne resp. konkrétnejšie*, ktoré majú nevyhnutne podrobnejší charakter, no venujú sa iba určitým javom v rámci domáceho násilia a nie domácejmu násiliu ako komplexu javov. Nie sú síce tak zjednodušené, práve naopak, konkrétnej oblasti sa venujú detailne a podrobne. Určité správanie je na základe nich možné charakterizovať ako domáce násilie, no všetky ostatné opomínajú resp. všetky ostatné podľa nich stoja mimo sféry záujmu. Je prirodzené, že takto podrobné definície nedokážu a nie sú ani schopné obsiahnuť domáce násilie ako pojem. Pre špecifikáciu určitého konania ako domáceho násilia sú tak prínosné, no pre

⁷ BEDNÁŘOVA, Z.: Špecifika práce s obetmi domácího násilí. In Policista, č. 1/2006, s. 1 až 4.

iné jeho prejavy sú žiaľ bezvýznamné. Popri tomto je ich negatívom aj vystiňovanie súčasného stavu poznania a rozvoja spoločnosti, pričom táto a rovnako tak aj domáce násilie sa spoločne sústavne rozvíjajú ďalej. Tento jav si vyžaduje sústavnú zmenu a upravovanie konkrétnejších vymedzení, čo tiež vzhľadom na určitú stabilitu nie je žiaduce a vhodné.

2. Problémy komplikujúce obsahové vymedzenie domáceho násillia

Vymedzenie domáceho násillia je závislé od viacerých faktorov. Jednak je to konkrétne odvetvie či oblasť, ktorá na tento problém nazerá, no súčasne je tu aj celý rad definícií, ktoré s domácim násillím narábajú odlišne. Od všeobecných definícií (ktoré nedokážu vystihnúť podstatu tohto javu), cez parciálne definície (ktoré len čiastkovo spracúvajú konkrétnu oblasť – obeť či druhov a foriem domáceho násillia) až k definíciám extenzívnym a reštriktívnym.

Definovanie domáceho násillia je ďalej komplikované celým radom problémov. Konkrétne možno upozorniť na problémy definovania, ktoré sú spojené s:

- *veľkou rozmanitosťou a tvárnosťou domáceho násillia, ktoré môže nadobúdať rôzne formy a prejavy* (z toho dôvodu by každé taxatívne vymedzenie domáceho násillia bolo iba neprijateľne ohraničujúce, no na strane druhej exemplifikatívny výpočet nerieši otázku, aké všetky formy konania možno považovať za domáce násillie),
- *zužujúcim chápaním domáceho násillia* (domáce násillie je často chápané výhradne ako násillie na ženách, pričom sú opomínané ďalšie jeho obeť),
- *rôznym chápaním a vykladaním pojmov v rámci domáceho násillia* (napr. manželstvo, partnerstvo, vzťah druhu a družky, intímne spolunažívanie, vyššie naznačené interpretačné problémy spojené s násillím v rodinách a násillím v domácnosti),
- *sústavne sa posúvajúcimi hranicami vymedzenia kľúčových znakov domáceho násillia* (miesto spáchania trestného činu, ktoré sa kedysi viazalo výhradne na uzavreté priestory obydllia, domu, bytu, kam verejnosť nemá prístup; toto je už v súčasnosti prekonané definovanie, keďže k typickým formám domáceho násillia možno zaradiť aj prenasledovanie a to aj na verejnosti, typicky na pracovisku a pod.),

- *odlišné vnímanie domáceho násillia na nadnárodnej úrovni* (násillie na ženách je typickým násillím v manželskom či partnerskom zväzku, ktorého sa dopúšťa muž na žene; v prípade registrovaných partnerstiev osôb rovnakého pohlavia takéto vnímanie násillia na ženách neprichádza do úvahy, hoci môže vykazovať všetky jeho znaky).

3. Domáce násillie z hľadiska typických znakov

Vyššie uvedené definície sú zamerané na vymedzenie tohto pojmu z hľadiska typických a charakteristických foriem a spôsobov správania. Stále sa však objavujú novšie a novšie prejavy tohto fenoménu, čo spôsobuje, že takéto definovanie sa začína javiť ako málo vhodné. Začínajú sa objavovať názory, podľa ktorých je vhodnejšie definovať domáce násillie z hľadiska jeho typického a nezameniteľného obsahu. Ako negatívny jav totiž vykazuje celý rad typických rysov a znakov, ktoré by nemali chýbať v žiadnom prejave, ktorý sa dá charakterizovať ako domáce násillie. Za takéto rysy resp. znaky sa považuje:⁸

- *blízkosť vzťahov, intimita vo vzťahoch* – základným znakom domáceho násillia, ktorý vplýva z prívlastku „domáce“, je existencia určitého príbuzenského vzťahu medzi obeťou a agresorom; spravidla k tomuto násilliu dochádza v rodinách, medzi ich blízkymi alebo aj vzdialenejšími príbuznými; pričom ich vzťahy sú určitým spôsobom (viac či menej) citovo podfarbené,
- *bývanie v spoločnej domácnosti* – subjekty domáceho násillia (obeť a agresor) v absolútnej väčšine prípadov obývajú spoločný dom či byt, tvoria spoločnú domácnosť, ktorej povaha nie je rozhodujúca (vlastné obydlie, prenajatý byt a pod.),
- *určitá prepojenosť obeť a agresora* – spoločné bývanie a rovnako aj príbuzenské vzťahy automaticky majú za následok, že medzi agresorom a obeťou sa vytvára určité puto, spojenie či už vzťahové, citové, majetkové, pracovné alebo iné (spoločné hobby, spoločný priatelia a pod.),
- *sústavnosť resp. dlhodobosť* – násillie, ktoré má povahu domáceho, je typické svojou opakovanosťou; nie je to jediný, samostatný útok, ktorý smeruje k sledovanému cieľu; domáce násillie je sledom útokov, ktoré sa v určitej

⁸ BANGO, D., VIKTORYOVÁ, J., VAJZER, L.: Vyšetrovanie domáceho násillia páchaného na ženách. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2005, s. 11 až 13

časovej perióde opakujú; zaujímavé je, že hoci v počiatočných štádiách sú intervaly pomerne dlhé, no postupne sa skracujú a násilné prejavy v rámci domáceho násillia sa opakujú častejšie a častejšie,

- *opakujúci sa výskyt útokov* – násilné prejavy, ktoré nemajú opakujúci sa charakter, sa nedajú charakterizovať ako domáce násillie; ako som vyššie naznačila, v určitej časovej perióde sa násilné útoky opakujú, pričom postupne sa intervaly medzi jednotlivými útokmi viac a viac skracujú (najprv to môžu byť útoky v ročných intervaloch, postupne sa skracujú, môžu sa v konečnom štádiu opakovať s odstupom hodín, pričom eskalujú po špirále),
- *narastanie agresivity a intenzity používaného násillia* – domáce násillie sa často charakterizuje ako komplex násilných prejavov, ktoré majú povahu špirály; to v podstate znamená, že prvotné útoky majú mieru povahu, často sú ledva postrehnuteľné (psychické formy násillia – nadávky, podceňovanie, zosmiešnenie), postupne sa k nim však pridávajú závažnejšie násilné útoky, ich intenzita sa s každým útokom stupňuje až v konečnom dôsledku ohrozuje nie len zdravie, ale aj život obeť,
- *ukrývanie* – blízke rodinné vzťahy a fakt, že domáce násillie sa najčastejšie odohráva v spoločnom obydli viedli k vyvodu tohto znaku ako typického znaku domáceho násillia; mnohé, najmä typické formy domáceho násillia, sa realizujú typicky skryte, neverejne; faktom však je, že stále viac a viac sa tento znak potláča; skrytá povaha domáceho násillia preň bola typická v minulých obdobiach, no v súčasnosti k mnohým útokom dochádza verejne, pred zrakom mnohých subjektov ako svedkov; potlačenie tohto znaku je spojené najmä s novými a modernými formami, ktoré domáce násillie nadobúda, ako prenasledovanie či obťažovanie obetí, sexuálny harassment a rovnako aj niektoré formy psychického násillia; dochádza k nim v kruhu priateľov či známych, na verejnosti, niektoré formy sú typické pre pracovné prostredie,
- *náročné odhaľovanie a riešenie domáceho násillia* – aj napriek tomu, že znak skrytosti je niekedy pri domácom násillí potlačený, k útokom v rámci neho veľmi často (azda najčastejšie) dochádza neverejne, doslova sa uvádza, že za zatvorenými dverami; povaha súkromných vzťahov a aj prostredia, v ktorom dochádza k jednotlivým útokom automaticky naznačuje, že ide o správanie sa, ktoré je pred verejnosťou ukryté a naša spoločnosť sa o ňom nemá ako, nemá možnosť dozvedieť; mnohé útoky, ktoré zanechávajú stopy na telách obetí, sú priamo nimi maskované, aby neboli odhalené; iba určité zmeny v správaní sa obetí, prípadne rozsiahlejšie a často sa opakujúce modriny na

netypických miestach napovedia o násilnom správaní sa v rodine; faktom však je, že o mnohých prípadoch domáceho násilia sa oficiálne štruktúry dozvedia až v neskorých štádiách, pri rozsiahlych poraneniach, vážnych zdravotných problémoch či priamo pri ohrození života obetí; povaha a charakter útokov v rámci domáceho násilia a jeho rozmanitosť majú tiež za následok, že domáce násilie je ťažko dokazovateľné, keďže psychické útoky nezanechajú viditeľné stopy (iba na základe psychologického dôkladného vyšetrenia je možné zistiť určité príznaky psychického násilia) a mnohé fyzické poranenia časom vymiznú; problémy odhaľovania a preukazovania domáceho násilia vedú k problematickosti riešenia tohto problému,

- *nerovnomernosť vo vzťahoch* – v definíciách domáceho násilia sa veľmi často zmieňuje jeden z jeho znakov a to, že zúčastnené subjekty veľmi často stoja v pozícii nadradenosti (agresor) a podriadenosti (obete); na strane agresora vystupuje určitý monopol, ktorý má spravidla mocenskú povahu, no môže mať aj iný charakter (iná výhoda oproti obeti); podriadenosť obeť agresor pravidelne vynucuje, zámerne ju udržiava v znevýhodnenom postavení s cieľom zabrániť viac či menej účinnej obrane; agresor si takto vynucuje určitým spôsobom poslušnosť bez odriekania a vytvára tak u obetí strach odpútať sa od tejto pozície, hľadať a prípadne použiť prostriedky vlastnej záchrany; ich hľadanie a využívanie agresor opätovne trestá, čím obeť dáva jasne najavo, že takéto správanie považuje za „neposlušnosť“, ktorú trestá,
- *pokračovanie* – napriek tomu, že je iba málo prípadov, kedy sa obeť dokáže od agresora sami odpútať, v mnohých prípadoch však ani po tomto zásadnom kroku nie sú schopné samostatne existovať; či už vlastné odpútanie sa alebo vyslobodenie obeť je iba prvotným krokom, ktorý by mal pokračovať ďalšími; obeť sa však k agresorom veľmi často vracajú, prípadne násilie voči nim pokračuje aj po tom, ako agresora opustia alebo sú od neho oddelené; veľmi problémovým prostriedkom, ktorý je na tieto účely využívaný agresorom, je spoločné obydlie (majetková podstata vzťahov) alebo spoločné deti (citová podstata) alebo určité predmety či poznatky, pomocou ktorých sú obeť vydierateľné.⁹

⁹ BEDNÁŘOVA, Z.: Specifika práce s oběťmi domácího násilí. In Policista, č. 1/2006, s. 1 až 4.

Na záver

Napriek tomu, že zodpovedanie otázky, čo je to domáce násilie, aké znaky vykazuje, aké správanie sa je možné pod tento pojem subsumovať a aké správanie sa ešte povahu domáceho násilia nemá, sa javí ako jednoduché, opak je pravdou. Pritom od tohto vymedzenia sa odvíjajú akékoľvek možnosti riešenia domáceho násilia, či už kriminologické, trestnoprávne, alebo správno-právne. Vymedzenie domáceho násilia je kľúčové aj z hľadiska relevancie realizovaných výskumov a z hľadiska možností ich vzájomného a aj medzinárodného porovnania. Práve na šírke vymedzenia domáceho násilia toto porovnanie dosiaľ zlyháva. Práve toto je problém, pre ktorý sa do povedomia verejnosti dostávajú skreslené a nepresné informácie, ktoré nie sú interpretované v správnom kontexte.

Použitá literatúra:

BANGO, D., VIKTORYOVÁ, J., VAJZER, L.: Vyšetrovanie domáceho násilia páchaného na ženách. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2005.

BEDNÁŘOVA, Z.: Specifika práce s oběťmi domácího násilí. In Policista, č. 1/2006.

BODNÁROVÁ, B., FILADELFIOVÁ, J.: Domáce násilie na Slovensku. Bratislava : Medzinárodné stredisko pre štúdium rodiny, 2002.

KNÁPKOVÁ, D., TÓTHOVÁ, M.: Niekoľko úvah o možnostiach trestnoprávného postihovania domáceho násilia z pohľadu trestného práva. In Zborník príspevkov z medzinárodnej virtuálnej interdisciplinárnej konferencie. Bratislava : APZ v Bratislave, 2010.

Občiansky zákonník zákon č. 40/1964 Zb. v platnom a účinnom znení.

Zákon o rodine č. 36/2005 Z. z. v platnom a účinnom znení.

Základné znaky domáceho násilia

Basic features of domestic violence

doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.

Abstrakt:

Obsah príspevku poukazuje na základné znaky domáceho násilia ako negatívneho javu vyskytujúceho sa v spoločnosti z pohľadu osôb pohybujúcich sa v blízkom okolí potenciálnej obete alebo obete už skutočnej ako aj na niektoré znaky, ktoré sú viditeľné potenciálnou obeťou už v začiatočnom štádiu vzťahu vyúsťujúceho do násilia a znaky, ktoré sú skôr „viditeľné“ pre odborníkov, ktorí pracujú s obeťami násilia vyskytujúceho sa vo vzťahoch s vyústením do domáceho násilia. V závere je poukázané na možnosti prevencie pred domácim násilím.

Abstract:

The content of the contribution points to the basic features of domestic violence as a negative phenomenon occurring in society from the point of view of people moving in the vicinity of a potential victim or victim of an actual victim, as well as some characters that are visible to the potential victim at an early stage of a relationship resulting in violence and characters „visible“ rather to professionals working with victims of violence in domestic violence. In conclusion, it is pointed out the possibility of preventing domestic violence.

Kľúčové slová: násilie, násilie vo vzťahoch, domáce násilie, znaky domáceho násilia, obe domáceho násilia.

Key words: violence, violence in relationships, domestic violence, signs of domestic violence, victims of domestic violence.

Úvod

Domáce násilie je významným sociálnym fenoménom rozšíreným po celom svete. Môžeme ho zaradiť do kategórie tzv. „nových foriem kriminálneho násilia“. Záujem o túto problematiku nabral na vážnosti koncom sedemdesiatych rokov minulého storočia. Tento negatívny spoločenský jav bol dlhé roky v našej spoločnosti tabuizovaný.¹⁰ Tu a tam takmer každý pár argumentuje, že

¹⁰ GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I a kol. 2014. *Kriminológia*. s. 232.

majú „ťažké obdobie“. Násilie sa ale od bežných manželských alebo vzťahových problémov výrazne odlišuje.

Definícia domáceho násilia v odborných publikáciách, tiež aj v pracovných materiáloch pomáhajúcich profesii je niekoľko desiatok. Pre všetky je ale charakteristické, že v každej z nich sa poukazuje na nebezpečnosť konania zneužívateľa (agresora) nielen pre obeť (zneužívaného) ale aj pre celú rodinu ako aj spoločnosť a toto konanie označujú za závažný negatívny spoločenský jav.

Vymedzenie pojmu „domáce násilie“ sa však často v praxi v mnohých ohľadoch výrazne líši. Ide často o problém vymedzený konaním, ktoré je možné pod tento pojem zahrnúť, či okruhom osôb, medzi ktorými k takémuto konaniu dochádza.¹¹

Na uvedené poukazujú aj trestné činy evidované v Evidenčno-štatistickom systéme kriminality vykazované ako „Domáce násilie“. Pri vykazovaní je dôležité, kde došlo k spáchaniu trestnej činnosti (byť alebo ulica), aký je vzťah medzi obeťou a páchatelom (manžel / manželka; druh / družka; syn / dcéra; starý rodič / vnuk / vnučka atď.) a samozrejme aj druh kriminality predovšetkým násilná ale aj v domácom násilí sa výrazne vyskytujúca mravnostná kriminalita.¹²

Právny poriadok Slovenskej republiky nepozná definíciu domáceho násilia. Pri jeho identifikácii sa vychádza z čl. 3 písm. b) Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácomu násiliu a o boji proti nemu.¹³ Rada Európy ho v roku 1986 definovala takto: „Domáce násilie“ znamená všetky

¹¹ GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I a kol. 2014. *Kriminológia*. s. 233.

¹² Z kriminologického hľadiska sú to tieto najčastejšie trestné činy: *Násilné trestné činy* v evidenčno-štatistickom systéme kriminality evidované pod kódmi: (184) týranie blízkej a zverenej osoby, (102) vražda, (103) vražda s osob. vzťahom, (181) vydieranie, (171) násilie jednotlivci, (173) nebezpečné vyhrážanie, (151) ublíženie na zdraví, (201). *Mravnostné trestné činy* v evidenčno-štatistickom systéme kriminality evidované pod kódmi: (201) znásilnenie, (211) sexuálne /pohlavné/ zneužívanie osoby zverenej do dozoru, zneužívajúc jej závislosť, (212) sexuálne (pohlavné) zneužívanie ostatných osôb, (241) ohrozovanie mravnosti, (290) ostatné mravnostné trestné činy, (213) sexuálne násilie a ďalšie trestné činy, ktorých obeťou sa stávajú ženy, alebo v prevažnej miere stávajú ženy (označené kódmi): (271) kupliarstvo, (185) porušovanie domovej slobody, (190) ostatné násilné trestné činy. V SR sa domáce násilie evidovalo ako ucelená skupina TČ až od roku 2003 do roku 2010 a v súčasnosti informácie o TČ evidovaných ako DN sa eviduje pri obetiach pričom sa opätovne intenzívnejšia pozornosť pri evidencii začala venovať až posledný štatisticky uzavretý rok 2016.

¹³ Dohovor Rady Európy o prevencii a boji proti násiliu páchanému na ženách a domácom násilí bol otvorený na podpis 11. mája 2011. Istanbul, 2011 a Metodika postupu polície v prípadoch domáceho násilia, s. 1.

fyzické, sexuálne, psychologické alebo ekonomické formy násilia, ku ktorému dochádza v rámci rodiny alebo domácej jednotky medzi súčasnými alebo bývalými manželmi alebo partnermi, bez ohľadu na to, či páchatel zdieľa, alebo zdieľal s obeťou rovnaké bydlisko.¹⁴

Podľa ďalšieho zdroja, akým sú stránky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky násilie v domácnostiach je špecifické v tom, že k nemu dochádza vždy v intímnych vzťahoch medzi najbližšími osobami a má hlboký dopad na celú rodinu. Ide o násilie, ktorého cieľom je ovládať alebo utláčať inú bytosť, a to ponižovaním a vyvolávaním strachu, napríklad slovným, fyzickým a citovým týraním. Domáce násilie nepredstavuje len jedna bitka, či jeden príležitostný incident. Ide o *opakovanú viktimizáciu*, t. j. dlhodobo trvajúce násilie a týranie. Obeť je vystavovaná násiliu zas a znova, pretože medzi ňou a páchatelom je blízky vzťah.¹⁵

Domáce násilie je ale vzorom zneužívania, ktoré bývalý alebo súčasný partner, manžel alebo priateľ, či priateľka používa ku kontrole správania sa druhého partnera, či manžela. Často práve začína hrozbami, búchaním dverami, hanlivým oslovením alebo rozhádzaním jedla a môže vyústiť do sácania, fackovania a iných brachiálnych útokov a inej než násilnej trestnej činnosti.¹⁶

Všeobecne sa násilie stotožňuje najmä s fyzickým násilím. Násilím je však každá forma ubližovania, prejavu nadvlády, zneužívania moci, vyhrážania, fyzického, sexuálneho a psychického nátlaku. Domáce násilie alebo násilie v rodine obsahuje všetky prejavy fyzického, psychického, sociálneho sexualizovaného násilia (slovné urážky, ponižovanie, ublíženie na zdraví, znásilnenie, zneužívanie, vyhrážanie, ekonomické vydieranie) a vyskytuje sa v domácnosti, resp. v rodine. Najvšeobecnejšie sa dá domáce násilie charakterizovať ako „akékoľvek násilie, pri ktorom je alebo v minulosti bola obeť a páchatel v nejakom osobnom vzťahu“. V takomto chápaní nezahŕňa iba násilie voči ženám, ale aj voči

¹⁴ *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, The Council of the European Union, [cit. online] 2011. CETS No.210. In Article 3 – Definitions p. 3. EUR-Lex - 52016PC0111 - EN - EUR-Lex - Europa.eu [cit. 2017-03-01] Dostupné na <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008482e>.

¹⁵ Dostupné na [cit. online] [cit. 2017-03-01] <http://www.minv.sk/?nasilie>

¹⁶ *Domestic violence- Signs of domestic violence*. [cit. online] [cit. 2017-02-20] Dostupné na <http://www.webmd.com/mental-health/tc/domestic-violence-signs-of-domestic-violence>.

deťom, násilie medzi súrodencami a zneužívanie a zanedbávanie starých ľudí svojimi deťmi.¹⁷

Pokiaľ by sme obeť trestných činov rozdelili podľa deliktov, ktorými boli viktimizované (napr. obeť lúpeží, krádeží, podvodov a pod), potom by osoby týrané svojim partnerom obsadili hornú priečku čo do častosti výskytov. Podľa empirických výskumov postihuje domáce násilie asi 10 % partnerských vzťahov, niektoré výskumné správy však uvádzajú podstatne vyšší výskyt.¹⁸

Domáce násilie je protiprávne konanie, ktoré z hľadiska závažnosti môže naplňať skutkovú podstatu priestupku alebo trestného činu. Má rôzne formy. Najčastejšie sa vyskytuje vo forme fyzického, psychického, sexuálneho, ekonomického, alebo sociálneho násilia. Je to zneužitie moci jedného partnera voči druhému. Najčastejšie ide o ženy a deti, niekedy je však násilie namierené aj proti starším členom rodiny a mužom.¹⁹

1. Násilie voči jednotlivým skupinám obetí a domáce násilie

„Násilie voči ženám je prejavom historicky nerovných mocenských vzťahov medzi mužmi a ženami, ku ktorým došlo. Nadradenosť a diskrimináciu žien mužmi a predchádzanie plnému rozvoju žien... „²⁰

Násilie voči ženám a domáce násilie

Násilie na ženách predstavuje najvýraznejšiu formu porušovania ľudských práv žien. Napriek odhadovanému vysokému výskytu je pre neho nielen na Slovensku, ale i v celej Európe a tiež aj v globálnom meradle, charakteristická vysoká miera latencie. Pre väčšinu násilných trestných činov, ktoré sú páchané

¹⁷ BODNÁROVÁ, B., FILADELFIOVÁ, J. 2002. *Domáce násilie na Slovensku*. podľa HUBOŇOVÁ, L., PRIELOŽNÁ, J., TOMAŠCOVÁ, L., VERTEFEINOVÁ, A. *Domáce násilie. Čo je domáce násilie?*, [cit. online] [cit. 2017-02-20] Dostupné na <http://fpv.uniza.sk/orgpoz/kriza/domace.nasilie.html>.

¹⁸ RUSNÁKOVÁ, J. *Chcú účinnejšie pomáhať obetiam domáceho násilia*. Naša Prievidza. 14.10.2008 [cit. online] [cit. 2017-02-20] dostupné na <https://nasaprievidza.sme.sk/c/4112499/chcu-ucinnejsie-pomahat-obetiam-domaceho-nasilia.html>.

¹⁹ *Domáce násilie*. [cit. online] [cit. 2017-02-20] Dostupné nhttp://www.gender.gov.sk/aktivity/temy/nasilie-na-zenach/domace-nasilie/.

²⁰ Deklarácia Organizácie Spojených národov o odstránení násilia páchaného na ženách, rezolúcia Valného zhromaždenia, december 1993. s. 3.

na ženách je charakteristické to, že sú páchané doma za zavretými dverami a bez prítomnosti svedkov. Často sú svedkom len deti, ktoré môžu byť rovnako obeť, a ktoré sú priamo zasiahnuté násilím alebo patologickým prostredím, v ktorom vyrastajú. Práve citlivosť a náročnosť problematiky takejto formy násilia prispeli k dlhodobému tabuizovaniu témy, ktorá sa až v poslednom desaťročí dostala do pozornosti verejných politík.²¹

Domáce násilie alebo násilie voči žene v intímnom vzťahu je fyzické, sexuálne, emocionálne a psychické týranie ženy mužom, s ktorým je alebo bola v intímnom vzťahu. Toto násilie môže byť aktuálne, hroziace, alebo môže ísť o pokus.

Poznámka: Analýza správania spracovaná Svetovou zdravotníckou organizáciou (WHO) v spolupráci s Londýnskou školou hygieny a tropickej medicíny a Radou pre lekárske výskumy v roku 2013, založená na existujúcich údajoch z viac ako 80 krajín zistila, že na celom svete takmer tretina (30 %) všetkých žien, ktoré boli vo vzťahu zažili fyzické alebo sexuálne násilie spôsobené svojím blízkym partnerom. Odhady prevalencie sa pohybujú od 23,2 % v krajinách s vysokými príjmami a 24,6 % v regióne západného Pacifiku až po 37 % v regióne východného Stredomoria a 37,7 % v regióne juhovýchodnej Ázie. Okrem toho celosvetovo až 38 % všetkých vražd žien sú spáchané blízkymi partnermi. Okrem násilného v partnerstve celkovo 7 % žien hlási, že boli sexuálne napadnuté niekým iným ako partnerom, hoci údaje o tom sú obmedzenejšie.²²

Deti ako obeť domáceho násilia

Domáce násilie **poškodzuje deti na celý život**. Vo väčšine prípadov (podľa výskumu v Čechách, v roku 1999 – až v 90 % prípadov) bývajú deti priamymi svedkami násilných incidentov medzi rodičmi, alebo sú s následkami týrania matky konfrontované takpovediac mlčky a kradmo - napr. registrujú telesné zranenia matky, či vnímajú jej psychické problémy ako strach, sklúčenosť, prekrúcanie skutočnosti.²³

²¹ Národný akčný plán pre elimináciu a prevenciu násilia na ženách na roky 2014 – 2019. s. 4.

²² GOLDSMITH, T. D. (2016). *The Physical & Emotional Injuries of Domestic Violence*. *Psych Central*. [cit. online] [cit. 2017-04-03], dostupné na <https://psychcentral.com/lib/the-physical-and-emotional-injuries-of-domestic-violence/>.

²³ *Problematika domáceho násilia*. [cit. online] [cit. 2017-04-03] dostupné na http://www.stare-mesto.sk/buxus/docs/socialna_pomoc_a_zdravotnictvo/KP/KP05_09.pdf.

Zahraničné zistenia²⁴ uvádzajú, že **deti sú najčastejšími svedkami fyzického a iného týrania** svojich matiek. Viacerí odborníci zastávajú názor, že v každej rodine, kde je žena týraná svojim manželom alebo bývalým manželom, sú týrané aj deti prinajmenšom tým, že sú prítomné pri násilí voči matke a že sú ním **traumatizované** (prítomnosť pri násilí aj voči neznámej osobe je silným traumatizujúcim zážitkom, čím je vzťah k obeti bližší, tým je traumatizácia silnejšia). Deti bývajú úzkostné, neurotické, vyskytujú sa u nich často **psychosomatické choroby a poruchy učenia a správania sa**, a veľké percento z nich má podobné problémy vo svojich neskorších partnerských vzťahoch.²⁵

V rodinách, kde je matka vystavená násiliu svojho manžela, sú deti svedkami alebo obeťami otcovho násillia od svojho raného detstva, mnohé od svojho narodenia a niektoré už pred svojim narodením. Pre mnohé z týchto detí je násillie voči matke častou a pre niektoré každodennou skúsenosťou. Aj v prípade, že partner týra iba ženu, je veľmi vysoké percento pravdepodobnosti, že násillie sa rozšíri aj na deti.

Ženy, ktoré sú dlhodobo vystavené domácemu násiliu, sú **uzavreté do seba a svojich problémov**. Sú schopné zaistiť dieťaťu stravu, ošatenie, udržiavať ho v čistote a teple, ale veľakrát nedokážu naplniť detskú potrebu lásky a radosti zo spoločnej činnosti. Najčastejšie sa to prejavuje absenciou očného kontaktu, neschopnosťou dieťa podporiť, pochváliť ho, tráviť spoločne voľný čas a prežívať spoločné aktivity, ako sú hra, čítanie rozprávok a pod.. Škála výchovných prostriedkov týchto žien je čierno biela, t. j. na jednom póle stoja veľké prejavy lásky (bozkávanie, maznavý tón reči) a na druhom póle kriek a fyzické tresty. Väčšinou chýba poriadok, pravidelnosť a bežný denný režim, napríklad pravidelnosť podávania stravy deťom a podobne.²⁶

Násillie voči seniorom a domáce násillie

Domáce násillie je naučené správanie vo vzťahu medzi blízkymi ľuďmi. Jeho prejavy v starobe môžu byť vyvrcholením predchádzajúcich zlých vzťahov. Ale môžu sa prejaviť aj neočakávane, napríklad počas choroby partnera, ktorá si

²⁴ Poznámka: Potvrdené aj prieskumom na Slovensku, 1997.

²⁵ BURAJOVÁ, B., ČINČUROVÁ, S. 2016. *Situácia detí, svedkov domáceho násillia, výzvy a možnosti intervencie*. Príručka k odbornému semináru pre pedagogický a odborný personál škôl. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny, s. 32 – 34.

²⁶ *Problematika domáceho násillia*. [cit. online] [cit. 2017-04-03] dostupné na http://www.stare-mesto.sk/buxus/docs//socialna_pomoc_a_zdravotnictvo/KP/KP05_09.pdf.

vyžaduje dlhodobú starostlivosť počas liečby a nie je možnosť túto starostlivosť zabezpečiť inou formou.

Niektoré životné situácie, ktoré môžu ovplyvniť vznik domáceho násillia vo vyššom veku:

- závislosť na pomoci iných, sociálna izolácia a nedostatok dôvery;
- dlhodobá liečiaci závažná choroba;
- návrat dospelých detí k rodičom (často sú to osoby, ktorým zlyhali osobné vzťahy, nemajú v osobnom živote úspech, rozviedli sa, prišli o prácu, byť alebo sú často závislí na alkohole a lebo iných omamných látkach a pod.).
- súžitie starých rodičov s duševne chorým dospelým potomkom (rodičia postupne strácajú autoritu, majú z detí strach a snažia sa ich dostať do liečebných zariadení).²⁷

K domácejmu násilliu dochádza tiež vo vzťahoch, v ktorých sú seniori ohrozovaní násillným správaním zo strany vlastných detí alebo aj vnúčat. V týchto prípadoch často bráni seniorom v účinnom riešení situácie rozpoltený vzťah k osobe násillníka. Často vnímajú situáciu zo svojej strany (strany ohrozenej osoby) ako osobne zlyhanie a obviňujú sami seba za to, že zlyhali ako rodiča. Veľkú rolu tu zohráva strach z ďalšieho postupu násillníckej osoby v prípade, že s ňou prerušia kontakt alebo ju vykážu zo spoločného obydllia (prípadne ak bude táto osoba trestne stíhaná a pod.). Pre mnohých seniorov je predstava straty blízkej osoby, aj napriek jej násillníckym sklonom stále milovanej osoby a tiež obava zo samoty, silnejšia ako strach o vlastný život a zdravie.²⁸

Násillie voči mužom a domáce násillie

Typické miesta, ktoré sa spájajú s viktimizáciou mužov sa neodlišujú od miesta viktimizácie žien alebo dievčat. K viktimogenným miestam každého jedinca patria okrem rodiny (viď násillie v rodine), školy (viď násillie v školách vrátane šikanovania), pracoviska (viď násillie na pracovisku vrátane mobbingu) a samozrejme aj verené miesta spojené s trávením voľného času. Na mieste je konštatovanie, že násillie na mužoch nie je špecifickým tým, kde k nemu dochádza a ani v tom, prečo k nemu dochádza.

²⁷ Dostupné na [cit. online] [cit. 2017-03-10] <https://psychcentral.com/lib/who-are-the-victims-of-domestic-violence/> tiež.

²⁸ *Senioři*. In Bílý kruh bezpečí. [cit. online] [cit. 2017-03-10] Dostupné na <http://www.domacinasili.cz/ohrozene-osoby/seniori/>.

Domáce násilie na mužoch predstavuje v rámci Slovenskej republiky a pravdepodobne aj iných krajín veľmi okrajovú tému jednak pri výskumoch, tak aj v spoločenskej reflexii. Domáce násilie na ženách si za posledných štyridsať rokov postupne vydobylo pozíciu závažného spoločenského problému, domáce násilie na mužoch si však nezískalo porovnateľnú pozornosť. Toto stanovisko môže ovplyvňovať jednak samotný pohľad spoločnosti na muža ako obeť násilia, t. j. muži zažívajú hanbu, keďže svoj problém chápu ako problém spoločenský nežiadúci, majú strach zo zverejnenia prípadu, kedy by toto zverejnenie mohlo pôsobiť v očiach verejnosti a ich okolia ako stigmatizácia; priznať verejne pred svojim okolím že je obeť je pre mužov zahanbujúce a vzhľadom na životnú situáciu je to pre muža traumatizujúce. S určitým nadhľadom hovorí v tomto zmysle autor Köster o tzv. novom mužovi, ktorý chápe, že aj obeť má nárok na solidaritu a požiadať o pomoc nie je nič ponižujúce ani pre týraného.²⁹

2. Charakteristické znaky domáceho násilia

V odborných publikáciách a podobne aj v pracovných materiáloch pomáhajúcich profesii je dostupných niekoľko desiatok definícií domáceho násilia. No obsahom všetkých sú nasledujúce základne znaky. Konkrétne, že domáce násilie

- *prebieha v súkromí rodiny medzi blízkymi osobami.* Súkromie rodiny je aj výrazným faktorom, ktorý vysoko ovplyvňuje latenciu takeého javu. Teda násilie bez svedkov v domácom prostredí, ktoré je pre verejnosť považované za výsostné prostredie, do ktorého nemá právo niekto cudzí vstupovať alebo zasahovať.³⁰
- *má opakujúci a stupňujúci charakter.* Pre domáce násilie sú charakteristické opakované ataky zo strany násilníckej osoby a dlhá doba ich trvania (často k ich odhaleniu dochádza až po niekoľkých mesiacoch až rokoch). Eskalácia násilia má svoju históriu, nedochádza k nemu nepretržite, ale dochádza

²⁹ MARVANOVÁ – VARGOVÁ, B., TOUFAROVÁ M., Partnerské násilí, Praha: Linde, 2008. s. 9. tiež ČÍRTKOVÁ, L. 2010. *Muži jako oběti domácího násilí*. Právo a rodina, č.7/2010, ISSN 1212-866X. [cit. online] [cit. 2017-03-10] Dostupné na <http://www.domacinasili.cz/ohrozene-osoby/muzi-jako-obeti-domaciho-nasili/>.

³⁰ GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I a kol. 2014. *Kriminologie*. s. 233.

v ňom k striedaniu násilných atakov s obdobím kludu, ale za súčasného zvyšovania intenzity.³¹

- má rozmanité formy a podoby (fyzické násilie, psychické násilie, sexuálne násilie, sociálne násilie, verbálne násilie, ekonomické násilie atď.),
- násilník sa snaží obeť sociálne izolovať,
- násilník formou psychického nátlaku udržiava obeť v izolácii („zajati“),
- násilie zostáva väčšinou dlhodobo utajované,
- zasahuje všetky vzťahy v rodine, ale najviac partnerské vzťahy,
- veľmi často sa obeťami stanú aj deti,
- prináša obetiam vážne psychické a zdravotné problémy.³²

Ďalej sú pre neho špecifické role vo vzťahu, medzi páchatelom a obeťou vždy existuje isté nerovnomerné postavenie nadriadenosti a podriadenosti.³³

V neposlednom rade, domáce násilie je proces, pre ktorý je charakteristická cyklickosť, ktorá spočíva v tom, že násilné príhody sa opakujú, často majú veľmi podobný až rovnaký scenár a vytvárajú tak akýsi začarovaný kruh násilia, ktorý prechádza viacerými fázami: *fázou narastania napätia*, táto fáza môže trvať od niekoľkých minút po niekoľko mesiacov; *fáza výbuchu alebo fáza akútneho incidentu násilia*, t. j. ide o moment, kedy sa nahromadené napätie uvoľní a prevalí. Ide už o samotný akt násilia; *ďalej fáza popierania*, kedy sa obeť snaží ospravedlniť agresora (napr. „nie je až taký zlý“ a pod.), obviňuje samú seba (napr. „tiež musím niečo zmeniť“ a pod.) a hľadá príčiny výbuchu agresora v iných vonkajších okolnostiach a vyvrcholí *fázou medových týždňov* (falošných medových týždňov) – kedy sa násilník správa kajúcne, ospravedľňuje sa za to, čo urobil, sľubuje, že sa to nebude opakovať, vinu za svoje správanie zvaľuje na problémy v práci alebo na samotnú obeť, čím v nej vyvoláva pocity viny.

Fáza medových týždňov potom pomaly prechádza do fázy budovania, narastania napätia a kruh sa uzatvára. Takýto cyklus zo začiatku môže trvať napr. i rok, no neskôr sa môže výrazne skrátiť a násilné príhody, ktoré sa vyskytnú budú čím ďalej tým závažnejšie. Osoba, obeť - spravidla žena, ktorá v takomto kruhu násilia žije, sa postupne začne cítiť vyčerpane a bezmocne, zameriava svoju energiu na agresora, aby pred ním ubránila seba a svoje deti.³⁴

³¹ GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I a kol. 2014. *Kriminológia*. s. 233.

³² Dostupné [cit. online] [cit. 2017-02-10] na www.minv.sk.

³³ GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I a kol. 2014. *Kriminológia*. s. 233.

³⁴ *Charakteristické znaky domáceho násilia* [cit. online] [cit. 2017-02-10] Dostupné na <http://>

Znaky domáceho násillia môžeme sledovať z viacerých uhlov pohľadu. Môžeme ich teda rozdeliť do viacerých skupín. Prvú skupinu predstavujú znaky, ktoré sú viditeľne skôr pre blízke okolie obetí. Druhú skupinu predstavujú znaky, ktoré sú už v prvopočiatočnom štádiu vzťahu viditeľné samotnou potenciálnou obeťou a špecifickú skupinu predstavujú znaky, ktoré sú skôr viditeľné odborníkmi zaoberajúcimi sa problematikou domáceho násillia.

Znaky, ktoré sú viditeľne skôr pre blízke okolie obetí³⁵

Nie je také jednoduché povedať, či niekto zažíva domáce násillie. Tí, ktorí sú zbití a tí, ktorí zneužívajú, pochádzajú z rôznych spoločenských skupín, rôznych spoločenských vrstiev, majú rôznu farbu pleti, pochádzajú z rôznych ekonomických tried a sú rôzne osobnostné typy. Obete nie sú vždy pasívne s nízkym sebavedomím a útočníci nie sú vždy násillní alebo nenávistní voči svojím partnerom pred ostatnými na verejnosti. Väčšina ľudí, ktorí zažívajú vzťahové násillie, nehovorí ostatným, čo sa deje doma. Preto sa v nasledujúcej časti príspevku pokúsime poukázať na znaky, ktoré sú viditeľné často z pohľadu osôb mimo vzťahu, t. j. kolegov v práci (ak obeť nie je bránené pracovať); susedov a kamarátov, v prípade detí aj učiteľov, spolužiakov atď.. Sú to znaky, ktoré keď sa vyskytujú u obeť (zneužívaného) môžu širšej sociálnej skupine obeť poukázať na to, že v ich partnerskom vzťahu (v rodine) nie je všetko OK.

Takými znakmi sú napríklad časté zranenia a *k ich spôsobeniu existujúce rôzne ospravedlnenia*: V niektorých prípadoch sa môžu objaviť modriny a zranenia často na zjavných miestach. Keď sa to stane, zámerom útočníka je potom udržať obeť izolovanú a uväznenú doma. Keď sú napríklad „čierne kruhy“ okolo očí a iné podliatiny výsledkom domáceho násillia, môže byť zbitá osoba nútená k tomu, aby zavolała do práce a oznámila že je chorá alebo môže tiež čeliť rozpakom a výhovorkám o tom, ako k zraneniam došlo. Ak sú u obeť viditeľné časté zranenia, obeť sa môže vyhovoriť na svoju nemotornosť, alebo má poruke často komplikované príbehy o tom, ako k zraneniam došlo. V iných prípadoch môžu byť modriny a iné zranenia spôsobené na miestach, kde zranenia nie je vidieť alebo je možné ich ukryť pod odevom, čiže nie sú viditeľné navonok. Aj toto je taktika, ktorú zneužívateľ používa na to, aby zabránil obeť aby bola vystavená podozreniam, že je vystavená násilliu.

www.psyches.sk/web/index.php/domace-nasilie/9-uncategorised/87-charakteristicke-znaky-domaceho-nasilie.

³⁵ Dostupné na [cit. online] [cit. 2017-02-10] <http://newchoicesinc.org/help/DV/signs>.

Charakteristické sú *aj časté absencie z práce alebo školy*: Keď dôjde k ťažkému bitiu alebo inej traume súvisiacej s násilím, obeť môže často žiadať o voľno z práce alebo u detí z bežného rozvrhu v škole. Ak vidíte, že sa to deje, mohlo by to byť znakom problému osoby (napríklad násilia vo vzťahu).

Nízke sebavedomie zneužívaného: Niektoré obete majú nízke sebavedomie v rámci svojho vzťahu, zatiaľ čo v iných oblastiach svojho života (v práci, ako rodičia, pri realizovaní sa pri koníčkoch atď.) prejavujú ale veľkú istotu a dôveru. Pokiaľ ide o partnerské vzťahy, môže u obete existovať pocit bezmocnosti. Obeť sa môže domnievať, že lepšie ako zostať sama, je pre ňu život so zneužívateľom.

Charakteristické sú *zmeny osobnosti*: Ľudia si môžu všimnúť, že veľmi otvorená osoba sa časom stáva, napríklad pokojnou až plachou v blízkosti svojho partnera. Stáva sa to preto, že ten, kto je zneužívaný musí sa, ako sa hovorí, v prítomnosti agresora správať veľmi ticho „chodí ako po vaječnej škrupine“. Obvinenia (z príliš hlasných rozhovorov) už „poučili“ zneužívaného človeka, a teda vie, že je lepšie byť v prítomnosti zneužívateľa ticho aby predišť tomu, aby bol v budúcnosti opäť agresorom obviňovaný.

Strach z konfliktu: V dôsledku toho, že sú obetované, niektoré zneužívané osoby môžu generalizovať skúsenosti bezmocnosti v iných vzťahoch. Konflikty so spolupracovníkmi, priateľmi, príbuznými a susedmi im môžu spôsobiť veľa úzkosti. Pre mnohých je ľahšie urobiť to, čo niekto iný chce, než to odmietnuť. Presadzovanie potrieb a túžob sa začína vnímať ako bitka a nestojí za to riziko. Obete môžu tiež prejavovať príliš priateľské správanie, najmä k tým, ktorých považujú za osoby, ktoré jednajú z pozície moci (ako napríklad zneužívateľa, šéf) alebo dokonca obhajujú ich správanie.

Pasívno-agresívne správanie: U dospelých alebo detí, ktoré zažili násilie od blízkej osoby, nemusí existovať schopnosť identifikovať pocity a potreby a vyjadriť ich. Mohlo by to mať za následok pasívno-agresívne správanie. Namiesto toho, aby iným ľuďom povedali, čo chcú, hovoria niečo iné, ale potom agresívne vyjadrujú svoj hnev alebo frustráciu.

Vlastné obvinenie: Môžete si všimnúť, že kolega či kolegyňa (obeť) berie všetku vinu za veci, ktoré sa pokazia na seba. Spolupracovník môže s vami zdieľať príbeh o niečom, čo sa stalo doma, a potom vziať všetku vinu za to, čo sa stalo na seba. Ak si všimnete, že sa to deje často, môže to byť znamenie, že táto osoba je bitá alebo zažíva emocionálne zneužívanie.

Izolácia a kontrola: Vo všeobecnosti sú dospelí, ktorí sú fyzicky zneužívaní, často izolovaní. Ich partneri majú tendenciu vo veľkej miere kontrolovať ich život, ako aj verbálne ho zhoršovať. Táto izolácia je zameraná na to, aby sa zneužívateľ stál centrom pozornosti obetí obeť, rovnako ako úmyselne obmedziť prístup obeť k iným, ktorí by sa mohli pokúsiť obeť pomôcť uniknúť. Môžete si všimnúť, že niekto môže mať obmedzený prístup k telefónu, často sa ospravedlňuje, prečo vás nemôže vidieť, alebo trvá na tom, že najprv musí prísť ich partner. Zdá sa, že zneužívaný (obeť) nie je schopný rozhodovať sám o tom, na čo sa budú vynakladať peniaze, nesmie sám šoférovať, ísť do školy alebo sa uchádzať o prácu a pod.. Môže mať znížené sebavedomie, ktoré môže zahŕňať neschopnosť nadviazať pri rozprávaní s vami očný kontakt, je pre neho charakteristické, že sa pozerá mimo alebo do zeme.

A v neposlednom rade aj *problémy súvisiace so stresom*: Tieto sa často prejavujú vo forme slabého spánku alebo spánku v neobvyklom čase a tiež so známou depresie. Obete prekonávajú nešpecifické bolesti alebo bolesti, ktoré sú buď konštantné alebo opakujúce sa, problémy so žalúdkom, chronické bolesti hlavy a zhoršenie problémov vyvolaných stresom, napríklad ekzém a pod...³⁶

Znaky, ktoré sú už v prvopočiatočnom štádiu vzťahu viditeľné samotnou potenciálnou obeťou

Fyzické alebo sexuálne násilie sa môže vyskytnúť bez varovania. Niekedy však môžu existovať znaky, ktoré slúžia ako varovanie, že vzťah nie je v poriadku. V nasledujúcej časti príspevku sa skúsime poukázať na niektoré varovné príznaky nevhodného vzťahu, ktoré sú už v prvopočiatočnom štádiu vzťahu viditeľné samotnou potenciálnou obeťou. Môžu pomôcť odhaliť potenciálneho násilníka / násilníčku a zároveň môžu predísť aby sa ľudia správali násilne aj nej:

Žiarlivosť: Na začiatku vzťahu bude zneužívateľ žiarlivo reagovať na prejavy lásky. Zneužívateľ bude pochybovať o tom, čo hovorí obeť (napríklad, že ho miluje a pod.), a začne obviňovať obeť z flirtovania alebo žiarliť na čas strávený s ostatnými. Zneužívajúceho môže často v priebehu dňa kontrolovať v práci, neočakávane navštevovať v práci, prípadne až odmietnuť nechať obeť pracovať, či skontrolovať najazdené kilometre auta alebo požiadať priateľov, aby sa zapojili do kontrolovania zneužívaného (obeť).

³⁶ *Early Warning Signs of Domestic Violence.* [cit. online] [cit. 2017-02-10] Dostupné na <http://newchoicesinc.org/help/DV/signs> a tiež Dostupné na [cit. online] [cit. 2017-02-10] <http://www.thehotline.org/is-this-abuse/abuse-defined/>.

Ovládanie správania (správa sa nadmieru vlastnícky): Na začiatku sa za kontrolovanie správania zneužívateľ obhajuje obavami o obeť (napríklad ich bezpečie alebo podporiť ich rozhodovacie schopnosti). Keď toto správanie postupuje, situácia sa zhorší a zneužívateľ môže prevziať kontrolu nad finančnými prostriedkami alebo zabrániť obetiam, aby prichádzali a odchádzali z domu voľne, na základe svojho rozhodnutia.

Tzv. rýchle zapojenie sa do vzťahu (príliš rýchle zblíženie sa): Obet' často zneužívateľa poznala predtým, ako sa začala angažovať do vzťahu alebo spolu žiť, len veľmi krátko. Zneužívateľ môže od prvých stretnutí nútiť obeť, aby sa „zaviazala“ vo vzťahu s ním. Obete môže mať pocit, že ak nevstúpi do vzťahu so zneužívateľom („nezaviazá sa“), bude vinná za to, že chce spomaliť tempo rozvoja ich vzťahu alebo vzťah ukončiť.

Nerealistické očakávania: Zneužívajúci očakáva, že obeť splní všetky jeho potreby, t. j. že sa postará nielen o všetko súvisiace s chodom domácnosti ale jeho emocionálne potreby.

Izolácia: Zneužívajúci sa pokúsi izolovať obeť tým, že oddelí alebo preruší väzby obeť od vonkajšej podpory a zdrojov. Obviní priateľov a rodinu obeť z toho, že sú „výrobcami problémov“ v ich vzťahu. Zneužívateľ môže zablokovať prístup obeť k používaniu vozidla alebo telefónnej služby využívanej v domácnosti (telefón pevná linka, prípadne odníma alebo intenzívne kontroluje mobil). Nechce aby zneužívaný trávil voľný čas s rodinou alebo priateľmi.

Obviňuje druhých za problémy vo vzťahu: Zneužívajúci obviňuje ostatných za všetky problémy alebo za vlastné nedostatky. Poukazuje na skutočnosť, že vonku (mimo ich rodiny, vzťahu) je vždy niekto, kto by chcel ublížiť zneužívateľovi alebo je prekážkou úspechu zneužívateľa. Obet' alebo **potenciálna obeť bude obviňovaná z takmer čohokoľvek.**

Obviňuje druhých za vlastné pocity: Zneužívateľ bude používať pocity na manipuláciu s obeťou. Spoločné frázy, ktoré by ste mali hľadať: „Ublížuješ / ubližujete mi tým, že nerobíte to, čo chcem.“ „Vy ste zodpovedný za to, ako sa zle cítim.“ a pod.

Precitlivosť: Zneužívateľ je osoba, ktorá ľahko uráža a vníma najmenšie prekážky ako útoky voči jeho osobe.

Krutosť voči zvieratám alebo deťom: Je to osoba, ktorá brutálne trestá zvieratá alebo je necitlivá na ich bolesť. Zneužívajúci môže očakávať, že deti budú

vykonávať mím zadané úlohy nad rámec svojich schopností (napríklad šľahanie dvojročného dieťaťa za pomočenie plienky apod.).

„*Hravé*“ *použitie sily v sexe*: toto správanie zahŕňa obmedzovanie partnerov proti ich vôli počas sexu, konanie fantázií, v ktorých je partner bezmocný, dožadovanie sa sexu, keď partner spí, alebo nárok na sex, keď je partner chorý alebo unavený.

Slovné napádanie: Toto správanie zahŕňa verbálne prejavy, ktorých obsah je určený na to, aby boli kruté a ublížili, t. j. preklínanie alebo ponižovanie obete, alebo znižovanie úspechov obete a pod..

Duálna osobnosť „*Dr. Jekyll a pán Hyde*“: Výbušné správanie a nálada, ktoré sa môžu rýchlo zmeniť na privetivosť, sú typické pre ľudí, ktorí porazili svojich partnerov.

Medzi ďalšie znaky patria aj tzv. *tuhé sexuálne roly*: Očakáva sa, že obeť, takmer vždy žena, bude slúžiť. Napríklad muž, ktorý sa dopustil pohlavného zneužívania, vidí ženy ako podriadené mužom, t. j. sú hlúpe a nemôžu žiť ako samostatná osoba bez vzťahu s nimi. Ďalej má *striktne stereotypné názory na úlohu pohlaví*, potom sú to *bitky (päsťou)*: Zneužívateľ udrie partnera, čo môže byť začiatkom cyklu domáceho násillia. *Hrozby násillia*: Teda akejkoľvek hrozby fyzickej sily určenej na ovládanie partnera. Väčšina ľudí neohrozuje svojich kamarátov len svoju obeť, ale toto správanie ospravedlní zneužívateľ tvrdením, že „všetci to takto robia“.

Poškodzovanie osobných vecí: Toto správanie používa zneužívateľ ako trest (úmyselné rozbitie alebo poškodzovanie vecí, ku ktorým má obeť sentimentálny vzťah) alebo terorizuje obeť tak, že im obeť tieto veci musia odovzdať. A tiež *akákoľvek sila počas argumentu*: Môže to zahŕňať správanie zneužívajúceho, ktorý drží obeť násillím, t. j. fyzicky zadržiava obeť aby ho neopustila stláčaním alebo strkaním (sácaním), potaľhovaním za rameno a pod.. Držať niekoho nasilu, preto aby ste si vyniesli požiadavky, napríklad „Vy budete počúvať ma!“ je tiež prejavom násillia.³⁷

A ďalšie znaky: *v minulosti už niekoho zbil, vyrastal v rodine, v ktorej sa vyskytovalo domáce násillie, nepreberá zodpovednosť za svoje konanie, nerešpektuje*

³⁷ Dostupne na [cit. online] [cit. 2017-02-10] <http://www.mayoclinic.org/healthy-lifestyle/adult-health/in-depth/domestic-violence/art-20048397> tiež *Varovné signály domáceho násillia* [cit. online] [cit. 2017-02-10] Dostupné na <http://www.psyches.sk/web/index.php/domace-nasilie/9-uncategorised/88-varovne-signaly-domaceho-nasilia>.

vaše hranice, uráža vás aj váš zovňajšok, zdá sa byť príliš dobrý aby bol skutočný, častuje druhých tvrdými urážlivými poznámkami atď.

Znaky, ktoré sú skôr viditeľné odborníkmi zaoberajúcimi sa problematikou domáceho násilia

Domáce násilie môže obeti spôsobiť fyzické aj psychické príznaky a symptómy. Obete môžu mať zjavné fyzické príznaky traumatického poranenia, ale môžu sa tiež sťažovať na príznaky bez viditeľného zranenia (ako je napríklad chronická bolesť brucha), ktoré sa navonok zdajú, že nesúvisia so zneužívajúcim vzťahom. Rodina a priatelia, dokonca aj spolupracovníci môžu mať podobné príznaky, ale niektoré z nich môžete rozpoznať, ak ste prežili domáce násilie. Sú to tiež príznaky, ktoré lekári hľadajú pri hodnotení potenciálnych obetí domáceho zneužívania. Príznaky môžeme rozdeliť do niekoľkých skupín, napríklad:

Psychologické príznaky a symptómy: Rozpoznanie príznakov a prejavov domáceho násilia začína pozorovaním správania sa zneužívateľa a zneužívaného človeka. Zneužívateľ môže nadmerne kontrolovať, čo lekárovi odpovedá obeť, alebo je donútená odpovedať v prospech zneužívateľa. Zneužívateľ má tendenciu odpovedať na všetky otázky za obeť alebo ju izolovať od ostatných. Tento typ správania sa môže vyskytnúť v súvislosti s návštevou lekára, kde zneužívateľ odmietne opustiť obeť v ambulancii a pokúsi sa sám odpovedať na všetky otázky týkajúce sa obeť. Môžete si dokonca všimnúť emocionálne zneužívanie, ktoré skutočne prebieha. V úplnom kontraste môže byť osoba, ktorá je zneužívaná, môže byť pokojná a pasívna alebo obeť môže vykazovať vonkajšie príznaky depresie, ako je plač a zlý očný kontakt.³⁸

Ďalšie psychologické príznaky domáceho násilia sa pohybujú od úzkosti, depresie a chronickej únavy až po samovražedné tendencie a syndróm týraných žien - syndróm podobný posttraumatickému stresovému ochoreniu, ktorý sa vyskytuje sa u ľudí ohrozených smrťou alebo vážnym zranením v extrémne stresových situáciách akými je napríklad vojna. Zneužívanie látok je u osoby trpiacej v domácom násilí bežnejšie ako u celkovej populácie dospelých. Zneužívanie alkoholu, liekov na predpis a nedovolených drog môže byť skôr dôsledkom násilného vzťahu, ako príčinou násilia.

³⁸ GOLDSMITH, T. D. (2016). *Symptoms of Domestic Violence*. Psych Central. [cit. online] [cit. 2017-04-03], Dostupné na <https://psychcentral.com/lib/symptoms-of-domestic-violence/>.

Fyzické príznaky a symptómy: Násilie domáceho násillia môže viesť k špecifickým typom poranenia. Tieto typy zranení môžu vyplynúť aj z iných vecí ako domáce násilie, ak sú ale prítomné mali by vzbudiť podozrenie zo zneužitia.

Typické úrazy, ktoré sú charakteristické (častejšie sa vyskytujú) v prípadoch, že je osoba obeťou domáceho násillia ako u zranení spôsobených inými spôsobmi, sú tieto napríklad: pretrhnutie tympanickej membrány (bubienka); poranenie konečníka alebo pohlavných orgánov; škrabance na tvary, podliatiny, poranenia alebo zlomeniny; škrabance alebo modriny na krku; rezy alebo modriny na bruchu; uvoľnený alebo zlomený zub; modriny na hlave alebo trupe či ramenách. Fyzické príznaky a príznaky domáceho násillia, ktoré sú výsledkom traumatického zranenia, sa môžu zdať podobné ako zranenia spôsobené inými príčinami. Niektoré druhy a špecifické miesta zranenia ale môžu zvýšiť podozrenie z násilného vzťahu. Rozdelenie zranení na tele, ktoré sa zvyčajne vyskytuje pri útoku domáceho násillia, môže nasledovať určité vzory.

Niektoré často pozorované typy zranení sú nasledovné: *Centrálne zranenia,* ktoré sú rozložené do oblastí tzv., tvaru plaviek ktoré zahŕňa predovšetkým prsia, telo, boky a pohlavné orgány. Ide o oblasti tela, ktoré sú zvyčajne pokryté oblečením zakrývajúcim zjavné príznaky zranenia. Ďalšou centrálnou časťou tela je hlava a krk, čo je miesto až do 50 % poranení. Charakteristické zranenia domáceho násillia: popáleniny spôsobené horiacou cigaretou, znaky po uhryznutiach, popáleniny, zlomeniny s evidentným „otlačkom“ rozpoznateľnej zbrane (akou je spona na opasku);

Bilaterálne zranenia: Zranenia zahŕňajúce obidve strany tela, zvyčajne ruky a nohy.

Defenzívne zranenia: Tieto zranenia sa týkajú častí tela, ktoré žena používa na odvrátenie útoku, napríklad predlaktia alebo dlane na strana malíčka, keď sa používa na blokovanie úderov do hlavy a hrudníka; ďalej spodné časti nohy, keď boli použité na odkopanie útočníka; chrbát, nohy, zadok a zadná časť hlavy, keď je žena bitá na podlahe.

Ďalšiu skupinu poranení predstavujú *zranenia nezlučiteľné s vysvetlením:* napríklad pády zo schodov kedy sa typ poranenia alebo závažnosť nehoduje s hlásenou príčinou. Zaznamenaný mechanizmus ujmy nevyvolá príznaky zranenia zistené pri fyzickom vyšetrení. Zranenia v rôznych fázach liečenia: tiež znaky starých zranení môžu predstavovať históriu pretrvávajúceho zneužitia.³⁹

³⁹ GOLDSMITH, T. D (2016). The Physical & Emotional Injuries of Domestic Violence. *Psych*

Dôležitejšie a pomalšie „sa hojace“ sú ale emocionálne zranenia.

Záver

Veľa žien má pocit, že stratili samé seba, vinia sa za zlyhanie vo vzťahu a považujú sa za slabé a nenormálne, čo je im zo strany násilníka prízvukované. Ich situácia sa im zdá bezvýchodisková, rezignujú a opúšťajú sa. Bolo by logické, keby sa násilníci chceli zbaviť svojich partneriek, ktoré považujú za nemožné, hlúpe a menejcenné.⁴⁰ Opak je však pravdou, keď sa ho žena rozhodne opustiť, ešte viac zosilní násilie a snaha pripútať si ju k sebe. Pre ženu je pochopiteľne ľahšie uveriť, že to, ako sa partner prezentuje v tretej fáze – vo fáze medových týždňov, je jeho skutočná tvár. Veľmi ťažko si pripustí, že má za partnera tyrana.

Výskum dostupný na stránkach Útočiska poukazuje na znepokojujúci nedostatok povedomia žien o technikách, ktoré používajú násilní muži na kontrolu žien.⁴¹ Výskum ukazuje, že:

- 81 % žien uviedlo, že počas školskej dochádzky nedostali žiadnu informáciu o domácom násilí, ale takmer všetci respondenti by sa radi poučili o domácom násilí;
- 95 % respondentov uznalo fyzické zneužívanie ako domáce násilie, ale iba štvrtina respondentov chápala jemnejšie techniky kontroly akými je žiarlivosť;
- 50 % respondentov uviedlo, že zaznamenali aspoň jeden z výstražných znakov; z týchto 50 % len jedna pätina respondentov uviedla, že by sa s niekým chceli porozprávať o zneužívaní, a ak by s nimi niekto hovoril o svojich skúsenostiach, najdôveryhodnejšími dôverníkmi boli priatelia, po ktorých nasledovala rodina.

Central. [cit. online] [cit. 2017-04-03], Dostupné na <https://psychcentral.com/lib/the-physical-and-emotional-injuries-of-domestic-violence/> tiež *Domestic violence against women: Recognize patterns, seek help*. [cit. online] [cit. 2017-04-03] Dostupné na http://www.emedicinehealth.com/domestic_violence/page4_em.htm.

⁴⁰ *Charakteristické znaky domáceho násilía* [cit. online] [cit. 2017-02-10] Dostupné na <http://www.psyche.sk/web/index.php/domace-nasilie/9-uncategorised/87-charakteristicke-znaky-domacecho-nasilia>.

⁴¹ *YouGov výskum, veľkosť vzorky 513, 18-21 ročné ženy, 15. - 21. júla 2008* [cit. online] [cit. 2017-04-17], Dostupné na <http://www.refuge.org.uk/2014/09/17/loose-women-and-refuge-launch-domestic-violence-campaign/>.

Nerovnomerné postavenie žien vo vzťahu k mužom a normatívne používanie násilia na vyriešenie konfliktov sú silne spojené s násilím intímneho partnera a sexuálnym násilím, ktoré nie je partnerom.⁴²

Ako vyplynulo aj z výsledkov aj napríklad uvedeného výskumu, obeť si často ani nepripúšťa, že je obeťou domáceho násilia, má tendenciu obviňovať samu skôr seba zo zlyhania vzťahu, či ospravedlňovať partnera tyrana za jeho násilnícke správanie sa. Preto je často na nás, všímať si niektoré vyššie uvedené znaky, no veľmi citlivo na nich reagovať a pomôcť tak obeť alebo potenciálnej obeť vymaniť sa zo vzťahu s násilníkom. Podobne ako vyplynulo z uvedeného, ide o intímnu sféru vzťahu a obeť o svojich problémoch nechcú hovoriť so svojou najbližšou rodinou, naopak skôr tieto informácie sú ochotné zdieľať s priateľmi.

Veľký potenciál v prípade predchádzania takémuto násiliu vidíme v prevencii predovšetkým zameranej do oblasti zvyšovania právneho povedomia všetkých sociálnych skupín obyvateľov formou napríklad skvalitnenia vzdelávania k problematike rodovo podmieneného násilia. Ďalej určite v citlivejšom vnímaní problémov ľudí v našom okolí a tiež aj v odtabuizovaní témy domáceho násilia a zvýšenie informovanosti verejnosti o tomto negatívnom spoločenskom jave.

Použitá literatúra:

ČÍRTKOVÁ, L. 2010. *Muži jako oběti domácího násilí*. Právo a rodina, č.7/2010, ISSN 1212-866X.

GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I a kol. 2014. *Kriminologie*. 4. vydanie. Praha : Wolters Kluwer, a. s., 2014. 536 s. ISBN 978-80-7478-614-3.

BURAJOVÁ, B., ČINČUROVÁ, S. 2016. *Situácia detí, svedkov domáceho násilia, výzvy a možnosti intervencie*. Príručka k odbornému semináru pre pedagogický a odborný personál škôl. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2016. 49 s.

RUSŇÁKOVÁ, J. *Chcú účinnejšie pomáhať obetiam domáceho násilia*. Naša Prievidza. 14. 10. 2008 [cit. online] dostupné na <https://nasaprievidza.sme.sk/c/4112499/chcu-ucinnejsie-pomahat-obetiam-domaceho-nasilia.html>

⁴² *Violence against women*. Dostupné na [cit. online] [cit. 2017-02-10] <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/en/>.

- GOLDSMITH, T. D. (2016). *The Physical & Emotional Injuries of Domestic Violence*. Psych Central. [cit. online]. Dostupné na <https://psychcentral.com/lib/the-physical-and-emotional-injuries-of-domestic-violence/>
- GOLDSMITH, T. D. (2016). *Symptoms of Domestic Violence*. Psych Central. [cit. online] Dostupné na <https://psychcentral.com/lib/symptoms-of-domestic-violence/>
- BODNÁROVÁ, B., FILADELFIOVÁ, J. 2002. *Domáce násilie na Slovensku*. podľa HUBOŇOVÁ, L., PRIELOŽNÁ, J., TOMAŠCOVÁ, L., VERTFEINOVÁ, A. *Domáce násilie. Čo je domáce násilie?*, [cit. online] Dostupné na <http://fpv.uniza.sk/orgpoz/kriza/domace.nasilie.html>
- MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, B., POKORNÁ, D., TOUFAROVÁ, M. *Partnerské násilí*. Praha : LINDE nakladatelství s. r. o., 2008. 160 s. ISBN 978-80-86131-76-4.
- Domáce násilie*. [cit. online] Dostupné na <http://www.gender.gov.sk/aktivity/temy/nasilie-na-zenach/domace-nasilie/>
- Charakteristické znaky domáceho násilia** [cit. online] Dostupné na <http://www.psyches.sk/web/index.php/domace-nasilie/9-uncategorised/87-charakteristicke-znaky-domaceho-nasilia>
- Varovné signály domáceho násilia** [cit. online] Dostupné na <http://www.psyches.sk/web/index.php/domace-nasilie/9-uncategorised/88-varovne-signaly-domaceho-nasilia>
- Domestic violence against women and girls* In UNICEF Innocenti Research Centre. Florence, Italy. [cit. online] Dostupné na <http://www.unicef-icdc.org/> No 6/2002. ISSN: 102-3528
- Domestic Violence - Signs of Domestic Violence*. [cit. online] Dostupné na <http://www.webmd.com/mental-health/tc/domestic-violence-signs-of-domestic-violence#2>
- Early Warning Signs of Domestic Violence*. [cit. online] Dostupné na <http://newchoicesinc.org/help/DV/signs>
- Domestic violence against women: Recognize patterns, seek help*. [cit. online] Dostupné na http://www.emedicinehealth.com/domestic_violence/page4_em.htm

Violence against women. [cit. online] Dostupné na [cit. online] <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/en/>

Senioři. In Bílý kruh bezpečí. [cit. online] Dostupné na <http://www.domacinasili.cz/ohrozene-osoby/seniori/>

Problematika domáceho násilia. [cit. online] [cit. 2017-04-03] dostupné na http://www.staremesto.sk/buxus/docs//socialna_pomoc_a_zdravotnictvo/KP/KP05_09.pdf

YouGov výskum, veľkosť vzorky 513, 18-21 ročné ženy, 15. – 21. júla 2008 [cit. online] Dostupné na <http://www.refuge.org.uk/2014/09/17/loose-women-and-refuge-launch-domestic-violence-campaign/>

Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, The Council of the European Union, 2011. CETS No.210. [cit. online] In Article 3 – Definitions p. 3. EUR-Lex - 52016PC0111 - EN - EUR-Lex - Europa.eu Dostupné na <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008482e>.

OSN o rodovej rovnosti a posilnení postavenia žien. Dostupné na www.un.org/womwnwatch/daw/

Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácomu násiliu a o boji proti nemu (Istanbul, 2010, CETS č. 210)

Deklarácia Organizácie Spojených národov o odstránení násilia páchaného na ženách, rezolúcia Valného zhromaždenia, december 1993.

Dohovor Rady Európy o prevencii a boji proti násiliu páchanému na ženách a domácom násilí. Istanbul, 2011

Národný akčný plán pre elimináciu a prevenciu násilia na ženách na roky 2014 – 2019. Bratislava : Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí. 2013. 33 s. ISBN 978-80-89125-17-3.

Dostupné [cit. online] na www.minv.sk

Dostupné na <http://www.refuge.org.uk/2014/09/17/loose-women-and-refuge-launch-domestic-violence-campaign/>

Dostupne na <http://www.mayoclinic.org/healthy-lifestyle/adult-health/in-depth/domestic-violence/art-20048397>

Dostupné na <http://www.thehotline.org/is-this-abuse/abuse-defined/>

Fenomenológia domáceho násilia

Phenomenology of Domestic violence

doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.

Abstrakt:

Článok sa zaoberá fenomenológiou domáceho násilia, ponúka východiskové informácie o stave, štruktúre a dynamike skúmaného javu. Autorka približuje problematiku domáceho násilia prostredníctvom štatistických údajov Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky a Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktoré odrážajú počet registrovaných trestných činov, počet stíhaných a obžalovaných osôb za trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona, v sledovanom období rokov 2006 až 2016. Prejavvy domáceho násilia sú v trestnom práve postihované ako trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby, alebo ako ublíženie na zdraví, vydieranie, obmedzovanie osobnej slobody. V rámci štruktúry páchaného domáceho násilia sme sledovali i skladbu obžalovaných osôb podľa viacerých kritérií: pohlavia páchatela, kriminálnej minulosti, veku páchatela a spáchaného trestného činu pod vplyvom návykovej látky.

Abstract:

The Article deals with the phenomenology of domestic violence, furthermore shows basic information about the state, structure and dynamics of this type of crime. The Author focus on the issues of domestic violence, approaches through the statistical data of General Prosecutors Office of the Slovak Republic and Ministry of Interior of the Slovak Republic, that show the total number of crime, the number of prosecuted and accused persons of domestic violence according § 208 of the Penal Code, in the time period of 2006 - 2016. The manifestations of domestic violence are punishable by Slovak criminal law as a criminal offence of cruelty to intimate persons, or as assault and battery, extortion, as deprivation of personal liberty. Regarding to the structure of domestic violence, we have also examined the composition of defendants according to a number of criteria: the offender's gender, the criminal history, the perpetrator's age and whether the offense were committed under the influence of addictive substance.

Kľúčové slová: Domáce násilie. Fenomenológia kriminality. Násilná kriminalita.

Keywords: Domestic violence. Phenomenology of crime. Violent crime.

Úvod

Základnou úlohou kriminológie je popis kriminality, ktorý umožňuje kriminálna štatistika. Ak chceme zisťovať zákonitosti nejakého spoločenského javu a poznávať jeho príčiny, musíme najprv tento jav pozorovať a následne popísať. Javovou stránkou kriminality sa zaoberá *kriminálna fenomenológia*. Cenným zdrojom východiskových informácií o stave, štruktúre a dynamike kriminality plní kriminálna štatistika, ktorá má nezastupiteľnú úlohu pri formulovaní opatrení kontroly kriminality. Prostredníctvom kriminálnej fenomenológie zisťujeme, aký je stav kriminality na určitom území, ako sa kriminalita vyvíja v určitom časovom období, aká je jej štruktúra, a na základe takto zistených poznatkov je možné tvoriť trestnú politiku a následne hodnotiť jej efektívnosť.

V predkladanom príspevku priblížujeme problematiku domáceho násillia prostredníctvom štatistických údajov Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky a Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktoré odrážajú kriminalitu zjavnú (registrovanú), t. j. takú ktorá vyšla najavo a je evidovaná v oficiálnych štatistikách. Vzhľadom na charakter skúmanej problematiky je potrebné upozorniť i na tú časť spáchanej trestnej činnosti, o ktorej sa orgány činné v trestnom konaní nedozvedeli, a preto nie je súčasťou štatistických údajov, teda na tzv. skrytú (latentnú) kriminalitu. V tejto súvislosti Novotný a Zapletal konštatujú, že pri trestných činoch spojených s násilím v rodine existujú pochopiteľné zábrany na strane poškodeného vo vzťahu k oznámeniu trestnej činnosti. Kriminologické výskumy potvrdzujú nízku mieru ochoty poškodeného oznámiť trestný čin a podať o ňom svedectvo.⁴³ Zároveň existujú aj ďalšie faktory, ktoré deformujú štatistický obraz skutočnej kriminality. Značný vplyv na štatistické údaje majú legislatívne zmeny, trendy uplatňované v trestnej politike, spôsob štatistického vykazovania, omyly pri zhromažďovaní a spracovávaní štatistických údajov, demografické vplyvy, rozhodnutia prezidenta o amnestii, časové medziobdobie medzi spáchaním trestného činu a jeho registrovaním v príslušnej štatistike.⁴⁴ Kvantitatívna stránka kriminality je zachytená

⁴³ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol.: Kriminologie. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 46.

⁴⁴ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C. H. Beck,

prostredníctvom štatistických údajov o registrovaných trestných činoch a stíhaných osôb, kým kvalitatívna stránka sa odráža najmä v štatistických údajoch o odsúdených osobách, v ktorých je možné sledovať uplatňovanú sankčnú politiku a následne podľa toho vyhodnotiť závažnosť trestných činov.

1. Teoretické vymedzenie domáceho násillia

Domáce násillie v najširšom slova zmysle zahŕňa všetky druhy fyzického, sexuálneho a psychického násillia vyskytujúceho sa v rodinných a partnerských vzťahoch, ktoré je páchané v ich súkromí a utajovane pred okolím. **Domáce násillie** je považované za nežiaduci sociálno-patologický jav správania medzi partnermi alebo v rodine, ktoré spočíva vo fyzickom napádaní, psychickom týraní, sexuálnom zneužívaní či už jednotlivo, alebo vo vzájomnej kombinácii. Ide o ovládajúce nerovnoprávne a nerovnocenné zaobchádzanie jedného človeka s druhým, v ktorom model vzťahu tvorí rola prenasledovateľa a rola obeť.⁴⁵ Škálu foriem domáceho násillia možno podľa Hrebíkovej rozšíriť aj o verbálne násillie (hrozby, urážky, nadávky), emocionálne násillie (vyhrážanie sa únosom detí, vyhrážanie sa likvidáciou domácich zvierat, zničenie obľúbených osobných vecí) a tiež sociálne (izolovanie ženy, zamedzenie akéhokoľvek kontaktu s vonkajším svetom, priateľmi, príbuznými, kontrolovanie času a sociálnych kontaktov) a ekonomické násillie (bránenie v práci, bránenie zamestnať sa a mať vlastný príjem, nútenie odchodu zo zamestnania, odmietnutie financovania základných potrieb, odoberanie peňazí).⁴⁶ Jeho závažnosť podčiarkuje práve jeho chronický, stupňujúci sa charakter, ktorý sa vyskytuje v cykloch a pretrvávajú dlhodobo. Používaním metód psychického nátlaku si násilnícky partner udržiava nadvládu a drží svoju obeť/obeť v „zajatí“ násilného, zneužívaného vzťahu. Existencia tohto špecifického vzťahu medzi páchatelom a jeho obeťami zásadne odlišuje domáce násillie od iných typov najmä jednorazového násillia a významne ovplyvňuje prežívanie a správanie obeť. Podľa Heretika je domáce násillie závažnou priamou či nepriamou agresiou medzi osobami, ktoré spájajú príbuzenské citové väzby a žijú v spoločnom prostredí.⁴⁷

2005, s. 134 – 136.

⁴⁵ KACAFÍRKOVÁ, M.: Domáci násillí. *Trestní právo*, č. 5, roč. 2, 2002, s. 12.

⁴⁶ HREBÍKOVÁ, V.: Problematika domáceho násillia v rovne psychologickkej, sociálnej a právnej. *Justičná revue*, č. 3, 56, 2004. s. 344-345.

⁴⁷ HERETIK, A.: *Forenzná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce*

Trestný zákon legálnu definíciu domáceho násillia neuvádza. Prejavý domáceho násillia sú v trestnom práve postihované podľa § 208 Trestného zákona ako trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby, alebo ako ublíženie na zdraví, vydieranie, obmedzovanie osobnej slobody, prípadne iné trestné činy spáchané na chránenej osobe⁴⁸.

2. Fenomenológia domáceho násillia

Kvantitatívnu stránku domáceho násillia odráža stav násilnej kriminality, nakoľko v štatistikách Generálnej prokuratúry SR a Ministerstva vnútra SR je trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby evidovaný s ostatnými vyššie uvedenými trestnými činmi (t. j. ublíženie na zdraví, vydieranie, obmedzovanie osobnej slobody) v rámci násilnej kriminality. Súčasne možno uvažovať o trestnom čine znásilnenia, sexuálneho násillia, sexuálneho zneužívania, ktoré sú evidované v rámci mravnostnej kriminality.

Tabuľka č. 1: Vývoj celkovej kriminality a vybraných druhov kriminality v Slovenskej republike v rokoch 2006-2016

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Celková kriminalita Zistená	115 151	110 802	104 759	104 905	95 252	92 873	90 351	89 667	81 245	73 163	69 635
Celková kriminalita Objasnená	47 481	45 975	45 696	49 453	46 725	47 182	47 883	48 723	4 5370	41 747	39 509
Násilná kriminalita Zistená	10 896	9 620	9 030	8 337	7 532	7 002	6 607	6 003	5 637	5 686	6 382
Násilná kriminalita Objasnená	7 475	6 744	6 296	5 998	5 485	5 270	4 772	4 439	4 206	4 290	4 851
Mravnostná kriminalita Zistená	798	805	840	791	678	1 041	841	804	851	828	950
Mravnostná kriminalita Objasnená	589	589	598	611	513	717	633	575	673	648	687

Zdroj: Štatistické údaje Ministerstva vnútra SR

profesie. Bratislava : EUROKÓDEX, 2010.

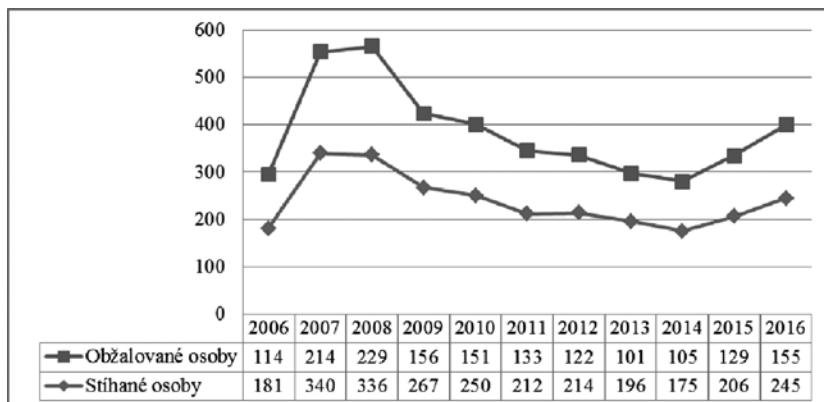
⁴⁸ V zmysle § 139 ods. 1 Trestného zákona sa chránenou osobou rozumie dieťa; tehotná žena; blízka osoba; odkázaná osoba; osoba vyššieho veku; chorá osoba; osoba požívajúca ochranu podľa medzinárodného práva; verejný činiteľ alebo osoba, ktorá si plní svoje povinnosti uložené na základe zákona; svedok, znalec, tlmočník alebo prekladateľ, alebo zdravotnícky pracovník pri výkone zdravotníckeho povolania smerujúceho k záchrane života alebo ochrane zdravia.

Zo štatistických údajov je zrejmy dlhodobý pokles celkovej kriminality, ktorá v roku 2016 dosiahla stav 69 635 skutkov. Klesajúce tendencie možno sledovať aj v rámci vývoja násilnej kriminality, s výnimkou ostatných dvoch rokov 2015 a 2016, pričom v roku 2016 bol zaznamenaný výraznejší nárast (počítaný v stovkách trestných činov) z 5 686 násilných trestných činov na 6 382 násilných trestných činov. Mravnostná kriminalita si udržiava stabilnú úroveň v rozmedzí 800 až 900 mravnostných trestných činov, s výnimkou roku 2011, kedy dosiahla maximum na úrovni 1 041 trestných činov. Rovnako tak v roku 2016 došlo k miernemu nárastu z 828 mravnostných trestných činov na 950 trestných činov. Vzhľadom na klesajúce tendencie celkovej kriminality je zrejme, že v posledných rokoch rastie podiel násilnej i mravnostnej kriminality na celkovej kriminalite.

Oficiálne štatistické údaje Generálnej prokuratúry SR zachytávajú početnosť stíhaných osôb, obžalovaných a odsúdených osôb vybraných trestných činov. Pre účely štatistického vykazovania považuje Generálna prokuratúra SR za stíhanú osobu takú osobu, voči ktorej bolo vznesené obvinenie podľa § 163 Trestného poriadku od 1. 11. 1999. Za obžalovanú osobu považuje osobu, na ktorú podal prokurátor obžalobu podľa § 176 Trestného poriadku. Osobou odsúdenou je osoba s vyznačením právoplatného rozhodnutia súdu, ktoré bolo doručené prokuratúre v odsudzujúcom rozsudku. Recidivistami sú pre účely štatistického vykazovania osoby obžalované v danom roku, ktoré boli v posledných desiatich rokoch najmenej jedenkrát právoplatne odsúdené.

V súvislosti so skúmanou problematikou sme zamerali pozornosť na počet stíhaných a obžalovaných osôb podľa § 208 Trestného zákona, teda za trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby.

**Graf č. 1: Počet stíhaných a obžalovaných osôb podľa § 208
Trestného zákona**

Zdroj: Štatistické údaje Generálnej prokuratúry SR

Celková násilná kriminalita v roku 2006 dosahovala úroveň 10 896 násilných trestných činov (t. j. maximum v sledovanom období rokov 2006-2016). Napriek tomu nízky počet stíhaných a obžalovaných osôb za trestný čin týrania blízkej a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona možno vysvetliť legislatívnou zmenou, kedy v dôsledku rekodifikácie trestnoprávných kódexov došlo k zmene usporiadania trestných činov a následne k oddelenému štatistickému vykazovaniu. Časť trestných činov sa evidovala ako stíhané trestné činy podľa § 215 Trestného zákona účinného do 31.12.2005 a časť ako stíhané trestné činy podľa § 208 Trestného zákona účinného od 1.1.2006. V rokoch 2007 a 2008 sledujeme výrazný nárast v počte stíhaných osôb podľa § 208 Trestného zákona. Nasledoval pozvoľný pokles do roku 2014 a v ostatných rokoch 2015 a 2016 opäť došlo k nárastu, ktorý kopíruje nárast násilnej kriminality. Túto informáciu objektivizuje i nárast sledovaného podielu stíhaných osôb za trestný čin týrania blízkej a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona na celkovej kriminalite a na celkovej násilnej (zistenej) kriminalite. Domáce násilie sa dlhodobo podieľa na násilnej kriminalite v podiele do 4 %. Percentuálne zvýšenie podielu (t. j. do 5 %) domáceho násillia je v pomere k objasnenej násilnej kriminalite.

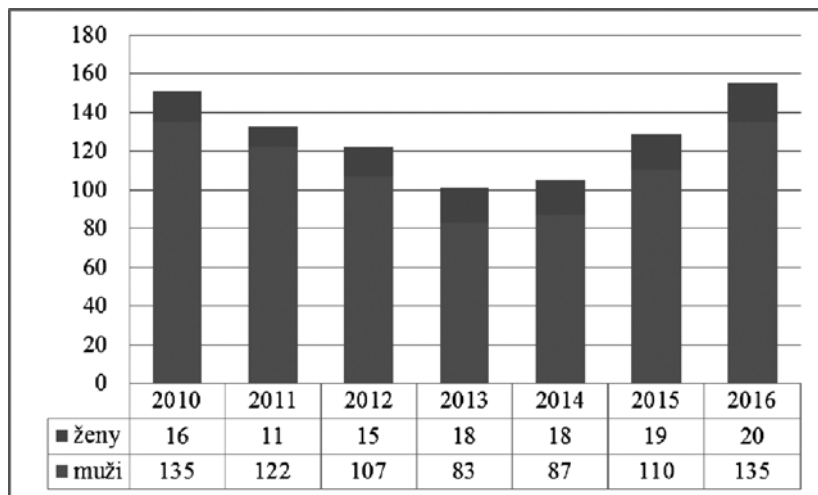
Tabuľka č. 2: Podiel trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona na celkovej kriminalite a na násilnej kriminalite

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015
Podiel § 208 na CK	0,16	0,31	0,32	0,25	0,26	0,23	0,24	0,22	0,22	0,28	0,35
Podiel § 208 na NK	1,66	3,53	3,72	3,20	3,32	3,03	3,24	3,27	3,10	3,62	3,84

Zdroj: Štatistické údaje Generálnej prokuratúry SR

V rámci štruktúry páchaného domáceho násillia sme sledovali skladbu obžalovaných osôb za skúmaný trestný čin podľa viacerých kritérií: pohlavia páchatela, kriminálnej minulosti páchatela, veku páchatela a spáchaného trestného činu pod vplyvom návykovej látky. Zo štatistických údajov o obžalovaných osobách za predmetný trestný čin vyplýva, že tento v prevažnej miere páchajú muži. Uvedené odpovedá podielu mužov na celkovej kriminalite, ktorý sa pohybuje v rozmedzí od 83,95 % (v roku 2016) do 86,53 % (v roku 2007). Ženy sa stali páchatelkami trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby maximálne v 20 prípadoch.

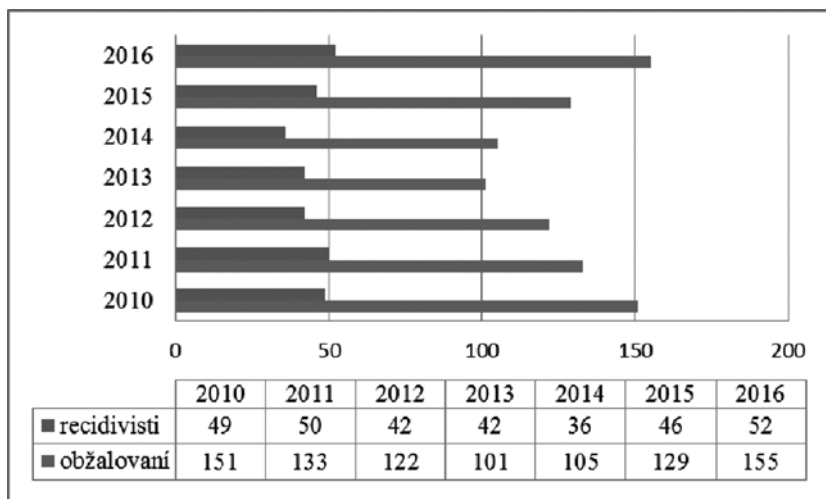
Graf č. 2: Skladba obžalovaných osôb za § 208- podľa pohlavia

Zdroj: Štatistické údaje Generálnej prokuratúry SR

Pokiaľ ide o kriminálnu minulosť obžalovaných osôb za predmetný trestný čin, možno konštatovať, že 1/3 páchatelov bola v minulosti právoplatne odsúdená za trestný čin.

Graf č. 3: Skladba obžalovaných osôb za § 208- podľa kriminálnej minulosti

Zdroj: Štatistické údaje Generálnej prokuratúry SR

Nasledujúce štatistické údaje potvrdzujú, že veľkú úlohu pri páchaní domáceho násillia zohráva požívanie návykových látok, osobitne alkoholu. Až 1/3 páchatelov spáchala trestný čin pod vplyvom alkoholu.

Tabuľka č. 3: Skladba obžalovaných osôb za § 208- pod vplyvom alkoholu

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Pod vplyvom alkoholu	57	46	42	34	29	40	43
%	37,75	34,59	34,43	33,66	27,62	31,01	27,74
Pod vplyvom inej návykovej látky	2	2	1	1	1	5	2
%	1,32	1,50	0,82	0,99	0,95	3,88	1,29

Zdroj: Štatistické údaje Generálnej prokuratúry SR

Pri skúmaní sklady obžalovaných osôb za trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby bolo zistené z hľadiska veku bolo zistené, že dlhodobo najpočetnejšou vekovou skupinou páchatelov sú dospelé osoby vo veku 22 až 60 rokov. Najčastejšie sa dopúšťajú predmetného trestného činu páchatelia vo veku 31 až 40 rokov, následne 41 až 50 rokov, ďalej páchatelia 22 až 30 rokov a konečne veková kategória páchatelov vo veku 51 – 60 rokov. Aj osoby vyššieho veku, t. j. osoby staršie ako 60 rokov, sa dopúšťajú tohto trestného činu, hoci v nižšom počte. Najmenej početnou vekovou kategóriou páchatelov sú mladiství (14 – 18 rokov), ktorí sa dopustili tohto trestného činu v skúmanom období v počte od 1 do 4 trestných činov, a mladí dospelí (19 – 21 rokov) spáchali 2 – 8 trestných činov.

Tabuľka č. 4: Skladba obžalovaných osôb za § 208 – podľa veku

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
14 – 15	1	0	0	0	0	0	1
16 – 18	1	3	1	2	0	0	3
19 – 21	8	4	5	2	4	7	5
22 – 30	26	21	24	22	32	27	28
31 – 40	45	45	33	32	29	42	53
41 – 50	40	38	33	25	23	28	38
51 – 60	25	13	23	16	14	19	17
61 a viac	5	8	3	2	3	6	10

Zdroj: Štatistické údaje Generálnej prokuratúry SR

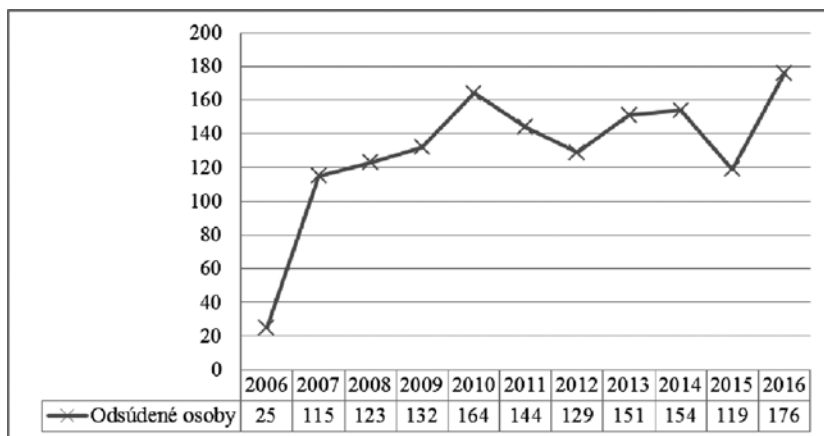
Z hľadiska kriminálnej geografie sme sa zamerali na skúmanie páchania domáceho násillia (trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona) v závislosti podľa územného členenia krajiny. Najväčší počet stíhaných osôb za domáce násillie bolo v obvodoch Krajskej prokuratúry Bratislava, Krajskej prokuratúry Nitra a Krajskej prokuratúry Prešov, čo odpovedá i geografickému rozloženiu celkovej kriminality na území Slovenska. Podľa správy o bezpečnostnej situácii v Slovenskej republike v roku 2016 bol najväčší počet spáchaných trestných činov v Bratislave, Trnave, Prešove, Košiciach a Žiline. V posledných rokoch vzrástol počet stíhaných osôb v obvode Krajskej prokuratúry Košice a Krajskej prokuratúry Trnavy.

Tabuľka č. 5: Skladba obžalovaných osôb za § 208 – z hľadiska kriminálnej geografie

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
KP BA	8	27	50	37	28	22	18	17	21	22	32
KP TT	8	14	11	13	11	7	4	4	6	13	22
KP TN	6	18	22	16	10	14	9	7	14	17	15
KP NR	26	52	37	31	18	18	26	14	16	25	21
KP ZA	13	21	22	8	14	14	9	10	9	11	11
KP BB	21	38	28	15	30	13	20	12	9	8	19
KP PO	22	33	46	16	28	29	23	29	21	18	12
KP KE	10	11	13	20	12	16	13	8	9	15	23

Zdroj: Štatistické údaje Generálnej prokuratúry SR

Graf č. 4: Vývoj počtu odsúdených osôb za trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona v Slovenskej republike

Zdroj: Štatistické údaje Generálnej prokuratúry SR

Z vyššie uvedeného grafu je zrejмый vývoj počtu odsúdených osôb za trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona v období rokov 2006 až 2016. V roku 2016 dosiahol počet odsúdených osôb maximum, kedy bolo za predmetný trestný čin odsúdených 176 osôb. Závažnosti skúmaného trestného činu, t. j. zločinu, odpovedá aj sankčná politika uplatňovaná voči odsúdeným osobám. Najčastejšie ukladaným trestom je trest odňatia

slobody, pričom počet nepodmienečných trestov odňatia slobody je porovnateľný s trestom odňatia slobody, ktorého výkon bol podmiennečne odložený. V roku 2016 bol častejšie ukladaný nepodmienečný trest odňatia slobody. Veľkú skupinu uložených trestov predstavujú tzv. iné tresty, ktoré boli v roku 2016 uložené v 105 prípadoch. Štruktúru ukladaných trestov dotvárajú trest prepadnutia veci, peňažný trest a trest zákazu činnosti a ojedinele upustenie od potrestania. Vzhľadom na zistený spôsob spáchania trestného činu pod vplyvom návykovej látky (1/3 prípadov), nie je prekvapujúce, že súd v odpovedajúcom pomere uložil páchateľovi aj ochranné opatrenie.

**Tabuľka č. 6: Sankčná politika uplatňovaná voči odsúdeným osobám
za § 208 Trestného zákona**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
NEPO	58	53	41	55	48	46	71
PO	60	47	40	52	63	52	49
Tresty OS podľa § 47 ods. 2	0	0	0	0	0	0	1
Trest domáceho väzenia	0	0	0	0	0	0	0
Trest povinnej práce	0	0	0	0	0	0	0
Trest prepadnutia majetku	0	0	0	0	0	0	0
Trest prepadnutia veci	0	4	3	8	7	3	5
Trest vyhostenia	0	0	0	0	0	0	0
Upustenie od potrestania	1	0	2	2	0	0	2
Trest zákazu činnosti	0	0	0	3	2	1	1
Peňažný trest	1	1	0	2	1	0	0
Trest zákazu pohybu	0	0	0	0	0	0	0
Iné tresty	21	25	14	45	39	58	105
Uložené ochranné opatrenia	63	45	55	63	66	37	60

Zdroj: Štatistické údaje Generálnej prokuratúry SR

Záver

Problém domáceho násillia sa týka celej spoločnosti, všetkých spoločenských vrstiev bez ohľadu na ekonomickú situáciu, vzdelanie a postavenie páchateľa či obete. Legislatívne prostriedky riešenia domáceho násillia sa nachádzajú v občianskom práve, rodinnom práve, priestupkovom a trestnom práve. Prejav domáceho násillia sú postihované ako trestný čin týrania blízkej osoby a zverejnej osoby podľa § 208 Trestného zákona. Z vykonanej analýzy štatistických údajov Generálnej prokuratúry SR a Ministerstva vnútra SR o stíhaných a obžalovaných osobách podľa § 208 Trestného zákona vyplývajú nasledujúce zistenia.

V ostatnom roku 2016 bolo stíhaných 245 osôb a obžalovaných 155 osôb za trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona. Podiel domáceho násillia na násilnej kriminalite sa dlhodobo pohybuje v rozmedzí 1,66 až 3,84 %. V prevažnej miere sú páchatelmi muži, ženy sa podieľali na páchaní tohto trestného činu v období rokov 2010 až 2016 v rozmedzí od 9,02 až 21,69 %, pričom ich podiel v roku 2016 bol 14,8 %. Z hľadiska kriminálnej minulosti až 1/3 obžalovaných osôb bola v minulosti právoplatne odsúdená za trestný čin. Z hľadiska veku najpočetnejšou vekovou skupinou páchatelov sú osoby 22 až 60 rokov, osobitne páchatelia vo veku 31 až 40 rokov. Ďalšie zistenie potvrdilo súvislosť požívania návykových látok a páchania domáceho násillia, nakoľko až 1/3 obžalovaných osôb bola pod vplyvom návykových látok, osobitne alkoholu. Z hľadiska kriminálnej geografie bol najväčší počet stíhaných osôb za domáce násillie evidovaný v obvode Krajskej prokuratúry Bratislava, Krajskej prokuratúry Nitra a Krajskej prokuratúry Prešov. V roku 2016 bolo odsúdených 176 osôb za trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona. Z hľadiska sankčnej politiky bol najčastejšie ukladaným trestnom- trest odňatia slobody.

Použitá literatúra:

- [1] BABJAKOVÁ, L.; SOPKOVÁ, E.: Legislatívne úpravy domáceho násillia. *Justičná revue*, č. 11, 54, 2002.
- [2] BODNÁROVÁ, B.; FILADELFIOVÁ, J.: Domáce násillie na Slovensku. Priebežná správa z výskumu 2/2002. Bratislava : Medzinárodné stredisko pre výskum rodiny, 2002.
- [3] DIANIŠKA, G.; STRÉMY, T.; VRÁBLOVÁ, M. a kol.: Kriminológia. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, 408 s., ISBN 978-80-7380-620-0.
- [4] HERETIK, A.: *Forenzná psychológia pre psychologov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie* – 3. Prepracované a rozšírené vydanie. Bratislava : EUKODÉX, 2010. s. 432. ISBN 978- 80-89447-22-0.
- [5] HREBÍKOVÁ, V.: Problematika domáceho násillia v rovine psychologickkej, sociálnej a právnej. *Justičná revue*, č. 3, 56, 2004.

- [6] KACAFÍRKOVÁ, M.: Domáci násilí. *Trestní právo*, č. 5, roč. 2, 2002, s. 12.
- [7] KUČHTA, J.; VÁLKOVÁ, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha : C. H. Beck, 2005, 544 s., ISBN 80-7179-813-4.
- [8] NOVOTNÝ, O.; ZAPLETAL, J. a kol.: *Kriminologie*. Praha : ASPI Publishing, 2004, 452 s., ISBN 80-7357-026-2.
- [9] Štatistické údaje Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky.
- [10] Štatistické údaje Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky.

Intimita, rodina, domáce násilie

Intimacy, family, domestic violence

doc. PhDr. Darina Havrlentová, PhD.

Abstrakt:

Domáce násilie je sytené viacerými faktormi, kde má nemalý zástoj archaický spôsob riešenia sociálnych problémov podmienený fylogenetickým a ontogenetickým prenosom genetických a historických informácií. Prieraznými sú najmä dve negatívne emócie, hnev a agresivita, ktoré v súčasnosti už nemajú taký zmysel v živote ľudského jedinca, ako v prvopočiatkoch formovania ľudského rodu. Napriek tomu ešte stále dokážu dominovať v partnerských vzťahoch. Prispeva k tomu aj pokrútená predstava o slobode a chápanie intimity ako bezbrehého priestoru pre ubližovanie blízkeho človeku. Ďalším problémom, ktorý s domácim násilím súvisí, je rozvoľňovanie, rozbíjanie tradičného modelu rodiny, ako sociálneho piliera spoločnosti. V článku sa zaoberáme aj osobnosťou aktéra i obete domáceho násilia. Poukazujeme aj na všetko dobré, čo sa urobilo za posledné desaťročia pre elimináciu domáceho násilia v spoločnosti, od teórie, zákonov, cez osvetu, až po konkrétnu prax pomoci obetiam násilia. Analýzou súčasného stavu sme zistili, že spoločnosť rieši iba následky domáceho násilia, no nie jeho príčiny. Dospeli sme teda k záveru, že pokiaľ sa nezameriame aj na riešenie príčin domáceho násilia, nemáme šancu nad domácim násilím zvíťaziť.

Abstract:

Domestic violence is fueled by various factors, among which are strongly present archaic fashion in solving social problems, conditioned by phylogenetic and ontogenetic transfer of genetic and historic information. Penetrating are mainly two negative emotions – anger and aggression, which are not as purposeful in human life as it was during formation of humankind. In spite of this they can still dominate partner relations. Twisted idea of freedom contributes as well, as perception of intimacy as a space to harm close person. Another problem joined with domestic violence is loosening and shattering model of traditional family as a pillar of society. In this paper we are dealing with personality of acting person as well as victim of domestic violence. We are also pointing

on beneficial activities during few last decades to eliminate domestic violence in society as academic work, legislature, education and factual help to victims of domestic violence. By analysis of current state we found out that society is solving only aftermaths of domestic violence, but not it's cause. We arrived to conclusion that if we don't focus on what is causing domestic violence, there is no chance of overcoming it.

Kľúčové slová: domáce násilie, sloboda, intimita, rodina, príčiny a následky domáceho násilia

Key words: domestic violence, freedom, intimacy, family, causes and consequences of domestic violence

Domáce násilie je staré, ako ľudstvo samo. Ľudský rod sa vyvíjal, ako každý iný živočíšny druh, v súlade s fyzikálnymi, materiálnymi a poveternostnými podmienkami, aké planéta Zem ponúkala a ponúka dodnes. Krutosť vonkajších podmienok bezprostredne doliehala na existenciu ľudských zoskupení a tak bolo nevyhnutnou súčasťou života neustále prispôsobovanie sa meniacim sa životným podmienkam. Preto príroda vyzbrojila ľudského jedinca emocionálnou výbavou, do ktorej patria emócie, ako je hnev a agresivita. Obe majú za úlohu strážiť vlastné teritórium, biologické, priestorové a sociálne. V prvopočiatkoch ľudskej existencie sa vďaka nim ľudský jedinec mohol rozvíjať, napredovať a získavať nové a nové možnosti pre vlastný rozvoj. Samozrejme sa to nezaobišlo ani bez omylov a krutostí, ktoré zbytočne komplikovali a brzдили ľudský pokrok. Postupom času sa však ľudstvo naučilo poznávať a využívať prírodné zdroje vo svoj prospech, so simultánnym prispôbovaním sa za účelom čo najkomfortnejšieho a najpohodlnejšieho spôsobu existencie. S tým ruka v ruke malo ísť aj kultivovanie ľudského správania a schopnosť ovládať obe emócie, čo žiaľ neprebíha tak, ako by si súčasnosť zaslúžila. Ešte stále sa vyskytujú jedinci, ktorí dilemy dneška riešia emóciami z praveku (Goleman, 1997). Človek akoby sa evolučne zastavil a napriek technologickému pokroku prestal na sebe pracovať. Človek zabudol, že je súčasťou živočíšnej ríše a prírody ako takej a bez rešpektovania jej zákonitostí zastaví vlastný rozvoj, ktorý môže viesť až k fatálnemu koncu.

Tento zdanlivo nesúvisiaci úvod naznačuje, že všetko so všetkým súvisí a teda aj ľudský rod je úzko previazaný s podmienkami, v ktorých sa evolučne vyvinul a pokiaľ tento rozvoj kontaminuje archaickými spôsobmi riešenia sociálnych problémov, nemá šancu uspieť. Technologický pokrok napreduje

míľovými krokmi a tomuto tempu nestačí aj pokrok morálny, cizelácia ľudských emócií v podobe kultivácie oboch spomínaných emócií. Ich význam nezmizol dodnes, avšak ich prejav by mal byť v súlade s pokrokom ľudstva. Tento priestorový rozdiel je zdrojom stálych problémov a konfliktov v sociálnych vzťahoch, od makrosystémov, ako sú napr. národy, štáty, náboženstvá, cez mezosystémy, akými sú menšie formy spoločenstiev typu národnostných menšín, teritoriálnych sociálnych zoskupení, korporátnych spoločenstiev, až po mikrosystémy, akými sú napr. firemné, záujmové skupiny, až po rodinné zväzky. Grom všetkých týchto zoskupení je človek, ktorý tieto vzťahy vytvára, udržiava a dáva im konkrétnu podobu.

Zmyslom existencie ľudského jedinca je teda jeho miesto, zakotvenie v sociálnych štruktúrach, v rámci ktorých je najpodstatnejšia rodina. V nej prebieha intímny vzťah dvoch ľudí, partnerov v dyadickom vzťahu muža a ženy.

Vráťme sa ale na začiatok evolučného zápasu o prežitie ľudského rodu. Od samého začiatku ľudia pochopili, že sila kmeňa, prvopočiatkovej sociálnej skupiny, sa odvíja od sily jej základnej bunky, párového spolužitia, kde spôsob usporiadania vzájomných vzťahov, delby práce a ukotvenia rôznych činností a povinností, rozhoduje o funkčnosti či nefunkčnosti celej skupiny. V záujme prežitia bolo teda nevyhnutné vytvárať také spôsoby spolužitia a komunikácie, ktoré zvyšovali možnosť kooperácie, silnenia a mohutnenia celej skupiny. Bezprostredné doliehanie vonkajších podmienok, ktorým sa museli ľudia prispôbovať a čeliť mnohým nástrahám vtedajšieho sveta prinášalo situácie, kde hnev a agresivita boli častými prostriedkami na odbúranie prekážok a usporiadanie stavu vecí do rovnováhy. Ich prejav mal teda svoj význam a bol prirodzenou súčasťou vtedajšej doby. Postupne sa však ľudstvo rozvíjalo, prechádzalo rôznymi etapami vzniku a zániku rôznych spoločenstiev, úspešnosti či neúspešnosti rôznych podobenstiev sociálneho usporiadania, pokračujúceho až dodnes. Postupne sa ľudia dokázali prispôsobiť vonkajším podmienkam, využiť ich vo svoj prospech, čo žiaľ došlo až do takejto štádia, že začína prírodné zdroje zneužívať, ba priamo ničiť. A sme opäť pri emocionálnej výbave ľudského jedinca, kde akoby sa evolučný vývoj zastavil a hnev a agresivitu ponechal v archaickej podobe, bez kopírovania zmien iných, bez náznaku ich prispôbenia sa podmienkam novým, kde obe emócie mali zakrpatieť a etablovať sa výnimočne, vo vyhrotených a život ohrozujúcich situáciách, nie v bežných životných situáciách a už vôbec nie vo vzťahoch rodinných, intímnych.

Sociálna evolúcia dokázala a potvrdila, že rodina je základnou bunkou spoločnosti, a že jej existencia je nevyhnutnou podmienkou existencie ľudstva. Jej poslanie a zmysel má dokonca takú silu, že je chránená i právne a býva obsahom preambuly ústavy štátu. Ide o posvätný priestor, kde sa odvíjajú veľmi intímne, krehké a emocionálne sytené vzťahy, naplňajúce potreby jej jednotlivých členov a chrániace ich pred nepriazňami vonkajších vplyvov. Ide o nenarušiteľné teritórium, kde nemá právo vstúpiť nikto cudzí, pokiaľ im to nie je dovolené zvnútra. Ide o pevné zväzky, tvoriace sa neustále, kde je ukrytá história oboch partnerov a kde sa tvorí nová kvalita na základe vstupov, ktoré si prinášajú zo svojich rodín obaja partneri. Sú tam vnášané premenné, ktoré súvisia nielen s bezprostrednou osobnostnou výbavou oboch partnerov, ale aj prvky fylogenetické, vytvorené spomínaným evolučným vývojom (Jung, 2013).

Jej prvým predpokladom a zárukou je jej intimita, intímny priestor, ktorý spolu zdieľajú všetci členovia rodiny, kde samozrejme hlavnú rolu hrajú obaja partneri. Intimita (z latinského *intimus* – vnútorný, skrytý pred zrakmi iných) znamená dôvernosť, útulnosť a taktiež pocítované súkromie. Podľa Výrosta a Slaměníka (2008, s. 242) *„intimita v partnerskom vzťahu vyjadruje pocit blízkosti, spojenie, putá, ale taktiež prežívanie šťastia s milovanou osobou, vzájomné porozumenie a ohľaduplnosť, poskytovanie si emocionálnej podpory a ocenenia, intímnu komunikáciu“*. Rad odborníkov považuje intimitu za základnú ľudskú potrebu, nevyhnutnú pre duševné zdravie, pohodu a psychosociálne fungovanie (Erikson, Sullivan, in: Wernerová, 2011). Schopnosť človeka vytvárať intímne väzby s blízkymi ľuďmi je chápaná ako základný znak úspešného vývinu osobnosti a kľúčový ukazovateľ duševného zdravia (Collins a Feeney, in: Wernerová, 2011). Aron s Aronovou (in: Výrost, Slaměník, 2008) chápu intimitu ako integrovanie inej osoby do vlastného sebaobrazu.

Vychádzajúc z citovaných autorov musí intimita, ak má spĺňať jej základné atribúty, v sebe niesť pocit slobody. *„Slobodou vyjadrujeme vlastnosť vzťahu človeka k prírodnej a spoločenskej nevyhnutnosti a ich zákonom a zároveň i k sociálnym právnym, etickým a iným normám“* (Chovancová, Valent, 2008, s. 37). Pocit slobody je správne naplnený vtedy, ak rešpektuje priestor toho druhého, koná na jeho prospech či na prospech širšieho sociálneho okolia a cíti sa v ňom dostatočne uvoľnene a sebaisto, že má dosť možností pre vlastnú sebarealizáciu a napĺňanie osobných potrieb. S povedaným úzko súvisí aj možnosť zraniteľnosti. Je to myslené tak, že sa človek môže prejavíť v takej miere, v akej v inom,

menej známom či dokonca neznámom prostredí by sa nemohol či dokonca nemesel. Naopak, mohol by sa stretnúť s nepochopením, odmietaním či dokonca pohrdaním pre neznalosť súvislostí, zámerov či cieľov. V prostredí dôvernom, známom, ošetrovanom pozitívnymi citmi a pochopením môže prekročiť aj isté hranice únosnosti bez toho, aby bol odsudzovaný či nepochopený. Povedané inak, jeho zraniteľnosť nie je zneužitá na možnosť ublížiť mu.

A tu sa dostávame k meritu veci. Intímny priestor rodiny predstavuje teritórium osobnej slobody a absolútnej nedotknuteľnosti. Uvedená skutočnosť patrí k najvyšším ľudským hodnotám, pretože otvára a poskytuje možnosti úplnej uvoľnenosti, otvorenosti, prejavu emócií, a celkovému pocitu neohroziteľnosti. Ide o konotáty bez naviazania na dobro či zlo, to znamená, že tieto možnosti možno uplatniť tak pozitívne, ako aj negatívne. A práve táto možnosť a nedotknuteľnosť poskytuje priestor pre prejav tých najhorších stránok ľudskej osobnosti. Domáce násilie je v mnohom ohľade umožňované nedotknuteľnosťou rodinného prostredia, nepreniknuteľnosťou do rodinných vzťahov, nevstupovaním do jej problémov. Tak sa stáva, že ľudský jedinec nepojal intimitu a slobodu rodiny ako dar pre rozvoj a prospech blízkych a rozvoj seba samého, ale ako priestor na ovládanie iných, vnucovanie im svojej vôle a uplatňovanie moci nad nimi.

Za týmto fenoménom stojí niekoľko skutočností.

Príspevok z minulosti. Ide o reziduá minulosti, o ktorých sme hovorili na začiatku príspevku. Uplatňovanie patriarchátu, pomýlené zmýšľanie muža, že on má právo na rozhodovanie o všetkom dianí v rodine, on má právo riadiť a presadzovať svoje predstavy a svoje zábery, ktoré pokladá za jediné správne a dobré, bez ohľadu na potreby či iné predstavy ostatných členov rodiny. Ide o vertikálny model rodiny, kde v hierarchii rodinného usporiadania je umiestnený na jeho vrchole a podľa toho aj koná. Ak nejdú veci podľa jeho predstáv, uzurpuje si právo presadiť svoje požiadavky aj silou a to v rôznej podobe, nemusí ísť vždy o fyzické násilie. Vo svojej praxi sme sa stretli s veľmi sofistikovanými a rafinovanými spôsobmi týrania, bez známkov fyzického ublíženia. Ide o prekonané, archaické formy zastávania roly partnera, ktoré je nielen nefunkčné, ale doslova deštruktívne a nivelizujúce rodinné prostredie. Možno ich pokladať za fylogenetickú výbavu, „zamrznutie“ v istom bode evolučného vývoja, keď sa prenášajú už dávno prekonané prvky interpersonálnej koexistencie do súčasnosti. Niekedy v tom hrajú rolu tradície, zvyky, predsudky, ktoré ešte aj

dnes pretrvávajú v rôznych spoločnostiach, národoch, enklávach či dokonca náboženstvách, kde je to tolerované, ba aj žiadané. V našich podmienkach ide o prekonané formy rodinného spolužitia, kde v konečnom dôsledku trpia všetci, ako obeť (obete) domáceho násillia, tak aj jeho nositeľ (agresor) a samozrejme aj svedkovia (zväčša deti, ak nie sú samé objektom domáceho násillia).

Príspevok z prítomnosti (pohľad cez prizmu súčasnosti). Dnešok domá-cemu násilliu nahráva, poskytuje mu vhodné podmienky na jeho výskyt. Je vy-skladaný z nasledovných skutočností. Je to predovšetkým pomýlené chápanie pojmu sloboda. Sloboda má svoje mantinely, ohraničenie slobodami iných. Sku-točné chápanie pojmu sloboda v sebe zahŕňa akceptovanie, uznávanie slobôd iných a zakomponovanie tohto faktu do chápania slobody pre jednotlivca. Iba v týchto intenciách je človek skutočne slobodný, pretože mu neprekáža, nao-pak, je mu na prospech sloboda iných. Vzájomné porozumenie, poskytovanie priestoru pre sebarealizáciu, možnosť sebarozvoja je obohacujúce pre všetky zúčastnené strany. Súčasné pomýlené vnímanie slobody vychádza z bezbrehého liberalizmu či neoliberalizmu, kde zameranosť na jedinca bez ohľadu na iných dáva priestor na násillné konanie v medziľudských vzťahoch, v rámci ktorých je rodina najzraniteľnejšia. Rodina je ďalší fenomén, ktorý sa postupne stáva najohrozenejším druhom sociálneho usporiadania. Stovky, ba tisícky generácií sa podieľali na vybudovaní inštitútu rodiny ako najstabilnejšieho piliera spo-ločenského usporiadania a tento jedinečný produkt sociálneho vývoja ľudstva sa súčasný neoliberalizmu snaží rozbiť ako prekonaný model ľudského spolu-žitia, ktorý už nespĺňa požiadavky dneška a nestačí novým formám sociálneho usporiadania. Presadzujú sa rôzne mutácie rodinných modelov, kde sa tradičné usporiadanie rodiny ako spolužitie muža a ženy považujú za prekonané či do-konca za prekážku či obmedzovanie iných foriem slobodných zväzkov dvojíc na základe iných, novovytvorených, často pokrútených kritérií. K tomu prispie-va atomizácia spoločnosti, rozdrobovanie na jednotlivcov, s laxným vzťahom k iným, s ľahostajným postojom k druhým a egoistické zameranie sa na seba samého. Uvedené názory sa masívne podporujú globalizačnými tlakmi, za ma-sívnej podpory spoločenských lídrov a médií.

Zmes minulosti a prítomnosti sa premieta do osobností nositeľov a obetí domáceho násillia.

Aktér, realizátor, agresor domáceho násillia má mnoho podôb. Môže byť psychicky labilný, úzkostný, vnútorne neistý, závislý od partnera, nenaplnený

profesionálne, nedocenený svojím okolím, plný obáv z opustenia, negatívne emocionálne ladený a celkovo frustrovaný. Svoju partnerku terorizuje vydieraním, vyhrážaním sa, urážaním, zastrášaním, obmedzovaním, kontrolovaním a prenasledovaním. Iný typ môže byť naopak, neúmerne sebavedomý, egocentrický, samolúby, suverénny, narcistický, profesionálne úspešný, okolím obdivovaný, inštrumentálne agresívny a majetnícky. Svoju partnerku môže tyranizovať všetkými spôsobmi, fyzicky, psychicky, ekonomicky a to v rôznych kombináciách. Je presvedčený o svojej neomylnosti a správnosti svojho konania. Medzi týmito dvoma extrémnymi polohami je široká škála iných typov agresorov domáceho násilia, o čom je možné sa dočítať v odborných zdrojoch. Otázka je, prečo sú, prečo existujú i v dobe, kedy je už tento model spoluzitia vo väčšine krajín sveta dávno prekonaný. Ide o fylogenetický prenos, kedy časť sklonu k domácejmu násiliu pochádza z nevedomia ako prenos históriou ľudstva utvorený predpoklad (Jung) a medzigeneračný prenos, kedy si agresor osvojuje vzorce správania z rodiny, v ktorej figuroval otec ako tyran rodiny.

Obet domáceho násilia má takisto mnoho podôb. Môže ísť o submisívneho, podriadivého, psychicky labilného, vnútorne neistého, úzkostného, závislého od partnera, plného obáv z opustenia, prehliadaného okolím, tichého, nenápadného, s otupenou alebo potlačenou emocionalitou, životom frustrovaného jedinca (nápadne podobného osobnostným vybavením, ako možný typ agresora), ktorý predstavuje skôr pasívnu obeť, no môže ísť aj o obeť sebavedomú, samostatnú, úspešnú, osobnostne diferencovanú, ktorá zas predstavuje obeť aktívnu. Opäť je nastolená otázka, kto a prečo sa človek stáva obeťou domáceho násilia. Odpoveď je sčasti zodpovedaná, ako pri aktérovi domáceho násilia, tu sa však ponúka aj iné vysvetlenie, v zmysle morálnej čistoty (niekto tak zlý predseda nemôže existovať), dôveryčivosti, v schopnosti odpúšťať a v naivnej predstave o napravitelnosti agresora.

S čím nesúvisí (alebo len sčasti, štatisticky nevýznamne), je vek, vzdelanie alebo spoločenské postavenie účastníkov domáceho násilia (tak aktéra, ako aj obeť). Daný problém pretína všetky vrstvy spoločnosti, takže sa vyskytuje tak v rodinách s nízkym vzdelanostným a socio-ekonomickým statusom, ako aj vo vysokých spoločenských kruhoch (lekári, politici, dokonca aj psychológovia), aj keď štatisticky možno vytvoriť pomyselný obrátený lievik, od najvyššieho výskytu po najnižší.

Na stole je aj otázka, ako je možné, že si dokáže agresor nájsť partnera, voči ktorému sa správa násilne a naopak, ako je možné, že potenciálna obeť podľahne predátorovi? Pri tvorbe vzťahu medzi partnermi (mužom a ženou) asistujú osobné histórie a osobnostná vybavenosť a vlastné predstavy o partnerskom spoložití oboch zainteresovaných. A aj keď odpoveď nie je jednoduchá, dáva určitý rámec logiky, prečo to tak je. Fáza vzájomného spoznávania totiž nastupuje až po fáze zamilovanosti a to je už zvyčajne neskoro. Obdobie zamilovanosti blokuje skutočné spoznanie partnera a aj keď indície sú, prehliadajú sa, zľahčujú, bagatelizujú, s mylným výstupom, „keď prídu deti, zodpovednosť ho privedie k rozumu“. K preskoku fáz dochádza aj reálne z dôvodu, že až spoločný život s plnením si každodenných povinností prináša poznatky o tom, aký v skutočnosti partner je. Žiaľ, nie sú výnimkou ani prípady, kedy je realita jednoznačná už takmer od začiatku a napriek tomu či agresor, či obeť či obaja dobrovoľne vstupujú do vzťahu.

Pozitíva súčasnosti. Do tejto chvíle sme písali pomerne ponuro či pesimisticky, osobne to však považujeme za pohľad realistický. Aby však bola zachovaná informačná vyváženosť, musíme opísať aj pozitívne skutočnosti, ktoré sa riešenia domáceho násillia týkajú. Problematika domáceho násillia sa cca posledných tridsať rokov stala záujmom celej spoločnosti, odborných kruhov, politických zásahov a legislatívnych úprav. Je to téma otvorená, riešená v ohnisku pozornosti viacerých odborných pracovísk a spoločenských organizácií. Máme rad psychológov, lekárov, pedagógov, sociálnych pracovníkov, ktorí sa témou domáceho násillia zaoberajú tak teoreticky, ako aj prakticky. Viaceré vysoké školy s humanitným zameraním sa vedecky zameriavajú na danú problematiku (napr. Vysoká škola sv. Alžbety v Bratislave, Trnavská univerzita v Trnave, Katolícka univerzita v Ružomberku). Vedecké pracoviská poskytujú vedecké výstupy zo svojich výskumov (napr. Inštitút pre výskum rodiny a práce, Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, Kancelária verejného ochrancu práv). Existuje rad neziskových organizácií a občianskych združení (Aliancia žien Slovenska, Brána do života, Centrum nádej, Pomoc obetiam násillia), ktoré poskytujú reálnu pomoc obetiam domáceho násillia a ktoré je možné si dohľadať na internete. Vláda Slovenskej republiky od roka 2004 prijíma „Národný akčný plán na elimináciu a prevenciu násillia páchaného na ženách“, ktorý má aktuálnu platnosť v rokoch 2014 až 2019. V rámci operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia sa v roku 2015 realizovali dva národné projekty, ktoré svojimi činnosťami napomáhali riešiť problematiku násillia páchaného na ženách.

Projekt „Prevencia a eliminácia násilia na ženách“ sa zameriaval na zriadenie a podporu nových azylových domov, ako aj na prevádzku už existujúcich domov, na poskytovanie špecializovaného sociálneho poradenstva a tiež na zriadenie nepretržitej bezplatnej telefonickej linky pre ženy zažívajúce násilie. Projekt „Podpora eliminácie a prevencie násilia na ženách“ sa zameriaval na multiinštitucionálnu spoluprácu, vytvorenie pracovných skupín multiinštitucionálnej spolupráce, v ktorých boli zastúpení odborníci z jednotlivých inštitúcií, ktoré prichádzajú do kontaktu so ženami, na ktorých je páchané násilie a tiež vytvorenie dokumentov a podkladov potrebných pre ďalší rozvoj multiinštitucionálnej spolupráce (Janček, 2016). Časť príslušníkov Polície sa špecializuje na to, ako úspešne zasahovať v prípadoch domáceho násilia. Existuje rad legislatívnych opatrení, ako zamedzovať výskytu domáceho násilia, ako odškodňovať obeť a pripravuje sa zákon o obetiach trestných činov. Nie sú to vždy kroky šťastné a funkčné, vždy je však prínosom snaha problém riešiť a nefunkčný krok odstrániť, ako nerobiť nič. Ako príklad kontroverzného inštitútu možno spomenúť vykázanie agresora z domácnosti na 48 hodín. Veľmi vzácné (ak vôbec) si aktér domáceho násilia uvedomí svoju chybu a zjedná nápravu. Skôr sa v ňom za ten čas hromadí negatívna energia, ktorú použije na to, ako sa partnerke pomstiť, ako ju ešte viac zastrašiť, čo všetko sa jej môže stať, ak by sa o niečo podobné v budúcnosti opäť pokúsila. V tejto súvislosti nám ešte napadá poukázať na nezaplnené miesto odborného zásahu a to v zmysle práce s nositeľom domáceho násilia.

Samostatnými kapitolami je domáce násilie obrátené voči deťom a seniorom. Na tieto témy sú zamerané iné príspevky, my chceme ešte spomenúť násilie páchané na mužoch, o ktorom sa taktiež začína hovoriť i v odborných kruhoch, avšak táto téma je ešte stále tabuizovaná z dôvodu generalizovaného spoločenského predsudku o prevládajúcej mužskej role v partnerstve. Štatisticky sa domáce násilie voči mužom skutočne vyskytuje menej, to však neznamená, že si nezaslúži rovnakú pozornosť, ako domáce násilie voči ženám. Je komplikovanejšie, pretože sa odohráva inak, ako násilie voči ženám. Fyzické násilie je skôr výnimkou, o to skrytejšie, rafinovanejšie a zákernejšie je násilie psychické. Ide o urážky, nadávanie, osočovanie, ponižovanie, zosmiešňovanie, podceňovanie, znevažovanie, zhadzovanie, až po vydieranie a otvorené vyhrážanie sa. Muži veľmi neradi a neochotne o tomto probléme hovoria, pretože ich okolie považuje za slabochov alebo im neveria (alebo oboje). V tejto súvislosti je málo otváraanou témou problematika obeť fiktívnej, hranej, zástupnej, keď skutočný

predátor (zväčša žena) sa stavia do roly obete a svojho partnera osočuje a obviňuje z jej týrania. Ide o jednu z najhorších podob týrania partnera.

Prečítali sme si množstvo literatúry k danej problematike (teší nás, že hlavne slovenskej), kde sme sa dočítali o teoretickom vymedzení domáceho násilia, ako ho definujú svetové organizácie, teoretické utriedenie a usporiadanie základných poznatkov o fázach domáceho násilia, o podobách domáceho násilia, o následkoch na tele a duši obete, o účastníkoch domáceho násilia, o rôznych možných podobách pomoci obetiam domáceho násilia, o návodoch a príručkách, ako domácemu násiliu čeliť. Zvlášť nás teší skutočne odborné a na vysokej úrovni spracované teoretické i praktické zázemie problematiky domáceho násilia z pohľadu sociálnej práce. Všetko je to veľmi múdry a osočný počin, ktorý reálne pomáha obetiam domáceho násilia a zasluhuje si ocenenie a uznanie. Prínos týchto aktivít v sebe nesie aj silný preventívny prvok. Široké povedomie o výskyte domáceho násilia a o možných spôsoboch riešenia aj s postihom jeho aktéra dáva nádej, že časť z nich upustí od svojho konania, aj keď, samozrejme to verifikovať nemožno.

Ešte raz opakujeme a zdôrazňujeme, že ide o veľmi záslužný a nezastupiteľný počin, má však svoje ale. To ale spočíva v tom, že sa riešia len a len následky domáceho násilia, no nie príčiny. Ak sa spoločnosť neposunie ďalej a nezačne sa zaujímať aj o príčiny domáceho násilia, nikdy ho zo spoločnosti neodstráni. Môže ho udržať v istej hladine, na istej úrovni či percente výskytu, nikdy sa ho však nezabaví. Je možné urobiť systémové kroky, je možné urobiť kroky individuálne a osobné, kde má priestor každý jednotlivец, tvoriaci spoločnosť. Predovšetkým je nutné ochrániť rodinu, posilniť inštitút rodiny a podporovať, viesť mladých ľudí k zodpovednému rozhodovaniu o založení rodiny a voľbe vhodného partnera. Posilniť rolu matky, ochrániť postavenie matky, podporovať matky na materskej dovolenke. V školách zaviesť nie sexuálnu, ale rodinnú výchovu, predostierať model rodiny a jej hodnoty, fungovanie partnerských vzťahov, ich rovnocennosť a nezastupiteľnosť, učiť deti, čo je intimita a ako zdieľať spoločný priestor sociálne i emocionálne. Viac pozornosti venovať rozvodovej problematike. V súčasnosti ako ľahkovážne sa páry sobášia, tak ľahkovážne sa rozvádzajú. Venovať pozornosť deťom z rozvádzajúcich sa rodín, pretože aj keď sa môže odohrávať v akejkoľvek „soft“ podobe, vždy je to pre dieťa traumatizujúce (a už je tu možnosť medzigeneračného prenosu). Viesť deti k zodpovednosti, samostatnosti a nezávislosti, čo sú vlastnosti, ktoré sa v súčasnosti posilňujú

málo alebo sa nevychováajú vôbec. Jednoducho príčiny tkvejú v konkrétnych ľuďoch, v ich mysliach a konaní. Ak sa zameriame iba na riešenie a odstraňovanie následkov, riešime problematiku domáceho násilia iba sčasti.

V našom príspevku sme sa schválne vyhli teoretickému pokrytiu zvolenej témy, nakoľko to bohato a veľmi precízne spracovali iní odborníci z oblasti psychológie, sociálnej práce, práva, špeciálnej pedagogiky či príbuzných oblastí. Chceli sme predostrieť iný pohľad na problematiku domáceho násilia, s poukázaním na jeho príčiny, ktoré majú hlboké korene. Až záujmom o ne a o ich odstraňovanie je možné problematiku domáceho násilia riešiť efektívne a s úspechom.

Použitá literatúra:

GOLEMAN, D. (1997): *Emoční inteligence*. Columbus, Praha, 352 s., ISBN 80-85928-48-5.

CHOVANCOVÁ J., VALENT T. (2008): *Filozofia pre právnikov*. Bratislava : Právnická Fakulta UK, 2008, 360 s. ISBN 978-80-7160-248-4.

JANČEK, J. (2016): *Význam multiinštitucionálnej spolupráce v problematike násilia páchaného na ženách*. Zborník príspevkov z konferencie s titulom Nenásilne o násilí - Hovorme o právach. Vyd. Združenie Storm, Nitra, s. 116 – 121, ISBN 978-80-970667-4-1.

JUNG, C. G. (2013): *Červená kniha*. Portál, Praha, 550 s., ISBN 978-80-262-0490-9.

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. (2012): *Sociální psychologie*. Grada, Praha, 404 s., ISBN 8-0247-1428-0.

WERNEROVÁ, A. (2012): *Souvislosti mezi kvalitou vztahu s rodiči v dětství a kvalitou prožívání partnerských vztahů v dospělosti z perspektivy teorie citové vazby*. Brno, FF MU, 114 s.

Obete týrania – poznatky získané v rámci dlhodobého viktimáčného výskumu

Victims of abuse – knowledge from long-term crime victimisation research

prof. RNDr. Jaroslav Holomek, CSc.

Abstrakt:

Znalosť rozsahu domáceho násilia je jedným zo základných predpokladov jeho účinnej kontroly a najmä jeho prevencie. Významným zdrojom informácií o kriminalite, a teda aj o domácom násilí, sú výskumy obetí. Na Slovensku sa takéto výskumy realizujú už od roku 2007. V rámci nich sa skúma aj týranie. Za uplynulých desať rokov sa uskutočnilo osem zberov dát a nazhromaždilo množstvo poznatkov, ktoré umožňujú prispieť k poznaniu výskytu domáceho násilia na Slovensku.

Abstract:

Knowledge of the extent of domestic violence is one of the fundamental prerequisites of the active control and prevention in particular. An important source of information on crime - and on domestic violence in particular - is crime victimisation surveys. In Slovakia, such research has been carried out since 2007. It also includes abuse. Eight data collections have taken place over the last ten years and have accumulated a wealth of knowledge to help identify the incidence of domestic violence in Slovakia.

Kľúčové slová: Týranie, domáce násilie, kriminalita, výskum obetí kriminality;

Keywords: Abuse, domestic violence, crime, crime victimisation survey;

Úvod

Základným predpokladom riešenia akéhokoľvek problému je jeho poznanie. Bez znalosti stavu, štruktúry a dynamiky vývoja sa budú naše riešenia veľmi často mýňať účinkom, prostriedky sa budú vynakladať neefektívne a úsilie mnohých zainteresovaných bude márne. Práve k dôkladnému poznaniu problému domáceho násilia, s ktorým sa tu dnes stretávame a riešenie ktorého spoločne hľadáme, by mohli prispieť aj výsledky výskumu, ktorý sa realizuje na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave už takmer desať rokov.

Výskum, ktorého výsledky v tomto vystúpení prezentujeme, bol realizovaný v rokoch 2007, 2009, 2010, 2011 a 2012 z poverenia Rady vlády pre prevenciu kriminality a v rokoch 2014 – 2016 v rámci projektu financovaného APVV. Vzhľadom na skutočnosť, že ide o prvé opakované viktimálne výskumy v Slovenskej republike, hlavným cieľom bol základný opis viktimálnej situácie na Slovensku pokiaľ ide o vybrané delikty.

Základný súbor tvorili osoby 15-ročné a staršie. Vzorka bola naplánovaná na 2 000 rozhovorov. Výberový súbor bol utvorený voľným kvótovým výberom so znáhodnením v poslednom kroku. Kontrolovanými premennými boli: pohlavie, vek, národnosť, vzdelanie, veľkosť miesta bydliska a kraj. Štatistická presnosť výsledkov výskumu bola hodnotená pomocou intervalov spoľahlivosti. Pre výpočet očakávanej výberovej chyby (reliability) sa využívajú vzťahy platné pre prostý náhodný výber. Pri uvažovanej 5 %-nej úrovni významnosti sa potvrdila reprezentatívnosť výberového súboru podľa kvótových znakov pohlavie, vek, vzdelanie, národnosť, veľkostná skupina obce a kraj.

Výskumy boli realizované technikou štandardizovaného rozhovoru (face-to-face) prostredníctvom dotazníka. Opytovanie uskutočnil v rokoch 2007 a 2009 Ústav pre výskum verejnej mienky pri Štatistickom úrade SR, od roku 2010 (po zániku ÚVVM) Centrum sociálnych výskumov pri Infostate.

V našich výskumoch sme skúmali nasledujúce delikty: krádež auta, krádež vecí z auta, krádež bicykla, vlámanie do domu alebo bytu, vlámanie do rekreačného objektu, krádež osobného majetku, podvod, korupcia (vyžadovanie úplatku), lúpež, fyzické napadnutie, sexuálne násilie a znásilnenie a týranie. A práve výsledky skúmania týrania, ktoré predstavuje jednu z foriem domáceho násillia, sú prezentované v tomto článku.

Spojenie domáceho násillia a týranie nie je v žiadnom prípade okrajové. Z nášho zberu dát v roku 2016 vyplýva, že viac ako 77 % prípadov týrania sa realizuje v rodine, z toho viac ako 50 % je „tyranom“ partner alebo partnerka. Vo výskume sme sa zaoberali nielen výskytom tohto deliktu, ale aj vzťahom obete a páchatela, oznamovaním/neoznamovaním deliktu polícii, spokojnosťou s reakciou polície, kontaktovaním organizácií na pomoc obetiam, ako aj prežívaní viktimácie a jej následkom. S týmito výsledkami sa môžete podrobnejšie zoznámiť v publikácii Holomek, J. a kol. (2013) ako aj v našej novej publikácii, ktorá by mala vyjsť v roku 2017. Tu sa obmedzíme na analýzu výskytu týrania na Slovensku.

Týranie

Na týranie sme sa respondentov pýtali nasledujúcou otázkou: „*Stali ste sa v sledovanom období obeťou týrania (niekto Vás pravidelne bije, ponižuje, ci-tovo vydiera alebo Vám odopiera stravu, hygienu, spánok, vystavuje Vás ne-úmernej fyzickej alebo psychickej záťaži a pod.)?*“

Respondenti odpovedali na to, či sa osobne stali obeťou týrania v priebehu 12 mesiacov, ktoré predchádzali opytovaniu. Výsledky sú uvedené v Tabuľke 1.

V priemere za skúmané roky uviedlo 4,5 % respondentov, že boli obeťami týrania. Po niekoľkých rokoch nárastu (v roku 2010 to bolo vyše 7 %) bol v roku 2011 zaznamenaný pokles a následne sa miera viktimácie stabilizovala na úrovni cca 0,8 úrovne roku 2007 (t. j. asi 3,5 %) – pozri Graf 1.

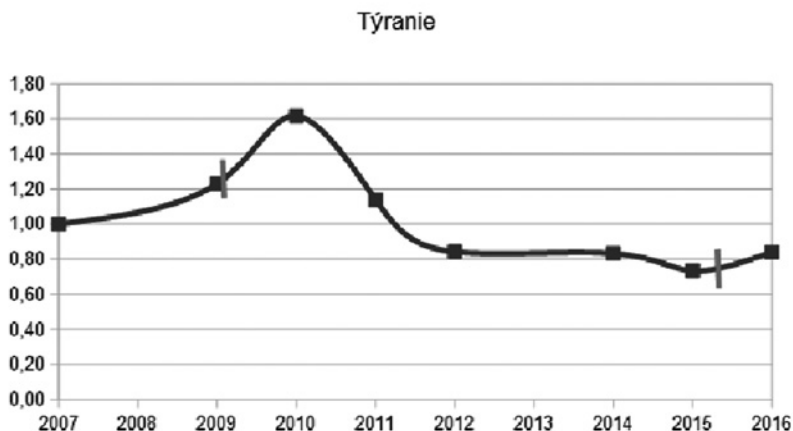
Tabuľka 1

		Počet respondentov		
		Delikt sa nestal	Delikt sa stal	Spolu
2007	pocet	1778	80	1858
	%	95,7	4,3	100
2009	pocet	1783	100	1883
	%	94,7	5,3	100
2010	pocet	1778	133	1911
	%	93,0	7,0	100
2011	pocet	1843	95	1938
	%	95,1	4,9	100
2012	pocet	1781	67	1848
	%	96,4	3,6	100
2014	pocet	1775	66	1841
	%	96,4	3,6	100
2015	pocet	1684	56	1740
	%	96,8	3,2	100
2016	pocet	1760	66	1826
	%	96,4	3,6	100
Spolu	pocet	14182	663	14845
	%	95,5	4,5	100

Do skúmaného obdobia sa premietajú dve významné legislatívne opatrenia: 1. novela zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore z roku 2008, ktorá oprávňuje policajta vykázať násilnú osobu zo spoločného obydľia až na 48 hodín (s účinnosťou od 1. 1. 2009), a 2. novela toho istého zákona z roku 2015, ktorá

túto lehotu predlžuje na 10 dní (s účinnosťou od 1. 1. 2016). Prvé opatrenie sa začalo významnejšie prejavovať až v zbere dát v septembri 2011 (rok a pol od nadobudnutia účinnosti), druhé sa v septembri 2016 ešte tiež bezprostredne neprejavilo. Napriek uvedenému poklesu zostáva výskyt týrania v spoločnosti znepokojivo vysoký.

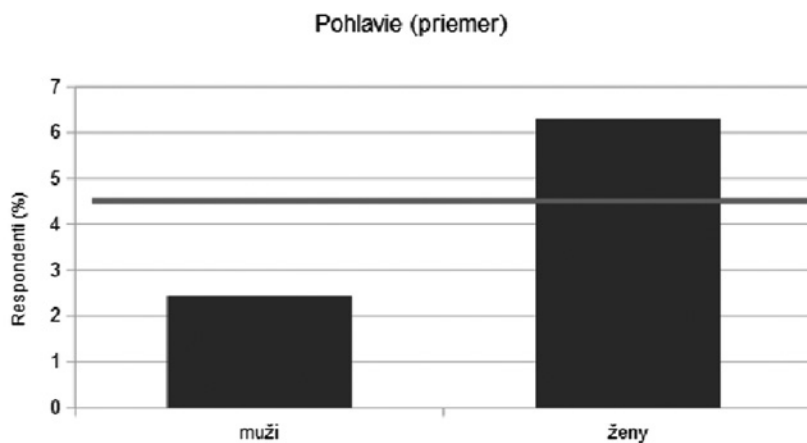
Graf 1

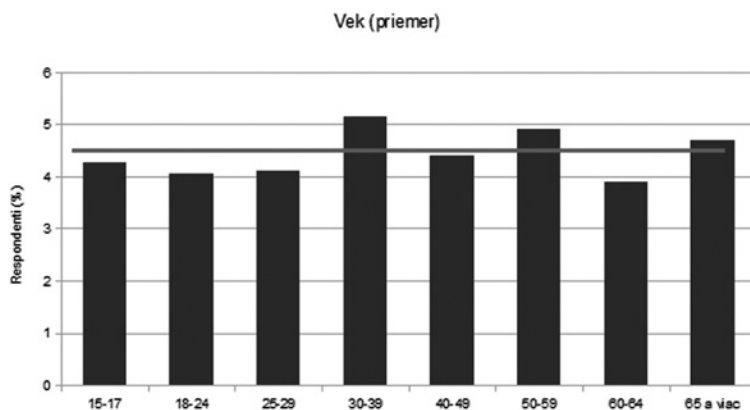
Vzhľadom na demografické a sociálno-ekonomické údaje získané o respondentoch sme vykonali analýzu obetí týrania, ktorú tu prezentujeme.

Pohlavie

Ženy sú takmer trikrát častejšie obeťou týrania ako muži (ženy – 6,3 %, muži 2,4 %) – pozri Graf 2, t. j. ženy predstavovali viac ako 70 % dospelých obetí týrania. Vzhľadom na skutočnosť, že naši respondenti sú starší ako 14 rokov, neumožňuje nám kvantifikovať počet detí-obetí týrania.

Graf 2**Vek**

Vek nevykázal takmer žiaden vplyv na viktimáciu týmto deliktom (Graf 3), týranie postihuje približne rovnako mladých ľudí, ľudí stredného veku, aj seniorov – incidencia najčastejšie v rozmedzí 4 – 5 %. Tieto rozdiely sú na hranici štatistickej významnosti a bude ich treba ďalej skúmať.

Graf 3**Národnosť**

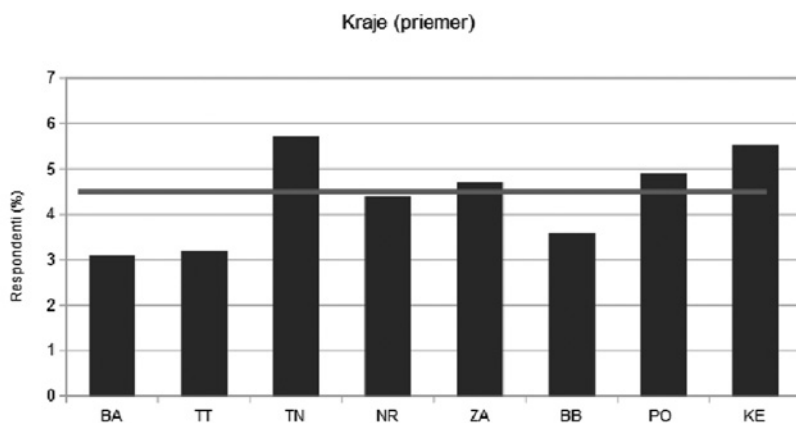
Rozdiely medzi národnosťami nie sú štatisticky významné: slovenská – 4,4 %; maďarská – 4,5 %; iná – 4,8 %.

Kraje

Medzi krajinami sú určité rozdiely (Graf 4). Vyšší výskyt týrania opakovane zaznamenávame v Košickom kraji (priemer 5,5 %, okrem jedného roka vždy vyše 5 %) a tiež v Trenčianskom kraji (priemer 5,7 %), nižší v Bratislavskom (priemer 3,1 %, päťkrát pod 4 % z toho trikrát pod 2 %) a tiež Trnavský (priemer 3,2 %). Deliacou hranicou je približne 48° 30' severnej šírky: Bratislavský, Trnavský, Nitriansky a Banskobystrický kraj majú podpriemerný výskyt, ostatné – „severné“ - kraje majú nadpriemerný výskyt týrania. Ak sa toto rozdelenie v budúcnosti potvrdí, bude ho treba interpretovať (vysvetliť).

Graf 4

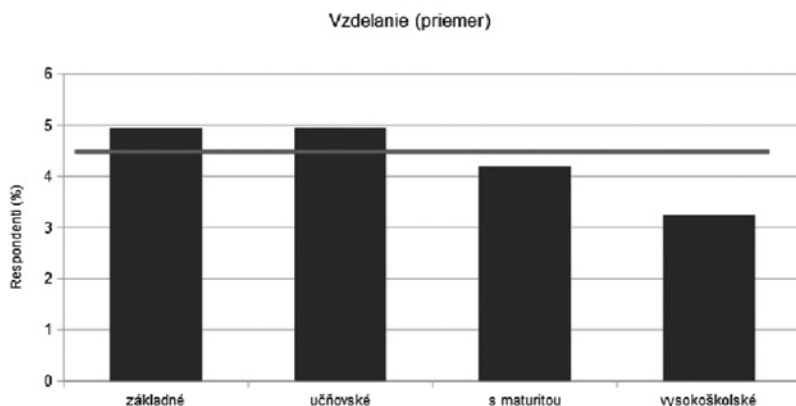
Vzdelanie

Naopak s rastúcim vzdelaním mierne klesá pravdepodobnosť stať sa obeťou tohto deliktu (Graf 5) – od respondentov so základným a učňovským vzdelaním (4,9 %) po respondentov s vysokoškolským vzdelaním (3,2 %).

Graf 5

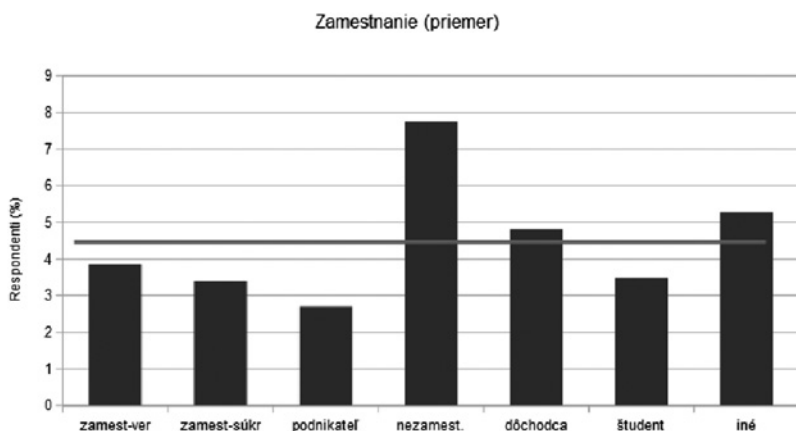
Profesná skupina

Niektoré profesné skupiny sa významnejšie odlišujú pokiaľ ide o viktimáciu skúmaným deliktom (pozri Graf 6). Zvýšené riziko sa týka najmä nezamestnaných – o viac ako dve tretiny vyššie (7,8 %). Najnižšie riziko naopak vykazujú podnikatelia – o 40 % nižšie (2,7 %).

Graf 6

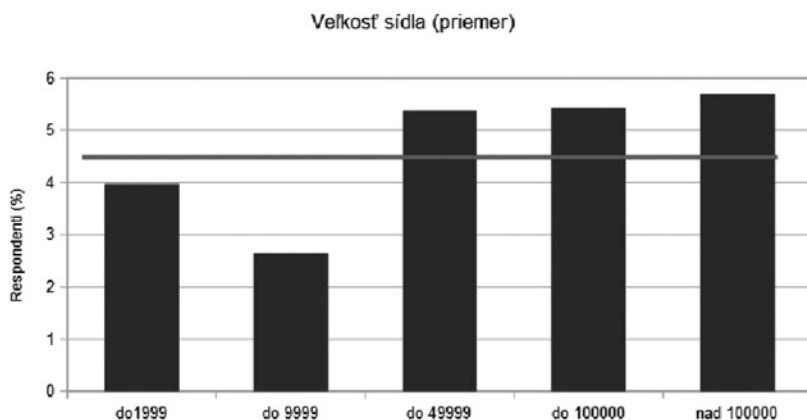
Veľkosť sídla

Najmenej sa vyskytuje týranie v sídlach od 2 000 do 9 999 obyvateľov (2,6 %), pričom táto hodnota je opakovane najnižšia spomedzi ostatných veľkostných skupín. Nad 9 999 obyvateľov výskyt týrania prakticky nezávisí od veľkosti sídla a pohybuje sa okolo 5,5 % (Graf 7).

Graf 7

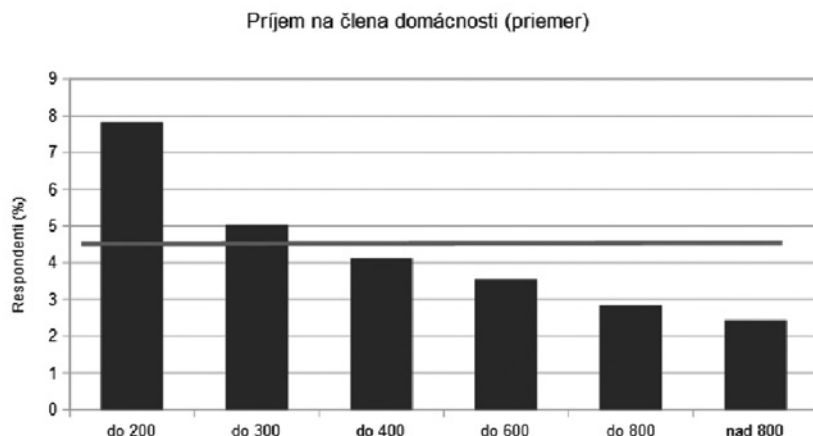
Príjem na člena domácnosti

S rastom príjmu na člena domácnosti významne klesá pravdepodobnosť stať sa obeťou tohto deliktu – 7,8 % respondentov z domácností s príjmom do 200 EUR na člena uvádzajú skúsenosť s týraním oproti 2,4 % respondentov z domácností s príjmom nad 800 EUR na člena (Graf 8). Pričom táto závislosť sa prejavuje opakovane a jednoznačne.

Graf 8

Záver

Poznatky, ktoré sme získali z dlhodobého výskumu obetí kriminality, nám umožňujú konštatovať, že týranie je na Slovensku významným problémom:

Každý dvadsiaty druhý respondent (každá šesnásť žena!) uviedol, že je obeťou týrania. V kriminologickej literatúre sa navyše zdôrazňuje, že údaje o týchto citlivých deliktoch bývajú vo viktimačných výskumoch často podhodnotené (napr. Coleman, Moynihan 1996, Maguire 2007, Doerner, Lab 2012). Takže skutočný výskyt bol zrejme ešte vyšší.

Typickou obeťou týrania je žena (viac ako 70 %) z mesta nad 9 999 obyvateľov z domácnosti s nízkym príjmom (do 300 EUR) na člena.

Významne rizikovým objektom týrania je nezamestnaná žena z domácnosti s nízkym príjmom (do 200 EUR na člena domácnosti) so základným vzdelaním z väčšieho mesta zo severnej časti Slovenska.

Použitá literatúra:

COLEMAN, C. – MOYNIHAN, J. 1996. Understanding Crime Data. Haunted by the Dark Figure. Buckingham : Open university Press.

DOERNER, W. G. – LAB, S. P. 2012. Victimology. 6 Rev. Ed. London : Elsevier Science & Technology.

HOLOMEK, J. a kol. 2013. Výskum obetí kriminality v Slovenskej republike. Žilina : EUROKÓDEX.

MAGUIRE, M. 2007. *The Oxford Handbook of Criminology*. 4th edition. Oxford : Oxford University Press.

Posilnenie ochrany obetí domáceho násillia elektronickým monitoringom osôb⁴⁹

Strengthening the protection of victims of domestic violence electronic individual monitoring

doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.

Abstrakt:

Domáce násillie je celosvetovým problémom. Zväčša je chápané ako násillie voči ženám, no presnejšia definícia hovorí o akomkoľvek násillí, pri ktorom je obeť a páchatel' v osobnom vzťahu. Spoločnosť hľadá niekoľko riešení, ako to- muto fenoménu predísť a zároveň zabezpečiť nielen ochranu obeť, ale aj pre- ventívne pôsobenie na páchatel'a. Jednou z možností je zabezpečenie elektronic- kého monitoringu odsúdených osôb, čo je efektívnejšie v náprave odsúdených než umiestnenie v ústave na výkon trestu odňatia slobody.

Abstract:

Domestic violence is a global problem. Mostly it is understood as violence against women, but a more precise definition speaks of any violence in which the victim and the perpetrator are in a personal relationship. The company is looking for several solutions to prevent this phenomenon, while ensuring not only the protection of the victim but also preventive action on the perpetrator. One option is to ensure electronic monitoring of convicted persons, which is more effective in recruiting convicts than placing them in the institution for serving custodial sentences.

Kľúčové slová: Domáce násillie. Týranie. Trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby. Kriminalita. Páchatel' domáceho násillia, Obeť domáceho ná- sillia. Prevencia kriminality. Pomoc obeť domáceho násillia, Elektronický monitoring.

Key words: Domestic violence. Abuse. Crime of abusing a close person and a person in charge. Crime. Domestic violence offender, Domestic violence vic- tim. Crime prevention. Assistance to victims of domestic violence. Electronic monitoring.

⁴⁹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0437.

Úvod

Problematike domáceho násillia sa v minulosti nevenovalo dostatok priestoru, a to najmä vzhľadom na nedocenenie skúmania príčin a podmienok páchania protiprávných konaní v kontexte domáceho násillia. Jej sprístupnenie nastalo v 60. rokoch, avšak najmä v západnej Európe. V ostatných štátoch sa začal prikladať dôraz na skúmanie tejto témy až v 90. rokoch prostredníctvom feministických hnutí a vznikom nových občianskych organizácií, kedy sa stala táto otázka verejnou diskusiou. Domáce násillie je celosvetovým problémom. Zväčša je chápané ako násillie voči ženám, no presnejšia definícia hovorí o akomkoľvek násillí, pri ktorom je obeť a páchatel' v osobnom vzťahu a dochádza k nemu v „domácom“ prostredí, takže pod týmto pojmom je zahrnuté aj násillie voči deťom, násillie medzi súrodencami, dokonca aj násillné správanie detí voči rodičom v rôznych etapách života.⁵⁰ Teda nemusí byť násillníkom len muž alebo otec rodiny a nie je rozhodujúce ani spoločenské postavenie. Špecifikom je, že každé domáce násillie má svoju „históriu“, keďže začiatky bývajú nenápadné a ani prvé príznaky hneď na prvý pohľad nevidno, preto ak sa nezastaví pri svojom počiatku, nastáva cyklickosť, ktorá vo väčšine prípadoch pretrváva dlhšie obdobie. Je to sociálny fenomén, ktorého menovateľom je súkromie, pričom všetko sa zvyčajne odohráva bez svedkov a nakoniec aj obeť ostáva s týmto problémom sama za zavretými dverami. Dochádza k nemu v manželstve alebo vo vzťahu druh/družka, teda v reálnom súkromí rodiny, kde nedosahuje verejná kontrola. Násillie vo vzťahu predstavuje to, že miesto lásky, opory a istoty sa mení na miesto strachu a bolesti. Cyklickosť sa prejavuje aj v striedaní obdobia relatívneho pokoja a násillia, kde sa striedajú tri zložky: láska (ktorá aj napriek všetkému pretrváva k páchatel'ovi), nádej (že sa situácia konečne zlepší) a strach (že bude páchatel' aj naďalej pokračovať v týraní, resp. násillí). Z uvedeného vyplývajú základné znaky domáceho násillia, ktorými sú:

- a) blízky alebo intímny vzťah – domáce násillie sa vyskytuje medzi osobami vo vzťahu príbuzenského charakteru alebo inej citovej väzbe, napr. manžel/manželka, rodičia/deti,
- b) prepojenie subjektov – subjektmi sú agresor a obeť, ale dôležité je ich obojstranné prepojenie vychádzajúce z ich rodinného/príbuzenského vzťahu,
- c) spoločná domácnosť – spomínané subjekty zvyčajne bývajú spoločne v byte alebo v dome,

⁵⁰ FUCHSOVÁ, K. *Týrané dieťa*. Bratislava : IRIS, 2008. s. 11.

- d) opakovanosť a dlhodobosť útokov – charakteristickým znakom je opakovanie útokov, sústavný kolobeh útokov ktoré sa fázovo striedajú s obdobiami zmiernenia, sľubov nápravy, udobrovania. Ide o obdobie pokoja, avšak dlhodobosť signalizuje nejednorázovosť útokov,
- e) stupňujúca sa agresivita – útoky sú spravidla každým ďalším opakovaním silnejšie. Domáce násilie vo väčšine prípadoch začína prehliadanými a nepatrnými verbálnymi hádkami, ktoré prerastajú až do fyzického, psychického alebo sexuálneho násilia,
- f) sťažené podmienky kontroly a postihu – keďže sa celý dej odohráva v súkromí rodiny a verejnosť nevie o týchto problémoch,
- g) skrytosť – základom je súkromie obete a páchateľa, ich intímny spoločný vzťah za dverami domova, čo býva aj príčinou neodhalenia domáceho násilia,
- h) asymetria – vzťah medzi obeťou a agresorom je asymetrický, keďže agresor má silné, nadradené a mocenské postavenie voči bezbrannej obeti.

1. Ochrana pred domácim násilím

Z množstva medzinárodných dokumentov v oblasti domáceho násilia vyplývajú pre Slovenskú republiku určité povinnosti, aby zaistila úplnú ochranu takýmto obetiam prostredníctvom rozšírenia právnej úpravy v jednotlivých odvetviach, ktoré postihujú páchateľa. Či už v trestných, pracovných, civilných alebo administratívno-správnych oblastiach postihu. Doteraz u nás nebola prijatá špeciálna právna úprava týkajúca sa domáceho násilia a zotrváva sa na používaní všeobecného trestného práva.⁵¹ Domáce násilie je rozdielne ako bežné násilie s ktorým Trestný zákon ráta, preto sa kladie dôraz na osobitný prístup. Ako som už uviedol, medzi najčastejšie obete domáceho násilia patrí žena, čo vo väčšine prípadoch ovplyvňuje aj samotné dieťa, preto je hlavnou úlohou štátu v tejto oblasti robiť potrebné zákonodarné, sociálne, spoločenské, správne a iné výchovné zásahy na ich ochranu pred každou jednotlivou formou násilia, fyzickou či psychickou, pred zanedbávaním, urážaním, akýmkoľvek zneužívaním, vykorisťovaním, týraním a podobne. Spomínané faktory protiprávneho

⁵¹ MAGUROVÁ, Z. Trestnoprávne aspekty domáceho násilia. In *Právny obzor*, roč. 85, 2002, číslo 4, s. 373.

konania naplňajú zároveň skutkové podstaty mnohých trestných činov vymedzených v osobitnej časti Trestného zákona. Vymedzením konkrétnych skutkových podstat jednotlivých trestných činov v tomto zákone sa zakladá trestnoprávna ochrana. Náš platný zákon nepozná pojem domáce násilie, ani nie je v ňom vyhradené osobitné miesto pre násilné trestné činy, ale sú roztrúsené do jednotlivých hláv. Medzi najčastejšie trestné činy v oblasti domáceho násillia patria: ublíženie na zdraví, týranie blízkej a zverenej osoby, ohrozovanie mravnej výchovy mládeže, znásilnenie, sexuálne násilie, sexuálne zneužívanie, nebezpečné vyhrážanie, nebezpečné prenasledovanie, vydieranie.⁵² Oficiálny postoj celej spoločnosti na problematiku domáceho násillia je výsledkom komplikovaného vývoja. Ide o zložitý jav predstavujúci širokú škálu interpretácií a odporúčaní, ako s týmto problémom zaobchádzať. Na Slovensku sa táto problematika dostala do popredia nedávno, avšak vo výraznej miere tu absentuje: výskumná prax, skúsenosti, možnosti porovnávania, či testovania, dostatočná legislatíva, predovšetkým ochota verejnosti daný problém vnímať komplexne a nie ako súkromnú záležitosť domácnosti. Aj preto je táto medzinárodná konferencia prínosom pre diskusiu o problematike domáceho násillia. Domáce násilie spoločnosť dlho vnímala ako súčasť života ľudí, ktorá však spadá do privátnej sféry jednotlivca a nikto cudzí nemá právo ani povinnosť do tohto problému zasahovať. Dané skutočnosti majú za následok nedostatočnú bázu poznania v tejto oblasti. Tento jav je sprevádzaný dlhým historickým vývojom, ktorý dospel až do takej miery, že spoločnosť si začala konečne uvedomovať potrebu preventívnych ale aj ochranných opatrení pre pomoc obetiam domáceho násillia. Základom je teda najmä ochrana telesného a duševného vývoja dieťaťa a taktiež sa kladie dôraz na bezpečné domáce prostredie a výchovu bez týrania, násillia a zneužívania. Aj občianskoprávna oblasť poskytuje ochranu a pomoc pri domácom násillí. Existujú tu takzvané procesné opatrenia vo forme neodkladných opatrení podľa Civilného sporového poriadku (podľa Občianskeho súdneho poriadku to boli predbežné opatrenia) slúžiace na dočasné vyriešenie účastníckych pomerov. Využívajú sa napríklad pri riešení problémov platenia výživného, zákaz vstupu do bytu, odovzdanie dieťaťa do starostlivosti. Podľa Občianskeho zákonníka, ak sa z dôvodu fyzického alebo psychického násillia alebo hrozby takého násillia vo vzťahu k manželovi alebo k blízkej osobe, ktorá býva v spoločnom dome alebo byte, stalo ďalšie spolužitie neznesiteľným, môže

⁵² MADLIAK, J. a kol. *Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť*. Banská Bystrica : Belianum, 2015, s. 61.

súd na návrh jedného z manželov obmedziť užívacie právo druhého manžela k domu alebo bytu patriacemu do bezpodielového spoluvlastníctva, prípadne ho z jeho užívania úplne vylúčiť.⁵³ Ďalej zákon upravuje aj problematiku domáceho násilia, ktorá sa týka spoločného nájmu a bytovej náhrady.

2. Ochrana obetí domáceho násilia formou neodkladných opatrení a elektronickým monitoringom

Ako som už uviedol, ochrana obetí domáceho násilia je daná aj občianskoprávnou úpravou. Služba elektronického monitoringu predstavuje silný nástroj varovania pre obe domáceho násilia. Obet domáceho násilia môže prostredníctvom využitia technických prostriedkov s dostatočným predstihom zistiť, že sa v jej blízkosti nachádza násilník. Podľa § 325 ods. 3 Civilného sporového poriadku, za podmienok ustanovených osobitným predpisom môže súd nariadiť kontrolu dodržiavania neodkladným opatrením nariadenej povinnosti technickými prostriedkami. Je to dané z dôvodu osobitného procesného režimu neodkladného opatrenia zakazujúceho vstup do obydľia z dôvodu indikovania podozrenia z domáceho násilia. Zvyšuje sa tým právno-protektívna funkcia tohto neodkladného opatrenia osobitným režimom jeho vykonateľnosti už momentom vyhlásenia, resp. vyhotovenia. Neodkladné opatrenie nariadené po začatí konania vo veci samej súd prvej inštancie aj bez návrhu zruší rozhodnutím, ktorým žalobu odmieta alebo zamieťa alebo ktorým konanie vo veci samej zastavuje. Ak súd nariadi neodkladné opatrenie pred začatím konania, môže vo výroku uznesenia uložiť navrhovateľovi povinnosť podať v určitej lehote žalobu vo veci samej. Súd túto povinnosť neuloží najmä vtedy, ak je predpoklad, že neodkladným opatrením možno dosiahnuť trvalú úpravu pomerov medzi stranami. Ak súd nariadi neodkladné opatrenie pred začatím konania a ak navrhovateľovi povinnosť podľa § 336 ods. 1 neuloží, poučí strany, ktorým sa neodkladným opatrením ukladá určitá povinnosť, že môžu podať žalobu vo veci samej a o právnych následkoch s tým spojených. Lehotu na podanie žaloby súd neurčuje. Súd vo výroku uznesenia uvedie strany a predmet konania vo veci samej. Konanie vo veci samej sa môže týkať aj nárokov na navrátenie do

⁵³ VLČKOVÁ, M. *Týrané dieťa*. Bratislava : Vydavateľstvo UK, 2001. s. 141.

pôvodného stavu alebo nárokov na náhradu škody alebo inej ujmy spôsobenej výkonom neodkladného opatrenia. Bez návrhu uznesenie o neodkladnom opatrení zruší rozhodnutím, ktorým žalobe vo veci samej vyhovel. Charakter neodkladného opatrenia odôvodňuje výnimočné lehotovanie tohto procesného úkonu, hoci inak sa predkladateľ snaží zavádzaniu procesných lehôt pre súd vyvarovať. Lehota najneskôr do 30 dní od doručenia návrhu sa má vykladať podľa okolností konkrétneho prípadu, spravidla bude odôvodnené nariadenie neodkladného opatrenia v lehotách kratších ako 30 dní. Charakter tohto procesného inštitútu vyžaduje vylúčenie potreby procesnej aktivity strán, ako aj ustanovenia o pojednávaní a procesnom dokazovaní. Pre zachovanie kontradiktórneho charakteru sporu sa umožňuje protistrane vyjadriť sa k odvolaniu proti uzneseniu o zamietnutí neodkladného opatrenia, ako aj k samotnému návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia, čo absentovalo v doterajšej právnej úprave a vyvolávalo tak pochybnosti o súladnosti právnej úpravy predbežných opatrení v tomto smere s ústavným právom na spravodlivý proces. Predkladateľ osobitne vyzdvihol neexistenciu prekážky právoplatne rozhodnutej veci v dôsledku uplatnenia zásady výhrady nezmenených pomerov (klauzula *rebus sic stantibus*). Neodkladné opatrenie môže súd nariadiť, ak je potrebné bezodkladne upraviť pomery alebo ak je obava, že exekúcia bude ohrozená. Neodkladným opatrením možno strane uložiť najmä, aby nevstupovala dočasne do domu alebo bytu, v ktorom býva osoba, vo vzťahu ku ktorej je dôvodne podozrivá z násilia, nevstupovala alebo iba obmedzene vstupovala do domu alebo bytu, na pracovisko alebo iné miesto, kde býva, zdržiava sa alebo ktoré pravidelne navštevuje osoba, ktorej telesnú integritu alebo duševnú integritu svojím konaním ohrozuje, písomne, telefonicky, elektronickou komunikáciou alebo inými prostriedkami úplne alebo čiastočne nekontaktovala osobu, ktorej telesná integrita alebo duševná integrita môže byť takým konaním ohrozená, alebo sa na určenú vzdialenosť nepribližovala alebo iba obmedzene približovala k osobe, ktorej telesná integrita alebo duševná integrita môže byť jej konaním ohrozená. Týmto sa má eliminovať akákoľvek forma domáceho násilia, či už zo strany bývalých manželov alebo bývalého druha/družky. Na tento účel sa môžu používať tzv. elektronické náramky, teda na kontrolu dodržiavania uloženého zákazu pobytu alebo konzumácie alkoholu. Neodkladné opatrenie nie je konečným rozhodnutím a jeho účelom je dočasná úprava pomerov účastníkov. Pred nariadením neodkladného opatrenia preto postačuje, ak je osvedčené dôvodné podozrenie z násilia. Osvedčenie dôvodného podozrenia z násilia

znamená, že súd pomocou ponúknutých dôkazných prostriedkov zisťuje najvýznamnejšie skutočnosti (teda nie všetky rozhodujúce), pričom postačuje, že osvedčovaná skutočnosť sa mu vzhľadom na všetky okolnosti javí ako nanajvýš pravdepodobná. Dôvodné podozrenie z násilia sa preukazuje predovšetkým listinnými dôkazmi, keďže ide o konanie z hľadiska procesného maximálne zrýchlené. Aplikácia neodkladného opatrenia je veľmi aktuálnym a účinným prostriedkom preventívneho riešenia problematiky násilia. V jeho prospech svedčí najmä to, že v dôsledku jeho uplatnenia zákazu vstupovania násilnej osoby sa ohrozenej osobe poskytuje pomerne rýchla ochrana, vďaka ktorej nemusí ďalej zotrvať v spoločnom obydli s násilnou osobou, ani nemusí opúšťať svoje obydlie, ak sa chce chrániť pred opätovnými útokmi násilnej osoby; nemusí žiť v strachu a obavách o svoj život a zdravie, a ani sa nemusí zaťažovať hľadaním náhradného ubytovania. Právo na ochranu života a zdravia, ktoré je násilníkom ohrozované, má absolútnu povahu, a teda je silnejšie ako vlastnícke právo násilníka. Právo v takomto prípade musí chrániť slabšiu stranu a aj za cenu zásahu do vlastníckeho práva dať možnosť, aby sa riešili právne situácie takým spôsobom, aby ten z manželov, ktorý zasahuje do práva druhého (druhých) na pokojný a zdravý život, na ochranu zdravého vývoja detí, bol obmedzený aj v takých právach, ako je právo spoluvlastníka na užívanie, resp. spoluužívanie domu či bytu. Ide o pomerne veľký zásah do práv spoluvlastníka, avšak ešte väčšmi ako vlastníctvo treba chrániť zdravie a život druhého manžela, ako aj členov rodiny bývajúcich v spoločnom dome či byte. Toto neodkladné opatrenie možno nariadiť voči každému, kto je dôvodne podozrivý z násilia. Predpokladom na nariadenie je to, že povinná osoba je dôvodne podozrivá z násilia, predovšetkým fyzického násilia, hoci sa nedá vylúčiť ani psychické týranie. Dôvodnosť podozrenia nemusí mať kvalitu podozrenia potrebného na začatie trestného stíhania alebo priestupkového konania, a preto súd nemusí uvažovať o vzťahu podozrenia k prípadnému trestnému alebo inému obdobného postihu povinnej osoby. Pojem násilia ako taký nie je nikde vo všeobecne záväznom právnom predpise formulovaný, avšak jeho základným charakteristickým znakom je úmysel. Násilie je následkom istého druhu ľudského konania, ktoré je zámerné. Ide o telesnú, aj duševnú ujmu. Možno ho charakterizovať ako akýkoľvek násilný čin, ktorý vedie alebo by mohol viesť k fyzickej, sexuálnej alebo psychickej ujme alebo zraneniu, vrátane vyhrážania sa takýmito činmi, zastrasovania, alebo svojvoľného obmedzovania slobody. V súvislosti s domácim násilím je mimoriadne dôležité minimalizovať kontakt násilníka s obeťou,

keďže najvhodnejší priestor má násilník v domácom prostredí obeť. Z uvedeného dôvodu jeho účelom je poskytnúť oprávnenému účastníkovi dočasnú ochranu, prípadne zabrániť ďalšiemu zhoršovaniu jeho postavenia. Neodkladné opatrenie môže súd nariadiť účastníkovi najmä, aby nevstupoval dočasne do domu alebo bytu, v ktorom býva osoba, vo vzťahu ku ktorej je dôvodne podozrivý z násilia. Násilie znamená najčastejšie označenie jednorazového fyzického aktu, resp. postupu, pri ktorom človek spôsobuje ujmu druhému človeku. Iná charakteristika násilia hovorí o akýchkoľvek aktoch, vrátane zanedbávania, ktoré ovplyvňujú život, fyzickú a psychickú integritu alebo slobodu jednotlivca, alebo poškodzujú rozvoj jeho osobnosti. Neodmysliteľnou kategóriou násilia je bolesť a hrozba bolesti. Násilie, ktoré spôsobuje bolesť, je zdrojom bezmocnosti obeť a súčasne prejavom prežívania moci páchatela násilia nad svojou obeťou. Násilie sprevádzané spôsobovaním bolesti je prejavom prežívania moci páchatela násilia nad svojou obeťou, ktorá je v týchto prípadoch bezmocná. Táto bezmocnosť býva častým cieľom páchatela, ktorému tento fakt prináša istú formu uspokojenia – ide o podrobenie si obeť. Hoci definície násilia sú rozdielne, spájajú ich však aj spoločné črty. Násilím je každá forma ubližovania, prejavu nadvlády, vyhrážania sa, zneužívania moci, fyzického a sexuálneho nátlaku. Násilie nie je konflikt, v konflikte sa stretnú rovnocenné strany, kým násilie je, keď jedna strana zneužije prevahu moci. Násilím je každý čin, ktorého následkom je, že obeť robí niečo, čo nechce robiť, alebo jej bráni robiť niečo, čo chce robiť, prípadne v nej vyvoláva strach. Násilie nemusí obsahovať fyzický kontakt s obeťou, pretože zastrašovanie, slovné vyhrážky a psychické násilie môžu mať rovnako silné následky. Psychické násilie je každé správanie, ktoré priamo narúša slobodnú vôľu a sebaúctu iného človeka. Nezanecháva síce žiadne viditeľné poranenia, napriek tomu môže byť najhoršou formou násilia. Je zvlášť účinné, ak sa spája s fyzickým násilím. Osobitnou formou násilia je sekundárna viktimizácia – druhotné ubližovanie. Násilím je aj nezabránenie násiliu.

3. Kontrola výkonu rozhodnutí pri trestných činoch domáceho násilia technickými prostriedkami

Ministerstvo spravodlivosti SR spustilo v roku 2013 projekt Elektronického systému monitoringu obvinených a odsúdených (ďalej aj „ESMO“), ktorý bol spolufinancovaný Európskou úniou z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja prostredníctvom Operačného programu „*Informatizácia spoločnosti*“. Projekt ESMO v konečnom dôsledku vytvoril predpoklady k prelomu v boji s drobnou kriminalitou a neprispôsobivým správaním. Tam, kde sa doteraz systém probácie ukázal ako málo efektívny, nová technológia umožňuje ďaleko flexibilnejšiu a v konečnom dôsledku účinnejšiu kontrolu výkonu rozhodnutí i napríklad tých, ktorými je uložený alternatívny trest. Jedným z cieľov projektu bolo práve naplnenie pôvodných cieľov rekodifikácie trestných kódexov a zavedenie funkčného systému kontroly technickými prostriedkami, ako aj podpora využívania alternatívnych trestov. Vzhľadom na možnosti, ktoré toto technické riešenie ponúka sa súčasne navrhlo rozšírenie využitia kontroly technickými prostriedkami aj pri výkone ďalších rozhodnutí vydávaných v trestnom konaní. Ide o rozhodnutia, ktorými sa ukladajú niektoré ďalšie alternatívne tresty (trest zákazu pobytu, trest zákazu účasti na verejných podujatiach) alebo ktorými sa ukladajú niektoré primerané obmedzenia alebo povinnosti spravidla v rámci probačného dohľadu (podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, podmienečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody, podmienečné zastavenie trestného stíhania, nahradenie väzby). Vo všeobecnosti možno elektronický monitoring stručne charakterizovať ako činnosť, ktorá s využitím technických prostriedkov slúži na kontrolu dodržiavania uložených zákazov, povinností alebo obmedzení. S poukazom na zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami sa predpokladá, že kontrolu technickými prostriedkami bude môcť nariadiť súd alebo prokurátor. Výkon nariadenej kontroly technickými prostriedkami bude zabezpečovať probačný a mediačný úradník v spolupráci s operačným strediskom, ktorého činnosť bude zabezpečovať ministerstvo spravodlivosti, ktoré súčasne bude mať v správe používané technické prostriedky. V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že kontrola technickými prostriedkami nie je sankčným mechanizmom, ale je nástrojom kontroly výkonu zákonom ustanovených rozhodnutí, ktorými sa ukladajú zákazy, povinnosti alebo obmedze-

nia (sankcie). Kontrolovaná osoba sa podieľa na náhrade nákladov, ktoré štátu budú vznikať s prevádzkou technických zariadení. Využitie elektronického monitoringu je však mnohostrannejšie, a využiť ho možno aj v iných oblastiach, a to pri ukladaní trestu zákazu účasti na verejných a športových podujatiach, prípadne v prípadoch domáceho násilia ako kontrola nepriblíženia sa k určitej osobe. Zavedenie elektronického monitoringu má význam aj pri využití inštitútu podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody, pri ktorom by takáto forma kontroly mohla mať efekt pri úvahách sudcov o riziku opätovného zlyhania u odsúdených. Využiť tento inštitút možno aj pri podmienenom zastavení trestného stíhania. Využiť kontrolu technickými prostriedkami je možné aj v rámci výkonu trestu odňatia slobody v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody pri povolení voľného pohybu odsúdených mimo ústavu. Je samozrejmé, že trest domáceho väzenia nemôže byť aplikovaný na všetkých odsúdených, prípadne za akékoľvek spáchané trestné činy. Týka sa najmä menej závažných trestných činov – prečinov, a v prípade, ak odsúdený nedodržiava stanovené povinnosti, obmedzenia, zákaz opúšťať obydlie a prináležiace priestory, môže mu tento trest súd kedykoľvek zmeniť na nepodmienečný trest odňatia slobody. Trest domáceho väzenia má nepochybne viaceré pozitíva, tak pre štát, ako aj pre samotného odsúdeného, a v konečnom dôsledku aj pre spoločnosť. V prípade porušenia zákazu opustiť obydlie a neplnenia uložených povinností a obmedzení Trestný zákon sprísňuje premenu nevykonaného trestu domáceho väzenia na nepodmienečný trest odňatia slobody, a to tak, že doteraz platné 2 dni trestu domáceho väzenia za 1 deň nepodmienečného trestu odňatia slobody sa sprísnia na 1 deň trestu domáceho väzenia za 1 deň nepodmienečného trestu odňatia slobody. Zákon umožňuje uložiť tento druh trestu aj mladistvému páchatelovi na dobu do 1 roka. Trest odňatia slobody môže byť premenený na trest domáceho väzenia, ak odsúdený vo výkone trestu plnil povinnosti a preukázal polepšenie, a ak vykonal aspoň 1/3 trestu, a zároveň ak zvyšok nevykonaného trestu nepresahuje 2 roky.⁵⁴ Nemôže ísť o odsúdeného, ktorému bol premenený trest domáceho väzenia na trest odňatia slobody, a pokiaľ odsúdený nebol pred spáchaním trestného činu vo výkone trestu odňatia slobody. Trestný poriadok upravuje procesné podmienky premeny zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia a podmienky prerušenia výkonu trestu domáceho väzenia a Trestný zákon upravuje hmotnoprávne podmienky premeny

⁵⁴ MAŠLANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. 2. doplnené a prepracované vydanie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 148.

zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia. Zákon o kontrole výkonu rozhodnutí technickými prostriedkami vytvára reálne predpoklady pre zavedenie elektronického monitoringu odsúdených, a to zavedením tzv. elektronických náramkov. Zákon vymedzuje pojem technické prostriedky určené na kontrolu ako osobné identifikačné zariadenie, zariadenie na kontrolu prítomnosti v mieste výkonu rozhodnutia, zariadenie na určenie polohy kontrolovanej osoby, zariadenie varovania blízkosti, zariadenie kontroly požitia alkoholu, zariadenie hlasového overenia prítomnosti kontrolovanej osoby a zariadenie probačného a mediačného úradníka. Výkonom kontroly technickými prostriedkami a preskúmaním splnenia podmienok použitia takejto kontroly bude poverený probačný a mediačný úradník. Pre štát je vyhovujúce zaviesť tento inštitút do praxe najmä z hľadiska vysokých nákladov na každého jedného odsúdeného vykonávajúceho trest odňatia slobody v ústave na výkon trestu odňatia slobody, ktorý predstavuje takmer 39 Eur na jedného väzňa na deň, čo je v prepočte na rok až 14 235 Eur na jedného odsúdeného. Nemôžem tvrdiť, že zavedenie technických prostriedkov na kontrolu odsúdených nie je pre štát finančne náročné, avšak v dlhodobom horizonte predstavuje výrazné zníženie nákladov. Náklady na zavedenie tohto projektu sú bezmála v sume 27 000 000 Eur, avšak z veľkej časti sú spolufinancované z fondov Európskej únie. Ďalším dôvodom je nesporné aj preplnenosť ústavov na výkon trestu odňatia slobody, pričom v súčasnosti je ubytovacia kapacita ústavov zaplnená na 94,1 %, avšak sú aj ústavy na výkon trestu odňatia slobody, ktoré sú kapacitne plné na 100 %. S týmto problémom prirodzene súvisia aj iné komplikácie, ako je preťaženosť pracovníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže, nemožnosť zriadiť špecializované oddiely, prípadne oddelenia na výkon trestu matiek s deťmi. Pozitívom ukladania trestu domáceho väzenia je nesporné aj nádejnejšia resocializačná prognóza odsúdených, keďže odsúdení nie sú vytrhnutí z domáceho prostredia, ostávajú v kruhu svojich blízkych, naďalej pracujú, rodina neprichádza o ich príjem, môžu si plniť záväzky, prípadne nahradiť škodu poškodenému. Predchádza sa „nainfikovaniu“ kriminálnym správaním od iných „skúsenejších“ odsúdených, pretože izolácia odsúdeného od jeho rodiny a od spoločnosti a jeho pobyt medzi ostatnými odsúdenými nesporné negatívne vplýva na jeho resocializáciu. Odsúdený sa vo výkone trestu odňatia slobody adaptuje na väzenský život – prizonizuje, a odsúdení od seba navzájom preberajú aj spoločensky nežiaduce správanie a protispoločenské postoje, čo je nebezpečné najmä pre prvotrestancov. Systém elektronických náramkov nepochybne

možno považovať za prínos. Nie je zrejme reálne však očakávať, že sa vďaka nemu vyrieši nedostatočná kapacita ústavov pre výkon trestu. Počas odpykávania trestu domáceho väzenia sa páchateľ musí v čase, ktorý určí súd, zdržiavať vo svojom obydli. Ku kontrole dodržiavania tohto nariadenia slúžia práve elektronické náramky. Systém, na ktorého prevádzku odsúdený prispieva v zmysle vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 225/2015 Z. z., ktorou sa ustanovuje suma náhrady nákladov výkonu kontroly technickými prostriedkami, sumou 1,50 eura denne, tiež umožňuje na diaľku preveriť, či kontrolovaná osoba nie je pod vplyvom alkoholu.⁵⁵ Slovenský systém elektronických náramkov umožňuje monitorovať až 2 000 ľudí, v súčasnom období je dosiahnuť toto číslo nemožné z viacerých dôvodov. Štát si od jeho zavedenia pôvodne sľuboval uvoľnenie miest vo väzniciach a zníženie nákladov na väznenstvo. Elektronický monitoring obvinených a odsúdených osôb v slovenských podmienkach ako inovatívna služba každopádne môže umožniť v priebehu niekoľkých rokov flexibilnejšie ukladanie alternatívnych trestov (napr. domáce väzenie, monitorovanie dodržiavania zákazu priblíženie sa k inej osobe a lokalite, dodržiavanie určených hodín pobytu na pracovisku, alebo aj sledovanie konzumácie alkoholických nápojov, omamných látok a pod.). Tieto tresty sú výrazne efektívnejšie v náprave odsúdených než umiestnenie v nápravnom zariadení. Využitie e-služieb pokryje aj také oblasti, ako sú prípady domáceho násillia, drobných krádeží, obťažovania, neprispôsobivého susedského správania a pod. Využiť elektronické monitorovanie možno v zásade pri všetkých troch základných etapách trestnej justície, t. j. pred samotným súdnym rozhodnutím o vine, ako súčasť alternatívneho trestu voči trestu odňatia slobody, po prepustení ako súčasť probačného dohľadu. Z pohľadu predchádzania domáceho násillia má význam predovšetkým monitoring zákazu pobytu, monitoring zákazu priblíženia, monitoring zákazu požívania alkoholu, hlasový monitoring, diskretná kontrola.⁵⁶ Nariadenie kontroly výkonu rozhodnutia technickými prostriedkami bude prichádzať podľa súčasne predkladaných novelizácií Trestného zákona, Trestného poriadku a Civilného sporového poriadku do úvahy pri týchto rozhodnutiach:

1. rozhodnutie, ktorým sa ukladá trest domáceho väzenia alebo ktorým sa premieňa trest odňatia slobody na trest domáceho väzenia,

⁵⁵ ŠIMOVČEK, I. a kol. *Trestné právo procesné. 2. rozšírené vydanie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 320.

⁵⁶ KLÁTIK, J. Kontrola výkonu rozhodnutí technickými prostředky / Checking the technical means of enforcement. In *Visegrad Journal on Human Rights*, roč. 4, 2016, číslo 2, s. 13.

2. rozhodnutie, ktorým sa ukladá trest zákazu pobytu,
3. rozhodnutie, ktorým sa ukladá trest zákazu účasti na verejný podujatiach,
4. rozhodnutie, ktorým sa ukladá ochranný dohľad, ak sa súčasne uložili primerané obmedzenia a povinnosti, ktorých povaha pripúšťa kontrolu technickými prostriedkami,
5. rozhodnutie, ktorým sa ukladá probačný dohľad pri podmiennečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody, ak sa súčasne uložili primerané obmedzenia a povinnosti, ktorých povaha pripúšťa kontrolu technickými prostriedkami,
6. rozhodnutie, ktorým sa ukladá probačný dohľad pri podmiennečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, ak sa súčasne uložili primerané obmedzenia a povinnosti, ktorých povaha pripúšťa kontrolu technickými prostriedkami,
7. rozhodnutie, ktorým sa podmiennečne zastavuje trestné stíhanie, ak sa súčasne uložili primerané obmedzenia a povinnosti, ktorých povaha pripúšťa kontrolu technickými prostriedkami,
8. nariadenie neodkladného opatrenia podľa § 325 ods. 3 Civilného sporového poriadku, ak sa nariadila kontrola technickými prostriedkami.

Záver

Problematica násilia je závažným fenoménom týkajúcim sa každodenného života ľudí ale aj celej spoločnosti. Samotné násilie sa vyskytovalo už v historickej minulosti od počiatku človeka. Jeho tajomnosť vyplýva najmä z neohraničenosti javu ako takého, či už spoločenského, geografického, sociálneho, kultúrneho a podobne. Jeho zaradenie do bežného života a stupňovanie strachu pred ním skúmajú rôzne vedy, ktoré sa venujú človeku ako psychológia, sociológia, ale aj trestné právo a kriminológia. Nazeranie z rôznych hľadísk na tento jav prispieva k lepšiemu riešeniu jeho eliminácie. Svojou povahou predstavuje závažný patosociálny jav. Obeťom spôsobuje bolesť, utrpenie, trápenie a muky. V dôsledku toho vyvoláva u verejnosti odsúdenie nielen tých, čo zneužívajú takéto mocenské postavenie voči svojej obeť, jej bezbrannosť a závislosť, ale aj volanie po riešení, náprave tohto v charakter. Vývoj v oblasti nielen domáceho násilia ale aj násilia ako takého u nás v posledných desaťročiach naberá pozitívnejší smer ako v minulosti. Najmä čo sa týka legislatívnych zmien, rôznych vedeckých konferencií, odborných a vedeckých článkov, výskumných projektov,

zvýšenia počtu vládnych ale aj mimovládnych organizácií a rôzne kampane na podporu obetí domáceho násilia, aby táto téma neostávala len za zavretými dverami domácnosti. Napriek všetkým zmenám efektívnosť pri riešení tohto problému prostredníctvom prevencie, ochrany a hlavne pomoci obetiam domáceho násilia sú ťažko zrealizujúce bez toho, aby samotná spoločnosť zmenila svoj zakotvený postoj k danej problematike. Práve aj projekt ESMO je jedným z prostriedkov riešenia problematiky domáceho násilia. Je však pochopiteľné, že vzhľadom na krátku dobu existencie kontroly výkonu rozhodnutí technickými prostriedkami sa naplniť cieľovú hranicu 2 000 monitorovaných osôb ročne zatiaľ nepodarilo a v najbližšom období sa zrejme ani nepodará. V roku 2016 bol počet kontrolovaných osôb využívajúcich elektronický monitoring 25, čo predstavuje 1,25 % z cieľového počtu 2000 osôb ročne. Z toho počet osôb, ktorým bol uložený trest domáceho väzenia, bol osem. Rovnaký počet osôb, osem, bol chránený. Deklarovaný prínos, vyplývajúci z úspory nákladov na monitorovaného odsúdeného v porovnaní s nákladmi v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody, je nepatrný, samozrejme, pri počte uloženia trestu domáceho väzenia ôsmim osobám. Priemerné náklady na jedného odsúdeného v ústave na výkon trestu odňatia slobody predstavovali cca 40 eur denne, náklady na monitorovaného odsúdeného na trest domáceho väzenia cca 3 eurá denne, suma náhrady nákladov zo strany kontrolovanej osoby je v zmysle vyhlášky MS SR, ktorou sa ustanovuje suma náhrady nákladov výkonu kontroly technickými prostriedkami, stanovená sumou 1,50 eur denne. Zavedením projektu ESMO sa zatiaľ nepodarilo vyriešiť základné problémy, ktoré boli dôvodom na jeho realizáciu, a to veľmi nízka miera ukladania alternatívnych trestov a dlhodobá nedostatočná kapacita väzníc v podmienkach SR. Je však tiež potrebné konštatovať, že ani ďalšie prínosy a dosahy projektu, prezentované Ministerstvom spravodlivosti SR, konkrétne pokles recidívy, resp. pokračovania páchania trestnej činnosti, zvýšenie šance resocializácie delikventov, ochrana rodiny, zmiernenie ekonomických a sociálnych následkov väzobného postihu odsúdeného a jeho rodinných príslušníkov, ochrana obetí domáceho násilia, obmedzenie výtržníctva na spoločenských podujatiach a iné, to všetko nebolo možné z dôvodu krátkej doby aplikačnej praxe systému ESMO a nízkej intenzity ukladania alternatívnych trestov a z toho vyplývajúceho využívania technických prostriedkov ESMO kvalifikovane zhodnotiť. Zo strany štátu je snaha riešiť zatiaľ nedostatočné využívanie technických prostriedkov monitoringu osôb monitorovaním pohybu a činnosti 270 odsúdených v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody.

K nenaplneniu očakávaného prínosu zo zavedenia ESMO došlo z viacerých dôvodov. V oblasti legislatívy možno konštatovať, že prijatím zákona o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a novelizáciou súvisiacich právnych noriem (najmä Trestného zákona, Trestného poriadku, Občianskeho súdneho poriadku, ktorý od 01.07.2016 nahradil zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok, zákona o súdnych úradníkoch, zákona o probačných a mediačných úradníkoch, zákona o výkone trestu odňatia slobody, zákona o výkone väzby) boli vytvorené legislatívne podmienky pre ukladanie alternatívnych trestov, ku ktorým patrí aj trest domáceho väzenia. Vzhľadom na skutočnosť, že účinnosť nadobudli k 1. januáru 2016, k reálnemu nasadzovaniu elektronického monitoringu mohlo dôjsť až s určitým časovým posunom, samozrejme, z dôvodu času potrebného na rozhodovanie súdov. Dôvodom nevyužívania ukladania alternatívnych trestov je – aj súdmi a mediačnými a probačnými úradníkmi deklarovaná – vyššia prácnosť a časová náročnosť pri vykonávaní nevyhnutných úkonov preverenia technických a iných podmienok pre nasadenie elektronického monitoringu (tzv. inštitút predbežného šetrenia), v dôsledku čoho súdy v záujme zrýchlenia súdneho konania volia skôr iný druh trestu. Z dôvodu nezávislosti sudcov, ktorú im zaručuje Ústava SR, je ich rozhodovanie o ukladaní alternatívnych trestov, ako aj ich účasť na školeniach zo strany MS SR len ťažko ovplyvniteľná. K negatívam, ktoré ovplyvňujú využívanie ESMO, patrí aj nefunkčnosť a nedostatočná užívateľská prívetivosť niektorých komponentov systému ESMO, nevyužívanie niektorých komponentov v takom kapacitnom rozsahu, na aký boli dimenzované. Príčinou tohto stavu bola časová tieseň v etape implementácie projektu, ktorá neumožnila detailne preveriť a otestovať všetky funkcionality. Otázne sú aj reálne možnosti počtu odsúdených, ktorí spĺňajú v zmysle príslušných zákonov podmienky na monitorovanie. Napríklad trest domáceho väzenia môže byť uložený len za menej závažné trestné činy. Kapacitne by tak mohol odľahčiť oddelenia väznic s najnižším stupňom strázenia, v ktorých situácia nie je taká kritická. Preplnenosť vykazujú najmä oddelenia so stredným stupňom strázenia. Systém, ktorý je dimenzovaný na 2 000 monitorovaných osôb ročne, tak nie je využitý, pričom jeho údržba a servis stoja daňových poplatníkov viac ako 3 mil. eur ročne. Zavedením elektronického monitoringu osôb do praxe neboli zatiaľ dosiahnuté stanovené zábery a prínosy – zvýšiť intenzitu ukladania alternatívnych trestov, vyriešiť kapacitný problém väzenstva a dosiahnuť tým úsporu verejných financií. Možno však odmietnuť kritiku týkajúca sa zbytočnosti ESMO. Je to inštitút moderného

trestného práva, preto treba hľadať možnosti jeho efektívnejšieho využitia. To sa však nedá bez toho, aby boli prijaté účinné opatrenia zamerané na zvýšenie intenzity využívania systému ESMO, najmä legislatívne zmeny, ktorými sa rozšíri spôsob využitia ESMO v trestnom i civilnom konaní, pokračovanie v školeniach sudcov a prokurátorov, probačných a mediačných úradníkov, publicita o ESMO s cieľom zvýšiť informovanosť odbornej aj laickej verejnosti, najmä prehodnotenie možnej využiteľnosti elektronického monitoringu i v prípade prečinov s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou päť rokov.

Použitá literatúra:

- FUCHSOVÁ, K. *Týrané dieťa*. Bratislava : IRIS, 2008, 190 s. ISBN 978-80-89256-32-7.
- KLÁTIK, J. Kontrola výkonu rozhodnutí technickými prostriedkami / Checking the technical means of enforcement. In *Visegrad Journal on Human Rights*, roč. 4, 2016, číslo 2. ISSN 1339-7915, s. 13 – 20.
- MADLIAK, J. a kol. *Trestné právo hmotné I, Všeobecná časť*. Banská Bystrica : Belianum, 2015, 458 s. ISBN 978-80-557-0800-3.
- MAGUROVÁ, Z. *Trestnoprávne aspekty domáceho násillia*. In *Právny obzor*. ISSN 0032-6984, roč. 85, č. 4, 2002, s. 373 – 379.
- MAŠLANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. 2. doplnené a prepracované vydanie*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. 624 s. ISBN 978-80-7380-618-7.
- ŠIMOVČEK, I. a kol. *Trestné právo procesné. 2. rozšírené vydanie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. 407 s. ISBN 978-80-7380-617-0.
- VLČKOVÁ, M. *Týrané dieťa*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, VO UK, 2001, 172 s. ISBN 80-223-1574-5.

Zkušenosti s řešením domácího násilí v ČR

Experience with handling domestic violence cases in Czech Republic

doc. PhDr. Ludmila Čírtková, CSc.

Abstrakt:

Příspěvek vyhodnocuje desetileté zkušenosti s řešením domácího násilí v ČR. V první části textu se autorka věnuje současné teorii domácího násilí. Seznamuje s různými typologiemi vzorců domácího násilí. Hlavní změnu v teorii domácího násilí představuje interaktivní přístup k tématu, který zdůrazňuje nutnost analyzovat dynamiku vývoje vztahu a také chování obou partnerů. V druhé části autorka prezentuje zkušenosti s řešením domácího násilí v ČR. Hlavní problém v současnosti spočívá v rozlišování podob domácího násilí v praxi. Zatím převládá tendence k přeceňování lehčích případů a k podceňování závažných případů domácího násilí. Autorka v závěru článku formuluje doporučení pro zlepšení postupů při řešení domácího násilí v policejní a znalecké praxi.

Abstract:

The article presents 10years experience with handling domestic violence cases in Czech Republic. The first part discusses the contemporary theory and research on domestic violence. The new interactive paradigm emphasises the analysis of partner relationship and the behaviour of both partners. The second part describes particular experience with managing domestic violence cases in Czech Republic. The main problem is related to making correct distinction between various patterns of intimate partner violence. There is the tendency to overestimate situational conflict (couple) violence and underestimate coercive controlling violence. The author presents some recommendation for improving police and expert assessing procedures and communication with victims of domestic violence.

Klíčová slova: domácí násilí, diferenciacie partnerského násilí, týrání, konfliktní soužití.

Key words: domestic violence, differentiation of partner violence patterns, domestic abuse, common couple violence.

Úvod

V loňském roce uplynulo 10 let od přijetí zákona č. 135/ 2006 Sb., který nastavil postupy pro včasnou ochranu osob ohrožených domácím násilím. Mohlo by se zdát, že 10 let praxe v zacházení s případy domácího násilí vybrousilo postupy policie, ale i dalších článků sítě jako např. intervenčních center či orgánů činných v trestním řízení téměř k dokonalosti. Řada signálů však naznačuje, že tomu tak není. To potvrdil i odborný seminář na půdě parlamentu ČR, který se konal 6. 6. 2016. Experti konstatovali, že aktuální problémy nespočívají v legislativě, ale v jejím uplatňování v praxi. V tomto příspěvku upozorním zejména na problematiku diferenciací různých podob či vzorců domácího násilí, které v praxi vyžadují různé strategie řešení.

Poučení z třiceti let výzkumů domácího násilí

V počátcích zkoumání domácího násilí spolu soupeřily feministické přístupy s jinak zaměřenými koncepcemi. Záhy se však prosadily empirické studie o konkrétních podobách domácího násilí. Tyto studie nashromáždily velké množství poznatků, které přesvědčivě doložily existenci různých typů či vzorců násilného soužití mužů a žen.⁵⁷ Zjištěné poznatky měly zásadní dopad na řešení případů domácího násilí v praxi ať už soudní, poradenské či sociálně právní. Původní výchozí pozice, že „každé domácí násilí je vždy také týrání“ a tím i trestný čin, se ukázala jako neudržitelná. Z dnešního úhlu pohledu je dokonce považována za hlavní překážku, která zbrzdila rozvoj sofistikovanějších nástrojů pro diagnostikování typu domácího násilí, ale i pro rozvoj diferencovaných přístupů intervence včetně terapeutických programů pro oběti i pachatele domácího násilí.

Zásluhy o reálný pohled na šíři problematiky zahrnované pod domácí násilí nese mimo jiné i Michael Johnson, profesor sociologie a gender studies, a jeho tým. Johnsonova první typologie pochází z roku 1995. Rozlišil v ní dva diametrálně odlišné typy: konfliktní párové násilí (common couple violence) a patriarchální, později intimní terorizování. M. Johnson tak ve své první typologii jasně diferencoval mezi jednostranným, dlouhodobým týráním na straně jedné a mezi konfliktním soužitím například u páru procházejícího vztahovou krizí.

⁵⁷ viz např. přehledový článek KELLY, J. B. & JOHNSON, M. P. Differentiation among types of intimate partner violence: research update and implications for interventions. *Family Court Review*, 2008, 3, (46), 476 – 499. CAPALDI, D. M. & KIM, H. K. Typological approaches to violence in couples: a critique and alternative conceptual approach. *Clin Psychol Rev.* 2007, April, 27 (3), 253 – 265.

V roce 2008 vydává M. Johnson ve spolupráci s Joan Kelly svou zatím třetí typologii intimního partnerského násilí (dále jen IPV), ve které diferencuje pět následujících skupin:

– **nátlakové kontrolující násilí (coercive controlling violence)**

Jde o nejzávažnější podoby domácího násilí, tj. o týrání založeném na fyzickém, psychickém, emocionálním atp. násilí. Johnson s původním termínem „intimate terrorism“ narazil, pojem budil rozpaky zejména v justici. Proto se nakonec rozhodl pro změnu terminologie a pro týrání razí výše uvedený název.

– **situační párové násilí (situational couple violence)**

Podle Johnsona jde pravděpodobně o nejrozšířenější podobu násilí v partnerských vztazích, které se dopouští muži i ženy. Násilí není motivováno uplatňováním moci a kontroly, nýbrž je navázáno na konfliktní či kalamitní situace v soužití páru. Nejedná se tedy o týrání. V původní typologii mluvil Johnson „common couple violence“.

– **separační násilí (separation instigated violence)**

Jak plyne z názvu, jde o násilí vyvolané kolapsem a ukončením vztahu. V průběhu trvání soužití však k žádnému násilí ani nátlakové kontrole (např. sociální izolaci) nedocházelo.

– **vzájemná násilná kontrola (mutual violent control)**

Tento vzorec popisuje soužití, ve kterém oba partneři usilují o moc a kontrolu nad druhým a používají k tomu i různé formy násilí. Podle Johnsona jde o vzácně se vyskytující variantu, o které je zatím velmi málo poznatků.

– **násilný vzdor či odpor (violent resistance)**

V podstatě jde o reakce *oběti* na týrání, při kterých ovšem oběť týrání použije určité formy násilí. Ostatní autoři v tomto smyslu obvykle mluví o sebeobraných reakcích. (self defence).⁵⁸

Podobnou varietu a rozvrstvení zjistili i další badatelé. Janet Johnston a Linda Campbell se ke své typologii dopracovaly na základě dvou studií, ve kterých zkoumaly páry ve fázi konfliktních rozvodů a probíhajících sporů o svěření

⁵⁸ KELLY, J. B. & JOHNSON, M. P. Differentiation among types of intimate partner violence: research update and implications for interventions. Family Court Review, 2008, 3, (46), 476 – 499.

dítěte do péče.⁵⁹ Měly k dispozici celkem 140 rodičů. Z historie jejich kolabujících manželství odvodily autorky 4 základní typy IPV: týrání ženy partnerem (battering by males), interaktivní násilí kontrolované mužem (male-controlled interactive violence), násilí iniciované ženou (female-initiated violence) a separační či porozvodové násilí. Vedle týrání partnerky tedy badatelky opět potvrdily i výskyt smíšeného násilí v páru. K oběma interaktivním variantám se ještě vrátím níže.

Hlavní poučení z více než 30-letých výzkumů lze shrnout do tvrzení, že nemá smysl mluvit o domácím násilí, když současně neupřesníme, o jaký typ jde. Důležité je dále odlišovat *týrání* (tj. intimní terorizování či nátlakové kontrolování násilí) od jiných podob násilí v partnerském soužití. K diferenciaci a správné diagnóze násilí lze dospět na základě analýzy vývoje vztahu mezi partnery na časové ose. Taková analýza zahrnuje *chování obou partnerů*.

Nový úhel pohledu: intimní partnerské násilí (IPV)

Zhruba od přelomu století silněji zaznívají hlasy o nutnosti zkoumat oba partnery a také dynamiku vývoje jejich vztahu, jestliže chceme pochopit a správně vyhodnotit momentální stav (obraz), se kterým je konfrontována justice, sociální služby či intervenční centra. Interaktivní, dynamický přístup je především spojen se změnou terminologie. Opouští výraz „domácí násilí“ a místo toho razí pojem „intimate partner violence“. Už samotná změna názvosloví signalizuje, že pod nově prosazovaný pojem jsou zahrnovány různé podoby násilí mezi intimními partnery, nejen jednostranné týrání.⁶⁰

K podstatě *vzájemného násilí* v páru patří, že je navázáno na konfliktní situace a vyhrocené interakce. Oba partneri mohou sáhnout k násilí, aby prosadili své *cíle či zájmy*, o které v daném střetu s partnerem právě jde. Naopak u týrání jde o svévolné, záměrné a systematické uplatňování moci a kontroly, které vyplývá hlavně z *povahy* násilné osoby. Proto je také týrání popisováno jako *charakterologické* násilí vykazující klasickou dynamiku emocionálního zneužívání.

⁵⁹ JOHNSTON, J. & CAMPBELL, L. A clinical typology of interparental violence in disputed-custody divorces. *American Journal of Orthopsychiatry*. 1993,(63), 2, 190 – 199.

⁶⁰ FRIEND, D. J. & CLEARY BRADLEY, R.P. & THATCHER, R. & GOTTMAN, J. M Typologies of Intimate Partner Violence: Evaluation of a Screening Instrument for Differentiation. *J Fam Viol*, 2011, October, doi:10.1007/s10896-011-9392-2.
KUIJPERS, K. & van der KNAAP, L. M. & LODEWIJKS, I. A. Victim's influence on IPV re-victimization: a systematic review of prospective evidence. *Trauma, Violence & Abuse*, 2011, 12 (4), 198 – 219. DOI: 10.1177/1524838011416378.

Zásadní rozdíl mezi situačním a „charakterologickým“ IPV spočívá tedy ve starších a v motivaci k použití násilí.

Jemnější diferenciaci konfliktního partnerského soužití nabídly Johnston a Campbell⁶¹. Autorky předložily dvě základní v podstatě genderově pojaté varianty konfliktního soužití. Rozlišily **násilí iniciované ženou** a **interaktivní násilí kontrolované mužem**. V případě „female-initiated violence“ spatřují badatelky startéry konfliktů ve vnitřní tenzi ženy, která je nespokojena s tím, jak jí či rodinu (ne)dokáže partner zabezpečit. Žena mu vyčítá pasivitu či neschopnost, často ho peskuje, může po něm házet i předměty atp. Svými projevy agrese chce partnera vyprovokovat k aktivitě dle svých představ. Varianta „male-controlled interactive violence“ začíná u střetů a hádek, které vedou ke vzájemnému napadání mezi partnery. V nich se ovšem prosadí fyzicky silnější muž a násilím si vynutí svoji vůli. Tento scénář se v průběhu soužití opakuje. V takovém konfliktním vztahu je tedy přítomno *opakující se násilí*, ovšem chybí v něm *týrání*.

Aktuální výzkumy naznačují, že vliv oběti na pokračování či ukončení násilných incidentů se uplatňuje u typu konfliktního IPV.⁶² Holandské výzkumnice tvrdí, že typické konfliktní soužití zahrnuje emocionálně frustrovaného muže a ženu s odmítavým stylem vazby. Jednoduše řečeno: muž se cítí nespokojen ve svých potřebách a představách o intimním soužití, reaguje agresí, což u ženy vede k opětovnému odmítavému chování. Vyhýbá se jeho blízkosti, ztrácí o něj zájem. Agrese muže vůči odmítavé partnerce je tak vlastně dysfunkčním pokusem o upevnění partnerského vztahu.

V platnosti zůstává poznatek, že vzorce spadající pod týrání či závažné IPV se vyznačují *jednostranností násilí*. V těchto případech oběť nemá prakticky šanci se podílet na vytváření podoby vztahu, ať už jde o jeho udržení či ukončování. Nemá možnost s partnerem vyjednávat, neboť ten o to nemá ani zájem. Místo toho nastupuje šikanování či terorizování, tak jak o něm mluvil M. Johnson v roce 1995.⁶³

⁶¹ JOHNSTON, J. & CAMPBELL, L. A clinical typology of interparental violence in disputed-custody divorces. *American Journal of Orthopsychiatry*. 1993,(63), 2, 190 -199.

⁶² KUIJPERS, K. & van der KNAAP, L. M. & WINKEL, F. W. Risk of revictimization of IPV: the role of attachment, anger and violent behavior of victim. *Journal Family Violence*. 2012, 27, 33 – 44. DOI: 10.1007/s10896-011-9399-8.

⁶³ JOHNSON, M. Patriarchal terrorism and common couple violence: two forms of violence against women. *Journal of marriage and Family*. 1995 (57), 2, 283 – 294.

Mnozí badatelé zdůraznili fakt, že postupem doby může u týrání fyzických útoků ubývat, neboť kontrolujícímu partnerovi stačí dva tři násilné incidenty k tomu, aby získal na druhou osobou moc.⁶⁴ Pak už převládá „jen“ psychické terorizování. Oběť je poslušná, trápí se, cítí se bezmocná a netroufne si usilovat o narovnání vztahu. Tato vývojová dynamika vztahu je typická pro vzorec soužití, který E. Stark pojmenoval jako nátlaková kontrola (coercive control).⁶⁵ Pro posuzovatele z vnějšku se pak chování oběti jeví jako kontraproduktivní a právě viktimologické expertízy mají soudům vysvětlit, proč se oběť nechá tak zesměšňovat a šikanovat, když není vystavena fyzickým útokům. Vulnerabilita oběti IPV může být daná například nízkým věkem, absencí sociální podpory, předcházející viktimizací, psychickými či jinými handicapy atp.

S jednostranným šikanováním se typicky setkáváme také u *separačního násilí* v případech konfliktních rozvodů. Zhrzený ex-partner sám iniciuje (připravuje a realizuje) drobné či větší události, kterými cíleně poškozuje kvalitu života oběti. Kontroluje život oběti např. tím, že jí propíchne pneumatiky u vozidla, zlikviduje kosmetické prostředky či léky, podá oznámení na úřady atd. Oběť tak ztrácí normální kontrolu nad svým životem, neboť neumí ovlivnit ani čas či dobu, kdy se setká s inscenovanými problémy. Podstatnou náplň jejího denního času pak tvoří pokusy o zvládnutí důsledků „nepříjemných překvapení“, které bývalý partner připravil. Šikanovaný partner netuší, kdy a co druhý partner vyvede. Výsledkem je permanentní vnitřní napětí se všemi psychosomatickými důsledky (deprese, úzkosti, atd.). Možnosti vlivu oběti na zastavení IPV jsou v těchto případech omezené.

Důsledky pro praxi

Jak převést výzkumné poznatky do praxe? To je zatím otevřená otázka.

Typologie IPV jsou pro právní či sociálně právní praxi zatím málo přehledné, často spolu přístupy různých autorů ani neladí. A především chybí jednoduché a dostupné diagnostické nástroje či manuály pro diagnostikování typu IPV. Navíc i samotní badatelé upozorňují na některé komplikace při aplikaci výzkumných poznatků do praxe:

- v živých případech se nemusí vždy jednat o diskrétní typ IPV,

⁶⁴ Viz např. FÜLLGRABE, U. Jugendgewalt. Teil 1. Die Fragwürdigkeit von Statistiken. Kriminalistik, 2011, 8-9, 513- 519. STARK, E. Coercive control: How men entrap women in personal life. New York: Oxford University Press 2007.

⁶⁵ STARK, tamtéž.

- v rámci různých typů např. u separačního násilí se můžeme setkat s různou intenzitou agresivních projevů,
- vždy existuje riziko chybného posouzení konkrétního případu atd.

Tváří v tvář těmto rizikům proto někteří experti prosazují názor, že v praxi je třeba vždy vycházet z předpokladu o týrání partnera/ky, dokud se neprokáže jiná skutečnost. Argumentují tím, že podceňování závažnosti IPV v živém případě může ohrozit zdraví a život oběti. Objevují se dokonce i autoři, kteří kritizují interaktivní přístup a jeho typologie s tím, že bagatelizují týrání žen. Daltonová v rámci kritiky typologie IPV klade například otázku: jak časté a závažné má být tedy fyzické a psychické násilí, abychom ho mohli označit za týrání?⁶⁶ Objevují se i názory, že typologie IPV nahrávají advokátům násilných mužů, kteří se pak před soudem snaží obhajovat tím, že v jejich případě se nejedná o týrání nýbrž o konfliktní soužití či dokonce ženou opakovaně vyprovokované násilí.

Bez ohledu na zmíněné teoretické a ideologické konfrontace je pro praxi užitečné akceptovat poznatek, že IPV je rozvrstvený jev a není vhodné strkat všechny případy do jednoho pytle. Posouzení konkrétního partnerského soužití vyžaduje analyzovat vývoj vztahu a chování obou partnerů v průběhu času. **Kalendář násilných incidentů** může odhalit, že pár prošel v průběhu soužití různými typy IPV, např. od konfliktního soužití k týrání. K základním vodítkům pro diferenciaci mezi lehčími a závažnými případy domácího násilí patří následující znaky:

- situační versus charakterologické násilí,
- epizodické versus kontinuální (chronické) násilí
- nízká či vysoká intenzita násilí
- pokusy o řešení ze strany ohrožené osoby
- chování násilné osoby po incidentech
- startéry či spouštěče incidentů (konflikt versus uplatňování moci a kontroly).

Současný stav v ČR

Po deseti letech legislativy na ochranu před domácím násilím se tak zdá, že aktuálním a hlavním **problémem v praxi je diferenciaci lehkých a těžkých podob domácího násilí**. K tomu uvádím ilustrativní fakta.

⁶⁶ DALTON, C. When paradigms collide: protecting battered parents and their children. *Family and Conciliation Courts Review*. 1999 (37), 3, 273 – 296.

Ke sklonku minulého roku 2015 byla ve středočeském kraji po dlouhodobém domácím násilí zavražděna mladá žena. Policie opakovaně dojížděla na místo, o neutěšených poměrech v rodině vědělo i okolí. Přesto došlo k tragickému konci. V jiném případě měla ohrožená osoba štěstí. Opakované výjezdy policie na místo ovšem bez intervence vůči násilné osobě ukončil až zaměstnavatel oběti. Poté, co se žena ve firmě svěřila, že policie manželovi jen domlouvá, obrátil se bezpečnostní manažer přímo na službu kriminální policie a vyšetřování. Ve firmě totiž měli s domácím násilím neblahou zkušenost. Tehdy násilník vyhledal svou manželku přímo na pracovišti a zasadil jí několik bodných ran. V novém případě putoval násilný manžel okamžitě do vazby a soud nakonec ohodnotil jeho chování třemi roky odnětím svobody. Tolik ke kasuistikám, které dokládají **tendenci podceňovat těžké případy domácího násilí** i dnes, tj. po deseti letech zkušeností se specifickými postupy vůči domácímu násilí.

A jak je to s tendencí přeceňovat lehké případy domácího násilí? Dle policejních statistik bylo v roce 2015 zjištěno a vyšetřováno 525 případů týrání osoby žijící ve společném obydlí. Celkem 397 případů (tedy více než dvě třetiny z nich) bylo ukončeno ve fázi prověřování. Pro dokreslení dodávám, že v roce 2015 dle statistické ročenky justice bylo soudy řešeno 250 kaus týrání osoby žijící ve společném obydlí. Z těchto údajů lze dovodit, že značný počet trestních oznámení pro týrání nekončí před soudem. I když oběť spolupracuje, původní podezření na týrání, tj. těžké domácí násilí se nakonec nepotvrdí. S určitým zjednodušením lze říci, že lehké případy domácího násilí byly zpočátku přeceňovány. Až zajišťováním důkazů se zjišťuje, že nejde o týrání, nýbrž o konfliktní soužití páru. Tak tomu bylo i v případě, kdy po trestním oznámení ženy putoval manžel do vazby. Záhy se však ukázalo, že v daném manželském soužití nejde o týrání. **Tendence k přeceňování lehčích případů domácího násilí tedy přetrvává i dnes.**

Na první pohled by se mohlo zdát, že **přeceňování** lehkých případů domácího násilí nemusí nutně představovat výraznější problém. Konec konců koresponduje se zásadou prevence, že v praxi je třeba vycházet z předpokladu o týrání partnera/ky, dokud se neprokáže jiná skutečnost. Jenže taková argumentace může platit v jednotlivém případě, ale nelze se jí řídit paušálně. Riziko, které přeceňování lehčích případů s sebou nese, spočívá právě v možné **eskalaci krize v partnerském vztahu**. Nedůvodná kriminalizace a s ní spojené postupy prověřování působí jako tlak na údajného pachatele i údajnou oběť a paradoxně

mohou oba aktéry nabudit k prohloubení konfliktů ve vztahu. Zajišťování důkazů a zejména psychologické znalecké posudky na poškozenou i podezřelou či obviněnou osobu trvají obvykle delší dobu. Stres a frustrace tak zvyšují i možnost **horké agrese**. Tendenci k přeceňování lehkých kaus domácího násilí tedy není vhodné brát na lehkou váhu.

Proč jsou lehké případy domácího násilí spíše přeceňovány a těžké případy naopak podceňovány? Kde leží hlavní příčiny špatných diagnóz?

Úskalí při kontaktu s případy domácího násilí

Vydeme z faktu, že prioritním zájmem společnosti je **ochrana oběti** domácího násilí před dalším napadením a její následná podpora cestou intervenčních center. Za ochranu oběti před hrozícím násilím je primárně zodpovědná **policie ČR**. Navíc je policie **vstupní bránou** do systému pro značnou část obětí. Policie je také **prvním místem formálního, oficiálního posouzení vážnosti domácího násilí**. Jestliže tyto premisy platí, pak je zřejmé, že postupům policie v kontaktu s případy domácího násilí přísluší klíčová role. Bez nároků na úplnost upozorním na následující úskalí:

– **vyznat se v domácím násilí dnes je obtížné**

Legislativní změny a medializace domácího násilí vedly k tomu, že policie se dnes setkává s mnohem větší pestrostí narušených intimních vztahů. Na policii se také obrací širší spektrum obětí a to jak skutečných, tak domnělých. Není jednoduché určit, zda se v konkrétním případě již jedná o domácí násilí v podobě týrání anebo jde o začínající lehčí domácí násilí či jinou podobu nefunkčního vztahu. Policii totiž mohou vyhledat v dobré víře i osoby, které jsou v soužití sice nešťastné, ale ve skutečnosti o domácí násilí dle definičních znaků nejde.

– **setrvačnost etiketování v prvním kontaktu s ohroženou osobou**

Možnosti pochybení jsou spojeny zejména s prvním kontaktem s ohroženou osobou či případem. První kontakt policie s ohroženou osobou totiž nastavuje *rámec* respektive formát, ve kterém je obvykle případ řešen i dále. Jestliže policie při prvním kontaktu přidělí případu nálepku „běžné partnerské rozepře“ anebo konflikty mezi „provokující partnerkou a impulzivním mužem“, běží diagnóza „lehké domácí násilí“ setrvačností dál. I opakované dojezdy na místo incidentů jsou pak řešeny domluvou či maximálně se přesunou do agendy přestupků. Eventuální oběť týrání pak ztrácí důvěru v policii, těžký případ zůstane nerozpoznán.

– využívání SARA DN

Metoda SARA DN je určená zejména jako pomůcka pro vyhodnocení rizika opakovaného fyzického napadnutí ohrožené osoby. Je tedy vhodnou oporou policie při rozhodování o vykazání. Její **nedůsledné využívání** v praxi zvyšuje pravděpodobnost podcenění či přecenění případu. Proto je třeba odmítnout snahy o modifikaci či ustoupení od této pomůcky. Pro zajímavost uvádím, že v současnosti je tato metoda pilotně ověřována norskou policií v Oslu. Výsledky jsou pozitivní.

– komunikace s oběťmi domácího násilí

V kontaktu s oběťmi se uplatňují stejné psychologické efekty jako v každé jiné komunikaci (např. první dojem nebo halo efekt). Zdá se, že silná exprese emocí na straně oběti funguje jako intuitivní kritérium její věrohodnosti. Jednoduše řečeno, expresivní a emocionální oběť vyvolává dojem autenticity a podněcuje více ochotu pomáhat. Naproti tomu traumatizované oběti zasažené syndromem týraného partnera působí pasivně, závažnost násilí bagatelizují, vinu za incidenty připisují sobě. Oběti závažného týrání tak spíše propadnou sítem pozornosti a nepravé oběti mohou naopak díky své přesvědčivosti poutat zvýšený zájem.

– nedostatky ve znalecké psychologické činnosti

Typologie domácího násilí jsou pro právní a částečně i znaleckou činnost málo přehledné. Chybí jednoduché a dostupné diagnostické nástroje či manuály pro diagnostikování typu domácího násilí. Orgány činné v trestním řízení spoléhají na posudky psychologů znalců. Zdá se však, že *specializovaných expertů* je nedostatek. Znalci se často spokojí s klinickým vyšetřením poškozené osoby, neanalyzují dynamiku vývoje partnerského vztahu. Vyšetření je zaměřeno zejména na zjištění eventuálních následků na psychiku oběti, tedy syndromu týrané osoby. V praxi pak dochází k chybnému použití tzv. **diagnostických důkazů**.⁶⁷ Jestliže totiž znalec nezjistí klinickým psychologickým vyšetřením u poškozené diagnózu posttraumatické stresové poruchy, dovozuje soud, že nedošlo k domácímu násilí v podobě týrání. Znalec i soud tak ignorují fakt, že následky viktimizace jsou individuální a že posttrauma může nabývat různých podob od klinických diagnóz až po viktimizační, subklinické syndromy.

Co je třeba v agendě „domácí násilí“ aktuálně řešit?

⁶⁷ ČÍRTKOVÁ, L. Kontroverze při posuzování psychické újmy. *Právo a rodina*, 2015, 3, 5 – 11.

Vyhodnotit interpersonální partnerské násilí a posoudit závažnost eventuálního domácího násilí není rozhodně jednoduchou záležitostí, Správnost úsudku policistů v první linii závisí na mnoha faktorech a okolnostech. Roli mohou hrát objektivní okolnosti (například časový stres), ale také subjektivní faktory jako předsudky a stereotypy o obětech domácího násilí. Subjektivní a objektivní faktory se navíc mohou různě řetězit.

V kontaktu s ohroženými osobami anebo oběťmi není vhodné se řídit prvním a povrchním dojmem. O tom, zda jde o ohroženou anebo týranou osobu, rozhodují zjištěná fakta, nikoli dojmy ze zevnějšku a situačně podmíněného vystupování jedince. Zlepšení komunikace policie s ohroženými osobami např. i cestou přípravy manuálů pro vytěžení či výslech oběti domácího násilí se jeví jako vhodný krok pro zlepšení praxe.

Pro minimalizaci tendencí přeceňovat anebo naopak podceňovat jednotlivé případy domácího násilí v policejní praxi je možné formulovat následující kroky či opatření:

- **osvěžit zájem** policejních funkcionářů i výkonných policistů o téma domácí násilí a pěstovat specialisty na problematiku domácího násilí,
- **optimalizovat školení policejních specialistů**, do kterého je třeba vpouštět i **novinky o tématu**, dnes jde hlavně o rozlišování konfliktního soužití od týrání a o tzv. interaktivní přístup k domácímu násilí,
- důsledněji uvést do praxe **rozhovor s ohrožovatelem** s cílem doplnit SARU DN o odhad rizika na základě rozhovoru s ohrožovatelem. Tento krok by mohl výrazně přispět k snížení rizika podcenění těžkých případů,
- zlepšit spolupráci se znalci (např. zpřesnit formulaci zadání na znalce, např. explicitně požadovat analýzu vývoje vztahu a určení typu či vzorce domácího násilí).

Závěr

Zdá se, že téma domácího násilí v (policejní) praxi poněkud zevšednělo. Vyprchalo pozlátko novosti, do praxe se vloudila rutina. Navíc vzrostly kontakty policie s **falešnými a nepravými oběťmi** domácího násilí, které **demotivují**. Možná ještě více k demotivaci nastaveného systému i jednotlivců v něm přispívají oběti těžkého domácího násilí, které z různých i pochopitelných důvodů mění zásadním způsobem svou ochotu spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení. Po počáteční ochotě vypovídat změni svůj postoj, původní výpovědi bagatelizují, zpochybňují či dokonce berou zpět.

Tato fakta nelze popírat, ale na druhé straně nepředstavují dostatečný důvod pro ignorování hlavního problému při řešení problematiky domácího násilí v ČR v současnosti. **Rozlišování či diferenciaci lehkých a těžkých podob (vzorců) domácího násilí v praxi je třeba zlepšit.** Je třeba zareagovat na nejčastější chyby, tj. tendence k podceňování či nerozpoznání těžkých případů týrání a naopak přeceňování lehčích variant domácího násilí jako je konfliktní soužití. Některé možnosti zlepšení praxe jsou v příspěvku naznačeny.

Použitá literatura:

- CAPALDI, D. M. & KIM, H. K. Typological approaches to violence in couples: a critique and alternative conceptual approach. *Clin Psychol Rev.* 2007, April, 27 (3), 253 – 265.
- ČÍRTKOVÁ, L. Kontroverze při posuzování psychické újmy. *Právo a rodina*, 2015, 3, 5 – 11.
- DALTON, C. When paradigms collide: protecting battered parents and their children. *Family and Conciliation Courts Review.* 1999 (37), 3, 273 – 296.
- DUTTON, M.A. *Gewalt gegen Frauen*. Bern: Hans Huber Verlag 2002.
- FRIEND, D. J. & CLEARY BRADLEY, R.P. & THATCHER, R. & GOTTMAN, J. M. Typologies of Intimate Partner Violence: Evaluation of a Screening Instrument for Differentiation. *Journal Family Violence*, 2011, October, doi:10.1007/s10896-011-9392-2.
- FÜLLGRABE, U. Jugendgewalt. Teil 1. Die Fragwürdigkeit von Statistiken. *Kriminalistik*, 2011, 8 – 9, 513 – 519.
- GOTTMAN, J.M. Typologies of intimate partner violence: Evaluation of screening instruments for differentiation. *Journal Family Violence* 2011. DOI 10.1007/s10896-011-9392-2.
- HOLTZWORTH-MUNROE, A. & STUART, G. Typologies of male batterers: three subtypes and differences among them. *Psychological Bulletin*, 1994, 119 (12), 476 – 497.
- JACOBSON, N. & GOTTMAN, J. *When men batter women: new insights into ending abusive relationships*. New York : Simon & Schuster 1998.
- JOHNSON, M. Patriarchal terrorism and common couple violence: two forms

- of violence against women. *Journal of marriage and Family*.1995 (57), 2, 283 – 294.
- JOHNSON, M.P. - FERRARO, K.J.: Research on domestic violence in the 1990s: Making distinctions. *Journal of Marriage and the Family*, 2000, November, s. 948 – 963.
- JOHNSON, M. P. – LEONE, J.M.: The Differential effects of intimate terrorism and situational couple violence. *Journal of Family Issues*, 2005, č. 3, s. 322 – 349.
- JOHNSTON, J. & CAMPBELL, L. A clinical typology of interparental violence in disputed-custody divorces. *American Journal of Orthopsychiatry*. 1993,(63), 2, 190 – 199.
- KELLY, J. B. & JOHNSON, M. P. Differentiation among types of intimate partner violence: research update and implications for interventions. *Family Court Review*, 2008, 3, (46), 476 – 499.
- KUIJPERS, K. & van der KNAAP, L.M. & LODEWIJKS, I.A. Victim 's influence on IPV revictimization: a systematic review of prospective evidence. *Trauma, Violence & Abuse*, 2011, 12 (4), 198 – 219. DOI: 10.1177/1524838011416378.
- KUIJPERS, K. & van der KNAAP, L.M. & WINKEL, F.W. Risk of revictimization of IPV: the role of attachment, anger and violent behavior of victim. *Journal Family Violence*.2012, 27, 33 – 44. DOI: 10.1007/s10896-011-9399-8.
- STARK, E. Coercive control: How men entrap women in personal life. New York : Oxford University Press 2007.

Trestno-právne a kriminalistické aspekty dokazovania domáceho násillia

Criminal law and criminological aspects of evidence of domestic violence

prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.

Abstrakt:

Trestno-právne a kriminalistické aspekty dokazovania domáceho násillia vychádzajú z jeho trestnoprávnej charakteristiky, ktorá tvorí základ kriminalistickej charakteristiky domáceho násillia a predpokladu jeho kriminalistického objasňovania. Dokazovanie domáceho násillia z aspektov trestného práva a kriminalistiky je v praxi považovaná za obzvlášť zložitú.

Abstract:

Criminal law and criminological aspects of evidence of domestic violence based on his criminal characteristics underlying the forensic characteristics of domestic violence and provided the forensic clarification. Proving domestic violence aspect of criminal law and criminology in practice is particularly complex a very complicated.

Kľúčové slová: Trestné konanie, dokazovanie, domáce násillie, trestný čin, kriminalistické objasňovanie.

Key Words: Criminal proceedings, proving, domestic violence, crime, forensic clarification.

Trestno-právne a kriminalistické aspekty dokazovania domáceho násillia vychádzajú z jeho trestnoprávnej charakteristiky, ktorá tvorí základ kriminalistickej charakteristiky domáceho násillia a predpokladu jeho kriminalistického objasňovania.

Charakteristika domáceho násillia vychádza z jeho vymedzenia v Dohovore Rady Európy o predchádzaní násilliu na ženách a domácomu násilliu a o boji proti nemu prijatému dňa 11.5.2011 v Istanbule (ďalej len "Istanbulský dohovor"), v ktorom kde pod pojmom „domáce násillie“ sa rozumejú všetky činy telesného, sexuálneho, duševného a ekonomického násillia, ktoré sa vyskytujú v rámci rodiny alebo domácej jednotky alebo medzi bývalými alebo súčasnými

manželmi alebo partnermi, či už páchateľ má, alebo v minulosti mal s obeťou spoločný pobyt.⁶⁸

Vychádzajúc z uvedeného vymedzenia možno pod pojem trestná činnosť domáceho násilia zaradiť pomerne rozsiahlu škálu trestných konaní od trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby (§ 208 Trestného zákona⁶⁹, ďalej len „TZ“), ktorý je typickým trestným činom pre páchanie domáceho násilia, cez trestné činy ublíženia na zdraví (§ 155 TZ), obmedzovania osobnej slobody (§ 183 TZ), vydierania (§ 189 TZ), nebezpečného vyhrážania (§ 360 TZ), nebezpečného prenasledovania (§ 360a TZ) až po trestné činy znásilnenia (§ 199 TZ), sexuálneho násilia (§ 200 TZ) a sexuálneho zneužívania (§ 201 TZ). Uvedené trestné činy sa uplatnia bez ohľadu na povahu vzťahu medzi obeťou a páchateľom.⁷⁰

Súčasne sa za priťažujúcu okolnosť spáchania domáceho násilia považuje ak:

- trestný čin bol spáchaný proti bývalému alebo súčasnemu manželovi alebo partnerovi ako sú uznaní vnútroštátnymi právnymi predpismi, členom rodiny, osobou žijúcou v spoločnej domácnosti s obeťou alebo osobou, ktorá zneužila svoju moc;
- trestný čin alebo súvisiace trestné činy boli spáchané opakovane;
- trestný čin bol spáchaný na osobe zraniteľnej za osobitných okolností;
- trestný čin bol spáchaný na dieťati alebo v prítomnosti dieťaťa;
- trestný čin bol spáchaný dvoma alebo viacerými spolu konajúcimi osobami;
- trestnému činu predchádzala alebo ho sprevádzala extrémna úroveň použitia násilia;
- trestný čin bol spáchaný použitím alebo hrozbou použitia zbrane;
- trestný čin mal za následok vážnu telesnú alebo psychickú ujmu obeť;
- páchateľ bol už predtým odsúdený za trestné činy podobnej povahy.⁷¹

Kriminalistická charakteristika trestnej činnosti domáceho násilia predstavuje kategóriu zahrňujúcu jej kriminalisticky významné znaky. Zahrnutie jednotlivých znakov do kriminalistickej charakteristiky je podmienené rozsahom

⁶⁸ Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácomu násiliu a o boji proti nemu prijatý dňa 11.5.2011 v Istanbuli. In: <http://moznostvolby.sk/dohovor-rady-europy-o-predchadzani-nasiliu-na-zenach-a-domacemu-nasilii-a-o-boji-proti-nemu-i-cele-znenie/> (stiahnuté dňa 22.02.2017).

⁶⁹ Zákon č. 300/2005 Z. z. v znení noviel.

⁷⁰ Čl. 43 Istanbulského dohovoru.

⁷¹ Čl. 46 Istanbulského dohovoru.

získaných kriminalisticky relevantných informácií o spáchanom domácom násilí v konkrétnej etape procesu jej objasňovania.

Znaky kriminalistickej charakteristiky sú informačne bohaté, trvácne (vykazujú potrebnú dobu stálosti), špecifické (majú vysokú identifikačnú hodnotu) a sú poznateľné kriminalistickými metódami objasňovania. Významovosť jednotlivých znakov kriminalisticky relevantnej udalosti domáceho násilia treba posudzovať vždy podľa sledovaných cieľov jeho objasňovania. Táto významovosť je premenlivá. Niektoré znaky, ktoré sa spočiatku javia ako nepodstatné, sa môžu stať veľmi významnými v procese objasňovania (napríklad tzv. sprievodné správanie osoby na mieste činu, ktoré nemá význam pre určenie, o aký druh kriminalisticky relevantnej udalosti ide, má svoj význam pre určenie závažnosti spáchaného domáceho násilia).

Kriminalistika rozpracováva kriminalistickú charakteristiku domáceho násilia na druhej úrovni a ako individuálnu kriminalistickú charakteristiku konkrétneho prípadu domáceho násilia. Poznávanie individuálnej kriminalistickej charakteristiky nie je teoretickým poznávaním, ale poznaním praktickým, ktoré vychádza z už rozpracovaných teoretických modelov kriminalistickej charakteristiky.

Systém kriminalistickej charakteristiky reaguje na podnety, ktoré ho ovplyvňujú zvonku, alebo sám určité vonkajšie reakcie vyvoláva. Kriminalistická charakteristika je len čiastočne zostavený systém (nemá určené všetky prvky a všetky ich vzájomné vzťahy). Tento systém je nepretržite v interakcii s okolím, je otvorený, čo je základným predpokladom jeho vývoja ako výsledku pôsobenia okolia. Pôsobenie okolia na systém kriminalistickej charakteristiky môže byť aj zámerné (napríklad páchateľ ničí na mieste činu stopy, v prípade domáceho násilia najmä páchateľovo zastrašovanie obete a rodinných členov – svedkov).

Medzi základné komponenty kriminalistickej charakteristiky patria spôsob páchania a utajovania, kriminálna situácia, osobnostné rysy páchateľov a osobnostné rysy obetí trestnej činnosti. V prípadoch domáceho násilia možno do kriminalistickej charakteristiky zaradiť aj ďalšie prvky, ako napríklad osobitosť miesta jeho spáchania, charakteristické následky, typické okruhy kriminalistických stôp, osobitné vzťahy páchateľa k obeti a k svedkom a pod.).

Spôsob páchania je objektívnym znakom každej kriminalisticky relevantnej udalosti domáceho násilia bez ohľadu na jeho trestnoprávnu kvalifikáciu. Jeho kriminalistická podstata vychádza z poznania takého súhrnu znakov kriminalisticky relevantnej udalosti, ktorý dáva možnosť nájsť v kriminalistických

stopách nielen jej odraz a odraz vlastností osoby, ktorá ju spôsobila, ale aj pôsobenie tých faktorov, ktoré konkrétny spôsob podmienili.

Spôsob páchania domáceho násilia je predovšetkým charakterizovaný tým, či páchatelia na dosiahnutie svojich zámerov použili fyzické násilie, resp. hrozbu použitia násilia. Spôsob páchania trestnej činnosti domáceho násilia spočíva v najmä tom, že páchatel násilne koná bez prípravy, resp. príprava bezprostredne predchádza dokonaniu skutku (tzv. konanie v afekte). Motívom páchania domáceho násilia môže byť pomsta páchatela za oznámenie jeho predošlej trestnej činnosti, jeho žiarlivosť, duševná porucha a pod.

Spôsoby utajovania trestnej činnosti domáceho násilia vychádzajú zo spôsobu páchania a z priaznivých podmienok kriminálnej situácie vhodných na utajovanie. K typickým spôsobom utajovania trestnej činnosti domáceho násilia patrí ničenie stôp násilného konania, inscenácia iných skutočností (náhle úmrtie obete, nešťastná náhoda, samovražda), v predstieraní privolenia obete, v zastrašovaní obetí po vykonaní útoku, resp. utajovanie môže vyvrcholiť až usmrtením obete.

Spôsob páchania domáceho násilia možno definovať ako objektívnymi a subjektívnymi faktormi podmienený systém konania páchatela pri jeho páchaní a utajovaní. Spôsob páchania a utajovania nie je náhodným výsledkom vôle páchatela, ale je determinovaný objektívnymi a subjektívnymi faktormi.

Objektívne determinujúce faktory spôsobu páchania a utajovania domáceho násilia sú dané vonkajšími podmienkami, teda tvoria ich okolnosti, ktoré páchatel väčšinou nemôže priamo ovplyvňovať, ale musí im svoje kriminálne správanie prispôbovať. K typickým determinantom tu možno zaradiť objektívnu situáciu, v ktorej bolo spáchané domáce násilia a vzťah medzi obeťou a páchatelom.

Objektívnu situáciu je možné charakterizovať ako vonkajšie prostredie, v ktorom má subjekt pôsobiť na dosiahnutie vytýčeného zločinného cieľa. Medzi prvky objektívnej situácie domáceho násilia možno zaradiť faktory charakterizujúce miesto a čas vzniku trestného činu, chápané z pozície sociálneho, mikro-komunitného charakteru, podmienky a spôsob života osôb, ktoré majú vzťah k miestu (domácnosti) páchania domáceho násilia a existencia vzťahu medzi páchatelom a miestom páchania, umožňujúci páchatelovi legálny prístup do objektu. Páchatel domáceho násilia má väčšinou trvalý pobyt v danej domácnosti.

Existencia predchádzajúceho vzťahu medzi obeťou a páchatelom determinuje spôsob páchania a utajovania predovšetkým tým, že páchatel, ktorý má bližší vzťah k obeti, (objektu napadnutia), disponuje väčším rozsahom kvalitných informácií, umožňujúcich mu adekvátnejšiu voľbu spôsobu spáchania ako aj spôsobu jeho utajovania.

Subjektívne determinujúce faktory spôsobu páchania a utajovania domáceho násillia sú relatívne stabilnejšie v porovnaní s objektívnymi. Subjektívne faktory sa viažu k osobe páchatela. Sú to motív a cieľ páchatelovho konania, somatické a psychické vlastnosti páchatela, vek páchatela, pohlavie páchatela, predchádzajúca kriminálna skúsenosť páchatela, vzdelanie a pracovná kvalifikácia páchatela a výskyt duševnej poruchy a choroby u páchatela.

Motív a cieľ sú navzájom úzko späté. Determinácia spôsobu páchania a utajovania cieľom je bližšia a konkrétnejšia, pretože uvedenie si cieľa má výrazný regulačný a integrujúci vplyv na celé kriminálne správanie. Okrem dominujúceho motívu môžu existovať ďalšie potlačené motívy, ktoré tiež v zmenšenej miere determinujú spôsob páchania a utajovania a vyvolávajú vo vzťahu k hlavnému motívu čiastkové alebo dočasné ciele. Dva alebo viaceré motívy, ak si navzájom neodporujú, pôsobia spoločne, avšak určujú rôzne ciele a spôsoby ich dosiahnutia.

Somatické vlastnosti (výška, váha, rozmery jednotlivých častí tela, fyzická sila a pod.) sa podieľajú na determinácii spôsobu páchania a utajovania predovšetkým limitáciou nasadenia fyzickej sily. Determinujúci vplyv somatických vlastností na spôsob páchania a utajovania je spravidla bezprostrednejší a teda ľahšie poznateľný, než je to pri psychických vlastnostiach.

Psychiku človeka tvoria tri skupinami psychických javov, ako sú psychické procesy, psychické stavy a psychické vlastnosti. Za najvýznamnejšie pre determináciu spôsobu páchania a utajovania považujú psychické vlastnosti, a to najmä schopnosti prejavujúce sa v úspešnom dosahovaní vytýčených zločineckých cieľov prostredníctvom určitého zvoleného spôsobu páchania a utajovania. Schopnosti patria k trvalejším vlastnostiam osobnosti a rozvíjajú sa prostredníctvom osvojovania si vedomostí, zručností a návykov.

Na determinácii spôsobu páchania a utajovania sa výrazne podieľajú tzv. zločinecké návyky, t. j. tie, ktoré sa formovali v priebehu kriminálneho správania, využívajú sa len pre dosiahnutie zločineckých cieľov a nemôžu byť využívané pre spoločensky prospešné ciele.

Od návykov je potrebné odlišovať zvyky, ako automatizované, takmer mechanicky uskutočňované činnosti vykonávané bez kontroly vedomia v rámci kriminálneho správania.

Somatické a psychické vlastnosti sa v priebehu vývinu osobnosti menia, a tým sa mení aj ich determinujúci vplyv na spôsob páchania a utajovania.

Rozdiely v spôsoboch páchania a utajovania domáceho násilia medzi ženami a mužmi vyplývajú predovšetkým z rozdielných somatických a psychických vlastností mužov a žien. Táto rozdielnosť sa prejavuje najmä v používaní fyzického alebo psychického násilia, resp. v kombinácii týchto foriem domáceho násilia, vo výbere a spôsobe používania zbrane, v spôsobe prípravy a pod.

Kriminálnu skúsenosť páchatel domáceho násilia získava predovšetkým v priebehu vlastného predchádzajúceho kriminálneho správania a v obmedzenej miere aj tzv. transferom kriminálnych skúseností, z nevhodnej literatúry, filmov a pod.).

Vzdelanie a pracovná kvalifikácia umožňuje voliť zložitejšie spôsoby páchania a utajovania, resp. úspešne meniť už používané spôsoby a tým dosahovať väčšie úspechy v utajovaní. Stupeň vzdelania ovplyvňuje aj vzájomné vzťahy medzi jednotlivými komponentmi spôsobu páchania a utajovania a nastoľuje ich vzájomný súlad.

Duševné poruchy a choroby páchatelov domáceho násilia vyvolávajú osobitosti spôsobu páchania a utajovania prejavujúce sa v krajnej drzosti páchatela hraničiacej s nesúdnosťou, v spôsobovaní nadbytočných zranení obetiam domáceho násilia, v zjavnej nemotivovanosti konania páchatela, v približne rovnakej periodickosti páchania jednotlivých skutkov domáceho násilia, apod. Krátkodobé duševné poruchy týchto páchatelov bývajú v mnohých prípadoch dôsledkom nadmerného požitia alkoholických nápojov alebo závislosti na narkotikách a omamných látkach.

Kriminálnu situáciu chápeme ako objektívny reálny stav, v ktorom bolo spáchaná trestná činnosť. V kriminálnej situácii domáceho násilia sú podstatnými demografické podmienky a vlastnosti miesta jeho páchania. Páchatel pácha domáce násilie na pomerne značne uzavretom a obmedzenom mieste (obydlie páchatela a jeho rodiny), ktoré je determinované činnosťou týchto ľudí. Pohyb týchto ľudí, frekvencia ich výskytu, charakter realizovaných činností a ich vzájomné vzťahy a reakcia na udalosť, majú vplyv na charakter udalosti domáceho násilia a tým na proces tvorby a uchovávaní materiálnych a pamäťových stôp.

Pre každé miesto spáchania domáceho násilia sú charakteristické vlastnosti, ktoré determinujú vznik a uchovanie stôp. Kriminalistika skúma tieto vlastnosti s cieľom zostavenia súborov najčastejšie sa vyskytujúcich a využiteľných stôp a odporúčania optimálnych kriminalistických metód ich odhaľovania skúmania a využívania v procese dokazovania trestnej činnosti domáceho násilia.

Kriminalistický záujem o osobnosť páchatelov sa sústreďuje na vlastnosti a stavy týchto osôb a na prejavy ich interakcie s materiálnym a ideálnym prostredím. Informácie o osobnostných charakteristikách páchatelov môžu napomôcť rekonštrukcii vzniku a priebehu kriminalisticky relevantnej udalosti, efektívnej aplikácii kriminalistických metód na riešenie zložitých kriminalistických situácií, najmä diagnostike a prognózovaniu správania sa páchatelov, na zostavenie odporúčaní efektívneho vedenia výsluchov a realizáciu iných úkonov, na vypracovanie odporúčaní na tvorbu typických vyšetrovacích verzií, na vypracovanie systému efektívnych opatrení situačnej prevencie.

Kriminalisticky relevantné sú najmä skupinové a individuálne vlastnosti páchatela, ktoré sa odrazili v materiálnych a pamäťových stopách. Podľa okolností to môže predstavovať oblasť prejavov morfológických znakov (odtlačky prstov a častí tela, odtlačky nôh a obuvi, časť vonkajších znakov), ktoré sú spravidla predmetom opisu, oblasť prejavu pohybových aktivít (biomechanické aspekty ľudskej lokomócie a špecifických činností), ktoré sa prejavujú v materiálnych stopách, oblasť prejavov ľudskej komunikácie (akustickej a grafickej, verbálnej a neverbálnej), vrátane obsahu a významu posunkovej reči, gestikulácie a mimiky a pod., oblasť prejavov biologických vlastností a znakov, oblasť prejavov a prítomnosti a pohybových aktivít páchatela zachovaných v podobe pamäťových stôp (vrátane poznatkov o jeho sociálnych kontaktoch a vzťahoch, demografických údajoch) a informácií, z ktorých je možné uvedené vlastnosti a znaky odvodiť, oblasť prejavov pomôcok používaných páchatelom (doplnkov, nástrojov, zbraní, odevu, obuvi, predmetov, ktoré niesol, odložil a pod.).

Obet domáceho násilia z kriminalistického pohľadu predstavuje predovšetkým toho účastníka udalosti, ktorému vznikla v priebehu kriminalisticky relevantnej udalosti škoda v dôsledku konania páchatela. Škoda má predovšetkým charakter ujmy na zdraví, prípadne na majetku, prípadne pôjde o morálnu ujmu. Škoda v prípadoch domáceho násilia má charakter ohrozenia alebo obmedzenia slobody, sprostredkovane môže byť spôsobená aj inej osobe, blízkej, príbuznej a pod.

Obet udalosti z hľadiska kriminalistiky predstavuje fyzický a biologický objekt a jej osobnosť ako súhrn psychických vlastností a sociálnych väzieb, ktoré sú významné napríklad pre tvorbu kriminalistických verzii o okolnostiach udalosti domáceho násilia, o jednotlivých znakoch jeho spôsobu páchania a utajovania, o možných ďalších obetiach a pod. Kriminalistická relevancia obete vychádza z tých skutočností, že obeť je nositeľom materiálnych a pamäťových stôp a je pôvodcom materiálnych aj pamäťových stop (zanecháva stopy daktyloskopické, trasologické, biologické a iné na páchatelovi, na nástrojoch a v materiálnom prostredí udalosti).

Kriminalistické objasňovanie domáceho násilia predstavuje nepretržitý proces riešenia jednotlivých, vzájomne na seba nadväzujúcich a podmienených kriminalistických situácií. Úspech či neúspech riešenia jednotlivkej situácie determinuje vznik nových situácií a spôsoby ich riešenia. Kriminalistická situácia je stav procesu kriminalistického objasňovania v určitom časovom okamihu, ktorého riešenie je možné cestou aplikácie kriminalistických metód.

Kriminalistické objasňovanie sa uskutočňuje v medziach vymedzených právnymi normami. V závislosti od postavenia a rozsahu oprávnení subjektu, ktorý je zodpovedný a spôsobilý riešiť kriminalistické situácie, možno tiež charakterizovať niektoré typické kriminalistické situácie vznikajúce pri objasňovaní domáceho násilia.

Klasifikácia kriminalistických situácií vychádza z hodnotenia, či sú podmienky na riešenie kriminalistickej situácie priaznivé alebo nepriaznivé. Priaznivé podmienky riešenia situácie umožňujú aplikáciu kriminalistických metód v optimálnej kombinácii, šetria vynaložené sily a prostriedky a riešenie je možné dosiahnuť bez zbytočných časových strát. Nepriaznivé podmienky riešenie kriminalistickej situácie sťažujú alebo dokonca úplne znemožňujú.

K faktorom determinujúcim vznik nepriaznivých kriminalistických situácií patria okolnosti spáchania domáceho násilia, nevýhodné pre tvorbu kvalitných stôp, okolnosti nevýhodné pre uchovanie stôp, informačne neurčitý podnet kriminalistického objasňovania, správanie osôb podozrivých zo spáchania domáceho násilia, nedostatočná úroveň kriminalistického objasňovania a sociálne faktory nepriaznivé pre kriminalistické objasňovanie.

Príčiny nevýhodnosti okolností pre tvorbu kriminalistických stôp spočívajú v samotnej povahe udalosti domáceho násilia, najmä v spôsobe jeho spáchania a utajovania. Výrazne sa tu prejavuje aktivita páchatela domáceho násilia,

spočívajúca vo vedomom zabraňovaní vzniku stôp, v ich ničení, resp. vo ich fingovaní a inscenácii. Dôvodom nepriaznivej kriminalistickej situácie je tiež tá skutočnosť, že udalosť domáceho násilia vznikla a prebehla bez prítomnosti svedkov, vo veľmi uzavretom priestore (domácnosť), resp. za okolností nevýhodných na vnímanie udalosti.

Proces kriminalistického objasňovania vždy začína po kratšej či dlhšej dobe od spáchania domáceho násilia. Samotné uplynutie času sa zákonite prejavuje v poklese množstva kriminalisticky relevantných informácií. Čím dlhšia doba uplynie od spáchania udalosti do okamihu zaistenia stôp, tým viacej informácií zanikne.

Množstvo a kvalitu informácií o udalosti domáceho násilia môže nepriaznivo ovplyvňovať aj samotný jeho páchatel' svojim cieľavedomým konaním prejavujúcim sa v spôsobe utajovania alebo v marení procesu kriminalistického objasňovania. Okrem už spomínaného ničenia stôp páchatel' môže svojimi postojmi a konaním nepriaznivo ovplyvňovať kriminalistické objasňovanie podávaním klamlivých výpovedí, útekem a skrývaním sa, nedostavovaním sa na predvolanie, neochotou vydať veci dôležité pre objasňovanie, neochotou spolupracovať pri úkonoch kriminalistického objasňovania a pod.

Negatívny vplyv majú tiež rôzne objektívne prebiehajúce procesy. Na kvalitu pamäťových stôp vo vedomí pôsobi psychický proces zabúdania. Materiálne stopy poškodzujú chemické, fyzikálne a biologické zmeny a pod.

Predovšetkým počiatočné kriminalistické situácie sú výrazne závislé od informačnej dostatočnosti či nedostatočnosti podnetu kriminalistického objasňovania. Informačne neurčitými podnetmi sú najmä oznámenia svedkov z druhej ruky a zistenia len škodlivých následkov kriminalisticky relevantnej udalosti.

Proces kriminalistického objasňovania domáceho násilia môže nepriaznivo ovplyvňovať zasahovanie masmédií do priebehu kriminalistického objasňovania, postoj verejnosti k problematike riešenia domáceho násilia alebo postoj užšieho sociálneho zázemia páchatela a obete domáceho násilia. Veľmi negatívne sa odráža aj malá podpora verejnosti pri kriminalistickom objasňovaní a všeobecne negatívne hodnotenie práce polície, prokuratúry a súdov.

Rozhodujúcim faktorom nízkej úspešnosti objasňovania a dokazovania trestnej činnosti domáceho násilia sú subjektívne nedostatky profesionálnej úrovne orgánov činných v trestnom konaní. Väčšinou pôjde o nízku znalosť špecifických zákonných úprav iných než trestno-právnych odvetví, v ktorých

dochádza k pravidelným veľmi častým zmenám často nezrozumiteľným aj odborníkom, nie to laickej verejnosti. Nízka úroveň špecifických znalostí subjektov dokazovania trestnej činnosti domáceho násilia je ešte viac situačne umocnená celkovo nepriaznivou kriminálnou situáciou jeho páchania a utajovania v pomerne uzavretom domácom – rodinnom prostredí.

Podnety na začatie trestného stíhania pochádzajú temer výlučne od obetí⁷² domáceho násilia, zriedkavo od orgánov školstva, či zdravotníctva. Treba však konštatovať, že základným problémom efektívnosti dokazovania trestnej činnosti je neskoré oznamovanie páchania trestnej činnosti domáceho násilia zo strany jeho obetí z dôvodu jednak strachu pred následným konaním páchatelov po jeho oznámení, resp. z negatívnych predchádzajúcich skúseností obetí domáceho násilia s nekonaním zo strany orgánov prijímajúcich takýto podnet (najčastejšie je trestná činnosť domáceho násilia neadekvátne podriadená pod administratívnu zodpovednosť ako priestupok.

Pri páchaní trestnej činnosti domáceho násilia a jeho opätovnom oznamovaní, takýto postup orgánov činných v trestnom konaní má za následok rezignáciu obetí na pomoc štátu a na potrestaní páchatelov domáceho násilia. Aktivita orgánov činných v trestnom konaní v prípade domáceho násilia však narastá až v prípade spáchania obzvlášť závažných zločinov vrátane prípadov spáchania vraždy, ktoré už bývajú aj široko medializované.

Včasné odhalenie a dokázanie každého prípadu domáceho násilia má samozrejme výrazný preventívny účinok aj v zmysle zabránenia opakovania, resp. pretrvávania domáceho násilia ako aj jeho vyústenia do spáchania obzvlášť nebezpečných zločinov.

Z Istanbulskeho dohovoru vyplynula pre Slovensko povinnosť prijať potrebné legislatívne alebo iné opatrenia na zabezpečenie toho, aby sa vyšetrovanie a súdne konanie v súvislosti so všetkými formami domáceho násilia vykonávalo bez zbytočného odkladu, berúc pritom do úvahy práva obeť počas všetkých štádií trestného konania. Prijaté legislatívne a iné opatrenia musia zabezpečiť účinné vyšetrovanie a trestné stíhanie trestných činov páchaných v rámci domáceho násilia⁷³.

⁷² Pod pojmom obeť sa rozumie každá fyzická osoba, ktorá je predmetom konania predstavujúceho domáce násilia. Čl. 3 písm. e) Istanbulskeho dohovoru.

⁷³ Čl. 49 ods. 1, 2 Istanbulskeho dohovoru.

Záver

Dokazovanie domáceho násilia z aspektov trestného práva a kriminalistiky je v praxi považovaná za obzvlášť zložitú. Vyplýva to z viacerých determinujúcich faktorov obťažnosti objasňovania a dokazovania domáceho násilia. Za tie rozhodujúce možno považovať pomerne veľký počet trestných činov predstavujúcich domáce násilie a zložitú konštrukciu ich skutkových podstat, kriminálne situácie nevýhodné z hľadiska tvorby kriminalistických stôp, snahy o dekriminalizáciu domáceho násilia zo strany orgánov činných v trestnom konaní, nízka úroveň znalosti o špecifikách trestnej činnosti domáceho násilia u orgánov činných v trestnom konaní a nízka úroveň poznania dostupných kriminalistických metód obsiahnutých v dôkazných prostriedkoch využívaných v procese objasňovania a dokazovania trestnej činnosti domáceho násilia.

Použitá literatúra:

- MAFFEI, S.: The European Right to Confrontation in Criminal Proceedings, Absent, Anonymous and Vulnerable Witnesses. Europa Law Publishing, Groningen 2006.
- MUSIL, J.: *Způsob páčání trestné činnosti a jeho kriminalistický význam*. Praha, Univerzita Karlova 1982.
- Kolektiv: *Kriminalistika III. Metodika odhalování a vyšetřování a předcházení jednotlivých druhů trestných činů*. Praha, VŠ SNB 1985.
- MUSIL, J. a kol.: *Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů*. Praha, Univerzita Karlova 1993.
- MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J.: *Kriminalistika*. Vydání druhé. Praha, C. H. Beck 2004.
- ŠIMOVČEK, I. a kol.: *Kriminalistika*. Bratislava. Iura Edition 2001.
- ŠIMOVČEK, I. a kol. *Trestné právo procesné*. 2. vydanie. Plzeň, Aleš Čeněk, 2016.
- ŠKUTA, V.: *Kriminalistická charakteristika trestného činu a jej význam pre zefektívnenie odhalovania, vyšetřovania a predchádzania trestnej činnosti*. Bratislava, VŠ ZNB 1986.

Právne predpisy

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu prijatý dňa 11. 5. 2011 v Istanbule. In: <http://moznostvolby.sk/dohovor-rady-europy-o-predchadzani-nasiliu-na-zenach-a-domace-mu-nasiliu-a-o-boji-proti-nemu-i-cele-znenie/> (stiahnuté dňa 22. 2. 2017)

Prevenca domáceho násilia⁷⁴

Prevention of domestic violence

doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

JUDr. Michaela Jurisová, PhD.

Abstrakt:

„Viktimizácia“ reprezentuje snáď najznámejší pojem viktimológie a znamená pochod či proces poškodzovania obete odštartovaný okamžikom trestného činu. Rozlišujeme, viktimizáciu primárnu – ujmu spôsobenú činom samotným a viktimizáciu sekundárnu – druhotné emocionálne zraňovanie, ktoré obeti spôsobujú inštalácie formálnej kontroly, médiá, ale aj najbližšie okolie tým, ako k nej pristupujú. Postupom času, vývojom teórie aj praxe, sa dnes už pracuje aj s pojmom *terciárna viktimizácia* – postihujúcim skutočnosť, že obeť sa zásadne psychicky zmení, prijíma životný scenár podstatne odlišný od doterajšieho, podvedome a neúmyselne sa tak trestá (viktimizuje).

S prevenciou domáceho násilia úzko súvisí aj pomoc týmto osobám. V podstate teória striktne tieto pojmy odlišuje a aplikačná prax ich spája. V súvislosti s vyššie uvedeným je možné upriamiť pozornosť na takzvanú „sekundárnu viktimizáciu“, o ktorej je nepochybne potrebné hovoriť. Určitá časť obetí je vystavená okrem primárnej viktimizácie aj následnému, druhotnému zraňovaniu – sekundárnej viktimizácii.

Abstract:

„Victimization“ is perhaps the most well-known concept of victimology and means the process or process of victim victimization commenced at the time of the crime. We distinguish victimization of primary – self – sacrifice and victimization of secondary – secondary emotional wounding, which causes victims the formal control, the media, but also the closest neighborhood to approach it. In the course of time, the development of both theory and practice, the term tertiary victimization is now being used – the victim is essentially psychologically altered, accepts a life scenario substantially different from the previous one, subverts and intimidates it (victimizes).

⁷⁴ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

Prevention of domestic violence is also closely related to these people. In essence, theories strictly differentiate these concepts and apply praxis to them. In the light of the above, it is possible to draw attention to the so-called „secondary victimization“, which is undoubtedly to be said. A certain proportion of victims are exposed, in addition to primary victimization, to secondary, secondary wounding - secondary victimization.

Kľúčové slová: domáce násilie, prevencia, primárna, sekundárna, terciárna, latencia, špeciálne vypočúvacie miestnosti.

Keywords: Domestic violence, prevention, primary, secondary, tertiary, latency, special hearing rooms.

Úvod

James Ptacek si predsavzal zistiť, ako vnímajú obeť spravodlivosť. Vykonal výskum so skupinou dospelých jedincov a sexuálneho zneužívania detí. Táto skupina zahŕňala 18 žien a 3 mužov, z ktorých 4 ženy a 3 muži ohlásili pohlavné zneužívanie na polícii. Zhromaždil informácie rôznymi spôsobmi, vrátane pozorovania účastníkov vo svojpomocných a komunitných skupinách a využil pritom neštruktúrované rozhovory s dospelými, ktorí prežili. Prípadové štúdie, ktoré zahŕňali pozorovanie pravidelných poradní medzi respondentmi výskumu a registrovanými poradcami viac ako jeden rok, sa sústredili na správy o aspektoch spravodlivosti, ktorá bola následne predložená vláde Nového Zélandu. Väčšina rozhovorov s respondentmi (18 žien a 3 muži) bolo uskutočnených v rokoch 1995 a 1997, kedy sa restoratívna justícia začína objavovať na Novom Zélande a využívala sa najmä pre aplikáciu v skupinách dospelých páchatelov. Na konci každého rozhovoru James Ptacek popísal význam restoratívnej justície, t. j. že ide o dobrovoľný proces, podobný rodinnej skupinovej konferencii. Zároveň aj stručne načrtol základnú filozofiu, princípy restoratívnej justície a rôzne procesy restoratívnej justície.

Tých, ktorí prežili sexuálne zneužívanie, sa spýtal, či mu poskytnú vyjadrenie ako prebiehal proces restoratívnej justície a oni s tým súhlasili. Ale keď im popísal restoratívnu justíciu, nemysleli si, že ich to povzbudí oznámiť, že boli zneužívaní už ako deti. Respondenti pochybovali, že v restoratívnej justícii by obeť mohla zostať stredobodom pozornosti a poskytnúť im väčší zmysel pre spravodlivosť.

Dospelí, ktorí prežili sexuálne zneužívanie ako deti, uviedli, že chcú konfrontovať páchateľa a zapojiť ho viac do procesu spravodlivosti, napriek tomu sa im zdalo využitie restoratívnej justície ako nepredstaviteľný cieľ (Jülich 2001). Základným predpokladom je, že restoratívna justícia predpokladá účasť obete na restoratívnom procese, v ktorom by povedala páchateľovi svoj názor na bezpečnom fóre. Takýto predpoklad by mohol splniť interakčný vzťah postavený na rovnosti. Nejedná sa však o prípad rodového násillia. Nerovnováha moci existuje. Týka sa kritiky tých autorov, ktorí chcú riešiť domáce násillie prostredníctvom restoratívnej justície. V riešení tohto problému sa javí vhodnejšie využitie metód mediácie.

Advokáti žien tvrdili, že vzhľadom na reálne nerovnosti, ktoré existujú medzi obeťou a páchateľom, tradičné sporné riadenie systému trestného súdництва by mohlo lepšie slúžiť obeťiam domáceho násillia. Ale iní si všimli, že súčasný systém trestného súdництва je rovnako neadekvátne nastavený k vyrovnávaniu výkonnej nerovnováhy. Obhajcovia obeť tvrdia, že táto skutočnosť sa objavuje v prípadoch vysoko postavených osôb.

Dynamika rodového násillia, by mohla naznačovať, že existuje sila nerovnováhy, ktorá umožnila sexuálnu viktimizáciu prostredníctvom zapojenia obeť v procesoch restoratívnej justície. Dospelí, ktorí prežili, poznamenali, že niektoré obeť mohli nájsť kompetentnejšiu osobu, ktorá ich bude zastupovať v restoratívnych konferenciách. Naliehali, aby bremeno zodpovednosti pokračovalo v restoratívnej justícii, aby nespočívalo iba na obeť. Navrhovali, aby restoratívna justícia mohla pokračovať v niektorých prípadoch bez obeť; zmysel pre spravodlivosť môže byť dosiahnutá bez ich priamej účasti a prostredníctvom výsledkov procesu. Feministický hybridný prístup k znásillneniu v Spojených štátoch amerických umožňuje obeťiam vymenovať člena rodiny alebo priateľa, aby ich zastúpil počas restoratívnej konferencie.

Dospelí, ktorí zažili pohlavné zneužívanie ako deti, spochybnili úlohu obeť na restoratívnych konferenciách. Napriek identifikácii výhod pre obeť, páchatela, a komunity sa obávali, že by mohli byť využité na splnenie potrieb obeť, ako sa vysporiadať s páchatelom. Na základe osobných zážitkov z týchto trestných činov uviedli, že odborníkom na restoratívnu justíciu by malo byť zrejmé, či záujmy sú preferované: v prospech obeť alebo v prospech páchatela. Aj keď by mohlo byť výhodné pre páchatela mať možnosť preukázať zodpovednosť za

svoje činy v prítomnosti svojich komunit, nemalo by to však prebiehať na úkor obetí.⁷⁵

Empirické testy, ktoré boli vykonané prostredníctvom programov restoratívnej justície, sa zaoberajú trestnými činmi proti majetku, u ktorých bola spôsobená škoda nižšieho rozsahu (pre lepšiu predstavu: v porovnaní so slovenským trestným zákonom môžeme uviesť, že pôjde o škodu nižšiu ako značnú škodu) a násilné trestné činy. Veľmi málo je známe o účinnosti restoratívnej justície v prípadoch domáceho násilia, zneužívania detí a závažných sexuálnych trestných činov. Otázkou, ktorá zostáva nevyriešená: je restoratívna justícia prospešná pre obeť trestných činov? Na jednej strane sa zdá, že obeť môžu stratiť viac, ako môžu vyťažiť z procesu restoratívnej justície. Na strane druhej možno uviesť, že restoratívna justícia nie je účinná pre všetky obeť trestných činov, a to podľa pohlavia. Diskusia o obavách pôsobenia restoratívnej justície v prípadoch domáceho násilia a sexuálneho zneužívania spomenieme neskôr. Všeobecne sa však dá potvrdiť, že stojí za zváženie analyzovať potenciálny prínos restoratívnej justície najmä v prípadoch domáceho násilia, zneužívania detí a sexuálneho napadnutia.

Hlavným prínosom pre obeť v rámci restoratívnej justície je v ich posilnení a v aktivizácii potreby, aby obeť rozprávali svoje príbehy za prítomnosti páchatelov, ktorí ich počúvajú. Zahanbenie páchatela a empatia, ktorú by mal páchatel pocítiť, je vhodná pre všetky trestné činy, ale najmä pre obeť sexuálnych trestných činov. Ako Barbara Hudson píše: *„Všetky verzie restoratívnej justície poskytujú obetiam príležitosť rozprávať o tom, ako prežívali spáchanie trestného činu. Páchatelia by mali odpovedať na otázky, ako sa majú dodržiavať pravidiel“*.

Lawrence Sherman naznačuje, že restoratívna justícia bude účinná v prípadoch domáceho násilia, ak je praktizovaná spôsobom kompatibilným s teóriami kriminality na predchádzanie trestnej činnosti:

- John Braithwaite a jeho známa teória reintegrovaného zahanbenia (1989) čerpá z rodinného života. Rodinní príslušníci majú významný vplyv na páchatela, hoci bol za trestný čin odsúdený. Vzhľadom na to, že u domáceho násilia je pravdepodobné, že vzťahy budú pokračovať aj po viktimizácii, Sherman tvrdí, že „rodina“ je ako základ pre analýzu najvhodnejšia. Zapojenie páchatelových príbuzných zvyšuje možnosť a účinnosť zahanbenia, pričom súčasne umožňuje, aby sa páchatel znovu začlenil do spoločnosti.

⁷⁵ JOHN HOWARD, Society in Manitoba [elektronická verzia].

-
- Tom Tyler sa domnieva, že procedurálne teórie spravodlivosti vychádzajú z toho, že páchatelia, ktorí vnímajú súdny proces ako nespravodlivý, sú náchylnejší k recidíve. Naopak kladnejší pocit páchateľov môže napomôcť znížiť recidívu, a to aj v prípadoch domáceho násillia. Sherman tvrdí, že restoratívna justícia je so svojím novátorským prístupom vnímaná ako spravodlivejšia, a preto je pravdepodobné, že bude mať účinok vedúci k zníženiu recidívy.
 - Rutinné aktivity a ich teórie naznačujú, že trestná činnosť sa vzťahuje k možnostiam motivovaného trestného činu, ako je prítomnosť vhodného cieľa bez schopných strážcov, ktorí by mohli zabrániť motivovanému páchateľovi v spáchaní trestného činu. Restoratívna justícia používa na svoj cieľ rodiny a komunity, aby podporovali páchateľa v jeho prevýchove a takto vytvárali pozitívne príležitosti pre páchateľa k tomu, aby sa zapojil do ďalších aktivít spojených s reintegráciou. Použitie rozšírenej rodiny pozorne sleduje násillie v rodine a je pravdepodobné, že takýto proces bude veľmi efektívny. Sherman argumentuje, že príbuzní páchateľa môžu mať v podobe neplánovaných návštev prístup k intímnyim informáciám o páchateľovi. V súlade s tým, Sherman vyzýva na dôkladné pozorovanie restoratívnej justície v prípadoch domáceho násillia, a to najmä, ak vezmeme do úvahy neuspokojivé výsledky tradičného súdneho systému. Alison Morris tvrdí, že existujú výhody vo využívaní restoratívnej justície a jej postupov: restoratívna justícia dosahuje vypovedanie závažných trestných činov prostredníctvom prítomnosti rodiny a priateľov. Maxwell a Morris predstavujú údaje o dvoch pilotných projektoch na Novom Zélande, kde sa stretnutie a komunita-panel s niektorými vlastnosťami restoratívnej justície konalo a bolo určené pre páchateľov „stredných trestných činov“ (v Slovenskej republike by to boli z hľadiska druhov trestných činov: zločiny). Tieto projekty sú jedinečné z hľadiska posúdenia závažnosti trestných činov a v účasti páchateľov.

Obete s najväčšou pravdepodobnosťou túžia po zaobchádzaní s rešpektom, aspoň so symbolickým odškodnením a príležitosťou na aktívnom procese a aby splnili svoju úlohu v procese zahanbenia páchateľa. Konkrétne, pokiaľ ide o účasť so súvisiacimi potrebami posilnenia a pocitom kontroly, restoratívna justícia poskytuje príležitosť pre obeť, aby zohrávali aktívnu úlohu a naplnili tak svoje práva, resp. potreby (Nixon et al., 2005, s. 34). Avšak spor o vhodnosti použitia restoratívnej justície v súvislosti s domácim násillím, zneužívanie detí

a rodových trestných činov pokračuje a otázky týkajúce sa bezpečnosti obetí a ich vyhliadky na riešenie konfliktov, resp. riziká s ich manipuláciou a nátlakom pretrvávajú. Hoci debata sa zameriava predovšetkým na ženy, veľa z toho sa týka týraných detí, ktoré sú buď v pozícii nepriamych obetí domáceho násillia alebo ako priame obeť zneužívania. Má restoratívna justícia podobné výhody alebo podobné riziká pre tieto detské obeť? Môže splnenie svojich potrieb a práv naplniť bez toho, aby zabránil ich ďalšiemu poškodeniu, resp. vikimitizácii? S cieľom prispieť k diskusii z hľadiska dieťaťa, ďalšia časť skúma empirické poznatky týkajúce sa zapojenia detských obetí do programov restoratívnej justície.⁷⁶

1. Kapitola

V súvislosti s primárnou viktimáciou hovoríme o priamych následkoch zločinu, teda ujme spôsobenej páchatelom. Sekundárnu viktimáciu je možné ponímať ako druhotné zraňovanie obeť, ktorého sa vedome či nevedome (spontánne) môžu dopúšťať profesionáli (príslušníci Policajného zboru, štátni zástupcovia, sudcovia, znalci či lekári), blízke sociálne okolie obeť (predovšetkým rodinní príslušníci, priatelia či osoby z pracovného prostredia obeť), a taktiež média.

Je dôležité poznamenať, že sekundárna viktimácia postihuje iba *deklarované* či *oficiálne obeť*,⁷⁷ teda osoby, ktoré vstupujú do trestného konania v pozícii poškodeného alebo ktorých viktimizácia je v okolí známa. *Latentné (skryté) obeť*⁷⁸ sa sekundárnej viktimácii vyhnú, pretože okolie a ani orgány činné v trestnom

⁷⁶ GAL, T.: *Child Victims and Restorative Justice*. Oxford University Press. Oxford. 2011. s. 123 – 126.

⁷⁷ Úskalí viktimizácie oficiálnych obetí sú: sekundárna viktimizácia, obmedzené možnosti či schopnosti realizovať práva poškodeného v praxi, čiastočná strata kontroly nad dňm v dobe po zločine.

ČÍRTKOVÁ, L. 2011. Nové trendy ve viktomologii, In *Bezpečnostní teorie a praxe*, s. 56.

⁷⁸ Úskalí viktimácie latentných obetí sú: riziko reviktimizácie, riziko dlhodobého (alebo odloženého) následku, pretože nedošlo k integrácii traumatu do osobnej histórie, riziko závažných psychosociálnych problémov, ktoré bývajú pre okolie nezrozumiteľné.

ČÍRTKOVÁ, L. 2011. Nové trendy ve viktomologii, In *Bezpečnostní teorie a praxe*, s. 56.

konaní netušia, čo sa im prihodilo. Obidve spomenuté skupiny obetí teda pri zvládaní následkov zločinu čelia rôznym rizikám.

Sekundárna viktimizácia sa teda neobjavuje ako priamy dôsledok trestného činu, ale ako *reakcia na jednanie a správanie sa inštitúcií a jednotlivcov voči obeť*. Po spáchaní trestného činu sa ako jedni z prvých dostávajú do kontaktu s obeťou práve orgány činné v trestnom konaní a komunikujú s ňou v rámci celého trestného konania. Žiaľ aj tie sú častým zdrojom sekundárnej viktimizácie obetí. Vyplývajú z realizovaných prieskumov českou organizáciou Biely kruh bezpečia obete znásilnenia⁷⁹ považujú za najčastejší zdroj viktimizácie znalcov (psychológov, psychiatrov a tiež gynekológov), následne orgány činné v trestnom konaní (políciu a súdy) a tiež rodinných príslušníkov a známych.

Poznatky o dopade trestného činu na obeť sú nepochybne veľmi cennými pre prax. Slúžia napríklad k rozvoju programov odbornej (psychologickej) starostlivosti o obeť trestných činov, nápomocné môžu byť aj vyšetrovateľom, ostatným príslušníkom polície, sudcom, tzv. policajným preventistom a podobne.⁸⁰

V súvislosti s problematikou, ktorej venujeme pozornosť, neopomíname poukázať aj na „viktimologické hnutia“ ako subjekty pomoci a prevencie.

„*Kráčame naozaj späť?*“, zdá sa, že podľa vyjadrení niektorých z profesionálov pôsobiacich v tejto oblasti, áno. Približujeme jednu z reakcií v rámci príspevku „*Frázy alebo pomoc obetiam násilia*“⁸¹: „*Štát doteraz nechával skrachovať združenia či telefonické linky určené týraným ženám či deťom. Namiesto efektívnej pomoci sa sily triešťa.*“

Venovanie pozornosti „inštitúciám pomáhajúcim obetiam“ je neopomenuteľné, ide o jeden z vývojových trendov v oblasti pomoci obetiam kriminality, tak v podmienkach SR ako aj inde vo svete. Ostáva však otázkou, „či sa tento trend vyvíja pozitívne alebo skôr negatívne“? Odpoveď nachádzame pravdepodobne niekde v strede. Pozitívne je možné hodnotiť napríklad vznik a fungovanie mnohých inštitúcií v tejto oblasti a taktiež záujem štátu o riešenie danej situácie, predovšetkým legislatívnou formou. Na strane druhej, negatívne je

⁷⁹ Pozn. autorov: *Vzhľadom na fakt, že ide o vyjadrenia iba kategórie obetí znásilnenia, nemožno automaticky výsledky generalizovať, avšak na strane druhej ani podceňovať. Nevieme posúdiť, či by obeť iných trestných činov na takúto otázku reagovali rovnako alebo nie.*

⁸⁰ ČÍRTKOVÁ, L. 1999. Dopad trestného činu na obeť. In *Bezpečnostní teorie a praxe*, s. 59.

⁸¹ FORUM ŽIVOTA. 2015. [online]. [cit. 2015.07.22]. Dostupné na internete: <http://www.forumzivota.sk/2015/04/20/frazy-alebo-pomoc-obetiam-nasilnia/>.

možné hodnotiť „roztrieštenosť“ inštitúcií poskytujúcich pomoc obetiam, myšlienkový nesúlads štátu a tretieho sektora v tejto oblasti a značným mínusom sú aj neustále problémy financovania.

Sumarizovanie takýchto informácií je však nesmierne sťažené naozaj rôznorodým zameraním jednotlivých organizácií – zväčša je možné dohľadanie zoznamov takýchto inštitúcií pomáhajúcich obetiam *domáceho násilia* a zoznamy ostatných pomáhajúcich organizácií (napríklad organizácie zamerané na: výchovu k rodičovským zručnostiam, ubytovanie pre matky s deťmi, duchovú výchovu, poskytnutie domova pre osamelých rodičov, starostlivosť o deti so syndrómom CAN, pomoc obetiam obchodovania s ľuďmi, bezpečné domy či byty⁸² a podobne). Laik miestami môže nadobudnúť dojem, že sa v takomto množstve informácií „stráca“ a môže si klásť otázky – „Kde teda pomoc hľadať?“, „Som obeť násilia, domáceho násilia, týrania, dopravnej nehody, živeľnej pohromy či katastrofy, potrebujem intervenčnú pomoc, utajené ubytovanie, duchovnú pomoc, a tak podobne?“

Nepochybne počet existujúcich a reálne pomáhajúcich organizácií je opodstatnený a chvályhodný, no na strane druhej, skúsme sa aspoň na chvíľku myšlienkami vžiť do role obeť. Bude takáto osoba „surfovať“ po internete a hľadať pre ňu „najvhodnejšiu“ inštitúciu? – všetci vieme, že nie, nebude (v danom

⁸² „Bezpečné domy či byty“ sú dôležitou a nevyhnutnou súčasťou reťazca pomoci obetiam. Takýchto „zariadení“ funguje v podmienkach SR niekoľko – príkladmo poukazujeme na novo a nedávno otvorený bezpečný dom v Hlohovci.

V Trnavskom kraji otvorili v máji 2015 Bezpečný domov pre týrané ženy s deťmi, kde okrem strechy nad hlavou bude ženám poskytnutá psychologická, sociálna právna pomoc. „Komunitný domov Esther“ je pripravený poskytnúť strechu nad hlavou ôsmim ženám s deťmi. Štatutárna zástupkyňa občianskeho združenia Esther podotkla: „Cítili sme, že Hlohovec taký bezpečný dom potrebuje, pretože podobných služieb je tu nedostatok“.

Pre obeť bude bývanie v tomto zariadení takzvanou „prestupnou“ stanicou – cieľom pracovníkom bude pomôcť klientkam definitívne sa odpútať od násilných partnerov a pomôcť im „naštartovať nový život“.

Zainteresovaní veria, že projekt Esther bude mať vďaka podpore mesta a komunity dobrú budúcnosť. Domov sídli v priestoroch mesta Hlohovec a Slovenského červeného kríža. Financovanie prevádzky domu je viaczdrojové - mesačné náklady energií sú hradené samotnými klientkami, ostatné náklady bude cieľom hradiť zo sponzorských darov, peňazí členov združenia a dvoch percent z daní.

Bezpečné domy či byty sú zvyčajne prevádzkované v každom z krajov Slovenskej republiky. Žiaľ ich existencia zväčša závisí od finančnej situácie, ktorá je veľmi často v tejto oblasti nepriaznivá. TRNAVA SME. 2015. [online]. [cit. 2015.07.29]. Dostupné na internete: <http://trnava.sme.sk/c/7794459/otvorili-bezpecny-domov-pre-tyrane-zeny-s-detmi.html>.

stave a psychickom rozpoložení). Je preto nesmierne dôležité kto, kde, kedy a za akých okolností obeti pomôže a takéto informácie jej poskytne.

Je nepochybne diskutovanou aj úvaha, či prevaha ženských obetí v poradniach má alebo nemá štrukturálne príčiny. Potvrdením uvedeného by mohol byť fakt existencie širšej ponuky pomoci pre ženy, a to vo väčšine krajín Európy. Pri uvedenej argumentácii je však možné uvažovať nad dilemou – *vysvetľuje väčšia ponuka pomoci pre ženy ich častejší výskyt v poradniach alebo naopak, preto že ženy navštevujú a vyhľadávajú tieto inštitúcie častejšie, existuje pre ne viac príležitostí?* V praxi sa uvedená dilema dotýka diskusie o vhodnosti zriaďovania špecializovaných poradní pre mužské obete, predovšetkým násilných zločinov a násilia vôbec. Avšak vyvstáva otázka – zmenilo by takéto opatrenie realitu a ovplyvnilo ochotu mužov k vyhľadaniu odbornej pomoci? – v hre sú nepochybne totiž tiež takzvané „genderové stereotypy“. Prikláňame sa k názoru autorky príspevku L. Čírtkovej – *„súhrne je možné konštatovať, že dnes nemáme odpoveď na to, či príčinou disproporcie medzi zastúpením žien a mužov v klientele viktomologických poradní sú genderové stereotypy alebo naopak štrukturálny fakt, že existuje málo špecifických poradní zameraných na viktimizovaných mužov.“*

Genderová problematika skúma aj *reakcie na viktimizáciu*. U žien aj mužov čo do psychologickkej dynamiky vykazujú reakcie na viktimizáciu rovnaký či podobný obraz. Taktiež procesy traumatizácie či odpuťovania sa, predovšetkým od násilných a sexuálnych deliktov, u žien aj mužov prebiehajú rovnako. Na strane druhej, zásadná odlišnosť sa týka ochoty vyhľadania odbornej pomoci. Autorka príspevku, z ktorého čerpáme poznatky aj my, poukazuje na výstupy rôznych európskych výskumov, ktorých tvrdením je fakt, že približne tri štvrtiny osôb, ktoré vyhľadávajú či niekedy vyhľadali poradne pre obete kriminality sú/boli ženy. Uvedený fakt, nazvime ho trend, je zaznamenaný v rôznych krajinách Európy. Zaujímavým je priblíženie výsledkov niektorých štúdií, podľa ktorých práve muži by vraj mohli viac profitovať z bezprostrednej pomoci po traumatizácii ako ženy, ktoré potrebujú údajne dlhodobejšiu podporu. Faktom však je, že na otázku prečo vyhľadávajú muži odbornú pomoc menej často ako ženy, nie je zatiaľ jednoznačná a overená odpoveď.

Na *riziko vzniku závažných posttraumatických následkov u obetí kriminality* je možné nepochybne nazerať aj z pohľadu genderovej kategorizácie. Čírtková poukazuje na fakt, že nápadne vyššie zastúpenie viktimizovaných žien v poradniach pre obete nie je možné oprieť o hypotézu, že ženy častejšie reagujú

na viktimizáciu vznikom závažných ťažkostí či porúch (napríklad posttraumatickou stresovou poruchou) a preto tiež vyhľadávajú odbornú pomoc. Dnes je v spoločnosti síce všeobecne prijímaný názor, že riziko vzniku posttraumatickej stresovej poruchy je u žien vyššie ako u mužov, ale to svedčí iba o tom, že ženy potrebujú viac dlhodobej pomoci a podpory v porovnaní s mužmi – nepotvrďuje to však fakt, že práve posttrauma privádza ženy do poradní. Vyplývajú z preštudovanej literatúry sa prikláňame k názoru, že mnoho klientiek vyhľadáva odborné služby špecializovaných poradní kvôli iným problémom a potrebám⁸³. Posttraumatická stresová porucha však nie je nutným následkom viktimizácie, z pohľadu dnešnej viktimológie predstavuje skôr výnimku, čo je nepochybne dôležitým faktom týkajúcim sa predmetnej problematiky.⁸⁴

Na riešenie problematiku možno nazerať aj zo štatistického, kvantitatívneho hľadiska. V rámci Slovenskej republiky štatistické údaje registrovanej kriminality spracováva Prezídium Policajného zboru, v takzvanom Evidenčno-štatistickom systéme kriminality (ďalej len „EŠSK“ alebo „Policajná štatistika“)⁸⁵. Systém EŠSK je pre prácu polície, a nie len jej, veľmi prínosným, čo sa týka zberu, spracovania a následnej možnej analýzy informácií. Aj v ostatných štátoch sveta existujú obdobné systémy zaznamenávajúce počty obetí aj páchateľov, respektíve evidovaných trestných činov.

Obete kriminality zaznamenávané slovenskou policajnou štatistikou spadajú predovšetkým do kategórií najfrekvencovanejších kriminalít v podmienkach Slovenskej republiky, ako násilná, majetková, mravnostná či ekonomická. Teda obeť určitých špecifických trestných činov v tejto štatistike absentujú, ale aj napriek tomu je prínos policajných štatistík pre celoštátny prehľad o osobách poškodených kriminalitou neopomenuteľný a nenahraditeľný, je však veľmi vhodné ho rozšíriť aj o iné, predovšetkým kvalitatívne ladené viktimologické výskumy. Výhodou policajnej štatistiky je viac-menej rovnaký spôsob zberu a vyhodnocovania dát, dlhodobosť a pravidelnosť (číselné údaje sú v štatistike aktualizované každý mesiac).

⁸³ Pozn. autorov – K „iným“ problémom a potrebám môžeme zaradiť napríklad, vyplývajú z neznalosti práva nutnosť využitia právnických (advokátskych) služieb či napríklad vyplývajú zo strachu opätovného stretnutia s páchateľom nutnosť využitia doprovodu na súde a podobne.

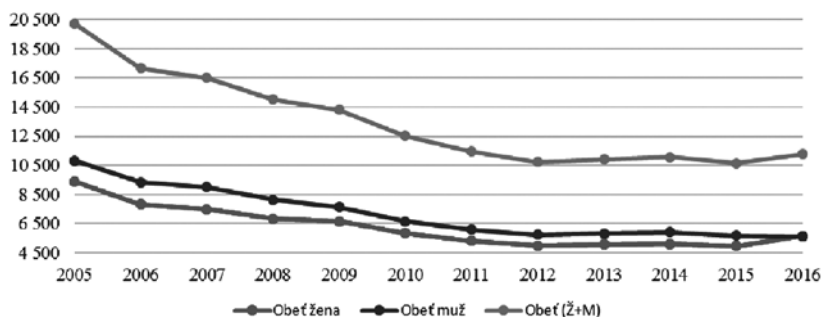
⁸⁴ ČÍRTKOVÁ, L. 2011. Nové trendy ve viktimologii, In *Bezpečnostní teorie a praxe*, s. 67 a nasl.

⁸⁵ Je nevyhnuté poznamenať, že aj napriek faktu, že policajné štatistiky (nie len v Slovenskej republike) poskytujú najkomplexnejšie údaje o kriminalite, nie je možné ich chápať ako údaje o kriminalite skutočnej, ktoré sú neznáme a takmer iste (v prípade niektorých trestných činov) až mnohonásobne vyššie.

Je možné tvrdiť, že v podmienkach Slovenskej republiky ako aj mnohých iných európskych krajín, zatiaľ všetky, aj keď iba čiastkové poznatky o osobách bezprostredne poškodených či ohrozených kriminalitou, sú neopomenuteľnou súčasťou mozaiky poznatkov o celkovej problematike obetí trestnej činnosti. To sa týka aj štatistických údajov o obetiach – v časových radoch poskytujú uvedené údaje prehľad o vývojových trendoch v tejto oblasti. Nápomocnými môžu byť pre oblasť prevencie a intervencie, argumentácie pri presadzovaní niektorých pre prax dôležitých rozhodnutí a nepochybne aj pre oblasť pomoci obetiam kriminality.⁸⁶

Nižšie uvádzame názorné, grafické a číselné, údaje o evidovaných počtoch obetí v Slovenskej republike za obdobie rokov 2005 – 2016.

Graf 1 – Počet evidovaných obetí (žien, mužov, spolu žien a mužov) v Slovenskej republike v rokoch 2005-2016

Zdroj: Evidenčno-štatistický systém kriminality P PZ, vlastné spracovanie.

Tabuľka 1 – Počet evidovaných obetí (žien, mužov, spolu žien a mužov) v Slovenskej republike v rokoch 2005-2016

SR	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Obet' žena	9 398	7 817	7 490	6 852	6 674	5 854	5 335	4 984	5 098	5 125	4 963	5 637
Obet' muž	10 828	9 338	8 996	8 160	7 638	6 661	6 105	5 749	5 823	5 923	5 677	5 635
Obet' (Ž+M)	20 226	17 155	16 486	15 012	14 312	12 515	11 440	10 733	10 921	11 048	10 640	11 272

Zdroj: Evidenčno-štatistický systém kriminality P PZ, vlastné spracovanie.

⁸⁶ MARTINKOVÁ, M., MAREŠOVÁ, A. 2002. Oběti trestné činnosti v České republice očima kriminologů. In *Trestněprávní revue*, s. 4.

Celkový počet registrovaných obetí v Slovenskej republike v sledovanom období (2005 – 2016) má prevažne klesajúcu tendenciu. Výnimku tvoria roky 2013, 2014 a 2016 kedy počet registrovaných obetí (v porovnaní s predchádzajúcim rokom) mierne stúpol. Počet registrovaných obetí za sledovaných dvanásť rokov klesol o takmer polovicu. Príčiny klesania je možné vidieť napríklad v zmene Trestného zákona, sprísnení niektorých zo skutkových podstát trestných činov, kriminalizácii určitých trestných činov či zvýšení zodpovednosti a zmene správania sa občanov v oblasti kriminality. Najvyšší medziročný rozdiel v rámci sledovaného obdobia sú roky 2005 a 2006, kedy počet registrovaných obetí klesá a má hodnotu -3071.

Vzhľadom na *pohlavie* je počet registrovaných obetí vyšší u mužov ako u žien. Výnimku tvorí rok 2016 – počet žien v rámci evidencie registrovaných obetí je vyšší o 2 v porovnaní s mužmi. Rozdiel medzi registrovanými mužskými a ženskými obeťami je mierny a má prevažne klesajúcu tendenciu. Výnimku tvoria opäť, vyplývajú z nárastu celkového počtu registrovaných obetí v posledných rokoch sledovaného obdobia, niektoré z údajov, kedy počty registrovaných obetí žien i mužov majú mierne stúpajúcu tendenciu. Vyšší počet mužov ako registrovaných obetí môže spočívať v mnohých dôvodoch a príčinách, napríklad väčšej ochote nahlasovania trestnej činnosti; fakte, že muži sa stávajú veľmi často obeťami majetkovej či násilnej kriminality a ženy častejšie napríklad mravnostnej kriminality, ktorej spáchanie je nahlasované minimálne či vyznačuje sa vysokou latenciou; menšom strachu z prípadnej sekundárnej viktimizácie a pod.⁸⁷

Považujeme za opodstatnené neopomenúť aj funkciu špeciálnych výsluchových miestností. O špeciálnych výsluchových miestnostiach (určených predovšetkým pre detské obeť) hovoríme v duchu *de lege ferenda*, vzhľadom na fakt, že v podmienkach Slovenskej republiky dané nie je súčasťou právneho vymedzenia, avšak po určitých pozitívnych zmenách by bolo nesmiernym prínosom v oblasti prevencie a pomoci obeťami kriminality.

Záver

K najzraniteľnejším skupinám obyvateľstva nepochybne patria seniori a deti. Problematika uplatňovania práv obetí počas vyšetrovania rezonuje v odbornej viktimologickej spoločnosti pomerne dlho a čoraz ráznejšie – ako,

⁸⁷ Evidenčno-štatistický systém kriminality P PZ, vlastné spracovanie.

predovšetkým deťom poškodeným trestným činom, ušetriť ďalší zármutoč stále novým a opakovaným vypočúvaním políciou, prokuratúrou, znalcami či sudcami. Prvotná myšlienka zachytiť a uchovať jednorazový výsluch obete – dieťaťa zvukom a obrazom a teda aj jeho nonverbálny prejav tak, aby mohol byť využívaný aj ďalšími zainteresovanými osobami a dieťa mohlo byť ušetrené od opakovaného traumatizovania, vznikla pravdepodobne v Holandsku. Po skúsenosti v danej oblasti môžeme zájsť aj do niektorých nemeckých miest, kde bol v spolupráci so štátnou prokuratúrou v roku 1998 vypracovaný a do účinnosti daný zákon schvaľujúci výsluch svedkov mladších ako 16 rokov obrazom a zvukom.

Po uvedenom vzore siahla aj susedná Česká republika. Na túto myšlienku je poukázané aj v rámci Vybraných projektov členských štátov EUCPN⁸⁸ z databázy projektov „Dobrej praxe“ (Príloha č. 5 Stratégie prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2012 – 2015).

Ako bolo spomenuté, krajinou aplikácie projektu je Česká republika s názvom *Špeciálne vyšetrovacie miestnosti na vypočúvanie detí alebo iných obetí a svedkov akejkoľvek formy zneužívania*. Cieľom projektu je zníženie počtu traumatických situácií pre obeť (zneužívania). Výsledky projektu sú definované nasledovne: úpravy vyšetrovacích miestností (miestnosti sú izolované od vonkajšieho rušenia a chránia obeť a svedkov od vonkajších negatívnych účinkov, aby sa zabezpečilo objektívne vyšetrovanie); využívanie expertov polície, psychológov na vedenie výsluchu; v prípade detí je zabezpečené, že právni zástupcovia sa nachádzajú a sledujú výsluch z inej miestnosti; taktiež je zabezpečené dokumentovanie audiovizuálneho záznamu, aby sa zabránilo opakovanému vyšetrovaniu.

Všeobecné ciele zriaďovania špeciálnych výsluchových miestností sú charakterizované ako posilňovanie práv detí – obetí či svedkov trestnej činnosti, cestou zamedzenia sekundárnej viktimizácie v rámci trestného konania a tiež posilňovanie zákonnosti a kvality úkonov v trestnom konaní, kde deti vystupujú ako obeť či svedkovia. Konkrétnym cieľom je vybudovať v rámci Polície ČR špeciálne výsluchové komplexy pre detské obeť a svedkov, ktoré budú/sú: upravené a vybavené tak, aby vzbudzovali ukludňujúcu a nestresujúcu atmosféru (vypočúvaná osoba nebude traumatizovaná pobytom v nehostinnom prostredí vyšetrovacej miestnosti); vybavené monitorovacou audio a videotechnikou umožňujúcou kvalitný záznam výsluchu; poskytnú priestor pre ostatné

⁸⁸ European Crime Prevention Network (Európska sieť pre prevenciu kriminality).

zainteresované osoby (štátny zástupca, sudca, súdny znalec, psychológ,...), aby mohli výsluch sledovať a svojou prítomnosťou ho nerušili a obeť zbytočne nerozptyľovali; cieľom je dostupnosť takýchto miestností v celej Českej republike a pod.

Význam dokumentácie a videozáznamu je značný. Výhoda spočíva predovšetkým v možnosti návratu k záznamu, v priebehu trestného konania je možné objektívne preskúmať dodržanie zákonných podmienok výsluchu, vedenie výsluchu, presný záznam slovného vyjadrenia vypočúvanej osoby, zachytenie neverbálnych prvkov komunikácie či poskytnutie podkladov pre vypracovanie znaleckého posudku.⁸⁹ Neopomenuteľným faktom je, že takáto miestnosť umožňuje nadviazanie kontaktu s obeťou, čo je nesmierne dôležité práve z hľadiska taktiky výsluchu.⁹⁰

Nepochybne účinnou formou prevencie domáceho násilia sú aj poznatky a schopnosť rozoznávania mýtu a skutočnosti o tomto negatívnom jave. Nižšie príkladmo uvádzame niektoré z nich:

Mýtus – trestné činy, ku ktorým dôjde v domácnosti sú zriedkavé, inak by sme o nich počuli častejšie. *Skutočnosť* – slovenské aj medzinárodné údaje o výskyte domáceho násilia dokazujú opak. Podľa údajov Svetovej zdravotníckej organizácie je každá štvrtá žena v Európe a zhruba každá druhá žena alebo dievča z ostatných častí sveta obeťou niektorej z foriem domáceho násilia.

Mýtus – ženám, ktoré sú obeťami násilia sa toto násilie páči, inak by neostávali s násilníkom v jednej domácnosti. *Skutočnosť* – ženy ostávajú v jednej domácnosti so svojim partnerom z rôznych dôvodov. Niektoré si myslia, že dokážu muža ktorého milujú zmeniť a jeho sľubom, že sa zmení veria. Iné ženy sa cítia

⁸⁹ Pozn. autorov:

Zo zahraničia sa vynárajú aj informácie o takzvanej *Správe o dopade trestného činu na obeť* (Victim Impact Statement) – ktorá bola zavedená v USA zákonom o ochrane obetí a svedkov z roku 1982. Pri závažných trestných činoch musí byť vypracovaná vždy a súd je zo zákona povinný k nej prihliadnuť pri posudzovaní prípadu a vynesení rozsudku.

Podľa dostupných informácií dané v podmienkach Slovenskej republiky nefunguje. Praktizovanie uvedeného by však bolo nepochybným progresom v danej oblasti.

⁹⁰ KOLEKTÍV AUTOROV. 1999. Jak chránit oběť. In *Policista*, s. 12.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Rada vlády SR pre prevenciu kriminality. 2012. *Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2012 – 2015*. 14 s. a 5 príloh. (Príloha č. 5).

BUREŠ, R. 2007. Zřizování speciálních výslechových místností pro dětské oběti a svědky Policie ČR, In *Policista*, s. 16 a nasl.

vinné, že by „rozbili“ rodinu alebo sa obávajú hrozieb, iným chýbajú sociálne a ekonomické zdroje na to, aby prežili osamote.⁹¹

Mýtus – nemá zmysel pomáhať ženám, ktoré sú obeťou násillia. Aj tak sa nakoniec vrátia k svojmu partnerovi. *Skutočnosť* – ženy, ktoré sú obeťou pretrvávajúceho kruhu násillia môžu byť často nerozhodné pri hodnotení svojej situácie a nedokážu sa rozhodnúť, či ostať alebo odísť a partnera opustiť. Môžu ho opustiť a skúsiť prežiť osamote alebo sa vrátiť dúfajúc, že sa ich život zmení. Tento postupný proces umožní niektorým obetiam nakoniec svoju dilemu vyriešiť a prelomiť kolotoč násillia, kým pre iné to môže byť náročnejšie.⁹²

Použitá literatúra:

BUREŠ, R. 2007. Zřizování speciálních výslechových místností pro dětské oběti a svědky Policie ČR. In *Policista*. ISSN 1211-7943, 2007, r. 13, č. 10, s. 16 – 17.

ČÍRTKOVÁ, L. 1999. Dopad trestného činu na oběť. In *Bezpečnostní teorie a praxe*. ISSN 1801-8211, 1999, r. 7, č. 1, s. 59 – 65.

ČÍRTKOVÁ, L. 2011. Nové trendy ve viktimologii. In *Bezpečnostní teorie a praxe*. ISSN 1801-8211, 2011, zvláštní číslo, 1. díl, s. 55 – 70.

Evidenčno-štatistický systém kriminality P PZ

DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. et al.. *Kriminológia*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2016.

GAL, T.: Child Victims and Restorative Justice. Oxford University Press. Oxford. 2011. s. 123 – 126.

⁹¹ Pozn. autorov:

Zaujímavou je aj myšlienka z filmu Domáce násillie „TO VŠETKO Z LÁSKY“, projektu NEHEJTUJ.sk (multimediálny projekt eSlovensko o.z. – metodická príručka a dvoj-DVD s výberom 12 filmov slovenskej aj zahraničnej produkcie na témy netolerance), v ktorom sa týraná žena (obeť domáceho násillia) vyjadruje, že v manželskom a rodinnom zväzku ostávala a trpela iba kvôli deťom.. Po vyhľadani inštitúcie pomáhajúcej obetiam jej odborníci „otvorili oči“, keď jej povedali, že to práve kvôli deťom mala odísť.

NEHEJTUJ. 2016. [online]. [cit. 2016.07.25]. Dostupné na internete: <<http://nehejtuj.sk/>>.

⁹² Špecifický tréning „Zvyšovanie efektivity zástupcov justície a OČTK v boji proti násilliu páchanému na ženách a domácomu násilliu“, konaný 23. – 24. júna 2016 v gescii MPSVR – manuál (nepublikovaný materiál).

- FORUM ZIVOTA. 2015. [online]. [cit. 2015.07.22]. Dostupné na internete: <<http://www.forumzivota.sk/2015/04/20/frazy-alebo-pomoc-obetiam-nasilia/>>
- HOWARD, J. Society in Manitoba [elektronická verzia na stránke <http://www.johnhoward.mb.ca/wp/>; ku dňu 28. 3. 2017].
- JURISOVÁ, M. 2016. Analýza názorov odborníkov pôsobiach v aplikačnej praxi na pomoc obetiam kriminality v podmienkach Slovenskej republiky. In *Notitiae iudiciales Academiae collegii aedilium in Bratislava*. ISSN 2453-9654, 2016, r. II, č. 1, s. 140 – 153.
- KOLEKTÍV AUTOROV. 1999. Jak chránit oběť. In *Policista*. ISSN 1211-7943, 1999, č. 8, s. 12.
- Manuál (nepublikovaný materiál) – Špecifický tréning „Zvyšovanie efektivity zástupcov justície a OČTK v boji proti násiliu páchanému na ženách a domácejmu násiliu“, konaný 23. – 24. júna 2016 v gescii MPSVR.
- MARTINKOVÁ, M., MAREŠOVÁ, A. 2002. Oběti trestné činnosti v České republice očima kriminologů. In *Trestněprávní revue*. ISSN 1213-5313, 2002, r. 7, č. 1, s. 2 – 8.
- NEHEJTUJ. 2016. [online]. [cit. 2016.07.25]. Dostupné na internete: <<http://nehejtuj.sk/>>
- STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Praha : Leges, 2014, 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
- STRÉMY, T. (ed.) *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2015, 376 s. ISBN 978-80-7502-104-5.
- STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: *Restoratívna justícia*. Praha : Leges, 2015, 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
- TRNAVA SME. 2015. [online]. [cit. 2015.07.29]. Dostupné na internete: <http://trnava.sme.sk/c/7794459/otvorili-bezpecny-domov-pre-tyrane-zeny-s-detmi.html>.

Prevenencia a eliminácia domáceho násillia

Prevention and reduction of domestic violence

*doc. JUDr. Ingrid Mencerová, PhD.*⁹³

Abstrakt:

Autorka príspevku poukazuje na potrebu zhromažďovania a spracovávanlia čo najväčšieho rozsahu informácií o domácom násillí. Poznanie stavu, štruktúry, príčin a podmienok páchania tohto negatívneho spoločenského javu má osobitný význam pre správne zameranie prevencie. Analyzuje možnosti účinného, komplexného a koordinovaného postupu pri predchádzaní a eliminovaní domáceho násillia.

Abstract:

The author of the paper points out at the need for gathering and processing the maximum possible information in regard to the domestic violence. The knowledge of status, structure, causes and conditions of the mentioned negative social phenomenon plays an extremely important role in adoption of appropriate preventive measures. Moreover, the analysis of an effective, complex and coordinated procedure on how to prevent and reduce domestic violence is included.

Kľúčové slová: domáce násillie, protispoločenská činnosť, negatívny spoločenský jav, príčiny a podmienky kriminality, prevencia

Keywords: domestic violence, antisocial activity, negative social phenomenon, causes of crime, prevention

Úvod

Domáce násillie nie je len prejavom sociálnej patológie, ale je to aj závažná trestná činnosť. Nepoznáme mieru latencie domáceho násillia a tento negatívny spoločenský jav nie je dostatočne vedecky preskúmaný ani v mnohých iných rovinách. K jeho podrobnejšiemu poznaniu v podmienkach Slovenskej republiky

⁹³ Doc. JUDr. Ingrid Mencerová, PhD. je docentkou na Katedre trestného práva, kriminológie, kriminalistiky forenzných disciplín Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

by mohli prispieť aj závery tejto konferencie. Tie by vo svojom súhrne mohli vyústiť aj do lepšej prevencie a účinnejšej intervencie. Moje vystúpenie je len jedným z pohľadov na prevenciu a elimináciu domáceho násilia.

Informácie o domácom násilí a prevencia

Jedným z dôležitých predpokladov eliminácie domáceho násilia je zvyšovanie úrovne poznania a budovanie poznatkovej bázy o tomto negatívnom spoločenskom jave. Táto požiadavka sa opakuje v každom národnom akčnom pláne boja proti násiliu a objavuje sa aj vo všetkých príručkách a manuáloch zameralých na stratégie eliminácie násilia. Bez poznania stavu, štruktúry a dynamiky vývoja tohto javu nie je možné vytvoriť ucelenú koncepciu prevencie. Presné informácie o rozsahu a povahe domáceho násilia sú potrebné, aby sme aj na vedeckej úrovni vedeli pomenovať príčiny a podmienky tohto negatívneho spoločenského javu a formulovať efektívne preventívne odporúčania.

Právny systém Slovenskej republiky zatiaľ neobsahuje kodifikovanú definíciu domáceho násilia. Domáce násilie v zmysle medzinárodných a európskych dokumentov zahŕňa rôzne skutky fyzického, psychického, sexuálneho a majetkového násilia, ktoré môže viesť k ujme na fyzickom, mentálnom alebo emocionálnom zdraví alebo k spôsobeniu majetkovej škody. Je charakteristické najmä tým, že násilie pácha osoba, ktorá s obeťou je, alebo bola, v manželskom alebo partnerskom zväzku, alebo je iným rodinným príslušníkom obete bez ohľadu na to, či páchatel s obeťou žije, alebo žil v spoločnej domácnosti.⁹⁴

Domáce násilie je jav komplikovaný. Prejavuje sa v rôznych druhoch, typoch (domáce násilie proti deťom, seniorom, ženám, mužom, zdravotne postihnutým, násilie nedospelých detí voči svojim rodičom, apod.) a špecifických formách (napr. fyzické útoky, verbálne útoky, sexuálne napadnutia, ekonomická kontrola, sociálna kontrola, psychické týranie, apod.). Tieto skutočnosti samozrejme limitujú možnosti obsiahnuť čo najviac informácií o domácom násilí.

Existujú tri zdroje pre získanie relevantných informácií o domácom násilí – štatistiky, výsledky výskumov a klinické zistenia (štúdie robené psychiatrami, psychológmi, poradcami).

⁹⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV.

Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=SK> (cit. 18.4.2017).

Oficiálne štatistiky nám poskytujú veľmi relatívne informácie. Evidujú len závažnejšie prejavy domáceho násillia a mieru latencie v tejto oblasti protiprávnej činnosti vieme len ťažko odhadnúť. Ministerstvo vnútra SR, Generálna prokuratúra SR ani Ministerstvo spravodlivosti SR vo svojich štatistikách nepracujú s pojmom domáce násillie. Analýza dostupných štatistických údajov o domácom násillí je sťažená aj tým, že neexistuje jednotná metodika spracovávania štatistických údajov a obsah štatistických listov nezodpovedá súčasným nárokom na zisťovanie informácií o charaktere tohto druhu trestnej činnosti a jej páchateloch.

V tejto súvislosti treba tiež uviesť, že v našom Trestnom zákone je priamo domáce násillie postihované ako trestný čin Týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208. Objektom tohto trestného činu je riadna starostlivosť a zaopatrovanie osôb blízkyh a zverených bez toho, aby boli tieto osoby vystavované akýmkoľvek formám a prejavom tzv. domáceho násillia.⁹⁵ Skutková podstata tohto trestného činu však nepokrýva úplne všetky prípady protiprávnych konaní, ku ktorým v domácom prostredí dochádza a ktoré môžu byť postihované ako iné trestné činy (napr. nebezpečné vyhrážanie § 360 TZ, nebezpečné prenasledovanie § 360a TZ, ublíženie na zdraví § 155 TZ, § 156 TZ). V oficiálnych štatistikách nie je potom možné identifikovať spáchanie týchto trestných činov ako domáce násillie.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky spracováva informácie o kriminalite podľa druhu kriminality, podľa názvov trestných činov alebo podľa príslušných paragrafov osobitnej časti Trestného zákona.⁹⁶ V Štatistických ročenkách o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za príslušné roky sú uvedené ukončené trestné stíhania osôb za vybrané prečiny a zločiny násilnej kriminality v obvode krajských prokuratúr a prehľad o spôsoboch ukončenia trestného stíhania osôb podľa paragrafov Trestného zákona a podľa veku a pohlavia páchatelov⁹⁷. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky vo svojich štatistikách osobitne uvádza prehľad o trestnom čine týrania blízkej a zverenej osoby z hľadiska počtu odsúdených (eviduje ich vek a pohlavie), počtu spáchaných skutkov a uložených trestov v jednotlivých krajochoch.⁹⁸

⁹⁵ K tomu pozri bližšie: Mencerová, I., Tobiašová, L., Turayová, Y. a kol. Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Samorín: Heuréka, 2014, s.107 – 109.

⁹⁶ <http://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>, (cit. 5.4.2017).

⁹⁷ <https://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>, (cit. 5.4.2017).

⁹⁸ <http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm>, (cit. 5.4.2017).

Bolo by vhodné, aby sa vyššie uvedené subjekty za účelom poskytnutia dát jednotného charakteru dohodli na tom, ktoré údaje sú z ich hľadiska podstatné pre vytvorenie komplexnejšieho obrazu o jave domáceho násilia v SR, kto z nich konkrétne tieto údaje bude poskytovať a kto ich bude súhrnne pravidelne spracovávať a garantovať ich validitu. Nevyhnutné bude za účelom zberu jednotných dát dohodnúť sa:

- a) na výpočte zbieraných údajov,
- b) na vymedzení časového obdobia zberu dát (najlepšie kalendárny rok),
- c) na jednotnej kategorizácii zbieraných dát (napr. na jednotnej kategorizácii veku obetí, páchateľov, druhov domáceho násilia, či ich následkov, atď.).⁹⁹

V Slovenskej republike v súčasnosti nie je inštitúcia, ktorá by sa primárne a systematicky zameriavala na **realizovanie kriminologických výskumov** tak na vnútroštátnej ako aj medzinárodnej úrovni.¹⁰⁰ Náhodné výskumné vzorky, ktoré sa podarí získať niektorým inštitúciám môžu byť dobrým základom pre preventívne aktivity, avšak možno nimi získať len pomerne obmedzený okruh informácií. Nevýhodou národných výskumov alebo aspoň prieskumov je, že môžu byť drahé, zvlášť ak je potrebné, aby boli realizované raz ročne, alebo aspoň pravidelne. Na druhej strane ich prínosom je, že produkujú dáta, ktoré sú reprezentatívne na národnej úrovni. Účasť na zahraničných výskumoch je prestížnou záležitosťou, často prináša aj finančné prostriedky na realizáciu terénneho šetrenia, avšak na druhej strane zahraničné výskumy môžu byť zamerané na otázky, ktoré nemusia byť na národnej úrovni aktuálne.

Istým návodom pri spracovávaní informácií o domácom násilí by mohol byť aj návrh softvérovej **dokumentácie jednotnej evidencie údajov** uvedený v Metodike k poskytovaniu komplexnej podpory a ochrany ženám zažívajúcim násilie a ich deťom.¹⁰¹ Text sa stručne venuje vízii riešenia jednotnej evidencie

⁹⁹ MARTINKOVÁ, M., SLAVĚTÍNSKÝ, V., VLACH, J.: *Vybrané problémy z oblasti domáceho násilí v ČR*. Dostupné na <http://www.ok.cz/iksp/docs/414.pdf> (cit. 18.4.2017).

¹⁰⁰ Napríklad v Českej republike vyvíja takúto činnosť Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu (IKSP), ktorý vznikol ešte v bývalom Československu. Jeho zriaďovateľom a riadiacim orgánom je Ministerstvo spravodlivosti ČR. IKSP sa zaoberá skúmaním prejavov a príčin kriminality a s ňou súvisiacich sociálne patologických javov a prognózovaním vývoja kriminality, výskumnou, študijnou a analytickou činnosťou v oblasti práva a justície, otázkami trestnej politiky a kontroly zločinnosti ako z pohľadu trestnej represie tak i prevencie.

¹⁰¹ Metodika vznikla v rámci národného projektu Podpora eliminácie a prevencie násilia na ženách realizovaného vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia. Odborným garantom projektu bol Odbor rodovej rovnosti

a definuje jeho rozsah. Poskytuje analýzu požiadaviek na systém a jeho špecifikáciu. Zdokumentované sú najmä ciele systému, používateľské požiadavky a možný spôsob reprezentácie dát takéhoto systému. Hlavným výstupom podkladu je fyzický dátový model, ktorý je možné nájsť na dátovom nosiči. Softvérová dokumentácia obsahuje vybrané entity, ktoré je potrebné uchovávať, špecifikáciu ich atribútov a vzťahov medzi nimi.¹⁰² Za predpokladu, že by evidenčný systém bol rovnaký pre každú organizáciu, umožnilo by to údaje porovnávať a prípadne zisťovať efektívnosť či prenositeľnosť použitých postupov. Evidenčný systém by mal zároveň výrazne zjednodušiť vykazovanie štatistických údajov pre jednotlivé inštitúcie - donorov (VÚC alebo štatistický úrad), ktoré vyžadujú odlišné štatistické informácie, t. j. osobitné prepočítavanie či triedenie údajov.¹⁰³ V ideálnom prípade by základná štruktúra premenných mohla byť identická aj so štruktúrou evidencie domáceho násillia ostatnými subjektmi.

Aktuálne prístupy k prevencii domáceho násillia

Prevenciou kriminality sa rozumie cieľavedomé, plánovité, koordinované a komplexné pôsobenie na príčiny a podmienky, ktoré vyvolávajú alebo umožňujú kriminalitu a inú protispoločenskú činnosť, s cieľom ich predchádzania, potláčania a zamedzovania; to sa vzťahuje aj na prevenciu inej protispoločenskej činnosti.¹⁰⁴

I napriek nespornému posunu v problematike domáceho násillia za ostatné roky, je stále nutné skonštatovať, že na Slovensku nedosahujeme všetky medzinárodné štandardy, chýba systémový prístup a koordinované zabezpečenie

a rovnosti príležitostí Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. Realizátorom projektu Inštitút pre výskum práce a rodiny. Metodika sa vzťahuje na postupy špecializovanej komplexnej podpory a ochrany žien zažívajúcich násillie a ich detí používané primárne na Národnej linke pre ženy a iných telefonických linkách, v poradenských centrách pre ženy a v bezpečných ženských domoch. Napriek tomu, že môže obsahovať spoločné postupy vzťahujúce sa na všetky formy násillia na ženách, skúsenosti zachytené v Metodike sa vzťahujú najviac na násillie v intímnych vzťahoch, resp. na násillie na ženách v partnerských vzťahoch.

¹⁰² Metodika k poskytovaniu komplexnej podpory a ochrany ženám zažívajúcim násillie a ich deťom. Dostupné na: http://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/NP/podpora_prevencie/dokument_metodika_k_poskytovaniu_komplexnej_podpory.pdf, s.163, (cit. 12.4.2017).

¹⁰³ Metodika k poskytovaniu komplexnej podpory a ochrany ženám zažívajúcim násillie a ich deťom. Dostupné na:

http://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/NP/podpora_prevencie/dokument_metodika_k_poskytovaniu_komplexnej_podpory.pdf, s.165, (cit. 12.4.2017).

¹⁰⁴ § 3 písm. a) Zákona č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

jednak pomoci obetiam domáceho násilia (sekundárna a terciárna prevencia), ale i systematická primárna prevencia, teda predchádzanie samotnému násiliu. Z uvedených dôvodov je oslabená reálna schopnosť zabezpečiť pomoc obetiam domáceho násilia.

Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2016 – 2020 sa vo svojich prioritách (v tejto časti sa len všeobecne uvádza pomoc obetiam domáceho násilia) ani špecifických cieľoch bližšie nezameriava na problematiku domáceho násilia.¹⁰⁵

Pre oblasť prevencie a elimináciu domáceho násilia vláda SR za účelom vytvorenia, implementovania a koordinovania komplexnej celoštátnej politiky schválila Národný akčný plán pre elimináciu a prevenciu násilia na ženách na roky 2014-2019¹⁰⁶ na svojom zasadnutí 18. decembra 2013.¹⁰⁷ Tento národný akčný plán vychádza z ustanovení Istanbulskeho dohovoru,¹⁰⁸ ktorý zjednotil a rozšíril ľudsko – právne štandardy a normy, ktoré boli doposiaľ prijaté v oblasti násilia páchaného na ženách a domáceho násilia. Základným princípom dohovoru je uznanie rodovej podmienenosti domáceho násilia. Dohovor zároveň vyzýva štáty, aby rozšírili ochranu na všetky obe domáceho násilia (napr. na mužov, deti a staršie osoby), keďže ide o jav, ktorý nemôže byť ignorovaný.¹⁰⁹

¹⁰⁵ K tomu pozri: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/21579/1>, (cit. 18.4.2017).

¹⁰⁶ Národný akčný plán pre elimináciu a prevenciu násilia na ženách (NAP) je zameraný na problematiku násilia na ženách ako fenoménu rodovo podmieneného násilia. Jeho cieľom ani ambíciou nie je riešiť všeobecne problematiku domáceho násilia (najmä na deťoch) ani násilia ako takého; na tieto úlohy sú zamerané iné stratégie a NApY. Pokiaľ je teda v NApE používaný pojem domáceho násilia, je vzťahovaný na násilie na ženách v intímnych vzťahoch resp. v rodinách. Pojem „násilie na ženách“ sa vzťahuje aj na činy sexuálneho násilia, najmä znásilnenia a prevencie sekundárnej viktimizácie obetí vo vyšetrovacích postupoch. K tomu pozri: http://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/NAP_nasilie_print.pdf, (cit. 5.4.2017).

¹⁰⁷ V snahe začať riešiť problematiku komplexne a systematicky prijala vláda SR aj predchádzajúce tri materiály zamerané na problematiku násilia na ženách: Národnú stratégiu na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách a v rodinách (2004) a Národný akčný plán (ďalej len „NAP“) na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na roky 2005 – 2008 (2005) a Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na roky 2009 – 2012.

¹⁰⁸ Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácnemu násiliu a o boji proti nemu (Istanbulský dohovor) bol prijatý Výborom ministrov Rady Európy 7. apríla 2011.

¹⁰⁹ MESOCHORITISOVÁ, A., MAGUROVÁ, Z.: Analýza Istanbulskeho dohovoru vo svetle verejných politík SR.

Dostupné na:

<https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://moznostvolby.sk/wp-content/uplo->

K napĺňaniu cieľov akčného plánu by malo výraznou mierou napomôcť aj **Koordinačno-metodické centrum pre prevenciu násilia na ženách (KMC)**, ktoré bolo zriadené v rámci Inštitútu pre výskum práce a rodiny **Toto centrum** plní svoje úlohy prierezoivo cez všetky relevantné rezorty a odborne ho garantuje Odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR. V KMC pracuje expertný tím zodpovedný za odbornú koordináciu a supervíziu systémovej prevencie a intervencie na podporu obetí a poskytovania služieb v oblasti násilia páchaného na ženách a domáceho násilia. KMC zabezpečuje odbornú koordináciu aktivít prostredníctvom metodických usmernení pre poskytovanie služieb v oblasti primárnej prevencie, ako aj eliminácie násilia páchaného na ženách a deťoch, vytvára podmienky pre multi-inštitucionálnu spoluprácu pomáhajúcich profesií a zabezpečuje systém vzdelávania týchto profesií, ako aj uskutočňovanie výskumov a monitoring.

„Z predchádzajúcich implementačných období akčných plánov sú poznatky, že pre niektoré úrovne správy a riadenia vecí verejných sú konkrétne úlohy na zriadenie koordinovanej a integrovanej pomoci a multiinštitucionálnej spolupráce iba formálne a ich implementácia nie je finančne ani personálne zabezpečená. Dôsledkom toho je, že plnenie úloh je iba úradnícke a formálne a na reálne riešenie situácie nemá takmer žiadny vplyv, viaceré úlohy z akčných plánov sa preto len prenášajú z jedného implementačného obdobia do druhého bez reálnej odozvy. Navyše niektoré úrovne správy, alebo niektoré relevantné inštitúcie sú len veľmi málo stotožnené so svojimi záväzkami a kompetenciami v tejto oblasti. Zlyhania a medzery v reťazení intervencií je potrebné dôsledne preveriť a prijať opatrenia na doplnenie a rozšírenie povinností pre relevantné inštitúcie a zakotviť presné postupy do povinných protokolov. Dôležitá je aj pravidelná evaluácia a kontrola ich dodržiavania, ako aj sankcionovanie ich nedodržiavania. Zároveň bude nevyhnutné prijať aj pravidlá oznamovacej povinnosti medzi jednotlivými orgánmi.“¹¹⁰

ads/2017/03/analiza-istanbulskeho-dohovoru-vo-svetle-verejnych-politik-sr.pdf&hl=sk, s.19, (cit. 5.4.2017).

¹¹⁰ MESOCHORITISOVÁ, A., MAGUROVÁ, Z.: Analýza Istanbulskeho dohovoru vo svetle verejných politik SR.

Dostupné na:

<https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://moznostvolby.sk/wp-content/uploads/2017/03/analiza-istanbulskeho-dohovoru-vo-svetle-verejnych-politik-sr.pdf&hl=sk>, s. 80, (cit. 5.4.2017).

Primárna prevencia v oblasti domáceho násilia sa musí zameriavať na predchádzanie vzniku násilia a situácií, ktoré ho podporujú a prispievajú k jeho tolerancii. Mnohí experti vnímajú **vzdelávanie** ako kľúčový nástroj prevencie. Do zvyšovania povedomia o rôznych prejavoch násilia je potrebné zapájať nielen odbornú verejnosť ale aj **médiá**, ktorých činnosť vplýva na formovanie verejnej mienky a spoločenských postojov.

Za týmto účelom sa v Nape na roky 2014 – 2019 navrhuje:

- Realizovať informačno-vzdelávacie/osvetové aktivity o problematike násilia na ženách a domáceho násilia so zapojením odborných profesií najmä z odborov psychológie, medicíny, pedagogiky, práva, sociálnej práce a sociológie. Sprístupňovať laickej aj odbornej verejnosti informácie o problematike násilia na ženách vrátane medzinárodných záväzkov SR v oblasti ľudských práv
- Pri tvorbe pedagogických dokumentov týkajúcich sa relevantných predmetov základných a stredných škôl sa v rámci vzdelávania o ľudských právach zaoberať aj problematikou násilia na ženách a domáceho násilia a zamerať sa na výchovu k vzájomnej úcte medzi ľuďmi, k druhému pohlaviu ako aj k sebe samému, a učiť o rizikách virtuálneho sveta a jeho vplyve na toleranciu násilia.
- Sledovať problematiku násilia na ženách a domáceho násilia v oblasti médií a marketingovej komunikácie na základe každoročného monitoringu vybraných médií s cieľom zefektívnenia legislatívnych a samoregulačných opatrení v oblasti médií.
- Vypracovať stratégiu na podporu nulovej tolerance násilia na ženách v oblasti audiovizuálneho vysielania a v mediálnej sfére.
- V spolupráci s MVO realizovať vzdelávacie aktivity v oblasti násilia na ženách a rodovej rovnosti pre profesionálov/ky v oblasti mediálnej a marketingovej komunikácie.
- Prostredníctvom webových stránok poskytovať preventívne rady ako predchádzať násiliu, poskytovať odporúčania a rady ako sa nestáť obeťou násilia, ako aj informácie o možnostiach riešenia vzniknutých krízových situácií.¹¹¹

¹¹¹ Národný akčný plán pre elimináciu a prevenciu násilia na ženách na roky 2014 – 2019. Dostupné na: http://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/NAP_nasilie_print.pdf, s. 23 (cit. 5.4.2017).

V rámci **sekundárnej prevencie** je potrebné sa zamerať na zabezpečenie **rýchlej, efektívnej a dostupnej pomoci všetkým obetiam**, ktoré sú vystavené domácejmu násiliu a to s ohľadom na špecifické potreby, ktoré z ich situácie vyplývajú. Obete domáceho násilia potrebujú komplexnú odbornú pomoc (t. j. pomoc v oblasti právnej, v oblasti finančného poradenstva ako aj v oblasti psychickej podpory).

Za týmto účelom by bolo vhodné:

- Vytvoriť krajské multiinštitucionálne pracovné skupiny a podmienky pre vznik intervenčných tímov na úrovni miest a obcí.
- Vypracovať návrh na koordinačný postup pre vytváranie tzv. špecializovaných policajných tímov (zmiešaný tím policajnt/policajtká špeciálne vyškolený pre oblasť násilia na ženách) zasahujúcich v prípadoch násilia na ženách vrátane znásilnenia a uviesť ho do praxe.
- Vypracovať a uviesť do praxe postupy orgánov činných v trestnom konaní a priestupkových oddelení na odhad rizika násilia pre identifikovanie akútnych prípadov žien.¹¹²

Ženské mimovládne organizácie zdôrazňujú nevyhnutnú potrebu zvyšovania počtu bezpečných ženských domov a poradenských centier pre ženy a zavedenie špecializovaných služieb v sieti sociálnych služieb reflektujúce potreby tejto cieľovej skupiny.

V rámci **terciárnej prevencie** je potrebné vypracovať **metodické postupy a štandardy pre prácu s páchatelmi domáceho násilia** a realizovať **vzdelávacie a tréningové aktivity vo vzťahu k problematike práce s takýmito páchatelmi** pre zainteresované profesie na základe zahraničných skúseností. Informovanosť o tomto fenoméne u osôb, ktoré sa podieľajú na riešení prípadov domáceho násilia v rámci trestného konania by malo byť na vysokej odbornej úrovni. Vzdelávanie osôb činných v trestnom konaní v problematike domáceho násilia je nevyhnutné. Ich odborné znalosti o tomto negatívnom spoločenskom jave im môžu pomôcť nielen efektívne prípady odhaľovať, riešiť a kvalifikovane rozhodovať ale i kvalifikovane zaobchádzať s ich páchatelmi ale aj obeťami.

¹¹² Národný akčný plán pre elimináciu a prevenciu násilia na ženách na roky 2014 – 2019. Dostupné na:

http://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/NAP_nasilie_print.pdf, s. 15 (cit. 5.4.2017).

Náprava páchatel'a domáceho násilia je limitovaná do značnej miery tým, že problematika domáceho násilia je komplikovaná a ešte stále málo prebádaná. Doposiaľ nebola pre praktické využitie vytvorená empiriou dostatočne podložená typológia páchatel'ov (páchateliek) partnerského domáceho násilia, ktorá by pomohla v praxi účinne rozlíšiť rôzne typy jedincov zle zaobchádzajúcich so svojimi intímnyimi životnými partnermi. Vytvorenie takej typológie by v praxi pomohlo pripraviť **pre špecifické skupiny osôb cielene zamerané resocializačné programy**. Prispelo by to i k potrebnej účinnosti týchto programov. Bolo by preto vhodné do budúcnosti rozvíjať výskumné aktivity zamerané cielene na páchatel'ov domáceho násilia a na účinné nápravné zaobchádzanie s nimi. Je to jeden z možných nástrojov obmedzovania výskytu domáceho násilia. Avšak náprava mnohých páchatel'ov násilia v intímnych vzťahoch, i keď prejdú špecializovaným výchovným procesom, nie je zaručená. U mnohých nie je ani pravdepodobná, vzhľadom k negatívnym osobnostným charakteristikám, ktoré sa nedajú odstrániť ani terapeutickým programom.¹¹³

Do riešenia problematiky domáceho násilia sa zapájajú rôzne rezorty a inštitúcie, často bez vzájomnej koordinácie a multi-inštitucionálnej spolupráce, a to tak na národnej ako i na regionálnej úrovni. Násilie, ktorého obeťami sú ženy a ich deti, je riešené v kompetencii Ministerstva spravodlivosti SR, Ministerstva vnútra SR, Ministerstva zdravotníctva SR, Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR a ďalších inštitúcií a orgánov, hlavne samosprávnych krajov, prostredníctvom ich štandardných postupov a politík zameraných na prevenciu, elimináciu a pomoc obetiam násilných trestných činov. Efektívnu prevenciu je možné zabezpečiť len spoluprácou odborníkov uvedených rezortov v súčinnosti s regionálnou a miestnou správou a mimovládnyimi organizáciami. **Je potrebné vytvoriť koordinovanú a integrovanú spoluprácu všetkých relevantných aktérov pri predchádzaní vzniku násilia, zabezpečovaní rýchlej a efektívnej pomoci obetiam, efektívnom využívaní existujúcej legislatívy v praxi a vytváraní dostatočnej poznatkovej báze o domácom násilí.**

Záver

Domáce násilie je možné dostať pod kontrolu len vtedy, ak pri hľadaní riešení budú navzájom spolupracovať rôzne inštitúcie a jednotlivci, angažovaní na

¹¹³ MARTINKOVÁ, M., SLAVĚTÍNSKÝ, V., VLACH, J.: Vybrané problémy z oblasti domáceho násilí v ČR. Dostupné na <http://www.ok.cz/iksp/docs/414.pdf> (cit. 18.4.2017).

probléme. Využitie trestnoprávnej justície môže byť efektívnou stratégiou len v prípade, že je integrovanou súčasťou nadväzných stratégií. Justícia musí spolupracovať so sektorom zdravotníctva, vzdelávania, sociálnych a komunitných služieb. Ak pre podporu stratégií riešenia prípadov domáceho násilia získame aj verejnosť, môžeme dosiahnuť v prevencii a eliminácii domáceho násilia lepšie výsledky.¹¹⁴

Použitá literatúra:

MARTINKOVÁ, M., SLAVĚTÍNSKÝ, V., VLACH, J.: Vybrané problémy z oblasti domácího násilí v ČR. Dostupné na <http://www.ok.cz/iksp/docs/414.pdf> (cit. 18.4.2017)

MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol. *Trestné právo hmotné*. Osobitná časť. Šamorín : Heuréka, 2014, 384 s.

MESOCHORITISOVÁ, A., MAGUROVÁ, Z.: *Analýza Istanbulskeho dohovoru vo svetle verejných politik SR*. Dostupné na: <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://moznostvolby.sk/wp-content/uploads/2017/03/analyza-istanbulskeho-dohovoru-vo-svetle-verejnych-politik-sr.pdf&hl=sk>, s. 80, (cit. 5.4.2017)

Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2016 – 2020. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/21579/1>, (cit. 18.4.2017)

Národný akčný plán pre elimináciu a prevenciu násilia na ženách na roky 2014-2019. Dostupné na: http://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/NAP_nasilie_print.pdf, (cit. 5.4.2017)

Metodika k poskytovaniu komplexnej podpory a ochrany ženám zažívajúcim násilie a ich deťom. Dostupné na: http://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/NP/podpora_prevencie/dokument_metodika_k_poskytovaniu_komplexnej_podpory.pdf, (cit. 12.4.2017)

Stratégie boja proti domácemu násiliu. MV SR Bratislava 2001, 148 s.

¹¹⁴ Stratégia boja proti domácemu násiliu. MV SR Bratislava 2001, s. 14.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV

Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu (Istanbulský dohovor)

Zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

<http://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>

<https://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>

<http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm>

<http://www.zastavmenasilie.gov.sk/publikacie-mpsvr>

<https://www.slov-lex.sk/vyhľadavanie-pravnych-predpisov>

<http://eur-lex.europa.eu/legal>

Domáce násilie v štrasburskej reflexii, alebo o zlyhaní nášho systému ochrany obetí.

Krátke zamyslenie nad dvoma prípadmi.¹¹⁵

Domestic violence in Strasbourg reflection, or the failure of our victim protection system. A brief reflection on two cases

JUDr. Andrea Erdösová, PhD.

Abstrakt:

Treba si klásť otázku, či sú prostriedky prevencie štátu dostatočné, ak ide o ochranu života potenciálnych obetí domáceho násilia. Alebo je to len osobným zlyhaním príslušných orgánov, ktoré nemali podceniť oznámenia o bezprostredných hrozbách? Príspevok pojednáva o prípadoch domáceho násilia, kde ani upozornenia a dôkazy predchádzajúceho násilia neprimáli kompetentných urobiť dostatočné prevenčné opatrenia. Je tiež krátkym zamyslením v kontexte dvoch prípadov štrasburského súdu.

Abstract:

It is necessary to ask whether the means of state prevention are sufficient if it is to protect the lives of potential victims of domestic violence. Or is it only a personal failure of the competent authorities that should not underestimate the series of announcements of imminent threats? The paper deals with cases of domestic violence, where even warnings and evidence of previous violence have not helped the competent authorities to take sufficient precautionary measures. It is also a brief reflection in the context of two cases of the Strasbourg court.

Kľúčové slová: domáce násilie, účinné prostriedky nápravy, neodkladné opatrenia, trestné stíhanie, väzba, nemajetková ujma, ochrana života

Key words: domestic violence, effective means of remedy, urgent measures, criminal prosecution, detention, non-material damage, protection of life

¹¹⁵ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0644“.

Keď sa v rámci pravidelnej poradne pýtali prof. MUDr. Cyrila Höschla, CSc. FRCPsych., slovutného profesora¹¹⁶ na to, kto je vlastne vinný za domáce násilie, odpovedal tak korektne, ako sa len v natoľko všeobecne nastolenom probléme dá.

Hovoril, že je to niekedy ťažké rozlíšiť, že nejestvuje svet dobrých a zlých hrdinov, ale že predsa nech je podnetom k fyzickému násiliu čokoľvek, tie stopy po ňom sú viditeľné, čo v mediálnom obraze vzbudzuje väčší odpor, hoci agresivita môže mať samozrejme aj iný ako nutne fyzický charakter. Okrem uvedeného povedal aj to, že pri „(...) fyzickom násilí je potrebné oznámiť páchatela („zavolať políciu“), pretože to môže zlepšiť úspešnosť obeti pri ďalšom jednaní, alebo naopak objasniť, čo je partner vskutku zač a urýchliť odlúčenie.“¹¹⁷

A nesporne bude to v nejednom prípade vari jediný a účinný prostriedok ochrany fyzicky slabšieho partnera, spravidla práve ženy, a teda aj zrejme jediný spôsob, ako z nej neurobiť obeť fatálnych následkov. Môj nasledujúci príspevok pojednáva najmä o dvoch takých prípadoch domácej proveniencie, pritom už ten prvý mohol slúžiť ako významný precedens.

Začíname teda pri otázke, čo v prípade, ak oznam o domácom násilí, o vyhrážkach či týraní polícia obdrží, ale neurobí nič prípadne urobí toho príliš málo na to, aby tragédii zabránila? Ide prakticky o pozitívne povinnosti štátu, ktorý nesmie prostredníctvom svojich orgánov ostať nečinný tam, kde dochádza k hrozbe alebo bezprostrednému ohrozeniu práva na život. Plasticky to znázorňuje mediálne pertraktovaný prípad **Kontrová v. Slovenská republika**¹¹⁸ známy aj pod označením tzv. tušická tragédia.

Stručný popis: Sťažovateľka Dana Kontrová v novembri 2002 a opakovane aj v osudný deň 31. decembra 2002, podala trestné oznámenie na svojho manžela za fyzické napadnutie a zároveň uviedla, že manžel ju už dlhodobo týra. Následne ona a aj jej príbuzná telefonovali na políciu, pričom oznámili, že manžel pani Kontrovej má strelnú zbraň a vyhráža sa zabitím seba i detí. Príslušné zložky policajného zboru však na základe týchto oznámení nepreverili uvádzané

¹¹⁶ profesora psychiatrie 3. lekárskej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe a zároveň riaditeľa Ústavu duševného zdravia, ktorý pravidelne vedie svoju odbornú rubriku v českom časopise Reflex-pozn. autorky

¹¹⁷ HÖSCHL, C.: *O domácím násilí*, Reflex č. 36/2016, s. 66, uverejnené 8.9.2016, [cit. 17.4.2017], dostupné online: <http://www.hoschl.cz/?text=5566&lang=cz>.

¹¹⁸ **Kontrová v. Slovenská republika**, rozsudok z 31. mája 2007, sťažnosť č. 7510/04; k tomu porovnajte mutatis mutandis **Hajdúová v. Slovensko** z 30. novembra 2010, č. sťažnosti 2660/03.

skutočnosti a nevykonali ani potrebné preventívne opatrenia. Manžel sťažovateľky nakoniec vykonal to, čím hrozil, zavraždil obe maloleté deti a následne spáchal samovraždu. Príslušní policajti boli obvinení zo zneužitia právomoci verejného činiteľa a po niekoľkonásobných odvolaniach a opakovaných procesoch boli v roku 2006 odsúdení na tresty odňatia slobody v trvaní štyroch a šiestich mesiacov s podmieneným odkladom na 12 mesiacov a trest prepustenia zo služby.

Sťažovateľka podala na Ústavný súd dve sťažnosti, ktoré boli zamietnuté. Na ESLP podala sťažnosť, v ktorej tvrdila, že polícia nepodnikla primerané kroky na ochranu životov jej detí a jej súkromného a rodinného života napriek tomu, že vedela o násilnom správaní a vyhrážkach jej manžela.

Štrasburský súd vo svojom zdôvodnení uviedol, že tak, ako potvrdili aj vnútroštátne súdy, polícia zlyhala pri plnení pozitívnych povinností štátu, čoho priamym následkom bolo usmrtenie sťažovateľkiných detí jej manželom. Na tomto základe došlo teda k porušeniu článku 2 Dohovoru, čo je právo na život a jeho ochrana. (ods. 54, 55)

Pokiaľ išlo o namietané porušenie článku 13 Dohovoru, odvíja sa od jeho textácie, v zmysle ktorej má štát garantovať dostupnosť účinného opravného prostriedku tak, aby bola podstata práv a slobôd podľa Dohovoru zabezpečená na vnútroštátnej úrovni. Efektivita článku 13 je preto skúmaná vo vzťahu k podstate sťažnosti a dostupnosti primeranej nápravy, hoci zmluvným štátom je ponechaný určitý priestor na voľnú úvahu, ako v praxi realizujú účel tohto ustanovenia. Rozsah povinnosti podľa článku 13 Dohovoru závisí potom na podstate sťažnosti, no prostriedok nápravy musí byť „efektívny“ v teórii i v praxi. Na základe získaných dôkazov ESLP zistil porušenie povinnosti podľa článku 2 Dohovoru zaistiť bezpečnosť sťažovateľkiných detí, z tohto dôvodu považoval sťažnosť za dôvodnú aj podľa článku 13 v spojení s článkom 2 Dohovoru. (ods. 62, 63).

Pokiaľ išlo o sťažovateľkinu námietku, že vo vnútroštátnom konaní nemohla získať náhradu za nemajetkovú ujmu, táto sa vlastne týkala dostupného opravného prostriedku podľa článku 13 Dohovoru. Štrasburský súd sám priznáva **za daných okolností prípadu spravodlivé zadosťučinenie, ktoré pokrýva bolesť, stres, úzkosť a frustráciu ako vyjadrenie nemajetkovej ujmy. Už v minulosti skonštatoval, že v prípade porušenia článku 2 a 3 Dohovoru, ktoré sú klasifikované ako základné ustanovenia Dohovoru, odškodnenie nemajetkovej**

ujmy, ktoré je na základe porušenia priznané, má byť jedným z dostupných prostriedkov nápravy.¹¹⁹

ESLP v tomto kontexte poukazuje na to, že sťažovateľka **mala mať** k dispozícii účinný prostriedok nápravy, aby mohla za nemajetkovú ujmu životnej straty svojich detí získať primeranú náhradu. **Vládou uvádzaná možnosť žaloby na ochranu osobnosti podľa § 11 Občianskeho zákonníka však podľa platnej úpravy takýmto prostriedkom nápravy nemohla byť.** Súd dospel k záveru, že neexistuje dostatočne ustálená vnútroštátna judikatúra v podobných prípadoch, ktorá by preukazovala, že možnosť získať náhradu vo vzťahu k nemajetkovej ujme využitím dotknutého prostriedku nápravy je v praxi dostatočne určitá a ponúka primerané šance na úspech, tak ako to vyžaduje príslušná judikatúra ESLP. Uznal, že v súdnej praxi došlo k určitému vývinu, pokiaľ ide o oblasť uplatnenia žalôb na ochranu osobnosti. K udalostiam, na základe ktorých vznikol posudzovaný prípad, došlo v roku 2002. Rozhodnutia, na ktoré sa v neskoršom štádiu odvolala vláda boli z roku 2006. Význam týchto ex post rozhodnutí vzhľadom k prejednávanému prípadu je tak výrazne potlačený, predsa vo vzťahu k súčasným prípadom vidíme v tomto pozitívnu zmenu.

Na základe uvedených skutočností štrasburský súd dospel k záveru o porušení článku 13 v spojení s článkom 2 Dohovoru. (Kontrová, ods. 65 a nasl.).

Zatiaľ čo otázka nemajetkovej ujmy je odškodňovaná v režime osobnostných atribútov zásahov, ktoré už vznikli, opatrenia štátu na predchádzanie ujám, spadajú do kategórie ex ante **všeobecnej preventívnej povinnosti, ktorá spočíva v prijatí oznámení políciou, ich dôslednom prešetrení, ako aj vykonaní opatrení na ochranu života sťažovateľky a jej detí po prijatí núdzového volania.** Súd sa pritom detailnejšie nevenoval napríklad požiadavke na dôslednejšie skúmanie trvania väzobných dôvodov podľa § 71 ods. 1 písm. a), b) c) a nasl. zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v súčasnosti platnom znení.) Pritom však možno konštatovať, že väzba ako preventívny prostriedok počínajúc prípadom tušickej tragédie začala byť využívaná v stále väčšom počte prípadov domáceho násillia.

Ak prípad Kontrová hovoril najmä o postupe polície po prijatí oznámení, v ďalšom prípade **Branko Tomašić a ostatní v. Chorvátsko**¹²⁰ už Európsky

¹¹⁹ ods. 64 rozsudku Kontrová, s odkazom na rozsudok vo veci *Keenan v. Spojené kráľovstvo*, rozsudok z 3. apríla 2001, č. sťažnosti 27229/95, ods. 130.

¹²⁰ **Branko Tomašić a ostatní v. Chorvátsko**, rozsudok zo dňa 15. 1. 2009, č. sťažnosti 46598/06.

súd pre ľudské práva konštatoval, že medzi preventívne opatrenia je potrebné zahrnúť aj také, **ktoré slúžia na predchádzanie útokom psychopatických osôb ako partnerov a ktoré spočívajú napríklad aj v povinnosti podrobiť ich psychiatrickému vyšetreniu a následnej liečbe.** Išlo o prípad, kde bol síce dotýčny vyšetrený psychiatrom, podrobený terapii počas výkonu trestu, ako aj krátko po prepustení, avšak odvolací súd následne liečbu prerušil, pričom krátko na to otec/manžel zabil svoje dieťa, manželku a následne spáchal samovraždu. Súd tu konštatoval, že chorvátske súdy si nespĺnili prevenčnú povinnosť, pretože aj lekárska správa z odboru psychiatrie preukazovala potrebu pokračovať v psychiatrickej liečbe. Okrem toho sa zistilo, že aj terapia, ktorú mal podstupovať počas výkonu trestu, bola len vo forme konzultácie s väzenským personálom, pričom nik zo zainteresovaných osôb na tejto terapii nebol lekárom -špecialistom odboru psychiatrie. Napokon absentovalo aj záverečné vyšetrenie pred prepustením z výkonu trestu odňatia slobody, či osoba nepredstavuje zvýšené riziko pre seba alebo osoby blízke. Súd preto konštatoval porušenie článku 2 Dohovoru, teda ochranu práva na život, *in concreto* povinnosť zaistiť predchádzanie ohrozenia alebo pozbavenia života, v tomto prípade dieťaťa a jeho matky.¹²¹

Možno niektoré z týchto preventívnych opatrení, a azda aj všetky vo vzájomnej súčinnosti mali byť vykonané v prípade, ktorý sa vlastne nemusel vôbec stať, ak by štát prostredníctvom súdov a polície dôsledne pristupoval k implementácii rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva. A aj v tomto prípade nám médiá poskytli celkom presný, avšak súčasne hrozivý pohľad na rodinnú tragédiu. Prípad podobný onej tušickej tragédii sa odohral pre zmenu v Bratislave na Trnávke, keď Zuzanu Dzivú zastrelil jej manžel, ktorý ju roky týral. Bolo to ostatne zrejme najmä od času, kedy prišiel o prácu a rodinu živila Zuzana. Požíval alkohol, správal sa agresívne, slovne ponižoval, ťahal ju za vlasy po podlahe, bil pästou, vyhrážal sa nožom pod krkom, že ju vyhodí z domu, respektíve, že ju zabije. Podobne sa správal aj k svojim synom. Na jedného dokonca vytiahol pištoľ a vyhrážal sa, že ho zastrelí – druhému zase povedal, že mu vezme malého

¹²¹ K tomu viac Branko Tomašić a ostatní v. Chorvátsko, rozsudok zo dňa 15.1.2009, č. sťažnosti 46598/06, porovnaj mutatis mutandis aj *Civek v. Turecko*, rozsudok zo dňa 23. 2. 2016, č. sťažnosti 55354/11, tiež *Talpis v. Taliansko* z 2. 3. 2017, rozsudok ešte nie je právoplatný v čase odovzdania príspevku na publikáciu, č. sťažnosti 41237/14.

syna. Rodina prežívala pätnásť rokov týranie, vo februári 2009 podala Zuzana žiadosť o rozvod.¹²²

O tri mesiace neskôr, 31. mája 2009, prišlo v ich dome v Bratislave k vážnemu incidentu. Milan sa Zuzane znovu vyhrážal zabitím, pričom vytiahol aj pištoľ, tá ho však reflexne udrela do ruky, takže keď vystrelil, nič sa jej nič nestalo. Dňa 3. júna 2009 bol Milan Dzivý vzatý do väzby. Dňa 13. júla 2009 si podal žiadosť o prepustenie z väzby, pričom tvrdil, že pištoľ „vystrelila náhodne mojou neopatrnosťou“. Za prepustenie z väzby a trestné stíhanie na slobode ponúkol súdu aj kauciu do výšky 4 000 eur. Súd prijal peňažnú záruku vo výške 5 000 eur, aby napokon Milana Dzivého 9. septembra 2009 prepustil na slobodu.

Súd manželov 12. januára 2010 rozviedol.

Takmer vzápätí po doručení obžaloby za trestný čin týrania, už po rozvoze manželstva, pokračoval v trestnej činnosti i napriek tomu, že bol prepustený z väzby na kauciu a bolo mu známe, že sa má vyvarovať akéhokoľvek kontaktu s ex manželkou, prenasledoval ju a ďalej sa jej a deťom vyhrážal sa, že sa všetkým pomstí. Dňa 21. februára 2012 prišla Zuzana Dzivá znovu na políciu na Trnávke. Tí však odmietli prijať jej trestné oznámenie s tým, že nedošlo k žiadnemu trestnému činu ani priestupku. Hoci policajti na Trnávke poznali pozadie prípadu, neurobili nič, aby zabránili tragédii. O tri týždne – 12. marca 2012 – Milan Dzivý svoju bývalú manželku zastrelil pred jej domom, keď bola na prechádzke so psom. Krátko na to spáchal samovraždu. ESLP v modelovom prípade Calvelli a Ciglio v. Taliansko¹²³ pripomenul, že prvá veta článku 2 Dohovoru, ktorý patrí k prvoradým článkom Dohovoru tým, že zakotvuje jednu zo základných hodnôt demokratických spoločností tvoriacich Radu Európy, ukladá štátu povinnosť nielen zdržať sa „úmyselného“ usmrtenia, ale aj prijať opatrenia nevyhnutné k ochrane života osôb podliehajúcich jeho jurisdikcii.

¹²² VAGOVIČ, M.: *Keď zabíja štát*, uverejnené 29. 4. 2012, [citované 17.4.2017], dostupné online: <<https://www.tyzden.sk/casopis/11115/ked-zabija-stat/>>.

¹²³ **Calvelli a Ciglio v. Taliansko**, rozsudok zo 17. januára 2002 týkajúci sa sťažnosti č. 32967/96, porovnaj aj s čiastočne disentujúcim stanoviskom sudcu Rozakisa, ku ktorému sa pridal sudca Bonello a sudkyňa Strážnická, obsahovo predovšetkým zdôrazňujúcim úlohu trestného konania pri vyšetrovaní všetkých okolností smrti dieťaťa, „...pretože prijať občianskoprávne konanie ako uspokojujúci rekurz ochrany práva na život, je prakticky „privatizáciou“ tohto práva(..) a nie potom možné uspokojiť nároky dodržania ustanovení Dohovoru s odkazom na poskytnuté odškodnenie obetiam jeho porušenia.“

Jedným z prostriedkov preventívnych opatrení je okrem spomínanej väzby a aj tzv. **neodkladné opatrenie** podľa § 324 a nasl. zákona č. 160/2015 Z. z. Civilného sporového poriadku v platnom znení. Jeho obsahom je v zmysle § 325 ods. 2 písm. e) cit. zákona dočasný zákaz vstupu do domu alebo bytu, v ktorom býva osoba, vo vzťahu ku ktorej je dôvodne podozrivá z násilia, prípadne je to podľa písm. f) citovaného zákona aj dočasný zákaz vstupu alebo obmedzenie vstupu do domu alebo bytu, na pracovisko alebo iné miesto, kde býva, zdržiava sa, alebo ktoré pravidelne navštevuje osoba, ktorej telesnú integritu alebo duševnú integritu svojim konaním ohrozuje, prípadne to ešte môže byť v zmysle písm. g) aj písomné, telefonické alebo elektronickou komunikáciou úplné alebo čiastočné nekontaktovanie sa, a konečne podľa písm. h) nepribližovanie sa alebo jeho obmedzenie smerom k osobe, ktorá tým môže byť ohrozená.

Oproti pôvodnému inštitútu predbežného opatrenia podľa § 76 ods. 1 písm. g) zákona č. 99/1963 Zb. Občianskeho súdneho poriadku, ide dnes o fakticky časovo vopred neobmedzené opatrenie, takže súd rozhoduje, na aký dlhý čas je toto opatrenie nevyhnutné, čo je nesporne jeho výhodou, naopak nevýhodou stále zostáva možnosť súdu rozhodnúť o ňom podľa písm. f), g) a h) v lehote do 30 dní od podania návrhu, ibaže by išlo o návrh na nariadenie neodkladného opatrenia podľa § 325 ods. 2 písm. e), kedy je súd povinný rozhodnúť do 24 hodín od doručenia návrhu. (t. j. zákaz vstupu do domu alebo bytu).

Samozrejme nemožno opomenúť ani sféru trestnoprávnu, predovšetkým § 208 Týranie blízkej a zverenej osoby zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v platnom znení, prípadne podľa § 360 –trestný čin Nebezpečného vyhrážania, alebo 360 a) citovaného zákona-trestný čin Nebezpečného prenasledovania a v prípade, ak je tu dôvodné podozrenie na spáchanie tohto trestného činu, podať zo strany obete alebo iných osôb trestné oznámenie. Práve v súvislosti s trestným činom týrania blízkej a zverenej osoby stáva sa skôr samozrejmosťou, aby bol ustanovený znalec z odboru psychológie/psychiatrie na posúdenie duševného stavu obvineného. Ak je tu vznesené obvinenie, potom treba tiež skúmať, či v uvedenom prípade nie sú naplnené **dôvody väzby** v zmysle § 71 ods. 1 písm. a), b) c) a nasl. zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v platnom znení.

Isté oprávnenia má v tomto zmysle aj policajt, ktorý je podľa § 27 a a nasl. zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v platnom znení, **oprávnený vykázať osobu z bytu alebo domu alebo iného priestoru, spoločne obývaného**

s **ohrozenou osobou** a aj z jeho bezprostredného okolia, ak možno očakávať útok na zdravie, slobodu, ľudskú dôstojnosť ohrozenej osoby, najmä vzhľadom najmä na predchádzajúce útoky, a to počas 10 dní od vykázania. V zákone sú potom uvedené podrobnosti takto realizovaného zásahu zo strany polície ako aj obmedzenia voči povinnej osobe. Na rozdiel od neodkladného opatrenia upraveného v Civilnom sporovom poriadku, je inštitút vykázania zo spoločného obydlija promptnejší, efektívnejší a poskytuje okamžitú ochranu ohrozovanej osobe, tým že násilník a obeť nezostávajú spolu v jednej domácnosti ako je to v prípade predbežného rozhodnutia, nie je nútená opúšťať obydlie alebo trpieť ďalšie útoky zo strany násilníka a žiť v strachu a obave o svoj život. Preto je dôležité, aby predbežnému opatreniu predchádzalo vykázanie a tým sa zabránilo vyššie spomenutým následkom.

V neposlednom rade ako núdzové a niekedy aj dlhodobejšie riešenie slúži možnosť vyhľadať **krízové centrum**, i.a. Brána do života, Pomoc obetiam násilia a i., ktoré poskytujú ženám sociálno-právne a psychologické poradenstvo.¹²⁴

Napriek sprievodnému psychologickému vyšetreniu potenciálneho páchatela domáceho násilia, týranie je náročné po stránke skutkovej. Nie je totiž ani zriedkavosťou, že trestné oznámenie, ktoré podáva manželka/matka dieťaťa sleduje aj iný úmysel, ako ochrániť seba alebo svoje deti pred násilným partnerom, býva to v mnohých prípadoch aktom pomsty, alebo snahou o získanie dieťaťa/detí do starostlivosti, prípadne ambíciou dočasne sa „zbaviť“ prítomnosti manžela, - tým, že bude vo väzbe, prípadne aj vo výkone trestu odňatia slobody. Dokazovanie býva v týchto prípadoch často mimoriadne náročné, zvlášť ak je postavené na ťažšie verifikovateľných tvrdeniach-výpovediach len samotnej obete, ak ide o formy psychického násilia, prípadne má charakter zneužívania maloletých detí. Treba pritom brať do úvahy, že ani pôvodca násilia v súčasnosti nemusí byť ľahko identifikovateľný, čo nepatrí do výsostného okruhu skutkového.

„(...) Otázka domáceho násilia, ktorú možno vnímať vo viacerých formách od fyzického po psychické násilie alebo slovné útoky... je ale všeobecný problém, ktorý zahŕňa všetky členské štáty ale týka sa najmä výsostného okruhu osobných vzťahov alebo blízkych vzťahov, no nie sú to len ženy, ktoré sú jeho obeťami. Európsky

¹²⁴ HLAVAČKOVÁ, Z.: *Krízové linky, poradne a krízové centrá pre týrané ženy, deti a obe domáceho násilia*, uverejnené v Pravda dňa 13. 3. 2015, [citované 04/20/2017], online: <https://zena.pravda.sk/rodina/clanok/348339-krizove-linky-poradne-a-krizove-centra-pretyrane-zeny-deti-a-obete-domaceho-nasilia/>.

*súd pre ľudské práva pripomína, že aj muži môžu byť obeťami domáceho násillia a rozhodne k obetiam patria aj deti, a to či už priamo alebo nepriamo. ...*¹²⁵

Ostatne aj výskumy, ktoré boli uskutočňované zhruba 10 – 15 rokov dozadu ukazujú, že paradoxne ženy, ktoré sú pohľadom geneticky usporobeneným ako slabšie, dopúšťajú sa v oveľa vyššom percente ako muži domáceho násillia, ktoré môže mať rôznu podobu.¹²⁶ Využívajú vyhružky, zastrašovanie, dokonca aj fyzické násillie, takže nedá sa hovoriť dnes korektne len o domácom násillí, ktoré smeruje od muža k žene, ale aj naopak. Súvisí to s tým, že pôvodne sa o fenoméne domáceho násillia nehovorilo vôbec, ale s poukazom na isté patriarchálne sklony mužov a postupnú emancipáciu žien aj vo vzťahu k rodinnému a partnerskému životu, začalo sa diskutovať a od slov viedla cesta k skutkom, teda aktívnej ochrane ženy v kontexte domáceho psychického a fyzického násillia, ale aj sexuálneho, ekonomického a sociálneho násillia. Prirodzene a cieľne zraniteľnou skupinou z dovtedy dostupných kazuistik vychádzali ženy, deti a geronti.¹²⁷ Obraz domáceho násillia nepodlieha teda dnes už stereotypnému modelu a hoci sa isté schémy vzhľadom na aktérov, spôsob uskutočnenia a dôsledky opakujú, problém sa javí oveľa komplikovanejší a komplexnejší. O to náročnejšie je potom aj úloha prevencie pred domácim násillím.

Treba si klásť otázku, či sú prostriedky predchádzania jeho vzniku zo strany štátu dostatočné, ak ide o ochranu života potenciálnych obetí domáceho násillia. Či nám hrozivé prípady skôr dokazujú, že ani najefektívnejší systém ochrany nedokáže zabrániť ľudskému faktoru, osobným zlyhaniam príslušných osôb, ktoré podcenia oznámenia o bezprostrednom ohrození života a zdravia.

Stále je otázne, či je systém prevencie dostatočne účinný a či neplatí pritom skôr, že právo síce bolo ako také zárukou, tzv. law in books, ale nebolo premietané v rovne praktickej-law in action. Možno nad všetky tieto otázky je vlastne odpoveď ukrytá v povinnosti vykonať všetko v rámci opatrení, aby sa predišlo fatálnym následkom.

¹²⁵ **Opuz v. Turecko**, rozsudok z 9. júna 2009, č. sťažnosti 33401/02, § 132).

¹²⁶ Rada pre práva dieťaťa SR: *Ženy sú vo vzťahoch viac ovládajúce a agresívnejšie ako muži*, prevzaté z Telegraph, dátum uverejnenia neuvedený; [cit. 19/04/2017], online: <<http://www.prava-deti.sk/clanky/rady-otazky-a-odpovede/zeny-su-vo-vztahoch-viac-ovladajuce-a-agresivnejšie-ako-muži/>>.

¹²⁷ Ibid.

Pomoc obetiam domáceho násilia vo vnútroštátnych a medzinárodných dokumentoch

Assistance to victims of domestic violence in national and international documents

JUDr. Dominika Danková

Abstrakt:

Tento príspevok sa zameriava na problematiku pomoci obetiam domáceho násilia vo vnútroštátnom ako i medzinárodnom kontexte. Otázky domáceho násilia, dnes už nie sú chápané len ako nástroje na zvýšenie popularity feministických hnutí a spolkov. Mnohé svetové organizácie, rovnako aj inštitúcie Európskej Únie, vyzdvihujú potrebu spolupráce a deklaráciu jednotného postupu pri jeho eliminovaní. Náš príspevok je určený každému, kto má záujem získať komplexný pohľad na rozsah ochrany poskytovanej ženám, deťom a iným osobám, ktoré možno z právneho hľadiska považovať za obeť domáceho násilia.

Abstract:

This article is focused on domestic violence victims support with regards to the national and international legal system in this field. It is not possible to consider the problematic of domestic violence as a way how feminist organizations increase their popularity. International organization and European Union institutions call for unified cooperate effort to eliminate domestic violence. Our article should be useful for everyone who is interested in achieving a comprehensive review of domestic violence survivor help system.

Kľúčové slová: Domáce násilie, obeť domáceho násilia, pomoc obetiam domáceho násilia.

Key words: Domestic violence, domestic violence victim, domestic violence victims support.

Úvod

Domáce násilie, žeby civilizačná choroba? To nie, skôr zabudnutá metla ľudstva, ešte pred pár rokmi tabuizovaná téma, ktorá sa derie na povrch. Príčinou tejto skutočnosti je to, že domáce násilie sa odohráva predovšetkým v chránenom

priestore vlastných štyroch stien. Táto problematika, hoci je obľúbenou témou pre stránky novín a pre médiá, ľudia sa ju snažia prehliadať. Ticho a po špičkách prechádzajú okolo „zakázanej izby“, mlčky prehliadajú to, čo sa skrýva za zatvorenými dverami.

Trestné právo pomáha, chráni, trestá a hľadá spravodlivosť. Žiadny problém neexistuje, pokiaľ nie je osoba, ktorá ním trpí, ktorá sa naň sťažuje a ktorú požívajú. Pochopenie spovede toku slov, sila ľudského záujmu, je možnou cestou k uzdraveniu rodiny. Cieľom tohto príspevku nie je preto len cez riadky potichu šepkať o formálnych aspektoch násilia v rodine, ale aj pokúsiť sa pochopiť následky, ktoré šíri okolo seba a poskytnúť komplexný pohľad na formy a úroveň pomoci, ktorá je resp. mala by byť pre obete zabezpečená.

Ako nájsť najefektívnejší liek v boji proti tejto nákaze a ako ho aplikovať, aby neprišlo k škodlivým následkom? Čím viac otázok si kladieme, a to nielen o príčinách, tým väčšia skupina problémov spätá s domácim násilím sa vytvára. Mnohé z nich zostávajú nezodpovedané, aj keď naliehavo volajú po riešení.

1. Pomoc obetiam domáceho násilia v rámci Slovenskej republiky

Obete domáceho násilia potrebujú informácie o prejavoch násilia, pravdepodobnom ďalšom vývoji, potrebujú vedieť, kde majú hľadať pomoc, aké si ich právne možnosti. Ďalej potrebujú morálnu podporu a povzbudenie, aby zvládli mimoriadne náročné situácie vlastnými silami. Okrem prevenčných opatrení, ktoré sú prostriedkom pomoci, môžeme hovoriť o intervencii, ktorá by sa mala realizovať tak v právnej oblasti, ako aj v oblasti poskytovania pomoci obetiam násilia. Právny systém môže zabrániť ďalšej viktimizácii, a to tým, že sa vylepší systém odporúčaní, poskytovaním informácií obetiam o zákonoch, právnej pomoci, azylovom ubytovaní, telefonických linkách pomoci, tiež informácií o mieste pobytu páchateľa a štatúte prípadu, poskytnúť obetiam advokátov. Mal by sa zefektívniť súdny proces, efektívne využívať podmienené prepustenie a ochranné opatrenia, umožniť aktívnej participácii obetí na súdnom procese. V oblasti poskytovania pomoci obetiam násilia by sa mali realizovať tieto intervenčné opatrenia: vytvárať a rozvíjať siete služieb pre obete násilia s ohľadom na ich špecifické potreby, skvalitniť a koordinovať prácu odborníkov,

ktorí sú zapojení do intervenčných a poradenských procesov. Hlavne poskytnúť obetiam materiálnu a emocionálnu podporu. Materiálnu podporu týkajúcu sa bezpečného ubytovania, starostlivosti o deti, prístupu ku komunitným službám. Emocionálnu podporu zahŕňajúcu poradenstvo, budovanie sebavedomia, sebaistoty, kurzy v rodičovskej starostlivosti.

Človek, ktorý prežil traumy sa z nej môže uzdraviť len v kontexte vzťahov, nikto sa z traumy nemôže uzdraviť v izolácii. Po istom čase sa na každej osobe, ktorá sa stala obeťou nejakého trestného činu, teda prežila určitú formu traumy, začínajú prejavovať znaky posttraumatickej stresovej poruchy. Sama obeť musí prejsť istú snahu, aby sa vyliečila, sama musí byť arbitrom svojho uzdravovania. Na druhej strane je nevyhnutné, a obzvlášť v prípadoch ak sa traumatická udalosť ako forma násillia odohrávala v rodine, aby tu bol niekto, kto poskytne radu, pomoc, starostlivosť, náklonnosť, oporu.

Práve v tomto smere zohrávajú významnú úlohu spoločenské organizácie (mimovládne organizácie, azylové domy, centrá pomoci), ktoré sa zameriavajú na boj s domácim násillím jednak v rámci širokej verejnosti, tak aj vo vzťahu k obetiam a samozrejme aj vo vzťahu k páchatelom.

Vo všeobecnosti rozlišuje dva základné typy páchatelov. Prvú skupinu tvoria osoby, ktoré sa dopúšťajú násillia v dôsledku rôznych vnútorných faktorov citovej nevyrovnanosti, napätia, úzkosti. Druhou skupinou páchatelov sú osoby trpiace určitou patologickou poruchou osobnosti, alebo ktorých konanie je ovplyvnené závislosťou na omamných látkach, ktoré deformujú ich správanie.

Jedným z najznámejších fungujúcich terapeutických projektov v zahraničí „Poradenstvo pre násilníckych mužov“, ktoré funguje od roku 1984 v Nemecu. Tieto služby sú bezplatné a vychádzajú z princípu dobrovoľnosti. Klientelu tvoria páchatelia fyzického násillia, sexuálneho násillia, ale aj mladiství páchatelia. Využívajú ich najmä osoby, ktorých násillie vyšlo na verejnosť. Páchatelia majú väčšinou vytvorenú nereálnu predstavu, obraz dokonalého muža, ktorý je úspešný, schopný a silný. Pokiaľ sami nespĺňajú takéto požiadavky sú frustrovaní, čo navonok demonštrujú násilným konaním. Ospravedlnenie často hľadajú v alkoholizme, v skutočnosti však alkoholikmi nie sú, alkohol je len zámienkou pre prejav násillia.

S násilníckymi mužmi pracujú psychológovia, individuálne aj v skupinách. Nejde o terapiu, ale o rozhovory, ktorých cieľom je aby násilník pochopil podstatu svojho správania sa, aby pochopil, že násillie je len ventiláciou

nahromadeného vnútorného napätia, a že emócie možno uvoľniť aj iným spôsobom ako agresiou. Základnými zásadami v postupe a v práci s nimi sú dobrovoľnosť, orientácia výhradne na agresora, dôraz na súčasnosť, princíp empatie a prevzatie zodpovednosti za svoje činy¹²⁸.

Na základe skúsenosti sa tento spôsob prevýchovy ukázal ako veľmi dobrý, s pomerne vysokou možnosťou opätovného začlenenia do spoločnosti a predovšetkým k získaniu opätovnej dôvery rodinných príslušníkov. Aby mohla byť táto liečba efektívna je potrebné, aby existovali zariadenia s dostatočne vyškoleným personálom, ktoré zaistia resocializáciu do spoločenského života. Terapia bude taktiež efektívna len v tom prípade, pokiaľ páchateľ preberie zodpovednosť za svoje činy. Tí, ktorí majú motiváciu ku zmene svojich postojov správania, budú s vysokou pravdepodobnosťou úspešní v terapeutickom programe. Ak sa páchatelia zúčastnia takýchto programov, len aby sa vyhli trestnému stíhaniu, alebo uväzneniu, môže to ohroziť jeho efektívnosť.

Oveľa väčšia pozornosť ako páchateľom, či už na úrovni spoločnosti, alebo diagnostických a autoterapeutických programov, sa venuje obetiam domáceho násillia. Špecifickosť tohto problému si vyžaduje, aby sa práve im dostalo osobitnej empatie a adekvátne starostlivosti. Základom efektívnej pomoci je voľba správnej liečby. Základným nástrojom sú spravidla skupinové alebo individuálne sedenia s terapeutom. Spriaznenosť v rámci terapie sa nedá brať ako niečo, čo vzniká automaticky, musí sa vybudovať aj za cenu mnohých obetí a podieľa sa na tom tak pacient ako aj terapeut. Vyžaduje si vzťah spolupráce, v ktorom obaja partneri vychádzajú zo zásady mlčky predpokladanej dôvery, pričom ako hodnotná a účinná metóda sa využívajú skôr presvedčovanie a vzájomnosť, a nie donucovanie, sila a autoritárske ovládanie¹²⁹.

Z hľadiska typu obetí pomoc takýchto inštitúcií vyhľadávajú predovšetkým ženy a deti, ktoré sú často v zlom psychickom a fyzickom stave. Spravidla je ich postavenie charakteristické tým, že vzhľadom na dovtedajšiu všeobecnú závislosť od páchateľa a izolovanosť od ľudí, nemajú predstavu o reálnom fungovaní spoločenských vzťahov. Aj z tohto hľadiska zohrávajú významnú úlohu mimovládne inštitúcie, ktoré vytvárajú účinný systém pomoci.

Takýto systém pomoci by mal predovšetkým obsahovať:

- telefonickú infolinku,

¹²⁸ KACIFIRKOVÁ, M. 2005: Domáce násillia. In: *Trestní právo* 9/2005, s. 5 – 8.

¹²⁹ HERMA, J. L., 2001: Trauma a uzdravenie. In: *Aspekt*, 2001, s. 189.

- 24 hodinovú službu s možnosťou získať základné informácie o formách pomoci,
- pomoc v kríze, ktorá obsahuje možnosť krátkodobého ubytovania po dobu maximálne piatich dní, s cieľom poskytnutia bezpečného miesta a k hľadaniu riešenia vyhrotenej životnej situácie,
- ambulantný program, ktorý predstavuje pomoc klientkám, ktorých situácia si nevyžaduje ubytovanie v zariadení,
- následná starostlivosť predstavuje prácu s klientkou po skončení pobytového programu propagácia a osvetová činnosť.

Nástroje využívané pri práci s obeťou domáceho násilia majú osobitný charakter a je potrebné, aby napomohli obeti posilniť jej postavenie, získať dôveru, vyvíjať iniciatívu a prostredníctvom vzťahov s ľuďmi, obnoviť aj jej vlastné psychické schopnosti.

Na zabezpečenie týchto cieľov sa využívajú nasledovné metódy práce:

- špeciálne odborné poradenstvo,
- aktivačné metódy s výchovným kontextom (samotné riešenie sociálnej situácie, vytvorenie návykov k správneému životnému štýlu),
- pomoc pri presadzovaní práv a záujmov (vypracovanie návrhu na rozvod, doprevádzanie na pojednávanie),
- socioterapia,
- psychoterapia (odstránenie psychických problémov, odbúranie pocitov viny, posilnenie sebavedomia),
- videotréning interakcie,
- pedagogické a psychologické metódy¹³⁰.

Osobitné postavenie majú zariadenia, ktoré popri psychologickej pomoci poskytujú aj osobitnú materiálnu pomoc. Majú charakter akejsi umelo vytvorenej komunity. Jedným z prvých takto fungujúcich domov pre obeť bol a ja FRAUENHAUS založený v roku 1976 v Nemecku. Prijíma ženy počas celého dňa, teda 24 hodín denne. V domove sa nachádzajú jednak miestnosti určené na spanie pre ženy s deťmi ako aj špeciálne priestory (herne, škola) pre deti a mládež. Každá žena pri prijatí do útulku rozhodne, či potrebuje okamžitú lekársku pomoc alebo starostlivosť a taktiež rozhodne, o tom ako budú

¹³⁰ BEDNÁŘOVÁ, Z. 2001: Práce s oběťmi domácího násilí v Psychosociálním centru ACORUS. Domáce násilie II. Občianske združenie pomoc ohrozeným deťom. Bratislava, 2001, s. 36.

ubytované jej deti. Pracovníčky jej vysvetlia, že ona sama určí dĺžku pobytu v útulku a že miesto jej pobytu bude utajované. Ženu podporujú najmä v tom, aby začala myslieť na seba a na svoje potreby. Snažia sa ju presvedčiť, aby si svo-je negatívne pocity voči mužovi priznala, aby sa stala samostatnejšou a nemala strach z budúcnosti bez súčasného partnera¹³¹.

Prevádzka takýchto azylových domov je veľmi drahá a náročná. Jednak z hľadiska priestorov a ich prevádzkovania ako aj z dôvodu zabezpečenia dosta-točne kvalitného personálu, ktorý by bol ochotný pracovať len za symbolickú odmenu. Vo väčšine krajín, z toho dôvodu, potreba prevažuje nad skutočne existujúcou lôžkovou kapacitou. Akékoľvek bezpečné miesto, ktoré je schopné prijať obeť alebo potencionálnu obeť, na prechodný čas v rámci krízy, sa môže stať aspoň parciálnym riešením, ktoré je vždy lepšie ako žiadne. Ukazuje sa, že najefektívnejšie záchranné siete (organizácie) budú tie, ktoré sú napojené na políciu, ktorá je schopná zabezpečiť okamžité umiestnenie obete na utajenom mieste, bez toho, že by mal páchatel akúkoľvek vedomosť o jej pobyte¹³². Po za-bezpečení materiálnej pomoci možno začať s psychickým uzdravovaním obete priamo v azylovom zariadení.

Osobitný význam z hľadiska autoterapeutických a diagnostických centier zohrávajú inštitúcie zamerané na prácu s týranými deťmi, respektíve deťmi, kto-ré prežili akúkoľvek z foriem domáceho násillia v rodine. Dieťa sa rodí ako tabula rasa a počas svojho života prijíma a vníma to, čo sa okolo neho odohráva. Tak sa postupne formuje jeho osobnosť. V dôsledku týrania je častokrát značne na-rušená. Môže dochádzať k patologickým prejavom a poruchám. Najmä pokiaľ je dieťa dlhodobo týrané nerozlišuje medzi dobrým a zlým.

Práca s deťmi vyžaduje ešte citlivejší prístup ako pri iných obetiach, bez ohľadu na druh násilnej činnosti, a rovnako jej nevyhnutné zvoliť správnu cestu k poznaniu prežitej skúsenosti. Dnes, najmä vo svete veľmi využívaným pros-triedkom je metóda „Arteterapie“. Verbálny charakter terapie u detí, nie je až tak efektívny ako v prípadoch dospelých obetí a to predovšetkým pre existenciu atocenzúry u adolescentov a pre ich inklinovanie k fabulovaniu. Mnohé často-krát nevedia, čo sa deje, netušia že konanie voči nim je nemorálne a nesprávne. Myslia si, že to čo sa odohráva je bežnou súčasťou života, ale na druhej strane

¹³¹ Všeobecné predstavenie práce v útulku pre ženy. Domáce násillie. Občianske združenie pomoc ohrozeným deťom. Bratislava 2001, s. 23 – 29.

¹³² Stratégie eliminácie násillia voči ženám. Úrad OSN pre kontrolu drog a prevencie kriminality. Centrum pre medzinárodnú prevenciu kriminality. Bratislava, 2000, s. 57.

tušia, že sa o tom nehovorí. V niektorých prípadoch môžu byť pod hrozbou trestu k mlčanlivosti zaviazaný agresorom. Pri využívaní „Arteterapie“ ako formy výtvarnej reči sa na povrch, aj nevedome, vyplavia obsahy a symboly, ktoré môžu hrať kľúčovú úlohu v úspešnom monitorovaní i odhaľovaní týrania. U týraných detí možno pozorovať regres v správaní. Kresba môže byť akýmsi prvým krokom k prelomeniu mlčania o traumatickom zážitku, k odstráneniu bariéry. Cieľom tohto programu je nielen diagnostika, ale hlavne terapia, zmena pohľadu dieťaťa na seba samého¹³³.

Vyňatie týraného dieťaťa z patologického rodinného prostredia a potrestanie vinníkov často pre dieťa znamená ukončenie trápenia, psychickú a fyzickú úľavu. Samozrejme ide o závažné rozhodnutie, pri ktorom nezastupiteľnú úlohu zohrávajú aj diagnostické centrá a psychologické poradne.

Centrá pomoci fungujúce v rámci Slovenskej republiky

V Slovenskej republike aj napriek tomu, že situácia nie je úplne ružová, od roku 1999 sa udiali významné zmeny, ktoré viedli k vzniku špecializovaných zariadení pre obete domáceho násilia. Práve pod vplyvom mimovládnych organizácií sa zvýšil aj záujem štátu o zabezpečenie, aspoň základných potrieb osôb, ktoré sú v dôsledku protiprávneho konania, voči nim, nútené opustiť vlastné rodinné zázemie.

Novelizácia zákona o sociálnej pomoci z roku 1999 umožnila umiestňovať v domovoch pre osamelých rodičov aj týrané ženy s deťmi, a novelizácia tohto zákona z roku 2000 umožnila zriaďovať osobitné útulky. Dovtedy nebol na Slovensku žiadny typ zariadenia, v ktorom by mohli nájsť útočisko obete domáceho násilia (predovšetkým týrané ženy a ich deti).

Ubytovanie a pomoc, v akejkoľvek forme, je poskytované dospelaj osobe len za určitý minimálny poplatok. Ubytovanie pre deti je spravidla bezplatné, môže sa však líšiť v závislosti od toho, či ide o štátne alebo neštátne zariadenia. Z dôvodu, že počet miest v azylových domoch je limitovaný, musí osoba, ktorej sa má ubytovanie a pomoc poskytnúť, spĺňať určité kritéria naliehavosti (bezprostredné ohrozenie páchatelom).

Jednou z prvých na Slovensku fungujúcich a riadne registrovaných mimovládnych organizácií, je organizácia *Pro familia* z Humenného, ktorá zastupuje

¹³³ ŠIČKOVÁ, J. 2001. Diagnostické možnosti arteterapie u týraných a zneužívaných detí. Domáce násilie II. Občianske združenie pomoc ohrozeným deťom. Bratislava, 2001, s. 32.

Slovenskú republiku aj v projekte WAVE (Woman against violence Europe). Táto organizácia disponuje pomocou v podobe finančných prostriedkov, ktoré jej poskytuje vláda.

Ženské domy, ktoré prevádzkuje táto organizácia poskytujú:

- 24 hodinovú prevádzku služby,
- časovo neobmedzený pobyt,
- posilnenie žien, ktoré prežili násilie,
- prístup pre všetky ženy, ktoré sa stali obeťami domáceho násillia,
- vyškolený personál.

Popri pomoci v samotnom zariadení poskytuje svoje služby aj ambulantne, pričom sa zameriava na prácu s celou rodinou, teda aj s páchatelom. Cieľom je hľadať správnej cesty a obnovenie rodinného puta.

Ďalšou mimovládnu organizáciou fungujúcou v rámci Slovenska bolo krízové centrum, *Brána do života*. V roku 2001 bolo založené pani Máriou Preložnou. Toto krízové centrum rovnako poskytuje azylové ubytovanie pre obeť domáceho násillia. Hlavnou pracovnou náplňou je predovšetkým zvýšenie citlivosti verejnosti, vytváranie spoločenského povedomia voči domácemu násilliu a jeho obeťam a tiež snaha o nájdenie nových možností podpory. Okrem toho sa snaží o vybudovanie lepšej komunikácie medzi pomáhajúcimi inštitúciami a ďalšími zainteresovanými najmä políciou, orgánmi zdravotnej starostlivosti a sociálnymi inštitúciami. Sociálnu pomoc, právne, sociálne poradenstvo poskytuje aj ambulantne. Pri práci s obeťami využíva vyškolený personál rôzne formy diagnostických a psychoterapeutických metód. Cieľom diagnostickej práce je rozpoznať individuálne obtiaže klientov, ktorí zažili domáce násillie, pre potreby krízovej intervencie a psychoterapie. Psychoterapeutická práca s obeťami je realizovaná v širokom zábere a to od krízovej intervencie cez krátkodobú a dlhodobú individuálnu terapiu, relaxácie až po skupinovú či rodinnú terapiu. Práca psychológa zahŕňa aj podporu vzťahu matka a dieťa, ktorý môže byť v dôsledku prežívania dlhodobého násillia značne narušený. Osobitne sa venuje aj práci s deťmi ktoré sa stali obeťami týrania alebo zanedbávania a to prostredníctvom tvorivých dielní a iných záujmových aktivít. Vypracúva aj odborné posudky pre potreby súdu predovšetkým pokiaľ ide o rozhodovanie o zverenie dieťaťa do starostlivosti len jedného z rodičov, alebo v prípade trestného stíhania jedného z nich. Takto vypracovaný posudok môže pomôcť

objasniť závažnosť násilia pozorovaného alebo zažitého dieťaťom v rodine¹³⁴. V tejto súvislosti si dovoľíme spomenúť aj ďalšie mimovládne organizácie, ktoré významným spôsobom prispievajú k zlepšeniu pomoci obetiam domáceho násilia, a to najmä násilia páchaného na ženách a ich deťoch. Ide o organizáciu MY Mamy¹³⁵ o.z. Prešov, ktoré poskytuje strániace krízové poradenstvo ženám, obetiam násilia v párových vzťahoch a ich deťom, venuje sa základnému a špecializovanému sociálnemu poradenstvu pre túto cieľovú skupinu a poskytuje krátkodobé ubytovanie v zariadení núdzového bývania. Okrem krízového strániaceho poradenstva poskytuje aj právnu, psychologickú a terapeutickú pomoc a organizuje a vedie podporné skupiny pre súčasné a bývalé klientky a ženy so záujmom o témy rodovej rovnosti a rodovo podmieneného násilia. Ďalším významným subjektom v tejto oblasti je n.o. **POMOC OBETIAM NÁSILIA – VICTIM SUPPORT SLOVAKIA**¹³⁶, ktoré poskytuje služby právnikov, psychológov, sociálnych poradcov.

Významný krok vpred vo sfére zariadení zameraných na ochranu a starostlivosť o deti, mládež a mladistvých predstavuje Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele č. 305/2005 Z. z. Dotýka sa nevyhnutnej úlohy štátu v súvislosti so sociálnoprávnu ochranou a starostlivosťou o mládež. Tento zákon upravuje sociálnoprávnu ochranu detí a sociálnu kuratelú ako jeden z prostriedkov na zabezpečenie predchádzaniu vzniku krízových situácií v rodine, ochrany práva a právom chránených záujmov detí, predchádzanie prehlbovaniu porúch psychického, fyzického a sociálneho vývinu detí a plnoletých fyzických osôb a na zamedzenie nárastu sociálno-patologických javov.

Určitým nedostatkom na Slovensku je, že neexistuje žiadne špecializované zariadenie, ktoré by pracovalo s páchatelom domáceho násilia, ktoré by mu dokázalo ukázať cestu späť do rodiny a do spoločnosti. Málo tých, ktorí sa dopustili násilia na osobe blízkej, si uvedomuje svoje konanie. Potreba násilia je pre nich silnejšia, stupňujúca, ako droga, jej nevyhnutnosť sa zvyšuje každým útokom a v prípade ľahkej dostupnosti sa stáva bežným kolobehom života. Aj preto dochádza ku generalizácii, že väčšina agresorov nie je pre spoluprácu motivovaná, že ich prevýchova je zbytočná a návrat do rodiny nepredstaviteľný. Podrobenie sa liečeniu, či už ambulantne, alebo v špecializovanom zariadení,

¹³⁴ www.branodozivota.sk.

¹³⁵ http://www.mymamy.sk/clanok/2/hlavne_poslanie_organizacie.html.

¹³⁶ <http://pomocobetiam.sk/o-nas/>.

predstavuje Trestný zákon ako jednu z foriem sankcie, ktorú možno uložiť popri inom treste (s výnimkou trestu odňatia slobody). Účasť na psychologickom poradenstve alebo na psychoterapii môže predstavovať aj akýsi alternatívny postih pre páchatela¹³⁷. Zahraničné výskumy preukazujú, že efektívnosť takýchto programov je nízka vzhľadom na ich vynútený charakter. Nemožno však takto generalizovať, je potrebné vytvoriť priestor pre páchatelov, aby sa naučili zvládať svoj hnev, aby dokázali rozpoznať to, čo v nich môže vyvolávať agresivitu. Za najefektívnejšie možno považovať skupinové terapie, na ktorých sa páchatelia môžu stretnúť s reálnym obrazom ich konania (od iných agresorov počúvajú o tom, čoho sa dopúšťali aj oni sami). Veď práve cestou prevýchovy možno zmeniť náhľad na hodnoty života a zdôrazniť zodpovednosť každého z nás.

Úloha diagnostických a autoterapeutických zariadení je neopomenuteľná. Bez pomoci vyškolených odborníkov a preukázania skutočného záujmu o zmenu sa páchatelovi ani obeti nikdy nepodarí anulovať traumatickú skúsenosť. Dôvera a snaha počúvať je to prvoradé, čo potrebujú pre pocit istoty a cestu k sebe samému. V roku 2015 bol Alianciou žien Slovenska zrealizovaný projekt s názvom „Projekt Intervenčné centrum – projekt práce s páchatelmi rodovo podmieneného násillia“.

2. Pomoc obetiam domáceho násillia v medzinárodných dokumentoch

Mnohé medzinárodné dokumenty o ľudských právach, vychádzajúc z tejto skutočnosti, kladú na štáty povinnosť podniknúť všetky kroky smerujúce k eliminácii násillia páchaného na ženách, ktorých súčasťou je aj poskytnutie podpory a ochrany ženám zažívajúcim násillie a ich deťom.¹³⁸

Medzi kroky smerujúce k eliminácii násillia páchaného na ženách, ku ktorým sú jednotlivé štáty rôznymi medzinárodnými inštitúciami vyzývané, patrí okrem iného aj poskytovanie podpory a ochrany ženám zažívajúcim násillie a ich deťom a to prostredníctvom poskytovania špecializovaných služieb.

¹³⁷ SOPKOVÁ, E. 2001.: O násillí páchanom na ženách. Aspekty násillia páchaného na ženách. Aspekt 2001, s. 347.

¹³⁸ BOHONY, B. et al. 2015. *Štandardy komplexnej podpory a ochrany žien zažívajúcich násillie*. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2015, s. 36 – 48.

Na poskytovanie takýchto služieb vyzvala v Rezolúcii Valného zhromaždenia OSN o eliminácii násilia páchaného na ženách¹³⁹ už v roku 1993 jednotlivé štáty Organizácia spojených národov (ďalej len ako „OSN“).

Základný ľudsko-právny rámec je zakotvený v medzinárodných dohovoro-
ch na ochranu ľudských práv. Tieto dohovory okrem špecifikácie konkrétnych
ľudských práv, ktoré majú zmluvné štáty povinnosť garantovať, zakotvujú aj
tzv. pozitívnu povinnosť štátov prijímať konkrétne opatrenia smerujúce k pred-
chádzaniu, odstraňovaniu a sankcionovaniu konkrétnych prípadov porušova-
nia ľudských práv, samozrejme vrátane prípadov násilia páchaného na ženách.
Mnohé z týchto dohovorov sú právne záväzné. Medzinárodnými inštitúciami
na ochranu ľudských práv sú navyše aj vytvorené medzinárodné mechanizmy,
ktoré dohliadajú na ich dodržiavanie zo strany zmluvných štátov. V kontexte
Slovenska je nevyhnutné na tomto mieste pripomenúť, že v zmysle článku 7
ods. 5 Ústavy SR majú medzinárodné zmluvy o ľudských právach prednosť pred
zákonmi Slovenskej republiky. Niektoré dokumenty prijímané medzinárodný-
mi inštitúciami na ochranu ľudských práv síce nemajú právne záväzný charakter,
ale štáty prejavili v rôznej miere politickú vôľu ich rešpektovať.¹⁴⁰

OSN v roku 1948 prijala Všeobecnú deklaráciu ľudských práv, ktorá aj na-
priek tomu, že nie je právne záväzným dokumentom, poskytuje základný ka-
talóg ľudských práv, z ktorého vychádzajú ďalšie právne záväzné medzinárod-
né dohovory, prijaté nielen OSN v nasledujúcich rokoch. Medzinárodný pakt
o občianskych a politických právach (ďalej len ako „ICCPR“)¹⁴¹ prijatý v roku
1966 garantuje právo na život (čl. 6), zakazuje mučenie a iné neľudské zaob-
chádzanie alebo trest (čl. 7), právo na rešpektovanie súkromného života (čl. 17)
a právo na rovné zaobchádzanie pred zákonom (čl. 26). Nad dodržiavaním práv
garantovaných ICCPR dohliada Výbor OSN pre ľudské práva, ktorý prijíma
jednak individuálne sťažnosti osôb, ktoré namietajú porušenie ich práv podľa
ICCPR a vydáva rozhodnutia, ktoré sa zmluvné štáty zaviazali rešpektovať. Vý-
bor tiež pravidelne prerokúvava periodické správy zmluvných štátov ohľadne
dodržiavania práv a plnenia si záväzkov im vyplývajúcich z ICCPR a vydáva

¹³⁹ Rezolúcia VZ 48/104, 1993 (CEDAW), článok 4 (g).

¹⁴⁰ BOHONY, B. et al. 2015. *Štandardy komplexnej podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2015, s. 36 – 48.

¹⁴¹ Publikovaný v Zbierke zákonov ako Vyhláška ministra zahraničných vecí pod č. 120/1976 Zb.

tzv. záverečné odporúčania („*concluding observations*“) jednotlivým zmluvným štátom v záujme zabezpečenia dôsledného napĺňania záväzkov podľa ICCPR.¹⁴²

Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (ďalej len ako „ICESCR“), prijatý taktiež v roku 1966, garantuje právo na ochranu zdravia (čl. 12 ods. 1) a právo na vzdelanie (čl. 13 ods. 1). Oba Pakty v čl. 3 garantujú právo na ochranu pred diskrimináciou pri realizácii práv v nich zakotvených. Nad dodržiavaním práv garantovaných ICESCR dohliada Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, ktorý podobne ako V svojich ostatných záverečných odporúčaní Výbor vyzval Slovenskú republiku, aby „*zintenzívnila opatrenia smerujúce k predchádzaniu a eliminácii domáceho násillia, zvlášť násillia páchaného na ženách.*“

Dohovor OSN proti mučeniu a krutému a neľudskému zaobchádzaniu alebo trestu zakazuje akékoľvek mučenie alebo kruté a neľudské zaobchádzanie či trest a ukladá zmluvným štátom prijať jednak vnútroštátnu legislatívu, ktorá zakazuje takéto konanie a viesť v týchto prípadoch účinné vyšetrovanie.

Vo vzťahu k dodržiavaniu práv detí a ich ochrane pred násillím je dôležitým dokumentom Dohovor OSN o právach dieťaťa, ktorý bol prijatý Valným zhromaždením OSN v roku 1989 a ktorý Slovenská republika ratifikovala. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, za zaviazali prijať všetky potrebné zákonodarné, administratívne, sociálne a výchovné opatrenia pre ochranu detí pred akýmkoľvek telesným alebo duševným násillím, urážaním alebo zneužívaním, zanedbávaním alebo nedbalým zaobchádzaním, trýznením alebo vykorisťovaním, vrátane sexuálneho zneužívania počas obdobia, keď sú v starostlivosti jedného alebo oboch rodičov, zákonných zástupcov alebo akýchkoľvek iných osôb.

Na pôde OSN bol v roku 1978 prijatý Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (ďalej len ako „CEDAW“),¹⁴³ ktorý síce explicitne neobsahuje žiadne ustanovenie o násillí páchanom na ženách, avšak Výbor OSN na odstránenie diskriminácie žien (ďalej ako „Výbor CEDAW“), ktorý dohliada nad dodržiavaním práv garantovaných týmto dohovorom, v rámci svojej činnosti, okrem iného aj v ním vydanom Všeobecnom odporúčaní č. 19, opakovane konštatoval, že násillie páchané na ženách je jednou z foriem diskriminácie a predstavuje porušovanie nasledujúcich ľudských práv: práva na

¹⁴² BOHONY, B. et al. 2015. *Štandardy komplexnej podpory a ochrany žien zažívajúcich násillie*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2015, s. 36 – 48.

¹⁴³ Publikovaný v Zbierke zákonov pod č. 62/1987 Zb.

život, práva nebyť podrobený/-á mučeniu, krutému a neľudskému zaobchádzaniu alebo trestu, práva na rovné zaobchádzanie, práva na rovnú ochranu v súlade s humanitárnymi normami v čase medzinárodného alebo vnútroštátneho ozbrojeného konfliktu, práva na osobnú slobodu a bezpečnosť, práva na rovnú ochranu podľa zákona, práva na rovnosť v rámci rodiny, práva na najvyšší dosiahnuteľný štandard telesného a duševného zdravia a práva na rovné zaobchádzanie pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti a v prípade ak je to potrebné, aj právo na poskytnutie bezplatnej zdravotnej starostlivosti, práva na spravodlivé a uspokojivé pracovné podmienky.¹⁴⁴

Základným ľudsko-právnym dokumentom prijatým na pôde Rady Európy v roku 1950 je Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd, ktorý sa stal pre Slovenskú republiku ako členský štát Rady Európy právne záväzný dňa 1. 1. 1993.¹⁴⁵ Dohovor obsahuje katalóg základných práv, ktorý sa zmluvné strany, vrátane Slovenskej republiky, zaviazali dodržiavať voči osobám nachádzajúcim sa pod ich suverenitou. V kontexte násilía páchaného na ženách Dohovor zakotvuje nasledujúce práva a slobody: právo na život (čl. 2 Dohovoru), zákaz mučenia, neľudského a ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (čl. 3 Dohovoru), zákaz otroctva a nútenej práce (čl. 4 Dohovoru), právo na slobodu a osobnú bezpečnosť (čl. 5 Dohovoru), právo na spravodlivé súdne konanie, zahrňujúce právo na spravodlivé, verejné pojednanie vecí v primeranej lehote nezávislým, nestranným a zákonným súdom (čl. 6 Dohovoru), právo na rešpektovanie rodinného a súkromného života (čl. 8 Dohovoru), právo na ochranu práv priznaných Európskym dohovorom pred vnútroštátnymi orgánmi (čl. 13 Dohovoru) a zákaz diskriminácie založenej na akomkoľvek dôvode, vrátane pohlavia a príslušnosti k rodu (čl. 14 Dohovoru).¹⁴⁶

Rada Európy v roku 2011 prijala Dohovor o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu (ďalej len ako „Istanbulský dohovor“). Slovenská republika bola jedným z prvých štátov, ktoré Istanbulský dohovor ešte v roku 2011 podpísali, avšak doposiaľ ho neratifikovala. Dohovor je vôbec prvou právne záväznou medzinárodnou zmluvou, ktorá sa komplexne venuje

¹⁴⁴ BOHONY, B. et al. 2015. *Štandardy komplexnej podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2015, s. 36 – 48.

¹⁴⁵ Publikovaný v Zbierke zákonov ako Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí pod č. 209/1992 Zb.

¹⁴⁶ BOHONY, B. et al. 2015. *Štandardy komplexnej podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2015, s. 36 – 48.

problematike násilia páchaného na ženách a záväzkom štátov v tejto oblasti. Istanbulský dohovor sa špecificky venuje aj ochrane a podpore žien, ktoré zažívajú násilie a stanovuje všeobecné záväzky, ktoré musia zmluvné štáty pri poskytovaní ochranných a podporných služieb rešpektovať. Pričom Istanbulský dohovor ukladá zmluvným štátom, aby ním vykonávané legislatívne a iné opatrenia boli založené na:

- rodovom chápaní násilia na ženách a domáceho násilia a zamerané na ľudské práva a bezpečnosť ženy zažívajúcej násilie,
- integrovanom prístupe, ktorý berie do úvahy vzťah medzi ženami zažívajúcimi násilie, páchatelmi, deťmi a ich širším spoločenským prostredím,
- zamerané na predchádzanie sekundárnej viktimizácie,
- zamerané na emancipáciu a ekonomickú nezávislosť žien zažívajúcich násilie,
- v prípade potreby umožňovali na jednom mieste nájsť škálu služieb zameraných na ochranu a podporu,
- riešiť špecifické potreby a dostupnosť zraniteľným jedincom vrátane detí zažívajúcich násilie.¹⁴⁷

Vláda Slovenskej republiky sa zaviazala tento dohovor ratifikovať do konca roku 2016, čím sa stane pre ňu právne záväzným dokumentom. Je preto nevyhnutné ho považovať za základný právny rámec, z ktorého Slovenská republika vychádzala pri pri nastavovaní štandardov a metodík podporných služieb ženám zažívajúcim násilie.¹⁴⁸

Záver

Spracovaním problematiky pomoci obetiam domáceho násilia sme chceli poukázať na závažnosť tohto problému a na potrebu jeho riešenia. Za zľahčovanie tohto problému sa platí príliš vysoká daň, nielen v oblasti ľudských práv, ale aj v ekonomickej oblasti. Pomerne ľahko možno spočítať náklady na liečenie, zranenie, ochorenie vyvolané chronickým stresom, náklady na zákrok polície, činnosť súdov, no nedajú sa ekonomicky vyčíslieť osobné tragédie obetí

¹⁴⁷ BOHONY, B. et al. 2015. *Štandardy komplexnej podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2015, s. 36 – 48. http://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/NP/podpora_prevenirie/dokument_standardy_komplexnej_podpory_a_ochrany_zien_zazivajucich_nasilie.pdf.

¹⁴⁸ BOHONY, B. et al. 2015. *Štandardy komplexnej podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2015, s. 36 – 48.

domáceho násilia, ich strach, bolesť, negatívne vzory pre deti, ktoré časti idú v "šlapajách" svojich rodičov.

Za posledné roky nastal v Slovenskej republike výrazný pozitívny posun v pomoci obetiam domáceho násilia, a to najmä v poskytovaní finančnej pomoci mimovládny organizáciám zaoberajúcich sa touto problematikou, vypracovaním dokumentov ako napr. Štandardy komplexnej podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie, Metodiky k poskytovaniu komplexnej podpory a ochrany ženám zažívajúcim násilie a ich deťom.

Dôkaz toho, že Slovenská republika má záujem aj túto nerovnosť riešiť, je príprava zákona o obetiach v gescii Ministerstva spravodlivosti, ktorý je v súčasnosti v procese prípravy paragrafového znenia. Na príprave uvedeného zákona sa podieľajú odborníci zo štátneho ale aj mimovládneho sektora.

Na záver tohto príspevku stojí za zmienku otázna skutočnosť, prečo týraná žena, ktorá nedokáže ochrániť seba, svoje deti a uniknúť z násilného vzťahu je veľmi často posudzovaná negatívnejšie ako muž, ktorý násilie pácha. A prečo domáce násilie páchané na ženách je tolerované oveľa viac, než keď je páchané na deťoch, či starých ľuďoch? Veď žiadne verbálne správanie neoprávňuje k použitiu fyzického násilia.

Použitá literatúra:

- BACK, C. H.: Black law dictionary I. Victoria Publishing, 1999,
- BANGO, D., VIKTORYOVÁ, J., VAJZER, L.: *Vyšetrovanie domáceho násilia páchaného na ženách*. Bratislava: Akadémia PZ, 2005,
- BABJAKOVÁ, L., SOPKOVÁ, E.: Legislatívne úpravy domáceho násilia. *Justičná revue*, 54, 2002, č. 11, s. 1241,
- BEDNÁŘOVÁ, Z.: Práce s oběťmi domácího násilí v Psychosociálním centru ACORUS. Domáce násilie II. Občianske združenie pomoc ohrozeným deťom. Bratislava, 2001,
- BLANK, R. et al., 2015, WAVE report 2014, Specialized womens'support services and new tools for combatting gender-based violence in Europe., Vienna, 2015,
- BODNÁROVÁ, B., FILADELFIOVÁ, J.: Domáce násilie na Slovensku. Priebežná správa z výskumu. Bratislava: Medzinárodné stredisko pre štúdium rodiny, 2002,

-
- BOHONY, B. et al. 2015. *Štandardy komplexnej podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2015, s. 36 – 48,
- ČENTÉŠ, J. a kol. 2016. *Trestný zákon. Veľký komentár. 3. aktualizované vydanie*. Bratislava, 2016,
- DURDÍK, T.: Nové trendy v řešení fenoménu domácího násilí v ČR. Státní zastupitelství, 12/2004,
- HERMA, J. L.: Trauma a uzdravenie. Aspekt, 2001, HREBÍKOVÁ, V.: Problematika domácího násilí v rovine psychologické, sociálnej a právnej. Justičná revue, 56, 2004, č. 3, s. 344 – 345,
- GJUROVIČEVÁ, Š., KOCOURKOVÁ, J., KOUTEK, J.: Podoby násilí v rodině. Praha: Vyšehrad, spol. s r.o., 2000,
- HOLOMEK, J., 2010: Výskum obetí kriminality v rokoch 2007 – 2010 v Slovenskej republike (tendencie, odhad latencie) v Záhora, J., Kert, R., (ed.) 2010: Obete kriminality- Victims of Crime. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, Bratislava, Paneurópska vysoká škola,
- KACIFIRKOVÁ, M.: Domáce násilí. Trestní právo 9/2005, s. 5 – 8,
- MACHÁČKOVÁ, R.: Domáce násilí, některé právní aspekty, vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí. Institut pro kriminologii a sociální prevencii. Praha, 2001,
- PIRŠELOVÁ, J.: Zhodnotenie využívania prostriedkov trestného práva proti domácemu násiliu voči ženám a deťom. Generálna prokuratúra Slovenskej republiky. 2002,
- SOPKOVÁ, E.: O násilí páchanom na ženách. Aspekty násilí páchaného na ženách. Aspekt 2001,
- ŠIČKOVÁ, J.: Diagnostické možnosti arteterapie u týraných a zneužívaných detí. Domáce násilie II. Občianske združenie pomoc ohrozeným deťom. Bratislava, 2001,
- ŠRÁMOVA, B.: Domáce násilie páchané na deťoch a mládeži. Vybrané sociálno-psychologické aspekty. Nitra, 2004.
- Deklarácia OSN o prevencii zločinnosti a o zaobchádzaní s páchatelmi trestných činov

Deklarácia OSN o odstránení násilia páchaného na ženách (1993)

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele
a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach
a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov
(antidiskriminačný zákon)

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník

Zákon č. 36/2005 Z. z. Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Pomoc obetiam domáceho násilia¹⁴⁹

Assistance to victims of domestic violence

*doc. JUDr. Peter Polák, PhD.*¹⁵⁰

Abstrakt:

Problematica poskytovania pomoci obetiam domáceho násilia je vzhľadom na účel takej pomoci, ako aj vzhľadom na náročné a všestranné podmienky jej realizácie, stále v centre záujmu odbornej a laickej verejnosti. Obete domáceho násilia majú, ako každé iné obete trestného činu, nárok na určité minimálne štandardy pomoci tak v trestnom konaní, ako aj mimo neho. Minimálne štandardy pomoci obetiam trestných činov sú určené právnymi aktmi Európskej únie, ako aj domácou legislatívou. Za časť pomoci zodpovedá štát a jeho inštitúcie, časť pomoci je ponechaná na takzvaný „tretí sektor“. Obsah príspevku sa týmito skutočnosťami zaoberá a poskytuje základné informácie o možnostiach pomoci obetiam domáceho násilia.

Abstract:

The issue of providing assistance to victims of domestic violence is still at the center of the professional and lay public interest, due to the purpose of such assistance as well as the demanding and versatile conditions for its implementation. The victims of domestic violence, like any other crime victims, are entitled to certain minimum standards of assistance in and also outside of the criminal law proceedings. Minimum standards for assistance to crime victims are defined by legal acts of the European Union as well as national legislation. Part of the aid is represented by the state and its institutions, part of the aid is left to the so-called „third sector“. The content of the contribution deals with these facts and provides basic information on how to help victims of domestic violence.

Kľúčové slová: domáce násilie, obete domáceho násilia, pomoc obetiam domáceho násilia

Key words: domestic violence, victims of domestic violence, assistance to victims of domestic violence

¹⁴⁹ Tento príspevok je podporovaný Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0644.

¹⁵⁰ Ústav verejného práva Fakulta práva PEVŠ, Tomášikova 20, 821 09 Bratislava.

Úvod

Definovať domáce násilie je veľmi ťažké. Vo všeobecnosti možno uviesť, že ide o sociálno-patologický jav „sui generis“. Prečo možno domáce násilie označiť za takýto jav? Je to preto, lebo **domáce násilie** je deviáciou a osobitným sociálno-patologickým javom rodiny. Existuje aj celý rad presnejších definícií tohto javu. K jeho výstižným definíciám patrí aj vymedzenie Dufkovej a Zlámal, podľa ktorého „domácim násilím sa rozumie opakované, dlhodobé a stupňujúce násilie, ktorého sa dopúšťajú dospelí alebo mladiství na svojich blízkych, pričom obeťami môžu byť manžel/manželka, druh/družka, rozvedený manžel/manželka, rodič, prarodič, dieťa. Domáce násilie je pritom vedomou činnosťou, ktorá má podobu fyzického, psychického, sexuálneho, ekonomického, sexuálneho, či iného násillia, alebo ide o ich kombináciu. Začína sa opakujúcimi útokmi proti ľudskej dôstojnosti, ku ktorým sa postupne pridávajú útoky proti zdraviu, a v konečnom štádiu nie sú vylúčené aj útoky proti životu. Od ostatných foriem delikventného správania sa domáce násilie odlišuje tým, že je násilím medzi osobami s príbuzenským alebo iným blízkym vzťahom, ktoré vytvára vzťah závislosti obeť na páchatelovi a je zamerané na získanie moci páchatela nad obeťou. Charakteristickou črtou domáceho násillia je aj skutočnosť, že sa pre svoje trvanie a rôznu intenzitu násilných aktov postupne stáva súčasťou bežného života jeho účastníkov.“¹⁵¹

Násilie páchané na deťoch, ženách, mužoch, senioroch a zdravotne postihnutých osobách sa nemusí a priori uskutočňovať v rodinnom prostredí. Pojem domáce násilie však akcentuje z hľadiska kriminológie rodinné prostredie nielen ako „miesto činu“, ale aj veľmi úzku príbuzenskú, vzťahovú, emocionálnu a sociálnu prepojenosť aktérov tohto nežiaduceho javu.¹⁵² Tento názor zastávajú aj viacerí český kriminológovia (Martinková, Slavětinský a Vlach) podľa ktorých „jedným z rozhodných znakov domáceho násillia je miesto trestného činu, teda spoločné obydlie, v ktorom sa za zatvorenými dverami, so zneužitím súkromia tohto priestoru, odohráva týranie predovšetkým blízkych osôb. Páchatelia, ktorí týrajú iné osoby tak konajú voči blízkym osobám a osobám, ktoré žijú s nimi v spoločnej domácnosti. V dôsledku toho je u nich daná špecifická forma vzájomnej závislosti, ktorá vyplýva zo skutočnosti, že tieto osoby obývajú

¹⁵¹ DUFKOVÁ, I., ZLÁMAL, J.: *Domáce násill se zaměřením na problematiku obětí*. Praha : 2005, s. 7.

¹⁵² MÁTEL, A., SCHAVEL, M. a kol.: *Aplikovaná sociálna patológia v sociálnej práci*. Bratislava : VŠ ZaSP sv. Alžbety, 2011, s. 221.

spoločné obydlie a spravidla tiež majú sťaženú možnosť toto spoločné bývanie opustiť.¹⁵³

Osobitnými, až špecifickými, znakmi sa vyznačujú aj **obete domáceho násilia**. Obetou domáceho násilia môže byť ktokoľvek, teda akýkoľvek člen rodiny, zo všetkých spoločenských vrstiev, bez ohľadu na vek a pohlavie, ktorý sa voči agresorovi nedokáže brániť a vykazuje určitú slabosť. Ide najmä o súčasných alebo bývalých manželov, partnerov, druhov, rodičov a deti, ako aj o starších ľudí a zdravotne postihnuté osoby. Obetou domáceho násilia je teda zväčša jedinec, ktorý má v porovnaní s páchatelom nejakú nevýhodu alebo nedostatok, napríklad je mladší, menej zrelý, menej skúsený, slabší.¹⁵⁴ Obete domáceho násilia sa správajú odlišne od obetí iných trestných činov tým, že v priebehu trestného konania menia svoju výpoveď v dôsledku strachu z násilníka, či mylne dúfajú, že násilník sa polepší. Dôvodom takého správania je aj strach zo samoty, finančná neistota, psychický nátlak zo strany násilníka, a v neposlednom rade aj prevažne nevšímavý postoj verejnosti. Na druhej strane treba jednoznačne uviesť, že okrem uvedených špecifik sú obete domáceho násilia vo všeobecnosti takými istými obeťami, ako obeti iných trestných činov. Ak sa teda má riešiť otázka efektívnej a všestrannej pomoci obetiam domáceho násilia, potom treba k tejto úlohe pristupovať jednak zo spomínaných dvoch uhlov pohľadu. Možno to vyjadriť aj tak, že **obeť domáceho násilia má mať tie isté práva, ako každá iná obeť trestného činu, ale zároveň treba do týchto práv zahrnúť aj práva na také formy pomoci, ktoré zodpovedajú špecifikám obetí domáceho násilia.**

1. Práva obetí trestných činov podľa medzinárodnej legislatívy

VII. kongres OSN o predchádzaní trestnej činnosti a o zaobchádzaní s páchatelmi trestných činov, konaný v Miláne v roku 1985 prijal Deklaráciu základných zásad spravodlivosti týkajúcich sa obetí trestnej činnosti a obetí

¹⁵³ MARTINKOVÁ, M., SLAVĚTÍNSKÝ, V. A VLACH, J.: *Vybrané problémy z oblasti domácího násilí v ČR*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014, s. 107.

¹⁵⁴ Porovnaj Knápková, D., Tóthová, M.: *Deti ako obete domáceho násilia*. In: *Dny práva*, Masarykova univerzita, 1. Ed., Brno, 2010, dostupné na internete : http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava2010/files/prispevok/07_nasilí/Tothova_Marcela%281795%29.pdf.

zneužívania právomoci, ktorá definuje obeť trestnej činnosti ako „osoby, ktorým bola individuálne alebo kolektívne spôsobená škoda, telesná alebo psychická ujma, emocionálne utrpenie, materiálna škoda, alebo značná ujma na ich základných právach, a to konaním alebo opomenutím, ktoré je v rozpore s príslušnými trestnými zákonmi, vrátane zákonov zakazujúcich zneužitie moci“. Valné zhromaždenie OSN uvedenú Deklaráciu schválilo rezolúciou č. 40/34 z 29. 11. 1985, čím sa stala pre členské štáty OSN záväznou. Na porovnanie v Rámcovom rozhodnutí Rady (EÚ) z 15. 3. 2001 o postavení obetí v trestnom konaní (2001/220/SVV)¹⁵⁵ v čl. 1 písm. a) bola definovaná obeť ako „fyzická osoba, ktorá utrpela ujmu, vrátane fyzického a psychického poškodenia, emocionálneho utrpenia, ekonomickej straty, priamo spôsobenú konaním alebo nekonaním, ktoré je porušením trestného práva členských štátov“. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorá od 14. 11. 2012 nahradila spomínané rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV definuje v článku 2 ods. 1 písm. a) pojem obeť „**jednak ako fyzickú osobu, ktorej bola v priamom dôsledku trestného činu spôsobená ujma vrátane fyzickej, mentálnej alebo emocionálnej ujmy alebo majetkovej škody**“ a **jednak ako „rodinných príslušníkov osoby, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma**“.

Tieto definície obetí trestných činov sa samozrejme týkajú aj obetí domáceho násillia.

Obetiam trestných činov začala byť v najširšom medzinárodnom meradle, najmä v pôsobnosti OSN, venovaná pozornosť od 50. rokov minulého storočia. Prvé medzinárodné dokumenty, ktoré sa zaoberali obeťami trestných činov vznikli až neskôr, v sedemdesiatich rokoch. V roku 1985 sa v talianskom Miláne konal už spomínaný VII. kongres OSN o predchádzaní trestnej činnosti a o zaobchádzaní s páchateľmi trestných činov, ktorý okrem iného odporučil prijať **Deklaráciu základných zásad spravodlivosti týkajúcich sa obetí trestnej činnosti a obetí zneužívania právomoci**. Deklaráciu Valné zhromaždenie OSN schválilo 29. 11. 1985 (č. 40/34) a je považovaná za základný medzinárodnoprávny dokument o obetiach trestných činov. Deklarácia stanovila minimálny štandard pre zaobchádzanie s obeťami trestných činov a významne ovplyvnila tvorbu ďalších medzinárodných dokumentov tohto obsahového zamerania.

¹⁵⁵ Ú.v. ES L 82/1.

Na základe rezolúcie Komisie OSN pre prevenciu trestnej činnosti a trestnú justíciu (so sídlom vo Viedni) z mája 1996 bola v roku 1999 vytvorená Príručka o použití a aplikácii Deklarácie základných zásad spravodlivosti týkajúcich sa obetí trestnej činnosti a obetí zneužívania právomoci.

Problematickou právneho postavenia obetí sa zaoberala a zaoberá aj Rada Európy, ktorá reprezentuje voľnejšie integračné zoskupenie štátov Európy.¹⁵⁶ V jej aplikačnej praxi sa dlho presadzovala myšlienka, že odškodnenie má obeti poskytnúť páchatel' trestného činu. V skutočnosti však takáto myšlienka môže byť len veľmi ťažko realizovaná a odškodnenie obete zo strany páchatel'a trestného činu nie je objektívne možné. Dôvodov je viac, napríklad ak sa nepodari zistiť páchatel'a trestného činu, ak nie je páchatel' trestne zodpovedný alebo ak páchatel' nemá prostriedky potrebné na náhradu spôsobenej ujmy. V USA boli v roku 1982 prijaté federálne zákony na ochranu obetí a svedkov a v roku 1984 zákony o obetiach zločinu, ktoré riešili okrem iného aj otázku poskytovania kompenzácie a pomoci obetiam. Obdobné zákony a štátne fondy na odškodnenie obetí trestných činov vznikli postupne v Holandsku, Nemecku, Belgicku, Rakúsku, Švédsku, Švajčiarsku, Francúzsku a v ďalších členských štátoch Rady Európy. Podstata týchto právnych úprav spočívala v aplikácii zmeneného nazerania na odškodnenie obetí trestných činov tým, že sa vytvorili pravidlá kompenzácie obetí z verejných zdrojov, ak nie je možné dosiahnuť kompenzáciu inak. Reakciou na tento vývoj bolo, že **Rada Európy prijala Európsky dohovor o odškodňovaní obetí násilných trestných činov** a otvorila ho na podpis dňa 24. 11. 1983.¹⁵⁷ V tomto Dohovore sa zmluvné strany (od tohto roku aj

¹⁵⁶ Rada Európy má od svojho založenia v roku 1949 atribúty voľného politického združenia európskych štátov, ktoré sa spojili s cieľom zachovať, rozvíjať a postupne zakotviť tradičné hodnoty uznávané pôvodnými členskými krajinami RE, akými sú najmä demokracia, ochrana ľudských práv a právny štát, v rámci celého kontinentu. V priebehu mnohoročného vývoja sa Rada Európy stala uznávanou medzinárodnou inštitúciou pre otázky ľudskoprávnej dimenzie, iniciátorkou rozsiahleho systému európskych dohovorov, ale aj diskusným politickým parlamentným fórom predstaviteľov rôznych politických strán a občianskych združení. Na jej úrovni funguje zatiaľ najprepracovanejší regionálny mechanizmus na ochranu ľudských práv a základných slobôd s bohatým zdrojom judikatúry k prípadom porušovania ľudských práv a základných slobôd. Rada Európy pokrýva široké spektrum otázok humanitných, ekonomických, sociálnych, zdravotníckych, mediálnych, vzdelávacích, ekologických, kultúrnych, eticko-filozofických a v súčasnom období predovšetkým otázok výrazne politického charakteru spätých so základmi demokratického politického systému – poznámka autora.

¹⁵⁷ Dňa 6. 5. 2009 bolo uverejnené v Zbierke zákonov oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 162/2009 Z.z. o uzavretí Európskeho dohovoru o odškodňovaní obetí násilných trestných činov. Dohovor nadobudol pre Slovenskú republiku platnosť 1. 7. 2009. Slovenská republika

Slovenská republika) zaviazali prijať opatrenia, ktorých cieľom je uskutočnenie najmä týchto princípov:

1. pokiaľ nie je možné zaistiť odškodnenie z iných zdrojov, štát je povinný prispieť na odškodnenie tých, ktorí:
 - a) utrpeli ťažkú ujmu na zdraví následkom úmyselného trestného činu,
 - b) boli závislí od osôb, ktoré zomreli v dôsledku tohto trestného činu.
2. štát je povinný prispieť na odškodnenie podľa vyššie uvedeného aj v prípade, keď nie je možné páchatela trestne stíhať alebo potrestať,
3. odškodnenie, podľa úvahy v konkrétnom prípade, musí pokryť ušlý zisk, výdavky na liečbu a hospitalizáciu, výdavky na pohreb, a pokiaľ ide o závislé osoby, ušlé výživné,
4. nárok na odškodnenie štátom, na ktorého území bol spáchaný trestný čin, môžu uplatniť:
 - a) občania štátu, ktorý pristúpil k tomuto Dohovoru,
 - b) občania všetkých členských štátov Rady Európy, ktorý majú trvalý pobyt v štáte, na ktorého území bol spáchaný trestný čin.

Následne Rada Európy v roku 1987 prijala aj **Odporúčanie členským štátom o pomoci obetiam a prevencii viktimácie**.

V tejto súvislosti je potrebné spomenúť aj základný a všeobecne akceptovaný európsky nástroj na ochranu ľudských práv a slobôd, ktorým je **Dohovor Rady Európy na ochranu ľudských práv a slobôd z roku 1950**, v znení dodatkových protokolov. Dohovor nielenže zaväzuje jednotlivé štáty, aby poskytovali ochranu práv a slobôd jednotlivcom, ale poskytuje jednotlivcom procesné nástroje na priame uplatnenie takto zaručených práv a slobôd voči štátu prostredníctvom Európskeho súdu pre ľudské práva. Z tohto hľadiska poskytuje Dohovor v porovnaní s ostatnými medzinárodnými zmluvami na ochranu ľudských práv najefektívnejšiu právnu ochranu práv a slobôd jednotlivca. Dohovor nemá špeciálne ustanovenia upravujúce práva obetí trestných činov, nezaručuje právo obete na podanie žaloby a vedenie trestného stíhania proti páchatelovi a negarantuje ani právo uplatniť proti obvinenému nárok na náhradu škody v rámci trestného konania. Ak však vnútroštátne právo umožňuje obeti (poškodenému) podať súkromnú žalobu alebo inak ovplyvniť trestné konanie, alebo uplatniť

v súlade s čl. 18 ods.1 dohovoru uplatnila výhradu v tom, že dohovor bude uplatňovať na osoby, ktoré nie sú občanmi EÚ.

v ňom nárok na náhradu škody, tak sa obeť (poškodený) stáva subjektom práv zaručených čl. 6 Dohovoru, podstatu ktorých tvorí právo na spravodlivý proces.¹⁵⁸ U osôb, ktoré boli poškodené porušením práva na život (čl. 2 Dohovoru), porušením zákazu mučenia (čl.3 Dohovoru) alebo porušením práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života (čl. 8 Dohovoru), vzniká podľa judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva právo na reálnu účasť na konaní vedenom proti zodpovedným osobám a právo na informácie o jeho priebehu, vrátane nazerania do spisov.¹⁵⁹

Na spomínané svetové a európske tendencie vymedzenia právneho statusu obetí trestných činov nadviazali aj príslušné právne akty Európskej únie, ktoré jej členské štáty v súlade s únieovým právom implementovali do svojich národných právnych poriadkov. Aj úprava v tejto oblasti prechádzala vývojom, ktorý bol priamo podmienený vývojom samotnej Európskej únie.

2. Minimálne štandardy práv obetí trestných činov v právnych aktoch Európskej únie

Európska únia dala rôznymi formami viac krát najavo, že je odhodlaná ochraňovať obeť trestných činov. Za týmto účelom vytvára čo najefektívnejšie legislatívne rámce pre stanovenie minimálnych požiadaviek v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov. Preto boli Komisia Európskej únie a jej členské štáty v rámci Štokholmského programu – otvorená a bezpečná Európa¹⁶⁰, ktorý prijala Európska rada na zasadnutí 10. a 11. decembra 2009, požiadané, aby preskúmali možnosti, ako zlepšiť právne predpisy a praktické podporné opatrenia na ochranu obetí tak, aby sa osobitná pozornosť, podpora a uznanie prioritne dostali všetkým obetiam trestných činov. Novú dimenziu nadobudli tieto snaženia Európskej únie po prijatí Lisabonskej zmluvy.¹⁶¹

¹⁵⁸ Bližšie pozri Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Helmers* proti Švédsku z 29. 10. 1991.

¹⁵⁹ Bližšie pozri Tomášek, M. et al.: *Europeizace trestního práva*, Linde Praha 2009, s. 358

¹⁶⁰ Ú.v. EÚ C 115, 4. 5. 2010, s. 1

¹⁶¹ Lisabonskú zmluvu, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, podpísali v hlavnom meste Portugalska Lisabone dňa 13. decembra 2007 predstavitelia dvadsiatich siedmich členských štátov. Publikovaná bola v Úradnom vestníku EÚ 17. 12. 2007 (Ú.v. EÚ C 306, 17. 12. 2007). Nadobudla platnosť 1. decembra 2009 po

V článku 82 ods. 2 Zmluvy o fungovaní Európskej únie sa upravuje ustanovenie minimálnych pravidiel uplatniteľných v členských štátoch EÚ s cieľom uľahčiť vzájomné uznávanie rozsudkov a iných justičných rozhodnutí a policajnú a justičnú spoluprácu v trestných veciach, ktoré majú cezhraničný charakter, a to najmä s ohľadom na práva obetí trestných činov. Európska rada vo svojom uznesení z 10.6. 2011 o pláne na posilnenie práv a ochrany obetí najmä v trestnom konaní, ktorý je známy pod názvom „**Budapeštianska mapa**“¹⁶², skonštatovala, že na úrovni Európskej únie by sa mali podniknúť opatrenia s cieľom posilniť práva, podporovať a ochraňovať obe trestných činov.

V súlade s týmto uznesením, ako aj v súlade s predtým spomínanými dokumentmi Európskej únie, bola 25. 10. 2012 prijatá **Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní** (ďalej len „Smernica“). Cieľom „Smernice“ je revízia a doplnenie zásad stanovených v rámcovom rozhodnutí Rady 2001/220/SVV, za účelom uskutočnenia významného pokroku v úrovni ochrany obetí v celej Európskej únii, predovšetkým však v rámci trestných konaní. Zároveň „Smernica“ toto rámcové rozhodnutie nahrádza. Okrem iného je prijatie „Smernice“ rámcovo odôvodnené aj tým, že trestný čin je nielen protiprávnym činom proti spoločnosti, ale aj porušením individuálnych práva obetí. Obete ako také by sa mali uznať a malo by sa s nimi zaobchádzať s rešpektom, citlivo a profesionálne bez akejkoľvek diskriminácie

tom, ako ju ratifikovali všetky členské štáty. Lisabonská zmluva sa skladá z preambuly, siedmich článkov a dvanástich protokolov a 51 vyhlásení. Zmluva v prvom článku mení Zmluvu o Európskej únii, v druhom článku mení Zmluvu o založení Európskeho spoločenstva s tým že Zmluvu o založení Európskeho spoločenstva premenúva na Zmluvu o fungovaní Európskej únie. Ostatných päť článkov obsahuje prechodné a záverečné ustanovenia. Protokol č. 2 priložený k Zmluve o Európskej únii a k Zmluve o fungovaní Európskej únie mení aj Zmluvu o založení Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu. V prílohe k protokolu č. 2 Lisabonská zmluva prináša už druhé prečíslovanie zakladajúcich zmlúv Únie (prvé prečíslovanie zaviedla Amsterdamská zmluva). Zakladajúce zmluvy Európskej únie pozostávajú podľa Lisabonskej zmluvy z týchto najdôležitejších zmlúv: a) Zmluva o Európskej únii, b) Zmluva o fungovaní Európskej únie, c) Zmluva o založení Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu. Z formálneho hľadiska Lisabonská zmluva teda iba mení a dopĺňa platné zakladajúce zmluvy Európskych spoločenstiev a Európskej únie. Po nadobudnutí platnosti Lisabonskej zmluvy sa vypracovali konsolidované znenia Zmluvy o Európskej únii, Zmluvy o fungovaní Európskej únie a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu. Naposledy boli konsolidované znenia uverejnené v Ú. v. EÚ C 326 a Ú. v. EÚ C 327 z 26. októbra 2012.

¹⁶² Ú. v. EÚ C 187, 28. 6. 2011, s. 1.

založenej na rase, farbe pleti, etnickom alebo spoločenskom pôvode, genetických vlastnostiach, jazyku, náboženstve alebo viere, politickom alebo akomkoľvek inom názore, príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, narodení, zdravotnom postihnutí, veku, pohlaví, rodovom vyjadrení, rodovej identite, sexuálnej orientácii, povahe ich pobytu alebo zdravotnom stave. Pri každom kontakte s príslušným orgánom v rámci trestného konania, so službami prichádzajúcimi so stykom s obeťami, ako napríklad so službami na podporu obeť, službami restoratívnej spravodlivosti, by sa mala zohľadniť osobná situácia a okamžité potreby, vek, pohlavie, prípadne zdravotné postihnutie a vyspelosť obeť trestného činu a zároveň plne rešpektovať ich fyzickú, mentálnu a morálnu integrita. Obete trestných činov by mali byť chránené pred sekundárnou a opakovanou viktimáciou, pred zastrašovaním a pred pomstou, mala by sa im poskytnúť patričná podpora na uľahčenie zotavenia a dostatočný prístup k spravodlivosti.

V ustanovení odseku 1 článku 1 prvej kapitoly „Smernice“ sa uvádza, že „účelom smernice je zaistiť, aby sa obetiam trestných činov poskytli náležité informácie, podpora a ochrana a aby sa im umožnilo zúčastniť sa na trestnom konaní.“ V ďalších ustanoveniach článku 1 prvej kapitoly sa zdôrazňuje požiadavka, aby sa s obeťami trestných činov zaobchádzalo „s rešpektom, citlivo individuálne, profesionálne a bez diskriminácie pri každom kontakte so službami na podporu obeť alebo službami restoratívnej starostlivosti¹⁶³ alebo s príslušným orgánom činným v rámci trestného konania. Osobitne treba v tejto súvislosti dbať na to, aby sa v prípade, že obeťou je dieťa¹⁶⁴, bral hlavný zreteľ na najlepší záujem dieťaťa, pričom tento záujem dieťaťa treba posudzovať individuálne.

K najvýznamnejším ustanoveniam prvej kapitoly „Smernice“ patrí ustanovenie čl. 2 ods. 1 písm. a), podľa ktorého obeťou je :

- a) fyzická osoba, ktorej bola v priamom dôsledku trestného činu spôsobená ujma vrátane fyzickej, mentálnej alebo emocionálnej ujmy alebo majetkovej škody, a

¹⁶³ Restoratívnou starostlivosťou sa podľa odseku 2 článku 2 prvej kapitoly „Smernice“ rozumie akýkoľvek proces, v rámci ktorého sa obeti trestného činu a páchateľovi, v prípade ich dobrovoľného súhlasu, umožní aktívne sa zúčastniť na vyriešení záležitostí vyplývajúcich z trestného činu prostredníctvom pomoci nestrannej tretej osoby.

¹⁶⁴ Dieťaťom sa podľa písm. c) odseku 1 článku 2 prvej kapitoly „Smernice“ rozumie každá osoba mladšia ako 18 rokov.

b) rodinní príslušníci¹⁶⁵ osoby, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma.

Ak porovnáme vecný obsah definícií pojmu obeť, tak ako vyplývajú z príslušných ustanovení Deklarácie základných zásad spravodlivosti týkajúcich sa obetí trestnej činnosti a obetí zneužívania právomoci, ktorú schválilo Valné zhromaždenie OSN rezolúciou č. 40/34 z 29.11. 1985, a z Rámcového rozhodnutia Rady (EÚ) z 15.3.2001 o postavení obetí v trestnom konaní (2001/220/SVV),¹⁶⁶ s definíciou tohto pojmu podľa „Smernice“, tak je zrejmé, že najnovšia definícia pojmu obeť je širšia v tom, že za obeť sa pokladajú nielen fyzické osoby, ktorým bola trestným činom priamo spôsobená ujma, ale aj rodinní príslušníci tej osoby, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, a ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma. Alebo inak možno povedať, že ide o rozšírenie pojmu obeť aj o sekundárne obeť, teda blízke osoby primárnej obeť, pričom však sa toto rozšírenie týka len blízkych osôb tých obetí, ktoré v dôsledku trestných činov prišli o život. Jednoznačne teda ide o legislatívne vymedzenie pojmu obeť tak, že touto treba rozumieť tak primárnu ako aj sekundárnu obeť.

Podstatnú časť „Smernice“ z hľadiska naplnenia jej účelu tvoria kapitoly číslo dva až štyri, ktoré sa delia na články (druhá kapitola články 3 až 9, tretia kapitola články 10 až 17 a štvrtá kapitola články 18 až 24), pričom názvy jednotlivých kapitol a jednotlivých článkov možno považovať za akýsi katalóg minimálnych práv obetí trestných činov.

Poskytovanie informácií a podpory je názov druhej kapitoly „Smernice“. Z tohto názvu vyplýva, že druhá kapitola obsahuje dve relatívne samostatné skupiny práv obetí trestných činov. Jednak ide o práva obetí na informácie o svojom prípade od začiatku trestného konania až po jeho záver, vrátane práva, aby obeť porozumela informáciám a zároveň, aby aj jej bolo rozumieť a jednak ide o právo na podporu, ktorú poskytujú služby na podporu obetí, vrátane práva na prístup k týmto službám.

Prvým právom obetí podľa tejto kapitoly je **právo rozumieť a byť pochopený (článok 3)**. Jeho obsahom je, aby ústna a písomná komunikácia orgánov

¹⁶⁵ Rodinnými príslušníkmi podľa písm. b) odseku 1 článku 2 prvej kapitoly „Smernice“ sú manžel (-ka), osoba, ktorá žije s obeťou trvalo a stabilne v pevnom intímnom zväzku v spoločnej domácnosti, príbuzní v priamom rade (predkovia a potomkovia obeť – pozn. autora), súrodenci a osoby závislé od obeť.

¹⁶⁶ Úplné znenie oboch definícií je uvedené v úvode príspevku – pozn. autora.

trestného konania s obeťami prebiehala tak, aby jej obeť rozumeli a zároveň aby tieto orgány porozumeli obeť. Na tento účel preto musia byť zohľadnené aj osobné vlastnosti obeť, ktoré môžu ovplyvniť ich spôsobilosť rozumieť alebo byť pochopený. Preto v prípade, že si obeť v dôsledku vplyvu trestného činu vyžadujú pomoc, aby porozumeli, alebo aby im bolo rozumieť, majú právo, aby ich pri prvom kontakte s príslušnými orgánmi sprevádzala osoba, ktorú si na tento účel vyberú.

Ďalším právom obeť je **právo na poskytnutie informácií od prvého kontaktu s príslušným orgánom (článok 4)**. Obeť trestných činov majú v tejto súvislosti právo, aby im boli bez zbytočného odkladu poskytnuté informácie, majúce charakter zásadných počiatočných informácií, najmä o týchto skutočnostiach:

- druh podpory, ktorá sa im môže poskytnúť a kto im ju môže poskytnúť,
- postupy týkajúce sa podania trestného oznámenia,
- ako a za akých podmienok môžu získať ochranu, vrátane charakteru ochranných opatrení,
- ako a za akých podmienok môžu získať prístup k právnomu poradenstvu a akémukoľvek inému druhu poradenstva,
- ako a za akých podmienok majú nárok na náhradu škody,
- ako a za akých podmienok majú právo na tlmočenie a preklad,
- dostupné postupy na podávanie sťažností v prípade porušenia ich práv príslušným orgánom činným v trestnom konaní,
- kontaktné údaje na komunikáciu v súvislosti s ich prípadom,
- dostupné služby restoratívnej starostlivosti,
- ako a za akých podmienok sa im môžu uhradiť výdavky, ktoré vznikli v dôsledku ich účasti na trestnom konaní.

V súvislosti s podávaním trestného oznámenia majú obeť garantované právo, aby sa im o tom vydalo písomné potvrdenie (článok 5), vrátane práva na podanie oznámenia v jazyku, ktorému obeť rozumie alebo za pomoci tlmočníka, ako aj práva na bezplatný preklad písomného potvrdenia o podaní oznámenia.

K významným právam obetí zaiste patrí **právo na informácie o svojom prípade (článok 6)**. Obete majú v tejto súvislosti právo, aby boli bez zbytočného odkladu poučené o možnostiach na základe ich žiadosti dostať tieto informácie :

- o akomkoľvek rozhodnutí o prerušení alebo zastavení vyšetrovania alebo nestíhať páchateľa,
- o mieste a čase súdneho pojednávania a o povahe obvinení voči páchateľovi,
- o akomkoľvek konečnom rozsudku v súdnom konaní,
- o stave trestného konania, až na prípady, ak by poskytnutie takýchto informácií ohrozilo riadny priebeh trestného konania,
- o skutočnosti, že osoba, ktorá bola vzatá do väzby, stíhaná alebo odsúdená bola prepustená, ušla z väzby alebo z výkonu trestu odňatia slobody a to bez zbytočného odkladu.

Nevyhnutnou súčasťou chápania práva obetí na informácie je **právo na tlmočenie a preklad (článok 7)**. Obsahom tohto práva je najmä právo obetí, aby im bolo na základe ich žiadosti poskytnuté bezplatné tlmočenie, a to aspoň počas všetkých výsluchov obete v jednotlivých štádiách trestného konania vtedy, ak nerozumejú jazyku, v ktorom sa trestné konanie vedie. „Smernica“ pripúšťa, aby tlmočenie bolo vykonané aj bez priamej prítomnosti tlmočníka a to pomocou komunikačných technológií, ako je napríklad videokonferencia, telefón alebo internet.

V súvislosti s právom na preklad, majú obete, v prípade ak nerozumejú jazyku trestného konania, právo na základe ich žiadosti na bezplatný preklad tých informácií, ktoré sú zásadné na uplatnenie ich práv v trestnom konaní, a to do jazyka ktorému rozumejú. Minimálne ide o preklad každého rozhodnutia, ktorým sa končí trestné konanie vo veci trestného činu spáchaného voči obeti (teda najmä pokiaľ ide o meritórne rozhodnutia v jednotlivých štádiách trestného konania – pozn. autora). K zásadným informáciám, ktoré môžu žiadať obete preložiť patria aj informácie o mieste a čase súdneho pojednávania. „Smernica“ pripúšťa, aby bol písomný preklad zásadných informácií nahradený ústnym prekladom, za podmienky, že takýto postup neohrozí spravodlivosť konania.

Súčasťou národnej právnej úpravy jednotlivých členských štátov Európskej únie má byť aj úprava postupu, aby príslušný orgán posúdil, či sú žiadosti obetí na tlmočenie alebo preklad opodstatnené. Proti takémuto rozhodnutiu musia mať obete právo podať opravný prostriedok. Významnou sa v tejto súvislosti javí aj požiadavka „Smernice“, aby tlmočenie, preklad a prípadné zvažovanie

ich opodstatnenosti príslušnými orgánmi nespôsobili neprimerané predĺženie trestného konania (článok 7 ods. 8).

Ako už bolo zmienené, druhú skupinu práv obetí vyplývajúcich z druhej kapitoly „Smernice“ tvoria práva na podporu, ktoré poskytujú služby na podporu obetí a na prístup k týmto službám. V tejto súvislosti obsahuje „Smernica“ požiadavku **práva na prístup k službám na podporu obetí (článok 8)**. Podstata tohto práva spočíva v tom, aby obeť mali v súlade so svojimi potrebami bezplatný prístup k dôverným službám na podporu obetí, a ktoré konajú v záujme obetí, pričom toto právo môžu obeť uplatniť pred trestným konaním, počas neho a primeraný čas po ňom. Toto právo je garantované aj rodinným príslušníkom primárnej obete, podľa rozsahu ujmy spôsobenej trestným činom voči primárnej obeti. Orgány, ktoré prijali od obete trestné oznámenie, majú mať vytvorené vhodné podmienky pre sprostredkovanie týchto služieb. Za účelom reálnosti uplatnenia tohto práva majú členské štáty Európskej únie prijať opatrenie, aby okrem existujúcich všeobecných služieb na podporu obetí zriadili aj bezplatné a dôverné služby špecializovanej podpory. Takýmito službami, či už všeobecnými alebo špecializovanými, môžu byť verejné alebo mimovládne organizácie, pričom sa môžu organizovať na profesionálnom alebo dobrovoľnom základe.

V súvislosti s právom na prístup k službám na podporu obetí „Smernica“ definuje **podporu, ktorú poskytujú služby na podporu obetí (článok 9)**, a to najmä z hľadiska jej charakteru a rozsahu. Služby na podporu obetí majú poskytovať podporu minimálne nasledovného charakteru a rozsahu:

- informácie, poradenstvo a podporu v súvislosti s právami obete na náhradu škody spôsobenú trestnými činmi a v súvislosti s právnym postavením obetí v trestnom konaní,
- informácie o všetkých existujúcich špecializovaných službách podpory obetí alebo ich sprostredkovanie,
- emocionálnu a psychologickú podporu,
- poradenstvo týkajúce sa finančných a praktických problémov spôsobených trestným činom,
- poradenstvo týkajúce sa rizika zastrašovania a pomsty zo strany páchatela trestného činu a rizika sekundárnej a opakovanej viktimácie.

Osobitnú pozornosť majú služby na podporu obetí venovať obetiam, ktoré utrpeli značnú ujmu v dôsledku závažnosti trestného činu. V prípade bezprostredného rizika sekundárnej a opakovanej viktimácie, zastrašovania a pomsty majú služby na podporu obetí, predovšetkým služby špecializovanej podpory, poskytnúť prístrešie alebo iné prechodné ubytovanie takýmto obetiam. Obetiam s osobitnými potrebami, teda najmä obetiam násilných sexuálnych deliktov, obetiam rodovo motivovaného násilia a obetiam násilia páchaného blízkou osobou, majú tieto služby poskytnúť cielenú a integrovanú podporu, vrátane posttraumatickej podpory a poradenstva.

Obsah tretej kapitoly „Smernice“, nazvanej **Účasť na trestnom konaní**, ako to vyplýva aj z jej názvu, je zameraný na práva obetí súvisiace s ich právnym postavením ako subjektov trestného konania. Medzi základné práva obete ako účastníka trestného konania vymedzila „Smernica“ okrem iného **právo byť vypočutý (článok 10)**. Ide o to, aby obeť mala právo byť počas trestného konania vypočutá a aby mala možnosť predložiť dôkazy, pričom v prípade vypočúvania obete mladšej ako osemnásť rokov treba náležite zohľadniť jej vek a vyspelosť.

Ďalšími v poradí sú **práva v prípade rozhodnutia skutok nestíhať (článok 11)**. Podstata týchto práv je spojená s rozhodnutím príslušných orgánov v trestnom konaní trestne nestíhať skutok, ktorým bola spôsobená obeť ujma. V tejto súvislosti majú obeť právo žiadať o preskúmanie takéhoto rozhodnutia. V prípade, ak sa podľa vnútroštátneho práva členského štátu Európskej únie procesné práva obete začínajú až začatím trestného stíhania, musí byť toto právo priznané aspoň obetiam závažnej trestnej činnosti. Aby mohli obeť efektívne uplatňovať právo dať preskúmať rozhodnutia o nestíhaní skutku, priznáva sa im právo na poskytnutie dostatočných súvisiacich informácií o dôvodoch, ktoré viedli príslušné orgány k takémuto rozhodnutiu. V prípade, ak rozhodnutie o nestíhaní vydá najvyšší príslušný orgán, rozhodnutia ktorého podľa vnútroštátneho práva nepodliehajú preskúmaniu, môže takéto preskúmanie urobiť ten istý orgán. Obete nemôžu svoje práva súvisiace s rozhodnutím o nestíhaní skutku uplatňovať v prípade, ak takéto rozhodnutie vedie k schváleniu mimosúdneho zmiernu.

Smernica“ priznáva obetiam aj **právo na záruky v súvislosti so službami restoratívnej starostlivosti (článok 12)**. V prípade poskytovania služieb restoratívnej starostlivosti¹⁶⁷ obetiam trestných činov môže prísť k riziku sekundárnej

¹⁶⁷ Restoratívnou starostlivosťou sa podľa odseku 2 článku 2 prvej kapitoly „Smernice“ rozumie

a opakovanej viktimácie, ako aj k riziku zastrašovania a pomsty zo strany páchatela. Preto musia členské štáty Európskej únie prijať také opatrenia, aby služby restoratívnej spravodlivosti splňali minimálne tieto požiadavky:

- služby restoratívnej starostlivosti sa použijú, len ak je to v záujme obete a na základe jej dobrovoľného a informovaného súhlasu,
- obeti sa pred poskytnutím jej súhlasu s použitím restoratívnej spravodlivosti poskytnú úplné informácie o súvisiacom konaní a jeho možných výsledkoch, ako aj informácie o možnostiach dohľadu nad vykonávaním akejkoľvek dohody medzi páchatelom a obeťou trestného činu,
- páchatel uznal základné skutkové okolnosti prípadu (priznal sa ku spáchaniu trestného činu),
- diskusie v rámci procesov restoratívnej starostlivosti sú dôverná a preto sa nesprístupňujú, okrem prípadu, že s tým strany súhlasia, alebo sprístupnenie takýchto informácií vyplýva z vnútroštátneho práva.

Medzi ďalšie práva obetí vzťahujúce sa na jej účasť v trestnom konaní považuje „Smernica“ **právo na právnu pomoc (článok 13)**, ak je obeť účastníkom (subjektom, stranou) trestného konania, **právo na náhradu výdavkov (článok 14)**, ktoré obetiam vznikli v súvislosti ich aktívnej účasti na trestnom konaní, **právo na vrátenie vecí (článok 15)**, ktoré boli zaistené pre účely trestného konania a môžu sa vrátiť, ak dôvody tohto účelu zanikli a **právo na rozhodnutie o náhrade škody páchatelom v rámci trestného konania (článok 16)**, ak sú splnené podmienky, ktoré bližšie upravujú predpisy vnútroštátneho práva. Do tejto skupiny práv obetí možno zaradiť aj **práva obete s pobytom v inom členskom štáte (článok 17)**. V týchto prípadoch sa majú minimalizovať ťažkosti, ktoré sú spojené so skutočnosťou, že obeť má pobyt v inom členskom štáte, ako v členskom štáte, v ktorom bol trestný čin spáchaný. Orgány členského štátu, v ktorom bol trestný čin spáchaný majú možnosť najmä vypočúť obeť ihneď po podaní trestného oznámenia, ako aj ak je to možné uplatniť na vykonanie výsluchu obete, ktorá má pobyt v inom členskom štáte, postup podľa príslušných ustanovení Dohovoru o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi Európskej únie z 29. 5. 2000¹⁶⁸ o vykonaní

akýkoľvek proces, v rámci ktorého sa obeti trestného činu a páchatelovi, v prípade ich dobrovoľného súhlasu, umožní aktívne sa zúčastniť na vyriešení záležitostí vyplývajúcich z trestného činu prostredníctvom pomoci nestrannej tretej osoby.

¹⁶⁸ U.v. ES C 197, 12.7. 2000, s. 3

výsluchu pomocou videokonferenčných a telefonických konferenčných hovorov. Obete trestných činov spáchaných v členských štátoch Európskej únie, v ktorých nemajú pobyt, môžu trestné oznámenie podať príslušným orgánom v členskom štáte pobytu, ak tak nemôžu urobiť v tom členskom štáte, v ktorom bol trestný čin spáchaný, alebo ak si to obeť neželajú urobiť najmä v prípadoch obzvlášť závažného trestného činu. Príslušný orgán členského štátu, ktorý za takýchto podmienok trestné oznámenie prijal, ho postúpi príslušnému orgánu členského štátu, v ktorom bol trestný čin spáchaný.

Poslednou kapitolou „Smernice“, v ktorej sú upravené práva obetí, je štvrtá kapitola, ktorá má názov **Ochrana obetí a uznanie obetí s osobitnými potrebami**. Hneď prvé ustanovenie tejto kapitoly definuje **právo na ochranu (článok 18)**, podľa ktorého členské štáty Európskej únie zabezpečia opatrenia na ochranu obetí a ich rodinných príslušníkov pred sekundárnou a opakovanou viktimáciou, zastrašovaním a pomstou vrátane ochrany pred rizikom emocionálnej alebo psychickej ujmy spôsobenej obetiam a na ochranu ich dôstojnosti počas výsluchu. Súčasťou týchto opatrení sú v prípade potreby aj postupy zamerané na fyzickú ochranu obetí a ich rodinných príslušníkov.

Významným z tohto pohľadu sa javí **právo na zamedzenie kontaktu medzi obeťou a páchatelom (článok 19)**. Naplnenie tohto práva spočíva vo vytvorení takých podmienok, aby sa zamedzilo kontaktu medzi obeťou a páchatelom v priestoroch, v ktorých prebieha trestné konanie. Výnimku tvoria len okolnosti, kedy je takýto kontakt potrebný pre účely trestného konania, napríklad v prípade vykonania konfrontácie medzi obeťou a páchatelom. Jedným z predpokladov skutočného naplnenia tejto požiadavky je napríklad také usporiadanie priestorov v súdnych budovách, aby čakárne pre obeť a páchatelov boli oddelené.

Ďalším z radu práv súvisiacich s ochranou obetí je **právo na ochranu súkromia (článok 21)**. Obsahom tohto práva je realizácia takých opatrení, ktoré zabezpečia ochranu súkromia vrátane osobných vlastností obeť, podobizne obeť a jej rodinných príslušníkov, ako aj opatrení zameraných na zabránenie verejného šírenia informácií, ktoré by mohli viesť k identifikácii obeť. V tejto súvislosti je žiaduce, aby médiá pri dodržaní princípov slobody prejavu a informácií a slobodu a pluralizmus médií, prijali samoregulačné opatrenia zamerané na rešpektovanie práva obetí na súkromie.

Jedno z opatrení „Smernice“ predpokladá **individuálne posúdenie obetí s cieľom identifikovať osobitnú potrebu ochrany (článok 22)**. Na tento účel je

treba vykonať ich včasné a individuálne posúdenie, tak aby sa identifikovali osobitné potreby ochrany a určilo sa, či a v akom rozsahu sa budú na určité obete vzťahovať osobitné opatrenia. Pri individuálnom posúdení obetí sa zohľadnia najmä osobné vlastnosti obete, druh alebo povaha trestného činu a okolnosti jeho spáchania. V kontexte individuálneho posúdenia treba zvláštnu pozornosť venovať obetiam, ktorým bola spôsobená značná ujma z dôvodu závažnosti trestného činu, obetiam, voči ktorým bol spáchaný trestný čin, ktorého motívom bola zaujatosť alebo diskriminácia, ktorá mohla byť založená najmä na ich osobných vlastnostiach, obetiam, ktoré sú v dôsledku vzťahu k páchateľovi a závislosti od neho zvlášť zraniteľné. V tejto súvislosti sa berie náležitý ohľad najmä na obete terorizmu, organizovanej trestnej činnosti, obchodovania s ľuďmi, rodovo motivovaného násillia, násillia páchaného blízkou osobou, násillných sexuálnych deliktov, sexuálneho vykorisťovania alebo trestných činov z nenávisli a obete so zdravotným postihnutím. Za obete, ktoré majú osobitnú potrebu ochrany, sa považujú aj detské obete.

Právo obetí s osobitnou potrebou ochrany počas trestného konania (článok 23) predstavuje teda akúsi špeciálnu kategóriu práv obetí. Obetiam s osobitnou potrebou ochrany treba **pocas vyšetrovania trestného činu** zabezpečiť tieto opatrenia:

- výsluch obete sa uskutočňuje v priestoroch určených alebo prispôsobených na tento účel,
- výsluch obete vykonávajú na tento účel vyškolení odborníci,
- všetky výsluchy obete vedú tie isté osoby,
- všetky výsluchy obetí sexuálneho násillia, rodovo motivovaného násillia alebo násillia páchaného blízkou osobou, pokiaľ ich nevedie prokurátor alebo sudca vedie osoba rovnakého pohlavia ako obeť.

Obetiam s osobitnou potrebou ochrany treba **pocas súdneho konania** zabezpečiť tieto opatrenia:

- zamedziť vizuálnemu kontaktu medzi obeťami a páchateľmi, a to aj počas vykonávania dôkazov prostredníctvom komunikačných technológií alebo iných vhodných prostriedkov,
- vykonať výsluch obete v konaní na súde bez toho aby bola osobne prítomná v súdnej sieni za pomoci vhodných komunikačných technológií,
- zamedziť zbytočnému kladeniu otázok týkajúcich sa súkromného života obete, ktoré nesúvisia s trestným činom,

- zabezpečiť, aby súdne konanie bolo neverjné.

Do takejto špeciálnej kategórie práv obetí zaiste patrí **právo detských obetí na ochranu počas trestného konania (článok 24)**. Detským obetiam treba okrem okrem opatrení priznaných podľa predchádzajúceho článku „Smernice“ priznať ešte nasledovné opatrenia:

- zabezpečiť, aby sa počas vyšetrovania mohli zhotoviť zvukovo-obrazové záznamy výsluchov detskej obete a aby tieto záznamy boli použiteľné ako dôkaz v trestnom konaní,
- zabezpečiť, aby príslušné orgány v rámci vyšetrovania trestného činu a v konaní na súde vymenovali osobitného zástupcu pre detské obete, ak podľa vnútroštátneho práva nesmú nositelia rodičovských práv a povinností zastupovať detskú obeť z dôvodu konfliktu záujmov medzi nimi a detskou obeťou, alebo ak je detská obeť oddelená od rodiny,
- zabezpečiť, aby v prípade, že má detská obeť právo na právneho zástupcu, má dieťa právo na právne poradenstvo a zastúpenie vo svojom mene v konaní, v ktorom existuje alebo by mohol vzniknúť konflikt záujmov medzi detskou obeťou a nositeľmi rodičovských práv a povinností.

3. Súčasné formy poskytovania pomoci obetiam domáceho násilía v podmienkach Slovenskej republiky mimo trestného konania

Realita domáceho násilía je nezriedka omnoho horšia, než akákoľvek predstava o nej. Obete majú len malú, respektíve takmer žiadnu šancu vyriešiť tento problém sami, vlastnými silami. Potrebujú spravidla pomoc od iných, a to nie len praktickú ale aj psychickú podporu. Pomoc obetiam domáceho násilía by aj v nadväznosti na nadnárodné záväzky štátu mala konkrétne zahŕňať:

Materiálnu pomoc – zaistenie bezpečného bývania a finančných prostriedkov na výživu, vrátane zabezpečovaní starostlivosti o dieťa a pod.

Psychickú podporu – v podobe poradenstva či sprevádzania, zvyšovania kompetentnosti, sebaúcty a sebadôvery a pod.

Právnu pomoc – pri riešení majetkovo-právnych záležitostí a predovšetkým sociálno-právne poradenstvo, vrátane opatrovníctva detí, sociálnej podpory a pod.¹⁶⁹

Zjednodušene možno obe domáceho násilia začleniť do štyroch základných kategórií, a to obe ktoré

- **vedia**, ako situáciu riešiť a **sú** motivované,
- **vedia**, ako situáciu riešiť a **nie sú** motivované,
- **nevedia**, ako situáciu riešiť a **sú** motivované,
- **nevedia**, ako situáciu riešiť a **nie sú** motivované.¹⁷⁰

Podľa tej ktorej kategórie potom majú inštitúcie poskytujúce pomoc obeť domáceho násilia prispôbiť aj formy pomoci a spôsob ich poskytnutia. Je dôležité, aby pracovníci v pomáhajúcich profesiách vedeli s ohrozenou osobou nadviazať dobrý vzťah, založený na úcte a rešpekte a dokázali vytvoriť obeť atmosféru dôvery a bezpečia. Jedine taký vzťah totiž dovoľuje, aby sa obeť domáceho násilia upokojila a ctíla sa relatívne v pohode. Základom je efektívna komunikácia, v rámci ktorej pracovníci musia vedieť komunikovať nie len s obeťami domáceho násilia, ale tiež s ostatnými aktérmi a kolegami s participujúcich inštitúcií.¹⁷¹

Obe domáceho násilia o sebe často pochybujú, majú pocit menejcennosti, viny, boja sa reakcie rodiny alebo najbližšieho okolia. Veľmi často totiž nikto z ich blízkych neverí, že práve tento konkrétny človek by doma mohol páchať násilie, pretože osoby ktoré násilie páchajú, totiž na verejnosti zvyčajne vystupujú veľmi presvedčivo ako slušní a milujúci partneri, či rodičia. V istom zahraničnom výskume sa zistilo že týrané dieťa musí osloviť až sedem dospelých ľudí na to, aby mu niekto nakoniec uveril a pomohol. Obeť stojí veľa vnútornej energie po prvý krát či dokonca opakovanne žiadať o pomoc a ak jej ľudia neuveria, často rezignuje a uverí v oprávnenosti agresívneho správania voči svojej osobe.¹⁷²

¹⁶⁹ ŠEVČÍK, ŠPATENKOVÁ a kol., 2011. *Domáci násilí*, Praha : Portál, s. r. o., s. 131.

¹⁷⁰ Prvý kontakt s obeťou domáceho násilia. Bratislava: OZ Pomoc ohrozeným deťom, 2008., s. 10

¹⁷¹ ŠEVČÍK, ŠPATENKOVÁ a kol., 2011. *Domáci násilí*, Praha : Portál, s. r. o., s. 162.

¹⁷² Prvý kontakt s obeťou domáceho násilia. Bratislava : OZ Pomoc ohrozeným deťom, 2008. s. 13 – 14.

Bez účinne komunikácie nie je možná účinná intervencia, ktorá správne u ohrozených osôb domácim násilím mala sledovať naplnenie týchto štyroch základných cieľov:

Nadviazanie kontaktu – pre pracovníkov pomáhajúcich profesií môže byť nadviazovanie kontaktu často sťažené samotnými obeťami, ktoré niekedy komplikujú nadviazanie vzťahu svojím chovaním (reagujú laxne alebo vôbec, odmietajú ponúknutú pomoc, popierajú prejavy či dôsledky násilia, sú pasívne a submisívne). Môžu tiež popierať minulosť, racionalizovať prítomnosť a ignorovať budúcnosť, pričom akékoľvek vyhľadávanie a prijímanie pomoci komplikujú tri najčastejšie pocity ohrozených osôb – hanba, vina a strach. Pre nadviazanie správneho kontaktu je potrebný citlivý, empatický a neodsudzujúci prístup a kladné prijatie. Rozhovor by mal prebiehať bez prítomnosti násilníka s využitím techník aktívneho počúvania.

Identifikácia problému – Ak jedinec vyhľadal služby špecificky zameraných inštitúcií (napr. intervenčného centra), dá sa predpokladať, že k tomu mal konkrétny dôvod – domáce násilie. Pracovníci by mali byť školení v komunikácii s osobami v kríze, mali by tiež s nimi po nadviazaní kontaktu vedieť identifikovať problém. Kľúčové sú najmä otázky na to, čo sa deje; na prvý, posledný a najhorší incident domáceho násilia, na to ako sa násilník prejavoval, ako sa chovala ohrozená osoba pri prvom a poslednom útoku, čo mu bezprostredne predchádzalo, aké mala po útoku ťažkosti, bolesti, problémy, zranenia, či vyhľadala lekársku alebo inú pomoc a pod. Intervenujúci pracovníci si musia uvedomiť, že obeť môže mať aj ďalšie problémy, vyžadujúce si okamžitú pomoc. Je to najmä v prípade ak obeť nemá kde bývať, nie je schopná sa postarať o deti či o seba, je vo vážnom ohrození života, bolo jej vyhrážané zabitím, môže byť zranená a pod.. Je dôležité odporučiť obeti aj návštevu lekára za účelom zistenia a zadokumentovania stôp násilia na tele, pretože tieto záznamy môžu byť neskôr použité ako dôkaz v prípadnom trestnom konaní voči násilníkovi.

Poskytovanie podpory – podstatná časť kontaktu s osobami ohrozenými domácim násilím, by mala byť vyhradená poskytovaniu podpory, pretože mnohé z obetí pociťujú intenzívnu bezmocnosť, cítia sa devalvované, znehodnotené, strácajú moc a kontrolu nad svojím životom a rozhodovaním. Je potrebné najmä reagovať podporujúcim spôsobom, nechať obeť vyjadriť svoje pocity, neposkytovať plané útechy a nesľubovať nemožné, rešpektovať právo obetí na vlastné rozhodnutie, povzbudzovať ju pri hľadaní sily a odvahy pre správnu voľbu,

poskytovať informácie o domácom násilí a spôsoboch jeho riešenia, ukázať, že pomoc je na dosah, informovať o možnosti ohlásiť násilie na políciu, poskytnúť obeť iný pohľad na situáciu, ktorú prežíva, ako aj pomáhať získať nadhľad.

Riešenie situácie – v prípade domáceho násillia nejde o ľahkú a rýchlu záležitosť, avšak je to riešiteľný problém. Túto dôveru a nádej mohla obeť už dávno stratiť. Môže sa obávať toho, že tí, ktorí jej v minulosti ponúkli pomoc (rodina, priatelia), sú už príliš unavení, aby jej pomohli aj tento krát, preto je nutné podporiť ju v jej túžbe po pomoci.¹⁷³ V tejto fáze základným pravidlom pre obeť vytvoriť tzv. **bezpečnostný plán úniku**. Tento plán je vhodné pripraviť s každou obeťou a to aj v prípadoch, kedy obeť neplánuje alebo odmieta opustiť spoločnú domácnosť. V rámci tohto plánu je potrebné zamyslieť sa spoločne nad tým, či existujú rodinní príslušníci, priatelia, známi, ktorí by boli ochotní a schopní obeť (prípadne aj s deťmi) dočasne alebo natrvalo v prípade núdze prichýliť vo svojom obydli. Je vhodné informovať obeť aj o krízových strediskách, ktoré však nie vždy majú dostatočnú ubytovaciu kapacitu, preto sa treba zamyslieť aj nad inými alternatívami. V rámci bezpečnostného plánu je potrebné obeť informovať, aby si (pokiaľ má možnosť) odkladala istú finančnú hotovosť ďalej aspoň kópie dôležitých dokumentov a finančných záznamov (napr. sobášny list, rodné listy detí, preukazy poistenia a pod.), dôležité lieky pre seba alebo pre deti, doklady o byte, náhradné šatstvo či obľúbenú hračku detí. Uvedené veci a najmä doklady môže v budúcnosti potrebovať napríklad pri spisovaní rôznych návrhov na súd.¹⁷⁴

Je dobré vyjadriť obavy o bezpečnosť obeť, či bezpečnosť jej detí a pod. Ohrozená osoba, môže byť fyzicky alebo sociálne izolovaná kvôli ekonomickej závislosti, strachu, zastrašovaniu, lokalite, jazykovej alebo etnickej príslušnosti. Môže dokonca popierať, že k týraniu došlo, či odmietať veľkosť hrozaceho nebezpečenstva. Reálnym cieľom intervencie v prípade domáceho násillia je stabilizácia situácie ohrozenej osoby a je vhodné a niekedy dokonca nutné, aby starostlivosť pokračovala poradenstvom, zapojením do podpornej skupiny či terapie. Dôležité je tiež to, aby sa pracovníci v pomáhajúcich profesiách dobre orientovali v inštitúciách psycho-sociálnej pomoci daného regiónu a vedeli do nich klienta správne nasmerovať. Konkrétne ide o poskytnutie informácií o podporných skupinách, o azylových domoch, o možnostiach psychologickej

¹⁷³ ŠEVČÍK, ŠPATENKOVÁ a kol., 2011. *Domáci násillí*, Praha : Portál, s. r. o., s. 162 – 166.

¹⁷⁴ Prvý kontakt s obeťou domáceho násillia. Bratislava: OZ Pomoc ohrozeným deťom, 2008, s. 21.

alebo psychiatrickej starostlivosti, o možnostiach lekárskej starostlivosti, o možnostiach poradenstva zo strany orgánov sociálnej kurately a sociálnoprávnej ochrany detí, ako aj o možnostiach právnej pomoci.

Jedným zo základných právnych nástrojov, ktorý slúži na potlačenie domáceho násilia, v podmienkach Slovenskej republiky, je inštitút neodkladného opatrenia na dočasný zákaz vstupu do domu či bytu, v ktorom býva obeť domáceho násilia podľa § 325 ods. 2 písm. e) a f) zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok (ďalej len „CSP“).

V tejto súvislosti treba upozorniť aj na **možnosť súdu aj bez predchádzajúceho návrhu nariadiť kontrolu výkonu predbežného opatrenia, ktorým bolo nariadené účastníkov, aby nevstupoval dočasne do domu alebo bytu**, v ktorom býva osoba vo vzťahu ku ktorej je dôvodne podozrivý z násilia. Štát dal obetiam takýmto spôsobom možnosť vyrovnáť sa v pokoji s danou situáciou a začať konať. Tento inštitút bol zavedený zákonom č. 438/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok, ktorý nadobudol účinnosť dňa 1. januára 2016.

Kontrolu rozhodnutia súdu je možné vykonať technickými prostriedkami akými sú:

- a) osobné identifikačné zariadenia
- b) zariadenie na kontrolu prítomnosti v mieste výkonu rozhodnutia
- c) zariadenie na určenie polohy kontrolovanej osoby
- d) zariadenie varovania blízkosti
- e) zariadenie kontroly požitia alkoholu
- f) zariadenie hlasového overenia prítomnosti kontrolovanej osoby
- g) zariadenie probačného a mediačného úradníka.

Ďalším prostriedkom preventívneho riešenia domáceho násilia je inštitút vykázania z obydla, ktorý je zakotvený v ustanovení § 27a zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore SR, v znení neskorších predpisov. Inštitút vykázania nemá povahu sankcie a nie je prostriedkom represívneho riešenia domáceho násilia. Jeho význam spočíva v preventívnom opatrení zaistenia ochrany ohrozenej osoby, ktorá sa uplatní v prípade, ak tento účel ochrany nie je možné dosiahnuť iným spôsobom ako zaistením, zatknutím alebo vzatím násilníka do väzby.

Zákonným dôsledkom vykázania z obydla je súčasne aj povinnosť vykázanej osoby nepribližovať sa k ohrozenej osobe na vzdialenosť menšiu ako desať metrov. Vykázanie zo spoločného obydla ako preventívneho opatrenie má

zaistiť ochranu obeť pred ďalším násilím a posilnenie jej pozície z dôvodu, že obeť často nie sú samé schopné riešiť svoju situáciu. Z hľadiska poskytovania účinnej ochrany obeť má dôležitý význam vytvorenie dostatočného časového priestoru na zorientovanie sa v situácii bez nátlaku násilníka a na vyhľadanie odbornej pomoci.

Počas doby vykázania z obydľia, ktorá môže byť aj v dĺžke desiatich dní, sa zabezpečiť najmä plynulá ochrana ohrozených osôb s následnou možnosťou predĺženia tejto lehoty, ak ohrozená osoba využije počas nej svoje právo na súdnu ochranu vo forme návrhu na nariadenie predbežného opatrenia. Doručením takéhoto návrhu počas trvania vykázania z obydľia sa trvanie vykázania páchatelia predlžuje až do nadobudnutia vykonateľnosti rozhodnutia súdu o tomto návrhu.

V tejto súvislosti bol novelizovaný aj zákon o priestupkoch, ktorý sprísnil postihy za niektoré priestupky proti občianskemu spolunažívaniu spáchanému voči blízkej osobe. Ak niekto blízku osobu urazí alebo vydá na posmech, alebo ak sa jej vyhráža ujmu na zdraví, drobným ublížením na zdraví, schválnosťami alebo iným hrubým správaním, tak sa mu uloží pokuta do výšky dvesto eur.

Medzi základné inštitúcie, ktorých úlohou je poskytovať pomoc obetiam domáceho násillia, možno zaradiť Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, Radu vlády SR pre prevenciu kriminality, Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny a v neposlednom rade mestá a obce, ktoré plnia úlohy štátu na úrovni svojej samosprávy.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR je koordinačným a zároveň najdôležitejším orgánom v oblasti sociálnej prevencie, kam treba zaradiť aj samotnú pomoc obetiam domáceho násillia. **Rada vlády SR pre prevenciu kriminality** je poradným, iniciatívnym a koordinačným orgánom vlády SR pre oblasť prevencie kriminality. **Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny** sa v rámci odboru sociálnoprávnej ochrany detí, sociálnej kurately a poradensko-psychologických služieb zameriava na poskytovanie právnej pomoci, poskytovanie terapií a poradenstva rodinám, kde sa domáce násillie vyskytuje.

Detašované pracoviská Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny sa nachádzajú v každom okrese Slovenskej republiky. Do ich pôsobnosti okrem iného patrí aj poskytovať pomoc a starostlivosť deťom a ich rodinám, ktoré sa vyskytnú v núdzi. Sociálne pracovníčky týchto pracovísk poskytujú poradenské služby. V prípade ak obeť domáceho násillia požiada tento orgán štátnej správy o pomoc, je jeho povinnosťou zaoberať sa situáciou tejto obeť a poskytnúť jej všetky

informácie o možnosti jej riešenia, ubytovania ako aj informácie o zariadeniach, ktoré sa pomocou obetiam domáceho násillia zaoberajú.

Do právomoci sociálnych pracovníkov patrí aj kontrola starostlivosti o dieťa a jeho správneho vývoju. V tejto súvislosti zisťujú sociálne a bytové pomery rodiny v ktorej sa dieťa nachádza. Taktiež majú právomoc podať na súd návrh na upravenie rodičovských práv v prípade ak dospeli kontrolou k záveru, že rodič zneužíva alebo zanedbáva svoje dieťa alebo podá návrh na zverenie dieťaťa do ústavnej starostlivosti.

Svoje miesto pri pomoci obetiam domáceho násillia majú aj samotné **obce**, ktoré poskytujú pomoc v krízových situáciách. Obec je povinná poskytnúť pomoc ak je osoba vystavená ohrozeniu jej života, zdravia, je ohrozený zdravý vývoj dieťaťa. Pomoc poskytuje obec najmä formou zabezpečenia náhradného bývania a poskytnutia informácií o organizáciách poskytujúcich pomoc a poradenstvo obetiam domáceho násillia, ktoré sa nachádzajú v regióne obce.

Existujú však aj iné formy pomoci obetiam domáceho násillia. Napríklad v spolupráci so ženskými mimovládnyimi organizáciami poskytujúcimi pomoc obetiam domáceho násillia bola zriadená **Národná linka pre ženy**, 0800 212 212. Národná linka je bezplatná a funguje nonstop. „Linka je anonymná a poradkyne sú zaviazané dodržiavať dôvernúosť všetkých informácií, s ktorými sa žena na linke zdôverí. Pre ženy zažívajúce násillie alebo ohrozené násillím je dôležité, aby im podporu a pomoc poskytovali ženy. Na linke pracujú výhradne špeciálne vyškolené poradkyne. Vďaka nepretržitej forme prevádzky Národnej linky pre ženy sa dostupnosť podporných služieb poskytovaných v oblasti násillia páchaného na ženách výrazne zvýšila. Cieľom Národnej linky pre ženy zažívajúce násillie je umožniť ženám, aby hovorili o násillí, pomoc v krízovej situácii a poskytnúť im všetky dostupné informácie tak, aby sa samy vedeli rozhodnúť, aké riešenie si zvolia.“¹⁷⁵

Rýchlu a efektívnu pomoc v spracováanej oblasti poskytujú najmä neštátne neziskové organizácie, ktoré pri poskytovaní pomoci obetiam využívajú stratégiu **„button up“** a **„top down“**. Button up predstavuje stratégiu zameriavajúca sa na poskytovanie priamej služby obetiam. Stratégia top down zase predstavuje opatrenia, ktoré sú garantované štátom.

¹⁷⁵ MALÍKOVÁ D. – HOLUBOVÁ B.: „Národná linka pre ženy zažívajúce násillie ako zdroj informácií o obetiach kriminality“, In: „Obete kriminality. Zborník príspevkov zo seminára s medzinárodnou účasťou“, s. 77

Funguje aj **Linku pomoci obetiam**, ktorá je k dispozícii na telefónnom čísle 0850 111 321 a poskytuje im informácie o službách pre obeť. **Linka detskej istoty**, ktorá pôsobí na telefónnom čísle 0800 500 500 zase poskytuje bezplatnú pomoc vo forme poradenstva 24 hodín denne nielen deťom. Rodičovská linka poskytuje pomoc pri riešení problémov rodičov s deťmi zo psychologického hľadiska.

Za miesto prvého kontaktu s obeťou domáceho násillia možno považovať **krízové strediská**. Krízové strediská sú dočasným zariadením pre obeť, ktoré predstavuje akési prvotné útočisko. Úlohou krízového strediska je odstrániť alebo aspoň najviac obmedziť negatívne vplyvy pôsobiace na obeť bez ohľadu na to či ide o dieťa alebo dospelú osobu. V krízovom stredisku sa môže na základe nariadenia súdu vykonať aj predbežné opatrenie. Tieto strediská sú spravidla bezplatné.

Medzi významné organizácie poskytujúce pomoc obetiam domáceho násillia patria napríklad Krízové centrum Maják, Alianciu žien Slovenska, Brána do života a pod. Ich hlavným cieľom je zabezpečenie bezpečia obeti, vrátane poskytnutia informácií o možnej potrebnej pomoci, informovanie verejnosti, podávanie legislatívnych námetov, monitoring a sociologické výskumy.

Intervenčné centrá a azylové domy majú neopomenuteľnú úlohu pri pomoci obetiam. Intervenčné centrum sa zameriava na krízovú intervenciu, psychologické poradenstvo, sociálno-právne a právne poradenstvo, ale aj podporu psychoterapeuta. Spomedzi všetkých krízových centier na Slovensku možno spomenúť krízové centrum DOTYK, ktoré poskytuje okrem už vyššie spomínanej pomoci aj utajované bývanie. Ďalším takýmto centrom je Brána do života, ktorá prostredníctvom útulku poskytuje pomoc ženám a deťom, ktoré sa stali obeťami domáceho násillia a organizuje terapeutické semináre.

Pomoc obetiam, zažívajúcim domáce násillie je kľúčovou aktivitou neziskových organizácií poskytujúcich pomoc a podporu obetiam. Jadro pomoci spočíva, v prevádzke bezpečných domovov a krízových centier, liniek pomoci, poskytovaním poradenských služieb v oblasti právnej a psychologickkej. Viaceré organizácie okrem takejto formy pomoci, zbierajú údaje o obetiach a páchateloch domáceho násillia a tým pomáhajú skvalitňovať databázu poznatkov o násillí a následnej prevencii a zmene legislatívy.

Medzi takéto organizácie zaraďujeme **Centrum Nádej**, ktoré pôsobí v oblasti už od roku 1997. Centrum vyprofilovalo v troch líniiach, na ktoré sa zameriava. Sú to služby poskytujúce pomoc obetiam a rodinám domáceho násilia, vzdelávanie a osвета týkajúca sa domáceho násilia a liga za život bez násilia. Liga za život bez násilia je ďalšou platformou, ktorá bola založená v roku 2007. Jej cieľom je zosieťovanie organizácií poskytujúcich pomoc a poradenstvo obetiam domáceho násilia.

Záver

Napriek veľkému počtu národných projektov zameraných na pomoc obetiam domáceho násilia Slovenská republika trpí nedostatkom špecializovaných organizácií poskytujúcich poradenstvo a služby pre obeť trestných činov, vrátane obetí domáceho násilia. Ďalším problémom je aj regionálna nerovnomernosť rozmiestnenia organizácií a ich absencia v určitých častiach našej krajiny. Situáciu v tejto oblasti možno zovšeobecniť tak, že pomoc obetiam trestnej činnosti trpí nekoncepcnosťou. Jednou z viacerých možností hľadania východísk z tejto situácie je aj vypracovanie efektívneho právneho rámca pre pomoc obetiam trestnej činnosti v podobe zákona.

Použitá literatúra:

- DUFKOVÁ, I., ZLÁMAL, J.: *Domáce násilí se zaměřením na problematiku obětí*. Praha : Střední policejní škola MV ČR v Praze, 2005, 52 s., ISBN 80-239-568-8
- MÁTEL, A., SCHAVEL, M. a kol.: *Aplikovaná sociálna patológia v sociálnej práci*. Bratislava : VŠ ZaSP sv. Alžbety, 2011, 442 s., ISBN 978-80-8132-009-5
- MARTINKOVÁ, M., SLAVĚTÍNSKÝ, V. A VLACH, J.: *Vybrané problémy z oblasti domácího násilí v ČR*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014, 127 s., ISBN 978-80-7338-139-4
- KNÁPKOVÁ, D., TÓTHOVÁ, M. : *Deti ako obeť domáceho násilia*. In: Dny práva, Masarykova univerzita, 1. Ed., Brno, 2010, dostupné na internete : http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava2010/files/prispevok/07_nasili/Tothova_Marcela%281795%29.pdf
- MALÍKOVÁ D. – HOLUBOVÁ B.: *Národná linka pre ženy zažívajúce násilia ako zdroj informácií o obetiach kriminality* In: Obete kriminality. Zbor-

ník príspevkov z medzinárodnej konferencie. PEVS. Bratislava : IRIS, 2015, 243 s. ISBN 978-80-89726-45-5.

ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N. a kol.: *Domáci násilí*. Praha : Portál, s. r. o, 2011, 186 s. ISBN 978-80-7367-690-2.

TOMÁŠEK, M. a kol.: *Europeizace trestního práva*. Praha : Linde a.s., 2009, ISBN 97880-7201-737-9, 459 s.

Prvý kontakt s obeťou domáceho násilia. Bratislava : Občianske združenie Pomoc ohrozeným deťom, 2008, ISBN 978-80968926-3-1, 27 s.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní

Pomoc obětem domácího násilí – praxe právního poradce Bílého kruhu bezpečí

**Help with victims of domestic violence – the practice
of the legal counsel of the White Circle of Safety**

PhDr. Mgr. Petr Maule, MBA

Abstrakt:

Príspevok stručne shrnuje pôsobenie právneho poradce v Bílém kruhu bezpečí v Plzni. Mapuje problematické body, se kterými se poradci setkávají a musejí se s nimi vyrovnávat v běžné praxi.

Abstract:

The contribution briefly summarizes the work of a legal adviser in the White Circle of Safety in Pilsen. It maps the problematic points that counselors encounter and have to deal with in common practice.

Klíčová slova: oběti trestných činů, bezplatné poradenství, neziskové organizace, právní poradenství

Keywords: victims of crime, free consulting, nonprofit organizations, legal consulting

Úvod

Cílem příspěvku je stručně popsat zkušenosti tříleté zkušenosti z praxe právního poradce v Bílém kruhu bezpečí v Plzni. Popsat samotný výkon pozice právního poradce, zmapovat problematiku, se kterou se právní poradci setkávají. Neziskové organizace v České republice mají různou úroveň a různou pověst, bohužel však ve společnosti převažuje negativní názor na jejich působení, kdy je značná část veřejnosti považuje pouze jako uživatele evropských dotací. Zastávání této pozice je z hlediska společenského uznání nedoceněné, neboť se jedná o dobrovolnou a neplacenou činnost a vykonavatel této činnosti je někdy až opovrhován společností za své působení na dané pozici.

Jádro

Právní poradce v BKB není typickým právníkem – advokátem nebo soudcem. Pomoc příchozím je zcela odlišná od každodenního chleba, se kterým se

právník setkává ve své profesi. Prvním důležitým krokem je dostatečně „zmapovat“ klienta, tedy na základě jeho příchodu, chování a úvodního rozhovoru, se rozhodnout, jak s klientem komunikovat. Nejde zde pouze o to, jakým způsobem klientovi vyložit jeho současnou situaci a možnosti obrany po právní stránce, ale také zohlednit klientovu situaci, kdy jej určitá možnost může vyděsit a mohlo by dojít k uzavření v další komunikaci. Jelikož někdy i dobrá právní rada může méně pomoci nebo dokonce uškodit, než jiné, po právní stránce méně výhodné, rozhodnutí nebo dokonce nečinnost.

Klienty přicházející do poradny Bílého kruhu bezpečí (dále jen BKB) není možné charakterizovat jako homogenní skupinu, navíc ani všichni přicházející do BKB nejsou cílovou skupinou, pro kterou je určena pomoc v BKB.

Velmi často jsou přicházejícími lidé, kteří jsou klienty BKB jen velmi okrajově nebo dokonce vůbec. Jak se s příchodem takového klienta vyrovnat? Podle interních příruček BKB má být určeno, zda-li je zájemce o službu subjektem pro poradnu či nikoliv. V negativním případě má být klient odkázán na jinou poradnu se sdělením, že daný typ poradenství BKB neposkytuje. Nejčastěji jsou klienti odkazováni na bezplatnou právní poradnu v KD Peklo nebo Občanskou právní poradnu. Velkým otázníkem je, zda-li tento postup je správným. Samozřejmě je zcela správným v případě, kdy je v poradně několik klientů, z nichž některé bychom mezi klienty zařadili a jiné nikoliv; pak je odkázání „neklentů“ na služby jiných bezplatných právních služeb zcela správně, neboť v takovém případě má být prioritou poskytnutí pomoci klientům BKB – obětem trestných činů. Problém nastává v případě, kdy přichází je jediným „klientem“. Jak je uvedeno výše, mělo by dojít k odmítnutí a odkázání zájemce o službu jinam, na druhou stranu ze zcela přirozeného hlediska je špatné, aby poradci v prostorách poradny pouze nečinně seděli. V daném případě by mělo být umožněno, aby poradce mohl poskytnout poradenství zájemci o službu, a to formou poradenství od organizace spřátelené k BKB.

Ačkoliv teorie často mluví o ženách coby o obětech domácího násilí, osobách s nižším vzděláním nebo o seniorech jako o skupině osob, která je nejvíce ohrožená domácím násilím. Nelze tedy osoby ohrožené domácím násilím zobecnit, ačkoliv zákon a odborná veřejnost tak často činí.

Problémem u klientů BKB je velmi často jejich rozhodnost. Přestože by se mohlo zdát, že samotné rozhodnutí navštívit poradnu BKB je prvním krokem ke změně, není tomu tak. Po rozboru z hlediska právního a také sociálního, kdy

se dojde k veľmi pozitívnym možnostem, kedy klient je po právu obeť domáciho násilí, ktoré má doložené napr. lekáorskými zprávami či záznamy od Policie a zároveň je v dobrej situácii, kedy môže od násilníka odejsť napr. k rodinným príslušníkom alebo priateľom, kde nájde po nezbytnú dobu zázemí, se klient rozhodne urobiť krok späť. Nechci sa uchýľovať k psychologickému rozboru odlišných situácií, ale v danom prípade je klient v BKB uistený o svojom „dobrom“ postavení voči násilníkovi a rozhodne sa danou situáciou neřešiť práve z dôvodu istoty, ktorá mu bola poskytnutá, kedy si klient dostatočne uvedomí svoje sociálne zázemí a možnú pomoc od rodiny a priateľov a zároveň je mu poskytnutá dostatočná právna istota.

Záver

Nejväčším problémom právneho poradcu v Bielej kruhu bezpečia je veľmi častá situácia, kedy nemôžete klientovi pomôcť. Dôvody prečo tomu tak nie je sú niekedy rôzne, ale výsledok je rovnaký. Z hľadiska práva se klient nachádza v bezvýhodnej situácii alebo naopak se nachádza v situácii, ktorou nie je možné nijak „uchopiť“, aby se klientovi dostalo pomoci. V takovom prípade hlavnú pomoc poskytne klientovi psychosociálna pomoc, ale tiež se snažiť zvýšiť povedomie klienta o práva resp. o jeho práva v situácii, v ktorej se môže ocitnúť a poučiť jej, ako postupovať a ako se zachovať v rôznych životných situáciách. Žiadna rada a pomoc, ktorou poradci v BKB poskytnú nie je iba správna, ale vždy poskytuje určitú negatívu či riziko. Nicmene rozhodnutie o vypořádání se s vlastní situací je vždy iba a iba rozhodnutím klienta. Poradenství je iba vodítkom a pomocí, ako se rozhodnout řešiť problematickou životní situaci.

Domáce násilie páchané na senioroch

Domestic violence against the elderly

JUDr. Monika Škrovánková

Abstrakt:

Domáce násilie je závažný sociálno-patologický fenomén rozšírený po celom svete a vyskytujúci sa vo všetkých spoločenských vrstvách bez ohľadu na rasu, pohlavie, vierovyznanie alebo sociálny status. Ide o jednu z foriem násilia, ktorá je najrozšírenejšia a zároveň najmenej kontrolovaná. Obeťou domáceho násilia sa môže stať ktokoľvek. Autorka sa v príspevku zaoberá domácim násilím páchanom na senioroch. Seniori ako obeť domáceho násilia tvoria spolu s deťmi ako obeť domáceho násilia skupinu obetí, ktoré sú najzraniteľnejšie, vzhľadom na častú materiálnu ako aj nemateriálnu závislosť od svojho tyrana. Autorka sa v príspevku okrem všeobecnej charakteristiky fenoménu domáceho násilia venuje seniorom ako obetiam domáceho násilia z kriminologického aj z trestnoprávneho hľadiska, pričom zohľadňuje zahraničné prieskumy a štatistiky.

Abstract:

Domestic violence is a serious socio-pathological phenomenon widespread throughout the world and occurring in all social groups notwithstanding race, gender, religion or social status. It represents one of the forms of violence, which is the most common and at the same time the least controlled. Anyone can become the victim of domestic violence. The author deals in the article with domestic violence against the elderly. The elderly as the victims of domestic violence comprise together with the children as victims of domestic violence the group of victims, who are the most vulnerable, taking into account the frequent material as well as non-material dependence upon their tyrant. The author in the article besides the general characterization of the phenomenon of domestic violence deals with the elderly as victims of domestic violence from the criminological as well as criminal law perspective, whereas taking into account foreign researches and statistics.

Kľúčové slová: domáce násilie; násilie páchané na senioroch; trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby, prevencia domáceho násilia

Keywords: domestic violence, elder abuse, criminal offence of battering a close person and a person entrusted into one's care, domestic violence prevention

Úvod

„Domáce násilie je najmenej viditeľné, mnohokrát nepredvídateľné a nepochopiteľné, nekontrolované, ťažko diagnostikovateľné a často nepotreštané.”¹⁷⁶

Domáce násilie dlhodobo predstavuje jeden zo závažných spoločenských problémov, ktorý je nevyhnutné dôsledne riešiť. Ide o závažný sociálno-patologický fenomén, ktorý sa vyznačuje vysokou mierou latentnosti, čomu podstatne prispieva skutočnosť, že domáce násilie sa odohráva za tzv. zatvorenými dverami, t. j. v spoločných obydliach ohrozenej a ohrozujúcej osoby. Zároveň ide o jednu z foriem násilia, ktorá je najnebezpečnejšia a pritom najmenej kontrolovaná. Keďže domáce násilie je jav, ktorý sa dotýka každého, či už v rovine priamej alebo v nepriamej, je obligatórnou záležitosťou zákonodarcov reagovať na jeho aktuálny stav takými právnymi nástrojmi, ktoré napomáhajú nielen v trestaní páchatelov domáceho násilia, ale aj v generálnej prevencii pred jeho páchaním. A práve navrhnutiu správnych právnych prostriedkov riešenia rôznych prípadov domáceho násilia napomáha poznanie špecifik jeho páchania so zreteľom na rôzne okruhy obetí. V súvislosti s uvedeným sme sa rozhodli podrobne analyzovať domáce násilie páchané na senioroch za účelom navrhnutia optimálnych právnych nástrojov z hľadiska efektívnosti, účinnosti a primeranosti riešenia prípadov násilia na senioroch.

1. Domáce násilie vo všeobecnosti

Domáce násilie je pomerne ťažké definovať, vzhľadom na rozmanitosť jeho konaní a foriem, napriek tomu sa v odbornej literatúre a v mnohých medzinárodných dokumentoch stretávame s rôznymi definíciami. Keďže v slovenskom právnom poriadku neexistuje legálna definícia domáceho násilia, pri jeho vymedzení budeme vychádzať z odbornej literatúry, z definícií niektorých významných odborníkov v danej oblasti. V najvšeobecnejšej rovine môžeme hovoriť o negatívnom sociálno-patologickom jave, ktorý predstavuje najnebezpečnejšiu formu agresie odohrávajúcu sa prevažne za zatvorenými dverami.

¹⁷⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kol. *Právo proti domácnému násillí*. str. 5.

Heretik definuje domáce násilie ako „závažnú priamu či nepriamu agresiu medzi osobami, ktoré spájajú príbuzenské citové väzby a žijú v spoločnom prostredí.“¹⁷⁷ Inú definíciu domáceho násillia uvádza Kacifírková, podľa ktorej „domáce násilie ako sociálno-patologický jav je správanie sa medzi partnermi alebo v rodine všeobecne, ktoré pozostáva z fyzického napádania, psychického týrania, sexuálneho zneužívania či už jednotlivu alebo vo vzájomnej kombinácii. Ide o ovládajúce nerovnoprávne a nerovnomenné zaobchádzanie jedného človeka s druhým, v ktorom model vzťahu tvorí rola prenasledovateľa a rola obeti.“¹⁷⁸ Napokon domáce násilie nám definuje aj Kypta, ktorý daný pojem vymedzil nasledovne: „Násilné správanie v rodine zahŕňa akýkoľvek čin alebo opomenutie, spáchané v rámci rodiny niektorým z jej členov, ktoré podkopávajú život, telesnú alebo duševnú integritu alebo slobodu iného člena rovnakej rodiny, alebo vážne poškodzuje rozvoj jeho osobnosti.“¹⁷⁹ Napriek tomu, že domáce násilie predstavuje jednu z viacerých foriem násillia, môžeme hovoriť o jej špecifických aspektoch (charakteristických znakoch), ktoré z nej činia najnebezpečnejšiu formu násillia. Medzi charakteristické znaky domáceho násillia zaradujeme:

- spoločné obydlie ohrozenej a ohrozujúcej osoby;
- blízke vzťahy, či už príbuzenské, rodinné alebo intímne;
- vzájomná závislosť medzi ohrozenou a ohrozujúcou osobou;
- existencia asymetrie vo vzťahu;
- presné určenie role obete a tyrana vo vzťahu;
- tzv. dve tváre ohrozujúcej osoby;
- ambivalentnosť obete (tzv. neochota riešiť ohrozujúcu situáciu, resp. nezáujem riešiť domáce násilie);
- sústavnosť, dlhodobosť prejavov domáceho násillia;
- cyklus domáceho násillia (striedanie rôznych fáz);
- eskalácia domáceho násillia;
- vysoká latentnosť;
- verejná mienka, že domáce násilie je súkromnou záležitosťou;
- odohráva sa za zatvorenými dverami.

¹⁷⁷ HERETÍK, A. *Forenzná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie* – 3. Prepracované a rozšírené vydanie, s. 432.

¹⁷⁸ KACAFÍRKOVÁ, M. Domáci násillí. In: *Trestní právo*, s. 12.

¹⁷⁹ KYPTA, P. *Kriminalistické a kriminologické aspekty zločinosti*, s. 96.

Dôležité je uviesť, že nie všetky násilné prejavy medzi blízkymi osobami žijúcimi v spoločnom obydľí možno označiť za domáce násilie. Vzhľadom na uvedené je potrebné od domáceho násilia odlišovať prípady, kedy dochádza:

- k striedaniu rolí „obete“ a „tyrana“ alebo ich role sú rovnocenné;
- k vzájomne sa opakujúcim útokom;
- k jednorazovému útoku (vrátane trestného činu).

V odbornej literatúre sa stretávame s nasledujúcou diferenciáciou termínu domáceho násilia:

- domáce násilie v najvšeobecnejšej rovine (*domestic violence*);
- partnerské a manželské násilie (*domestic abuse*);
- násilie na deťoch (CAN¹⁸⁰);
- násilia na ženách;
- násilie na mužoch a
- násilie na senioroch.

Pri domácom násilí je veľmi dôležité si uvedomiť, že obeťou ako aj páchatelom môže byť ktokoľvek. V podstate domáce násilie predstavuje atypický sociálny vzťah medzi obeťou a páchatelom, ktoré sú si navzájom blízkymi osobami. Domáce násilie má pre páchatela inštrumentálny charakter, pretože je nástrojom pre presadzovanie jeho mocenskej pozície. Páchatelia domáceho násilia pochádzajú zo všetkých sociálno-ekonomických, etnických, rasových, národnostných a náboženských skupín. Ich správanie sa líši v domácom prostredí a na verejnosti. Pokiaľ ide o obeť domáceho násilia, odborná verejnosť rozoznáva ich viaceré klasifikácie, a preto uvedieme klasifikáciu obetí domáceho násilia podľa najobvyklejších kritérií:

- podľa veku;
- podľa správania;
- podľa pohlavia;

¹⁸⁰ „Syndróm týraného a zneužívaného dieťaťa (Child abuse and neglect syndrome – CAN) možno definovať ako vedomé či nevedomé konanie osoby zodpovednej za starostlivosť o dieťa mladšie ako 18 rokov, ktorým dochádza ku ohrozovaniu zdravého vývoja alebo dokonca až poškodeniu zdravia dieťaťa. Osoba, do ktorej starostlivosti je dieťa zverené, sa voči nemu dopúšťa aktov fyzického a duševného násilia, sexuálneho zneužívania alebo zanedbáva starostlivosť (čo zahŕňa aj zlé starostlivosť) o dieťa mladšie ako 18 rokov za okolností, z ktorých vyplýva, že je ohrozené zdravie alebo sociálny blahobyt dieťaťa.“ KOVÁČ, P., MORAVANSKÝ, N., SPITZ, D. 2009. Týranie a zneužívanie dieťaťa – minimum pre praktického pediatra. Dostupné na: <http://www.viapractica.sk/index.php?page=pdf_view&pdf_id=3668&magazine_id=4>.

-
- podľa vzťahu k páchatelovi;
 - podľa životného štýlu;
 - podľa stupňa viktimizácie;
 - na obeť priame a nepriame.

Ďalším veľmi dôležitým a neopomenuteľným faktom je, že medzi obeťou a páchatelom je často silná citová väzba, v dôsledku ktorej sa domáce násilie vyznačuje vysokou latentnosťou, keďže obeť nielen že nemôže alebo ani nechce oznámiť tento jav orgánom činným v trestnom konaní. V posilnení latentnosti tohto javu prispievajú aj nedostatočná formálna a neformálna kontrola a negatívne postoje a názory spoločnosti.

Prejavy a formy domáceho násilia sú rôzne a pôsobia buď jednotlivo alebo skôr v prevažnej miere kumulatívne popri sebe. Najčastejšími prejavmi, resp. formami domáceho násilia sú fyzické, psychické, ekonomické a sexuálne násilie. Samozrejme tento výpočet je demonštratívny a existuje o mnoho viac foriem domáceho násilia, ktoré sa vyskytujú prevažne v kombinácii s vyššie uvedenými formami.

2. Domáce násilie páchané na senioroch

2.1 Ageizmus

Predtým ako začneme domáce násilie páchané na senioroch rozoberať z právneho hľadiska považujeme za potrebné aspoň v skratke poukázať na postoj spoločnosti k tomuto fenoménu. Európska civilizácia dlhodobo vychádza zo zakorenených tradícií spočívajúcich z prejavovania úcty k starším ľuďom a rodičom. V súčasnosti v európskych krajinách nevynímajúc Slovenskú republiku dochádza k výraznému starnutiu civilizácie. „*Demografické prognózy obyvateľstva naznačujú, že v Európe sa do roku 2050 značne zvýši počet obyvateľov nad 65 rokov a starších (o 58 miliónov alebo 77 %) Relatívne najviac zo všetkých vekových skupín pritom stúpne počet ľudí vo veku 80 a viac.*”¹⁸¹ Zvyšovaním veku staroby dochádza v spoločnosti k novému javu označovanému ako ageizmus

¹⁸¹ DOBROVODSKÝ, R. *Násilie páchané na senioroch*. s. 8.

(angl. *ageism*), ktorý je spôsobený určitou formou spoločenského pnutia medzi mladou a staršou populačnou generáciou. Ageizmus môžeme definovať ako „*vekovú diskrimináciu, názor o nízkej hodnote a nekomplexnosti staroby. Prejavuje sa podceňovaním, odmietaním, ba až odporom k starým ľuďom.*”¹⁸² Problém starých ľudí je vo väčšine ekonomicky vyspelých štátov čoraz aktuálnejší. Tí, ktorí majú negatívny pohľad na seniora a sú šíritelia rôzneho druhu diskriminácie, považujú starnúceho a starého človeka vo všeobecnosti za senilného, rigidného a otravného tvora, ktorý sa stáva bremenom pre rodinu a okolie a nie je schopný sa postarať sám o seba. K tomuto dojmu v očiach mladšej generácie podstatne prispievajú tzv. citoví vydierači (starí ľudia, ktorí zneužívajú pomoc svojich blízkych a vedú záhaľčivý a parazitujúci spôsob života na úkor svojich blízkych, ktorí sa o nich starajú). Mladšia generácia na základe skúseností z takýchto jednotlivých prípadov, následne nesprávne posudzuje obdobne staršiu generáciu všeobecne. Diskriminácia starých ľudí je vyhranený vzťah, určitý stereotyp ľudského správania sa voči seniorom, ktorý má spoločné črty s rasizmom. Prezентujú ju predovšetkým zástupcovia mladších generácií. „*Násilie na starých ľuďoch patrí do skupiny geriatrických sociálnych syndrémov. Starý človek je len veľmi ťažko schopný rýchlej a účinnej adaptácie na neočakávané zmeny životných podmienok alebo zmeny svojho zdravotného stavu. V našom štáte seniori tvoria početnú skupinu prevažne chorých, nemajetných a bez úspechov žijúcich ľudí. Sociálny status starého človeka patrí do znevýhodnenej kategórie, v starobe klesá počet sociálnych pozícií a senior stráca prestíž.*”¹⁸³ Problematika ageizmu je problém vystávajúci s príchodom modernej spoločnosti. Na vzniku ageizmu sa podieľajú viaceré zdroje, ktoré podľa druhu ich výskytu môžeme rozdeliť do nasledujúcich skupín:

- **Individuálne (subjektívno-psychologické) zdroje ageizmu** sú predovšetkým strach zo smrti a starnutia chápaného ako psychosomatický úpadok. Medzi individuálne zdroje ageizmu patrí frustrácia a agresia, z ktorých pramení hostilita (nepriateľstvo, sklony k agresivite, snaha ublížiť a škodiť iným) voči seniorom. Na vzniku ageizmu sa podieľa aj individuálna úroveň človeka spočívajúca v selektívnom vnímaní seniorov. Všetky tieto individuálne zdroje môžu byť podporované druhou skupinou zdrojov, ktorou je sociálne prostredie.

¹⁸² Bližšie pozri: <<http://www.aksen.sk/psychologia/nasilie-na-starych-ludoch>>.

¹⁸³ HUDÁKOVÁ, A. *Senior verus ageizmus*. s. 193.

-
- **Medzi sociálne zdroje ageizmu** patrí konflikt hodnôt, ktorý vyplýva z predpokladu, že starnutie môže u starších ľudí vyvolať potrebu obhajoby iných hodnôt v porovnaní s mladšou generáciou. Medzigeneračné rozdiely môžu prejsť až do konfliktu hodnôt. Sem zaraďujeme aj sociálnu izoláciu, ktorá zvyšuje rodinný stres, krehkosť, dementné stavy seniorov a iné.
 - **Kultúrne podmienené zdroje ageizmu** sa zahŕňajú rôznorodé faktory – mediálnu kultúru, hodnotové systémy, jazyk, umenie, literatúru, humor. Špecifikom týchto zdrojov je ich súčasť stereotypných diskriminačných postojov, ktoré možno ďalej neobmedzene replikovať.

Na riešenie problematiky ageizmu vznikla už v roku 1997 Medzinárodná sieť ako prevencia zneužívania starších – *International Network for the Prevention of Elder Abuse* (INPEA), ktorá spájala mnohé krajiny sveta. Podľa programu WHO „*Missing voices*“ sa očakáva 30 – 60 % nárast staršej populácie v Nemecku, Francúzsku a Švédsku. Prezentyje tiež riziká, formy a oblasti konkrétnych prejavov ageizmu. Podiel starších ľudí v rozvojových krajinách sa viac než zdvojnásobí. V súčasnosti žije 58 % starších žien v rozvojovom svete. Do roku 2025 sa ich podiel zvýši na 75 %. Ageizmus sa vyskytuje vo všetkých oblastiach spoločenského aj súkromného života. V rámci celospoločenskej roviny ide prevažne o diskrimináciu v masmédiách, čo je absencia prezentácie starších ľudí v masovokomunikačných prostriedkoch. Na úrovni inštitúcií má uvedený fenomén podobu nedostatočného bezbariérového prístupu na verejné miesta. Zároveň sa s ním možno stretnúť v podobe netrpezlivého prístupu štátnych pracovníkov voči starším ľuďom. Postoj k starým ľuďom sa môže odvíjať:

- **na mikroúrovni** – v rodine a v rámci starostlivosti v domovoch sociálnych služieb;
- **na úrovni inštitúcií** – väčšinou v úradoch, v zdravotníckych zariadeniach a v sociálnej oblasti;
- **na úrovni celospoločenskej** – ide predovšetkým o nevyhovujúcu dôchodkovú politiku štátu.

2.2 Násilie na senioroch

Násilie na senioroch¹⁸⁴ (*Action on Elder Abuse*) v zmysle Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO) môžeme definovať ako „každé jednotlivé alebo opakované konanie alebo zanedbanie primeraného konania, ktoré môže viesť k poškodeniu alebo ohrozeniu staršieho človeka.“¹⁸⁵ Násilie na senioroch alebo inak povedané zle zaobchádzanie so staršími ľuďmi v sebe zahŕňa nielen fyzické týranie, ale mnohé ďalšie formy a prejavy domáceho násilia. Zlé zaobchádzanie so seniorom teda predstavuje celý komplex nežiaducich činností, uskutočnených na starom človeku v procese starostlivosti o neho. Problém sa musí najprv rozpoznať, potom identifikovať a až následne ho môžeme riešiť. Agresia vedie k najhrubším formám týrania starého človeka. Pri agresii významnú úlohu zohráva riziková situácia, ako je spolužitie s agresorom, významná spoločenská alebo iná osobná väzba k nemu. Americké Národné centrum zneužívania starších a vládny úrad pre starnutie (*The National center of Elder Abuse and Administration on Ageing*) v roku 1996 definoval rôzne formy týrania starých ľudí. Na Slovensku odborníci používajú klasifikáciu zlého zaobchádzania so starým človekom, ktorá vychádza zo spôsobu života našej spoločnosti. Zároveň poukazujú na nevyspytateľnosť foriem domáceho násilia v podmienkach nášho života. Medzi tieto formy patrí obťažovanie, zanedbávanie, vykorisťovanie, zneužívanie a týranie.

Obťažovanie

Vo všeobecnosti ide o opakované, dotieravé požadovanie vecí, peňazí, majetku, prípadne iných činností a služieb od bezbrannej osoby. Medzi formy obťažovania zaraďujeme emocionálne, fyzické a sexuálne obťažovanie. Za emocionálne obťažovanie môžeme považovať prípad, kedy sa páchatelia od starých ľudí použitím citového vydierania pokúšajú získať určitú službu alebo veci (napr. peniaze, prepísanie majetku a pod.). Pod fyzickým obťažovaním rozumieme rôzne útoky na telesnú integritu starej osoby alebo použitie násilie proti nejakej jej veci. Sexuálne obťažovanie predstavuje špecifickú formu obťažovania, ktorá spočíva v úmysle páchatela uspokojiť svoje sexuálne potreby na starej osobe.

¹⁸⁴ V odbornej literatúre sa stretávame aj s pojmom – zle zaobchádzanie so starými ľuďmi.

¹⁸⁵ *Toronto Declaration on the global prevention of elderly abuse.* (WHO 2002). Dostupné na [online: 15.04.2017]: <http://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/alc_toronto_declaration_en.pdf>.

Obťažovanie patrí do kategórie psychologického rodinného násilia. Avšak niekedy dochádza k obťažovaniu aj mimo rodiny, na ulici alebo v inštitúciách, kde sa nachádzajú starší ľudia.

Zanedbávanie

Ide o skutok pozabudnutia alebo odmietnutia splnenia záväzku alebo povinnosti voči starej osobe ošetrovateľom alebo inou osobou, od ktorej je osoba závislá. Zanedbávanie má teda dve formy, a to činnosťnú, kedy je úmyselne neposkytnutá potrebná pomoc a starostlivosť starej osobe zo strany páchatela a formu opomenutia, kedy páchatel z nedbanlivosti opomenie svoju povinnosť postarať sa o staršiu osobu. Nepriamymi príznakmi zanedbávania staršieho človeka zo strany opatrovateľa alebo rodiny je zanedbanie životného prostredia staršej osoby, podvýživa alebo dehydratácia seniora.

Vykorisťovanie

Vykorisťovanie môžeme definovať ako sústavné využívanie postavenia zo strany osoby, ktorá sa o staršiu osobu stará voči závislému starému človeku za účelom obohatenia sa na úkor seniora. Medzi najčastejšie príznaky vykorisťovania patria manipulácia s bankovými účtami, ktorú staršia osoba nemohla urobiť, „čerstvé“ zmeny závetu, neodôvodnený prevod majetku, chýbajúce vybavenie domácnosti, šperkov a pod.

Zneužívanie

Zneužívaním je využitie svojho príbuzenského vzťahu alebo postavenia dôvernej osoby, resp. človeka, ktorý má dohľad nad starým človekom, pre vlastné obohatenie sa majetkom seniora, uprednostňovaním priazne starého človeka pre seba. Zneužívanie starších ľudí má za následok využívanie svojho postavenia s cieľom prevziať majetok, včítane peňažných úspor alebo ich dôchodku. Taktiež ich zneužívanie ako pokusných osôb bez ich súhlasu, prípadne proti ich vôli.

Týranie

Týraním je „trvalý, opakovaný a úmyselný akt emocionálneho, psychologického a fyzického nátlaku na zraniteľnú staršiu osobu jej formálnymi či neformálnymi ošetrovateľmi. Týranie napĺňa podstatu činu týrania zverenej osoby. Ide o multifaktoriálnu genézu, podporovanú subjektívnymi a objektívnymi faktormi

*sociálneho prostredia a ich interakciami.*¹⁸⁶ Často rozhodujúcim faktorom týrania sú povahové rysy, duševný stav a odborné vedomosti osoby, ktorá pre seniora pracuje alebo sa o neho stará. O starších ľudí, ktorí potrebujú pomoc, sa zvyčajne starajú členovia rodiny. Starostlivosť o starších ľudí svojimi príbuznými často vyvoláva atmosféru plnú napätia a sklamaní zo vzájomných vzťahov, čo väčšinou vedie k agresii. Agresorom často býva partner, deti, opatrovatelia, ktorí sa starajú o starého človeka. Týranie starých ľudí je mimoriadne zložitým problémom, ktorý vzniká ako následok závislosti a odkázanosti starej osoby, extrémneho stresu, sociálnej izolácie, generačne zdedeného násilia a vnútornou dynamikou osobných problémov. Boli identifikované faktory, ktoré zvyšujú pravdepodobnosť situácie, v ktorej sa určitý človek stane obeťou zlého zaobchádzania, ale aj faktory, ktoré zvyšujú pravdepodobnosť, že sa zlého zaobchádzania človek dopustí. *„Môžeme hovoriť o rizikových faktoroch zo strany obete:*

- *je to najmä vek nad 75 rokov, prítomnosť demencie alebo depresie, funkčná neschopnosť, nespôsobilosť, ohrozenie alebo strata sebestačnosti. Ako ďalšie sa uvádzajú ťažšie poruchy kognitívnych, afektívnych alebo komunikačných schopností, zlý zdravotný stav a sociálna izolácia. Častou príčinou problémov sú aj niektoré povahové rysy, spôsoby správania sa a riešenie problémov z pozície starej osoby, čiže agresívne a niekedy aj dezorientované správanie sa starého človeka;*
- *obava pred osamelosťou je natoľko dominantná u starého človeka, že je pripravený znášať príkoria a krivdy až do konca života. Podiel starých ľudí na konfliktach v rámci rodiny vychádza z neadekvátneho správania sa k svojim potomkom, ich veku a postaveniu a snahy o „nadvládu“ v domácnosti potomka.*

O rizikových faktoroch zo strany páchatela:

- *jedným z hlavných faktorov je stres, hlavne u rodinných príslušníkov starajúcich sa o chorých s demenciou (ak sú prítomné poruchy správania a bludy);*
- *zvýšené napätie a frustrácia ošetrovateľa môže prameniť aj z nedostatočného finančného ocenenia;*
- *niektorí opatrovatelia trpia duševnými ochoreniami, ako sú psychopatie, porucha pamäti, mentálna retardácia alebo porucha sociálnych vzťahov. Rizikovým faktorom je aj predchádzajúca agresia a asociálne správanie. Môže však ísť o alkoholizmus, drogovú závislosť a nízku intelektovú úroveň;*

¹⁸⁶ HUDÁKOVÁ, A. *Senior verzus ageizmus*. s. 196.

-
- *závažným problémom je závislosť páchatela na obeti, obzvlášť bytová a materiálna, ako aj preťaženie a existenčné problémy.*¹⁸⁷

3. Trestnoprávny postih domáceho násillia páchaného na senioroch

Slovenský právny poriadok reaguje na zlé zaobchádzanie so starými ľuďmi viacerými právnymi predpismi, či už z občiansko-právnej, trestno-právnej alebo rodinno-právnej úpravy. Z hľadiska tohto príspevku sa budeme zaoberať trestno-právnu úpravou postihovania domáceho násillia páchaného na senioroch. Ako už v úvode bolo spomínané, slovenský právny poriadok nepozná legálnu definíciu domáceho násillia. A preto aj v trestnoprávnej úprave abscentuje legálne vymedzenie domáceho násillia, či vo všeobecnej časti alebo vo forme samostatnej skutkovej podstaty trestného činu v osobitnej časti zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“).

Definovať domáce násillie je pomerne dosť obtiažne, keďže zahŕňa veľké množstvo konaní a prejavov a ich taxatívne vymedzenie by mohlo spôsobiť, že už následne iné konania aj keby sa odohrávali v rámci domáceho násillia by nemohli byť zahrnuté pod legálne vymedzenie domáceho násillia. Zároveň nemožno domáce násillie legálne definovať demonštratívnym výpočtom vzhlľadom na existenciu trestnoprávneho princípu – *nullum crimen sine lege certa*, ktorý vyžaduje určitosť pre trestnoprávne normy. Zároveň zaradenie trestného činu domáceho násillia by predstavovalo problém z hľadiska systematiky osobitnej časti Trestného zákona. Napriek uvedenému považujeme za potrebné vytvoriť legálnu definíciu domáceho násillia a zaradiť ju do výkladu pojmov vo všeobecnej časti Trestného zákona, pričom vymedzenie jednotlivých prejavov domáceho násillia v rámci skutkových podstát trestných činov navrhujeme riešiť začlenením osobitného spôsobu konania – v rámci domáceho násillia do už existujúcich skutkových podstát, pod ktoré sa už v súčasne platnej právnej úprave subsumujú niektoré konania spadajúce pod domáce násillie napriek tomu, že nezohľadňujú špecifiká tohto negatívneho javu, akým je domáce násillie.

¹⁸⁷ KOVAL, Š. *Antropologický rozmer epidemiológie staroby*. 143 s.

Podľa platnej právnej úpravy jednotlivé konania domáceho násillia možno subsumovať už pod existujúce skutkové podstaty trestných činov uvedené v osobitnej časti Trestného zákona. Z prvej hlavy osobitnej časti Trestného zákona sú relevantné nasledujúce skutkové podstaty trestných činov: trestný čin úkladnej vraždy podľa § 144 TZ, trestný čin vraždy podľa § 145 TZ, trestný čin zabitia podľa § 147 až § 148 TZ, trestný čin usmrtenia podľa § 149 TZ a trestný čin ublíženia na zdraví podľa § 155 až § 158 TZ. Tieto trestné činy môžu byť spáchané v súvislosti s konaním spadajúcim pod domáce násillie, avšak na naplnenie znakov skutkových podstát týchto trestných činov sa nevyžaduje, že musí ísť o konanie spadajúce pod domáce násillie. Ak by k naplneniu skutkovej podstaty trestného činu došlo v rámci domáceho násillia išlo by iba o okolnosť, počas ktorej došlo k naplneniu skutkových znakov daného trestného činu, avšak nejde o okolnosť, ktorá by sa vyžadovala na objektívne naplnenie obligatórnych znakov skutkovej podstaty trestného činu, čiže na posúdenie istého konania ako trestného činu je to, že bol spáchaný v rámci domáceho násillia, absolútne bezvýznamné. Nemožno opomenúť skutočnosť, že uvedené trestné činy obsahujú v kvalifikovaných skutkových podstatách kvalifikačnú okolnosť, ak páchatel' spácha uvedené trestné činy na chránenej osobe. Opätovne ako pri základných skutkových podstatách týchto trestných činov aj pri spáchaní týchto trestných činov na chránenej osobe je irelevantné, že k tomuto konaniu došlo v rámci domáceho násillia a podstatné je len to, či došlo k objektívnemu naplneniu obligatórnych znakov uvedených v základných skutkových podstatách trestných činov a že daný trestný čin bol spáchaný na chránenej osobe, čo je okolnosťou podmieňujúcou použitie vyššej trestnej sadzby.

Pri druhej hlave osobitnej časti Trestného zákona môžeme považovať za relevantné skutkové podstaty trestného činu pozbavenia osobnej slobody podľa § 182 TZ, trestného činu obmedzenia osobnej slobody podľa § 183 TZ, trestného činu obmedzovania slobody pobytu podľa § 184 TZ, trestného činu vydierania podľa § 189 TZ, trestného činu obmedzovania slobody vyznania podľa § 193 TZ, trestného činu porušovania slobody združovania a zhromažďovania podľa § 195 TZ, trestného činu znásilnenia podľa § 199 TZ, trestného činu sexuálneho násillia podľa § 200 TZ a napokon trestného činu sexuálneho zneužívania podľa § 201 až § 203 TZ. Obdobne ako pri prvej hlave osobitnej časti Trestného zákona aj pri druhej hlave osobitnej časti Trestného zákona možno konštatovať, že na naplnenie obligatórnych znakov skutkových podstát uvedených trestných činov je irelevantné, či k protiprávnemu konaniu došlo v rámci domáceho násillia

alebo nie. To isté platí aj pre okolnosť podmieňujúcu použitie vyššej trestnej sadzby, ak je trestný čin spáchaný na chránenej osobe. Riešením tejto situácie by mohlo byť, ak by sme z daných jednoduchých skutkových podstatách vytvorili zložité alternatívne skutkové podstaty uvedených trestných činov, do ktorých by sme doplnili znak, ktorý by charakterizoval domáce násilie alebo ak by sme k daným trestným činom vytvorili novú základnú skutkovú podstatu trestného činu totožnú s prvou základnou skutkovou podstatou doplnenú o znak domáceho násilia a tak by sa jednoznačne dalo určiť, kedy je trestný čin spáchaný v rámci domáceho násilia alebo nezávisle od neho. Znakom charakterizujúcim konania spadajúce pod domáce násilie by mohla byť špecifikácia miesta spáchania trestného činu (spoločné obydlie) alebo odzrkadlenie vzťahu medzi páchatelom a poškodeným (partnerský vzťah a pod.). V rámci uvedeného by sme mohli určiť, kedy dochádza k spáchaniu domáceho násilia a kedy nezávisle od neho.

Medzi najdôležitejšie trestné činy, pod ktoré môžeme za súčasného stavu subsumovať konania spadajúce pod domáce násilie sa považujú trestné činy uvedené v tretej hlave osobitnej časti Trestného zákona. Ide o trestný čin zanedbania povinnej výživy podľa § 207 TZ a trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 TZ. Osobitná pozornosť v súvislosti s postihovaním domáceho násilia sa venuje trestnému činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 TZ.

Trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby sa z hľadiska svojej povahy zaraďuje medzi násilnú kriminalitu a tým aj medzi násilné trestné činy. Skladá sa z dvoch základných skutkových podstát a dvoch kvalifikovaných skutkových podstát a je zaradený v tretej hlave osobitnej časti Trestného zákona, ktorá nesie pomenovanie Trestné činy proti rodine a mládeži.

Individuálnym objektom tohto trestného činu je ochrana blízkych osôb a zverených osôb pred konaniami, ktoré sú vymenované v písmenách a) až e). Zverené osoby sú vzhľadom na svoj vek (v prípade detí), chorobu, starobu, invaliditu alebo mentálnu retardáciu pri dospelých ľuďoch v starostlivosti alebo vo výchove u inej osoby. Hlavným objektom je ochrana blízkej osoby a zverenej osoby pred domácim násilím. Treba poznamenať, že pri tomto trestnom čine je rozšírené vymedzenie blízkej osoby zakotvené v ustanovení § 127 ods. 4 Trestného zákona o bývalého manžela, druha, bývalého druha, rodiča spoločného dieťaťa, osobu, ktorá je vo vzťahu k nim blízkou osobou ako aj o osobu, ktorá

žije s páchatelom alebo žila s ním v spoločnej domácnosti (bližšie pozri ustanovenie § 127 ods. 5 Trestného zákona).

Hmotným predmetom útoku pri tomto trestnom čine je už spomínaná blízka osoba alebo zverená osoba. Samozrejme blízkou alebo zverenou osobou musí byť osoba, ktorá je zverenou alebo blízkou vo vzťahu k páchatelovi tohto trestného činu. Pod starostlivosťou alebo výchovou uvedenou v danom ustanovení je potrebné rozumieť nielen typickú činnosť rodičov vo vzťahu ku svojim maloletým deťom, ale aj iné formy starostlivosti a výchovy bez ohľadu na trvalosť vzťahu (prechodný alebo trvalý), ako aj bez ohľadu na dôvod vzniku daného vzťahu (zákonná úprava, pracovná alebo iná zmluva, úradné rozhodnutie alebo iné konkludentné dojednanie alebo čin).

Pre postupné rozoberanie trestno-právnych aspektov konkrétnej skutkovej podstaty daného trestného činu považujeme za nutné si najprv objasniť termín „týranie“. Pojem týranie nie je v našom právnom poriadku legálne zadefinovaný a pri jeho definovaní vo vzťahu k trestnému činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby vychádzame iba z dostupných vedeckých a odborných článkov, kriminologickej literatúry a judikatúry, ktoré týranie definujú ako *„také zlé nakladanie so zverenou (alebo blízkou) osobou, ktoré sa vyznačuje hrubším stupňom necitlivosti a bezohľadnosti s určitým trvaním. Nevyžaduje sa, aby u blízkej alebo zverenej osoby vznikli následky na zdraví, ale musí ísť o také konanie, ktoré týraná osoba pre jeho hrubosť, bezohľadnosť alebo bolestivosť pociťuje ako ťažké príkorie.“*¹⁸⁸ Inú definíciu týrania vo vzťahu k trestnému činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby uvádza Ivor a znie nasledovne: *„O týranie ide vtedy, ak páchatel nepriaznivo pôsobí na telesný a psychický stav blízkej alebo zverenej osoby. Páchatel svojím zlým zaobchádzaním musí prejsť hrubší stupeň surovosti a bezohľadnosti a okrem toho jeho konanie musí obsahovať aj znak istej trvalosti, aj keď sa nevyžaduje, aby išlo o sústavné konanie.“*¹⁸⁹ Ďalší pohľad na vymedzenie pojmu týranie je nasledujúci: *„Týranie je zlé zaobchádzanie so zverenou osobou, ktoré sa vyznačuje vyšším stupňom hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalosťou, ktoré táto osoba pociťuje ako ťažké príkorie. Nemusí ísť o sústavné alebo dlhší čas trvajúce konanie.“*¹⁹⁰ Vo všeobecnej rovine pojem týranie je možné definovať ako akékoľvek nenáhodné, vedomé (prípadne i nevedomé) konanie

¹⁸⁸ Pozri R 20/1984.

¹⁸⁹ IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť 2*. Bratislava: IURA EDITION, 2010. s. 181.

¹⁹⁰ Pozri Aspi – Komentár k ustanoveniu § 208 Trestného zákona.

tyrana voči ohrozenej osobe, ktoré je v danej spoločnosti neprijateľné alebo odmietané a ktoré poškodzuje telesný, duševný i spoločenský stav ohrozenej osoby, prípadne spôsobí i jej smrť alebo iné trvalé psychické alebo fyzické následky.

Pri definovaní pojmu týranie sa často vyskytuje ďalší pojem – „ťažké príkorie“, ktorého definovanie je potrebné pre vytvorenie si správnej predstavy o jednotlivých aspektoch týrania, ktoré je potrebné naplniť pre subsumovanie určitého konania pod trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby. Pojem ťažké príkorie obdobne ako týranie nie je legálne zadefinovaný, a preto pre jeho pochopenie uvádzam jeho definíciu, ktorá vyplynula z judikatúry. Judikatúra Českej republiky ťažké príkorie vysvetľuje ako *„konanie páchatela, ktoré sa vyznačuje zlým nakladaním buď s blízkou osobou, alebo inou osobou, s ktorou páchatel žije v spoločnom byte, či dome, a súčasne sa vyznačuje i určitou mierou trvalosti a dosahuje takú intenzitu, aby bolo spôsobilé vyvolať stav, ktorý pociťuje postihnutá osoba ako ťažké príkorie, resp. psychické alebo fyzické útrapy.“*¹⁹¹

Pri prvej základnej skutkovej podstate trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa ustanovenia § 208 ods. 1 Trestného zákona sme už špecifikovali individuálny objekt tohto trestného činu, ako aj jeho hmotný predmet útoku a preto v nasledujúcej časti budeme špecifikovať ďalšie znaky skutkovej podstaty trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby, ktorými sú objektívna stránka trestného činu, subjekt a subjektívna stránka trestného činu.

Objektívna stránka prvej základnej skutkovej podstaty predmetného trestného činu je spočívajúca na konaní páchatela, ktoré smeruje k spôsobeniu fyzického utrpenia alebo psychického utrpenia niektorým z vymenovaných spôsobov alebo spôsobmi uvedenými v písmenách a) až e) daného ustanovenia. V rámci demonštratívne vymenovaných spôsobov sa môžeme stretnúť s najčastejšie sa vyskytujúcim fyzickým násilím (pozri písm. a) a d)), psychickým násilím (pozri písm. a), b) a c)), sociálnym násilím (pozri písm. c)) a ekonomickým násilím (pozri písm. e)). Považujem za potrebné poukázať, že vo výpočte spôsobov konaní, ktoré sa prejavujú násilím páchatela a tým spôsobením fyzického alebo psychického utrpenia ohrozenej osoby absentuje sexuálne násilie, ktoré tam nie je v žiadnom smere ani naznačené. Uvedenú absenciu možno zdôvodniť tým, že zákonodarca nechcel upravovať konanie spočívajúce v sexuálnom násilí duplicitne vzhľadom na trestné činy znásilnenia podľa § 199 TZ, sexuálneho násillia podľa § 200 TZ a sexuálneho zneužívania podľa § 201 až

¹⁹¹ Pozri rozhodnutie pod spis. značkou: TR NS Rč Tdo 1160/2005 – T 832.

§ 202 TZ, avšak podľa nášho názoru aj napriek právnej úprave obsiahnutej v kvalifikovaných skutkových podstatách spomenutých trestných činov riešiacich sexuálne násilie je potrebné osobitne túto oblasť sexuálneho násillia riešiť aj v súvislosti s domácim násillím. V prvom rade je potrebné si uvedomiť, že medzi páchatelom tohto trestného činu a jeho obeťou (ohrozenou osobou/hmotným predmetom útoku tohto trestného činu) vo väčšine prípadov existuje citová väzba, ktorej existencia je pre obeť jedným z faktorov, ktoré jej môžu znásobiť utrpenie, ktoré prežíva. A preto sa prikláňame k názoru doplniť demonštratívny výpočet spôsobom konaní, ktoré ohrozenej osobe spôsobujú psychické alebo fyzické utrpenie o sexuálne násillie. Na druhej strane je potrebné spomenúť, že napriek absencii sexuálneho násillia v skutkovej podstate trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby je uvedený prípad „ošetrený“ prostredníctvom kvalifikovanej skutkovej podstaty napríklad trestného činu znásillnenia podľa § 199 ods. 2 písm. b) Trestného zákona, kde je spomínané, že taký trestný čin je spáchaný na chránenej osobe.

Vzhľadom na uvedené môžeme konštatovať, že ochrana pred sexuálnym násillím síce je zahrnutá v platnej právnej úprave aj voči blízkej osobe alebo zverenej osobe, avšak absentuje priamo v rámci oblasti riešiacej domáce násillie v zmysle chýbajúcej úpravy vo výpočte spôsobov konaní pri trestnom čine týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 ods. 1 TZ.

Pri objektívnej stránke skutkovej podstaty tohto trestného činu je dôležité poznamenať, že na rozdiel od pôvodnej právnej úpravy podľa súčasného vymedzenia prvej základnej skutkovej podstaty na naplnenie znakov trestného činu týrania blízkej osoby alebo zverenej osoby bude dostačujúce preukázanie spôsobenia fyzického utrpenia alebo psychického utrpenia jedným z konaní, ktoré sú demonštratívne vypočítané v ustanovení § 208 ods. 1 TZ. Totiž v pôvodnom znení prvej základnej skutkovej podstaty tohto trestného činu sa vyžadovala sústavnosť konania, pričom táto požiadavka sústavnosti vyplývala zo slova „týra“, keďže jedným zo základných atribútov týrania je sústavnosť a ktoré v súčasne platnej prvej základnej skutkovej podstate tohto trestného činu absentuje. Vynechaním pojmu „týra“ z prvej základnej skutkovej podstaty zákonodarca spôsobil značné aplikačné problémy, keďže teraz súdy budú musieť prihlíadať skôr na judikatúru pri aplikácii tohto trestného činu, keďže síce v pomenovaní tohto trestného činu zostalo zachované slovo týranie, ale vypustilo sa v rámci objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu, čo by pri striktnom

uvážení mohlo spôsobiť, že akékoľvek spôsobenie fyzického alebo psychického utrpenia by koniec koncov mohlo byť subsumované pod tento trestný čin pri splnení ďalších znakov skutkovej podstaty, avšak bez splnenia v súčasnosti abscentujúceho znaku sústavnosti, keďže by už nešlo o týranie. Na naplnenie znakov tohto trestného činu teda treba iba, aby v dôsledku páchatelovho konania bolo spôsobené fyzické alebo psychické utrpenie, a to akýmkoľvek spôsobom konania uvedeným v ustanovení § 208 ods. 1 písm. a) až e) Trestného zákona. Pod fyzickým a psychickým utrpením je potrebné rozumieť taký stav, ktorý sa vyznačuje telesnými alebo duševnými bolesťami, ktoré ovplyvňujú obvyklý spôsob života týranej osoby a netrávajú celkom krátky, prechodný čas.

Páchatelom/subjektom tohto trestného činu môže byť osoba, ktorá má týranú osobu vo svojej starostlivosti alebo výchove, t. j. nepôjde iba o rodičov, ale aj priamych príbuzných, učiteľov, vychovávateľov, ošetrovateľov, priateľov alebo známych rodičov týranej osoby ako aj iné osoby, ktorých vzťah k týranej osobe bude závisieť aj od náhodného úkonu, napríklad od faktického prevzatia do dočasnej starostlivosti alebo výchovy.

V rámci subjektívnej stránky tohto trestného činu sa vyžaduje úmyselné zavinenie.

Trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby obsahuje aj druhú základnú skutkovú podstatu trestného činu, ktorá je zakotvená v ustanovení § 208 ods. 2 Trestného zákona a znie nasledovne: *„Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto spácha obdobný čin ako je čin uvedený v odseku 1, hoci bol za obdobný čin v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch postihnutý.“* Druhá základná skutková podstata trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby upravuje konanie, ktoré spočíva v konaní, ktoré je obdobné konaniu definovanému v prvej základnej skutkovej podstate, pričom za také obdobné konanie bol páchatel v predchádzajúcich 12 mesiacoch postihnutý, t. j. obdobné konanie bolo riešené prostredníctvom priestupkového konania. Podľa tohto ustanovenia bude teda páchatel postihnutý v prípade priestupkovej recidívy. Postihnutím za obdobný čin sa rozumie uloženie sankcie, hoci aj vo forme blokovej pokuty za akýkoľvek obdobný čin (priestupok alebo iný správny delikt) pokiaľ také konanie nadobudlo právoplatnosť. Pri takom postihnutí však nemôže platiť fikcia tzv. neodsúdenia. Pri tejto priestupkovej recidíve platí časové obmedzenie, t. j. podmienkou pre jej uplatnenie je, že k právoplatnému postihu za obdobný čin došlo v predchádzajúcich dvanástich mesiacov pred spáchaním ďalšieho protiprávneho skutku, ktorý bude trestným činom.

4. Prevencia zlého zaobchádzania so starými ľuďmi v zmysle návrhov *de lege ferenda*

Prevencia kriminality vo všeobecnosti popri legálnych právnych nástrojoch predstavuje podstatný prostriedok riešenia a zamedzenia trestnej činnosti. Vzhľadom na uvedené je veľmi dôležité navrhnúť také prostriedky riešiace zlé zaobchádzanie so starými ľuďmi, ktoré budú môcť zabezpečiť zamedzenie takéhoto javu a zároveň pomôžu už obetiam domáceho násilia a zabezpečia spravodlivé potrestanie jeho páchatela, vrátane včasného zistenia a objasnenia takejto trestnej činnosti.

Na to, aby sme mohli stanoviť optimálne právne aj mimoprávne nástroje riešiace domáce násilie a jeho prevenciu je potrebné poznať príčiny páchania domáceho násilia na senioroch. Medzi príčiny týrania starších ľudí patria nasledovné skutočnosti:

- **spoločenské** – v starobe klesá sebestačnosť, stúpa odkázanosť, chýbajú finančné prostriedky. Sebestačnosť sa mení na závislosť vo väčšine prípadoch na príbuzných. Tento faktor sa veľmi často stáva rozhodujúcim v príčinnej súvislosti zlého zaobchádzania so starou osobou. Taktiež v mnohých prípadoch nastáva rezignácia starého človeka sa starať o seba, čím spôsobuje značné komplikácie svojim blízkym ľuďom, ktorí už neznesú dané často citové vydieranie a uchylujú sa k domácejmu násiliu;
- **environmentálne** – vychádzajú z biologickej, ekonomickej, výchovnej a emocionálnej funkcie rodiny. Starí ľudia majú často diametrálne odlišné názory ako ich deti a pod., čo je ovplyvnené generačnou priepasťou, taktiež sa často správajú neústupne až tvrdohlavo, aj keď je to v danej situácii absolútne nezmyselné a nelogické. Opäť takéto správanie starých ľudí je príčinou páchania domáceho násilia na nich, osoba, ktorá sa o nich stará postupom časom vďaka takému správaniu stráca záujem o nich;
- **behaviorálne** – životný štýl rodiny, správanie sa jedinca i populácie majú priamy vplyv na zlé vzťahy medzi starými rodičmi a potomkami, ktoré pramenia z nepripravenosti zvládnuť bremeno staroby vlastného rodiča. S uvedeným úzko súvisí aj tzv. oidipovský komplex, kedy rodičia prevažne matky nie sú ochotné sa „vzdať“ svojich synov a skrz túto skutočnosť vyvolávajú

negatívne vzťahy medzi nimi a manželkou, družkou alebo priateľkou svojho syna.

Vzhľadom na uvedené príčiny sa pokúsime formulovať mimoprávne prostriedky riešenia domáceho násilia páchaného na senioroch, pričom sa zameriame aj na prevenciu tejto problematiky. Jedným z možných návrhov *de lege ferenda* patrí zriadenie koordinačno-metodického centra, ktorého úlohou by bolo systematicky vyvíjať aktivity smerujúce k prevencii a intervencii v oblasti domáceho násilia. Predmetné centrum by malo po personálnej stránke byť obsadené expertmi na danú problematiku spôsobilými eliminovať domáce násilie.

Keď sa zameriame konkrétne na prevenciu vo vzťahu k seniorom, môžeme stanoviť základné body prevencie a zamedzenia domáceho násilia mimo legislatívnej oblasti. V prípade, že domáce násilie dosiahnu vrcholnú eskaláciu a stane sa životu nebezpečným považujeme za akútne riešenie situácie ohrozenia seniora jeho hospitalizáciu alebo umiestnenie v sociálnom zariadení, v každom prípade má byť ihneď prerušený kontakt s páchatelom. Senior v sociálnom zariadení dostane potrebnú pomoc a izoluje sa od páchatela. Zároveň sa odporúča v menej závažných prípadoch zaobstaráť podporu preťaženej rodine alebo opatrovateľa, vďaka ktorému sa značne odbremení rodina od starostlivosti o seniora.

Za najpodstatnejší bod pre prevenciu zlého zaobchádzania so staršími ľuďmi považujeme nevyhnutné dodržiavanie autonómie (sebestačnosti) u starších ľudí. Starí ľudia by si mali myseľ nechávať otvorenú a mali by rešpektovať kultúrne rozdiely pri prejavovaní názorov, ako aj vyjadrovania sa o kompetenciách rodiny. V prípadoch, keď starý človek je tvrdohlavý a jeho názory v súčasnej dobe hraničia so základnými morálnymi a spoločenskými hodnotami rodina často odmietne starostlivosť o starého človeka. Ďalším preventívnym opatrením je zriadenie špeciálnych liečebných ústavov pre starých ľudí, kde dostanú komplexnú pomoc nielen po zdravotnej stránke (z hľadiska psychickej alebo fyzickej), ale aj po sociálnej a právnej stránke. Cieľom takýchto ústavov by teda bolo aj oboznámiť starého človeka so svojimi právami, ale zároveň aj povinnosťami, udržať jeho myseľ stále aktívnu a otvorenú pre toleranciu a porozumenie.

Záver

Domáce násilie ako závažný sociálno-patologický fenomén sa týka každého. A preto po zistení príčiny zlého zaobchádzania so starším človekom je potrebné

dôrazne zasiahnuť a eliminovať zdroj násilia. Práva starších osôb sa odvíjajú od základných ľudských práv, a to bez vekového obmedzenia. Všeobecné práva starších ľudí sú obsiahnuté v Medzinárodnom akčnom pláne o starnutí, ktorý prijalo valné zhromaždenie OSN v roku 1992. Rovnako Práva starších pacientov sú deklarované v Charte práv starších osôb, vyhlásenej Medzinárodnou asociáciou geriatrov v Adelaide v Austrálii v roku 1997. Starý človek musí mať istotu, že v prípade zlého zaobchádzania s ním mu bude poskytnutá adekvátne pomoc. Pre každú vyspelú komunitu by malo byť samozrejmosťou postarať sa o ohrozené a slabšie skupiny obyvateľstva a zabezpečiť dodržiavanie ľudských práv pre starého človeka. Dôležité je poznamenať, že napriek tomu, že seniori tvoria slabšiu sociálnu skupinu, je potrebné myslieť aj na ľudí, ktorí sa o nich starajú. A vzhľadom na uvedené je veľmi dôležité nájsť potrebnú optimálnu hranicu, ktorá jasne určí, kedy dochádza k týraniu a zo strany koho. A preto aj keď domáce násilie na senioroch je závažný problém, netreba podceňovať domáce násilie na ženách, mužoch a rodičov na deťoch.

Použitá literatúra:

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

DOBROVODSKÝ, R. 2016. Násilie páchané na senioroch. In: *Sociálna prevencia*, 2016, č. 2, ISSN 1336-9679.

HERETÍK, A. 2010. *Forenzná psychológia pre psychologov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie – 3. Prepracované a rozšírené vydanie*. Bratislava : EUROKÓDEX, s. r. o., 2010. 544 s. ISBN 978- 80-89447-22-0.

HUDÁKOVÁ, A. *Senior verzus ageizmus*. Dostupné na [online: 15.04.2017]:

<<http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/prevence-urazu-otrav-a-nasili/administrace/clankyfile/20120514102807873698.pdf>>.

KACAFÍRKOVÁ, M. 2002. Domáci násilí. In: *Trestní právo*, 2002, roč. 2, č. 5, ISSN 1211-2860.

KOVÁČ, P., MORAVANSKÝ, N., SPITZ, D. 2009. *Týranie a zneužívanie dieťaťa – minimum pre praktického pediatra*. Dostupné na: <http://www.viapractica.sk/index.php?page=pdf_view&pdf_id=3668&magazine_id=4>.

-
- KOVAL, Š. 2001. *Antropologický rozmer epidemiológie staroby*. Košice : PonT, s. r. o., 176 s. ISBN 809-676-113-7.
- KRÁLIČKOVÁ, Z. a kol. 2011. *Právo proti domácemu násilí*. Skripta. Praha : C. H. Beck, 2011. 139 s. ISBN 978-80-7400-381-3.
- KYPTA, P. 2013. *Kriminalistické a kriminologické aspekty zločinnosti*, Belianum: Banská Bystrica, 2013. 142 s. ISBN 978-80-557-0616-0.
- Toronto Declaration on the global prevention of elderly abuse. (WHO 2002). Dostupné na [online: 15.04.2017]: <http://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/alc_toronto_declaration_en.pdf>.

Obete násilia – ženy a deti a ich riešenie v nepriaznivej situácii

**Victims of violence – women and children and their solutions
in an unfavorable situation**

PhDr. Jaroslav Spodniak

Abstrakt:

Násilie páchané na ženách a deťoch prebieha v skrytosti, mnoho ráz nepoznané, neobjavené a bagatelizované. Týraná a bitá žena a deti o násilí hovoria len veľmi ťažko. Je ťažké hovoriť o niekom, koho človek miloval, (miluje), že je to tyrán, diktátor a despota.

Abstract:

Violence against women and children takes place in secret, many times unknown, undiscovered and flouted. Abused and beaten woman and children talking about violence very difficult. It is difficult to talk about someone whom he loved (loves) that is a tyrant, a dictator and a despot.

Kľúčové slová: násilie páchané na ženách, podpora, pomoc, príčiny, riešenia

Keywords: violence against women, support, help, causes, solutions

1. Násilie a jeho príčiny

Konštatovanie sociologičky J. Filadelfiovej uvádza do pozornosti, že „na Slovensku bola problematika násilia páchaného na ženách dlho tabuizovaná témou. I keď v období reálneho socializmu politickí predstavitelia oficiálne prijali mnohé medzinárodné ľudskoprávne dokumenty, k ich skutočnej implementácii neprišlo“.¹⁹²

¹⁹² FILADELFIOVÁ, J. 2005, s. 49

Podľa profesorky L. Radkovej rozlišujeme štyri základné vývojové štádiá, ktoré plynulo prechádzajú jedno do druhého, oboma smermi, ale nemusia nutne nasledovať po sebe.

1. **štádium napätia** – tenzie v rodine s vyústením do konfliktu. Často ide o nepodstatné, drobné nehody a nedorozumenia,
2. **štádium výbuchu zlosti alebo bitia s vlastným aktom úderu, kopnutia, buchnutia a pod.,**
3. **štádium presunu viny z útočníka na obeť** – muž robí ženu zodpovednou za akt násilia voči nej a žena postupne prijíma zodpovednosť za manželovo násilné správanie. Toto zvrátené chápanie násilia patrí k typickým spôsobom vysvetľovania a obhajovania samého násilníka,
4. **štádium predstieraného alebo skutočného zmierenia** – muž sa stáva znova láskavým, pozorným, dobrým asi ako počas medových týždňov. Sľubuje, že sa zmení alebo vyhľadá pomoc. Žena sa vracia do staronovej polohy, odmieta pomoc z okolia, o ktorú predtým sama žiadala. Reakcia zainteresovaných je nezriedka taká, že „žena vlastne ani nevie, čo chce“.¹⁹³

„Násilie nie je možné nijako ospravedľňovať: fyzické alebo psychické týranie, ktoré vyjadruje moc nad druhou osobou, nemôže byť súkromnou záležitosťou, nad ktorou spoločnosť privrie oči. Bežnými svedkami takéhoto násilia sú deti, ktoré sú ním silne traumatizované a následky si ponесú po celý život. Taktiež môžu tieto deti preberať podobné vzorce chovania a sociálne patologické chovanie neskôr ďalej reprodukovat.“¹⁹⁴

K faktorom násilia voči partnerovi patria:

- pozorovanie domáceho násilia v detstve,
- problémy vo vzťahu k rodičom,
- vysoká úroveň interpersonálnej závislosti a žiarlivosti,
- postoje tolerujúce domáce násilie,
- nedostatok empatie,
- alkohol (je popisovaný vo viac ako 60 % prípadov.)

¹⁹³ RADKOVÁ, L. 2004, s. 46

¹⁹⁴ BURKI- FILLENZ, A. 1997, s. 12.

Predpokladá sa, že fyzické, verbálne a sexuálne zneužívanie v detstve môže mať za následok v kombinácii s osobnostnými predispozíciami tri latentné črty, ktoré sú predaktormi agresívneho správania:

- impulzivnosť a antisociálne správanie,
- zaujatosť sexualitou (až posadnutosť) a hypersexualitu.

„Empirické zistenia poukázali na to, že zneužívanie súvisí s antisociálnym správaním, a agresivitou, emocionálnym chladom, sexuálnymi fantáziami. To ďalej so sexuálnym nátlakom a agresívnymi sexuálnymi fantáziami.“¹⁹⁵

1.1 Definície násilia v medzinárodných dokumentoch

Nasledujúce definície sú v súlade s pojmami ukotvenými v Dohovore Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu (Istanbulský dohovor) a ustanovení Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov. Násilie na ženách (Violence against women, VAW) sa považuje za porušenie ľudských práv a formu diskriminácie žien.

„Predstavuje všetky činy rodovo podmieneného násilia, ktoré majú alebo môžu mať za následok (alebo pravdepodobne môžu spôsobiť) telesnú, sexuálnu, psychickú ale aj ekonomickú ujmu alebo utrpenie žien vrátane vyhrážania sa takýmito činmi, nátlaku alebo svojvoľného zbavenia slobody, či už vo verejnom alebo v súkromnom živote.

Rodovo podmienené násilie (Gender-based violence, GBV) je namierené voči určitej osobe z dôvodu jej pohlavia, rodovej identity alebo rodového vyjadrenia alebo neprimerane postihuje osoby určitého pohlavia. Môže obeti spôsobiť telesnú, sexuálnu, psychickú ujmu alebo majetkovú škodu“¹⁹⁶.

Zahŕňa násilie páchané blízkou osobou, sexuálne delikty, obchodovanie s ľuďmi, otroctvo a rôzne formy škodlivých praktík, ako napríklad nútené manželstvá, mrzačenie ženských pohlavných orgánov a takzvané trestné činy spáchané v mene cti.

„Domáce násilie (Domestic violence, DV) sú rôzne skutky fyzického, psychického, sexuálneho a majetkového násilia, ktoré je charakteristické najmä

¹⁹⁵ LOVAŠ, L. 2010, s. 114.

¹⁹⁶ 13 Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ods. (17).

tým, že násilie pácha osoba, ktorá s obeťou je, alebo bola, v manželskom alebo partnerskom zväzku, alebo je iným rodinným príslušníkom obete bez ohľadu na to, či páchateľ s obeťou žije alebo žil v spoločnej domácnosti.“¹⁹⁷.

Hoci pojem „násilie“ nie vo všeobecných právnych predpisoch Slovenskej republiky definovaný, súčasná teória a prax ustálila, že násilie je každá forma ubližovania, prejavu nadvlády, vyhrážania sa, zneužívania moci, fyzického a sexuálneho nátlaku. Násilie sa odlišuje od hádky/ konfliktu. V konflikte sa stretnú rovnocenné strany, kým násilie je, keď jedna strana zneužije prevahu moci. Násilník používa moc nad svojou obeťou a častým cieľom násilia je priviesť obeť do bezmocnosti, podrobiť si ju, čo násilníkovi prináša istú formu uspokojenia.

Články 33 až 39 Istanbulského dohovoru identifikujú formy násilia, ktoré treba považovať za trestné činy:

- *fyzické násilie znamená telesnú ujmu v dôsledku použitia priamej alebo nezákonnej fyzickej sily, vrátane násilia, dôsledkom ktorého dôjde k úmrtiu obete;*
- *psychické násilie je akékoľvek úmyselné konanie, ktoré vážne narúša psychickú integritu inej osoby prostredníctvom nátlaku alebo hrozieb;*

1.2 Cyklus násilia

„Cyklus násilia umožňuje lepšie porozumieť dynamike domáceho násilia. Tri fázy násilia na seba nadväzujú, opakujú sa, pokiaľ ich nepreruší žena sama, alebo nie sú prerušené prostredníctvom intervencie, či pomoci a podpory, ktoré jej boli poskytnuté.“ Počas všetkých jednotlivých fáz môže byť násilník navonok milujúci a pokojný. Napriek tomu jeho správanie voči ohrozeným osobám prerastie do niektorej z foriem násilia.

Fáza zvyšovania napätia

Táto fáza môže trvať niekoľko minút až niekoľko mesiacov. Násilník navodzuje drobnými incidentmi verbálneho, emocionálneho či fyzického charakteru atmosféru strachu. Časom stúpa ich intenzita a frekvencia. Násilník vyhľadáva zámienky na agresiu, prejavuje sa viac agresívne, žiarlivo. Ohrozená osoba a jej

¹⁹⁷ 14 Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ods. (18).

deti sa v tomto štádiu doslovne „snažia byť neviditeľné“, neurobiť chybu, vychádzať vo všetkom v ústrety a zároveň sa pripravíť na fázu výbuchu.¹⁹⁸

Fáza výbuchu

Napätie, ktoré sa navršilo počas prvého štádia nie je viac udržateľné a typicky nasleduje útok. Spúšťačom je vždy vnútorné rozpoloženie násilníka, i keď sa navonok môže zdať, že príčinou bolo konanie či správanie sa ženy alebo detí. To je však len zámienka a klam. Výbuch je deštruktívny, ide o samotný akt násilia, ktoré môže mať rozličnú intenzitu a trvanie. Môže byť mierny alebo silný, môže trvať niekoľko minút alebo dní. Rozhodnutie opustiť násilníka môže kedykoľvek spôsobiť výbuch násilia, ktoré môže byť veľmi intenzívne.

Fáza medových týždňov

V tejto fáze je prítomné najmenšie napätie a hrozí najmenšie nebezpečenstvo. Často ju charakterizuje milujúce správanie – násilník sa správa kajúčne, ospravedľňuje sa, sľubuje, kupuje kytice, rodinné výlety, pomáha v domácnosti a pod. Žena zažíva muža, do ktorého sa zamilovala. Je to strategický krok násilníka, ktorým potláča potenciálne snahy zo vzťahu odísť, prípadne znižuje podporu okolia tomuto kroku. Ak žena vo fáze výbuchu konala na svoju ochranu a ochranu detí, v tejto fáze sa môže k násilníkovi vrátiť, vezme späť návrh na rozvod manželstva, trestné oznámenie a snaží sa veci urovnať. V tejto fáze je pre ňu bez podpory veľmi ťažké rozhodnúť sa pre ukončenie vzťahu.

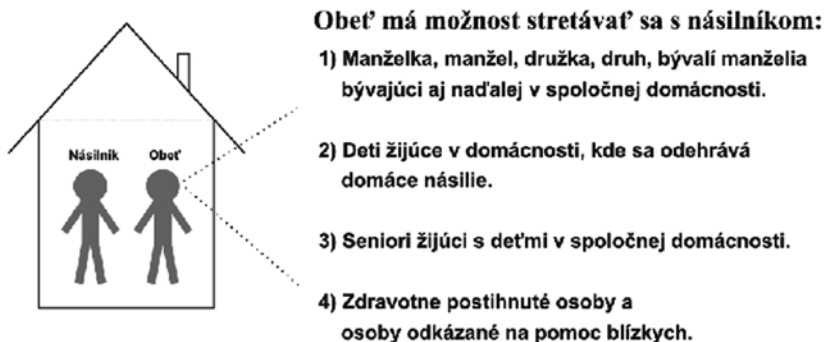
2. Obeť domáceho násilia

Správanie obetí domáceho násilia je iné než správanie sa obetí pri iných trestných činoch. Najčastejšia býva zmena výpovede v procese vyšetrovania, a to hlavne v dôsledku strachu z násilníka, v menšej miere je to v dôsledku zľutovania sa nad ním, či mylnej domnienky, že sa násilník polepší. Nemenej dôležitým faktorom je strach zo samoty, psychického tlaku zo strany násilníka, finančnej neistoty atď. Obeťou domáceho násilia sa môže stať ktokoľvek z ľudí, ale existuje istá pravdepodobnosť že niektorí ľudia majú väčšie predispozície na to, aby sa obeťami domáceho násilia stali. Potenciálnou možnosťou ako sa stať

¹⁹⁸ WALKER, L (1979). Ženská sieň slávy [Women's Hall of Fame]. Ed D. Colorado.

obeťou domáceho násillia je pravidelne stretávať násilníka (obr. 5). V dôsledku dlhodobého násillia sa u obeť v priebehu času rozvíja adaptácia na týranie, lebo si postupne zvyká na domáce násillie a snaží sa ho utajiť, pričom postupne nadobúda pocit, že obeť násillia nie je schopná kontroly nad situáciou. Začína to brať ako súčasť života a adaptuje sa na úlohu týranej ženy.

Obrázok 5 – Potenciálna možnosť stať sa obeťou domáceho násillia

Charakteristické znaky obeť domáceho násillia

- obeť je nesamostatná a nedokáže sa brániť,
- zvýšená závislosť na násilníkovi,
- prejavuje sa naučená bezmocnosť, sebaobviňujúce tendencie, sebadeštruktívne reakcie,
- zvýšená ochota vyhovieť druhým, najmä agresorovi,
- stráca výhľad do budúcnosti,
- málo prežíva radosť, zvýšená podráždenosť
- tendencie ospravedlňovať správanie násilníka, ľutovať ho
- obeť vo väčšine prípadov prijíma rolu vinníka, vytvára si pocit, že si to aj zaslúži,
- môže sa vyvinúť stockholmský syndróm alebo disociačná porucha,
- dlhodobé týranie obeť vyúsťuje v nemalom počte prípadov do samovraždy obeť

Doba, počas ktorej obeť zostáva v násilnom vzťahu, je značne individuálna. Okrem zdravotných, skupiny psychických, sociálnych problémov hrá dôležitú úlohu tiež systém postojov a hodnôt, ktoré si žena v priebehu socializácie osvojuje, toho, čo by mala robiť a čo by nemala, že by mala byť milá, dobrá, poslušná a dokázala odpustiť. Žena sa potom snaží žiť v súlade s týmito hodnotami.

Medzi ďalšie dôvody, prečo žena aj naďalej zotrúva v násilnom vzťahu sú tiež:

- dynamika partnerského násilia (striedajú sa obdobia pokoja a násilia),
- obeť chce zachovať deťom úplnú rodinu,
- náboženské, kultúrne a iné spoločenské tlaky,
- má k partnerovi aj naďalej citový vzťah a verí, že sa zmení,
- nemôže opustiť partnera kvôli ekonomickej a sociálnej situácii,
- nedostatok podpory od okolia,
- strach a bezmocnosť – žena má strach, že ju partner napadne znova, alebo dokonca zabije – týmito vyhrážkami sa partner často vyhrožuje,
- nedostatočná pomoc sociálneho a právneho systému.¹⁹⁹

2.1 Syndróm týranej ženy

„Podľa štatistických údajov sú v partnerských vzťahoch zneužívané v drvivej väčšine ženy (okolo 95 %). Týranie mužov je vzácnejším javom. Väčšinou to bývajú pasívne a podriadivé ženy, ktoré majú sklony k bezradnému správaniu sa a pohotovosť k depresii a úzkosti. Vyčlenenie syndrómu týranej ženy naznačuje, že dôsledky domáceho násilia na obeť sú špecifické. Platí, že u obetí domáceho násilia sa stretávame s javmi, ktoré u obetí iných kriminálnych činov nenachádzame. Markantná je napríklad pretrvávajúca väzba k agresorovi, zotrúvanie vo vzťahu s ním, zatajovanie závažnosti a príčin zranení, popieranie týrania. Tieto typické dôsledky domáceho násilia sú pre laických pozorovateľov zvonka málo pochopiteľné. Okolie nedokáže pochopiť, prečo týraná žena svojho partnera neopustí, a neznalosť problematiky vedie k tomu, že chovanie obete je vysvetľované pomocou falošných mýtov (napr. tým, že žene sa násilie páči, a preto nechce od partnera odísť...)“

¹⁹⁹ MRÍZOVÁ, I. (2010). Polícia a kontakt s obeťou domáceho násilia s. 20 – 21.

Syndróm týranej ženy je vlastne súborom špecifických charakteristík a dôsledkov zneužívania, ktoré vedú ku zníženej schopnosti ženy efektívne reagovať na prežívané násilie.

Podľa M. A. Douglasovej možno všetky symptómy u týraných žien rozčleniť do troch kategórií: Sú to:

a) Príznaky spadajúce pod posttraumatickú stresovú poruchu

b) Sebazničujúce reakcie

a) Príznaky spadajúce pod postraumatickú stresovú poruchu

U týraných žien je zvýraznená strata životných perspektív kombinovaná s celkovou pasivitou až otupelosťou. Dlhodobó týrané ženy nie je ľahké osloviť, v kontakte sa zvyknú javiť ako málo prístupné, vyznačujú sa zníženou dynamikou reakcií, prejavujú malú účasť na vonkajšom dianí. Je pre ne typické zablokovanie ventilovania hnevu. Týrané ženy nie sú schopné sa prirodzene správať, pokiaľ niekto voči nim prezentuje silné negatívne emócie, ako napríklad hnev, či zlosť. Majú tendenciu utekať pred konfliktami. U týraných žien sa často stretávame s tzv. extrémnou láskavosťou. Najmä pri kontakte s autoritou prejavujú nápadnú ústretovosť, nepriebojnosť, chcú vyhovieť.

b) Sebazničujúce reakcie

Sebazničujúce reakcie nie je možné u týraných osôb vnímať ako psychopatológiu či charakterovú slabosť. Ide o typickú, prirodzenú stratégiu vyrovnávania sa s opakovaným a nevypočítateľným násilím, ktoré na obeti páchajú jej blízki. Sebazničujúce reakcie sa objavujú najmä u dlhotrvajúceho týrania a zahŕňajú predovšetkým tieto javy:

- popieranie viny útočníka (týraná žena pripisuje zneužívanie vonkajším okolnostiam – napr. nezamestnanosti, chorobe, alkoholu)
- minimalizácia následkov (týraná žena minimalizuje skutočné následky, bagatelizuje svoje zranenia, zľahčuje intenzitu a nebezpečnosť útokov, nevníma vážnosť situácie)
- popieranie zneužívania (týraná žena vehementne popiera svoje zneužívanie, pre svoje zranenia udáva nepravé dôvody)
- odmieta možnosť záchrany (popiera reálne možnosti pomoci, vníma ich ako

pre ňu nepoužiteľné, patria sem aj opakované návraty k týrajúcemu partnerovi, vymiznutie úvah o rozvođe)²⁰⁰

„Pre vznik sebazničujúcich reakcií je podstatná osobná skúsenosť s fenoménom „Jekyll a Hyde.“ Niektorí autori predpokladajú, že rozhodujúci nie je ani tak periodický výskyt násilia, ako skôr nevypočítateľné striedanie dvoch modalít chovania na strane násilníka. Obeť je decimovaná striedaním neutrálnych či láskavejších podôb vzťahu s hrubou fyzickou agresiou sprevádzanou zjavným nepriateľstvom. Syndróm týranej ženy je vlastne odpoveďou na praviadelný no nevypočítateľný výskyt úplne odlišných modalít chovania u páchatela. Týrajúci partner strieda vo vzťahu k žene slušné zaobchádzanie s veľmi zlým zaobchádzaním. Čím vyhrotenejšie sú obe tieto krajnosti, tým pravdepodobnejšie dochádza ku vzniku tzv. paradoxnej väzby týranej ženy na partnera (tzv. Štokholmský syndróm – jedným zo znakov je napr. lojalita k násilníkovi, snaha chrániť ho, a dokonca súciti a „spolupráca“ s ním), ktorej prirodzeným dôsledkom sú sebazničujúce reakcie.

3. Deti

Domáce násilie poškodzuje deti na celý život. Vo väčšine prípadov (podľa výskumu v Čechách, v roku 1999 – až v 90 % prípadov) bývajú deti priamymi svedkami násilných incidentov medzi rodičmi, alebo sú s následkami týrania matky konfrontované takpovediac mlčky a kradmo – napr. registrujú telesné zranenia matky, či vnímajú jej psychické problémy ako strach, sklúčenosť, prekrúcanie skutočnosti.

Zahraničné zistenia (potvrdené aj prieskumom na Slovensku, 1997) uvádzajú, že deti sú najčastejšími svedkami fyzického a iného týrania svojich matiek. Viacerí odborníci zastávajú názor, že v každej rodine, kde je žena týraná svojim manželom alebo bývalým manželom, sú týrané aj deti prinajmenšom tým, že sú prítomné pri násilí voči matke a že sú ním traumatizované (prítomnosť pri násilí aj voči neznámej osobe je silným traumatizujúcim zážitkom, čím je vzťah k obeť bližší, tým je traumatizácia silnejšia). Deti bývajú úzkostné, neurotické, vyskytujú sa u nich často psychosomatické choroby a poruchy učenia a správania sa,

²⁰⁰ Problematika domáceho násilia: Základné pojmy: Násilie voči ženám a domáce násilie str. 5 – 6.

a veľké percento z nich má podobné problémy vo svojich partnerských vzťahoch.

V rodinách, kde je matka vystavená násiliu svojho manžela, sú deti svedkami alebo obetami otcovho násillia od svojho raného detstva, mnohé od svojho narodenia a niektoré už pred svojim narodením. Pre mnohé z týchto detí je násillie voči matke časťou a pre niektoré každodennou skúsenosťou.

Aj v prípade, že partner týra iba ženu, je veľmi vysoké percento pravdepodobnosti, že násillie sa rozšíri aj na deti.

Ženy, ktoré sú dlhodobo vystavené domácemu násiliu, sú uzavreté do seba a svojich problémov. Sú schopné zaistiť dieťaťu stravu, ošatenie, udržiavať ho v čistote a teple, ale veľakrát nedokážu naplniť detskú potrebu lásky a radosti zo spoločnej činnosti. Najčastejšie sa to prejavuje absenciou očného kontaktu, neschopnosťou dieťa podporiť, pochváliť ho, tráviť spoločne voľný čas a prežívať spoločné aktivity, ako sú hra, čítanie rozprávok. Škála výchovných prostriedkov týchto žien je čierno biela – na jednom póle stoja veľké prejavy lásky (bozkávanie, maznavý tón reči) na druhom póle krik a fyzické tresty.²⁰¹

4. Riešenie situácie žien a detí

„Riešenia prípadu domáceho násillia vyžaduje komplexný prístup a to znamená zapojenie všetkých inštitúcií, ktoré môžu byť miestom prvého kontaktu pre ohrozenú osobu. Do systému pomoci ohrozeným osobám by mala byť taktiež zapojená organizácia priamo pomáhajúca, ale aj tie, s ktorými sa môže týraná osoba stretnúť. Tak môžu domáce násillie včas odhaliť a v neposlednom rade navrhnúť ohrozenej osobe také riešenie, ktoré povedie k ukončeniu násillia.“²⁰²

„Keď sa obeť rozhodne svoju situáciu riešiť, môže sa obrátiť na ktorúkoľvek zo štátnych a neštátnych inštitúcií. Dôležité je, aby si obeť rozmyslela ako by si predstavovala pomoc a čo by chcela dosiahnuť. V takých prípadoch je dobré zavolať na linku pomoci, kde obeť vypočujú a poradia jej ako postupovať. Zo štátnych inštitúcií sa môže obeť obrátiť napr. na políciu, súd, či príslušný orgán sociálno právnej ochrany detí a sociálnej kurately. Za týranie môžeme

²⁰¹ Problematika domáceho násillia: Základné pojmy: Násillie voči ženám a domáce násillie str. 6 – 7

²⁰² ÚLEHLOVÁ, D. 2009, s. 78

považovať napríklad fyzické násilie ako bitie, popáleniny či iné telesné násilie, psychické násilie, zastrašovanie, vydieranie, nútené vykonávanie činností.²⁰³

Účinná pomoc pre obe domáceho násilie by mala zahrňovať komplexný systém sociálnych služieb. Podľa Z. Bednárovej, Z. by systém mal zahŕňať nasledujúce sociálne služby a činnosti:

„**Primárna práca** - s obeťami domáceho násilie by mala zahŕňať viac úrovní sociálnych služieb – od anonymného poradenstva po dlhodobú individuálnu prácu.

- **Sociálne služby, telefonická krízová linka** - Jedná sa o nepretržitú službu na telefóne, kde je obeti v prípade potreby poskytnutá krízová intervencia alebo sú obeti poskytnuté informácie o možnostiach a formách pomoci.
- **Internetové poradenstvo** – Internetové poradenstvo je založené na poskytovaní rád a informácií prostredníctvom emailov alebo webových stránok. Táto forma pomoci je často využívaná aj okolím obete.
- **Krízová pomoc** – V tomto prípade sa obeti poskytuje neodkladná pomoc v akútnej krízovej sociálnej situácii.
- **Kontaktná sociálna práca v teréne** – s obeťami sa pracuje v miestach, kam sa obracajú po pomoc napr. polícia, sociálno právna ochrana deti a sociálna kuratela.
- **Ambulantná pomoc** – Je určená obeťami, ktoré potrebujú špecifickú odbornú pomoc, ale zostávajú bývať spoločne s agresorom v jednom byte.
- **Pobytový program v azylových centrách** – V azylových centrách, kde je obeťami zaistené na určitú dobu bezpečné bývanie, s obeťou a jej deťmi sa dlhodobo a intenzívne pracuje.
- **Následná pomoc** – Táto služba nadväzuje na pobytový program a je určená tým, ktorí už z azylového centra odišli, ale stále potrebujú odbornú pomoc.²⁰⁴

„**Sociálne služby poskytujú činnosti, ktoré pomáhajú ženám riešiť problém:**

- **Sociálne poradenstvo** – sociálnym poradenstvom rozumieme poskytovanie informácií o spôsoboch riešenia a zvládania ťažkých situácií vyplývajúcich zo zoznamu sociálneho zabezpečenia.

²⁰³ GJURIČOVÁ, Š. a kol. 2000, s. 67

²⁰⁴ BEDNÁROVÁ, K. 2009, s. 123

-
- **Právne poradenstvo** – toto poradenstvo zahŕňa poskytovanie právnych rád o riešení situácie, spracovanie materiálov k súdu, právne zastupovanie a pod.
 - **Psychologická pomoc a psychoterapia** - pomoc obsahuje aktivity k odstráneniu psychických následkov, ktoré zanechala trauma z domáceho násillia na obeti.
 - **Pedagogická pomoc** - je zameraná na deti obetí s cieľom zbaviť sa úzkosti a rozvíjania ich osobnosti.
 - **Socioterapeutická pomoc** - táto pomoc si klade za úlohu priaznivo ovplyvniť sociálnu situáciu a vedie k sociálnej rehabilitácii a integrácii obeť do spoločnosti.
 - **Podporné programy** - jedná sa o doplnkové aktivity preventívneho charakteru s cieľom zapojiť deti do plnohodnotného života, Zahŕňajú napr. kluby, voľnočasové aktivity, kultúrne aktivity.²⁰⁵

Azylové domy

„V situáciách keď je nutné opustiť spoločné bývanie sú azylové domy veľmi dôležitými a v systéme nevyhnutnými zariadeniami. Ich poslaním je predovšetkým zaistiť bezpečnosť, ochranu, istotu a podporu. Tieto zariadenia poskytujú osobám ohrozeným domácim násillím pomoc formou ubytovania, doprovod na úrady, či súdy, ale a podporu v samostatnosti a sebavedomia. Taktiež sa snažia o bezpečnosť a priateľskú atmosféru v kombinácii s praktickou pomocou. Medzi bezpečnostné opatrenia patria bezpečnostné zabezpečenie celého areálu a úzku spoluprácu s políciou. V prípade ak zotrúva vysoký stupeň ohrozenia zo strany páchatela, je možné využiť služby azylových domov s utajenou adresou.“²⁰⁶

5. Účasť obetí na riešení svojej situácie

„Obet' môže aj sama podniknúť opatrenia, ktoré jej môžu pomôcť ako tak sa chrániť pred násillníkom:

- *informovať svoje okolie o prebiehajúcom domácom násillí* – ľudia blízky obeť, rodina, známy priatelia,

²⁰⁵ BEDNÁROVÁ, K. 2009, s. 125

²⁰⁶ STRÍLKOVÁ a kol. 2009 s. 52

- *zapojenie okolia* - Ak po oznámení obete o prebiehajúcom násilí násilie neustane, malo by sa okolie aktívne zapojiť na úrovni psychologickej, morálnej a sociálnej,
- *dočasné odlúčenie* - dočasne opustí domácnosť, čím dá násilníkovi najavo, že ako to neprestane odlúčenie bude trvalé,²⁰⁷
- *„návšteve manželskej poradne* – poskytnutie oboj stranám psychologické poradenstvo, psychoterapeutická pomoc, rozvodové poradenstvo,
- *vyhľadanie krízového centra* – kde nájde obeť útočisko a pomoc,
- *podanie žiadosti o rozvod* – s čím úzko súvisí podanie návrhu na úpravu styku s deťmi,
- *kontaktovanie orgánu sociálno-právnej ochrany detí* – vhodné v prípade ak sú aj deti obeťmi domáceho násillia,
- *podanie žaloby na ochranu osobnosti* – je možné ak pochádza k porušovaniu práv,
- *podanie návrhu na vykázanie násilnej osoby súdnou cestou* – nazýva sa aj predbežné opatrenia, môže ho podať ohrozená osoba na civilnom súde,
- *oznámenie na políciu* – ohrozená osoba môže urobiť oznámenie v troch prípadoch:
 - ak ide o aktuálne násilné správanie,
 - v prípade ohrozenia života alebo zdravia osoby,
 - ak násilné chovanie naberá na intenzite.²⁰⁸

Vypracovanie bezpečnostného plánu

„Vykázanie násilníka neznamena pre obeť koniec problémov. Násilník nemusí dodržiavať pravidlá vykázania, môže svoju obeť aj naďalej ohrozovať, napadnúť ju na jej pracovisku, či vyhrážať sa prostredníctvom detí.

Zaistenie bezpečia domova – ak partner ešte nepoužíva násilie v domácnosti má obeť väčšie šance k úteku, je dobré od obete zistiť aké stratégie používala v minulosti,

V prípade ak obeť ešte stále žije s násilníkom v jednej domácnosti tak by mala:

- mať pripravenú bezpečnostnú tašku s dokladmi, finančnú hotovosť, lieky, dôležité telefónne čísla, pripraviť si únikový plán, povedať o násilí svojim blízkym, priateľom a známym,

²⁰⁷ ŠEDIVÁ, M. 2007, s. 33

²⁰⁸ ŠEDIVÁ, M. 2007, s. 34

-
- dohovoriť si nie aké signály s deťmi alebo susedmi, premyslieť si miesta kam by sa mohla v nebezpečenstve odísť.

Bezpečnostný plán pri odchode od partnera – ak sa obeť nachádza v štádiu, že chce odísť od partnera, tak by mala dodržiavať určité opatrenia. Čo všetko by mala obeť dodržiavať: nezverovať sa partnerovi s krokmi, ktoré chce podniknúť, je lepšie odísť vtedy, keď partner nie je doma, obeť by mala mať vlastný bankový účet, je vhodné nenechávať tam deti, zaistiť si zasielanie pošty.²⁰⁹

1. „**Bezpečnostný plán po odchode** – nastáva pre obeť dosť ťažké obdobie, bude sa cítiť osamotená a stratená, proces odpútania sa od partnera je ťažký a obeť sa bude cítiť, že to sama nezvládne bude mať nutkanie vrátiť sa k násilníkovi, preto by mala mať pri sebe kontakty na krízové linky na ktoré sa môže v takomto prípade obrátiť a požiadať o pomoc. Obeť po odchode od partnera by mala:

- obmedziť kontakty s násilníkom,
- zaistiť si právnu ochranu,
- nestretávať sa s násilníkom na opustených miestach.

Zaistenie bezpečnosti na pracovisku – nielen partnerka býva vo vzťahu ohrozená, ale aj deti, a to buď priamo alebo nepriamo, kroky ktoré by mala obeť podniknúť k zvýšeniu bezpečnosti deti:

- informovať vedenie škôlky kto sme deti vyzdvihnúť,
- je vhodné deti poučiť, aby nechodili domov samé alebo v sprievode cudzích ľudí,
- poučiť deti o tom, aby vedeli koho kontaktovať v prípade, že sa budú cítiť ohrozené.²¹⁰

Záver

Odpútať sa od násilníka je veľmi ťažké z mnohých dôvodov, ale pre plnohodnotnejší a vyrovnaný život či už týraných žien alebo detí je to najlepšie rozhodnutie, ktoré môžu urobiť, aby sa hlavne ich psychický stav zlepšoval a mohli existovať bez pocitu strachu.

²⁰⁹ VARGOVÁ a kol. 2008, s. 47

²¹⁰ VARGOVÁ a kol. 2008, s. 48.

Použitá literatúra:

- BÚTOROVA, Z., FILADELFIOVA J., 2005: *Násilie páchané na ženách ako problém verejnej politiky*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava : s. 128, ISBN 80-88935-78-4
- RADKOVÁ, L., 2004: *Religiozita a spiritualita v sociálnej práci* Trnava.
- BURKI-FILLENZ. A. 1997: *Dnes už jsem jiná*, Praha : Brana s. 168, ISBN: 80-85946-62-9
- LOVAŠ, L. 2010: *Agresia a násilie*, Vydavateľstvo: Ikar s. 200 ISBN: 9788055117522
- ÚLEHLOVÁ, D. 2009 : *Problematika domáciho násilí pro zdravotnické pracovníky, Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů v Brně*, s. 116, ISBN: 978-80-7013-502-0
- GJURIČOVÁ Š. a kol., 2000 : *Podoby násilí v rodině CZ*, Vyšehrad s. 104, ISBN : 8070214163
- BEDNÁŘOVÁ, Z. 2009 : *Domáci násilí*, Praha : Acorus, s. 92, ISBN : 978-80-254-5422-0
- STŘÍLKOVÁ, P.: 2009 : *Vykázání jako prostředek ochrany před domácím násilím*, Ostrava : Key Publishing, 91 s., ISBN 978-80-7418-020-0
- ŠEDIVÁ, M. 2007 : *Metodický rámec interdisciplinární spolupráce na místní úrovni při řešení případů domáciho násilí*, Praha : Bílý kruh bezpečí. s. 54, ISBN: 9788023994490.
- VARGOVÁ a kol. 2008 : In. *Nenásilne o násilí – Hovorme o právach*, Zborník z konferencie, s. 165, ISBN 978-80-970667-3-4

Netrestnoprávne inštitúty riešenia domáceho násilia²¹¹

Non-criminal institutes in addressing the domestic violence

JUDr. Mgr. Zuzana Medelská Tkáčová, PhD.

Abstrakt:

Pri problematike domáceho násilia môže ohrozená osoba použiť viacero možností obrany. V tomto článku sú charakterizované netrestnoprávne inštitúty riešenia domáceho násilia. Prvým, možno najviac medializovaným, je inštitút vykázania osoby zo spoločného obydlija podľa zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore. Proti domácemu násiliu sa možno brániť aj prostriedkami civilného práva, najmä inštitútom neodkladného opatrenia podľa zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok alebo podľa zákona č. 161/2015 Z. z. Civilný mimo-sporový poriadok.

Abstract:

The victim of domestic violence can use different approaches in his defence. This article describes non-criminal institutions in addressing domestic violence. The first, perhaps the most publicized institution is the institution of the expulsion of a person from a common dwelling according to Act no. 171/1993 about the Police force. Against domestic violence the means of civil law can be used, especially the institute of peremptory measure under Act no. 160/2015 Z. z. Civil Dispute Procedure or Act No. 161/2015 Z. z. Civilian Non-dispute Procedure.

Kľúčové slová: domáce násilie, Občiansky zákonník, Civilný sporový poriadok, neodkladné opatrenia, vykázanie osoby zo spoločného obydlija

Keywords: domestic violence, Civil Code, Civil Dispute Procedure, peremptory measure, expulsion of a person from a common dwelling

Úvod

Problematike domáceho násilia je v posledných dvoch desaťročiach venovaný väčší priestor nie len na medzinárodnej úrovni, ale aj v Slovenskej republike.

²¹¹ Táto štúdia bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-15-0644.

Hoci tento problém začal byť najviac zviditeľňovaný až v polovici dvadsiateho storočia, možno povedať, že tak ako hocikaká kriminalita, aj tento druh negatívneho správania je tak starý ako ľudstvo samé. Keďže v minulosti sa problematika domáceho násilia, alebo mnohokrát „vychovávaní“ ženy, alebo dieťaťa, brala ako súkromná vec, spoločnosťou nebolo až tak odsudzované ako je tomu dnes. V posledných desaťročiach sa tomuto problému vďaka vplyvu americkej kultúry, feministických hnutí a globalizácií začalo dávať viac priestoru. Viac sa o ňom diskutuje najmä v odbornej, ale postupne aj v laickej verejnosti. Je možné povedať, že postupne sa odbúrava tabu, ktoré bolo pri tejto téme spoločnosťou akceptované. Niekedy je dokonca možné mať pocit, že sa mu v odborných kruhoch a rôznych neziskových organizáciách venuje až príliš veľa priestoru a nie je už možné priniesť nič nové, čo by mohlo zlepšiť pomoc obetiam domáceho násilia alebo dokonca zabrániť páchaniu domáceho násilia. Opak je však pravdou. Ak sa pozrieme na laickú verejnosť, ale najmä na osoby, ktoré sú vystavované domácemu násiliu, je možné zhodnotiť, že doposiaľ nie je vytvorené systematické riešenie problematiky domáceho násilia v Slovenskej republike. Chýba systematická podpora obetí domáceho násilia, ale najmä chýba program, ktorý by sa zameral na prevenciu domáceho násilia.

Z pohľadu legislatívy je možné zhodnotiť, že domácemu násiliu je venovaný väčší priestor ako v minulosti. Zásadným nedostatkom je absencia legálnej definície pojmu domáceho násilia v akomkoľvek zákone. Nakoľko problematika domáceho násilia je interdisciplinárna, jeho definície je možné hľadať v rôznych odvetviach vedy, v rôznych tvaroch a obmenách, dokonca aj v zahraničných právnych úpravách. Na Slovensku sa odborná verejnosť a legislatívci doteraz nijako nezhodli na jednotnej definícii tohto pojmu. Trochu alibistický, aby náhodou niekomu nebola spôsobená zbytočná ujma alebo nebola by spôsobená ujma tomu komu by mala byť, sa definícia domáceho násilia v zákonoch nenachádza vôbec. Odhliadnuc od tohto dosť podstatného nedostatku slovenskej legislatívy je možné konštatovať, že formy správania, ktoré je možné chápať ako domáce násilie je možné subsumovať a zákonným spôsobom postihnúť najmä prostriedkami trestného práva, ale aj správneho práva, a dokonca aj prostriedkami občianskeho práva. Samozrejme, najvýraznejšie vníma spoločnosť možnosť trestnoprávneho sankcionovania za takýto nemorálny a zároveň protiprávny čin, pretože trestnoprávny postih spôsobuje najväčší zásah do základných práv a slobôd agresora. Tu sa však naskytá otázka, či je možné sankcionovať osobu, ktorá sa dopustí konania, ktoré z hľadiska znakov naplnenia znakov

domáceho násilia posudzuje kto? Policajt, prokurátor, sudca, sused, ctihodného spoluobčan, psychológ, sociológ? Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. (ďalej TZ) ani Trestný poriadok, ako kódexy trestného práva, legálne nedefinujú pojem domáce násilie. Niektoré jeho formy je možné subsumovať napríklad pod § 208 Trestného zákona týranie blízkej osoby a zverenej osoby, § 155 TZ ublíženie na zdraví, § 190 TZ hrubý nátlak, § 199 TZ znásilnenie, § 200 TZ sexuálne násilie, § 201 TZ sexuálne zneužívanie, § 360 TZ nebezpečné vyhrážanie, § 360a nebezpečné prenasledovanie a iné. „Je však dôležité uvedomiť si, že konania, ktoré majú povahu domáceho násilia často nemusia vykazovať takú intenzitu, aby boli trestnoprávne postihnuteľné. Trestné právo má povahu ultima ratio, a teda primárne je potrebné hľadať miernejšie prostriedky ochrany týchto právom chránených záujmov.“²¹²

Vykázanie osoby zo spoločného obydlija

Pri domácom násilí je väčšinou prvou osobou, ktorá môže reálne pomôcť obeti príslušník Policajného zboru. Od roku 2008 vďaka zákonu č. 491/2008 Z. z. dostala Polícia Slovenskej republiky, resp. jej príslušníci oprávnenie vykázať osobu zo spoločného obydlija. Pod pojmom spoločné obydlie zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore rozumie byt, dom alebo iný priestor spoločne obývaný a jeho bezprostredné okolie (§ 27a ods. 1). Podľa usmernenia sa obydliím „rozumie dom, byt alebo iné priestory slúžiace na bývanie (napr. rekreačná chata), ako aj priestory a pozemky patriace k nim, ktoré sú ako súčasť obydlija uzavreté, napr. oplotený dvor alebo oplotená záhrada.“²¹³ Nie je teda možné osobu vykázať z domu, pričom by sa následne zdržiavala napr. v garáži, kôlni alebo inom priestore, ktorý sa nachádza na uzavretom pozemku.

Z takto definovaného spoločného obydlija môže príslušník Policajného zboru vykázať „osobu, u ktorej možno na základe zistených skutočností očakávať útok na život, zdravie, slobodu alebo zvlášť závažný útok na ľudskú dôstojnosť ohrozenej osoby.“²¹⁴ V zákone je obligatórnou súčasťou vykázania aj zákaz vstupu vykázanej osoby do spoločného obydlija na zákonom určený čas, a to 10 dní odkedy bola osoba vykázaná. Túto lehotu nie je možné skrátiť ani predĺžiť. Vykázanie môže policajt vykonať aj za neprítomnosti osoby, ktorá má byť

²¹² TITLOVÁ, M., MEDELSKÝ, J. 2017. *Zákon o Policajnom zbore, Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017. s. 165.

²¹³ Usmernenie postupu príslušníka Policajného zboru pri vykázaní osoby zo spoločného obydlija.

²¹⁴ Zákon č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore § 27a ods. 1.

vykázaná. Nakoľko obeť by nemala byť nútená utekať pred násilím z jej obydľia, bolo potrebné vyriešiť aj otázku vlastníckeho práva alebo práva užívať nehnuteľnosť, ktorej vlastníkom je však len osoba vykázaneho. „Pre vykázanie nie je rozhodujúce, či ohrozená osoba je v dome alebo byte prihlásená trvalo alebo prechodne, prípadne sa tam dlhodobo zdržiava so súhlasom osoby násilníka, ktorý má užívacie právo v tomto dome, byť alebo inom obydľí.“²¹⁵ Teda príslušník Policajného zboru môže takýmto zákonným spôsobom obmedziť vlastnícke a majetkové práva vykázaneho, nakoľko záujem na ich ochrane je nižší ako na ochrane života, zdravia, osobnej slobody či ľudskej dôstojnosti obeť domáceho násilia. Nakoľko obeť domáceho násilia sa nezdržiava len vo svojom obydľí a bolo by neúčelné jej nariadiť, aby tam počas celej doby trvania vykázania ostávala, ale napr. chodí do práce, na prechádzky, na nákupy, bolo potrebné obmedziť týmto inštitútom aj kontakt násilníka s obeťou mimo obydľia, najmä po niekoľkých prípadoch, keď násilník zavraždil obeť domáceho násilia práve mimo spoločného obydľia. Zákonnodarca sa tento nedostatok snažil odstrániť až v roku 2015, a to novelou č. 397/2015 Z. z. podľa ktorej: „Počas vykázania zo spoločného obydľia je vykázaná osoba povinná nepribližovať sa k ohrozenej osobe na vzdialenosť menšiu ako 10 metrov.“ Avšak nástroje kontroly tohto ustanovenia nie sú veľmi jasné. Má obeť domáceho násilia volať Políciu keď zazrie páchatela vždy? A čo ak sa vykázaná osoba nachádzala vo vzdialenosti 11 metrov? Tu by bolo možné zvážiť použitie technických zariadení na kontrolu dodržiavania vykázania a s ním spojených obmedzení, ktoré však policajt nemôže uložiť, ale len súd, dokonca už aj pri neodkladnom opatrení. O zákaze priblíženia sa k ohrozenej osobe musí byť vykázaná osoba poučená príslušníkmi Policajného zboru a aj o tom, že ak tento zákaz poruší, môže byť jej konanie kvalifikované ako trestný čin marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods. 1 písm. h) Trestného zákona.

Vykázanie vykonáva policajt ústne, pričom:

- musí vykázanej osobe presne označiť priestor, na ktorý sa vykázanie vzťahuje;
- musí vydať vykázanej osobe a ohrozenej osobe potvrdenie o vykázaní zo spoločného obydľia so zákonom stanovenými náležitosťami (meno, priezvisko, dátum narodenia vykázanej osoby a ohrozenej osoby, priestor na

²¹⁵ Usmernenie postupu príslušníka Policajného zboru pri vykázaní osoby zo spoločného obydľia.

ktorý sa vzťahuje vykázanie, čas vykázaní osoby), pričom ho môžu obe tieto osoby odmietnuť, čo uvedie policajt v úradnom zázname;

- požiadať vykázanú osobu o jej adresu, na ktorej ju bude možné počas účinkov vykázaní zastihnúť, prípadne telefónne číslo;
- musí upovedomiť zamestnávateľa alebo prevádzkovateľa, ak by vykázaním osoby bola ohrozená prevádzka alebo by sa znemožnil výkon zamestnania vykazanej osobe;
- vyzve vykázanú osobu na vydanie kľúčov od spoločného obydla a zároveň ju poučí o následkoch neuposlúchnutia tejto výzvy, kedy takejto osobe môže byť podľa § 47 ods. 1 písm. a) zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch uložená pokuta 100€. „Vydané kľúče sa ukladajú na útvere Policajného zboru, ktorý realizoval vykázanie osoby zo spoločného obydla, a to počas celej doby trvania vykázaní.“²¹⁶
- poučí vykázanú osobu o tom, že ak ohrozená osoba podá na súd návrh na nariadenie neodkladného opatrenia podľa § 325 ods. 2 písm. e) zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok, vykázanie z obydla sa predĺži až do vykonateľnosti rozhodnutia o tomto návrhu;
- umožniť vykazanej osobe vziať si zo spoločného obydla veci slúžiace výlučne jej osobným potrebám, osobné cennosti a dokumenty ale aj ďalšie osobné veci a veci nevyhnutné na jej podnikanie alebo výkon povolania do 24 hodín od oznámenia vykázaní;
- poučí ohrozenú osobu o možnosti podať návrh na nariadenie neodkladného opatrenia podľa Civilného sporového poriadku;
- poskytne ohrozenej osobe informácie o organizáciách na pomoc poškodeným alebo na pomoc obetiam domáceho násilia v rámci daného regiónu;
- poučí vykázanú osobu o ďalšom postupe;
- poskytne vykazanej osobe písomné informácie o možnostiach ubytovania v danom regióne;
- poskytne vykazanej osobe písomné poučenie vykazanej osoby (jednotné tlačivo na celé územie SR);
- poskytne ohrozenej osobe písomné poučenie ohrozenej osoby (jednotné tlačivo na celé územie SR);
- policajt následne doručí príslušnému súdu potvrdenie o vykázaní zo spoločného obydla, najneskôr v rámci súčinnosti s ohrozenou osobou pri

²¹⁶ Usmernenie postupu príslušníka Policajného zboru pri vykázaní osoby zo spoločného obydla.

podávaní návrhu na neodkladné opatrenie. Ak je ohrozenou osobou dieťa, kópie záznamu útvar Policajného zboru posieľa aj orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kuratele.

Na celý proces vykázania osoby zo spoločného obydlija prizve policajt nezúčastnenú osobu, okrem prípadu, keď by mohlo dôjsť k ohrozeniu života alebo zdravia, alebo ak by hrozilo nebezpečenstvo z omeškania.

Avšak je možné vykázať osobu zo spoločného obydlija aj v jej neprítomnosti. V takom prípade policajt požiada ohrozenú osobu o poskytnutie informácií o mieste, kde sa vykázaná osoba môže nachádzať a zároveň poučí ohrozenú osobu o neodkladnom kontaktovaní Policajného zboru, ak sa vykázaná osoba vráti do spoločného obydlija. Policajt preverí prítomnosť vykazanej osoby na miestach o ktorých dostal informáciu od ohrozeného a pri nájdení vykazanej osoby postupuje ako je už analyzované vyššie. Ústnosť vykázania osoby musí ostať zachovaná a rozhodnutie o vykázaní osoby zo spoločného obydlija nadobúda účinnosť až potom, keď sa o tom vykázaná osoba dozvedela.

Následne má ohrozená osoba dve možnosti. Buď podá návrh na neodkladné opatrenie podľa Civilného sporového poriadku, alebo to neurobí. Ak tak neurobí, vykázanie končí uplynutím zákonom stanovenej doby. Ak podá návrh na nariadenie neodkladného opatrenia, ako už bolo spomenuté skôr, vykázanie trvá až do rozhodnutia o tomto návrhu súdom.

Policajt má podľa tohto ustanovenia taktiež preverovať dodržiavanie vykázania zo spoločného obydlija. Môže sa stať, že policajt počas trvania vykázania zistí, že neboli splnené podmienky na jeho použitie. „Môže zistiť, že obava z ohrozenia a útoku nebola vôbec reálna, žiadne nebezpečenstvo a ani útok nehrozilo alebo že dôvody vykázania boli vymyslené ohrozenou osobou.“²¹⁷ V takomto prípade môže útvar Policajného zboru vykázanie ukončiť, o čom neodkladne upovedomí ohrozenú aj vykázanú osobu. Za účelom minimalizovania takýchto prípadov ponúkol Prezident Policajného zboru dotazník, ktorý by mal pomôcť policajtom vyhodnotiť riziko ohrozenia poškodenej osoby pri domácom násilí. „Snaha Prezidenta Policajného zboru o čo možno najpresnejší odhad rizika ohrozenia poškodenej osoby je určite správna. Na strane druhej je nutné uviesť, že použitie dotazníka s pochybnými otázkami a následné vyhodnotenie rizika

²¹⁷ TITLOVÁ, M., MEDELSKÝ, J. 2017. *Zákon o Policajnom zbore, Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017. s. 171.

na základne bodovania je celkom určite metóda nesprávna.²¹⁸ Proti takémuto spôsobu vyhodnocovania rizika sa ozvali aj policajti. Otázky v dotazníku sú sugestívne, nejednoznačné a neberie sa do úvahy možnosť nepravdivých odpovedí osoby, ktorá tvrdí že je ohrozená, či nevedomosť niektorých faktov. Hlavným negatívom, a teda aj príčinou nedodržiavania postupu policajta pri vyhodnocovaní rizika je to, že z oprávnenia na základe tohto pokynu sa stala povinnosť vykázať osobu pri, podľa dotazníka, bezprostrednom riziku ohrozenia, čo je 10 a viac bodov. Problematické je aj vyplňanie tohto dotazníka ohrozenou osobou, pretože nie je stanovené kedy by to mala urobiť. Pred výpoveďou, po výpovedi, namiesto výpovede? „Dotazník tu má paradoxne prednosť pred výpoveďou, a to napriek tomu, že jediným procesným zákonným úkonom je výpoveď.“²¹⁹ Na základe tohto dotazníka by mal teda policajt vyhodnotiť, či začať trestne stíhať osobu alebo či má použiť inštitút vykázania, avšak dotazník nie je dôkazný prostriedok, a preto by sa nemal nachádzať ani vo vyšetrovacom spise.

Neodkladné opatrenie

Ako už bolo spomenuté, ohrozená osoba je pri vykázaní poučená príslušníkmi Policajného zboru o možnosti podať návrh na neodkladné opatrenie podľa Civilného sporového poriadku (ďalej len CSP). Samozrejme, ohrozená osoba nie je povinná využiť najprv inštitút vyhostenia, ale môže podať návrh na nariadenie neodkladného opatrenia aj bez predchádzajúceho vyhostenia násilníka. Ide konkrétne o návrh na neodkladné opatrenie podľa ustanovenia § 325 ods. 2 písm. e) CSP, v zmysle ktorého môže súd neodkladným opatrením „strane“ (podľa CSP) uložiť, aby nevstupovala dočasne do domu alebo bytu, v ktorom býva osoba, vo vzťahu ku ktorej je dôvodne podozrivá z násilia. Avšak takáto osoba môže navrhnúť aj nariadenie neodkladného opatrenia podľa písmen f, g, h predmetného ustanovenia, ktoré sa dajú tiež použiť v prípadoch domáceho násilia. Konkrétne môže súd uložiť osobe podozrivej z domáceho násilia, aby:

- a) „nevstupovala alebo iba obmedzene vstupovala do domu alebo bytu, na pracovisko alebo iné miesto, kde býva, zdržiava sa alebo ktoré pravidelne

²¹⁸ ŠAMKO, P. 2017. O dotazníkoch a zadržení podozrivého na základe počtu získaných bodov. [online]. Právne listy 7. 2. 2017 [15.04.2017]. Dostupné na: < <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a536-o-dotaznikoch-a-zadrzani-podozriveho-na-zaklade-poctu-ziskanych-bodov>>.

²¹⁹ ŠAMKO, P. 2017. O dotazníkoch a zadržení podozrivého na základe počtu získaných bodov. [online]. Právne listy 7. 2. 2017 [15.04.2017]. Dostupné na: < <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a536-o-dotaznikoch-a-zadrzani-podozriveho-na-zaklade-poctu-ziskanych-bodov>>.

- navštevuje osoba, ktorej telesnú integritu alebo duševnú integritu svojim konaním ohrozuje,
- b) písomne, telefonicky, elektronickou komunikáciou alebo inými prostriedkami úplne alebo čiastočne nekontaktovala osobu, ktorej telesná integrita alebo duševná integrita môže byť takým konaním ohrozená,
 - c) sa na určenú vzdialenosť nepribližovala alebo iba obmedzene približovala k osobe, ktorej telesná integrita alebo duševná integrita môže byť jej konaním ohrozená.“

Ohrozená osoba podáva tento návrh na súd podľa príslušnosti uvedenej v Civilnom sporovom poriadku, konkrétne na okresný súd žalovaného, ktorým je podľa § 14 CSP súd v obvode ktorého má fyzická osoba adresu trvalého pobytu. Ak ho však takto nemožno určiť, všeobecným súdom je súd „v ktorého obvode mala fyzická osoba alebo právnická osoba v Slovenskej republike poslednú adresu trvalého pobytu alebo adresu sídla; ak takého súdu niet, je príslušný súd, v ktorého obvode má majetok“²²⁰. V návrhu musí byť uvedené okrem všeobecných náležitostí podania (označenie strán, pravdivé a úplné opísanie rozhodujúcich skutočností, označenie dôkazov na ich preukázanie a žalobný návrh) opis rozhodujúcich skutočností, ktoré odôvodňujú potrebu neodkladného opatrenia, opísanie skutočností hodnoverne osvedčujúcich dôvodnosť a trvanie nároku, ktorému sa má poskytnúť ochrana a musí byť z neho zrejmé, akého neodkladného opatrenia sa navrhovateľ domáha. Nakoľko sa podľa § 327 CSP pri návrhu na neodkladné opatrenie nepoužívajú ustanovenia o odstraňovaní väd podania, je potrebné, aby obsahovalo všetky predpísané náležitosti a bolo zrozumiteľné. Inak súd takýto návrh odmietne. V tomto štádiu je viditeľná potreba spolupráce ohrozenej osoby minimálne s osobou znalou práva, bez ktorej bude veľmi ťažko využívať a brániť svoje práva prostriedkami civilného práva.

Následne súd skúma, či je splnená základná podmienka ukladania neodkladných opatrení podľa § 325 ods. 1 CSP, ktorou je, že nariadenie je potrebné za účelom bezodkladného upravenia pomerov alebo pri obave, že exekúcia by mohla byť ohrozená. Ak nie je táto podmienka splnená, súd návrh na neodkladné opatrenie zamietne.

V prípade neodkladného opatrenia podľa § 325 ods. 2 písm. e) CSP (nevstupovanie dočasne do domu alebo bytu) rozhoduje súd do 24 hodín od doručenia návrhu, v prípade ostatných návrhov musí súd rozhodnúť do 30 dní od

²²⁰ Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok § 16.

doručenia návrhu súdu. V prípade lehôt, ktoré stanovuje zákon súdu je trochu nelogické, že súd musí rozhodnúť pri návrhu podľa písm. e) do 24 hodín, ale v prípadoch písmen f) až h) až do 30 dní, pričom aj tieto neodkladné opatrenia sa dajú využiť najmä pri problematike domáceho násilia. Z medializovaných prípadov je navyše možné pozorovať, že ak došlo ku ohrozeniu života či zdravia osoby, ktorá bola ohrozená domácim násilím, nedialo sa to len doma, ale aj mimo priestoru spoločného obydlija. Navyše psychické domáce násilie je možné vykonávať aj telekomunikačným prostriedkami, a preto by bolo vhodné prispôbiť tomu aj tieto lehoty. Pozitívom novej úpravy je okrem skrátenej lehoty na rozhodovanie aj možnosť nariadiť kontrolu jeho dodržiavania technickými prostriedkami (§ 325 ods. 3 CSP).

Súd rozhoduje uznesením, voči ktorému je možné podať odvolanie. Uznesenie o nariadení neodkladného opatrenia je potrebné vyhotoviť písomne a odoslať.

Zmenou oproti predchádzajúcej právnej úprave je, že na nariadenie neodkladného opatrenia nie je nevyhnutné nariadiť výsluch strán a nie je potrebné nariadiť pojednávanie, ani zisťovať vyjadrenia strán. Je to však na sudcovi, či nariadi pojednávanie alebo nie. Zákon povinne určuje len to, že protistrane musí byť umožnené vyjadriť sa k odvolaniu proti uzneseniu o zamietnutí neodkladného opatrenia, ako aj k samotnému návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia, aby bola zachovaná kontradiktórnosť konania a nebolo porušené ústavné právo na spravodlivý proces.

Ustanovenie § 330 CSP taktiež prináša novinku v podobe neobmedzeného trvania neodkladného opatrenia. Je teda na sudcovi či určí lehotu, počas ktorej bude opatrenie trvať alebo ju neurčí. Súd dokonca môže nariadiť neodkladné opatrenie, ktorého obsah by bol totožný s výrokom vo veci samej. Súd však môže určiť vo výroku uznesenia o nariadení neodkladného opatrenia, že navrhovateľ je povinný v stanovenej lehote podať žalobu vo veci samej. Ak tak neurobí, poučí strany, ktorým sa ukladá neodkladné opatrenie o možnosti podať žalobu vo veci samej a právnych následkoch s tým spojenými. Ak podá protistrana, v našom prípade osoba predpokladaného násilníka, žalobu proti ohrozenej osobe a tejto žalobe súd vyhovie, týmto rozhodnutím sa zrušuje aj samotné neodkladné opatrenie.

Uznesenie o nariadení neodkladného opatrenia súd doručuje spolu s návrhom na neodkladné opatrenie tým osobám, ktorým bolo nariadené. Odosiela

sa do troch dní od jeho vyhotovenia pričom je vykonateľné jeho doručením. Aj v tomto prípade zákonodarca stanovil špeciálne ustanovenia pre neodkladné opatrenie podľa § 325 CSP ods. 2 písm. e), ktoré sa stáva vykonateľné jeho vyhlásením, a ak sa nevyhlasuje, jeho vyhotovením.

Nakoľko ide o inštitút, ktorý by mal byť len podporný, kým sa nevyrieši spor, neodkladné opatrenie by nemalo, ale podľa novej právnej úpravy môže, ostať trvalo v platnosti. Neodkladné nariadenie:

- zanikne, ak uplynie čas, na ktorý bolo nariadené;
- zruší súd, ak odpadnú dôvody pre ktoré bolo nariadené;
- zruší súd aj bez návrhu, ak bolo nariadené po začatí konania vo veci samej a súd žalobu odmieta alebo zamietá, alebo konanie vo veci samej zastavuje;
- zruší odvolací súd alebo dovolací súd aj bez návrhu, ak rozhodnutie súdu prvej inštancie mení tak, že žalobu zamietá, alebo konanie vo veci samej zastavuje;
- rozhodne o zrušení alebo ponechaní súd, ak zamietol žalobu alebo zastavil konanie iba v časti;
- zruší súd, ak nebola žaloba podaná v lehote uvedenej vo výroku uznesenia na podanie žaloby vo veci samej;
- zruší súd, ak bolo neodkladné opatrenie nariadené po skončení konania vo veci samej alebo trvá aj po skončení konania vo veci samej, ak vzhľadom na stav exekučného konania to už nie je potrebné;
- zruší súd, ak bolo neodkladné opatrenie nariadené po skončení konania vo veci samej alebo trvá aj po skončení konania vo veci samej, ak navrhovateľ mohol podať návrh na vykonanie exekúcie ale v primeranom čase to neurobil.

Vo všeobecnosti, ak je nariadené neodkladné opatrenie a zaniklo alebo sa zrušilo, okrem prípadov, keď sa vyhovel vo veci samej navrhovateľovi alebo ak právo navrhovateľa bolo uspokojené, je navrhovateľ neodkladného opatrenia povinný nahradiť škodu aj inú ujmu tomu, komu bola neodkladným opatrením spôsobená (§ 340 ods. 1 CSP). Aj v tomto prípade zákonodarca použil špeciálne ustanovenia pre predpokladanú obeť násilia, kedy oslobodil navrhovateľa neodkladného opatrenia podľa § 325 ods. 2 písm. e) od zodpovednosti za škodu, ktorá mohla byť spôsobená nariadením daného neodkladného opatrenia.

Rekodifikáciu civilného procesného práva bola matéria civilného procesu rozdelená do troch kódexov. Z pohľadu neodkladných opatrení, ktoré je možné

použiť v civilnom konaní je možné rozlíšiť prístup CSP a prístup zákona č. 161/2015 Z. z. Civilného mimosporového poriadku (ďalej len CMP). Ten sa v problematike neodkladných opatrení líši od CSP tým že je možné uložiť neodkladné opatrenie aj bez návrhu, ak je možné dané konanie začať bez návrhu alebo ak to vyžaduje verejný záujem. Rovnako je možné neodkladné opatrenie zrušiť aj bez návrhu, ak sa zmenili pomery alebo ak odpadli dôvody, pre ktoré bolo neodkladné opatrenie nariadené. Vo všeobecnosti sa nepoužijú ustanovenia CSP o zodpovednosti za škodu spôsobenú nariadeným neodkladným opatrením. Vo väčšine prípadov sa bude pri ukladaní neodkladného opatrenia podľa CMP postupovať len z jedného dôvodu, a to že osobou, ktoré je ohrozená je maloletý. CMP rozlišuje:

- neodkladné opatrenia vo veciach ochrany maloletého, ktoré je možné nariadiť ak : „sa ocitne maloletý bez akejkoľvek starostlivosti alebo ak je jeho život, zdravie a priaznivý vývoj vážne ohrozený alebo narušený“²²¹. Súd v takomto prípade nariadi, aby bol maloletý dočasne zverený do starostlivosti fyzickej alebo právnickej osoby, pričom o nariadení tohto neodkladného opatrenia musí rozhodnúť a vyhotoviť ho do 24 hodín od doručenia návrhu. Vykonateľné je vyhlásením, alebo ak sa nevyhlasuje tak vyhotovením. Maloletému je navyše ustanovený aj procesný opatrovník. Toto neodkladné opatrenie sa doručuje až pri uskutočnení jeho výkonu, teda odobratí maloletého, pričom účastníci nemusia byť prítomní (okrem maloletého) a súd im doručuje len uznesenie spolu so zápisnicou o priebehu výkonu tohto opatrenia. Toto neodkladné opatrenie je tak využiteľné pri ohrození alebo narušení vývoja maloletého. Vplyv domáceho násilia na maloletého môže mať jednak vážne dôsledky na jeho vývoj, ale aj na zdravie a život, ak je jeho objektom maloletý. Aj v tomto prípade je určená skrátená lehota na nariadenie neodkladného opatrenia, čo len potvrdzuje význam a nevyhnutnosť rýchleho použitia tohto opatrenia;
- neodkladné opatrenie vo veciach výživného môže byť tiež použité pri pomoci obetiam domáceho násilia, nakoľko ohrozená osoba je mnohokrát závislá najmä ekonomicky na osobe agresora. Týmto opatrením súd ukladá povinnosť platiť povinnému výživne v nevyhnutnej miere. Agresor môže práve svojou ekonomickou mocou pôsobiť na ohrozenú osobu práve tým, že jej odmieta finančne pomáhať pri výchove ich spoločných detí. Nakoľko

²²¹ Zákon č. 161/2015 Z.z. Civilný mimosporový poriadok §365.

domáce násilie môže prebiehať aj medzi partnermi, ktorí nie sú manželia a majú potomka, ktorého otcovstvo ešte nemusí byť určené, je vhodné aby v tomto prípade matka dieťaťa, a zároveň aj ohrozená osoba mala možnosť sa dôstojne starať o maloleté dieťa a aby na jeho výchovu prispieval aj jeho predpokladaný otec, hoc bol vykonávateľom domáceho násillia;

- neodkladné opatrenia vo veciach osobnej starostlivosti o maloletého má za následok, že osoba, ktorá má maloletého pri sebe má odovzdať maloletého osobe označenej súdom. O tomto neodkladnom opatrení sa rozhoduje a vyhotoví sa uznesenie do 7 dní od doručenia návrhu, pričom je vykonateľné vyhlásením, ak sa nevyhlasuje vyhotovením. Rovnako ako pri neodkladnom opatrení vo veciach ochrany maloletého je možné doručiť toto uznesenie pri jeho výkone alebo až so zápisnicou o priebehu výkonu, ak nebol účastník prítomný;
- neodkladné opatrenie o povolení súdu na výkon oprávnenia vo veci starostlivosti o maloletých o ktorom súd rozhoduje do 24 hodín od podania návrhu orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, kedy práve tomuto orgánu súd povolí vstup do obydlija, v ktorom sa maloletý zdržiava na účely výkonu jeho právomocí.

Všetky tieto opatrenia súvisiace s maloletými je možné v rozličných prípadoch domáceho násillia použiť. Agresor môže trvať na tom, že spoločné maloleté deti ostanú len pri ňom a ohrozenej osobe s nimi nepovolí styk, prípadne na nich neprispieva alebo vážne ohrozuje nielen zdravie a život ohrozenej osoby, ale aj jej maloletých detí.

Tak podľa CMP, ale aj podľa CSP nie je nariadenie neodkladného opatrenia, hoci nemusí byť časovo ohraničené, konečným riešením pre ohrozenú osobu. Na to je potrebné jednoznačné usporiadanie vzťahov. Pri CSP a dospelej ohrozenej osobe ponúka možnosť ochrany zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v § 146 ods. 2: „Ak sa z dôvodu fyzického alebo psychického násillia alebo hrozby takého násillia vo vzťahu k manželovi alebo k blízkej osobe, ktorá býva v spoločnom dome alebo byte, stalo ďalšie spolužitie neznesiteľným, môže súd na návrh jedného z manželov obmedziť užívacie právo druhého manžela k domu alebo bytu patriacemu do bezpodielového spoluvlastníctva, prípadne ho z jeho užívania úplne vylúčiť.“²²² Toto ustanovenie má však viacero limitácií, z ktorých najhlavnejšou je to, že ponúka ohrozenej osobe ochranu len ak bola

²²² Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník §146 ods. 2

s agresorom v manželskom zväzku. Nakoľko v poslednom desaťročí klesá počet uzatvárania manželstiev a rastie počet osôb, ktoré žijú spolu mimo manželstva, rastie počet rozvedených, ktorí však ostávajú bývať v jednej domácnosti najmä z ekonomických dôvodov, je toto ustanovenie naozaj veľmi úzko formulované. Ak aj ide o manželov, ďalším problémom môže byť neexistencia vlastníckeho titulu k nehnuteľnosti ohrozenou osobou. Nehnuteľnosť môže patriť výlučne osobe agresora a nie do bezpodielového spoluvlastníctva manželov. To komu patrí nehnuteľnosť a či má k nej nejaké vecné práva ohrozená osoba sa ale neskúma pri použití inštitútu vykázania zo spoločného obydľia a dokonca ani v prípade nariadenia neodkladného opatrenia podľa § 325 ods. 2 písm. e) CSP. Je tu teda zjavný rozpor medzi hmotným a procesným právom, kde v hmotnom práve je poskytovaná ochrana vlastníckemu právu a nie ohrozenej osobe. Na druhej strane by bolo asi dosť nelogické očakávať že vlastník nehnuteľnosti sa bude musieť vzdať svojich práv voči osobe, ktorá k danej nehnuteľnosti nemá žiaden právny nárok. Ako bolo spomenuté, ochranné opatrenie nemusí byť časovo ohraničené a teda jeho použitím by takýto stav mohol byť právne tolerovaný. Avšak naproti tomu, ak niekto spácha trestný čin, trestá sa skôr iným druhom trestu ako trestom prepadnutia veci, pod klasifikáciu ktorého by sa nehnuteľnosť agresora domáceho násilia veľmi ťažko subsumovala. Avšak prostriedkami civilného procesného práva by to bolo teda fakticky možné. Ak sa však pozrieme na daný problém z iného pohľadu, kedy ohrozená osoba bývala s agresorom aj niekoľko desaťročí a spolu s ním sa starala o danú nehnuteľnosť, hoc nie sú zosobášení, bolo by asi nevhodné ju potrestať za nahlásenie domáceho násilia „vyhodením na ulicu“.

Pri nájme bytu alebo domu, ak „z dôvodu fyzického násilia alebo psychického násilia, alebo hrozby takýmto násilím vo vzťahu k manželovi alebo k rozvedenému manželovi ako spoločnému užívateľovi bytu alebo k blízkej osobe, ktorá s ním býva spoločne v byte, stalo ďalšie spolužitie neznesiteľným, môže súd na návrh jedného z manželov alebo rozvedených manželov obmedziť užívacie právo druhého z nich, alebo ho z jeho užívania úplne vylúčiť“²²³. V tomto prípade sa ustanovenie nelimituje len na manželov, ale ponúka širšiu škálu možností, teda aj voči rozvedeným manželom alebo užívateľovi bytu či blízkej osobe, čo je možné hodnotiť ako veľké pozitívum. Nakoľko ide o nájom bytu a pri vylúčení užívania je nutné zabezpečiť osobe bytovú náhradu, čo je dost

²²³ Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník § 705a.

nelogické v prípade, ak ide o domáce násilie, v druhej vete § 712a ods. 8 je toto právo agresorovi odopreté.²²⁴ Z pohľadu dospelaj osoby sú tieto možnosti civilného hmotného práva jediné, ktoré môže využiť voči agresorovi, a preto ak ohrozenú osobu nie je možné subsumovať pod niektoré zo spomenutých dvoch ustanovení, neostáva jej nič iné, iba využiť inštitút neodkladného opatrenia a dúfať že súd ho nenariadi len na určitý čas, alebo sa odsťahovať od agresora, čo v mnohých prípadoch znamená bývanie v krízových centrách, nakoľko sú ohrozené osoby mnohokrát na agresorovi ekonomicky závislé.

Ak ide o maloleté osoby, ohrozená osoba, väčšinou matka, by mohla podať návrh na začatie konania o zverenie maloletého do výlučnej starostlivosti, pričom by bolo spolu s týmto návrhom vhodné žiadať aj zákaz styku maloletého s agresorom. Bolo by nelogické a ešte viac trestajúce ohrozenú osobu, ak by bolo maloleté dieťa odobraté orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately obom rodičom pre podozrenie z týrania dieťaťa len jedným z nich. Ako vo všetkých prípadoch, tak aj v prípadoch domáceho násilia, kde figurujú maloleté osoby je nevyhnuté pozeráť na každý prípad individuálne, pričom môže ísť o rodičov zosobašených, druha a družku, alebo rozvedených rodičov alebo aj o rodičov, ktorí spolu už nežijú alebo žijú spolu aj po rozvoze. Práve kvôli deťom sa snažia najmä ženy vydržať vo vzťahu, v ktorom dochádza k domácejmu násiliu. Buď z túžby udržať rodinu pokope, alebo zo strachu že prídu o deti. Práve preto by malo byť jedným z prvých poučení aj to, aké právne kroky majú podniknúť za účelom ochrany ich detí a za účelom, aby od nich neboli odlúčené. Avšak takéto ustanovenia chýbajú v poučení ohrozenej osoby, ktoré sa jej odovzdáva pri vykázaní osoby zo spoločného obydlija.

V roku 2016 boli uložených súdmi celkovo 2298 neodkladných opatrení. Avšak na rozdiel od inštitútu vykázania zo spoločného obydlija, o ktorom sú vedené dosť presné štatistiky, štatistiky o jednotlivých neodkladných opatreniach nie sú na Ministerstve spravodlivosti Slovenskej republiky vedené. Legislatíve ale aj odbornej verejnosti by určite pomohlo, keby boli štatistiky týkajúce sa domáceho násilia presnejšie. Bolo by zaujímavé porovnať počet vykázaní vykonaných príslušníkmi Policajného zboru a počet neodkladných opatrení nariadených podľa § 325 ods. 2 písm. e CSP pričom ešte vhodnejšie by bolo

²²⁴ Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník § 712a ods. 8 druhá veta: Ak sa rozvedený manžel za trvania manželstva alebo po rozvoze manželstva voči druhému manželovi alebo voči blízkej osobe, ktorá s ním býva spoločne v byte, dopúšťal alebo dopúšťa fyzického násilia alebo psychického násilia, súd rozhodne, že bytová náhrada mu nepatrí.

zaznamenať, koľko vykázaní sa následné premení na predmetné neodkladné opatrenie.

Záver

Zo stručnej analýzy inštitútu vykázania zo spoločného obydľia je možné vidieť, že zákonodarca sa čoraz viac snaží vnímať potreby osôb ohrozených domácim násilím a vníma rozdielnosť tohto činu oproti ostatnej kriminalite. Reaguje na podnety tak odbornej verejnosti ako aj organizácií zameraných na pomoc obetiam domáceho násilia, ale najmä na potrebu implementácie medzinárodných dohovorov. Z toho dôvodu bola aj lehota vykázania predĺžená zo 48 hodín na 10 dní. Aj v tomto prípade má však táto úprava mierne nedostatky. Pri pohľade na to, koľko má policajt povinností voči vykázanej osobe a koľko ich má voči ohrozenej osobe je možné vidieť, že v podmienkach Slovenskej republiky má vždy viac práv podozrivý (vykázaný) a nie obeť násilia. Pri tomto inštitúte síce ide o markantný zásah do práv vykázanej osoby, nakoľko spoločné obydľie môže byť pre túto osobu „jediné obydľie, v ktorom má možnosť zdržiavať“,²²⁵ avšak už samotnou systematikou Trestného zákona je vyjadrená nadradenosť ochrany života, zdravia a slobody nad majetkovými právami.

Otázku, ktorú je potrebné riešiť je aj zneužívanie tohto inštitútu zdanlivo ohrozenými osobami. Ako môže policajt rozhodnúť o tom, či si daná osoba nevymýšľa s úmyslom potrestania alebo pomsty voči osobe s ňou žijúcej v jednej domácnosti? Dotazník ponúknutý policajtom takéto možnosti neprípúšťa. Policajt nie je psychológ, a preto ak sa striktne pridrižiava dotazníka, môže s vysokou pravdepodobnosťou vyhodnotiť situáciu nesprávne. Tu by bolo možno vhodnejšie sa zamyslieť nad systematickým preškoľovaním policajtov, čo je však nereálne, a to aj s ohľadom na to, že je ich nedostatok a táto práca nie je v porovnaní s inými profesiami dostatočne lákavá. Vysoká fluktuácia policajtov, jednak tých čo odchádzajú z Policajného zboru, alebo aj vnútri štruktúr Policajného zboru spôsobuje, že osoby, ktoré boli vyškolené na danú oblasť v danej lokalite tam už o pol roka nemusia byť. Bolo by potrebné zvoliť iný pohľad na vec pri používaní tohto inštitútu. Možno pri každom takomto nahlásení domáceho násilia by bolo dobre prizvať na konzultáciu psychológa, sociálnu pracovníčku alebo osobu, ktorá sa odborne venuje tejto problematike.

²²⁵ TITLOVÁ, M., MEDELSKÝ, J. 2017. *Zákon o Policajnom zbore, Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017. s. 169.

Problematické sú aj usmernenia a pokyny ktoré dostávajú príslušníci Policajného zboru. Tieto sú neaktuálne a ponúkajú policajtom aj vykázaným či ohrozeným osobám postup podľa legislatívy, ktorá už od 1.7.2016 nie je účinná, a teda nekorešpondujú s účinnou legislatívou.

V rámci svojej agendy sú policajti povinní zaslať vykázanie na príslušný súd, ktorým je súd v obvode ktorého sa nachádza konkrétny policajný útvar. Nikde však nie je ustanovené čo má súd s takýmto záznamom urobiť. Podľa Civilného sporového poriadku môže súd nariadiť neodkladné opatrenie len na návrh. Ak nepôjde o maloletú osobu, kde môže súd podľa CMP konať aj bez návrhu, musí byť tento návrh podaný ohrozenou osobu, ktorá často krát nevie ako to má spraviť a nakoľko ide o obeť domáceho násilia, málokedy požiada pomoc policajtov, ktorí by jej tento návrh mali pomôcť spísať. Opäť podotýkam, že policajt nemusí byť právnikom a ak vychádza z neaktuálnych usmernení, ktoré má k dispozícii, pravdepodobne pošle na súd návrh na predbežné opatrenie podľa Občianskeho súdneho poriadku. Tiež je nelogické, ak policajt posiela záznam o vykázaní súdu, ktorý vôbec nemusí byť miestne príslušný na nariadenie neodkladného opatrenia, ktorého nariadenie môže ohrozená osoba žiadať. Teda jeden súd má záznam o vykázaní, ktorý zaeviduje a na úplne iný súd posiela ohrozená osoba návrh na nariadenie neodkladného opatrenia, prípadne rovno aj žalobu.

Je veľké pozitívum, že inštitút vyhostenia zo spoločného obydlija máme v slovenskej legislatíve a že policajti ho konečne začali využívať vo väčšej miere. Pozitívum je aj to, že na neho systematicky nadväzujú ustanovenia civilného procesu, avšak stále tu chýba organizovaný a systematický prístup a pomoc ohrozeným osobám. Ohrozená osoba po vykázaní prechádza značnými psychickými procesmi, a ak jej v tom nebude mať kto pomôcť, stane sa, že tento inštitút bol využitý zbytočne. Dá sa povedať že v prípade Slovenskej republiky v systéme ochrany pred domácim násilím chýba jeden veľmi dôležitý článok, ktorý napríklad v Českej republike doplnili takzvanými intervenčnými centrami. A teda ohrozenej osobe okrem pomoci tým, že vykážu agresora, musí byť do 48 hodín poskytnutá systematická pomoc. Tá je zabezpečená povinnosťou intervenčných centier kontaktovať ohrozenú osobu, kvôli ktorej bolo použité vykázanie zo spoločného obydlija. Zamestnanci intervenčného centra by mali byť špeciálne školení na dané prípady. Je potrebné podotknúť že špecializovanie sa na prípady domáceho násilia je nevyhnutné, nakoľko v Slovenskej republike je vo zvyku nevytvárať nič nové, aby sa ušetrilo a vytvorením tohto inštitútu

by mohla byť „hodená“ ďalšia agenda na sociálnych pracovníkov, ktorých je už teraz nedostatok a nestihajú.

Pomoc intervenčných centier by mohla pokryť nedostatky, ktoré sa vyskytujú pri poučovaní ohrozenej osoby, nakoľko, ako už bolo spomenuté, dané písomné poučenie je neaktuálne a niekedy aj nedostačujúce. Mnoho ohrozených osôb je matiek, ktoré sa boja čo bude potom s ich deťmi. V poučení nemajú obsiahnuté kroky, ktoré by mali podniknúť za účelom ochrany deti ako aj za účelom, aby im neboli ich deti odobrané. Právna a psychická podpora je nevyhnutá nakoľko konania podľa CSP a CMP nie je možné spojiť do jednej veci, najmä v prípade ak ide aj o maloleté.

Na celkové zhodnotenie analyzovaných netrestnoprávných inštitútov riešenia domáceho násillia je možné povedať, že takéto inštitúty v Slovenskej republike máme, avšak chýba im systematika a organizácia, ktorá by mala byť zameraná najmä na pomoc obetiam domáceho násillia, ale aj páchatelom. Vo väčšine európskych štátov sa začal problém domáceho násillia riešiť ako negatívny spoločenský jav celkovo, systematicky a nie len ako následok konania, ktoré môže vykazovať znaky trestného činu. Je teda nevyhnutné riešiť nie len právnu stránku veci týkajúcu sa následku, teda čo nastane ak bolo spáchané domáce násillie, ale venovať sa aj jeho prevencii.

Použitá literatúra:

ŠAMKO, P. 2017. O dotazníkoch a zadržaní podozrivého na základe počtu získaných bodov. [online]. Právne listy 7. 2. 2017 [15.04.2017]. Dostupné na: <<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a536-o-dotaznikoch-a-zadrzani-podozri-veho-na-zaklade-poctu-ziskanych-bodov>>.

TITLOVÁ, M., MEDELSKÝ, J. 2017. *Zákon o Policajnom zbore, Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017. 394 s. ISBN 978-80-8168-577-4

Usmernenie postupu príslušníka Policajného zboru pri vykázaní osoby zo spoločného obydllia

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov

Zákon č. 160/2015 Z.z, Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Vykázanie zo spoločného obydla ako preventívny prostriedok ochrany pred domácim násilím

Expulsion from the common dwelling as a preventive measure against domestic violence

*JUDr. Bystrík Šramel, PhD.*²²⁶

Abstrakt:

Autor sa vo svojom príspevku zaoberá otázkou vykázania zo spoločného obydla, ktoré možno zaradiť medzi inštitúty prevencie voči domácej násilii. Po objasnení dôvodov zakotvenia a legislatívneho vývoja tohto inštitútu autor analyzuje existujúce zákonné podmienky pre aplikáciu tohto inštitútu a procesný postup jeho uplatnenia príslušníkmi Policajného zboru. V príspevku autor venuje tiež pozornosť i niektorým problematickým aspektom spojeným s inštitútom vykázania.

Abstract:

The author of this contribution deals with the issue of expulsion from the common dwelling, which is a part of the institutes of prevention against domestic violence. After clarifying the reasons for constituting this institute and its legislative developments, the author analyzes the existing legal conditions for application of this institute and procedure of its application by members of the Police Force. In the paper, the author pays attention also to certain problematic aspects related to this institution.

Kľúčové slová: vykázanie, spoločné obydle, Policajný zbor Slovenskej republiky, domáce násilie, prevencia

Keywords: expulsion, common dwelling, the Police Force of the Slovak Republic, domestic violence, prevention

²²⁶ JUDr. Bystrík Šramel, PhD., Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Fakulta sociálnych vied, e-mail: bystrik.sramel@ucm.sk.

Úvod

Domáce násilie predstavuje mimoriadne závažný patologický jav, ktorý sa vyznačuje vysokou latenciou a aj z toho dôvodu je pomerne náročné identifikovať presný počet jeho obetí. V niektorých prípadoch nie sú totiž formy domáceho násillia obeťou subjektívne vnímané ako problém vyžadujúci isté koordinované riešenie, a to aj prostredníctvom sústavy štátnych orgánov. V mnohých prípadoch však situácia v domácnosti zájde tak ďaleko, že násilné prejavy člena spoločného obydllia nie je možné viac tolerovať, resp. dosiahnu takú úroveň, že bez zakročenia orgánov verejnej moci možno dôvodne predpokladať, že dôjde k ohrozeniu či závažnému poškodeniu významných zákonom chránených hodnôt, najmä života, zdravia a dôstojnosti člena spoločnej domácnosti (spoločného obydllia). To je aj jeden z dôvodov, prečo sa v relatívne nedávnej dobe posilnil katalóg príslušníkov Policajného zboru Slovenskej republiky o oprávnenie vykazať zo spoločného obydllia osobu – agresora.

1. Podmienky vykázania zo spoločného obydllia

Inštitút vykázania zo spoločného obydllia môže byť aplikovaný len za splnenia zákonom predpísaných podmienok, ktoré sú obsiahnuté v § 27a ods. 1 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „ZPZ“). Súčasne treba zdôrazniť, že keďže inštitút vykázania predstavuje bezprostredný zásah do základných práv a slobôd človeka, je nevyhnutné postupovať pri jeho uplatňovaní striktne v rozsahu a spôsobom ustanoveným zákonom.²²⁷ Akékoľvek uplatnenie tohto inštitútu, ktoré by bolo v rozpore so zákonom či mimo rámca zákonných podmienok by nevyhnutne malo za následok vznik zodpovednostných vzťahov v zmysle zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov.

Esenciálnou podmienkou pre uplatnenie inštitútu vykázania zo spoločného obydllia je skutočnosť, že na základe zistených skutočností možno očakávať útok osoby bývajúcej v spoločnom obydllí na život, zdravie, slobodu alebo zvlášť

²²⁷ Por. čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

závažný útok na ľudskú dôstojnosť ohrozenej osoby, najmä vzhľadom na predchádzajúce takéto útoky.

Z dikcie príslušného ustanovenia vyplýva, že pre aplikáciu inštitútu vykázania musia byť vždy zistené skutočnosti o hroziacom útoku člena spoločného obydla.²²⁸ Tieto skutočnosti musia byť príslušníkom Policajného zboru vždy hodnoverne zistené a nemôže sa jednať len o dohady či špekulácie. Skutočnosti o hroziacom útoku je policajt povinný si vždy zistiť, a to z policajných záznamov, od oznamujúcej osoby, od svedkov násilných útokov (členovia spoločného obydla, susedia) či posúdením materiálnej situácie na mieste (škody na majetku, zranenia).

Skúmanie situácie na mieste a zisťovanie skutočností musia súčasne viesť policajta k záveru, že v krátkom časovom období (vo veľmi blízkej budúcnosti) možno očakávať útok osoby bývajúcej v spoločnom obydli. Inými slovami, súčasne musí byť daný dôvodný predpoklad, že v prípade nevykázania sa násilná osoba dopustí niektorého v zákone ustanovených nebezpečných konaní. Uvedené konania sú formulované alternatívnym spôsobom a môžu mať podobu a) útoku na život, b) útoku na zdravie, c) útoku na slobodu, d) zvlášť závažného útoku na ľudskú dôstojnosť ohrozenej osoby. Tu treba dať do pozornosti fakt, že zatiaľ čo v prípade prvých troch chránených ľudských hodnôt (záujmov) – život, zdravie, sloboda – sa vyžaduje bežná úroveň útokov, v prípade ľudskej dôstojnosti ako chránenej hodnoty sa pre aplikáciu inštitútu vykázania vyžaduje až istá vyššia forma útoku, tzv. zvlášť závažný útok.

²²⁸ Medzi faktory, ktoré podľa Usmernenia postupu príslušníka Policajného zboru pri vykázaní osoby zo spoločného obydla tvoriaceho Prílohu č. 1 k Rozkazu prezidenta Policajného zboru č. 37/2016, ktorým sa upravuje postup príslušníkov Policajného zboru pri vykázaní osoby zo spoločného obydla policajt musí pri preverovaní oznámenia k násiliu páchanému na blízkej osobe alebo zverenej osobe na mieste zisťovať, patrí: 1. či osoba násilníka obýva spoločne s ohrozenou osobou byt, dom alebo iný priestor (trvalý pobyt, prechodný pobyt, pobyt bez prihlásenia, vlastník, spoluvlastník nehnuteľnosti, 2. či je medzi násilníkom a ohrozenou osobou príbuzenský alebo iný obdobný pomer, 3. o akú formu násilia ide (hádka, fyzický útok, sexuálne násilie a pod.), 4. či sa násilník už v minulosti dopustil voči ohrozenej osobe fyzického, sexuálneho, psychického násilia a pod., 5. či bolo násilné konanie v minulosti oznámené na políciu, prokuratúre a pod., 6. či ide o opakovaný útok (nejde o ojedinelý alebo jednorazový incident), 7. či narastá intenzita útokov (od slovných urážok cez psychické týranie až k fyzickému násiliu), 8. či sú zreteľné pozície útočníka a obete, 9. útoky prebiehajú zásadne alebo najmä v súkromí (ojedinelé sú útoky na verejnosti najmä pri stupňovaní agresie útočníka a pokusoch obete o útek).

V odbornej literatúre sa zvyknú vyššie uvedené násilné útoky klasifikovať do viacerých foriem, a to:²²⁹

1. fyzické násilie, kam sa radia útoky ako facky, bitie rukami či predmetmi, kopanie, škrtenie, zväzovanie, ohrozovanie bodnou alebo palnou zbraňou, odopieranie spánku a jedla a i.
2. psychické násilie, ktoré zahŕňa také útoky, ako ponížovanie, zastrašovanie, vydieranie, obviňovanie, hrubé správanie sa a i.
3. sexuálne násilie, ako napr. znásilnenie, sexuálne násilie
4. emocionálne násilie, kam spadajú útoky ako napr. sústavná kontrola aktivít, zosmiešňovanie, citové vydieranie, vyhrážanie sa vyhodením z bytu
5. sociálne násilie, napr. zákazy kontaktov s rodinou a s priateľmi za účelom sociálnej izolácie, využívanie detí alebo iných osôb ako prostriedku nátlaku na obeť
6. ekonomické násilie, najmä obmedzovanie prístupu k peniazom, neposkytovanie prostriedkov na spoločnú domácnosť či deti, absolútna kontrola príjmov a výdavkov a pod.

Spoločným znakom všetkých vyššie uvedených foriem je to, že ide o útoky smerujúce voči členovi spoločného obydľia, ktorých účelom je dať najavo napadnutej osobe nadržanosť agresora voči nej a uspokojiť jeho sklony k dominancii a násiliu. Niekedy môžu byť násilné útoky vopred premyslené a realizované za konkrétnym účelom, napr. účelom útokov môže byť vyvolanie zábran v partnerke voči akejkoľvek snahe o odpútanie sa od agresora (napr. sexuálneho či citového nájdením si nového partnera). Všetky uvedené formy násilia sa súhrnne označujú ako tzv. domáce násilie.

Je nutné zdôrazniť, že vykázanie zo spoločného obydľia je podľa zákona formulované ako oprávnenie policajta, nie jeho povinnosť. To znamená, že uplatnenie tohto inštitútu závisí od posúdenia veci samotným policajtom a od zhodnotenia naplnenia jednotlivých podmienok vykázania zo spoločného obydľia. Uskutočnenie vykázania preto závisí od objektívneho zistenia skutkového stavu veci, zhodnotenia jednotlivých dôkazov, ktoré má k dispozícii (výpovede svedkov a poškodených, vecné dôkazy). Ohrozená osoba nemá právny nárok na realizáciu vykázania policajtom a v prípade, ak policajt usúdi, že podmienky pre

²²⁹ BANDŽAK, J.: *Institut vykázání jako preventivní prostředek v případech domácího násilí*. In: Karlovarská právní revue. Roč. 7, č. 4(2011), s. 95.

vykázanie nie sú naplnené, predmetnú osobu zo spoločného obydla dokonca nesmie vykázať.

Keďže inštitút vykázania zo spoločného obydla veľmi závažným spôsobom zasahuje do základných práv a slobôd človeka, je nevyhnutné, aby bola doba trvania aplikácie tohto inštitútu limitovaná po určitú, zákonom stanovenú dobu. Táto doba musí samozrejme reflektovať osobitosti inštitútu vykázania zo spoločného obydla, ako aj jeho samotný účel. Z toho dôvodu nesmie zákon umožňovať administratívne vykázať osobu z jej obydla na jednej strane ani na príliš dlhý čas (čo by bolo v rozpore so základnými právami vykázanej osoby), na strane druhej ani na príliš krátky čas (čo by bolo v rozpore s účelom vykázania - ochranou ohrozenej osoby). Nájst' optimálnu dobu, ktorá by zohľadňovala oba protichodné záujmy je preto pomerne náročné.

Pôvodne, od samotného zakotvenia oprávnenia vykázať násilnú osobu zo spoločného obydla do slovenského právneho poriadku, bola zákonná lehota pre vykázanie zo spoločného obydla stanovená na 48 hodín. Táto lehota však bola od počiatku inštitútu vykázania zo spoločného obydla predmetom kritiky zo strany odbornej verejnosti (právnej teórie, ako aj aplikačnej praxe).²³⁰ S účinnosťou od 1. januára 2016 preto došlo k zákonnému predĺženiu lehoty pre vykázanie zo spoločného obydla na dobu 10 dní. Táto lehota, dá sa povedať, sa súčasne rovná či približuje štandardom platným aj v iných krajinách Európskej únie (v Českej republike platí vykázanie 10 dní, v Rakúsku a Nemecku dokonca až 14 dní). Treba podčiarknuť, že existujúca právna úprava vykázania určuje lehotu plynutia vykázania podľa dní. To je veľký rozdiel v porovnaní so stavom pred 1. januára 2016, kedy bola lehota určená podľa hodín. Práve v tejto súvislosti sa žiada pripomenúť, že z hľadiska plynutia lehôt platí, že lehota určená podľa hodín začína plynúť už začatím úkonu. Do lehoty určenej podľa dní sa však nezapočítava deň, v ktorom sa stala udalosť určujúca začiatok lehoty. Uvedené skutočnosti prakticky znamenajú, že predchádzajúce zákonné určenie doby trvania vykázania bolo pre ohrozenú osobu nevýhodnejšie ako aktuálne.

Na tomto mieste je nutné zdôrazniť, že od otázky plynutia lehoty trvania samotného vykázania z obydla treba odlišovať otázku momentu nadobudnutia právnych účinkov vykázania zo spoločného obydla ako právneho úkonu policajta. Vykázanie zo spoločného obydla ako právny úkon policajta totiž

²³⁰ Pozri napr. DOBROVODSKÝ, R.: *K novým legislatívnym zmenám v ochrane obetí domáceho násillia*. In: Justičná revue. ISSN 1335-6461. Roč. 62, č. 1 (2010), s. 27.

nadobúda účinnosť už od momentu jeho preukázateľného vyhlásenia osobe, voči ktorej smeruje. To znamená, že z hľadiska účinnosti tohto právneho úkonu policajta je vždy relevantná skutočnosť osobnej vedomosti násilníka o vykázaní. Teda, v prípade, ak sa osoba, voči ktorej vykázanie zo spoločného obydla smeruje, nenachádza v mieste spoločného obydla v okamihu výkonu policajného zákroku, toto rozhodnutie nadobúda účinnosť až od okamihu, keď sa o tomto dozvie.

Treba dodať, že lehota vykázania zo spoločného obydla je lehotou zákonnou a teda túto lehotu príslušník Policajného zboru, ani žiaden iný subjekt nie je oprávnený skrátiť. Túto lehotu dokonca nie je možné skrátiť ani so súhlasom ohrozenej osoby. V prípade vykázania zo spoločného obydla je nevyhnutné, aby sa vykázaná osoba zdržiavala po dobu celých 10 dní mimo policajtom vymedzených priestorov. Účelom zákonnej 10-dňovej lehoty trvania vykázania násilníka zo spoločného obydla je totiž zabezpečenie plynulej ochrany ohrozených osôb. Legislatíva súčasne umožňuje dosiahnuť predĺženie tejto lehoty, a to vtedy, ak ohrozená osoba využije počas tejto lehoty svoje právo na súdnu ochranu vo forme návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia podľa § 325 ods. 2 písm. e) zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok.

2. Právne postavenie vykázanej osoby a ohrozenej osoby v priebehu vykázania

Keďže vykázanie zo spoločného obydla možno považovať za bezprostredný zárok orgánu verejnej správy (policajt), platnosť a účinnosť tohto správneho úkonu splýva do jedného momentu, a to momentu oznámenia vykázania násilnej osobe.²³¹ Od tohto momentu sa násilná osoba dostáva do pozície povinnej osoby, ktorej vznikajú viaceré povinnosti. Prvou a základnou povinnosťou násilnej osoby je povinnosť okamžite opustiť priestor vymedzený policajtom v potvrdení o vykázaní zo spoločného obydla. Splnenie povinnosti opustiť vymedzený priestor je bezpodmienečné; vykázaná osoba si nemôže klásť podmienky pre opustenie spoločného obydla, napr. v podobe požiadavky na

²³¹ Por. BANDŽAK, J.: *Institut vykázání jako preventivní prostředek v případech domácího násilí*. In: Karlovarská právní revue. Roč. 7, č. 4 (2011), s. 98.

prítomnosť advokáta pri realizácii vykázania, či v podobe požiadavky zabezpečiť pre ňu náhradné bývanie.

Súčasťou katalógu povinností vykázanej osoby počas realizácie vykázania je aj povinnosť vydať kľúče od spoločného obydla. Aj keď to zákon explicitne neustanovuje, vykázaná osoba by mala pri opúšťaní spoločného obydla vydať všetky kópie kľúčov od spoločného obydla, ktoré má v držbe. V opačnom prípade by uskutočnenie vykázania nemuselo plniť svoj účel. V prípade neuposlúchnutia výzvy policajta na vydanie kľúčov od spoločného obydla sa vykázaná osoba dopúšťa priestupku proti verejnému poriadku v zmysle § 47 ods. 1 písm. a) zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch, za ktorý možno uložiť v priestupkovom konaní pokutu do 100 eur.

Na povinnosť okamžite opustiť priestor vymedzený policajtom bezprostredne nadväzuje povinnosť vykázanej osoby zdržať sa vstupu do spoločného obydla, a to počas obdobia 10 dní od vykázania. Zákaz vstupu do spoločného obydla je, dá sa povedať, obligatórnou súčasťou vykázania.²³² Povinnosť zdržať sa vstupu do spoločného obydla predstavuje nevyhnutnosť vykázanej osoby zdržiavať sa po dobu 10 dní na mieste (miestach) mimo priestoru vymedzeného policajtom. To znamená, že vykázaná osoba sa musí bezpodmienečne vyhnúť vkročeniu do bytu, domu alebo iného priestoru, príp. do ich bezprostredného okolia.

Legislatívna zmena účinná od 1. januára 2016 ustanovila vykázanej osobe taktiež ďalšiu povinnosť, ktorá je zákonným dôsledkom vykázania zo spoločného obydla. Ide o povinnosť nepribližovať sa k ohrozenej osobe, pričom táto povinnosť trvá počas celej doby vykázania zo spoločného obydla. Zákon súčasne stanovuje, že povinnosť nepribližovať sa k ohrozenej osobe sa vzťahuje na vzdialenosť menšiu ako 10 metrov.

Treba dodať, že súčasťou povinností vykázanej osoby je tiež povinnosť oznámiť policajtovi adresu a prípadne telefónne číslo, na ktorom bude zastihnuteľná počas trvania účinkov vykázania, až do vydania rozhodnutia súdu o neodkladnom opatrení. Ide o povinnosť, účelom zakotvenia ktorej je umožniť príslušníkom Policajného zboru kontaktovať vykázanú osobu a prípadne jej priebežne poskytovať nevyhnutné informácie vo veci. Samotné vykázanie zo spoločného obydla je mimoriadne závažný zásah do života človeka. Aj z toho dôvodu zákon

²³² DOBROVODSKÝ, R.: *K inštitútu vykázania násilníckej osoby z obydla a k iným zmenám pri ochrane obetí násilia páchaného v rodine*. In: *Justičná revue*. Roč. 61, č. 1(2009), s. 144.

priznáva vykázanaj osobe viaceré práva, ktoré si pri realizácii môže uplatniť. V prvom rade treba spomenúť, že ešte pred samotným opustením vymedzeného priestoru je vykázaná osoba oprávnená vziať si zo spoločného obydlia veci, ktoré potrebuje. Súčasne však treba zdôrazniť, že nemôže ísť o akékoľvek veci, o ktoré má vykázaná osoba záujem. Aj zákon totiž spresňuje, že musí ísť len o veci, ktoré slúžia výlučne osobným potrebám vykázanaj osoby, osobné cennosti a dokumenty.

Keďže vykázanie zo spoločného obydlia môže pre násilnú osobu predstavovať nečakanú situáciu, možno predpokladať, že nebude úplne pripravená, resp. nebude mať úplný prehľad o tom, ktoré veci nevyhnutne potrebuje a v emocionálnom vypätí na niektorú z potrebných vecí zabudne. Aj z toho dôvodu zákon takejto osobe priznáva právo dodatočne si vziať ďalšie osobné veci a tiež aj veci nevyhnutné pre jej podnikanie alebo výkon povolania, a to aj v priebehu trvania samotného vykázanania zo spoločného obydlia. Toto právo si však vykázaná osoba môže uplatniť iba v lehote do 24 hodín od oznámenia vykázanania zo spoločného obydlia. Prípadné zmeškanie uvedenej lehoty má za následok už ďalšiu nemožnosť vstupovať do spoločného obydlia a odnášať si osobné veci. Treba dodať, že zákon neuvádza, že takéto dodatočné uplatňovanie si práva vziať ďalšie veci je možné len v prítomnosti policajta a len jedenkrát.

Vykázaná osoba má taktiež právo byť informovaná (poučená), a to o skutočnostiach a v rozsahu vymedzenom v zákone. Právo vykázanaj osoby na informácie zahŕňa predovšetkým informovanie (poučenie) v písomnej forme o:

- zákonných podmienkach pre uplatnenie inštitútu vykázanania zo spoločného obydlia policajtom vrátane priestoru, na ktorý sa vykázanie zo spoločného obydlia vzťahuje,
- zákaze priblíženia sa vykázanaj osoby na vzdialenosť menšiu ako 10 metrov,
- dobe trvania vykázanania a spôsobu jej plynutia (začiatok a koniec plynutia lehoty),
- právnych následkoch neuposlúchnutia výzvy policajta vydať kľúče od spoločného obydlia,
- možnostiach ubytovania vykázanaj osoby v príslušnom regióne,
- právnych účinkoch doručenia návrhu ohrozenej osoby na nariadenie neodkladného opatrenia na súd počas vykázanania osoby zo spoločného obydlia,
- následkoch nedostavenia sa na súdne pojednávanie o neodkladnom opatrení, vrátane spôsobu predvolávania na súdne pojednávanie a spôsobu doručenia súdneho rozhodnutia,

-
- možnosti vykonávať policajnú kontrolu dodržiavania obmedzení uložených neodkladným opatrením súdu,
 - postupe útvaru Policajného zboru, ak sa počas vykázania zo spoločného obydľia zistí, že neboli splnené zákonné podmienky vykázania zo spoločného obydľia (napr. oznámenie nepravdivých údajov).

Treba dodať, že všetky uvedené informácie a poučenia je povinný poskytnúť príslušný policajt konajúci vo veci, resp. príslušný útvar Policajného zboru.

Z aktu vykázania zo spoločného obydľia vyplývajú i pre ohrozenú osobu viaceré práva a súčasne aj povinnosti. Čo sa však týka povinností ohrozenej osoby, tieto nie sú v zákone explicitne vyjadrené. Keďže je však aj samotná ohrozená osoba viazaná aktom policajta, ktorým vykázal osobu zo spoločného obydľia, základnou povinnosťou ohrozenej osoby je zaiste povinnosť rešpektovať vykázanie a dodržiavať všetky podmienky vyplývajúce z vykázania.²³³ Ohrozená osoba preto svojou činnosťou nemôže narušovať realizáciu vykázania zo spoločného obydľia ani brániť jeho výkonu.

Je viac ako zrejmé, že ohrozená osoba, pokiaľ sama je oznamovateľom násilného správania, je taktiež povinná vo svojom oznámení adresovanom príslušníkom Policajného zboru uviesť pravdivé informácie. Oznámenie nepravdivých údajov (napr. nepravdivé tvrdenia o neustálom sexuálnom obťažovaní či sexuálnom násilí zo strany partnera) s cieľom vybavovať si partnerské nezhody policajným vykázaním partnera, či s cieľom pomstiť sa partnerovi je totiž dôvodom pre založenie zodpovednosti ohrozenej osoby buď za spáchanie priestupku proti občianskemu spolunažívaniu podľa § 49 ods. 1 písm. d) zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov („...úmyselne naruší občianske spolunažívanie vyhrážaním ujmu na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obvinením z priestupku, schválnosťami alebo iným hrubým správaním“), príp. dokonca za spáchanie trestného činu krivého obvinenia podľa § 345 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov („kto iného lžiho obviní z trestného činu v úmysle privodiť jeho trestné stíhanie...“).

Čo sa týka práv ohrozenej osoby, tu v prvom rade treba spomenúť, že ohrozená osoba má právo podať návrh na nariadenie neodkladného opatrenia podľa § 325 ods. 2 písm. e) zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok. Účelom neodkladného opatrenia nariadeného okresným súdom je bezodkladne upraviť

²³³ Por. BANDŽAK, J.: *Institut vykázání jako preventivní prostředek v případech domácího násilí*. In: Karlovarská právní revue. Roč. 7, č. 4 (2011), s. 99.

pomery účastníkov, v tomto prípade uložiť vykázanú násilnú osobu povinnosť, aby nevstupovala dočasne do domu alebo bytu, v ktorom býva osoba, vo vzťahu ku ktorej je dôvodne podozrivá z násilia. O návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia musí vo veciach domáceho násilia súd rozhodnúť do 24 hodín od doručenia návrhu. Neodkladné opatrenie je v týchto prípadoch vykonateľné jeho vyhlásením, resp. ak sa nevyhlasuje, je vykonateľné, len čo bolo vyhotovené.²³⁴

Podobne ako v prípade vykázanú osoby, aj ohrozená osoba má právo byť informovaná (poučená), a to o skutočnostiach a v rozsahu vymedzenom v zákone. Právo ohrozenej osoby na informácie zahŕňa predovšetkým informovanie (poučenie) v písomnej forme o:

- zákonných podmienkach pre uplatnenie inštitútu vykázania zo spoločného obydla policajtom a o dobe trvania vykázania zo spoločného obydla,
- zákaze priblíženia sa vykázanú osoby na vzdialenosť menšiu ako 10 metrov,
- práve podať návrh na nariadenie neodkladného opatrenia podľa § 325 ods. 2 písm. e) zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok,
- povinnosti policajta odovzdať ohrozenej osobe potvrdenie o vykázaní osoby,
- postupe v prípade porušenia povinností vykázanou osobou počas trvania vykázania,
- povinnosti útvaru Policajného zboru poskytnúť súčinnosť pri doručovaní návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia, o právnych účinkoch doručenia tohto návrhu na súd počas vykázania osoby zo spoločného obydla, o právnych dôsledkoch v prípade nepodania návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia,
- následkoch nedostavenia sa na súdne pojednávanie o neodkladnom opatrení, vrátane spôsobu predvolávania na súdne pojednávanie a spôsobu doručenia súdneho rozhodnutia,
- organizáciách na pomoc poškodeným, vrátane informovania o službách nimi poskytovaných, a oznámenia kontaktu na organizácie v príslušnom regióne poskytujúce pomoc obetiam domáceho násilia,²³⁵

²³⁴ § 332 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok.

²³⁵ Podľa Usmernenia postupu príslušníka Policajného zboru pri vykázaní osoby zo spoločného obydla tvoriaceho Prílohu č. 1 k Rozkazu prezidenta Policajného zboru č. 37/2016, ktorým sa upravuje postup príslušníkov Policajného zboru pri vykázaní osoby zo spoločného obydla musí policajt poskytnúť ohrozenej žene aj číslo Národnej linky pre ženy zažívajúce násilie 0800 212 212, kde môže ohrozená osoba telefonicky požiadať o pomoc.

-
- postupe útvaru Policajného zboru, ak sa počas vykázania zo spoločného obydlia zistí, že neboli splnené zákonné podmienky vykázania zo spoločného obydlia (napr. oznámenie nepravdivých údajov).

Treba dodať, že všetky uvedené informácie a poučenia je povinný poskytnúť príslušný policajt konajúci vo veci, resp. príslušný útvar Policajného zboru.

Záver

Vykázanie zo spoločného obydlia slúži ako preventívny prostriedok, ktorého účelom je zaistiť ochranu obete pred ďalším násilím a súčasne aj posilniť pozíciu obete, ktorá nie je schopná sama riešiť svoju situáciu. Zároveň ide o prostriedok, ktorý umožňuje ohrozenej osobe vytvoriť dostatočný časový priestor na dôkladné preskúmanie vlastnej situácie, a to bez nátlakových vplyvov agresora v domácnosti a rozhodnúť sa, čo v danej situácii podnikne ďalej, resp. či a kde vyhľadá odbornú pomoc. Jeho podstata spočíva v nerepresívnom riešení domáceho násilia prostredníctvom príslušníka Policajného zboru.

Z pohľadu podmienok aplikácie tohto inštitútu možno pozitívne hodnotiť nedávne predĺženie lehoty trvania vykázania, ktorá poskytuje ohrozenej osobe primeraný priestor pre urobenie rozhodnutia o ďalšom postupe vo veci. Isté nedostatky možno vidieť v nemožnosti vykázanej osoby účinne sa brániť proti rozhodnutiu o vykázaní (podať riadny opravný prostriedok); napriek tomu, že vykázanie predstavuje veľmi významný zásah do právnych pomerov osoby. Pre porovnanie, český zákon o polícii rozoznáva opravný prostriedok v podobe inštitútu námietky, pričom námietku proti rozhodnutiu policajta je vykázaná osoba oprávnená podať priamo na mieste konajúcemu policajtovi (ktorý ju uvedie v potvrdení o vykázaní) alebo písomne do 3 dní od prevzatia potvrdenia o vykázaní príslušnému krajskému riaditeľstvu polície.

Použitá literatúra:

BANDŽAK, J.: *Institut vykázání jako preventivní prostředek v případech domácího násilí*. In: Karlovarská právní revue. Roč. 7, č. 4(2011), s. 93 – 101.

DOBROVODSKÝ, R.: *K inštitútu vykázania násilníckej osoby z obydlia a k iným zmenám pri ochrane obetí násilia páchaného v rodine*. In: Justičná revue. Roč. 61, č. 1(2009), s. 138 – 148.

DOBROVODSKÝ, R.: *K novým legislatívnym zmenám v ochrane obetí domáceho násilia*. In: Justičná revue. ISSN 1335-6461. Roč. 62, č. 1 (2010), s. 23 – 31.

MACHALOVÁ, T.: *Domáci násilí: Filosofická analýza pojmu*. Brno : Masarykova univerzita – Právnická fakulta, 2014. 81 s. ISBN 978-80-210-6765-3

Dôvodová správa k zákonu č. 397/2015 Z. z., ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

Rozkaz prezidenta Policajného zboru č. 37/2016, ktorým sa upravuje postup príslušníkov Policajného zboru pri vykázaní osoby zo spoločného obydla

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov

Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok.

Domáce násilie: fikcia alebo fenomén dnešnej doby?

Domestic violence: fiction or phenomenon of our time?

JUDr. Dominika Kučerová

Abstrakt:

Príspevok sa zaoberá fenoménom domáceho násillia najmä s ohľadom na jeho možné zneužívanie. V prvej kapitole je definovaný základný pojem „domáce násilie“ a sú tu vymedzené jeho formy. V druhej kapitole sa príspevok venuje najvýznamnejším trestnoprávnym a občianskoprávnym inštitútom, s ktorými sa domáce násilie spája. Ako napríklad trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby, poškodený v trestnom konaní, vylúčenie z užívania bytu a pod. V poslednej kapitole sú priblížené reálne prípady z praxe, v ktorých figuruje domáce násilie.

Abstract:

The paper deals with the phenomenon of domestic violence, especially with regard to its possible abuse. The first chapter defines the basic concept of „domestic violence“ and defines its forms. In the second chapter, the contribution is addressed to the most important criminal and civil law institutes with which domestic violence is linked. For example, the offense of abusing the close person and the person in charge of the crime, exclusion from apartment use and the like. In the last chapter are real cases of practice that show domestic violence.

Kľúčové slová: domáce násilie, trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby

Key words: domestic violence, Crime of torture of a close and entrusted person

Úvod

„Je nezbytné proklamovat, v rámci přiblížení složitosti a citlivosti problematiky, že zvolené téma je právě těmito přesahy do různých právních oblastí specifické. Současne jde o téma s přesahem mimo oblast práva, neboť významnou roli hrají otázky psychologické a sociologické.“²³⁶

²³⁶ ČUHELOVÁ, K.: *Předběžná opatření ve věcech ochrany proti domácímu násilí*. 1. vydanie, Praha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016, s IX, ISBN 978-80-7552-341-9.

Úvodom by som chcela deklarovať, že cieľom uvedeného príspevku nie je spochybňovať existenciu domáceho násilia, alebo jeho závažnosť. Rovnako nechcem spochybňovať, alebo znevažovať obeť tohto závažného spoločenského problému, ale cieľom je zistiť, či súčasný prudký nárast domáceho násilia je spôsobený len jeho eskaláciou, alebo či ďalším faktorom nemôže byť aj niečo iné, typicky slovenské, a to „zneužívanie inštitútov spojených s domácim násilím“.

Snáď žiadne iné protispoločenské konanie nezasahuje do takého množstva vedných odvetví, ako práve domáce násilie. Danou problematikou sa zaoberajú nie len právnici v rámci občianskeho, správneho a trestného práva, ale aj, a možno najmä psychológovia, psychiatri, sociológovia, či kriminológovia, kriminalisti a iní.

Čo to domáce násilie vlastne je? Kam siahajú korene daného problému? Je možné, že tak ťažko vydobyť ochranu pred domácim násilím dnes domnelé obeť zneužívajú, neuvedomujúc si závažnosť následkov takéhoto zneužitia pre všetkých zúčastnených?

Pojem domáce násilie

*„Problematica domáceho násilia je starým problémom, možno povedať, starým ako ľudstvo samo. Patriarchálna spoločnosť tolerovala podriadenosť žien. Výrazné zmeny v pohľade na tento problém nastali v polovici 19. storočia v Spojených štátoch amerických. Skupina žien nazývajúc sa Suffragettes sa dovoľavala zrovnoprávnenia mužov a žien v spoločnosti. Po dlhom a vytrvalom úsilí sa im podarilo v roku 1920 získať volebné právo aj pre ženy. V nasledujúcom období bolo publikované množstvo článkov na tému zrovnoprávnenia žien v spoločnosti, rovnakého prístupu k vzdelaniu, v povolani a v športe. V období po Hnutí za oslobodenie žien (The women's liberation movement) v Spojených štátoch amerických v roku 1960 sa začalo v Amerike otvorene hovoriť aj o domácom násilí.“*²³⁷

Pojem domáceho násilia, najmä začiatky jeho používania sa spájajú s tzv. druhou vlnou feministického hnutia. Bežne sa tento pojem začal používať koncom 70. rokov 20. storočia. V súčasnosti už viacerí autori²³⁸ tento pojem

²³⁷ ZÁHORA, I.: Vývoj právnej úpravy postihujúcej domáce násilie na Slovensku. In *Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej v dňoch 15. – 16. októbra 2007, Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 116 ISBN 978-80-88-931-96-6.

²³⁸ Napr. Špatenková, Ševčík, Machalová.

nepovažujú za dostatočný, resp. rozlišujú medzi pojmom „domáce násilie“ a „násilie v rodine“. Na účely daného príspevku, budeme používať pojem domáce násilie.

Úvodom je potrebné povedať, že neexistuje jednotná definícia uvedeného pojmu. V literatúre sa môžeme stretnúť s nasledujúcimi definíciami: „*Násilné správanie v rodine zahŕňa akýkoľvek čin alebo opomenutie, spáchané v rámci rodiny niektorým z jej členov, ktoré podkopávajú život, telesnú alebo duševnú integritu alebo slobodu iného člena rovnakej rodiny, alebo vážne poškodzujú rozvoj jeho osobnosti.*“²³⁹, „*Domáce násilie je závažná priama či nepriama agresia medzi osobami, ktoré spájajú príbuzenské citové väzby a žijú v spoločnom prostredí.*“²⁴⁰, „*Domáce násilie ako sociálno-patologický jav je správanie sa medzi partnermi alebo v rodine všeobecne, ktoré pozostáva z fyzického napádania, psychického týrania, sexuálneho zneužívania či už jednotlivito alebo vo vzájomnej kombinácii. Ide o ovládajúce nerovnoprávne a nerovnomenné zaobchádzanie jedného človeka s druhým, v ktorom model vzťahu tvorí rola prenasledovateľa a rola obeti.*“²⁴¹ Definícií existuje obrovské množstvo, nakoľko autori zaoberajúci sa danou problematikou si väčšinou vytvárajú vlastné definície, z ktorých však môžeme badať isté spoločné znaky, ktorými sú: opakovanie a dlhodobosť; cyklickosť násilia; jasné a nespochybniteľné rozdelenie rolí na osoby ohrozené a násilné; neverejnosť.²⁴² Ako podporný znak sa uvádza, eskalácia násilia, kedy sa násilie stupňuje od urážok, psychického nátlaku k fyzickým útokom. Uvedené bolo kedysi považované za znak základný, avšak zistilo sa, že eskalácia nie je vždy prítomná. Vymedzenie týchto znakov následne umožňuje upustiť od klasického kliše, že tyranom, teda páchatelom je vždy muž, a týranou, teda obeťou je vždy žena. Obeťami sa čoraz častejšie stávajú muži, rodičia dospelých detí, či starí rodičia. Na základe klasifikácie obete môžeme diferencovať násilie páchané na ženách, resp. mužoch, na deťoch, na osobách so zdravotným postihnutím a na osobách vyššieho veku, tzv. senioroch.

²³⁹ KYPTA, P.: *Kriminalistické a kriminologické aspekty zločinnosti*. Banská Bystrica : Belianom, 2013. s. 96. ISBN 978-80-557-0616-0.

²⁴⁰ HERETÍK, A.: *Forenzná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie* – 3. Prepracované a rozšírené vydanie. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2010. s. 432. ISBN 978- 8089447-22-0.

²⁴¹ KACAFÍRKOVÁ, M.: *Domáci násilí*. In Trestní právo. ISSN 1211-2860, 2002, roč. 7, č. 5, s. 12.

²⁴² Uvedené vymedzila Aliancia proti domácejmu násiliu, prevzaté od MACHALOVÁ, T.: *Domáci násilí - filosofická analýza pojmu*. 1. vydanie, Brno : Massarykova univerzita, 2014, s. 36, ISBN 978-80-210-6765-3.

Formy násilia, ktoré možno subsumovať pod pojem domáce násilie, sú fyzické násilie, psychické násilie, sexuálne násilie, ekonomické násilie a násilie sociálne. Z hľadiska činnosti OČTK je fyzické násilie najľahšie na dokazovanie a preukazovanie, nakoľko toto zanecháva rôzne stopy na hmotnom predmete útoku akými sú podliatiny, odreniny, fraktúry a iné. Psychické násilie, je podľa môjho názoru a aj podľa názoru psychológov oveľa väčším zásahom do integrity obete aj napriek tomu, že sa zväčša neprejavuje navonok žiadnym viditeľným spôsobom. Páchateľ svoju obeť slovne ponižuje, uráža, zosmiešňuje, často sa jej vyhráža, alebo naopak obeť ignoruje. Je preň charakteristické, že sa preukazuje znaleckým posudkom znalca z odboru psychiatrie, ktorý znalecký posudok je nosným a často jediným dôkazom preukazujúcim tvrdenia obete, resp. poškodeného. Sexuálne násilie má viacero osobitostí. Dlhú dobu bolo v praxi zaužívané, že túto formu násilia nie je možné subsumovať pod domáce násilie, tak ako sa „tradovalo“, že manželka nemôže byť znásilnená vlastným manželom a pod. Aj v súčasnosti je sexuálne násilie náročné na dokazovanie, nakoľko je obtiažne preukázať nesúlad vôle obete s jej prejavom, resp. vyjadrením vôle navonok. Spravidla však táto forma násilia je páchaná spolu s fyzickým, či psychickým, no nie je možné vylúčiť, ani inú kombináciu, či páchanie domáceho násilia výlučne formou sexuálneho násilia. Ekonomické násilie je jednou z foriem, ktorá prakticky núti obeť zostávať v nefungujúcom vzťahu. Či už sú to seniori s nízkym príjmom, alebo mamičky na materskej a pod, tieto viktimi sú závislé od páchatelovho príjmu, resp. páchatel je ten, ktorý má prístup k finančným prostriedkom, nakoľko často krát má obeť síce vlastné finančné prostriedky, ale tieto musí odovzdávať do sféry pôsobenia páchatela a tým sa stáva bezbrannou. Sociálne násilie je ďalšou formou násilia reálne znemožňujúcou obeť opustiť spoločnú domácnosť s páchatelom. Toto sa prejavuje najmä izoláciou od rodiny, priateľov, kolegov a pod. Je zaujímavé, že takáto izolácia môže byť v počiatočných takéhoto „chorého“ vzťahu zo strany obete dobrovoľná, je typická v partnerských vzťahoch najmä pre obdobie „zaľúbenia“, kedy obaja partneri chcú čo najviac času tráviť spoločne, bez prítomnosti tretej osoby. Problémom a teda násilím začína byť až situácia, kedy sa izolácia stáva nedobrovoľnou. Ktoré konkrétne konanie je možné považovať za niektorú z foriem domáceho násilia, je potrebné hodnotiť s ohľadom na osobitosti každého prípadu zvlášť. *„Za domáce násilie sa nepovažuje jednorazový akt, ba naopak. Je charakteristické tým, že má svoju históriu a v jej rámci je možné vystopovať etapy, ktoré sa pravidelne opakujú. Hovoríme o cykle násilia. Tento má niekoľko fáz, pričom v základnom*

*modeli hovoríme o fáze narastania napätia, fáze násilia a fáze kludu (tzv. honey-moon phase).*²⁴³

Na základe vyššie uvedeného už vieme vymedziť pojem domáceho násilia a sme schopní určiť, ktoré konkrétne konanie bude možné považovať za domáce násilie. Aké nám však dáva zákonodarca možnosti ochrany?

Právne inštitúty spojené s domácim násilím

Zákonodarca zakotvil inštitúty slúžiace na ochranu obetí domáceho násilia, resp. elimináciu jeho negatívnych vplyvov do trestnoprávných, ako aj občianskoprávných predpisov.

Najzávažnejším prostriedkom ochrany je vymedzenie skutkovej podstaty trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby do trestného zákona. Je zaujímavé, v našej právnej úprave však nie ojedinelé, že právna teória používa pojem domáce násilie a zákonodarca používa pojem odlišný. Domáce násilie popísané a definované vyššie je možné subsumovať pod trestný čin podľa § 208 Týranie blízkej osoby a zverenej osoby²⁴⁴. Ktoré osoby je možné považovať za osoby blízke páchateľovi, je definované v § 127 ods. 4 a 5 TZ. Do konca roka 2015 obsahovala základná skutková podstata trestného činu podľa § 208 TZ ako povinný znak týranie. O týranie išlo vtedy, ak páchateľ nepriaznivo pôsobil na telesný a psychický stav blízkej alebo zverenej osoby. Páchateľ musel a aj musí „svojím zlým zaobchádzaním prejaviť hrubší stupeň surovosti a bezohľadnosti a okrem toho jeho konanie musí obsahovať aj znak istej trvalosti, aj keď sa nevyžaduje, aby išlo o sústavné konanie. Nevyžaduje sa, aby u zverenej osoby vznikli následky na zdraví, musí však ísť o konanie, ktoré týraná osoba pre jeho

²⁴³ ČUHELOVÁ, K.: *Předběžná opatření ve věcech ochrany proti domácímu násilí*. 1. vydanie, Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, s. 2 – 3, ISBN 978-80-7552-341-9.

²⁴⁴ § 208 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon : Kto blízkej osobe alebo osobe, ktorá je v jeho starostlivosti alebo výchove, spôsobí fyzické utrpenie alebo psychické utrpenie a) bitím, kopaním, údermi, spôsobením rán a popálením rôzneho druhu, ponižovaním, pohŕdavým zaobchádzaním, neustálym sledovaním, vyhrožďaním, vyvolávaním strachu alebo stresu, násilnou izoláciou, citovým vydieraním alebo iným správaním, ktoré ohrozuje jej fyzické alebo psychické zdravie alebo obmedzuje jej bezpečnosť, b) bezdôvodným odopieraním stravy, oddychu alebo spánku alebo odopieraním nevyhnutnej osobnej starostlivosti, ošatenia, hygieny, zdravotnej starostlivosti, bývania, výchovy alebo vzdelávania, c) nútením k zlobrote alebo k opakovanému vykonávaniu činnosti vyžadujúcej jej neúmernú fyzickú záťaž alebo psychickú záťaž vzhľadom na jej vek alebo zdravotný stav alebo spôsobilý poškodiť jej zdravie, d) vystavovaním vplyvu látok spôsobilých poškodiť jej zdravie, alebo e) neodôvodneným obmedzovaním v prístupe k majetku, ktorý má právo užívať, potrestať sa odňatím slobody na tri roky až osem rokov.

*krutosť, bezohľadnosť alebo bolestivosť pociťuje ako ťažké príkorie.*²⁴⁵ Zákonom č. 397/2015 Z. z. bol novelizovaný TZ, okrem iného aj § 208, z ktorého bol s účinnosťou od 1.1.2016 vypustený znak týrania. Z dôvodovej správy k predmetnému ustanoveniu vyplýva, že „Zmenu definície trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby si vyžiadala aplikačná prax. Navrhuje sa vypustenie znaku týrania, ktorého preukazovanie v trestnom konaní vytvára aplikačné nejasnosti a neželanú nejednotnosť v postupe orgánov činných v trestnom konaní. Pre naplnenie znakov daného trestného činu je dostačujúce preukázanie spôsobenia fyzického utrpenia alebo psychického utrpenia jedným z konaním podľa ods. 1 písm. a) až e).“²⁴⁶ V písme „a“ až „e“ sú demonštratívnym výpočtom²⁴⁷ vymenované jednotlivé spôsoby spáchania trestného činu, avšak absentuje ich definícia. Uvedené spôsobuje nejednotnosť výkladu, nakoľko sudca je ten, kto rozhoduje, či určité konanie patrí, alebo nepatrí pod daný pojem. „Absencia právnej istoty môže byť brzdiacim elementom eliminácie skúmaného sociálnopatologického javu a dôvodom vysokej latentnosti.“²⁴⁸

Z trestno-procesného hľadiska je dôležité vymedziť si obeť vyššie uvedeného trestného činu ako subjekt trestného konania. Úvodom je nevyhnutné spomenúť, že náš trestný poriadok pojem obeť nepozná. Na účely trestného konania budeme hovoriť o poškodenom, ktorý patrí do kategórie tzv. iných subjektov. V zmysle § 46 ods. 1 TP je poškodeným osoba, „ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody.“²⁴⁹ Poškodený má trestným poriadkom priznané viaceré práva (proti zahraničným právnym úpravám značne oklieštené), medzi ktoré patrí aj inštitút súhlasu poškodeného, upravený v § 211 TP. Jeho podstata spočíva v prelomení zásady oficiality, kedy poškodený musí v trestnom konaní udeliť súhlas s trestným stíhaním páchateľa, ktorý je, vo vzťahu k nemu, blízkou osobou. Ako náhle takýto súhlas absentuje, alebo ho poškodený vezme späť, trestné stíhanie nesmie začať a ak

²⁴⁵ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné - osobitná časť*. 2. doplnené a prepracované vydanie, Bratislava : IURA EDITION, 2010, s. 131, ISBN 978-80-8078-308-2.

²⁴⁶ Dôvodová správa k novelizácii trestného zákona vykonanej v článku II zákona č. 397/2015 Z. z., ktorým sa na účely trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hormónálnym účinkom.

²⁴⁷ Niektorí autori považujú daný výpočet určený taxatívne, napr. Burda, Čentíš, Kolesár, Záhora.

²⁴⁸ SVATUŠKOVÁ, Z.: *K trestnému činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby*. In *Justičná revue*, 2011, roč. 63, č. 3, s. 402, ISSN 1335-6461.

²⁴⁹ § 46 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, prvá veta.

začalo musí byť zastavené. Uvedené však neplatí bezvýhradne na všetky trestné činy, ale vzťahuje sa len na trestné činy taxatívne vymenované v § 211 ods. 1 TP. Pozitívne je možné hodnotiť tú skutočnosť, že trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 TZ v danom ustanovení nie je uvedený. Ústavný súd Českej republiky však k uvedenému zaujal do istej miere rozporuplné stanovisko. Manželia podali spoločne ústavnú sťažnosť proti rozhodnutiu, ktorým bol manžel uznaný za vinného zo spáchania trestného činu týrania osoby žijúcej v spoločne obývanom byte alebo dome podľa § 215a ods. 1, 2 písm. b) zákona č. 140/1961 Zb. pričom poškodenou bola jeho manželka. V náleze zo dňa 10. 2. 2011, sp. zn. III. ÚS 2523/10 súd zrušil napadnuté rozhodnutie, kde okrem iného uviedol, že *„stupeň nebezpečnosti činu pre spoločnosť bol nepatrný a neboli splnené definíčné znaky trestného činu. Dôvodom je špecifický charakter osobných vzťahov existujúcich medzi sťažovateľom a sťažovateľkou... Sťažovateľka dala v trestnom konaní opakovane a veľmi zreteľne najavo, že si nepraje, aby trestné stíhanie pokračovalo... Odsúdením sťažovateľa boli silne zasiahnuté individuálne záujmy sťažovateľky. Došlo k silnej kolízii medzi legitímnymi právami sťažovateľky a medzi spoločenským záujmom na trestnom stíhaní. Skutkové okolnosti nasvedčujú tomu, že v danom prípade záujmy sťažovateľky svojím významom prevažujú nad záujem štátu na potrestaní páchatela.“*²⁵⁰

Najvýznamnejším inštitútom občianskeho práva, ktoré poskytuje ochranu pred domácim násilím je § 146 ods. 2 Občianskeho zákonníka, ktorý uvádza: *„Ak sa z dôvodu fyzického alebo psychického násillia alebo hrozby takého násillia vo vzťahu k manželovi alebo k blízkej osobe, ktorá býva v spoločnom dome alebo byte, stalo ďalšie spolužitie neznesiteľným, môže súd na návrh jedného z manželov obmedziť užívacie právo druhého manžela k domu alebo bytu patriacemu do bezpodielového spoluvlastníctva, prípadne ho z jeho užívania úplne vylúčiť.“*²⁵¹ Uvedený inštitút je hmotnoprávnym predpokladom obmedzenia vlastníckeho práva osobe, ktorá pácha fyzické alebo psychické násillie na svojom manželovi, alebo osobe blízkej. Toto obmedzenie vlastníckeho práva spočíva v obmedzení užívania bytu alebo domu v BSM, alebo v úplnom vylúčení z takéhoto užívania.

Procesným inštitútom, ktorý poskytuje ochranu pred domácim násilím je neodkladné opatrenie, resp. jeho vydanie v zmysle § 325 ods. 2 písm. e) až h) Civilného sporového poriadku. Týmto neodkladným opatrením súd nariadi

²⁵⁰ Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 10. 2. 2011, sp. zn. III. ÚS 2523/10.

²⁵¹ § 146 ods. 2 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník.

osobe, aby nevstupovala dočasne do domu alebo bytu, v ktorom býva osoba, vo vzťahu ku ktorej je dôvodne podozrivá z násilia, alebo aby nevstupovala alebo iba obmedzene vstupovala do domu alebo bytu, na pracovisko alebo iné miesto, kde býva, zdržiava sa alebo ktoré pravidelne navštevuje osoba, ktorej telesnú integritu alebo duševnú integritu svojím konaním ohrozuje, alebo aby písomne, telefonicky, elektronickou komunikáciou alebo inými prostriedkami úplne alebo čiastočne nekontaktovala osobu, ktorej telesná integrita alebo duševná integrita môže byť takým konaním ohrozená, alebo aby sa na určenú vzdialenosť nepribližovala alebo iba obmedzene približovala k osobe, ktorej telesná integrita alebo duševná integrita môže byť jej konaním ohrozená.²⁵² V súvislosti s týmto inštitútom sa javí problematickou najmä tá skutočnosť, že na jeho uplatnenie, vzhľadom na štádium trestného konania postačuje, aby bola osoba len podozrivou a už vtedy môžu byť použité dané prostriedky ochrany. Napriek tomu, že v trestnom práve platí zásada prezumpcie nevinu, tu je táto podľa môjho názoru značne oslabená, resp. úplne prelomená.

V odvetví správneho práva sa ochrana pred domácim násilím poskytuje viacerými inštitútmi upravenými najmä v Zákone o policajnom zbore a v Zákone o priestupkoch. Osobitý význam má inštitút vykázania zo spoločného obydla upravený v § 27a ods. 1 a nasl. Zákona o policajnom zbore, ktorý zakotvuje oprávnenie policajta „vykázať z bytu alebo domu alebo iného priestoru spoločne obývaného s ohrozenou osobou a aj z jeho bezprostredného okolia (ďalej len „spoločné obydlie“) osobu, u ktorej možno na základe zistených skutočností očakávať útok na život, zdravie, slobodu alebo zvlášť závažný útok na ľudskú dôstojnosť ohrozenej osoby, najmä vzhľadom na predchádzajúce takéto útoky; súčasťou vykázania zo spoločného obydla je aj zákaz vstupu vykazanej osobe do spoločného obydla počas 10 dní od vykázania. Policajt je oprávnený vykázať zo spoločného obydla takúto osobu aj počas jej neprítomnosti.“²⁵³

Ako sa teória realizuje v praxi

V tejto kapitole stručne vymedzíme skutkové okolnosti 3 trestných konaní, v rámci ktorých figuruje, okrem iného, i domáce násilie a okrajovo si opíšeme doterajšiu činnosť OČTK.

²⁵² § 325 ods. 2 písm. e) až h) zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok.

²⁵³ § 27a ods. 1 zákona č. 171/1993 Z. z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o Policajnom zbore.

Prvým prípadom je trestné stíhanie muža, v štádiu prípravného konania, ktorý mal týrať svoju manželku. Danému konaniu predchádzal dramatický odchod manželky zo spoločnej domácnosti, kedy táto v čase, keď bol manžel na služobnej ceste privolala políciu s tým, že v dome, resp. v spoločných firemných priestoroch sa nachádza zbraň. Túto privolanej hliadke vydala a zo spoločnej domácnosti odišla spolu s ich 3 ročnou dcérou a značnou finančnou hotovosťou. Uvedené sa udialo krátko pred Vianocami. Následne podala žiadosť o rozvod, kde dôvodom bolo odcudzenie a žiadala zveriť dieťa do svojej osobnej starostlivosti. Manžel s rozvodom nesúhlasil, no v prípade rozvodu žiadal zveriť dieťa do svojej osobnej starostlivosti, prípadne striedavej starostlivosti oboch rodičov, resp. požadoval čo možno najširší styk s dcérou. Uvedené rozvodové konanie nie je dodnes skončené. Medzi tým, keďže matka neumožňovala kontakt otca s dcérou, tento podal návrh na súd na vydanie neodkladného opatrenia ohľadne styku s dcérou, súd mu vyhovel a styk otca s dcérou nariadil. Styk prebiehal niekoľko mesiacov za prítomnosti matky, neskôr i bez jej prítomnosti, následne začala matka predkladať rôzne doklady od lekára, že maloletá je chorá a pod. a tým znemožňovala styk s otcom. V predmetnom rozvodovom konaní bol vyhotovený znalecký psychologický posudok na maloletú, kde znalec okrem iného konštatoval, že dieťaťu otec chýba, ich odlúčenie má na dieťa negatívny vplyv a týmto značne trpí. Následne takmer rok po odchode manželky zo spoločnej domácnosti príslušníci policajného zboru zadržali manžela v jeho dome a spolu s týmto úkonom mu doručili uznesenie o vznesení obvinenia pre trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 ods. 3 písm. b) a d) v spojitosti s § 140 písm. b) a v spojitosti s § 138 písm. b) Trestného zákona. Skutok mal spáchať tak, že manželku prenasledoval, ponižoval, škrtil, nedával jej peniaze a iné. Pričom podkladom na vznesenia obvinenia bol znalecký posudok na poškodenú, podľa ktorého táto trpí syndrómom týranej ženy. Výsluch vyšetrovateľka smerovala k otázkam prečo obvinený chodí do škôlky pýtať sa na svoju dcéru, prečo za týmto účelom viac krát navštívil detskú lekárku maloletej, a prečo chodí do mesta, v ktorom sa jeho manželka usadila. Na základe týchto tvrdení a znaleckého posudku bol podaný prokurátorovi návrh na vzatie obvineného do väzby z dôvodu podľa § 71 ods. 1 písm. b) a c). Napriek tomu, že obvinený siahodlho vypovedal o všetkých skutočnostiach a uviedol, že jeho manželka môže trpieť syndrómom týrania ženy, avšak toto je dôsledkom týrania v detstve otcom manželky, s ktorým sa počas manželstva nestretávala a dokonca prostredníctvom advokáta tomuto napísala výzvu, aby ju ani jej rodinu

nekontaktoval. Prokurátor následne podal návrh na vzatie obvineného do väzby. Súd tento návrh zamietol, nariadil však obvinenému zákaz priblížiť sa k poškodenej, upozornil prokurátora, že skutok tak ako je vymedzený v uznesení o vznesení obvinenia nie je možné pre jeho neurčitosť tresne stíhať a priamo na pojednávaní telefonicky informoval poškodenú s poučením, že týmto rozhodnutím nie je ovplyvnený styk otca s maloletou a toto právo otcovi nikto neodňal. Prokurátor podal proti uvedenému sťažnosť, ktorá bola zamietnutá. V súčasnosti prebieha vyšetrovanie, skutok bol rozšírený tak, že poškodenou má byť aj maloletá dcéra obvineného, tento obvinený a zároveň otec maloletej, dcéru nevidel už viac ako 8 mesiacov. V danom prípade zastávam názor, že uvedená „obet“ nie je obeťou týrania, ale maximálne tak zlej výchovy a absencie morálnych hodnôt. Veď, čo je to za matku, ktorá uprednostňuje svoju pomstu a nenávisť pred záujmom a zdravým vývojom svojho jediného dieťaťa.

Druhým prípadom je opäť trestné stíhanie muža, ktorý mal týrať svoju manželku a dve deti tak, že deti zamykal za trest do záchodu a zhasínal im tam svetlo, bil ich, rovnako aj manželku, túto ponižoval, fyzicky napádal a pod. Manželka po jednom takomto incidente zbalila seba i deti a opustila spoločnú domácnosť. Podala návrh na rozvod, žiadala zverenie detí do svojej výchovy a po porade s právnou zástupkyňou podala aj trestné oznámenie. Uviedla, že keby, manžel nezačal ubližovať ich deťom nikdy by sa nerozvádza a jeho správanie by „vydržala“. Jej manželovi bolo vznesené obvinenie pre trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 ods. 3 písm. b) a d) v spojitosti s § 140 písm. b) a v spojitosti s § 138 písm. b) Trestného zákona. V rámci konania bol vyhotovený znalecký posudok na deti, kde 8 ročný syn poškodenej a obvineného sa následkom správania otca začal pomočovať, koktať, má tiky, výrazne sa mu zhoršil prospech (v škole bolo doporučené preradenie do špeciálnej triedy), dcéra má podobné avšak nie tak intenzívne problémy. Znalecký vyšetrenie matky a ani otca detí ešte nie je ukončené. Obvinený sa v zmysle zásady kontradiktórnosti zúčastňuje na všetkých výsluchoch, tieto si nahráva a ich prepis zverejňuje na rôznych blogoch a sociálnych sieťach. Rovnako na sociálnych sieťach zakladá profily na meno bývalej manželky a svokra, kde používa ich fotky, opľzlo uráža ich priateľov. Akýkoľvek kontakt s deťmi, bývalou manželkou, či právničkou poškodenej si natáča na kameru, alebo fotí, uvedené zverejňuje na internete v značne zostrihanej podobe spolu s rôznymi komentármi. Búcha, zvoní na dvere bytu, v ktorom žije poškodená s deťmi, často pri tomto byte čaká, čisto náhodne prechádza okolo miest, kde sa jeho bývalá manželka a deti

zdržujú, a to takmer denne. Napriek týmto skutočnostiam, o ktorých sú dôkazy na internete, svedecké výpovede, foto záznamy a podobne, OČTK nevidia dôvod na vzatie obvineného do väzby, resp. na podanie takéhoto návrhu, rovnako takýto dôvod nevidí ani dozorujúci prokurátor. Obvinenie nebolo rozšírené o trestný čin nebezpečného prenasledovania, ani o žiaden iný trestný čin. Aký bude ďalší postup kompetentných v súčasnosti nie je známe. Je zarážajúce, že v danom prípade požíva omnoho väčšiu ochranu obvinený, a kompetentné orgány nechávajú poškodenú a jej deti „napospas osudu“. Napriek tomu, že trestné stíhanie, trvá už takmer dva roky, správanie obvineného nemá vôbec klesajúcu tendenciu, práve naopak toto eskaluje.

Tretím prípadom je opäť trestné stíhanie pre trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby, kde je podozrivým lekár psychiater a poškodenou je jeho manželka taktiež lekárka. Ani jeden s manželov nie je občanom Európskej únie, ich dve deti (4 mesiace a 5 rokov) majú obvyklý pobyt na území Slovenskej republiky. Poškodená mala počas druhého tehotenstva údajné psychické problémy, kedy bola bez akéhokoľvek vyšetrenia, len na základe tvrdení manžela, hospitalizovaná na psychiatrii. Po tejto hospitalizácii následne riadne pracovala na neurológii ako lekárka, až do pôrodu. Krátko po pôrode jej manžel zakúpil letenky za rodičmi s tým, že po dohode s jej ošetroujúcim lekárom z odboru psychiatrie jej takýto pobyt prospeje. Zobral jej kľúče od bytu, bankomatovú kartu, sim kartu s tým, že tieto veci by mohla stratiť a po príchode domov sa spoja cez „skype“. Po jej príchode domov sa jej nedarilo s manželom niekoľko dní skontaktovať, napokon ho telefonicky zastihla až na pracovisku, tento jej oznámil, že jej deti neukáže, nemá sa s ňou o čom baviť, ďalej s ňou nemieni žiť a na Slovensko sa viac nemá vracieť a deti ostanú s ním, lebo je duševne chorá schizofrenička (uvedená diagnóza jej nikdy nebola určená). Následne podala na manžela trestné oznámenie vo svojej domovskej krajine, podstúpila tam vyšetrenia s negatívnym výsledkom v súvislosti s jej údajnou duševnou poruchou a vrátila sa na Slovensko. Tu, priamo v Bratislava, mimo pôsobisko jej manžela absolvovala opäť psychiatrické vyšetrenie s negatívnym výsledkom. Prišla domov, s úmyslom dohodnúť sa s manželom a spor urovnať. Manžel túto odmietol vpustiť do ich spoločného bytu, čo sa jej následne podarilo až za asistencie polície, rovnako jej odmietal prístup k deťom z dôvodu, že je pre nich nebezpečná, čo on psychiater vie posúdiť najlepšie. Manželka podala návrh na vydanie neodkladného opatrenia na zverenie detí do jej osobnej starostlivosti. A podala trestné oznámenie na políciu. Súd toto neodkladné opatrenie vydal. Následne sa

stalo niekoľko vecí. Manželka si bola zabezpečiť ubytovanie v krízovom centre, a šla na pravidelnú týždennú kontrolu k svojmu psychiatrovi – kolegovi manžela. Tento ju opäť bez akéhokoľvek vyšetrenia vydal záchranke a polícii s tým, že je pre seba a svoje deti nebezpečná a táto bola hospitalizovaná na psychiatrii.²⁵⁴ Ten istý lekár týždeň pred týmto incidentom vydal lekársku správu²⁵⁵, v ktorej konštatoval, že táto je bez akýchkoľvek problémov, liečbu dodržiava a všetko je v poriadku. Uvedená s obmedzením svojej slobody – hospitalizáciou na psychiatrii nesúhlasila, teda v zmysle zákona malo začať „detenčné konanie“. Uvedené bola síce oznámené súdu, ale následne bola preeskortovaná na iné psychiatrické oddelenie, do iného mesta a aj príslušným na rozhodovanie sa stal iný súd. Tu jej zamestnanci psychiatrie oznámili, že keď nebude s hospitalizáciou súhlasiť, túto aj tak nariadi súd a súd bude musieť rozhodnúť aj o ukončení hospitalizácie a to celý proces predĺži, lebo súdy na Slovensku sú veľmi pomalé. O tej možnosti, že súd môže jej hospitalizáciu aj nenariadiť ju neinformovali. Na základe strachu, že dlhú dobu neuvidí svoje deti podpísala informovaný súhlas, že s liečbou súhlasí, no i v ňom uviedla, že ona liečbu dodržiava a nevidí dôvod na svoji hospitalizáciu. Na psychiatrii okamžite po jej zadržaní, kedy bola jej hospitalizácia aj formálne ešte stále nedôvodná jej neumožnili kontakt s právnou zástupkyňou, čo je podľa môjho názoru v rozpore s právnym úpravou. Medzičasom jej manžel v procesnom postavení svedka vypovedal, že všetky skutočnosti uvádzané jeho manželkou sú nepravdivé a sú len výsledkom jej psychického ochorenia, ktoré sa má prejavovať tým, že obviňuje ľudí, že jej ubližujú. Aký ďalší postup zvolia OČTK je otázne. Ak by bolo uvedenému vznesené obvinenie ostáva záhadou, či sa nájde na Slovensku znalec z odboru psychiatrie, ktorý preskúma duševný stav svojho kolegu nezaujato a bez predsudkov a rovnako bude postupovať pri preskúmaní duševného stavu poškodenej.

²⁵⁴ Dnes je už známe, že uvedenú políciu aj záchranku privolať jej manžel, z dôvodu, že sa mala chovať v ich domácnosti podozrivo. V tej domácnosti, do ktorej chodila výlučne za deťmi a výlučne v sprievode kamarátky, nakoľko sa manžela bála, jednak aby jej neublížil, no najmä aby nevyvolal konflikt, resp. aby si nemohol nič na jej osobu vymyslieť.

²⁵⁵ Správu o tom, že je v poriadku vydal následne po jej ambulantnom vyšetrení, v správe určil, že sa má k nemu opäť dostaviť o 7 dní. Druhú správu o tom, že je nebezpečná pre svoje deti vydal o 6 dní a doručil ju ÚPSVaR, teda deň pred tým, kedy mala k nemu prísť na pravidelnú kontrolu a bez akéhokoľvek objektívneho skúmania jej stavu.

Záver

Závažnosť konania, ktoré má znaky domáceho násillia je nepochybná. Takéto konanie zanechá na obeti doživotné stopy. Rovnaké, ak nie vážnejšie stopy však môže zanechať aj krivé, resp. vymyslené obvinenie, na domnelom páchatelovi, o jeho rodine a okolí ani nehovoriac.

Je potrebné kladne hodnotiť činnosť zákonodarcu, ktorý v rámci rôznych právnych odvetví poskytuje obetiam domáceho násillia inštitúty, ktorými sa môže pred týmto násillím brániť. Už menej vítanou je tá skutočnosť, že uvedené inštitúty je pomerne jednoduché zneužiť na dosiahnutie svojich zámerov, či už je to majetkový prospech, či osobná pomsta, alebo iné.

OČTK by v prípadoch domáceho násillia mali viac ako kedykoľvek inokedy postupovať s osobitnou starostlivosťou pri preskúvaní skutkov v súvislosti s domácim násillím. Nie len OČTK, ale aj orgány kurately, a súdy by mali mať na zreteli, že samo podozrenie nemusí znamenať, že osoba podozrivá, resp. obvinená je automaticky páchatelom, a teda nepodliehať určitému stereotypu, že žena „zadúšajúca“ sa plačom na výsluchu je bezpochyby týranou a jej muž je bezpochyby tyran a násilník, no na strane druhej by nemali prehliadať „utiahnuté“ osoby, bez ohľadu na pohlavie, ktoré nemajú osobné danosti na farbisté vykresľovanie situácií, ktoré sa udiali v ich domácnosti. Rovnako by si mali tieto orgány uvedomovať, že aj dobrý občan, ktorý požíva v spoločnosti, v práci i vo svojom okolí vysokú úctu, môže byť „za zatvorenými dverami“ úplne iným človekom, akým je na verejnosti.

Vzhľadom na závažnosť daných skutočností, prepojenosť domáceho násillia v rámci rôznych odvetví či už práva, psychológie, alebo iných, by sa podľa môjho názoru mal na celom konaní podieľať spolu s OČTK psychológ, alebo psychiater, ktorí by však nemali postavenie ustanoveného znalca, ale boli by stabilnou súčasťou vyšetrovania, na ktorom by sa aktívne podieľali.

Použitá literatúra:

BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J. ZÁHORA, J. a kol.: *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel*, 1. vydanie, Praha : C. H. Beck, 2011, 1568 strán, ISBN 978-80-7400-324-0.

ČUHELOVÁ, K.: *Předběžná opatření ve věcech ochrany proti domácímu násillí*. 1. vydanie, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, 128 strán, ISBN 978-80-7552-341-9.

DALIGAND, L.: *Násilí v partnerských vzťahoch*. 1 vydanie, Praha : Portál 2014, 144 strán, ISBN 978-80-262-0718-4.

Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej v dňoch 15. – 16. októbra 2007, Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008, ISBN 978-80-88-931-96-6.

HERETÍK, A.: *Forenzná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie*. 3. prepracované a rozšírené vydanie, Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2010, 544 strán, ISBN 978- 80-89447-22-0.

IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné – osobitná časť*. 2. doplnené a prepracované vydanie, Bratislava : IURA EDITION, 2010, 625 strán, ISBN 978-80-8078-308-2.

KYPTA, P.: *Kriminalistické a kriminologické aspekty zločinnosti*. 1. vydanie, Banská Bystrica : Belianom, 2013, 142 strán, ISBN 978-80-557-0616-0.

MACHALOVÁ, T.: *Domáci násilí – filosofická analýza pojmu*. 1. vydanie, Brno : Masarykova univerzita, 2014, 81 strán, ISBN 978-80-210-6765-3.

RÁLIČKOVÁ, Z., ŽATECKÁ, E., DÁVID, R., KORNEĽ, M.: *Právo proti domácnému násilí*. Praha : C. H. Beck, 2011, 152 strán, ISBN 978-80-7400-381-3.

ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N. a kol.: *Domáci násilí: kontext, dynamika a intervencie*. 1. vydanie, Praha : Portál 2011, 192 strán, ISBN 978-80-7367-690-2.

Periodiká

DOBROVODSKÝ, R.: *K novým legislatívnym zmenám v ochrane obetí domáceho násilí*. In Justičná revue. ISSN 1335-6461, 2010, roč. 62, č. 1, s. 23 – 31.

KACAFÍRKOVÁ, M.: *Domáci násilí*. In Trestní právo, 2002, roč. 2, č. 5, strana 12 – 16. ISSN 1211-2860.

SVATUŠKOVÁ, Z.: *K trestnému činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby*. In Justičná revue, 2011, roč. 63, č. 3, s. 401 – 408, ISSN 1335-6461.

Právne predpisy a rozhodnutia

Dôvodová správa k novelizácii trestného zákona vykonanej v článku II zákona č. 397/2015 Z. z., ktorým sa na účely trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom.

Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 10.2.2011, sp. zn. III. ÚS 2523/10.

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník

Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok

Zákon č. 171/1993 Z. z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o Policajnom zbore

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

Zákon č. 372/1990 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o priestupkoch

Možnosti znaleckého dokazovania sexuálneho zneužívania páchaného na deťoch

Possibilities of expert evidence of sexual abuse committed against children

PhDr. Alena Kopányiová, PhD.

PhDr. Eva Smiková, PhD.

Abstrakt:

V príspevku sú načrtnuté možnosti znaleckého psychologického posúdenia detskej výpovede pri dokazovaní sexuálneho zneužívania páchaného na deťoch. Vybraná kazuistika ilustruje vzorec odhalenia znakov sexuálneho zneužívania dieťaťa, ktorý bolo možné identifikovať na základe znaleckého psychologického dokazovania.

Abstract:

The paper outlines the possibilities of an expert psychological assessment of children's testimony in evidence of sexual abuse of children. A selected case report illustrates the pattern of detecting child sexual abuse features that could be identified based on expert psychological evidence.

Kľúčové slová: výpoveď dieťaťa, sugestibilita, lož, kazuistika – sexuálne zneužívanie dieťaťa.

Key words: children's testimony, suggestibility, lie, case report – sexual abuse of the child.

Obeťami agresívneho správania, resp. sexuálneho zneužívania bývajú často deti, a to aj často veľmi malé, prípadne deti telesne alebo mentálne handicapované. Celkovo je u takýchto detí pomerne ťažké viesť výsluch a tak sa k takýmto deťom pristupuje ako k problematickým svedkom alebo náročným klientom v znaleckom dokazovaní. Prekonanie týchto prekážok si vyžaduje erudíciu vyšetrovateľov a znalcov, vyšetrovanie detí si vyžaduje širšie diagnostické nástroje a nie každý ním disponuje a vyžaduje si aj väčšiu časovú dotáciu.

Detská výpoveď bola z hľadiska psychologického výskumu dlho podhodnocovaná. Vzhľadom k tomu, že sa v poslednom období všeobecne akceptuje na súde, polícii, dostáva sa jej väčšej pozornosti. Sledujú sa jej prednosti, ale aj

slabiny najmä kvôli vysokej detskej sugestibilite a podozreniu z nepochopenia podstaty udalostí a interakcií.

Pamäť u detí – schopnosť zapamätať a znovu vybaviť si udalosti majú aj malé deti, aj keď ich pamäť je menej spoľahlivá ako pamäť dospelých. Od 2 – 3 rokov dokážu deti podať správu o zážitkoch, pri relevantných rečových schopnostiach zážitky dokážu už štruktúrovať. V 4 rokoch sa deti sústreďujú na skutočnosti, ktoré sa odlišujú nejakou udalosťou od ostatných, podobných. Vo všeobecnosti sa dá povedať, že aj malé deti sú schopné si vštiepiť a uchovať spomienky na udalosti, ktoré majú pre ne osobný význam. Stabilné spomienky na udalosti môžeme očakávať už u predškôľakov. U detí sa spája schopnosť hovoriť o udalosti so schopnosťou organizovať poznatky do zmysluplných štruktúr. Niektoré pamäťové stopy však u detí môžu pretrvávajúť v neverbálnej, neusporiadanej podobe. Neexistujú žiadne pamäťové stratégie, dieťa si pamätá bez predchádzajúceho úmyslu to, čo ho zaujme alebo to, čo sa opakuje.

Konfabulácie (nepravé spomienky) – patria zákonite k predškolskému veku. Deti predškolského veku interpretujú realitu tak, ako jej môžu rozumieť, dopĺňujú ju tak, aby jej rozumeli a pokiaľ je možné, aby bola pre nich prijateľná. Kombinujú tak spomienky s fantazijnými predstavami a to ako prejav nezrelosti a nie schválnosť, fantázia má tak aj harmonizujúcu funkciu. Výhodou je jej odhaliteľnosť. Konfabulácie ovplyvňujú všeobecnú vierohodnosť, nie špecifickú vierohodnosť.

Sugestibilita

Tradične sa sugestibilita považuje za funkciu veku a inteligencie, ale ukazuje sa, že ide zložitejší jav. Vek ako premenná je dôležitý u menších detí, od nástupu do školy vstupujú do popredia iné premenné ako napr. mentálna reprezentácia objektov, stres a situačná úzkosť (zvyšujú sugestibilitu), deti s vyššou self – efficacy bývajú odolnejšie voči sugescii (Bruck, Melnyk, 2004). Neempatický štýl vedenia rozhovoru zvyšuje úzkosť detí a tá potom môže zvýšiť ich segestibilitu. Voľné rozprávanie dieťaťa o udalosti obsahuje presnejšie informácie, pocitovaný nátlak a nevhodne formulované otázky často vedú k produkcii nepresných informácií. Sugestibilita detí sa výrazne znižuje nástupom do školy, ale stále je v prejavoch možný hlavný efekt sugescie a to situačné podriadenie sa sociálnemu tlaku (z pohľadu dieťaťa najmä autorite, sociálnej situácií a pod.).

Detské klamanie, lož

Na detskú lož a z nej vyplývajúci aj právny termín „vieryhodnosť“ sa dá nahliadnuť ako na psychologický fenomén zložený z viacerých aspektov, medzi ktoré môžeme zaradiť vývinovú úroveň dieťaťa, jeho motiváciu, kultúrne a rodinné zázemie, vzťahové a situačné faktory. Čo sa týka výskumov detskej lži štúdie (Newton, Redy, Bull, 2000) naznačujú, že deti okolo 2 – 3 rokov sú schopné využiť jednostrannú informáciu o zámere druhej osoby k odhaleniu lži a odlišovať lži od omylov s rovnakou úspešnosťou ako dospelí. Medzi narastajúcim vekom a zlepšením schopnosti odhaliť lož existuje lineárny vzťah (Rotenberg, Simourd, Moore, 1989). Presná veková hranica, od ktorej deti začínajú rozlišovať lži alebo mechanizmy, ktoré sa k tomu využívajú, nebola zatiaľ dostatočne preskúmaná.

Výskum detekcie detských lží dospelými osobami sa zameriava predovšetkým na intuitívne využívanie tejto schopnosti napr. u sudcov, vyšetrovateľov či laikov. Dospelí dosahujú zlé výsledky zvlášť pri určovaní pravdivých detských tvrdení (Crossman, Lewis 2006 a i.), majú teda často tendenciu hodnotiť deti ako klamajúce. Táto tendencia môže byť pravdepodobne závislá na osobnej skúsenosti posudzovateľov s deťmi a skúsenejšie osoby v práci s deťmi nemusia tejto tendencii tak podliehať. Ak deti klamú o stresujúcich, psychologicky náročných situáciách, je presnosť posudzovateľov výrazne nižšia ako u lži o nestresujúcom type udalosti (Saykay, Talwar, Lindsay et al., 2013). To je významné u detekcii detskej lži v súdnom, policajnom prostredí, kde sa dá stretnúť s lžou zahŕňajúcou stresujúce prvky.

Vo forenzej praxi, kedy sa deti dostávajú do role obete či svedka sú ochotné z prečinu skôr obviňovať neznámu osobu, než vlastných súrodencov, rodičov. To, či sa deti rozhodnú kvôli príbuznému klamať, závisí na rade faktorov, ako je osobné emočné a behaviorálne zaujatie, pocit straty kontroly nad sebou samým, negatívny emočný tón alebo povaha vzťahov k blízkej osobe. Rolu môže zohrať aj prípadný postih, ktorý by dieťa mohol čakať. Informácie o priestupku rodičov zakryjú skôr staršie ako mladšie deti, predovšetkým vzhľadom k kognitívnym nárokom spojeným s vyhodnotením situácie a k hlbšiemu porozumeniu možným následkom (Bottoms, Goodman, Swartz – Kenney, Thoms, 2002).

Schopnosť podať informácie o vlastných emóciách

Ak dieťa nerozumie presne otázku, je pre neho obtiažne verbálne vyjadriť čo prežíva a ako hodnotí vzťahy. Ukazuje sa však, že sa dajú vytvoriť podmienky k tomu, aby sme získali relevantné informácie o vnútorných stavoch aj od predškolákov (Durbin, 2010). V mladšom školskom veku už deti pomerne spoľahlivo verbálne rozlišujú svoje vnútorné prežívanie, ale majú problémy s jemnejšími rozdielmi (napr. úzkostnými a depresívnymi symptómami) (Norwood, 2007). Bolesť vedia vyjadriť verbálne už deti v predškolskom veku, vyjadrenie negatívnych emócií je obtiažne do 12 rokov (Jacobson et al., 2013).

Napriek všetkým horeuvedeným psychologickým poznatkom a rizikám je detská výpoveď nenahraditeľná vo forenznej, súdnej oblasti. Na niektoré oblasti života rodiny (konflikt) je dieťa citlivejšie ako dospelý a podáva dokonca presnejšie informácie ako jeho rodič. Inokedy nám rozprávanie dieťaťa o rodinnom živote poskytne informácie pre porozumenie jeho správaniu a prežívaniu.

Aplikácia všetkých poznatkov z forenznej psychológie u znaleckých vyšetreniach mal. detí napomáha k efektívnemu zisťovaniu ich vierohodnosti či už ako svedkov resp. obeť trestných činov. Uvedomenie si motívov, ktoré sa môžu skrývať za detským klamstvom a zvažovanie faktorov, ako je vek dieťaťa, kultúrna príslušnosť a vzájomné vzťahy medzi svedkami, obeťami a páchateľmi, je zásadné najmä pri voľbe stratégie výsluchu a následne vedeniu znaleckého psychologického šetrenia.

Vzhľadom na vyššie uvedené špecifiká vierohodnosti výpovede detí prezentujeme nasledujúcu kazuistiku.

Kazuistika „Klára“

- Trestné stíhanie páchateľa r.2012 – ota začalo pre trestný čin sexuálneho zneužitia mal. dcéry, ktorá v čase skutku mala 4 roky.
- Trestné stíhanie bolo zastavené r. 2012, nakoľko Klára na polícii nedokázala vypovedať o skutku.
- Následne začala mať problémy s pocikávaním, gynekologické problémy, pre ktoré jej bola odstránená tzv. pablana. Matke však neodmietala rozprávať o sexuálnych praktikách, ktoré s ňu vykonával jej otec. Klára napr. opísala matke situáciu, ako ju otec nútil piť jeho „cikanky“. Pričom tieto boli husté a vôbec jej nechutili, čo aj povedala otcovi a preto jej otec povolil vyplŕť ich

do nočníka. K. uviedla matke, že otec pil málo vody, keď mal takéto husté cikanky.

- Matka následne vyhľadala odbornú pomoc, bála sa to povedať manželovi, odmietal aj gynekologické vyšetrenie dcéry. Matka navštívila poradenské centrum, kde K. povedala, že keď jej to tato robil, že ju to škriabalo, čo matku zaskočilo, lebo mala skúsenosť, že mala s manželom obdobnú skúsenosť, lebo si obhrýzal nechty. Vtedy sa rozhodla, že manželovi neverí a že to musí ďalej riešiť. Klára bola v starostlivosti Centra pedagogicko – psychologického poradenstva a prevencie z dôvodu emocionálnych ťažkostí dieťaťa – záchvaty hnevu, vzdoru, odmietanie samostatného spania, vyžadovanie kŕmenia. Matka spájala uvedené prejavy so sexuálnym zneužívaním otca. V úvodnej fáze terapie sa Klára vyhýbala situáciám, ktoré súvisia s rodinným životom, v prejave bol zvýšený motorický nepokoj, depresívne ladenie, hnev. Prežívanie vo vzťahu k otcovi bolo ambivalentné. V záverečnej správe z terapie sa konštatoval ústup regresných prejavov v správaní.
- **Znalecký posudok** na žiadosť matky r. 2013 – záver: **prítomné znaky sex. Zneužívania**. Matka sa na základe posudku rozhodla znovu iniciovať trestné stíhanie.
- Začatie (obnovenie) trestného stíhania

2. Znalecký posudok pre účely polície r. 2014

V rozhovore K. uviedla: „Ocko s nami už nebýva, lebo mi ubližoval – dával mi sliny do pišule, boli to sliny z jeho úst, dával mi jazyčkové pusy – také, čo robí len dospelý, neviem to ukázať, ale nútil ma k tomu, povedal, že ak to poviem, dá z nás urobiť kabáty na zimu, nútil ma, aby som vzala pipíka do rúk. Očurával ma“. (dieťa uvedené tvrdenia hovorí spontánne bez kladenia otázok, pritom sa hore dole pozerá po miestnosti). „Neviem, či to už stačí? Už som dosť povedala?“ „Boli sme v Prešove u lekára, kde bola kamera, ale som to nepovedala, ani neviem prečo som to nepovedala. Neviem si spomenúť“ „povedala som, že neviem, čo mi oco robil? Mamka už chcela urobiť video, potom sme sa s mamkou dohodli, že pôjdem a poviem pravdu na kameru“

Záver znaleckého posudku: Výpovede mal. sa aktuálne javia ako neobjektívne. Podrobný opis po takom časovom odstupe signalizuje skôr umelo udržovaných tému z vonku, ak neustále opakovanie.

3. Znalecký posudok spracovaný Výskumným ústavom detskej psychológie a patopsychológie ako znalcom ad hoc pre ORPZ r. 2015

Vzhľadom k relatívne nízkemu veku vyšetrovanej maloletej (kedy nie je možné využiť dotazníkové metódy) a opakovaným psychologickým vyšetrovaniam sme zvolili tieto diagnostické metódy: pozorovanie, klinický rozhovor, kresbu, test TDSP, Farebný Luscherov test, Scénotest, Projektívne interview – časť Nedokončené vety, Čarovný prútik, hru. Pre potreby príspevku vyberáme len časti signifikantné k téme:

- *V rozhovore Klára uviedla: „Mám takú hru. S mamou sa hrám na škrtiča. Škrtič je jeden hryzavý a druhý, ktorý sa škrtí. Prvý, že mamka dá tak ruky a ja tam vlezím a niekedy utečiem a keď jej utečiem, tak mamka stráca body. Ešte sa ale nestalo, že by mamke neunikla. Hru som si vymyslela, až keď oco odišiel“*
- *„On/otec vymyslel hru na bitie – ja som to ale nikdy nemala rada, nakreslila som to aj na tom obrázku, naschvál ma vyzliekol. Tričko mi nechal. To bitie nie je bitie, ale to, že mi strkal ruky do pišule, keď mama išla do obchodu, ležali sme pri tom. Mala som tam mokré a sliny“*
- *Na otázku, ako sa sliny dostali dole do pišulky uvádza, že „on si dal na ukazovák a tak (ukáže)“*
- *„Predtým som si nič nepamätala a hovorila som teda mame, že si nič nepamätám. Modlila som sa. Aj aby sa mi vrátili veci a aby som aj toto vedela. Aby som sa nebála. Teraz sa už nebojím. Pomáha mi macko, uháčkovať mi ho mamka, ktorý ma ochraňuje.“*

KRESBA

Kresba

Popis kresby: *Na obrázku je, čo mi ocko robil - strkal ruky do pišule. To som ja a oco. On má čierne tričko a modré rifle. Také nosil. Keď mamka išla do obchodu, alebo niekam von, hral sa so mnou. Zavolať ma, že poď sa so mnou hrať. A takto ma chytil. Povedal mi, aby som si lahla“.*

„Na výtvarnej musím kresliť, čo mi povedia, tu som mohla kresliť hocičo.“

Vyhodnotenie kresby: Skríningový dotazník pre detskú kresbu ľudskej postavy (Hardin, 1989): opúzdrenie kresby, explicitné pomenovanie ženských genitálií, načrtnutie mužských genitálií, tzv. extenzie - veľké ruky otca siahajúce na jej genitálie, vyjadrenie negatívnej emócie na jej tvári – čierny úšklabok, naklonené časti tela, - naznačujúcich na prežitie situácie sexuálneho násillia.

SCÉNOTEST

Z projekcie vyjadrenej v Scénoteste a z popisu scény mal. Kláry usudzujeme, že si Klára rodinu idealizuje, nezobrazila scénu z jej reálneho života, kedy otec do lesa s nimi nechodieval. Sama sa projikovala do postavy dievčatka aj do postavy bábätka (disociácia), ktoré je matkou a potom veľkým psom chránené ako prejav pocitu potreby bezpečia a istoty. Prežívanie vzťahu k otcovi je ambivalentné.

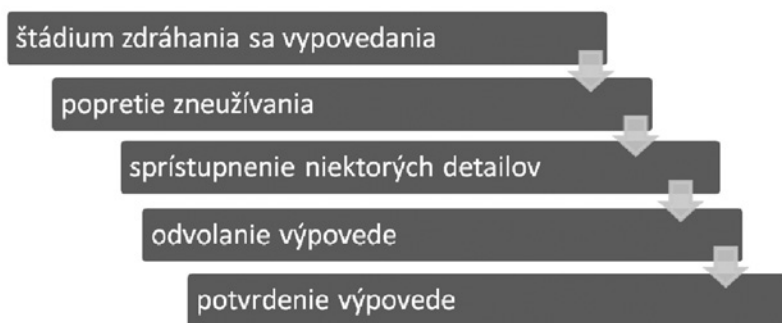
Komplexná analýza výsledkov znal. dokazovania

- Psychosexuálny vývin v dobe skutku v orálnej fáze (zápal genitálií, pocikávanie, masturbácia v MŠ) a postupne prechádzal do fáze latencie, kedy prestáva experimentácia s vlastným telom a dochádza k ústupu pudových energetických túžob.
- Morálny vývin nie je ukončený, nerozumie kontextu správania sa otca voči nej v zmysle možného trestného činu, preto sa o otcovom správaní vyjadruje všeobecne ako o tom, že ju „bil“, pri detailnejšom kladení otázok vysvetlila, že tým rozumie všetko, čo jej robil, ale nie je to bitie v pravom slova zmysle.
- Všeobecná vierohodnosť Kláry je zachovaná (priemerný intelekt, dobrá úroveň pamäťových schopností, primerané vnímanie, podržanie a schopnosť reprodukovania, osobnosť detská, vo vývine, extrovert).
- Špecifická vierohodnosť – neverbálne gestá, popis detailov, detský slovník, schopná rozlíšiť fantáziu od reality v hre, aj na verbálnej úrovni).
- Aktuálne (v čase vyšetrenia pre účely znaleckého dokazovania): zvýšená sexuálna vnímavosť, vnútorná integrita ohrozená prežívaním minulej

neadekvátnej sexuálnej stimulácie, následky reaktívneho charakteru: zvýšená potreba abreakcie v každodennej hre (škrtič), organizmus nie je uvoľnený zo záťaže aj vzhľadom na potrebu okolia (polícia, znalec, matka) vracat' sa k predmetným zážitkom.

- Odhaľovanie detailov sexuálneho zneužívania vnímame u Kláry ako proces, nie ako jednorazovú udalosť. Súčasťou vzorca odhalenia (graf 1) bolo štádium zdráhanie sa vypovedania, popretie zneužívania a následne sprístupnenie niektorých detailov, odvolanie výpovede a opätovné potvrdenie výpovede.

Graf 1. – Vzorec odhalenia znakov sex. zneužívania v čase u Kláry

Záver

Detská výpoveď ako súčasť znaleckého dokazovania má byť posudzovaná individuálne v kontexte najnovších vedeckých poznatkov. Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie sa podieľa na vývine, štandardizácii metód, ktoré môžu deťom pomáhať lepšie štruktúrovať ich predstavy o vzťahoch a udalostiach (www.komposyt.sk) a poskytnúť tak znalcom psychológom okrem klinického pohľadu na osobnosť, správanie a motiváciu v kontexte znaleckého dokazovania aj kvalitné psychologické diagnostické nástroje.

Použitá literatura:

- BOTTOMS, B., GOODMAN, G.S., SCHWARTZ-KENNEY, B.M., THOMAS, S. N. (2002): Understanding children's use of secrecy in the context of eyewitness reports. *Law and Human behaviour*, 26(3), 285 – 313
- BRUCK, M., MELNYK, L.(2004): Individual differences in children's recall: A review and synthesis. *Applied Cognitive Psychology* 18, 947 – 996
- CROSMAN, A.M., LEWIS, M. (2006): Adult's ability to detect childrens lying. *Behavioral Sciences and Law*, 24, 703 – 715.
- DURBIN, C. (201): Validity of young children's self – reports of their emotion in response to structured laboratory tasks. *Emotion* 10, 519 – 535
- GORDON, H., CONNOLLY, D. (2010): Failing to report details of an event: A review of the direct forgetting procedure and applications to reports of childhood sexual abuse. *Memory* 18, 115 – 128
- VEWON, P., REDY, V., BULL, R. (2000): Children's everyday deception and performance on false – belief tasks. *British Journal of Developmental Psychology*, 18(2), 297 – 317
- NORWOOD, S. (2007): Validity of self-reports of psychopathology from children of 4 – 11 years of age. *Vulnerable Children and Youth Studies* 2, 89 – 99
- ROTENBERG, K. J., SIMOURD, L., MOORE, D.(1989): Children's use of verbal – nonverbal consistency principle to infer truth and lying. *Child Development*, 60(2), 309 – 322
- SAYKALY et al (2013). Adults ability to detect deception of stressful and non-stressful stories of children. *Psychology Crime and Law*, 19(10), 856 – 879
- MLYNAŘÍKOVÁ, L.(2015): *Psychologie lži*. Grada
- UHOLYEVA, X. (2015): *Dítě jako zdroj informací: Charakteristiky dětské výpovědi a možnosti jejího využití*. *Československá psychologie* LIX/čís. 2, s. 150 – 161
- UHOLYEVA, X. (2015): *Specifika dětské výpovědi. Kdy věřit svědectví dítěte*. *Psychologie dnes*.10/2015 s. 50 – 55.

Rola znalca –psychológa pri posudzovaní domáceho násilia v časovom kontinuu

Role of an expert psychologist in the assessment of domestic violence in a timeline

PhDr. Dušan Selko, PhD.

PhDr. Štefan Matula, PhD.

Abstrakt:

Príspevok sa zaoberá kategóriou „iných“ aspektov domáceho násilia. V prvej časti sa venujeme príbehu otca, ktorý za asistencie odborníkov prišiel nielen o deti, ale vďaka zneužitiu konceptu domáceho násilia aj o slobodu. Prezentuje komplikovaný príbeh ľudskej tragédie za aktívnej spoluúčasti „odborníkov“, ktorí mali pomôcť a prispieť k objektívnemu posúdeniu a konštruktívnemu riešeniu. Priamo aj nepriamo do osudu aktérov zasiahli skôr negatívne. Z mnohých podobných kazuistík, sme vybrali jednu, v ktorej je možno v časovom kontinuu sledovať paradoxy a zneužitie vedeckého dokazovania, iracionalitu a bezmocnosť pri vymožitelnosti práva a spravodlivosti, v systéme, ktorom sa pohybujeme.

V druhej časti sa venujeme úvahám nad bizarnosťou myslenia, postupov, úvah a záverov znalcov – expertov v oblasti psychológie a psychiatrie, tak ako vynievajú v časovej retrospektíve – ktoré sa v časovom kontexte javia ako iracionálne, neobhájiteľné odborne, eticky ani ľudsky. Pritom sa stali podkladmi k právnym záverom, význame ovplyvňujúce osoby vývoj aktérov.

Teória chaosu a iracionality sa týka skôr sociálnych a ekonomických javov. Právo a vedy o človeku, ako sú psychológia a psychiatria – disciplíny z odboru zdravotníctva, sa majú riadiť princípmi logického uvažovania, myslenia, podobne ako právo. Psychiatria a psychológia ako zdravotnícke odbory by mali vychádzať nie z ilúzií, neoveriteľných, aj keď zaujímavo znejúcich hypotéz, či fabulácií, ale z medicíny založenej na dôkazoch, overiteľných faktov. V praxi nie vždy je tomu tak.

V tretej časti sa zamýšľame nad východiskami, ktoré sa nám javia ako nádej v „lepšiu a pravdivejšiu budúcnosť“. Novela zákona o znalcoch by mala byť

očistená od chýb a nedostatkov predchádzajúceho vývoja, vrátane výberu a prípravy znalcov.

Dôkladná príprava a žiaľ aj dôsledná selekcia by mala platiť aj pre sudcov, prokurátorov, sociálnych pracovníkov, mediátorov, pracovníkov krízových centier ide a ďalšie špecifické posty jednotlivých odborov, ktoré majú pomôcť riešiť závažný problém domáceho násillia v našej spoločnosti.

Abstract:

The following document addresses the category of „other“ aspects of domestic violence. In the first part, we are devoting in this time still ongoing story of a father who, with the assistance of experts, came not only to lose his children, but also he lost his freedom, as well. It presents a story of a human tragedy with the active participation of „experts“ who should have helped and contributed to an objective assessment and a constructive solution.

In the second part, are reflection about the bizarre thinking, procedures and reflections and conclusions of experts in the fields of psychology and psychiatry, as they appear in this retrospective point of view to be irrational, unreservedly professional, ethically or humanly. At the same time, they became the basis for legal conclusions that significantly influence any pertaining decision-making processes.

In the third part, we are looking at the starting points that appear to us as an indication for a general improvement of future affairs or a: „better and more true future“. The amendment to the Act on Experts should be cleared from the deficiencies and faults of previous developments, including the selection and training of experts.

Thorough preparation and, unfortunately, rigorous selection should also apply to judges, prosecutors, social workers, mediators, crisis staff, and other specific positions of individual departments to help solve the serious problem of domestic violence in our society.

Kľúčové slová: domáce násillie, odborné postupy, retrospektíva, novella zákona, odborná príprava, mediátori, sudcovia a prokurátori

Key words: domestic violence, expert procedures, time retrospective, amendment to the law, Training of experts, mediators, judges and prosecutors

***Poznámka:** Údaje boli použité so súhlasom hlavného aktéra, v tejto fáze – obvineného. Príbeh je svedectvom tragédie rodiny, za asistencie kompetentných úradov, ľudskej zloby, nezrelosti a ovplyvniteľnosti expertov. Napriek objektívnym vyjadreniam súdov, znaleckým vyšetreniam, po 9 rokoch strádaní nemá otec možnosť sa s vlastnými deťmi kontaktovať. Bol odsúdený za skutok, ktorý predstavuje justičný paradox. Muž, ktorý mal byť na vrchole svojich tvorivých síl je produktívny a spokojný, je nezamestnaná troska /ako uviedli niektorí znalci/, bojujúci o holé prežitie. Experti a odborníci prispeli k odcudzeniu a abnormnému vývoju detí.

Úvodom:

Násilie v historickom vývoji ľudstva aj jedincov zohralo a zohráva svoju dôležitú evolučnú rolu. Má rôzne prejavy a jeho kontrola regulácia a usmernenie vyžaduje neraz značné úsilie. Postoje spoločnosti, laikov aj kompetentných k násiliu sú často paradoxné. Dôkazom je aj ľahostajný postoj k propagácii a regulácii násilia v našej spoločnosti zo strany kompetentných (násilie v televízii, legalizácia a propagácia aktivít, ktoré podnecujú a vyvolávajú situácie vedúce k násiliu...). V neposlednom rade za udržiavaním vysokej miery násilia v spoločnosti sú sociálno-ekonomické determinanty a neistota. Špecifickú formu predstavuje domáce násilie, so všetkými varietami.

Dieťa – deti a starí ľudia, ako zraniteľná skupina čo sa týka obrany pred násilím, môžu byť objektmi zneužitia a manipulácie pre uspokojenie patologicky motivovaných pudov, disociálne orientovaných dospelých, ale aj ambiciózných intelektuálov. Nielen skutočných či potenciálnych deviantov, ale aj tých, ktorí sa prezentujú ako ich ochrancovia, resp. ochrancovia zraniteľnej skupiny.

Cieľom znaleckého vyšetrenia je podať objektívnu a pravdivú výpoveď o vyšetrenom tak, aby súd, resp. orgány činné v trestnom konaní mali dostatok odborných, doplňujúcich, podporných informácií pre správne rozhodnutie.

Pracujeme pod obrovským časovým tlakom, zriedka je čas na retrospektívne hodnotenie odborných vyjadrení, ktoré ovplyvnili proces rozhodovania súdov. Práve s časovým odstupom sa konfrontujeme s paradoxmi odborných zásahov a znaleckého uvažovania.

Autor sa s prípadom zoznámil za „štandardných“ okolností, keď bol uznesením vyšetrovateľa v októbri r. 2010 prizvaný na vypracovanie znaleckého posudku v trestnej veci zločinu týrania blízkej a zverenej osoby podľa § 208, ods. 1, písm. a) ods.2 písm. d) Trestného zákona, následne tiež zo sexuálneho zneužívania svojej maloletej, v čase údajného skutku 10 ročnej dcéry.

Vyšetrovateľ požadoval vykonať analýzu osobnosti obvineného, pričom znalec sa mal vyjadriť k množstvu ďalších otázok, ako je zvykom v podobných prípadoch.

Kazuistika:

V čase vyšetrenia išlo o 55 ročného vysokoškolsky vzdelaného muža, architekta, ktorý sa mal v rokoch 2007 – 2009 dopustiť skutkov uvedených v obvinení. Bol 2x ženatý, pričom prvé manželstvo skončilo po 12 rokoch rozvodom v r. 1991 pre alkoholizmus manželky. Druhé manželstvo (svadba v r. 1994) skončilo po 11 r. spolunažívania smrťou manželky pre cystickú fibrózu pečene. Zhoršenie zdravotného stavu druhej manželky bolo spolupôsobené neúmerným konzumom alkoholu. V čase vyšetrenia bol vdovec, bol frustrovaný z faktu, že nemal možnosť sa kontaktovať s deťmi, napriek rozporuplným vyjadreniam súdov, žil vo vzťahu s partnerkou, ktorá ho ošetrovala v čase hospitalizácie po vážnej havárii.

Proband bol celkovo otcom 6 detí: 1. nemanželský syn sa narodil po krátkodobej náhodnej známosti počas vysokoškolského štúdia, kontakt s ním neudržiava pre nezáujem syna, pričom obv. platil výživné riadne až do jeho dospelosti. Z prvého manželstva má 3 deti – 1 dcéru, ktorá kontakt s otcom odmieta. Dvaja synovia, žijúci v zahraničí, kontakt s otcom udržiavajú. Prvé manželstvo sa rozpadlo pre alkoholizmus manželky.

Z druhého manželstva mal v čase vyšetrenia 2 maloleté dcéry. Dcéra D. sa narodila v septembri 1995, najmladšia dcéra v novembri 2003. Smrť manželky na systémové ochorenie spolupôsobené jej alkoholizmom, podľa úmrtného listu bola dňa 6. 4. 2005. Ako vdovec sa staral o svoje vtedy 2 maloleté dcéry. Pred dramatickým gradovaním jeho životného príbehu pracoval ako architekt, SZČO, po smrti manželky bol na „materskej dovolenke“. Staral o chod domácnosti a športový rast staršej dcéry, ktorá bola v tom období považovaná za veľký talent v tenise. Pri výchove mladšej v tom období fakultatívne pomáhali rodičia nebohej manželky – svokra so svokrom. Vzhľadom k veľmi náročnej situácii, v ktorej sa neúplná rodina „rozbila“, dochádzalo k emočne napätým situáciám, v rámci ktorých sa otec maloletých detí dostával do slovných konfliktov so svokrovcami. Treba zdôrazniť – slovných, nakoľko nebol zdokumentovaný jediný prípad fyzickej agresie, hoci tá mala v celej kauze zohrávať najdôležitejšiu rolu.

Pri návrate z turnaja staršej dcéry dňa 11.2.2007 mal autohaváriu, pri ktorej utrpel mnohé závažné zranenia. Údajne zohral pri nehode podstatnú rolu alkohol, hoci zvláštny priebeh šetrenia nehody v čase, keď bol hlavný „hrdina“ v umelom spánku ako aj retrospektívna interpretácia udalostí obvineným nasvedčuje, že to mohlo byť aj ináč, než pochybenie údajne jeho nezodpovedným správaním a opitnosťou (poľadovica, bezohľadne predbiehajúce policajné auto, ktoré zmizlo z miesta činu, postup vyšetrovateľa a rýchlosť s akou sa celý prípad uzavrel v čase, keď bol v umelom spánku...).

Dcéra, ktorá bola tiež v aute na zadnom sedadle, našťastie vyviazla takmer bez fyzického zranenia. V dôsledku rozsiahleho polytraumatizmu a pridružených komplikácií bol dlhodobo hospitalizovaný na klinike hrudnej chirurgie Univerzitnej nemocnice v Bratislave. Bol 40 dní v umelom spánku. V čase jeho dlhodobej hospitalizácie sa o deti starali svokrovi.

Po návrate z nemocnice sa otec začal zaujímať o svoje deti, nastala však zvláštna zmena správania sa najmä svokry voči jeho osobe. Bolo mu sofistikovane bránené v kontakte s deťmi.

Ešte v čase, keď bol hospitalizovaný, boli dané návrhy na predbežné opatrenie o zverení detí do opaterý starých rodičov. Po návrate do „normálneho života“ proband neveril tomu, čo sa udialo. Staršia dcéra ho paradoxne a nepochopiteľne obvinila z týrania a neskôr zo sexuálneho zneužívania. Samozrejme, že dieťa v jej veku nemohlo dospieť k tak perfektne vypracovanému a rafinovanému plánu, na to bolo treba tímu. Najskôr cez trénerku, následne cez starú matku. Pritom počas hospitalizácie, keď bol vo veľmi vážnom stave, chodila denne za ním do nemocnice. Objektívne bolo možno zdokumentovať hodiny, keď dievča v pubertálnom veku, často mimo návštevných hodín, strávilo pri lôžku otca v umelom spánku (kóme) hodiny, držiac ho za ruku. S vedomím vedúceho pracoviska a zdravotného personálu. Jeho terajšia partnerka bola jednou z ošetrojúcich sestier počas jeho hospitalizácie na ARO.

Po návrate z nemocnice, s komplikáciami v rekonvalescencii, mal veľké problémy s postupným získavaním kondície a hybnosti. Boj o návrat do života, najmä čo sa týka získania kondície a kontroly nad vlastným telom, pripomínal literárne stvárnený „Osud človeka.“ Otec chcel pokračovať v starostlivosti o svoje deti, na ktoré bol naviazaný. Kontakt s dcérami mu bol dôrazne upieraný, nechápal prečo. Vysvetlenie prišlo náhle v neočakávanej podobe:

Dňa 3. 12. 2009 bolo na neho dané Trestné oznámenie za týranie dcéry D. Podala ho jej nová „trénerka“, keď predtým tiež došlo k prejavom verbálnej nesympatie medzi otcom a dotyčnou osobou. Tu sa začal príbeh značne komplikovať, prelína sa civilnoprávny spor – s trestnoprávnym. Hoci až dňa 23. 2. 2010 bolo vznesené Trestné stíhanie za týranie a sexuálne zneužívanie (!), dramatizáciu deja, hodného hollywoodskeho scenára sprevádzalo odvysielanie relácie Reportéri v STV dňa 18.1.2010 s dramaticko-poetickým názvom „*Daj mi silu anjeli...*“ Tu sa k prípadu vyjadrili „aktéri“ v priamom prenose: stará matka a „poškodená“. Erudovane, ako expert sa prezentoval aj popredný slovenský pedopsychiater- tiež znalec, popularizujúci syndróm CAN, týranie a sexuálne zneužívanie detí. (Teória, ako bolo zvykom v nedávnych časoch – predbehla prax). Expert sa v kauze neskôr stal „terapeutom“ staršej dcéry. Deti podľa jeho záverov trpeli syndrómom CAN. Scenár bol pripravený (v časovom kontinuu s vysokou mierou pravdepodobnosti – účelovo na objednávku starej matky a jej právneho zástupcu, za aktívnej účasti sociálneho pracovníka, nepochybne ďalšieho experta - „akčnej“ mladej psychologičky) skôr, ako sa mal realizačný tím možnosť dôkladne oboznámiť s objektívnymi faktami v prípade. Bulvár, podporený zdánlivo vedeckými argumentmi – je vždy vďačný.

V rámci civilnoprávneho konania bol na vyžiadanie súdu vypracovaný prvý obsiahly, možno konštatovať jediný objektívny (civilný) posudok skúsenými znalkyňami - psychologičkou a psychiatrickou. Tieto veľmi dôsledne a presne popísali situáciu, aká v neúplnej rodine bola, aká bola komunikácia medzi členmi rodiny, akú rolu tam zohrali starí rodičia - najmä stará matka, akú otec. Podali dostatok dôkazov o tom, že napriek tragédii - smrti matky, boli veľmi dobré, dynamické vzťahy otca k deťom a naopak. Posudky, vylučujúce domáce násilie, boli podrobené inkvizítovej kritike starej matky, ktorá sa ich snažila anulovať, nakoľko jednoznačne vykreslili klímu a vzťahy, ktoré ona chcela rozbiť, anulovať. Čo sa jej aj vďaka jej osobnostným vlastnostiam za pomoci a spoluúčasti „expertov“ (vrátane sociálnych pracovníkov, psychológa, ambiciózných a agresívnych advokátov a samozrejme - všemocných peňazí, takmer podarilo). V spisoch sú mnohé odložené materiály, ako smutné svedectvo nezaujmu tých, ktorým boli dokumenty adresované. V civilnom konaní nastupuje na scénu ďalší odborník, ktorý v posudku uviedol závery viacej vyhovujúce babke. Dcéra D chodila na vyšetrenia s napísanou prípravou - nie jej rukou (!), scenármi čo, ako a kde má vypovedať. V priebehu vyšetrenia sa od scenára odklňala, mala svoj názor a v tom čase vyjadrovala negatívny postoj k starej matke, ktorá

na nej ako pedagóg vo výslužbe prevádzala skutočný brainwashing a psychický nátlak. V popise osobnosti starej matky, aj výsledkoch vyšetrenia v posudkoch, ktoré sú v civilnoprávnom posudzovaní voči jej osobe príliš tolerantné, vyznievala retrospektívne ako sociopat, jedinec s poruchou osobnosti a správania. Napriek tomu, že mala horšie predpoklady na výchovu detí ako otec (civilný expert č. 2, s problematikou pracoval len ako znalec) navrhoval opakovane nechať deti vo výchove starej matky.

V súvislosti s trestným stíhaním sa začal kolotoč vyšetrení: V rámci trestného konania bol proband vyšetrený 2x znalcami: klinickým psychológom, 1x psychiatrom. V rámci UPaPRD nariadených súdmi, bol vyšetrený 3x psychológom, 1x psychiatrom. Dcéra D. bola opakovane vyšetrená znalcami psychológmi a psychiatrami.

Vzhľadom k absurdnosti situácie, do ktorej sa otec dostal, využil opravné prostriedky a podal odvolanie. Dňa 4. 1. 2010 OS Bratislava IV – určil povinnosť starým rodičom odovzdať deti otcovi. Stará matka, ktorá hrala v prípade rozhodujúcu manažérsku rolu, samozrejme toto ignorovala a kontakt s deťmi otcovi neumožnila, odmietla. V tomto prípade je súslednosť jednotlivých krokov civilného a trestného konania zaujímavá najmä pre jej gradáciu: ak sa nepodarí jedna vec, ideme na druhú a tvrdšie !

Pre nemožnosť kontaktovať sa s deťmi podal otec podnety na Okresný krajský súd za marenie Úradného rozhodnutia /UR/, ktoré stará matka roky dôsledne ignorovala. Príslušný súd na opakované Trestné oznámenia otca na svokru za marenie úradného rozhodnutia – nereagoval.

Čas plynul.

Napriek tomu, že súdnym rozhodnutím mal otec právo byť v kontakte so svojimi deťmi, v priebehu 4 rokov mu to bolo zo strany starej matky a jej právnych zástupcov sofistikovane, cynicky, až brutálne teatrálné bránené. Podľa dostupných informácií získaných neskôr od jedného z advokátov – účastníkov, ktorého chcela stará matka vtiahnuť do kolotoča svojich patologických kombinácií - vystriedali sa minimálne štyria. Koľkí boli oslovení a po oboznámení sa s patológiou z kauzy vycúvali, sa už nedá zistiť. Kauza, ktorá v čase svojej gradácie pre racionálne uvažujúceho človeka, ktorý nemusel byť právnik, či expert, bola v rozpore s právom, etikou, psychológiou, aj zdravým nie sedliackym, ľudským rozumom.

Zdanlivo spravodlivý je čas: starý otec – svokor, zomrel v apríli 2012, bol vo vzťahu značne submisívny a v prípade bol v závese svojej manželky. Stará matka zomrela v septembri 2013.

Už sa malo spravodlivosti urobiť zadosť a otec mal možnosť po rokoch kontaktovať sa s deťmi: Pojednávanie na OS Bratislava III dňa 24. 9. 2013, na ktorom po žiadosti otca na PO navrhuje sudkyňa konečne zverenie detí do starostlivosti otca. Po pojednávaní pani sudkyňa formálne úprimne a teatrálnie gratuluje otcovi k tomu, že sa po rokoch vlečúcich pojednávaní (aj vďaka jej rozhodnutiam) a prietahov, konečne dostane k vlastným deťom....

Tá istá sudkyňa o dva dni (!), t. j. 26. 9. 2013 uznesením OS Ba III vydáva predbežné opatrenie o zverení mladšej dcéry T. dovtedy neznámej – anonymnej poručníčke. Staršia dcéra D. v tom čase už bola dospelá.

Umiestnenie mladšej dcéry do náhradnej starostlivosti opatrovníčke (dovtedy úplne neznámej žene, podľa závete starej matky však s plnou kompetenciou) bolo právne doriešené dňa 1. 10. 2013 (!). Je nemysliteľné aby k tak náhlej zmene názorov a rozhodnutí sudkyne pri tak náročnom prípade došlo čisto náhodou, v tak krátkom čase...

Stručné resumé anamnézy, životných udalostí a tráum „obvineného“ otca:

Prvé manželstvo – náročné spolunažívanie s „inteligentnou“ alkoholičkou

Rozvod pre absolútnu intoleranciu, následné narušené vzťahy s deťmi z prvého manželstva

2. svadba v r. 1994, od prvej chvíle rodinné vzťahy rušené neznášanlivosťou so svokrou,

r. 1995: narodenie D; r. 2003 narodenie dcéry T. (jej pôrodná váha bola – 1310 g)

Skrytý aj zjavný alkoholizmus druhej partnerky – tiež Ing.Arch., jej smrť na systémové ochorenie v r.2005; odmietala akýkoľvek kontakt s matkou až do svojej smrti;

Neustále kolízie so svokrou, ktorá ho pred vnúčatami obvinila zo smrti ich matky – stal sa z neho vrah.

Starosť o deti a zachovanie existencie rodiny

Autohavária v r. 2007 s masívnymi polytraumami – 40 dní v bezvedomí, umeľom spánku, či kóme

„Únos“ dieťaťa starými rodičmi, bránenie v kontakte s deťmi, izolácia od detí
Konfrontácia s faktom, ktorý mu vmietli do tváre, že zabil ich matku (!!!) ro-
dičovská blamáž a existenčná likvidácia jeho ako osoby.

Trestné oznámenia a medializácia prípadu spôsobom, akým sa realizovala /
so zjavnou priamou snahou o spoločenskú aj profesionálnu kompromitáciu, lik-
vidáciu/ v snahe zabrániť kontaktu s deťmi za každú cenu.

Ponižovanie, obviňovanie starými rodičmi, že týral ich matku aj deti a sexu-
álne ich zneužíval

Tortúry vyšetrovania znalcami v občiansko-právnom spore, kde staršia dcéra
bojovala so starou matkou, ktorá ju emočne skutočne týrала a vydierala (prípravy
na vyšetrenie, absolvovala brainwashing, osočovanie otca, voči ktorému v tom čase
mala dobrý vzťah, angažovanie expertov, aby v rámci manipulácie nadobudli jej
argumenty váhu.... etc.)

Kontakt s absurditou právneho systému SR: čo platí pre koho, aká je váha
súdneho rozhodnutia?

Ignorovanie právnych rozhodnutí a verdiktov starými rodičmi a absolútne izo-
lovanie od detí, nemožnosť s nimi komunikovať a upraviť vzťahy;

Strata, odcudzenie detí; traumatizácia, ponižovanie v dôsledku opakovaných
výsluchov na polícii, ale aj znaleckých vyšetrení (ich popis vyznieval ako science
fiction)

Existenčný boj o fyzické a ekonomické prežitie vlastnej osoby

Kumulácia závažných životných udalostí presahovala podľa používaných škál
kritickú mieru a proband sa stal vysoko rizikovým, napriek tomu, že by akútne
potreboval pomoc a intervenciu, toto odmietal a odmieta a ani sa mu potrebnej
pomoci, okrem novej partnerky a psa, ktorého údajne tiež týral, nikdy v priebehu
popisovaných udalostí nedostalo.

Boj s absurditou nášho právneho systému, povedané slovami hlavného ak-
téra: „za 9 rokov som nič nedosiahol !!“ Reflektuje rezignáciu a imobilizáciu
rezerv v boji so systémovou iracionalitou rozhodnutí a skutkov, s ktorými bol
dlhodobo konfrontovaný.

Ale dosiahol! Napriek absencii dôkazov o skutkoch, z ktorých bol obvinený
a zrušení trestného stíhania, „ktosi“ sa postaral o obnovenie a kauza v trestne
veci týrania sa dostala v r.2015 na súd. Nuž a potom sa experti stretli na súde,
mali možnosť vidieť proces v priamom prenose. Vráťane možnosti vypočúť si

to, čo sa v zápisnici z pojednávania nepíše: kuloárovú aj oficiálnu komunikáciu znalcov, ktorí sú (alebo boli), okrem autorov všetci z jedného pracoviska, a ktorí sa nezávisle zhodli na tom, hoci nemajú právne vzdelanie, že... "keď sa obvinený dostane z basy tak o 7 rokov, bude z neho troska, tou už vlastne je... !" Takýto cynizmus rečou znalcov má svoju výpovednú hodnotu.

Pri štúdiu spisov a dopĺňujúcich podkladov bolo v pozadí možné vidieť „kvalitnú prácu“ profesionálneho viacáprahu: inteligentná, ale zjavne disharmonická osobnosť svokry, retrospektívne až deviantná, disharmonická osobnosť trénerky, ktorá iniciovala prvé trestné oznámenie, právny zástupca dcéry D., manažovaný starou matkou (Advokátska kancelária zameraná na rodinné právo... „s. r. o.“, kde právnik začínal svoju kariéru práve v krízovom centre pre „obete násilia“ a zneužil „svoje“ know how vo viacerých kauzách), „krízové centrum“, svoju významnú rolu až na výnimky zohrali sociálni pracovníci z ÚPSVaR - („kolízny opatrovník s.r.o.“) súdni úradníci a sudkyňa (či sudkyne/?) nevládajúca svoju životnú situáciu („Súd s.r.o.“). Nepochybne aj iniciatíva „kohosi“ na prokuratúre, vďaka známemu: musíme si nejako „pomáhať“.

Na lepšie zoznámenie sa s osobu obvineného uvádzame zo záverov nášho znaleckého vyšetrenia: Ide o dominantného, patriarchálne, autokraticky založeného jedinca s prítomnými znakmi prežitej opakovanej somatickej aj psychickej traumy a posttraumatického vývoja. Z charakteristických vlastností: pedantný, obsedantný, samolúby, sebaapresadzujúci, nekonformný, ale tolerantný a chápa-vý. Primerane adaptabilný, schopný sa prispôbiť, je rád v pozícii výnimočného jedinca. Tendencie k agresívnemu správaniu v rámci populačného priemeru boli vyvažované kvalitným intelektovým potenciálom, výchovu a morálnymi hodnotami, ktoré vyznával. Mal vybudované agresívne správanie tlmiace mechanizmy. Bol si vedomý svojej fyzickej prevahy nad okolím, pričom nezneužíval tento fakt. V správaní bola pre neho príznačná hostilita, najmä zvýšený cynizmus, ktorý okolie nie vždy chápalo a akceptovalo. Tieto sme však považovali za obranu voči okolnostiam, ktoré presahovali jeho kapacitu a nebol schopný sa im brániť. Jeho hodnotový systém bol orientovaný na rodinu. Bol a stále je podriadený potrebám detí. Chce sa realizovať v rodinnej sfére, profesionálne, aj v oblasti športu (bývalý aktívny športovec, napriek kumulácii okolností sa venoval doplnkovo basketbalu, tenisu, cykloturistike, pešej turistike, trénoval deti a mládež, bol funkcionárom v telovýchovnej jednote).

V doplnení posudku v r. 2011 sa nenašiel sklon k abnormnému, patologickému odbrzdnenému agresívnemu správaniu...bol výrazne cynický, sarkastický. Pohyboval sa prevažne v maskulínnom športovom prostredí, kde sa podobné prejavy boli súčasťou komunikačných rituálov vyžadovali a tolerovali. Do vzťahu s dcérou D. vstúpili iracionálne prvky, ktoré vnímal ako výzvu aj ako hrozbu. Správanie D. bral ako provokácie, ktoré narušili ich predtým harmonický vzťah, čomu v tom čase nerozumel. Presadzoval model direktívnej výchovy a patriarchálnej rodiny, ktorý sám na sebe zažil, pre ďalší športový vývoj dcéry považoval za správny. Svojim dominantným a sebavedomým, vyzývavým správaním mohol pôsobiť rušivo, provokatívne.

Vzhľadom k nálezu bolo možné vysloviť pochybnosti, že jeho agresívne prejavy voči dcére boli v miere a rozsahu, ako boli popisované v obvinení. V prípade, že by jeho výbušné, agresívne správanie a reakcie boli v zhode s údajmi popisovanými v spise a obvinení, následky na zdravotný stav dcér (aj svokry, kde v priebehu 7 rokov nedošlo k jedinému fyzickému napadnutiu, priamemu kontaktu) by boli podstatne závažnejšie. V priebehu 7 rokov ani raz nevyskytlo objektívne zdokumentované fyzické násilie zo strany vyšetreného voči nikomu (ani psovi – z týrania a bitia ktorého bol tiež obvinený!).

V priebehu vyšetrenia sa u probanda nemanifestovali prejavy disociálneho správania. Väčšina popísaných reakcií sa viazala na frustrujúcu komunikáciu so svokrovcami, iracionálne a neodôvodnené napádanie jeho osoby. Čelil iracionálnym a vyfabulovaným obvineniam, ktoré považoval za neprimerané. Potenciál k agresívnemu správaniu, najmä verbálne agresívnemu mal, adekvátne ho ovládal. Mal dostatočne vybudované agresívne správanie tlmiace obranné mechanizmy.

Dcéru mal rád. Záležalo mu na jej zdravom vývine. Väčšina konfliktov vyplývala z toho, že chcel uplatniť svoje rodičovské práva a splniť svoje povinnosti v súlade s modelom rodiny, ktorý si osvojil a vybudoval, do ktorého zasahujú faktory, ktoré nebol a nie je schopný ovplyvniť. Obaja ako otec, tak dcéra boli a sú postihnutí rodinou traumou.

Prežil dlhé obdobie frustrácie a odlúčenia od dcér, na ktoré je objektívne emocionálne viazaný. Je si vedomý zodpovednosti, ktorá vyplýva z rodičovskej funkcie. Jeho vzťah k deťom nebol a nie je zisťný ani účelový, je autentický. Hľadal racionálne vysvetlenie jej správania, bagatelizoval svoj možný podiel viny na správaní sa dcéry. Je presvedčený, že ako otec nezlyhal a nezlyhá. Je presvedčený o tom, že čas vyrieši problémy a dcéra keď pochopí, čo sa skutočne stalo, si nájde k nemu cestu.

Kumulácia závažných životných udalostí bola veľmi veľká. Situačne presiahla jeho adaptačnú kapacitu. Dávnejšie prežité udalosti vo vzťahu k smrti manželky a obdobiu do havárie sa snažil pochopiť a racionalizovať. U obvineného išlo o posttraumatický vývin komplikovaný masívnou polytraumou s pridruženými somatickými i psychickými komplikáciami, vrátane infekcie, delirantného stavu. Mal časové „okno“, výpadok viac ako 40 dní, keď bol v umelom spánku. Snaha vylúčiť ho z výchovy detí so všetkými sprievodnými rituálmi zohrali závažnú rolu v jeho adaptácii na zmenený stav a rekonvalescenciu. Bol a je schopný vnímať prežívané skutočnosti a primerane ich spracovať.

Vzhľadom k výsledkom psychologického znaleckého vyšetrenia, nebolo nutné skúmať duševný stav obvineného znalcami v odbore psychiatrie. Obvinený nemal žiadne námietky voči takémuto postupu, pokiaľ by to napomohlo konštruktívnemu riešeniu jeho problému.

Bol následne vyšetrený psychiatrom, ktorý „spoľahlivo vylúčil prítomnosť duševného ochorenia v užšom slova zmysle“, aj patologickú motiváciu jeho správania. Znalec psychiater uviedol, že proband trpí syndrómom závislosti od alkoholu, (napriek tomu, že mal opakované potvrdenia o dlhodobom abstínovaní z profesionálnej inštitúcie)*. Konštatoval zmiešanú poruchu osobnosti, emočne nestabilnú, s histriónskymi črtami. Vývoj osobnosti závisí podľa psychiatra od toho, ako sa dokáže z dlhodobého hľadiska s problémom chronického alkoholizmu vyrovnávať... alkohol sa mohol spolu s viacerými okolnosťami podieľať na jeho správaní. Psychiater sa nedomnieva, že ide o agresívnu osobnosť, uvedené situácie boli vyprovokované napätými situáciami a alkoholom. Nezistil odchýlky v jeho psychosexuálnom vývoji, nezistil sexuálnu úchylku, vylúčil možnosť sexuálne deviantného správania. Možno predpokladať zvýšenú sexuálnu apetenciu. Ak došlo k spáchaniu skutku v zmysle predmetného podozrenia, tak nie ako výsledok deviantného pohlavného pudu, ale skôr ako uspokojovanie pudu u nevhodného objektu, ktoré súviselo s prekročením prirodzených zábran, ktoré by mali v takýchto situáciách fungovať. Predisponovali ho k tomu nepriaznivé osobnostné vlastnosti, okolnosti a hygienické zvyklosti v domácnosti... tiež vplyv alkoholu.

* Proband na vylúčenie závislosti na alkohole chodil pravidelne a dobrovoľne v priebehu 10 mesiacov do ambulancie PAL CPLDZ na kontroly, odbery a monitorovanie stavu. Je zaujímavé, že znalec psychiater neakceptoval vystavené potvrdenie o dodržiavaní abstinenčného režimu kolegami psychiatrami v odbornom zariadení, venujúcom sa problematike závislosti na základe pravidelných meraní

a kontrol. Svoje závery o závislosti robil bleskovým „odhadom“... mohol byť tiež ovplyvňovaný k záverom, ktoré spravil, nakoľko cez „jeho“ pracovisko boli robené všetky znalecké vyšetrenia v civilnom aj trestnom konaní, až na posudok autorov?

Doplnenie k Posudku bolo vyhotovené autorom na základe žiadosti vyšetrovateľky PZ zo dňa 27. 5. 2011: podstatné časti záveru:

Je možné vysloviť pochybnosti, že jeho agresívne prejavy voči dcére D. boli v miere a rozsahu, ako sú uvedené v obvinení. V prípade, že by jeho výbušné, agresívne správanie a reakcie boli v zhode s údajmi popisovanými v obvinení, vzhľadom k výraznej telesnej prevahe by následky na zdravotný stav dcér, pravdepodobne aj svokry, by boli podstatne horšie a závažnejšie.

Sudkyňa v trestnom konaní z charakteristiky obvineného vybrala iracionálny, z kontextu vytrhnutý konglomerát nesúvislých poloviet, ktoré ju neskôr oprávňovali uznať ho za vinného, aj keď sa sexuálne ani fyzické násilie nepotvrdilo. Doslovne: „Znalci vyhodnotili osobnosť obžalovaného ako dominantnú, patriarchálne zameranú, samolúbu, sebakresadzujúcu. Má potenciál k agresívnemu výbušnému správaniu, pričom má vybudované agresívne správanie tlmiace mechanizmy.“

V rámci trestného konania bola dcéra D. vyšetrená ďalším znalcami: psychológom, zaoberajúcim sa klinickou psychológiou dospelých a psychológiou sexuality, ktorý vylúčil možnosť sexuálneho zneužívania vtedy maloletej otcom. Ale potvrdil, že maloletá prežila posttraumatickú stresovú fázu (ďalej toto neanalyzoval, absolútne negoval, dôsledne ignoroval údaje z dostupných anamnestických materiálov z predchádzajúcich vyšetrení, vypracovaných na tú dobu pravdepodobne najkvalitnejšou znalkyňou v oblasti rodinného práva, kde boli detailne a podrobne popísané objektívne udalosti kritického obdobia, vrátane manipulácie D. starou matkou priamo počas vypracovávania posudku). Znalec, tým že nemá špecializáciu v detskej klinickej psychológii sa rozhodol uviesť ako hodnú zreteľa osobnosť D. vo veku 15+ r., absolútne odignoroval jej predchádzajúci vývin, ku ktorému sa podobne ako k intelektu a osobnosti sa vyjadril odhadom, vzhľadom k jej výpovediam na polícii, kde bol ako svedok.

Samozrejme vierohodnosť jej výpovedí bola podľa znalca dostačujúca, na to, aby presvedčil sudkyňu, že D. zažila zo strany otca násilie, týranie, príkorie čo viedlo PTSD. Účelovo odignoroval všetky argumenty, ktoré boli v spise a boli v rozpore s jeho očakávaniami (či očakávaniami iných osôb...).

Znalci psychiatri potvrdili posttraumatickú stresovú poruchu u D., ktorá sa skôr viazala na smrť matky a okolnosti, ako tento fakt bol podávaný maloletej starou matkou a jej správaním, než správaním otca.

Dojem nebezpečenstva a hrozby agresívneho napádania zo strany obvineného bol zdôraznený hrubými železnými mrežami (ako vo väznici), ktoré mala stará matka v byte, pri ktorých sa konala väčšina neuskutočnených stretnutí otca s deťmi, (možno doložiť fotodokumentáciou). Napriek rozporuplnému psychodiagnostickému profilu a psychiatrickej charakteristike obvineného, okrem údajov uvedených v TO, nikde nie je zmienka o priamom agresívnom správaní sa otca v čase kontinuu 9 rokov, napriek tomu, že bol v určitých fázach pod vplyvom alkoholu, emočne nabudený a provokovaný, hnaný frapantným porušovaním zákonov a nerešpektovaním základných ľudských a rodičovských práv, ponížovaním a vydieraním hnaný do situácií, v ktorých sa mohol dekompenzovať a reagovať tak, ako okolie očakávalo. Neustála snaha „odborníkov“ najmä v trestnom konaní psychopatologizovať jeho osobnosť nezohľadňovala protektívne faktory a jeho reálne správanie a kapacitu. Reálne správanie obvineného bolo v rozpore s psychopatologickým rozborom osobnosti daný psychiatrom, kde by sa agresívne správanie malo vyskytovať.

V rámci civilného konania UPaPRD sa opakovane (3x!!) vyskytol záver znalca, renomovaného „experta“, (často sa vyskytujúceho v podobných kauzách, napriek tomu, že profesionálne okrem znaleckej činnosti nikdy nepracoval ani nepracuje s deťmi, okrem znaleckých vyšetrení, zaoberá sa klinickou psychológiou dospelých(!)): *„napriek tomu, že otec má lepšie predpoklady a vlastnosti na výchovu maloletých detí ako starí rodičia, vzhľadom k situácii, ktorá sa za roky umelo udržiavaného napätia vytvorila, aj ako sa mu deti v priebehu znaleckého vyšetrenia javili, navrhuje ponechať deti v starostlivosti starých rodičov“(!!!)*. Nuž čo dodať? Doplnujúce informácie poskytujú odborný, právny aj morálny absurdistan príbehu.

Zjavná a sofistikovaná, skutočne profesionálna manipulácia riadená viac-záprahom: stará matka – advokát, za spoluúčasti tieňových expertov v pozadí (psychologička z UPSVaR a vtedajšia vedúca UPSVaR so vzdelaním sociálna práca VŠ sv. Alžbety – teraz uznávaná mediátorka) - dosiahla svoj cieľ.

Pritom je paradoxné, že sa jednalo o tých istých aktérov, v občianskom a trestnom konaní, ale sa nezohľadňovali odborné názory, nálezy, zistenia a vyjadrenia znalcov. Pod nátlakom argumentov starej matky (samozrejme napriek

intelektu bola a je to vec „právných zástupcov“ a šedých eminencií v pozadí, sa spochybňovali všetky zistenia, ktoré boli proti jej koncepcii a hrali v prospech obvineného. Toto by nebolo možné sa skryte aj zjavnej asistencie odborníkov, ktorí sa priklonili na stranu starej matky (sociálny kurátor, vedúca ÚPSVaRu, teraz známa mediátorka, akčná mladá psychologička – rodinný priateľ).

Autori sa vrátili k retrospektívnej analýze prípadu, hoci sa to javí ako zbytočné hrdinstvo a pri časovom tlaku až hazard z vlastným zdravím, z viacerých profesionálnych aspektov. Systém, ktorý by mal jedinca chrániť, pomáhať, vytvárať atmosféru istoty - postupuje presne v rozpore s poslaním. Utvrdilo nás v názore, že z hľadiska konceptu psychickej odolnosti v zmysle resiliencie - iracionalita systémových opatrení prispieva k znižovaniu odolnosti občanov a tým aj spoločnosti.

Koncept resiliencie reprezentuje kategóriu javov, týkajúcich sa psychickej odolnosti, vlastností ktorá individuu umožňuje znášať ťažké zážitky bez toho, aby došlo k duševným poruchám. Analýzy prípadov jedincov, ktorí skutočne prežili extrémne situácie a ich správanie resp. dlhodobý dopad prežitých udalostí sú často v rozpore s očakávaniami pomáhajúcich profesií (Bonano, 2004, Schwartz a Flowers 2007 a i.).

Zohľadňovanie aj týchto premenných a osobnostných vlastností môže byť pri forenzne psychologickej analýze prípadu významné. Zdôrazňujeme, že ide ako o resiliencie vyšetreného (tu obvineného), tak resiliencie poškodených, obetí (dcéry), v neposlednej rade aj resiliencie znalca/-cov a ostatných expertov.

Retrospektívne hodnotenie skutočných prípadov žiaľ poskytuje priveľa dôkazov, ako systémové chyby, pod rúškom profesionality a exaktnosti znižujú, oslabujú a devalvujú odolnosť jedinca - občana, tak aj komunity - spoločnosti.

Deštruktívne pôsobila iracionalita a bezmocnosť rozhodovania „odborníkov“, pre ktorých pochybenia sa našlo vždy nejaké ospravedlnenie. Zneužitie „zraniteľnosti“ detí a starých ľudí, manipulácia znevýhodnených jedincov sa stala takmer štandardom, pochybenia neospravedlňuje.

Tendencie k deviantnému „uvažovaniu“ študentov tzv. pomáhajúcich profesií, kam patrí aj psychológia, sú známe. Tento sklon k deviantnému mysleniu sa prejavuje aj v uvažovaní mnohých znalcov. Nie je to problémom výsostne slovenskej proveniencie, vyskytuje sa pravdepodobne častejšie, ako by sme boli ochotní priznať (Vavřík, r.2012, Weiss, 2014).

Tak isto sa javí ako vývojovo nedostačujúci, redukcionistický a limitovaný „klinický“ prístup, presadzujúci sa ako jediný správny v oblasti forenzej psychológie, v porovnaní s kapacitou, ktorú psychologické vedy majú. Najmä v oblasti rodinného práva a komplexného posudzovania napr. domáceho alebo rodovo či generačne podmieneného násillia. Málo je v praxi platné, keď „expert“ v oblasti forenzej psychológie vyhlási, že jeden rozvod = 2 /alebo 3 ?/ vraždy. Emocionálna a morálna ujma je často rovnocenná, ak nie väčšia ako tá, ktorá je pri vražde. Znalci často tvoria tzv. *asistenčný tím* pri týchto „vraždách“....

Príbeh probanda sa nekončí, prebehol súdny proces, v ktorom napriek absencii dostatočných dôkazov bol paradoxne odsúdený /za skutok, za ktorý má byť v prípade uznania dôkazov jednoznačne nepodmienečný trest, dostal podmienený/, voči rozsudku OS sa odvolal. Pri vymožitelnosti práva u nás, skutočne ťažko predvídať, k akým záverom sa súd dopracuje, pretože len on môže ku kauze v súčasnosti dať verdikt, rozhodnutie - záver.

K znaleckej činnosti:

Znalecká činnosť by mala predstavovať vrchol odbornej aktivity profesionála. Mala by predstavovať osobnú aj profesionálnu zrelosť a vyspelosť. Reálne údaje uvedené vyššie, vyvolávajú vážne pochybnosti, že tomu tak je.

Je správne, etické vyjadrovať sa, alebo nevyjadrovať k práci kolegov – znalcov? Etika je veda o tom, aké by veci mali byť, nie aké sú.

Psychologická, aj psychiatrická obec za ostatné 3 desaťročia spravila pre znaleckú obec veľmi málo. Vychádzame z aktuálneho stavu: znalec je menovaný MS SR a má podať pravdivý posudok, odborné svedectvo o psychologických aspektoch posudzovanej osoby. Pokiaľ narazí na pochybenia, nedostatky alebo skresľovanie, je jeho povinnosťou na tieto okolnosti upozorniť.

Živelnosť a chaos v ostatných desaťročiach vývoja znaleckého života na Slovensku prináša plody. Týka sa to ako výberu, prípravy odbornej aj spoločenskej a ľudskej. Príprava na profesiu je z hľadiska zrenia osobnosti nedostatočná. Aká je hranica zrelosti, správny či optimálny vek, spôsobilosť stať sa znalcom?

Kedy dozrieva človek, kedy dozrieva expert, kedy dozrieva znalec? Návrh „expertov“, kedy sa môže psychológ stať znalcom: ukončené VŠ štúdium a absolvovanie špecializačných skúšok – atestácie z klinickej psychológie, zodpovedá to vekovej hranici 33-35 rokov. Považujeme to za nedostatočné. Prax potvrdzuje, že znalci bez dostatočnej osobnej skúsenosti, osobnostnej a ľudskej zrelosti, bez

dostatočne spracovaných osobných negatívnych zážitkov, síce môžu zvládnuť procesy týkajúce sa mechanického využitia psychodiagnostických techník, ale nedokážu ich integrovať dostatočne objektívne a pravdivo do života a príbehov klientov.

V náročných medicínskych odboroch, kde skutočne ide o život, je tou hranicou vek 40 r. Niektorí špičkoví odborníci v oblasti kardiochirurgie sebakriticky uvádzali vek 45 r. Prikláňame sa k názoru, že v oblasti trestného a najmä rodinného práva, by sa táto hranica mala dodržať.

Mentálne zdravie, integrita osobnosti znalca, osobnostná zrelosť, neovplyviteľnosť inými by mali byť samozrejmosťou. Ako platí pre znalcov, tak pre kohokolvek, kto vykonáva svoju činnosť v oblasti práva, či už v civilného alebo trestného, ale aj ostatných oblastiach, ktoré boli spomínané v tomto príbehu.

Znaleckú obec čaká náročná úloha, aj čo sa týka vyrovnania sa s „*Dobrotkovým, syndrómom*“, ktorý napriek zrušeniu najvyššieho trestu, v povedomí mnohých, stále prežíva.

Znalec by nemal byť zaťažovaný ideologickými aktivitami, mal by disponovať mentálnym zdravím, mať osobnú a životnú skúsenosť. Nemal by sa báť iných názorov. Mal považovať za nutnosť-samozrejmosť konzultovať sporné prípady, kde by mohol postupovať zaujato alebo neobjektívne, rodovo rozdielnym odborníkom: žena s mužom, alebo muž so ženou.

Aké by sme dostali odpovede, keby sme otázky zadané vyšetrovateľom či súdom mali zodpovedať u znalcov: aká je osobnosť, kapacita, motivácia a poohnútky k tomu, aby konal tak, ako koná? Aká je jeho spôsobilosť – na vykonávanie danej profesie...?

Pokúsiť sa priblížiť pravde – dotknúť sa človeka...priblížiť sa človeku – dotknúť sa pravdy....

Pri retrospektívnom hodnotení prípadov, analyzovaní záverov, spôsobov, postupov, ako k svojim záverom mnohí znalci dospeli, nás napadla otázka: prečo si tento kolega-expert zvolil tú profesiu, ktorú si zvolil? Prečo sa hlási k pomáhajúcej profesii, keď vedome na profesionálnej úrovni škodí?! O to viac, keď vyvíja marketingové stratégie ako komerčný psychoterapeut, kouč, humanisticky onnipotentne orientovaný profesionál. V snahe zachovať objektivitu a nestrannosť, prečo neprekročí rámec svojho pracoviska, ktoré nemôže mať iný názor, ako uviedlo v posudku predchádzajúceho-prvého experta? Je odborné aj eticky prípustné (právne rozhodne nie), aby sa v trestných veciach, ale aj

v rodinných, vyjadrovali k prípadu experti z jedného pracoviska, firmy? (Znalecký ústav s. r. o., oddelenie, klinika...)

Nielen v tejto kazuistike s odstupom času vystupuje do popredia ako odborná povrchnosť, nezáujem o človeka, absencia poskytnúť pravdivý profesionálny obraz. Alebo na paradoxnú spoluprácu, či už úmyselnú, alebo „tichú dohodu“ nechať voľný priebeh pripomínajúca aktivity inteligentnej, organizovanej...skupiny...

Ako prispieva systém a experti svojim abnormnými závermi k abnormnému vývoju klientov, z ktorých sa produkujú narušené osobnosti, ale aj napr. sociopati?

V súvislosti nielen s prezentovanou kazuistikou natíska sa otázka „rodovej rovnosti“ v justícii.

V uvedenom prípade boli ženy zastupujúce justíciu v prevahe, ako v civilno-právnom, tak trestnoprávnom konaní. Prefeminizovania slovenského právneho priestoru, justície, sa berie ako samozrejmá, v miere, ktorá nemá v Európe, či vo svete obdobu a je hodná zápisu do Guinnessovej knihy rekordov: MS SR, Ústavný súd, Najvyšší súd, Súdna rada, ombudsman...Prefeminizovanie súdnictva vedie k paradoxnému pritom reálnemu stavu: väčšina senátov v oblasti rodinného práva je zložená prevažne zo žien. Tak bolo tomu aj v uvedenej kauze, paradoxne aj v trestnom konaní.

Práve tu je poslanie vied o človeku upozorniť na biologickú determináciu správania a rozdielnu činnosť ľudského mozgu muža ženy, ako vo fylogénze, tak ontogénze (Minárik, 2015). Vývoj ľudského mozgu prebiehal milióny rokov, napriek obrovským kvalitatívnym zmenám najmä v poslednom storočí, nedokáže prekročiť svoje biologické a evolučné limity.

Stručne: emócie výrazne ovplyvňujú procesy rozhodovania. Vysvetľujú a sú na pozadí často iracionálnych záverov. Možno práve paradoxný princíp rodovej nerovnosti v slovenskej justícii má na svedomí jej stav. V uvedenom prípade sa princíp rodovej ne/rovnosti (senáty, odborníci, poradcovia) javil ako iatropatogénny.

Tak isto sa to vyskytovalo aj vo všetkých dotknutých oblastiach, vrátane sociálnych pracovníkov, kurátorov, pracovníkov krízových centier.

Pri pojednávaniach nás napadla otázka: akú váhu má znalecký posudok? Kompetentní zástupcovia justície – právnici, sudcovia, advokáti, prokurátori pôsobili dojomom absolventov kurzu rýchleho čítania.

V kontexte uvedeného príbehu uvádzame myšlienku právneho experta: „Právny systém v ČR 28 rokov po revolúcii umožňuje legalizáciu nepravdy. Právny systém, ku ktorému sme dospeli, umožňuje legalizáciu lži a zla.“ (JUDr.Pavel Rychetský, marec 2017).

Žiaľ, opäť je to tvrdenie, ktoré má v západnej kultúre nadhraničný význam a týka sa nielen našich susedov.

Nie je dobré, ak k legalizácii zla, nepravdy, legalizácii lži pomáhajú znalci, profesionáli, tí, ktorí sú považovaní za najpovolanejších odborníkov v odhaľovaní a potieraní nepravdy a klamstva.

Motto na záver:

Keď sa postavíte zoči-voči zlu, často cítite, ako vás to pošpinilo, cítite sa gnivení jeho temnotou a vzdialenosťou od všetkého, čo je dobré a správne... mnohí z nás, znavení svojim údelom a obeťami, ktoré na jeho oltár položili, sa jednoducho vzdajú... Kto má potom konať ťažké skutky? Ten kto môže...

Komunikácia s obeťou domáceho násillia v procese vyšetrovania

Communicating with the victim of domestic violence in the investigation process

prof. JUDr. Mgr. Jana Viktoryová, PhD.

JUDr. Jaroslav Blatnický, PhD.

Abstrakt:

Predkladaný príspevok vychádza a je podnietený prácami významných kriminológov, sociálnych pracovníkov, psychologov. Bez ich prínosu do tejto problematiky by nemohol úspešne prebiehať žiadny výsluch medzi obeťou domáceho násillia a páchatelom, ani by nemohol vzniknúť tento príspevok. Ich výstupy pre túto prácu sú nenahraditeľné. Vkladom autorov do problematiky je poskytnutie výsledkov ankety k problematike domáceho násillia, na ktorej sa spolupodieľali študenti Akadémie Policajného zboru v Bratislave.

Abstract:

The present contribution is based on and is encouraged by the work of important criminologists, social workers, psychologists. Without their contribution to this issue, no interrogation between the victim of domestic violence and the perpetrator could have been successful and could not have resulted in this contribution. Their outputs for this work are irreplaceable. The authors' contribution to the issue is to provide the results of the domestic violence survey, which was attended by students of the Academy of the Police Force in Bratislava.

Kľúčové slová: obeť domáceho násillia, výsluch, komunikácia, deformácia výsluchu, profesionalita vyšetrovateľa.

Key words: victim of domestic violence, interrogation, communication, distortion of interrogation, professionalism of the investigator.

Úvod

Vyšetrovateľ ako orgán činný v trestnom konaní môže pri svojej činnosti využiť len také postupy, metódy a prostriedky, pri ktorých sa predpokladá čo

najmenšia miera a čo najmenšie riziko ujmy na právach a oprávnených záujmoch všetkých zúčastnených, teda aj subjektov domáceho násilia.

Veľký dôraz pri práci vyšetrovateľa musí byť položený aj na kvality jeho osobnosti, schopnosti vždy zachovávať oficiálnu zdvorilosť a za každých okolností vystupovať a konať ako profesionál.²⁵⁶ Obeť domáceho násilia si takýto prístup nielen žiada, ale aj zasluhuje.

Osobitne to platí pri voľbe spôsobu komunikácie s obeťou domáceho násilia v procese vyšetrovania. V tomto procese musí byť na prvom mieste akceptovaná osobnosť obete a právne vedomie vypočúvajúceho musí byť podporené z jeho strany zachovaním pravidiel zdvorilosti, pravdovravnosti, čestnosti, spravodlivosti, kompetentnosti, nestrannosti a humánnosti. Tieto požiadavky jeho profesie mu musia byť vlastné pri vyšetrovaní akéhokoľvek druhu trestnej činnosti, nielen pri domácom násilí.

Zásady a požiadavky komunikácie s obeťou domáceho násilia pred a počas výsluchu

Zdvorilosť predstavuje vlastnosť, ktorú možno spájať s výrazmi tolerantný, chápatý, slušný a všímavý.

Rozoznávame tieto základné podmienky existencie zdvorilého vzťahu medzi vyšetrovateľmi a občanmi:

Občania sa musia správať civilizovane a zdvorilo tak jeden k druhému, ako aj k vyšetrovateľom.

Občania musia uznať legitímnosť vyšetrovateľskej autority a rešpektovať právo vyšetrovateľov zasiahnuť v prípade nevyhnutnosti aj do súkromnej záležitosti.

Je nevyhnutné predchádzať prípadom násilia a preto sa aj od vyšetrovateľov vyžaduje kultivované, slušné a zdvorilé správanie.

V poslednom čase sa na stránkach periodík často stretávame s popisovaním hrubosti v činnosti polície. Hoci sa polícia často musí zaoberať zložitými prípadmi nepriateľského správania či neochoty spolupracovať, musí sa vyhýbať prejavom hrubého správania a v každom prípade zachovať zdvorilosť.

Zdvorilosť je sila a autorita vyšetrovateľa.

Konkrétne obeť domáceho násilia pri posudzovaní zdvorilosti vyšetrovateľa nepotrebuje nijaké definície. Jej vzťah k vyšetrovateľom sa utvára podľa toho,

²⁵⁶ VIKTORYOVÁ, J. - PAŽÍTKA, J.: *Etika vyšetrovania*. Bratislava : Akadémia PZ, 2003, s. 7 – 9.

ako s ňou vyšetrovatelia zaobchádzajú. Obeť domáceho násilia najčastejšie volá políciu, ak nie je schopná zvládnuť konkrétnu situáciu. A vtedy potrebuje mať pocit, že jej krízová situácia je prvoradou a nie okrajovou záležitosťou polície, či konkrétne vyšetrovateľov.

Zdvorilosť je strategický nástroj, pozitívna sila.

Každý kontakt vyšetrovateľa s občanom ovplyvňuje imidž výraznejšie, ako si ktokoľvek dokáže predstaviť.

Vyšetrovatelia ako odborníci a profesionáli by nemali vo svojej činnosti klamať a podvádzať. A nesmú to dovoliť ani svojim spolupracovníkom, či osobám, ktoré majú povinnosť pravdivo vypovedať o skutočnostiach, ktoré sú im známe o spáchaní trestného činu, alebo o osobe páchatela. Ak by tak vyšetrovateľ nekonal, ohrozil by svoju dôveryhodnosť. Závazok otvorenosti či pravdivosti zahŕňa požiadavku neposkytovať informácie, ktoré by mohli ostatných pomýliť, alebo zavádzať.²⁵⁷

Prípravné konanie je neverejné, pretože pre orgány činné v trestnom konaní je prioritná účinnosť ich práce. Ak má vyšetrovanie splniť svoj cieľ, ktorým je odhalenie pravdy s maximálnou objektívnosťou a vo všeobecnom záujme, jeho elementy musia ostať verejnosti viac – menej neznáme. Ak by napríklad vyšetrovateľ poskytol neopatrne informácie informačným prostriedkom, mohol by ovplyvniť svedkov, spôsobiť istý tlak na ďalších spolupracovníkov, či dokonca ovplyvniť konečné rozhodnutie. Hranicou tajomstva vyšetrovania je len sloboda obhajoby.

Česť, je to pojem morálneho vedomia a kategória etiky. Svojim obsahom a podstatou vyjadruje kategóriu dôstojnosti. Ako forma prejavu vzťahu individua k sebe samému a spoločnosti k nemu usmerňuje takisto ako dôstojnosť príslušným spôsobom správanie človeka a vzťah prostredia k nemu.²⁵⁸

Vedomie vlastnej dôstojnosti je formou sebakontroly osobnosti, na ktorej sa zakladajú požiadavky jednotlivca voči sebe samému. V tomto vzťahu nadobúdajú požiadavky spoločnosti, konkrétne profesionálnej príslušnosti k Policajného zboru formu špecificky osobných požiadaviek (konaj tak, aby človek neponížil svoju dôstojnosť).

²⁵⁷ VIKTORYOVÁ, J. a kol.: *Teória a prax dokazovania vo vyšetrovaní*. Bratislava : Akadémia PZ, 2001, s. 37.

²⁵⁸ VAJZER, L., VIKTORYOVÁ, J.: *Vyšetrovanie domáceho násilia v Slovenskej republike*. Bratislava : Akadémia PZ, 2015, s. 57.

Dôstojnosť je spolu so svedomím jedným zo spôsobov, ktorými si človek uvedomuje svoju povinnosť a zodpovednosť voči svojej profesii. Dôstojnosť osobnosti vyžaduje aj úctu k inej osobnosti, rešpektovanie jej práv atď., zvlášť obeť domáceho násillia.

Spravodlivosť je postoj človeka, ktorý je v súlade so spoločenskými a právnymi zvyklosťami a normami. V pojmoch spravodlivosť a nespravodlivosť sa jestvujúci (alebo nejestvujúcu) stav vecí charakterizuje ako niečo, čo sa patrí, zodpovedá podstate a právam človeka, alebo naopak, ako to, čo im protirečí, a preto sa musí odstrániť. Spravodlivosťou a nespravodlivosťou sa hodnotí z pohľadu práce vyšetrovateľov najmä vzťah medzi zločinom a trestom, medzi právami a povinnosťami, medzi páchateľom a obeťou.

Orgán činný v trestnom konaní musí byť verný právu a udržiavať si profesijnú kompetentnosť. Musí mať prehľad v právnom poriadku, sledovať legislatívne zmeny, byť na požadovanej vzdelanostnej úrovni a musí mu byť vlastná požiadavka kultivovanosti. Ďalej sa musí vedieť adekvátne a účinne rozhodovať, aby dokázal zhromaždiť vo veci potrebné množstvo dôkazov, na základe ktorých bude môcť meritórne rozhodnúť. To si vyžaduje od neho schopnosť plánovať si svoje povinnosti a vymedziť si dostatok času na preštudovanie prípadu, ako aj následné vykonávanie a hodnotenie jednotlivých dôkazných prostriedkov.

Profesijná etika predpokladá, že vyšetrovatelia budú rozhodovať svoje prípady nestranne, na základe faktov a v súlade so zákonom, bez akýchkoľvek obmedzení, nevhodného ovplyvňovania a navádzania, bez nátlaku, zastrašovania a priameho či nepriameho zasahovania z akýchkoľvek pozícií či dôvodov. Vyšetrovateľ nesmie nadržovať žiadnemu zo subjektov dokazovania, ale musí byť vo vzťahu k celému vyšetrovanému prípadu bez akejkoľvek predpojatosti.²⁵⁹

Humánnosť v práci vyšetrovateľov znamená, že zákon im určuje voľbu takých metód a prostriedkov, ktoré čo najmenšou mierou a s najmenším rizikom predpokladajú ujmu na právach a oprávnených záujmoch všetkých zúčastnených, teda aj objektov oprávneného zásahu. Plnenie tejto zásady závisí od morálnych vlastností, profesijnej i profesionálnej pripravenosti a vybavenosti policajtov, schopnosti rýchlo a správne zhodnotiť situáciu a voľiť adekvátny postup, metódy a prostriedky.²⁶⁰

²⁵⁹ VAJZER, L., VIKTORYOVÁ, J.: *Vyšetrovanie domáceho násillia v Slovenskej republike*. Bratislava : Akadémia PZ, 2015, s. 59.

²⁶⁰ VIKTORYOVÁ, J. – PAŽÍTKA, J.: *Etika vyšetrovania*. Bratislava : Akadémia PZ, 2003, s. 36 – 39.

Etické aspekty, ktoré bezprostredne súvisia s obeťou domáceho násillia môžeme zhrnúť v nasledovnom poradí:

- zásadovosť – neustále uprednostňovanie principiálnych nárokov svojej profesie pred sklonmi k rutine, pohodlnosti a pod.,
- zodpovednosť – organizácia a plánovanie postupu vyšetrovania,
- zdvorilosť – celková kultúra správania a konania, korektnosť a serióznosť,
- česťnosť – vyšetrovateľ musí byť oddaný svojej profesii, verný svojim povinnostiam,
- pravdovravnosť – vyšetrovateľ nesmie využívať vo svojej práci nezákonné klamstvo, úskoky a lži,
- spravodlivosť – dodržiavanie podmienok zákonného uplatňovania práva v danom prípade,
- kompetentnosť – musí sledovať aktuálne zmeny právnych predpisov a musí sa vedieť adekvátne rozhodovať,
- nestrannosť – vyšetrovateľ musí postupovať výlučne na základe faktov a získaných skutočností, bez akéhokoľvek ovplyvňovania, zastrašovania, nátlaku,
- humanita – musí voliť také metódy a prostriedky, ktoré čo najmenšou mierou zasahujú do práv všetkých osôb zúčastnených na vyšetrovaní.²⁶¹

Pri dokazovaní a osobitne vo výsluchovej praxi je potrebné vnímať a zohľadniť, že obeť kriminality môžu zažívať stratu sebadôvery a schopnosti ochrániť seba a svojich blízkych alebo môžu trpieť úzkosťou a strachom z opakovanej viktimizácie v budúcnosti. Strach môže viesť obeť k zmene ich normálneho správania. Obete sa môžu zdržiavať doma zo strachu z budúceho útoku, môžu sa zamknúť vo svojich domovoch, aby sa ochránili, môžu sa vyhýbať stretnutiam s ľuďmi, nedostavovať sa na predvolania, pretože sú presvedčení, že budú viktimizovaní, alebo môžu zbytočne míňať peniaze na bezpečnostné zariadenia alebo zbrane na svoju obranu a podobne. Toto všetko môže ovplyvniť priebeh a kvalitu dokazovania a postaviť obeť do pozície nevierohodnej osoby.²⁶²

Týchto skutočností si musí byť vyšetrovateľ vedomý a snažiť sa zo svojej pozície uľahčiť nadviazanie a rozvíjanie kontaktu s obeťou domáceho násillia

²⁶¹ NESVADBA, P.: *Policajná etika*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 268 – 269.

²⁶² HOLOMEK, J.: *Viktimológia*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 90.

v rámci svojej výsluchovej praxe a pri realizácii konkrétnych vyšetrovacích úkonov a opatrení.²⁶³ Túto situáciu mu zjednoduší využitie nasledovných postojov:

- prijímať osobnosť vypočúvaného – osobitne obeť domáceho násilia bez vytvorenia si predchádzajúceho odsudzujúceho hodnotenia,
- empaticky chápať zmysel toho, čo vypočúvaný – obeť domáceho násilia veľakrát nezreteľne, zmätene, či zložito oznamuje,
- svoje porozumenie pre vypočúvaného a pochopenie prežívania jeho emocionálnych prejavov a reakcií mu vhodným a profesionálnym spôsobom spätne prejavovať.

Celková atmosféra, ktorá sa vytvorila v priebehu výsluchu medzi vypočúvaným a vypočúvajúcim významným spôsobom vplýva na jeho priebeh, ako aj na jeho výsledok, ktorým je kvalita výsluchu a jeho dôkazná hodnota.

„Dobrá atmosféra“ pôsobí priaznivo na udržiavanie toku komunikácie, a tým aj na získanie dôkazných informácií, ďalej na formovanie výpovede, t. j. na psychické procesy, ktorých produktom je výpoveď, na zníženie výskytu pamäťových chýb a skreslení, ako aj na ochotu vypovedať úplne a pravdivo.²⁶⁴

Obeť domáceho násilia je v ťažkej životnej situácii. Veľmi citlivo vníma nielen spravodlivosť trestného konania, ale aj jeho etický a humánny rozmer. V týchto súvislostiach dokazovanie trestnej činnosti nemožno vnímať len ako procesnú činnosť v zmysle zákonných ustanovení, ale aj ako schopnosť zaobchádzať s obeťami tejto trestnej činnosti a ochotu pomôcť im a to poskytnutím práva na odbornú pomoc, na informácie, na ochranu pred hroziacim či pretrvávajúcim nebezpečenstvom, na ochranu súkromia, na ochranu pred druhotnou ujou a na peňažnú pomoc.

Pomoc obetiam domáceho násilia predstavuje dôležitý etický prvok, ktorý sa následne premieňa do hodnovernosti a právnej relevantnosti vykonaných dôkazov. Môže ísť o laickú pomoc, prostredníctvom ktorej dochádza k spracovaniu pocitov viny, k normalizácii následkov viktimizácie, obnove pocitu bezpečia a schopnosti dôverovať, k podpore vyjadrovania emócií, obnove viery vo vlastné schopnosti a k hľadaniu riešení, ako vzniknuté problémy prekonať. Všetky tieto skutočnosti môžu mať výrazný dopad na postoj obeť k orgánom činným v trestnom konaní a na jej ochote vypovedať úplne a bez predstieraní.

²⁶³ VAJZER, L., VIKTORYOVÁ, J.: *Vyšetrovanie domáceho násilia v Slovenskej republike*. Bratislava : Akadémia PZ, 2015, s. 53 – 57.

²⁶⁴ NESVADBA, P.: *Policijná etika*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 279.

Odborná právna pomoc spočíva v zabezpečení práva na informácie, práva na aktívnu účasť v trestnom konaní a práva na náhradu škody a kompenzáciu.

Obet domáceho násillia prichádza do prvého kontaktu s orgánmi polície, či na výsluch v zložitom rozporení, neraz zmätená, vystrašená, neistá, trpiaca sociálnou ujmou, ktorá spočíva v tom, že obeť sa často stretávajú so sociálnou izoláciou a zmarením ich úsillia vyrovnať sa s touto svojou skúsenosťou, zatiaľ čo súčasne čelia aj existenciálnej izolácii. Okolie môže prejavovať lútosť alebo empatiu, nemôže však poprieť, že sa udalosť stala. Na druhej strane môže okolie, ale aj orgány polície „obviňovať“ obeť bagatelizovaním udalosti alebo zanechaním obeť v jej utrpení, neposkytnúť jej morálnu či etickú oporu, pristupovať k nej ako k „prípadu“ bez vnímania jej stavu. Neprofesionálnym prístupom sa môže výnimocne stať, že orgán činný v trestnom konaní nahovára obeť čo má cítiť, čo si má myslieť, dáva jej za vinu danú situáciu a očakáva, že sa bude správať podľa predstavy vypočúvaného. Takýto prístup zo zákonného, ale najmä morálneho a etického hľadiska je neprípustný a negatívne by vplýval na dôkaznú situáciu v konkrétnom prípade.²⁶⁵

Vo výsluchovej praxi môže v niektorých ojedinelých prípadoch dochádzať k narušeniu etických a zákonných pravidiel vedenia výsluchu, k tzv. deformovanému priebehu výsluchu. Tento jav nie je možné zovšeobecňovať, je výsostne subjektívnym a ojedinelým stavom, je však potrebné ho poznať a reagovať na jeho prípadný výskyt v náročnej vyšetrovateľskej praxi.

Deformáciu výsluchu spôsobujú najmä tieto motívy:

- existencia pocitu izolácie obeť,
- nesprávne chápanie pozície vyšetrovateľa v konaní, jej preceňovanie na úkor obeť, vytvorenie nespravodlivej asymetrie v interakcii medzi vyšetrovateľom a obeťou,
- neetické a agresívne presadzovanie svojho názoru a postoja zo strany vyšetrovateľa,
- dominancia „úradnej moci“, moralizovanie, obviňovanie a vyvolávanie konfliktov s obeťou, neprejavovanie dôvery, neustále prerušovanie výpovede, kladenie otázok „prečo“, bez zjavného dôvodu, konanie s nádychom arogancie, zastrašovanie vypočúvaného nepodloženými tvrdeniami, vyzývanie obeť

²⁶⁵ HOLOMEK, J.: *Viktimológia*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 61, 85 – 88.

domáceho násilia, aby dokázala svoje tvrdenia (použitie takýchto metód je aj v „dobrej viere“ neprípustné),

- sympatie alebo antipatie voči vypočúvanému, ich zdôrazňovanie počas vedenia výsluchu,
- malá alebo žiadna empatia vypočúvajúceho,
- ovplyvnenie konania vypočúvajúceho predsudkami, vytvorenie si vlastnej pravdy v prípade, pridržovanie sa len jednej verzie prípadu, vopred danej konštrukcie vývoja dôkaznej situácie bez ohľadu na reálny stav a pod.²⁶⁶

Do kvality výsluchu môže výrazne zasiahnuť aj tzv. situačne podmienená vzájomná sociálna závislosť medzi vypočúvaným a vypočúvajúcim, ktorá sa môže prejavovať ako:

- potreba vypočúvajúceho získať od obete domáceho násilia právne relevantné informácie aj za cenu jej možného ovplyvňovania pomocou právnych, kriminalistických a psychologických prostriedkov a postupov, ktoré má vypočúvajúci k dispozícii počas výsluchovej interakcie,
- právo vypočúvaného poskytnúť alebo neposkytnúť požadované informácie a dôkazy,
- povinnosť strpieť zákonné povinnosti a obmedzenia.

Vo výsluchovej praxi sa stretávajú dve protichodné tendencie, a to tendencia k presadzovaniu moci s tendenciou poskytovania podpory pri výsluchu.²⁶⁷

Hlavnou zásadou prístupu k obeti domáceho násilia je konštatovanie, že obeť nie je páchatel.

Ďalej je nutné mať na pamäti, že je dôležité:

- Nadviazať kontakt s obeťou domáceho násilia. Obeť sa cíti neistá, zmätená, môže reagovať najrôznejšími psychickými obrannými mechanizmami. Preto sa musíme najprv snažiť získať jej dôveru. Neobmedzujeme sa na strohé kladenie otázok, zisťovanie skutkového stavu, snažíme sa prostredníctvom správne volených slov získať si dôveru obete.
- Musíme si byť vedomý toho, že obeť veľmi pozorne sleduje a citlivo reaguje na všetky zložky nášho správania a má tendenciu reagovať precitlivo.

²⁶⁶ NESVADBA, P.: Policajná etika. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 275 – 276.

²⁶⁷ NESVADBA, P.: Policajná etika. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 277.

-
- Pokiaľ sa obeť rozhodne vypovedať, počúvame ju. Neprejavujeme netrpezlivosť, snažíme sa ju neprerušovať, nedopovedáme za ňu načaté vety, nezpochybňujeme jej tvrdenia atď. Vypočutie si obete domáceho násillia jej pomáha prekonať prekážky v komunikácii, uzavretosť a nedôveru.
 - Dbáme na vyváženosť a prirodzenosť oboch zložiek komunikácie, tak jej neverbálnej ako aj verbálnej časti.
 - Obete domáceho násillia majú často pocit, že slúžia len ako zdroj informácií pre orgány činné v trestnom konaní a políciu všeobecne, preto je potrebné obeti zrozumiteľne vysvetliť dôvody, ktoré nás vedú k zvolenému postupu. Nepredstierame, neklameme, hovoríme obeti pravdu, aj vtedy, keď je jej nepríjemná.
 - Pokúšame sa vcítiť do situácie obete, rešpektujeme jej správanie, nepoučujeme ju o jej živote, neprejavujeme údiv, netrpezlivosť a pod. Uvedomujeme si, že rozrušený človek neverí, že mu druhý chce pomôcť. Pochybuje o jeho úprimnosti, otvorenosti a ochote k pomoci.
 - Ak obeť domáceho násillia žiada informácie, snažíme sa jej vyhovieť, alebo jej pomôcť informácie čo najskôr získať. Pokiaľ jej aktuálne nemôžeme vyhovieť, snažíme sa vyvarovať radikálnemu a hlavne neodôvodnenému odmietnutiu.

Z výsluchovej praxe vyplynuli najčastejšie chyby, ktorých sa je možné pred a počas výsluchu dopustiť a ktoré výrazne negatívne môžu ovplyvniť dôkaznú hodnotu a úplnosť poskytnutých dôkazných informácií.

Zo správania druhých policajtov, orgánov činných v trestnom konaní atď. môže mať obeť domáceho násillia pocit, že je vnímaná len ako dôkazný prostriedok, cíti sa izolovaná, nútená v priebehu trestného konania len vyčkávať, má dojem, že sú jej upierané jej práva. Priebeh výsluchu môže výrazne ovplyvniť používanie špekulatívnych a zraňujúcich poznámok. Rovnako tomu môže byť aj v prípade ak vypočúvajúci dáva najavo svoju netrpezlivosť, nepokoj, časový stres a pod. Ďalej je to naliehanie na obeť, vyvíjanie tlaku, uvádzanie ju do stavu tiesne spojené aj s neosobným správaním. Na druhej strane negatívne môže pôsobiť aj predstieranie, že sa vlastne nič nestalo, alebo naopak zveličovanie situácie a jej možných následkov, dehonestácia a zosmiešňovanie obete, bagatelizovanie toho čo obeť prežila, obviňovanie obete domáceho násillia, že si všetko

len vymyslela, že klame, aj keď k takému podozreniu nie sú žiadne relevantné podklady.²⁶⁸

Vyhodnotenie názorov respondentov vyplývajúcich z ankety, ktorá bola vykonaná k problematike domáceho násilia na Akadémii Policajného zboru v Bratislave

Autori zrealizovali anketu k problematike obetí domáceho násilia na vzorke 61 respondentov, študentov 3. ročníka bakalárskeho denného štúdia na Akadémii Policajného zboru v Bratislave. Respondentom bolo položených sedem anketových otázok. Odpovede sa stali súčasťou vedeckého textu o komunikácii s obeťami domáceho násilia v procese vyšetrovania. Vo výsledkoch prieskumu uvádzame najčastejšie sa opakujúce odpovede študentov, vždy k príslušnej otázke. Študenti v prieskume vyjadrili svoje názory a postrehy, ktoré nadobudli počas svojho vysokoškolského štúdia, ako aj osobné a subjektívne stanoviská, ktoré sú odrazom ich poznania z absolvovaných odborných stáží špecializácie vyšetrovanie, preto majú relevantnú výpovednú hodnotu a je možné z nich odvzduchať závery a odporúčania.²⁶⁹

Anketová otázka č. 1: *V rámci výučby na Akadémii Policajného zboru v Bratislave ste sa už stretli s problematikou domáceho násilia, resp. násilia páchaného na ženách? Uvedte konkrétne, na ktorých predmetoch.*

S problematikou domáceho násilia, resp. násilia páchaného na ženách sa počas ich štúdia nestretlo sedem respondentov. Domnievali sa, že malo ísť o samostatný predmet. Naopak 54 respondentov má poznatky o danej problematike z rôznych predmetov, ktoré im boli prednášané, a na ktorých sa zúčastnili v rámci seminárov a cvičení.

²⁶⁸ SOCHUREK, J., – SLUKOVÁ, K. a kol.: *Úvod do viktimológie pre pomáhajúce profesie*. Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2013, s. 60 – 61.

²⁶⁹ Otázky v anketе boli inšpirované výstupom autorov OČENÁŠOVÁ, Z., MURDZA, K., VAJZER, L., SABOLOVÁ, I.: Mapovanie postupov a postojov vyšetrovateľov PZ v prípadoch násilia páchaného na ženách. Projekt Koordinačno – metodického centra pre rodovo podmienené a domáce násilie bol realizovaný v rámci programu SK09: Domáce a rodovo podmienené násilie. Prijímateľom grantu bolo Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, ktorého Odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí MPSVR SR bol odborným garantom a hlavným koordinátorom projektu. Výstup z výsledkov dotazníka je uložený v Knižnici Akadémie PZ v Bratislave.

Vo všetkých kladných odpovediach sa s témou domáceho násilia zaoberali vo výučbe kriminológie. Dvaja respondenti bližšie uviedli, že sa o téme dozvedeli na prednáške kriminológie, jedna respondentka spracovala na danú tému svojzu záverečnú prácu.

Z ďalších predmetov, ktoré sa venovali problematike domáceho násilia respondenti uviedli psychológiu, trestné právo, poriadkovú políciu, kriminalistiku, kriminálnu políciu, anglický jazyk, nemecký jazyk, vyšetrovanie, sociálnu komunikáciu, hraničnú a cudzineckú políciu. Vo svojich odpovediach zdôrazňovali, že informácie boli zaujímavé a pútavé. Preto by uvítali aj samostatný predmet. Predmetný postreh študentov je hodný osobitného zreteľa. Zaujímavá je odpoveď o prednáške hosťujúceho lektora v anglickom jazyku, ktorý prednášal o svojich poznatkoch s odhaľovaním domáceho násilia v anglo-americkom právnom systéme.

Anketová otázka č. 2: *Domnievate sa, že pre Vašu ďalšiu profesionálnu prax (napr. policajnú) budú získané poznatky o spôsoboch páchania domáceho násilia dostatočné? V akých oblastiach si uvedomujete svoje rezervy?*

V rámci bakalárskeho štúdia sa majú študenti oboznámiť s teoretickým, pojmovým, metodologickým, právnym základom problematiky domáceho násilia, v takom rozsahu, aby boli schopní v magisterskom štúdiu riešiť modelové prípady z odhaľovania, dokazovania a vyšetrovania trestných činov súvisiacich s domácim násilím. Cieľom ankety bolo zistiť, či si študenti uvedomujú dôležitosť získania teoretických poznatkov, ktorých precízne zvládnutie ich privedie k aplikačnej praxi. Alebo či preferujú prax bez poznania a osvojenia si teórie.

Informácie o problematike domáceho násilia za dostatočné považuje 44 respondentov z opýtaných. Zaujať postoj k danej otázke nevedelo 8 respondentov a zvyšných 9 respondentov si uvedomuje, že pre ich budúcu profesionálnu prax budú potrebovať ďalšie skúsenosti a rozširovanie doterajších znalostí. Zdôraznili potrebu ďalšieho vzdelávania. Konkrétne uviedli v individuálnych odpovediach:

- vždy sa je potrebné zlepšovať, domnievam sa, že prax je najlepšia učiteľ,
- nedostatky vidím v rozpracovaní indikátorov násilia v praxi a vo vlastnom realizovanom dokazovaní,
- je nutné prepojiť štúdium s praxou,
- aj v teoretickej príprave by som uvítal rozsiahlejšiu praktickú prípravu, aj

- keď si uvedomujem, že odhaľovanie a vyšetrovanie domáceho násillia sa bude prednášať v magisterskom štúdiu,
- je potrebné získať skúsenosti z praxe,
 - nedostatky si uvedomujem v aplikačnej praxi.

Študenti vo svojich odpovediach sú konštruktívni a sebakritickí.

K rezervám sa konkrétne vyjadrili traja respondenti, ktorí sa zhodli na obsahu svojich odpovedí, pričom rezervy vidia:

- v odhaľovaní a dokazovaní trestných činov súvisiacich s domácim násillím,
- v spôsobe komunikácie s obeťou tohto druhu kriminality, aby nepocítovala strach svedčiť.

Respondenti veľmi reálne vnímajú možné rezervy v téme domáceho násillia a majú snahu o ich odstraňovanie. Téma ich zaujíma a majú vôľu sa o nej dozvedieť čo najviac.

Anketová otázka č. 3: *V akej oblasti je rozsah Vašich poznatkov komplexnejší – v teoretickej oblasti poznávania aspektov domáceho násillia alebo v oblasti špecifických procesných postupov, metód a techník osvojených počas odbornej praxe?*

Komplexnejší rozsah vedomostí z problematiky domáceho násillia, resp. násillia páchaného na ženách pociťujú respondenti v teoretickej oblasti. Dvaja respondenti sa k otázke nevyjadrili. Viac ako polovica opýtaných sa domnieva, že odborná prax v rámci ich špecializácie im poskytla primeraný rozsah informácií aj z oblasti špecifických procesných postupov, metód a techník.

Anketová otázka č. 4: *Ako by mal byť podľa Vašich poznatkov a skúseností vedený výsluch poškodenej v prípade domáceho násillia?*

Respondenti na základe ich znalostí a skúseností navrhujú, aby pri výsluchu poškodenej v prípade domáceho násillia boli dodržané nasledovné odporúčania:

- vedenie výsluchu v pokojnej atmosfére,
- ponechať vypočúvanej osobe dostatok času k vlastnej výpovedi,
- vedenie výsluchu citlivým spôsobom, vypočúvajúcim by mala byť osoba rovnakého pohlavia ako obeť,
- ak si to situácia vyžaduje, prizvanie psychológa,
- vypočúvajúci by mal byť opatrný vo svojich vyjadreniach voči obeti, nezľahčovať situáciu, nevysmievať sa jej, neodsudzovať ju,
- viesť výsluch v špeciálnej výsluchovej miestnosti,

-
- pristupovať individuálne ku každému prípadu, pochopiť, vcítiť sa do situácie obete,
 - vedenie výsluchu primeraným spôsobom, najprv monológ poškodenej, potom dialóg formou kladenia otázok,
 - vedenie výsluchu v prostredí, kde sa bude obeť cítiť bezpečne,
 - výsluch by sa nemal bezdôvodne opakovať, aby sa obeť zbytočne netraumatovala,
 - ponúknuť obeti pomoc, nenútiť ju k výpovedi,
 - prihliadnuť na psychický stav obete,
 - výsluch viesť neformálne, formou rozhovoru.

Anketová otázka č. 5: *Aký by mohol byť podľa Vás akceptovateľný dôvod opakovania výsluchu poškodenej v prípade domáceho násillia?*

Respondenti uviedli niekoľko alternatív, kedy by bolo podľa ich názoru opakovanie výsluchu poškodenej v prípade domáceho násillia bolo akceptovateľné. Ide o tieto situácie:

- ak existujú vo výpovediach podstatné rozpory,
- ak je dôvodný predpoklad (podložený dôkazmi), že poškodená vypovedala nepravdu,
- v prípade, ak bola obeť pri prvotnom výsluchu v takej traume, že nedokázala vypovedať a až s odstupom času sa spamätala a spomenula si na jednotlivé aspekty priebehu skutkového deja,
- výsluch obete by sa mal opakovať len veľmi ojedinele, v závislosti od individuálnych okolností prípadu,
- ak by sa zistili nové okolnosti, o ktorých sa poškodená nezmienila, a tie by mohli mať podstatnú dôkaznú hodnotu pri usvedčení páchatela,
- ak poškodená zo strachu pred opakovaným násillím zo strany páchatela vypovedala nepravdivo alebo neúplne, či zamlčala podstatné okolnosti,
- ak by nastalo ďalšie fyzické napadnutie obete,
- ak obeť nemohla vypovedať z dôvodu zlého zdravotného stavu,
- sama sa dostavila doplniť svoju výpoveď.

Desať z opýtaných respondentov zastáva názor, že výsluch poškodenej v prípade preukázaného domáceho násillia by sa nemal opakovať.

Anketová otázka č. 6: *Podľa Vášho názoru je vhodné realizovať konfrontáciu medzi poškodenou a obvineným v prípade domáceho násilia? V akých prípadoch?*

Respondenti vo svojich odpovediach pripúšťajú možnosť realizovať konfrontáciu medzi poškodenou a obvineným v prípade domáceho násilia len vo veľmi ojedinelých prípadoch. Túto možnosť pripúšťajú ako krajné riešenie a to len v prípadoch:

- ak nie je možné iným spôsobom odstrániť rozpory,
- ak ide o poškodenú, ktorá je psychicky vyrovnaná a takúto formu dôkazného prostriedku odporúča aj psychológ, resp. až psychiater,
- ak nebude tento úkon predstavovať pre obeť prípadné následné nebezpečenstvo zo strany obvineného,
- ak sa poškodená páchatela už nebojí,
- ak s tým obeť súhlasí a chce byť konfrontovaná,
- ak je predpoklad, že poškodená klame.

Rozhodné nie tomuto dôkaznému prostriedku povedalo až 27 respondentov z opýtaných. Podľa ich názoru obeť by bola opätovne vystavená strachu, bezmocnosti a možnej psychickej ujme.

Anketová otázka č. 7: *Domnievate sa, že by mal výsluch poškodenej v prípadoch domáceho násilia prebiehať v špeciálnej výsluchovej miestnosti a aj za prítomnosti ženy vyšetrovatelky?*

Všetci respondenti sa vyjadrili, že by bolo vhodné, aby výsluch prebiehal v špecializovanej výsluchovej miestnosti alebo aspoň v miestnosti bez rušivých vplyvov a za účasti vypočúvajúcej, čo by podľa ich mienky obeť upokojilo a na-dobudla by pocit bezpečia a motivovalo by ju to k spontánnej výpovedi.

Záver

Úlohou katedry vyšetrovania je sprostredkovať zo záverov vlastného výskumu, ako aj z uznávaných odborných zdrojov študentom a záujemcom z praxe najnovšie poznatky o odhaľovaní, dokazovaní a vyšetrovaní trestných činov domáceho násilia. Názory renomovaných odborníkov, ktoré sú zosumarizované v prvej časti tohto príspevku sa prelínajú s odpoveďami respondentov – študentov Akadémie Policajného zboru v Bratislave. Je potešujúce, že ich postoje a stanoviská sú nielen odborne podložené, ale majú aj ľudský rozmer. Odpovede študentov na anketové otázky k problematike domáceho násilia sú zárukou zákonného, spravodlivého a efektívneho dokazovania a vyšetrovania tejto trestnej činnosti.

Použitá literatúra:

- HOLOMEK, J.: Viktimológia. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 166 s. ISBN 978-80-7380-446-6.
- NESVADBA, P.: Policajná etika. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 320 s. ISBN 978-80-7380-195-3.
- SOCHUREK, J., – SLUKOVÁ, K. a kol.: *Úvod do viktimológie pre pomáhajúce profesie*. Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2013. ISBN 978-80-7372-951-6.
- VAJZER, L., VIKTORYOVÁ, J.: *Vyšetrovanie domáceho násilia v Slovenskej republike*. Bratislava : Akadémia PZ, 2015, 127 s. ISBN 978-80-8054-638-0.
- VIKTORYOVÁ, J. A kol.: *Teória a prax dokazovania vo vyšetrovaní*. Bratislava : Akadémia PZ, 2001, 354 s. ISBN 80-8054-201-5.
- VIKTORYOVÁ, J. - PAŽÍTKA, J.: *Etika vyšetrovania*. Bratislava : Akadémia PZ, 2003, 119 s. ISBN 80-8054-286-4.

Paradigma domáceho násilia –znalecký súhrn

Domestic violence paradigm - expert's summary

Mgr. PhDr. Andrej Franek

Abstrakt:

Autor zo svojej znaleckej praxe analyzuje prípady domáceho násilia v regiónoch Slovenska: Kysuce, Orava, Horné a Stredné Považie. Tu je 90 % násilia na báze alkoholizmu páchatelov. Navrhuje kriminologické riešenia v dvoch inštitútoch. Prvý – znovuočistenie protialkoholických záchytných staníc t.z. nárazníkovú zónu voči agresivite páchatela v domácom prostredí. Druhý – vyplácanie náhradnej mzdy poškodenej manželke (60 % mzdy väzneného obvineného manžela), čo predstavuje účinnú prevenciu, aby kauzy násilnej trestnej činnosti, neprechádzali do kauzy hospodárskej a neskôr aj do popierania trestného oznámenia zo strany poškodenej manželky, nakoľko páchatel bol jediný finančný zdroj rodiny. Stručne približuje typy oznamovateľov, páchatelov a obetí domáceho násilia. Definuje termín „anjelské listy z väzenia“ obvinených z trestného činu týrania. Zavádza nový termín „syndróm cigánskeho ostrakizmu“. Cigánky, príbuzné ovdovelej bielej ženy (tzv. Gádzovky) na báze rodového atavizmu, týrajú a vyženú zo svojej minority vdovu po cigánskom manželovi. Autor to považuje za privilegovaný trestný čin v cigánskom etniku. Cigáni sú k tejto vdove indolentní.

Abstract:

The author analyses cases of domestic violence from expert's perspective in following slovak regions: Kysuce, Orava, Upper and Middle Považie. 90 % of violence is based on perpetrators' alcoholism. Criminological solutions are suggested in the form of two institutions. First solution is reopening of drunk tanks, i.e. creating a buffer zone for aggressive domestic violence perpetrator. Second suggested solution is giving 60 % of husband's wage to his aggrieved wife. Author suggests taking this action in order to prevent violent criminal causes becoming economic causes. Suggested measure could also prevent financial dependancy of aggrieved wife on her husband and therefore her denying filing a criminal complaint against her husband. Author offers a brief typology of perpetrators, victims of domestic violence and people reporting crime. The term

„angelic letters from prison“ is defined. New term „Roma ostracism syndrome“ is suggested. A white woman is bullied and casted out from the minority by Roma women, related to a husband. Author perceives this as a privileged criminal act in Roma ethnic group.

Kľúčové slová: domáce násilie. Alkoholizmus. Protialkoholická záchytná stanica. Náhradná mzda za obvineného manžela. Typy páchatelov a poškodených osôb. Anjelské listy z väzenia. Syndróm cigánskeho ostrakizmu.

Key words: domestic violence. Alcoholism. Drunk tank. Compensatory wage. Typology of aggrieved person and perpetrators. Angelic letters from prison. Roma ostracism syndrome.

Už obligatórne začíname naše prednášky na túto tému povzdychom, že radšej dve vraždy ako jednu nejasnú týračku. V prípade vraždy máme množstvo markantov, foto dokumentácie a sumu svedeckých výpovedí a znaleckých posudkov.

V prípade trestného činu týrania v zmysle § 208 TZ často máme tvrdenie proti tvrdeniu, a navyše retroaktívne tvrdenia o fyzickom násilí. Ako to objektivizovať? Ani zákon nemá platiť retroaktívne, čo potom skutková podstata tvrdená poškodenou osobou?

Podávame znalecké posudky na teritóriu Oravy, Kysúc, Horného a Stredného Považia a je našou snahou priblížiť vám naše skúsenosti z uvedených regiónov.

Prvým kriminogénnym faktorom v oblasti domáceho násilia je tu **alkohol**. Dovoľme si tvrdiť že tvorí približne 90 % a viac percent týrania, či už v zmysle psychickom alebo fyzickom. V procese vývinu jedno prechádza v druhé.

Ak by bola zachovaná štruktúra a **sieť protialkoholických záchytných staníc**, tzv. záchytiek, (používal sa aj pracovný termín izba opilcov) v rámci tzv. boja proti alkoholizmu, mali by sme množstvo potencionálnych páchatelov, resp. obvinených z trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby zadržaných v tzv. nárazníkovom pásme – na záchytke.

Opilec by nedošiel domov, jeho vyčíňanie by na záchytke vedeli spacificikovať a predišlo by sa tým týraniu blízkych osôb. Bohužiaľ, máme takú demokraciu, že už ani alkoholicy nepijú, len nadužívajú alkohol. Odmietajú liečbu. Ba čo viac, posielajú na liečbu svoje vlastné utrápené manželky. Kde sú tie časy nútenej PAL (protialkoholicej liečby)? Aspoň bol v rodine na čas pokoj.

Často sa plynutím času kauza násilia, týrania, mení na kauzu hospodársku. Obvinený manžel, rodič bol jediný zdroj financií. Jeho vzatím do vyšetrovacej väzby, financie rodine jednoducho dôjdu. Toto by malo byť riešené zo strany štátu podobne, ako náhradné výživné. Sme toho názoru, že okamihom vzatia obvineného manžela do vyšetrovacej väzby, by **rodina mala dostávať od štátu 60 % hrubej mzdy obvineného manžela.**

Sme presvedčení, že by to ovplyvnilo počet pokusov o „stiahnutie obvinení“ zo strany poškodených manželiek, čo je v praxi občasým javom. Manželky menia svoje prvé výpovede a trestné oznámenia s tým, „že to tak nemysleli, že to až tak hrozné nebolo“, a podobne. Niekedy dochádza k obranným mechanizmom v zmysle popierania a vytesnenia.

Do určitej sú tieto poškodené ženy plynutím času aj pod istým tlakom blízkeho príbuzenstva, lebo „to ona ho nechala zavrieť“... bohužiaľ aj taký je kolorit vidieka.

Nedávno sme posudzovali stredoškolskú profesorku, ktorá sa síce úradne rozviedla, ale psychologicky nie. Obvinený a rozvedený manžel ju finančne zruinoval na báze alkoholizmu a gamblerstva. Po niekoľkých mesiacoch sa začína trápiť, že deti nebudú mať, a poznať otca. Zrazu si na nič nepamätá, nevie si na to spomenúť prípadne, že to až také hrozné nebolo, že to tak nemyslela, pričom v znaleckom vyšetrení má subtesty pamäti v osobnej norme. Bývalého manžela navštevuje vo väznici, dáva mu vreckové, odpovedá na jeho listy.

Občas žiadame poškodené ženy, aby nám priniesli korešpondenciu obvineného manžela z väzenia. Obsah listov jedna kritická žena dokonale vystihla slovami: „Keby som ho nepoznala, tak keď čítate tieto listy od neho, budete si myslieť, že polícia zavrata anjela - sú to anjelské listy.“

Na Slovenskej psychiatrickej konferencii v Trnave sme predniesli referát na tému „**Anjelské listy z väzenia obvinených z trestného činu týrania**“. V týchto listoch neexistuje žiadne sebaspytovanie ani sebakritika obvineného, len samé sladké vyznania lásky, túžba po rodine, slobode a nič viac. Samotný skutok pre obvineného akoby ani neexistoval.

Pár viet na tému rôznych organizácií na ochranu týraných žien. Zamestnanci týchto zariadení vychádzajú z dôvery ku klientke, teda k tomu, čo im klientka povie. My nie. Pri znaleckom posúdení vychádzame z komparácie údajov o poškodenej žene z vyšetrovacieho spisu, z anamnézy poškodenej ženy a znaleckého vyšetrenia. To je podstatný rozdiel. **Dôvera versus komparácia.** Naši

profesori a docenti nás učili, že dobre odobratá anamnéza je 80 % diagnózy, teda budúceho záveru, či sa jedná o týranú osobu alebo nie. Často krát to nie je jednoduché. Potom nasledujú psychologické testy, z ktorých vieme usúdiť, či vyšetovaná osoba je v chronickom interpersonálnom konflikte. Má zážitky strachu na psychogénnom podklade. Je psychotrumatizovaná v blízkom rodinnom prostredí, v zmysle tzv. vedľajších fenoménov v protokole. Samotná špecifická metodika na určenie a zmeranie domáceho násillia asi neexistuje.

Na forenznej pamäti musíme mať, že existujú aj **falošné obvinenia**, ktoré sa veľmi dobre hodia v období rozvodu alebo v období po rozvode a patria do **kategórie tzv. rozvodových jedov**.

Dávnejšie sme tak sami „naleteli“ jednej poškodenej inžinierke a podali sme predčasne znalecký posudok. Neskôr, podozrivý manžel navrhol vypočuť 13 svedkov vo vyšetrovanej veci. Stalo sa. Posudok sme museli zmeniť. Vyšetovaná vec bola úplne iná. Preto máme **poučenie**, že znalecký posudok máme podávať na konci vyšetrovania a nie na začiatku.

Niekoľko viet na tému, kto podáva tieto trestné oznámenia. Len na ilustráciu uvádzame, že sme vypracovali znalecké posudky, keď trestné oznámenie podal veliteľ policajnej motohliadky, anonym, primár detského oddelenia, či vyšší dôstojník Krajského riaditeľstva PZ. V posledných dvoch prípadoch sa znalecky týranie nepreukázalo.

Ako kuriozitu falošného obvinenia sme mali niekoľko hysterických žien, ale aj muža, ktorí takto riešili manželský debakel. V poslednom prípade išlo o pasívnu formu HY a tzv. týraná žena nechala dokonca sledovať znalca dvoma detektívmi, ktorí boli aj fotografmi a podala po podaní posudku na znalca sťažnosť. Skutočne týraná žena si nenajíma detektívov na sledovanie znalca. Sapianti sat!

K paradigme domáceho násillia, týrania, patria aj seniori. Je to najsmutnejšia kategória posudzovaných osôb. **Geront sa nedokáže brániť vlastnému potomkovi**. Naviac, je ešte vydieraný finančne a ináč.

V našej praxi sme mali sa stretli s dvoma mužmi, ktorí boli týraní, ale pôvodne boli obvinení, že oni týrajú. Osobnostne odpovedali Plzákovmu typu muža s tromi S – slušný, solidný a slabý.

Ešte niekoľko myšlienok k výskumu v oblasti domáceho násillia. K domácejmu násilliu patrí nebezpečné vyhrážanie, ublíženie na zdraví, nebezpečné prenasledovanie, hrubý nátlak a iné. Musíme poznamenať, že **týranie osoby blízkej a zverenej je právnický termín**. To nie je ani psychologický a ani psychiatrický

pojem. Neexistuje ani ako diagnóza, nie je ani vo Svetovej zdravotníckej organizácii, klasifikácii Duševných porúch a porúch chovania tzv. MKN – 10.

Právo je zaujímavá veda najmä tým, že **nepozná experiment**. Nemôžeme za ten istý trestný čin jedného obesiť a druhého nie. Nemáme výskumný právnický ústav. **Právo je taxatívna veda**. Za jeden trestný čin máte taký trest, a za iný trestný čin, iný trest. Proste taxa. Preto máme zmiešané pocity, keď čítame problematiku výskumov v oblasti týrania.

Z našich skúseností môžeme konštatovať, že trestný čin týrania má svoju dynamiku a odohráva sa vždy v istej interakcii najmenej dvoch osôb. Mali sme posudky, keď sme posudzovali naraz až päť osôb. Jednu dospelú osobu – matku a štyri maloleté deti. Väčšinou je týranie na pozadí alkoholizmu, čo sme už v úvode referátu spomenuli.

Celá problematika alkoholizmu a z toho plynúceho domáceho násilia, psychického a fyzického týrania má svoju pomerne presnú dynamiku a eskaláciu. Plynutím času sa prejavy agresivity a vulgarity stupňujú. **Teror a horor alkoholika narastá** a súčasne klesá jeho sebakritika a tolerancia k droge – alkoholu.

Keď chcete posudzovať vyššie uvedenú problematiku musíte ovládať nielen problematiku domáceho násilia, ale aj celkovú fenomenológiu alkoholizmu. Jednotlivé typy a druhy. V našej praxi sa stretávame aj s tzv. **sekundárnym alkoholizmom u týraných žien**. Jednoducho, týraná žena nachádza východisko v popíjaní. Pritom sa nejedná o primárny alkoholizmus, resp. hovoríme o symptomatickom alkoholizme.

Je tu základný problém interpersonálneho násilia, a až potom sa pridruží nadužívanie alkoholu u poškodenej osoby. Ten tu predtým nebol.

Bohužiaľ, ako sme sa na jednej konferencii dozvedeli od študentiek Sociálnej práce nemenovanej katolíckej univerzity, túto problematiku preberali len okrajove, viac boli zamerané na drogovú problematiku. Z našich skúseností nám vyplýva, že **drogy a domáce násilie je okrajový fenomén**. Ale **alkohol a domáce násilie je z našich skúsenosti nosný fenomén**.

Málo sa hovorí v súvislosti s týraním, o žiarlivosti. Je to malá skupina mužov, kde sa spája v jednej osobe sudca s exekútorom. Muž žiarlivec vám pokazí akúkoľvek zábavu a radosť. Dokáže vás bezdôvodne urážať a inzultovať. Známe sú vraždy zo žiarlivosti.

Veľmi malú a špecifickú skupinu domácich tyranov tvoria jedinci s narcistickými poruchami osobnosti. Dokážu manipulovať s poškodenou osobou rafinovaným a sofistikým spôsobom dlhú dobu.

Nedávno sme posudzovali spolu s psychiatrom v rámci rodinného práva jedného vysokoškolačka - otca troch detí, ktorý sa angažoval aj v rámci náboženskej mládeže. V projektívnom teste osobnosti ROR nám dal 41 odpovedí, ale len predposledná odpoveď mala ľudský obsah! Hral sa na ľudomila. No v skutočnosti to bol odľud.

V našom referáte sme vám v krátkosti priblížili naše skúsenosti pri posudzovaní trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby.

Záverom sa s vami podelíme o kuriózný prípad domáceho násillia. Nazvali sme ho **Syndróm cigánskeho ostrakizmu**.

ČVS: ORP-256/1-VYS-NR-2015 vo veci: prečinu nátlaku podľa § 192 ods. 1, ods. 2, písm. b), písm. c) TZ. Poškodená Květuša K.

Z uznesenia o pribratí znalca vyberáme:

V období od augusta 2009 do januára 2011 v obci K. využívajúc tieseň vyvolanú nepriaznivými osobnostnými pomermi doposiaľ neustálená osoba vystupujúca ako Jiřina K. – švagriná poškodenej, donútila ovdovelú vlastníčku nehnuteľnosti Květušu K. nar. 1960, bytom K. k prepisu jej domu, následne ju nútila bývať v chlieve s kozou, dávať jej všetky zarobené peniaze na aktivačných prácach, rúbať drevo, nosiť vodu zo studne, slúžiť v dome jej dcéram a jej, robiť im slúžku, bránila jej v prístupe k teplu, vode a jedlu, bila ju a kopala, ťahala za vlasy, vzala jej mobil a doklady, nakoniec sa poškodenej podarilo v januári 2011 ujsť.

Najmenej od februára 2011 do decembra 2013 v N. H. na doposiaľ neustálenej adrese využívajúc tieseň vyvolanú nepriaznivými osobnými pomermi doposiaľ neustálená osoba vystupujúca ako Viola K. – švagriná poškodenej, potom, ako vzala doklady a mobil poškodenej, tento využila a nútila poškodenú podpisovať rôzne pôžičky a zmluvy, ktoré nesplácala, mzdu za prácu poškodenej si dávala poukazovať na účet svojej vnučky, bránila poškodenej v prístupe k jedlu, základnej hygiene, o poškodenej sa vyjadrovala, že ju majú pri dome ako psa a pes je tu na to, aby skákal, spolu s dcérami jej nadávala a vyhrážala sa jej fyzickými trestami pokiaľ neuposlúchne príkazy, poškodená sa neúspešne v roku 2013 pokúsila spáchať samovraždu užitím nájdenných liekov a po tom ako vyhľadala pomoc bola poškodená od konca roku 2013 do februára 2014 hospitalizovaná v psychiatrickej nemocnici, kde lekár skonštatoval u poškodenej

syndróm týranej ženy a anorexiu, v súčasnosti je poškodená v krízovom centre na utajenom mieste z obavy pred podozrivými osobami.

Z anamnézy poškodenej vyberáme:

Keď mala 26 rokov zoznámila budúcim manželom Kašparom K. Bol o 1,5 roka mladší, robil v elektrárňach ako montér na elektrických stožiaroch. Chodili spolu 3 roky. On bol maďarský Cigán. Svadbu chcela jeho matka. Nemusela sa vydávať. Jej rodičia boli proti, a pohnevali sa s ňou. (rodina ju celkom zapudila – pozn. znalca)

Po svadbe mladomanželja žili v rodinnom dome, ktorého vlastníkom bol manžel. Manželstvo bola také všelijaké, aj sa pohádali, aj sa ľúbili.

Potom on prestal robiť a začal piť so svojimi rodičmi. Dostal cirhózu pečene. Potom rakovinu hrdla. Zomrel v roku 2009 ako 47 ročný.

Z manželstva nemali deti. On nemohol.

Dodnes ju jeho cigánska rodina medzi seba neprijala, lebo už za života manžela jej nadávali, že je chrapúnka, lebo všetci bieli sú chrapúni a Cigán nech žije s Cigánom a chrapúň s chrapúňom. Ona musela celú jeho rodinu poslúchať, keď odmietla, tak ju zbil. Ale niekedy ju aj ochránil pred rodinou. To sa dalo vydržať, lebo manžel žil.

Keď manžel zomrel, tak sa to začalo zhoršovať. Zdedila jeho dom.

Ešte pred smrťou si manžel zavolať sestry Jiřinu a Araňu a povedal im, aby po jeho smrti jej neubližovali a z domu ju nevyhodili. Oni mu to sľúbili, ale u Cigánov je to úplne ináč... Oni jej potom veci povyhádzovali na dvor. Prinútili ju, hlavne Jiřina, aby prepísala dom na jej syna Martina. Oni sa jej stále vyhrážali a zastražovali ju. Strašne sa ich bála, tak prepísala dom na Martina. Nakoniec jej potom zobrali všetko, kľúče od domu, občiansky preukaz a vyhodili ju z domu. Tak bývala v tej šope pri dome. Musela ich poslúchať, všetko robiť ako chceli, všetky práce v domácnosti, aj všetky peniaze musela im dať, čo zarobila.

Oni ju bili, strašne sa ich bála, až nakoniec ušla v noci v papučiach a vo svetlíku do N. H. k druhej švagrinej Viole K..

Tá ju prichýlila a sľúbila jej, že sa u nej bude mať dobre. Nakoniec to dopadlo tak, ako u Jiřiny. Musela všetko robiť, nadávali jej strašne slovami: „Či chceš vidieť vlastnú krv a v nej ležať, ty špina chrapúnka, špina biela, si pes a preto máme psa pri dome, aby štekal.“ Ale Viola ju nebila tak, ako Jiřina.

Ako človeka ju týrali a robili jej strašne zle. Nemala tam miesta, nesmela si sadnúť ani na gauč, lebo to bol ich a ona bola špina špinavá.

Bola z toho strašne vyčerpaná, život ju prestal baviť. Musela chodiť vyberať smetiaky a kontajnery. Tam našla nejaké lieky a pojedla ich.

Bolo jej potom zle, zvracala a „bohužiaľ to prežila“.

To všetko pokračovalo ďalej. Odpadla v práci a bola hospitalizovaná na psychiatrii vo V. Z.

Hanbila povedať niekomu ako žije, a čo s ňou robila Jiřina a Viola.

Kamarátky v robote na ňu tlačili, ale ona sa hanbila povedať skutočnú pravdu o jej živote.

Kamarátky jej vybavili to Slniečko, kde ju prijali, pomohli jej. Potom, vo februári 2015 podala trestné oznámenie na Jiřinu a na dcéru Violy, Noriku K.

Poškodená dodáva, že všetci u Violy jej vyčítali a nadávali jej, že prečo prepísala dom na syna Jiřiny, Martina K.

„Ja som to tak videla, že oni ako rodina sa nenávideli, nemali radi, nadávali si, každú chvíľu tam boli policajti a tak si myslím, že oni sa aj potom ku mne tak správali ako medzi sebou a ešte to, že ja som tam vlastne bola cudzia... Ani v dedine ich nemali radi... aj ľudia mi vraveli, ľutovali..., Kvetka mi by sme ti tak chceli pomôcť, ale nechceme mať s nimi nič spoločné... Ja som s nimi žila, ja som im bola zbytočná. Keď manžel zomrel tak ma nemal nikto ako ochrániť. /.../

U Cigánov je to tak, že keď zbadajú že sa ich niekto bojí, tak už ho majú v hrsti. Viac na neho tlačia, aby sa ešte viac bál a poslúchal.“

Znalecky sme u nej diagnostikovali senzitivnu poruchu osobnosti. Ide o variant v širšom pásme normy. Takáto povaha (štruktúra osobnosti) má strach komukoľvek a akokoľvek ublížiť. Zotrváva v situáciách pre ňu nepriaznivých. Udržiava nevyhovujúce vzťahy, alebo vzťahy, ktoré ju poškodzujú len preto, aby niekomu neublížila alebo niekoho netraumatizovala. Laicky povedané, že je to absolútne poslušná a pracovitá dobráčka. Táto diagnóza by bola dobrým námetom pre viktimológiu.

Jej úroveň intelektu sme diagnostikovali v dolnej časti priemerného pásma. Konkrétne jej IQ = 94 bodov. Pásmo priemeru je od 90 do 110. Vzhľadom na jej základné vzdelanie je to dobrý index..

Z forenzného hľadiska má vyšetrovaná kauza etnické pozadie. Platia tam iné, nepísané rodové, sociálne a pudové pravidlá. Majoritnej spoločnosti neznáme a nepochopiteľné.

K nášmu prípadu sa to vzťahuje nasledovne:

Gádzovka (biela žena), ktorá žila v cigánskej komunite s Cigánom, a ktorá už z akéhokoľvek dôvodu s ním nežije, začne byť ostatnými Cigánkami ostrakizovaná (viď aténsky ostrakizmus), teda odsudzovaná, vyhánaná, trestaná a izolovaná. Ubližujú jej všemožným spôsobom, aby ju z komunity vypudili. Mužská časť komunity sa od toho dišancuje a nerobí jej zle¹⁾.

Pracovne by sme to nazvali ako syndróm cigánskeho ostrakizmu. V Cigánskej komunite platí, že žena je absolútne podriadená mužovi. Potom kuriózne, z nášho prípadu platí aj to, že Gádzovka je absolútne podriadená Cigánke.

Z nášho znaleckého pohľadu, podané trestné oznámenie predstavuje pokračujúci trestný čin týrania osoby blízkej na medzi etnickom pozadí.

Obžalované osoby boli súdom uznané za vinné.

¹⁾ Ďakujeme za cenné, a sprostredkovanú konzultácie, riaditeľovi OO PZ Spišské Vlachy mjr. Mgr. Petrovi Hronovi, s vajdami dvoch cigánskych osád v regióne Spiša.

Nástroje prevencie pred domácím násilím v psychickej podobe

Tools for prevention of domestic psychological abuse

*PhDr. Tomáš Habánik*²⁷⁰

*Bc. Martin Vavruš*²⁷¹

Abstrakt:

Psychická forma domáceho násillia je pomerne častým javom v súkromí bežných občanov. Jeho prejavy sú pre okolie náročné na povšimnutie, obeť sa odmietať s týmito problémami podeliť s okolím, a možnosti pomoci a zmeny situácie sú tak o to ťažšie realizovateľné. Samotnej téme psychického domáceho násillia nie je podľa nášho názoru medzi odbornou verejnosťou venovaný dostatočný priestor. V spoločenskom diskurze sa v súvislosti s domácim násilím hovorí predovšetkým o fyzickom a sexuálnom násilí, ale nie o psychickom, ktoré môže mať a často aj má závažnejšie, neraz fatálne následky. Predkladaný príspevok sa zaoberá dopadmi sociopatologického správania v podobe domáceho psychického násillia, možnosťami pomoci obetiam, ale predovšetkým nástrojmi prevencie pred takýmto správaním. Dôraz kladieme na efektívnu a k širokej verejnosti ľahko dostupnú prevenciu.

Abstract:

The psychological form of domestic violence represents a relatively frequent phenomenon in the private life of common citizens. Its manifestations are hard to notice for those around because victims refuse to disclose these problems to others and therefore the opportunities for assistance and a change in their situation are even more difficult to make use of. In our opinion, the experts do not pay sufficient attention to domestic psychological abuse issues. In connection with domestic violence, the social discourse deals primarily with physical and sexual abuse but not with the psychological abuse that may have, and it

²⁷⁰ Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Fakulta sociálnych vied – Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava, Slovenská republika; e-mail: thomas.habanik@gmail.com.

²⁷¹ Agentúra MEDIAN SK, s.r.o., Bratislava, Slovenská republika; Agentúra IPSOS, s. r. o., Praha, Česká republika; Trenčianska 76, 914 41 Nemšová – Klúčové, e-mail: martinklucove@azet.sk.

frequently has, even more serious and often fatal consequences. The present article focuses on the impacts of social pathological behavior manifested through domestic psychological abuse, opportunities to help victims, and the tools for prevention of such behavior in the first place. We put an emphasis on the efficient prevention that is easily accessible for general public

Kľúčové slová : Domáce násilie. Psychické násilie. Prevencia. Pomoc obetiam.

Key words : Domestic violence. Psychological abuse. Prevention. Assistance to victims.

Úvod

Pred tým, ako začneme analyzovať samotnú psychickú podobu domáceho násilia a možnosti ako takémuto zaobchádzaniu predchádzať, je potrebné uviesť, aký význam má pre nás kľúčový fenomén, ktorým je **domáce násilie**. Odbornou verejnosťou ustálená univerzálna definícia tohto pojmu neexistuje a viacerí autori predkladajú svoje vlastné definície alebo rozširujú, prípadne exaktnejšie špecifikujú definície predošlých autorov. V najčastejšej podobe je odbornou verejnosťou takéto násilie vnímané ako súbor stratégií a prostriedkov, ktoré vystavujú jedinca, prípadne viacero jedincov neželanému a nechcenému nátlaku. Klimentová (2017) charakterizuje násilie ako najrozšírenejší prejav potláčania a porušovania základných ľudských práv, pričom Rác (2011) dodáva, že sa jedná o významný sociálno-patologický jav, ktorý sa prezentuje v rôznych podobách.

Mátel (2011) pri terminologickom uvedení pojmu domáce násilie uvádza, že sa jedná o krátkodobo skúmaný fenomén, a preto podľa neho panuje v terminológii a definíciách nejednotnosť, ďalej uvádzajúc, že rozlišujeme pomenovanie násilia podľa *miesta činu* (napr. domáce násilie, násilie na pracovisku, násilie v školskom prostredí atď.), *podľa subjektu obetí s prihliadnutím na rodinný status a iné špecifické charakteristiky* (týranie detí, partnerské násilie, týranie starších ľudí, týranie telesne a/alebo psychicky postihnutých, týranie zdravotne postihnutých a pod.) a *špecifikovanie subjektu obetí podľa rodu* (predovšetkým násilie voči ženám, ale zároveň existujú aj násilie voči mužom).

Hlavná časť

V našom príspevku budeme ďalej narábať s pojmom domáce násilie ako s pojmom, ktorým označujeme prejavovanie násilia v domácom prostredí v psychických a emocionálnych formách, univerzálne voči obom rodom,

rodinným statusom a veku. Schavel et al. (2010) v tejto súvislosti upozorňujú, že v praxi často dochádza ku kombinácii rôznych foriem násilia. Týchto foriem násilia uvádza šesť druhov, a to *fyzické, emocionálne, psychické, sexuálne, ekonomické a sociálne násilie*. Matoušek a kol. (2010) dávajú do pozornosti, že charakteristickým znakom prejavovaného domáceho násilia sa stáva jeho pravidelný cyklus v dlhodobom časovom horizonte a neustálym stupňovaním prejavov násilia agresora voči obeti. Zaujímavý postreh uvádza Ondrejko (2009), vymedzujúci produkt násilia – *bolesť*, ktorú považuje na jednej strane za prejav bezmocnosti obeť, no na strane druhej, za prejav absolútnej dominancie páchatela nad obeťou.

1. Psychické násilie a jeho dopady na obeť

Samotné psychické násilie je oproti fyzickému, ktoré je laickou i odbornou verejnosťou diskutované spomedzi všetkých foriem domáceho násilia najčastejšie, a špecifické zároveň v tom, že nemusia byť na postihnutom jedincovi viditeľné známky násilia a týrania. V tomto kontexte je tak psychické týranie náročnejšie na spozorovanie. Samotné obeť sa často boja priznať, či už sa obávajú následného správania agresora, ďalej majú obavy z nepochopenia okolia alebo odborníkov, prežívajúc pocity hanby alebo spoluviny, ale často nastávajú aj situácie, kedy obeť nevedia na koho sa majú obrátiť so žiadosťou o pomoc.

O perversnom násilí v súkromnom živote, teda predovšetkým v rodinnom prostredí píše Hirigoyen (2002, s. 26) okrem iného nasledovne: *„Keď si obeť uvedomí, že je manipulovaná, musí sa zákonite dostať do stavu strašnej úzkosti, ktorej sa nemôže zbaviť, pretože nevie o nikom, komu by sa vyspovedala. Okrem zlosti pociťujú obeť v tomto období aj hanbu. Hanbia sa za to, že nie sú milované, že sa nechali ponižovať a že podľahli.“* Situáciu obeť pri snahe o zmenu a ukončenie násilia komplikujú pre ne zaužívané vzorce správania, či už svojho vlastného alebo správania agresora.

Poncet – Bonissol (2012) uvádza viaceré charakteristiky správania agresora, ktorým čelí obeť, a ktorými často tieto obeť bývajú poznačené v dlhodobom kontexte, pričom ich zároveň aj musia spracúvať, či už terapeutickou formou za pomoci psychológa alebo psychoterapeuta, prípadne, medikamentózne pod dozorom psychiatra. Ako spomínané charakteristiky uvádza napr. príklady, kedy

agresor vyvoláva v obeti pocit viny, a tým zdôrazňuje jej nedostatky; svojho partnera / partnerku žiarlivo stráži; neprejavuje žiadnu empatiu v situáciách, ktoré sú pre obeť bolestné; k navodzovaniu strachu používa aj vydieranie; má pod kontrolou všetko - peniaze, znalosti aj moc; všetko popiera, všetkým opovrhuje, všetko porušuje; prikazuje iným, akí by mali byť atď.

Koníková (2008) ďalej uvádza, že akútne, silné a chronické emócie, akými sú dlhotrvajúce psychické útrapy, strach, starosti alebo smútok, môžu byť momentom, ktorý vyvoláva v postihnutom jedincovi depresívnu fázu. A sú to práve vyššie uvedené pocity a emócie, ktorým sú obeť psychického domáceho násilia vystavené. U postihnutých sa často rozvinú psychické ochorenia ako napr. úzkosti, fóbie, depresie a pod. V prípade neliečenia takýchto ochorení vzniká celý rad rizík od zhoršujúceho sa zdravotného stavu obeť až po suiciálne úvahy a pokusy.

Medzi traumou a psychickými následkami existuje vzťah, o ktorom sa Herman (2001, s. 86) vyjadruje: *„Medzi ukrutnosťou traumy a psychickými následkami je jednoduchý priamy vzťah, či už ide o následky merané počtom ľudí, ktorí boli zasiahnutí, alebo intenzitou poškodenia a dĺžkou trvania traumatických symptómov.“* Počas domáceho psychického násilia môže a v mnohých prípadoch sa aj vyskytujú aspekty, kedy agresor vystavuje prejavom násilia súčasne niekoľko osôb naraz (napr. manželku a dieťa, oboch rodičov atď.), takýmto obeťm vie napomôcť v kontexte celorodinnnej konštelácie psychológia, napr. transgeneračnou rodinnou diagnostikou, o celi ktorej uvádza Tóthová (2011 s. 61) nasledovné: *„Hlavným cieľom vyváženej transgeneračnej diagnostiky je zdôrazniť procesuálny charakter a kontextuálnu podmienenosť procesu rodinnej reziliencie a vulnerability. Prináša tak predstavy o rezilientnej rodine, ktorá nevylučuje prítomnosť rizikových faktorov ani nepredpokladá prítomnosť viditeľných zdrojov síl. Takáto rodina, v ktorej prevážila stratová špirála, môže zahájiť rastovú špirálu aj na pozadí hlbokých strát, pokiaľ jej pomôžeme presmerovať životnú energiu na dopĺňovanie zdrojov na iných úrovniach.“*

2. Nástroje prevencie pred psychickým domácim násilím

Slovenská republika v minulosti prijala niekoľko stratégií a akčných plánov, ktorých cieľom bolo eliminovať domáce násilie. Tieto dokumenty sa zameriavali predovšetkým na fyzické a sexuálne formy domáceho násilia, pričom psychická forma bola často terciárnou formou a stála v úzadí pozornosti. Psychické násilie predstavuje špecifickú formu domáceho násilia, pričom dochádza u laickej verejnosti k jeho tabuizovaniu (Braxatorisová, Štefaničiaková, 2010). V tejto súvislosti je preto dôležité pristupovať k samotnej prevencii mimoriadne sofistikovane. Takáto prevencia si vyžaduje podľa Mátela (2010) využitie všetkých personálnych, technických, masovokomunikačných a ďalších spôsobov toku informácií a osvety medzi laickou verejnosťou, v kontexte vedecko-technického pokroku západnej civilizácie v 21. storočí.

Keď sa obeť rozhodne skončiť so svojou *pozíciou obeť a trpitelňa*, mala by mať k dispozícii viaceré formy pomoci. Samotnú pomoc by mali zabezpečovať predovšetkým zariadenia špecializujúce sa na krízovú intervenciu. Samotné formy pomoci obetiam môžeme rozdeliť do dvoch skupín, a to prostredníctvom pomoci *dištančnou* a *prezenčnou* formou. Medzi dištančné formy zaraďujeme predovšetkým telefonické linky pomoci, elektronickú komunikáciu, webové stránky a také spôsoby kontaktu obeť s odborníkom, ktoré sa nerealizujú prostredníctvom osobného kontaktu. Takýto spôsob nadviazania prvého kontaktu je pre obeť jednoduchý a ľahko dostupný (Húsková, 2014).

Prezenčnou formou je poskytovaná pomoc prostredníctvom ambulantnej alebo pobytovej sociálnej služby. Sociálne služby tak v tomto kontexte predstavujú dôležitý nástroj pre poskytnutie pomoci fyzickej osobe, nachádzajúcej sa v stave sociálnej núdze, odkázanej na pomoc iných (Bočáková et. al., 2016).

Aby sme účinne informovali možné obeť psychického domáceho násilia, tak je potrebné podľa Žitníka (2013) realizovať informačné a osvetové kampane na rozličných sociálnych miestach. Obzvlášť v prípade psychického násilia na deťoch zohrávajú dôležitú úlohu v procese prevencie školské zariadenia, a to predovšetkým materské, základné a stredné školy, prípadne ďalšie edukatívno-výchovné zariadenia pre deti a mládež. Samotné školy môžu prispieť k prevencii, napr. zamestnaním špecialistu – sociálneho pracovníka alebo detského psychológa, u ktorých by mohli maloletí vyhľadať odbornú pomoc, a to diskrétno, bezplatne, ale predovšetkým s jednoduchou dostupnosťou.

Burajová a Činčurová (2016) pripomínajú, že školské zariadenia majú priestor v rámci výchovno-vzdelávacích podujatí akýsi sú semináre, prednášky, besedy, workshopy, či rôzne sedenia s odborníkmi, prostredníctvom čoho možno šíriť informácie, potrebné pre možné obete. Prispieť k šíreniu informácii je zároveň možné aj na triednických hodinách, stretnutiach so školským psychológom, ale aj informáciami na nástenkách, prípadne článkami v školských časopisoch.

Lyncényi (2015) sa nazdáva, že v dnešnej modernej dobe predstavujú médiá dôležitý informačný zdroj, vďaka ktorému je možné veľmi rýchlo a jednoducho zasiahnuť široké masy obyvateľstva informáciami. Je preto namieste argumentovať o tom, aby aj televízie, rádiá, noviny, časopisy, internetové portály a servery pravidelne v primeranom rozsahu hovorili o tejto problematike, a tým pádom prispeli aj k odtabuizovaniu tejto témy medzi širokou verejnosťou.

Zásadnú úlohu pri pomoci obetiam domáceho násillia zohráva štátny aparát. Ten dokáže vytvorením dostatočného finančného zabezpečenia vytvoriť predpoklady na realizáciu účinnej a ľahko dostupnej pomoci obetiam. Finančný rozmer nákladovosti poskytovania odbornej, kvalitnej a účinnej pomoci je kardinálny. Štát prostredníctvom svojich orgánov a samospráv financuje zariadenia sociálnych služieb, poskytujúcich pomoc obetiam domáceho násillia, ako aj prispieva na lekársku starostlivosť, predovšetkým na ošetrovanie obetí prostredníctvom psychiatrov, psychológov a psychoterapeutov (Mátel, 2010). Štát sa zároveň spolupodieľa na financovaní medikamentózne a ústavnej liečby. V kontexte prevencie môže realizovať informačné kampane, či už prostredníctvom Policajného zboru SR, Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, prípadne v súčinnosti s tretím sektorom a mimovládnyimi organizáciami.

V súvislosti s informačnými kampaňami spomína Mátel (2011), že informačné kampane na Slovensku sa v minulosti venovali takmer výlučne ženám. Takýto spôsob realizácie prevencie totižto môže zanedbať iné potenciálne skupiny obetí ako napr. deti, mládež, seniorov a ďalšie. Pomôcť obetiam však môžu aj laici, rodinní príslušníci, priatelia, kamaráti, známi, prípadne členovia sociálnych skupín, ktorých bola, prípadne ešte je obeť členom alebo členkou. Môžu to byť takisto aj členovia rovesníckych a náboženských skupín, voľnočasových, záujmových a ďalších skupín, ktorých členovia spozornejú a venujú zvýšenú pozornosť človeku, ktorý ich buď sám požiada o pomoc a zverí sa im, prípadne zaznamenajú nezvyčajné zmeny správania (predovšetkým formy neverbálnej komunikácie) zo strany osoby, postihnutej určitou formou násillia. Všetky

spôsoby realizácie prevencie je nevyhnutné koncipovať tak, aby sa dotýkali všetkých skupín potenciálnych obetí a nielen určitej vybranej, presne špecifikovanej skupiny osôb.

Záver

Domáce násilie v psychickej forme predstavuje pre obeť mimoriadne citlivú záležitosť. Vystavenie takémuto nátlaku a týraniu môže mať zásadné, doživotné, ale aj suicidálne dopady. Obete násillia sú vystavované takémuto teroru niekedy aj niekoľko rokov, čo z nich robí mimoriadne vulnerabilných jedincov. Pri poskytovaní pomoci je preto dôležité postupovať premyslene, cielene, ale predovšetkým, v medziach spôsobov, ktoré neuvedú obeť do ešte nepriaznivejšej realie. Samotnú prevenciu môžu realizovať viaceré zložky občianskej spoločnosti. Či už sa jedná o samotný štátny aparát, školské a vzdelávacie zariadenia, masmédiá, ale aj obeť blízke laické okolie. Je však potrebné, aby široká verejnosť a predovšetkým samotné obeť mali dostatok informácií o tom, ako postupovať pri vyhľadaní pomoci, spolu s informáciami typu kde, kedy, ako a v akých situáciách ju vyhľadať. Najvýznamnejšou súčasťou prevencie sú informačné kampane ciele na široké masy obyvateľstva, ktoré dokážu sprostredkovať informácie na širokom území, rýchlo a efektívne. Tu sa javia masmédiá ako strategický nástroj boja proti domácejmu násilliu, a to nielen v jeho psychickej podobe.

Použitá literatúra:

- BOČÁKOVÁ, O. – KUBÍČKOVÁ, D. – GARAJ, M. 2016. *Sociálne služby vo verejnej správe*. Nemšová : J+K, s.r.o., 142 s. ISBN 978-80-89788-14-9.
- BRAXATORISOVÁ, E. – ŠTEFANIČIAKOVÁ, K. 2010. *Manuál pomoci pre obeť domáceho násillia*. Bratislava : Občianske združenie Pomoc ohrozeným deťom – Centrum Nádej, 2010, 128 s. Dostupné na <http://archiv.vlada.gov.sk/eeagrants/data/att/25985_subor.pdf>.
- HERMAN, J. L. 2001. *Trauma a uzdravenie*. Bratislava : ASPEKT, 2001. 342 s. ISBN 80-85549-24-7.
- HIRIGOYEN, M. – F. 2002. *Psychické násillí v rodině a v zaměstnání*. Praha : Academia, 2002. 232 s. ISBN 80-200-0994-09.

- HÚSKOVÁ, L. 2014. *Psychické následky násilia páchaného na ženách a možnosti pomoci špecializovaným sociálnym poradenstvom*. In Prohuman, 2014. Dostupné na <[http://www.prohuman.sk/socialna-praca/psychicke-nasledky-nasilia pachaneho-na-zenach-a-moznosti-pomoci-specializovanim-socialnym-poradenstvom](http://www.prohuman.sk/socialna-praca/psychicke-nasledky-nasilia-pachaneho-na-zenach-a-moznosti-pomoci-specializovanim-socialnym-poradenstvom)>.
- BURAJOVÁ, B. – ČINČUROVÁ, S.. 2016. *Situácia detí, svedkov domáceho násilia, výzvy a možnosti intervencie*. Príručka k odbornému semináru pre pedagogický a odborný personál škôl. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2016, 49 s. Dostupné na <http://www.gender.gov.sk/zastavme-nasilie/files/2017/02/Situacia-deti_svedkov-domaceho-nasilia_vyzvy-a-moznosti-intervencie.pdf>.
- KLIMENTOVÁ, I. 2017. Národná linka pre ženy zažívajúce násilie – príklady dobrej praxe. In HALAKSA, M. – MÁTĚŠ, P. (eds.) *Nové trendy a výzvy sociálnej politiky v súčasnosti*. Brno : Tribun EU, 2017, s. 190 – 199, ISBN 978-80-263-1170-6.
- KONÍKOVÁ, M. 2008. Depresívne poruchy. In VAVRUŠOVÁ, L. a kol. 2008. *Depresia*. Martin : Osveta, 2008. S. 78-107, ISBN 978-80-8063-280-9.
- LYNCÉNYI, M. 2015. Niektoré aspekty pôsobenia médií na verejnú mienku. In BOČÁKOVÁ, O. – IGAZOVÁ, M. (ed.) *Suplement vybraných dimenzií sociálnej problematiky*. Brno : Tribun EU, 2015, s. 104-114, ISBN 978-80-263-0929-1
- MÁTEL, A. 2011. Domáce násilie. In MÁTEL, A. - SCHAVEL, M. a kol. 2011. *Aplikovaná sociálna patológia v sociálnej práci*. Bratislava : VŠ ZaSP sv. Alžbety, 2011. s. 218-273, ISBN 978-80-8132-009-5.
- MÁTEL, A. 2010. Prevencia domáceho násilia. In SCHAVEL, M. et al. *Sociálna prevencia*. 3. Vydanie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2010, s. 160 – 174, ISBN 978-80-89271-22-1.
- MATOUŠEK, O. a kol. 2010. *Sociální práce v praxi*. Praha : Portál, 2010, 352 s. ISBN 978-80-7367-818-0.
- ONDREJKOVIČ, P. a kol. 2009. *Sociálna patológia*. Bratislava: VEDA, 553 s. ISBN 978-80-224-1074-8.
- PONCET – BONISSOL, Y. *Psychický nátlak v rodině*. 2012. Praha : Portál, 2012. 112 s. ISBN 978-80-262-0153-3.

-
- RÁC, I. 2011. Sociálna patológia a prevencia sociálno-patologických javov. Nitra : UKF, 2011, 140 s. ISBN 978-80-8094-913-6.
- SCHAVEL, M. a kol. 2010. Sociálna prevencia. Bratislava : VŠ ZASP sv. Alžbety, 2010. 267 s. ISBN 978-80-89271-22-1.
- TÓTHOVÁ, J. 2011. Úvod do transgenerační psychologie rodiny. Praha : Portál, 2011. 256 s. ISBN 978-80-7367-856-2.
- ŽITNÍK, V. 2013. Obete domácího násilí, prevencia. In KOŠECKÁ, D. (ed.) Obete kriminality – Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2013, s. 311 – 317, ISBN 978-80-8153-015-9.

(De)kriminalizácia domáceho násilia v Európe? Zhodnotenie prijatia kontroverzného zákona v Rusku

**(De) criminalization of domestic violence in Europe?
Appreciation the adoption of the controversial law in Russia**

JUDr. Denisa Hamranová²⁷²

Abstrakt:

Cieľom vedeckého príspevku je poukázať na aktuálnu situáciu riešenia domáceho násilia v celosvetovom meradle s akcentom na trestnoprávnu úpravu Ruskej federácie. Impulzom na spracovanie príspevku bolo prijatie kontroverzných zmien trestného kódexu v Rusku v oblasti domáceho násilia. Našou snahou je poukázať, že uvedené zmeny nemajú za následok úplnú dekriminalizáciu domáceho násilia, tak ako sa pôvodne uvádza a rovnako prispieť k tomu, že podľa nášho názoru legislatíva Ruskej federácie má obdobnú, prípadne dokonalejšiu právnu úpravu domáceho násilia v porovnaní so Slovenskou republikou.

Abstract:

The aim of the scientific contribution is to point out the current situation of domestic violence on a global scale, with an emphasis on the criminal law of Russia. The impulse to process the contribution was the adoption of controversial changes to the Penal Code in Russia in the area of domestic violence. Our endeavor is to point out that these changes do not result in a complete decriminalization of domestic violence, as originally stated, and also contribute to the fact that, in our opinion, the Russian Federation has a better legal treatment of domestic violence compared to the Slovak Republic.

Kľúčové slová: domáce násilie, Ruská federácia, dekriminalizácia, priestupok,

Key words: domestic violence, Russia, decriminalization, contravention

²⁷² Doktorandka Katedry trestného práva, kriminológie, kriminalistiky, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
d.hamranova@gmail.com

Úvod

Problematika domáceho násilia je celosvetovým problémom. Spoločnosť tento negatívny jav či už vedome, alebo nevedome prehliada, resp. bagatelizuje. Hlboko zakorenené názory na vzťahy medzi mužmi a ženami, spoločenské od-cudzovanie diskusií o súkromných záležitostiach na verejnosti a najmä nedostatok záujmu kompetentných ľudí, bránia v riešení tohto celosvetového problému.

Obzvlášť závažná a alarmujúca situácia je v Ruskej federácii, nakoľko vládna politika v tomto kontexte podľa nich akoby priamo vyzývala na domáce násilie. Zároveň poukazujeme na skutočnosť, že počet žien, ktoré umierajú každý rok v Rusku v dôsledku domáceho násilia, sa pohybuje v rozmedzí od 10.000 až 14.000 žien.²⁷³

Svetové štatistiky sa líšia a rozoznávajú:

- štáty, ktoré majú legislatívnu úpravu domáceho násilia vo forme osobitných aktov, (zahŕňajú ich pod štáty upravujúce domáce násilie),
- štáty, ktoré majú upravené trestné činy/priestupky, pod konanie ktorých môžeme subsumovať domáce násilie (nezahŕňajú ich pod štáty upravujúce domáce násilie)

Na nasledovnej mape je v stručnosti demonštrovaný stav uzákonenia domáceho násilia v podobe jednotného legislatívneho aktu v jednotlivých štátoch sveta. Zelenou farbou sú vyznačené štáty, ktoré *de lege lata* majú vo svojom právnom poriadku ochranu pred domácim násilím v podobe špeciálneho normatívneho aktu, a naopak červenou farbou štáty v právnych poriadkoch ktorých absentuje daná právna úprava.

²⁷³ Štatistiky kriminality Ministerstva vnútra Ruskej federácie Dostupné na: <https://xn--b1aew.xn--p1ai/folder/101762/item/9338947>.

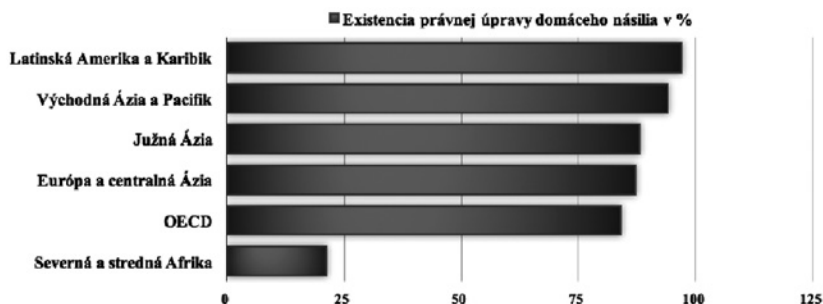

Obrázok č. 1 Mapa zobrazujúca štáty ne/obsahujúce ochranu pred domácim násilím v podobe normatívneho aktu²⁷⁴

Rovnako uvádzame percentuálne zobrazenie jednotlivých oblastí, ktoré obsahujú predmetnú právnu úpravu ochrany pred domácim násilím. Najkonzistentnejšia prevencia domáceho násilia v podobe legislatívy prevláda v štátoch Južnej Ameriky a v oblastiach Karibiku. Naopak štáty severnej a strednej Afriky sa vyznačujú nedostačujúcou právnou úpravou domáceho násilia.²⁷⁵

²⁷⁴ Dostupné na: <http://www.humanosphere.org/human-rights/2015/04/missing-measures-in-the-push-to-empower-women-and-girls/>.

²⁷⁵ K uvedenej problematike bol zverejnený kontroverzný príspevok ohľadne danej problematiky v Afrike. Dostupné na: <http://www.srspol.sk/clanek-moslimka-bitka-je-dokaz-lasky-manzel-tak-prejavuje-svoje-city-14016.html>.

Obrázok č. 2 *Percentuálne vymedzenie jednotlivých území ne/obsahujúce ochranu pred domácim násillím v podobe normatívneho aktu*²⁷⁶

K súčasnej právnej úprave domáceho násillia v Rusku

Vo všeobecnosti zákony Ruskej federácie obsahujú zásadu prezumpcie nevinny rodičov, čo však mnohé štáty západu odmietajú.²⁷⁷ Podľa dostupných oficiálnych údajov Ministerstva vnútra Ruskej federácie je 40 % všetkých závažných násillných trestných činov páchaných v rodinách.

Hlavný problém spočíva v tom, že v Rusku neexistuje jednotný zákon zameraný na ochranu obetí domáceho násillia, boj a prevenciu pred domácim násillím. Dva medzinárodné nástroje území Ruskej federácie a to Všeobecná deklarácia ľudských práv a Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien majú deklaratívny charakter. V dôsledku uvedeného nedostatočná ochrana obetí domáceho násillia a zabezpečenie prístupu k spravodlivosti porušuje medzinárodné záväzky Ruska v oblasti ľudských práv. Rusko je zmluvnou stranou Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, ktorý zakazuje násillie páchané na ženách, či už verejné alebo súkromné, a zavadza takéto násillie ako formu diskriminácie. Rusko je tiež zmluvnou stranou Dohovoru o právach dieťaťa, ktorý zakazuje násillie voči deťom, a to aj v rodine.

Podľa súčasných platných právnych predpisov je nesmierne náročné dokázať domáce násillie, obzvlášť v podobe psychického týrania. Z právneho hľadiska sa v situáciách domáceho násillia najčastejšie uplatňujú články 111, 112, 115, 116 a 119 Trestného zákonníka Ruskej federácie N 63-FZ (ďalej len

²⁷⁶ Spracované autorkou.

²⁷⁷ Pozri bližšie HORNE, S. Domestic Violence in the Russia. In. *American Psychologist*, Vol 54 (1), 1999, p. 55 – 61.

„**Ruský trestný zákonník**“)²⁷⁸. Uvedené ustanovenia obsahujú skutkové podstaty trestných činov, ktoré vykazujú okrem iného znaky domáceho násillia a čiastočne tak poskytujú a chránia záujmy osôb postihnutých domácim násillím.

Ruský trestný zákonník obsahuje nasledovné trestné činy približujúce sa svojou objektívnou stránkou ku konaniu v podobe domáceho násillia:

- Úmyselné spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví (čl. 111)
- Úmyselné spôsobenie stredne ťažkej ujmy na zdraví (čl. 112)
- Úmyselné spôsobenie ľahkej ujmy na zdraví (čl. 115)
- Zbitie (čl. 116)
- Týranie (čl. 117)

K legislatívnej zmene v podobe zákona o dekriminalizácii domáceho násillia v Rusku

Novelizácia v podobe dekriminalizácie zasiahla len trestný čin bitia podľa čl. 116 Ruského trestného zákonníka. Ostatné vyššie uvedené trestné činy zostávajú nezmenené, obzvlášť najviac približujúci sa domácemu násilliu a to trestný čin týrania podľa čl. 117 Ruského trestného zákonníka. V dôsledku tejto skutočnosti nemôžeme hovoriť o prevratnej, resp. kontroverznej zmene a už vôbec nie vo všeobecnosti o dekriminalizácii domáceho násillia tak, ako to predostreli odborné, ako aj laické kruhy v spoločnosti.

Pôvodné znenie čl. 116 Ruského trestného zákonníka bolo nasledovné:

Čl. 116 Ruského trestného zákonníka

Bitie

(pôvodné znenie)

Zbitie alebo iné násillné konanie, ktoré vyvolalo fyzickú bolesť, ale nespôsobilo následky uvedené v čl. 115 tohto zákona sa potrestá peňažitým trestom vo výške minimálnych mzdových nákladov, alebo vo výške mzdy alebo iného príjmu odsúdenej osoby za dobu jedného mesiaca, alebo povinnými prácami na stodvadsať až stoosemdesiat hodín, alebo nápravnými prácami až na šesť mesiacov alebo trestom odňatia slobody až na tri mesiace.

²⁷⁸ Ruský trestný zákonník z rus. Уголовный кодекс Российской Федерации, často skrátené УК РФ je hlavným zdrojom zákona Ruskej federácie týkajúcich sa trestných činov.

Predmetné ustanovenie čl. 116 Ruského trestného zákonníka bolo účinné do 3. júla 2016, nakoľko následne po prvýkrát Ruský trestný zákonník uznal osobitnú kategóriu „prepojených (blízkyh osôb)” a skutočnosť, že ten, kto je vystavený násiliu v domácom prostredí potrebuje zvýšenú ochranu v porovnaní s osobou, ktorá je napadnutá cudzím páchatelom. V júli 2016 bol čiastočne novelizovaný článok 116 Ruského trestného zákonníka v zmysle, že páchatel okrem iného naplní znaky skutkovej podstaty trestného činu bitia aj vtedy, ak spácha takéto konanie voči osobe, s ktorou zdieľa spoločnú domácnosť (prepojená, blízka osoba).²⁷⁹

Článok 116 Ruského trestného zákonníka upravuje zodpovednosť za násilné konanie, ktorým nie sú spôsobené škody na zdraví v súvislosti s blízkymi osobami, z nenávisti k určitej sociálnej skupine alebo z dôvodu politickej, rasovej alebo etnickej nenávisti alebo z výtržníctva. V prípade, ak by osoba spáchala takéto konania na cudzej osobe, bol by takýto čin kvalifikovaný ako priestupok a osoba postihnutá v rámci ustanovení Kódexu správnych deliktov (Správneho poriadku Ruskej federácie) N 195-FZ (ďalej len „**Správny poriadok Ruska**“). Na základe uvedeného je zreteľné, že záujem na potrestaní osôb, ktoré sa dopustili trestného činu na blízkej osobe vysoko prevyšuje záujem na vyvodenie zodpovednosti osoby za uvedený čin spáchaný na cudzej osobe.

Právny stav po 3. júli 2016 (čiastočné zavedenie trestného postihu za domáce násilie)

Čl. 116 Ruského trestného zákonníka

Bitie

Bitie alebo iné násilné konanie, ktoré spôsobujú fyzickú bolesť, ale nie následky uvedené v článku 115 tohto zákona, spáchané z výtržníctva, medzi blízkymi osobami, ako aj motivované politickou, ideologickou, rasovou, etnickou alebo náboženskou nenávisťou či nepriateľstvom a nenávisťou či nepriateľstvom k určitej sociálnej skupine, potrestá sa povinnými prácami na dobu až tristošesťdesiat hodín, alebo nápravnými prácami až na jeden rok alebo všeobecne prospešnými prácami po dobu až dvoch rokov alebo trest odňatia slobody na dobu až na dva roky.

²⁷⁹ Federálny zákon zo dňa 3. júla 2016 № 323-FZ o zmene trestného zákonníka Ruskej federácie a trestného poriadku Ruskej federácie o zlepšenie dôvodov a postupu pre vyňatie z trestnej zodpovednosti. Dostupné na: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201607040116>.

Čl. 116.1

Bitie osoba - vystavená správneho trestaniu

Bitie (bitka) alebo iné násilné činy, ktoré spôsobujú fyzickú bolesť, ale nie následky uvedené v článku 115 tohto zákona a neobsahuje znaky trestných činov podľa článku 116 tohto zákona, bude osoba vystavená správneho trestaniu za ten istý čin, a potrestá sa pokutou najviac štyridsaťtisíc rubľov alebo stratou platu alebo iného príjmu po dobu až troch mesiacov, alebo povinnými prácami na dobu až dvestoštyridsať hodín, alebo nápravnými prácami po dobu až šiestich mesiacov, alebo odňatím slobody až na tri mesiace.

Následne sa čiastočne dekriminalizoval prvý trestný čin rodinného násillia (bitie), ktorý nespôsobuje vážnu ujmu vyžadujúcu nemocničnú liečbu. Len násillie, ktoré vedie k vážnym zraneniam, ako sú zlomené kosti alebo otras mozgu, zostane trestným činom. Zákon sa vzťahuje na násillie voči akémukolvek rodinnému príslušníkovi, vrátane žien a detí.

Kampane za návrh zákona, ktoré v Dume zaznamenali ohromnú podporu, začali v auguste 2016, po tom, ako krajina prijala svoje prvé štatúty v oblasti domáceho násillia 4. júla 2016. Zástancovia zákona vymedzili túto otázku ako jednu z rodičovských práv a ako ochrany pred zásahom vlády do rodinnej sféry.

Genéza právnej úpravy trestného činu bitia podľa čl. 116 Ruského trestného zákonníka

- 2013 – Komisia pre bezpečnosť predložila návrh, aby bol vypracovaný Federálny zákon o prevencii domáceho násillia
- 3. júl 2016 – № 323-FZ – vložil sa nový čl. 116.1 a novelizoval sa čl. 116 pridaním blízkych osôb.
- 27. január 2017 – prijala dolná komora ruského parlamentu pozmeňujúce a doplňujúce návrhy, ktoré dekriminalizovali prvý trestný čin domáceho násillia.
- 1. február 2017 – prijali sa v hornej komore ruského parlamentu pozmeňujúce a doplňujúce návrhy.
- 7. február 2017 – prezident Putin podpísal návrh zmeny zákona № 8-FZ, ktorým sa vypustil koncept blízkych osôb.

Súčasný stav *de lege lata* (dekriminalizácia domáceho násillia)²⁸⁰

Čl. 116 Ruského trestného zákonníka

Bitie

Bitie (bitka) alebo iné násilné konanie, ktoré spôsobujú fyzickú bolesť, ale nie následky uvedené v článku 115 tohto zákona, spáchané z výtržníctva, medzi blízkymi osobami, ako aj motivované politickou, ideologickou, rasovou, etnickou alebo náboženskou nenávisťou či nepriateľstvom a nenávisťou či nepriateľstvom k určitej sociálnej skupine, potrestá sa povinnými prácami na dobu až tristošesťdesiat hodín, alebo nápravnými prácami až na jeden rok alebo všeobecne prospešnými prácami po dobu až dvoch rokov alebo trest odňatia slobody na dobu až na dva roky.

Čl. 6.1.1 Správneho poriadku Ruska²⁸¹

Bitie či iné násilné činy, ktoré spôsobujú fyzickú bolesť, ale nie následky ustanovené v článku 115 trestného zákonníka Ruskej federácie, v prípade, že tieto akcie nebudú obsahovať trestný čin - bude osoba potrestaná správnu pokutou vo výške päťtisíc až tridsaťtisíc rubľov alebo administratívne zatknutie na dobu desiatich až pätnástich dní, alebo povinnou prácou po dobu šesťdesiatich až stodvadsať hodín.

Článok 6.1.1 Správneho poriadku Ruska ustanovuje, že páchatelovi útoku môže byť uložená správna pokuta vo výške 5 tisíc až 30 tisíc, administratívne zatknutie až na 15 dní alebo všeobecne prospešné práce po dobu až 120 hodín.

V prípade opakovaného konania v podobe bitia v rodine, sa bude aplikovať čl. 116.1 Ruského trestného zákonníka. Sankcie podľa tohto článku sú benevolentnejšie ako samotný čl. 116 a to pokuta až do výšky 40 tisíc rubľov, povinná práca po dobu až 240 hodín, nápravné práce po dobu až šiestich mesiacov alebo zatknutie po dobu až troch mesiacov.²⁸²

Môžeme povedať, že v posledných rokoch žiadny z nových právnych predpisov nespôsobil takú prudkú reakciu, a to nielen v právnej oblasti, ale aj medzi bežnými občanmi. Takmer okamžite sa novelizovaná zmena čl. 116 Ruského

²⁸⁰ Nové znenie v súlade so spolkovým zákonom Ruskej federácie zo dňa 7. februára 2017 № 8-FZ.

²⁸¹ Článok 6.1.1 bol zavedený v rámci spolkového zákona Ruskej federácie zo dňa 3. júla 2016 № 326-FZ.

²⁸² Dostupné na: <https://zona.media/article/2017/27/01/116>.

trestného zákona stala terčom odmietania zástancov ochrany domáceho násilia. Nový zákon presunul konanie vykazujúce známky bitia voči blízkym osobám z kategórie trestných činov do priestupkov, ale iba v prípade, že takýto trestný čin je spáchaný prvýkrát.

Komparácia slovenskej a ruskej právnej úpravy trestných činov, pod skutkové podstaty ktorých možno subsumovať znaky domáceho násilia

K uvedenej zmene, resp. ku prijatiu kontroverzného pozmeňujúceho zákona zaujímate neutrálny postoj. Zastávame názor, že trestnoprávna úprava v Ruskom trestnom zákonníku aj naprieč uvedenej legislatívnej zmene je obdobná, resp. aj priaznivejšia ako úprava v zákone č. 300/2005 Z. z Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Trestný zákon**“).

Trestný zákon obsahuje viaceré skutkové podstaty trestných činov, pod ktoré možno subsumovať konanie vykazujúce znaky domáceho násilia, pričom primárnym záujmom je ochrana života, zdravia, slobody a ľudskej dôstojnosti osôb. Odborné periodiká frekventovane uvádzajú a zároveň nesprávne zamieňajú termín domáce násilie s pojmom týranie blízkej a zverenej osoby, pričom domáce násilie je veľmi špecifický jav, v rámci ktorého je možné trestne postihnúť páchatela podľa rôznych ustanovení Trestného zákona, aj keď následná aplikácia je ťažkopádna, a v mnohých prípadoch aj nedostatočná. Je tomu tak najmä z dôvodu, že v sebe častokrát zahŕňa fyzické, psychické násilie a tiež sexuálne násilie.²⁸³ Aj pri exaktne uskutočnenej analýze skutkových podstat sme dospeli k názoru, že i keď jednotlivý trestný čin a jeho objektívna stránka môže na prvý pohľad vykazovať známky fyzického násilia (týranie blízkej a zverenej osoby), v konečnom dôsledku môže nastať prelínanie viacerých foriem násilia, pričom následkom sú tak psychické, ako aj fyzické útrapy.

V rámci 1. hlavy Trestného zákona (Trestné činy proti životu a zdraviu) ide o:

- *Ublíženie na zdraví v úmyselnom zavinení (§ 155, § 156)*
- *Usmrtenie (§ 149)*
- *Zabitie (§ 147, § 148)*
- *Vražda (§ 144), Úkladná vražda (§ 145)*

²⁸³ ŠKROVÁNKOVÁ, M. Dokazovanie domáceho násilia v súdno-znaleckej praxi. In: Dokazovanie a vyšetrovanie trestných činov – Národné a svetové trendy na APZ v Bratislave 2016: zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej dňa 13. novembra 2016, Bratislava : Akadémia PZ v Bratislave, 2016. s. 224:

V rámci 2. hlavy Trestného zákona (Trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti) ide o:

- *Pozbavenie osobnej slobody (§ 182), Obmedzenie osobnej slobody (§ 183)*
- *Znásilnenie (§ 199), Sexuálne násilie (§ 200), Sexuálne zneužívanie (§ 201)*

V rámci 3. hlavy Trestného zákona (Trestné činy proti rodine a mládeži) ide o:

- *Týranie blízkej a zverenej osoby (§ 208)*

V rámci 9. hlavy Trestného zákona (Trestné činy proti iným práva a slobodám) ide o:

- *Nebezpečné vyhrážanie (§ 360), Nebezpečné prenasledovanie (§ 360a)*

Obdobná právna úprava je aj v legislatíve Ruskej federácie, kde sa konanie vykazujúce znaky domáceho násillia subsumuje pod iné trestné činy, ktoré sa však zároveň môžu prelínať.

V rámci 16. hlavy Ruského trestného zákonníka (Trestné činy proti životu a zdraviu) ide o:

Vražda (čl. 105), Usmrtenie (čl. 109)

- *Úmyselné spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví (čl. 111)*
- *Úmyselné spôsobenie stredne ťažkej ujmy na zdraví (čl. 112)*
- *Úmyselné spôsobenie ľahkej ujmy na zdraví (čl. 115)*
- *Zbitie (čl. 116)*
- *Týranie (čl. 117)*
- *Vyhrážanie usmrtením alebo spôsobením ťažkej ujmy na zdraví (čl. 119)*

V rámci 18. hlavy Ruského trestného zákonníka (Trestné činy proti pohlavnej nedotknuteľnosti a pohlavnej slobode) ide o:

- *Znásilnenie (čl. 131)*
- *Násilné konanie sexuálneho charakteru (čl. 132)*
- *Prinútenie ku konaniu sexuálneho charakteru (čl. 133)*
- *Pohlavný styk a iné konanie sexuálneho charakteru s osobou mladšou ako 14 rokov (čl. 134)*

Rozdiel medzi trestným činom ublíženia na zdraví²⁸⁴ a priestupkom podľa § 49 ods. 1 písm. d) ²⁸⁵zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Zákon o priestupkoch**“) spočíva v miere zavinenia, dĺžky liečenia zraneného a mnoho ďalších faktorov. Pre naplnenie skutkovej podstaty priestupku proti občianskemu spolunažívaniu postačuje, ak priestupca inej osobe spôsobí drobné ublíženie na zdraví.²⁸⁶

Článok 116 Ruského trestného zákonníka definuje bitie ako fyzické násilie proti jednotlivcovi, ktoré nevedie ku krátkodobým zdravotným poruchám alebo trvalým stratám všeobecnej schopnosti pracovať. Okrem bitia, článok 116 Ruského trestného zákonníka berie do úvahy aj ďalšie násilné konanie v podobe ťahania vlasov, stláčania, štipania obete, t. j. všetky násilné konania, ktoré môžu priniesť fyzickú bolesť. Následkom trestného činu bitia sú malé rany, modriny, pomliaždeniny, odreniny, pričom nezanecháva viditeľné poškodenia a stopy. Za bitie nie sú považované prípady, kedy obeť utrpela ujmu na zdraví v dôsledku čoho došlo k zdravotnej poruche dlhšej ako 6 dní.

Na základe uvedeného konštatujeme, že **Ruský trestný zákonník obsahuje aj taký trestný čin, ktorý vo svojej podstate zaviedol trestný postih páchatelov, ktorí spôsobia drobné ublíženia na zdraví, ktoré sa však v našom právnom poriadku vo väčšej miere kvalifikuje len ako priestupok.**

V stručnosti uvádzame aj nedostatky v mimoprávnej oblasti domáceho násillia v Rusku:

- absencia komplexného programu zo strany štátu v boji proti domácejmu násilliu,

²⁸⁴ Podľa súdnej judikatúry môžeme za ublíženie na zdraví považovať takú poruchu zdravia, ktorá sťažuje postihnutému obvyklý spôsob života, výkon obvyklej činnosti alebo má iný vplyv na obvyklý spôsob života a to nielen po krátku, celkom prechodnú dobu. Vo všeobecnosti platí, že nemožno jednoznačne stanoviť nejakú minimálnu dobu, po ktorú musí poškodenie zdravia trvať, aby ho bolo možné považovať za ublíženie na zdraví. Staženie obvyklého spôsobu života poškodeného nesmie teda trvať iba krátky čas, ktorý predstavuje dobu šiestich dní. Preto, ak je obvyklý spôsob života poškodeného sťažený minimálne sedem dní, spravidla ide o ublíženie na zdraví (R 16/1986). Ak by obvyklý spôsob života poškodeného bol narušený po dobu najmenej 42 dní (§ 123 ods. 4 TZ), ide o ťažkú ujmu na zdraví.

²⁸⁵ (1) Priestupku sa dopustí ten, kto

d) úmyselne naruší občianske spolunažívanie vyhrázaním ujmu na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obvinením z priestupku, schválnosťami alebo iným hrubým správaním,

²⁸⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 20. júna 2007, sp. zn. 2 SŽ-O-KS-92/2006.

- absencia akčných plánov obdobných v Slovenskej republike²⁸⁷,
- pasívny prístup orgánov činných v trestnom konaní,
- negatívny prístup verejnej mienky k domácejmu násiliu (štát nemá zasahovať do súkromia rodiny),
- absencia preventívnych programov boja proti sexuálnemu násiliu,
- väčšina prípadov domáceho násilia v podobe súkromných žalôb,
- nedostatok centier pre obe domáceho násilia.

Záver

V závere vedeckého príspevku možno konštatovať, že vládne úrady prestali popierať problém domáceho násilia, ale v právnej rovine zostáva predmetná téma tabu. To je rys morálnej paradigmy ruskej spoločnosti. Napriek tomu, že vnútroštátna právna úprava nie je diskriminačná, *de facto* rovnosť medzi mužmi a ženami chýba.

Na základe uvedeného konštatujeme, že trestnoprávna úprava je vo všeobecnosti priaznivá, problémom zostáva aplikácia uvedených ustanovení v praxi a rovnako procesný postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Orgány činné v trestnom konaní zvyčajne nevyšetrujú alebo dokonca nereagujú na obvinenia z domáceho násilia a priestory pre obeť sú veľmi obmedzené. Moskva má menej ako 150 prístreškov pre viac ako 12 miliónov obyvateľov. Rovnako aj mienka spoločnosti v Rusku neodsudzuje domáce násilie v takej miere, ako v iných vyspelých štátoch Európskej únie, a to z dôvodu, že boj proti domácim agresorom je v rozpore s tradičnými hodnotami pravoslavia a náboženských dogiem, ktoré sú široko využívané pre konštrukciu národnej identity Ruska.

Situácia je obzvlášť akútna na Severnom Kaukaze, kde etnické a náboženské charakteristiky dokonca vo väčšej miere umožňujú porušovanie práv žien. Podľa štúdie s názvom „Zmrzačenie genitálií dievčat v republike Dagestan“, vykonaného fondom Právnej iniciatívy, v mnohých miestach v republike prebieha v rodinách stále obriezka žien²⁸⁸, čo je v rozpore s článkom 5 Dohovoru OSN o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien.²⁸⁹

²⁸⁷ Národný akčný plán pre elimináciu a prevenciu násilia na ženách na roky 2014-2019. Dostupné na: http://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/NAP_nasilie_print.pdf.

²⁸⁸ Štúdia s názvom „Zmrzačenie genitálií dievčat v republike Dagestan“. Dostupné na: <https://zona.media/article/2016/15/08/female-mutilation-05>.

²⁸⁹ Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien. Dostupné na: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml.

Pozmeňujúci zákon jednoznačne kontrastuje s nedávnymi krokmi v boji proti domácej násilii v Rusku. Práve uvedené považujeme za kontroverzné, nakoľko v júli 2016 parlament prijal pozmeňujúce a doplňujúce návrhy s cieľom kriminalizovať násilie páchané na príbuzných (blízkym osobám). V tejto súvislosti si dovoľíme poukázať na výrok výskumnej pracovníčky spoločnosti Human Rights Watch, ktorá výstižne skonštatovala, že „*ide o krok dozadu, kedy obeť domáceho násillia musia čeliť obrovským prekážkam pri získavaní pomoci alebo spravodlivosti.*“ Zastávame právny názor, že skôr ako oslabenie existujúcich zákonov, by malo zákonodarstvo Ruskej federácie prijať prísnejšie opatrenia na zabránení domácej násilii mimoprávnymi prostriedkami a rovnako preventívnymi prostriedkami na efektívnejšiu ochranu obetí.

Použitá literatúra:

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 392/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov

Trestný zákonník Ruskej federácie № 63-FZ

Federálny zákon o zmene trestného zákonníka Ruskej federácie a trestného poriadku Ruskej federácie o zlepšení dôvodov a postupu pre vyňatie z trestnej zodpovednosti

Dohovor o odstránení všetkým foriem diskriminácie žien № 323-FZ

Kódex správnych deliktov (Správneho poriadku Ruskej federácie) № 195-FZ

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 20. júna 2007, sp. zn. 2 SŽ-O-KS -92/2006

http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml

Štatistiky kriminality ministerstva vnútra Ruskej federácie Dostupné na: <https://xn--b1aew.xn--plai/folder/101762/item/9338947/>.

<http://www.humanosphere.org/human-rights/2015/04/missing-measures-in-the-push-to-empower-women-and-girls/>.

JOHNSON, J. E., *Gender Violence in the Russia. The Politics of Feminist intervention*. 256 p. ISBN: 978-0-253-22074-5

HORNE, S. Domestic Violence in the Russia. In. *American Psychologist*, Vol 54 (1), 1999, p. 55 – 61.

ŠKROVÁNKOVÁ, M. Dokazovanie domáceho násilia v súdno-znaleckej praxi. In: Dokazovanie a vyšetrovanie trestných činov – Národné a svetové trendy na APZ v Bratislave 2016: zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej dňa 13.novembra 2016. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2016. s. 222 – 231. ISBN 978-80-8054-672-4.

Fenomén zneužívania systému ochrany obetí domáceho násilia prezumpcia viny v prípadoch domáceho násilia

Phenomenon of abuse of the system of protection of victims of domestic violence presumption of guilt in cases of domestic violence

JUDr. Michal Antal

Abstrakt:

Autor sa v príspevku zaoberá problematikou súčasného systému ochrany obetí domáceho násilia, pričom dôraz je kladený najmä na zákonnú úpravu a aktuálnu prax pri zabezpečovaní bezprostrednej ochrany týmto obetiam. Následne príspevok rozoberá niektoré nedostatky a riziká, ktoré sú s takýmito postupmi spojené a ktoré spočívajú najmä v možnosti zneužitia tohto systému ochrany.

Abstract:

The focus of this paper is the current system of protection of the victims of domestic violence with particular emphasis on the respective legal regulation and the current practice in providing immediate protection to these victims. Subsequently, the paper discusses some of the shortcomings and risks associated with such practices, represented mainly by the potential misuse of this system of protection.

Kľúčové slová: domáce násilie, vykázanie zo spoločného obydľia, systém ochrany obetí domáceho násilia, bezprostredná ochrana pred domácim násilím

Keywords: domestic violence, expulsion from the joint dwelling, the system of protection of victims of domestic violence, immediate protection against domestic violence

Úvod

Domáce násilie predstavuje závažný celospoločenský problém, ktorý sa do popredia pozornosti širokej verejnosti dostáva až v posledných rokoch. S rastom verejného záujmu, ktorý je v značnej miere spôsobený medializáciou viacerých prípadov, kedy systém ochrany obetí domáceho násilia jednoducho zlyhal, je možné pozorovať jednak postupnú zmenu legislatívy, ale zároveň a najmä

i výraznú zmenu prístupu príslušných orgánov v tejto oblasti činných. Spoločenský a mediálny tlak v tejto súvislosti teda okrem legislatívnych zmien spôsobil i výrazné zmeny v aplikácii všeobecne záväzných právnych predpisov ako orgánmi činnými v trestnom konaní, tak i súdmi. Posun v tejto problematike charakterizovaný zvýšenou ochranou obetí domáceho násillia zašiel až tak ďaleko, že postup orgánov verejnej moci voči podozrivým z páchania domáceho násillia niekedy hraničí s porušovaním niektorých zo základných zásad trestného konania. Táto situácia automaticky vytvára široký priestor na zneužívanie systému ochrany obetí domáceho násillia, k čomu nanešťastie aj častokrát dochádza.

Cieľom tohto článku nie je nekonštruktívne kritizovať spôsob, akým sa zákonodarcia a orgány verejnej moci snažia o riešenie problematiky domáceho násillia, ale poukázať na niektoré nedostatky a najmä riziká, s ktorými je súčasný systém ochrany obetí domáceho násillia spojený.

Súčasný systém ochrany obetí domáceho násillia

Na úvod treba poznamenať, že ani zákon a ani odborná literatúra neposkytuje jednotnú definíciu domáceho násillia.²⁹⁰ Pre účely tohto článku postačuje domáce násillie vymedziť ako sociálno-patologický jav správania sa, v ktorom dochádza k fyzickému, psychickému, sexuálnemu, sociálnemu alebo ekonomickému násilliu voči osobe, ktorá je s páchatelom v rodinnom, partnerskom alebo obdobnom zväzku a tieto osoby spravidla tvoria alebo v minulosti tvorili

²⁹⁰ Napr. podľa Kacafírkovej: „Domáce násillie je považované za sociálno-patologický jav správania medzi partnermi alebo v rodine, ktoré spočíva vo fyzickom napádaní, psychickom týraní, sexuálnom zneužívaní či už jednotlivo, alebo vo vzájomnej kombinácii. Ide o ovládajúce nerovnoprávne a nerovnocenné zaobchádzanie jedného človeka s druhým, v ktorom model vzťahu tvorí rola prenasledovateľa a rola obeť.“ (KACAFÍRKOVÁ, M. Domáci násillí. In *Trestní právo*, 2002, roč. 2, č. 5, s. 12. ISSN 1211-2860);

Podľa Králičkovej ide o „sociálno-patologický jav, o najnebezpečnejšiu z foriem agresie. Tým, že sa odohráva za zatvorenými dverami, je veľa krát tabuizované a tolerované. Pojem domáce násillie v sebe skrýva nespočetné prejavy nerovnováhy moci, ktoré majú príčiny v nezrelosti partnera, v nezhodách, vplyvom alkoholu, permanentnom stresu, zložitej ekonomickej situácii, sexuálnych požiadavkách.“ (KRÁLIČKOVÁ, Z. 2011. *Právo proti domácímu násillí*. Praha : C. H. Beck, 2011. s. 139. ISBN 978-80-7400-381-3);

Podľa Čírtkovej je domáce násillie definované ako: „Opakované, dlhodobé a spravidla eskalujúce násillie fyzického, psychického, sexuálneho, sociálneho a ekonomického rázu, ktoré vytvára jednoznačne asymetrický vzťah a vedie k stabilnému rozdeleniu rolí na násillnú a ohrozenú osobu.“ (ČÍRTKOVÁ, L. Príčiny, formy a prejavy domácího násillí. In ZÁHORA, J: *Domáce násillie – Nová prax a nová legislatíva v Európe*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008. s. 14 – 16. ISBN 978-80-88-931-96-7).

spoločnú domácnosť. Podľa intenzity protiprávneho konania možno toto posudzovať v trestnoprávnej rovine alebo v rovine priestupku. Z pohľadu trestnoprávneho ide v zásade o násilnú, prípadne aj o mravnostnú kriminalitu. Typicky možno hovoriť najmä o trestných činoch týrania blízkej a zverenej osoby, nebezpečného vyhrážania a nebezpečného prenasledovania, ku ktorým sa častokrát pridružujú niektoré trestné činy patriace medzi tzv. mravnostnú kriminalitu.

Špecifikom domáceho násilia je najmä to, že agresor a jej obeť sú osoby navzájom blízke a známe a zároveň, že toto násilie je uskutočňované v súkromí, mimo dosahu verejnosti a jej kontroly a teda zväčša bez akýchkoľvek svedkov. Násilník je spravidla jeden, pričom obetí môže byť niekoľko. Sú nimi najmä osoby, ktoré sú určitým spôsobom závislé od násilníka. Ide v zásade o ženy, deti, prípadne osoby vyššieho veku. Domáce násilie sa ďalej vyznačuje vzrastajúcou intenzitou, keďže spravidla nejde o jednorazový incident.²⁹¹

Práve z dôvodu týchto špecifik je objasňovanie a sankcionovanie domáceho násilia mimoriadne náročné. Táto oblasť sa preto vyznačuje vysokou latentciou, ktorá je spôsobená najmä strachom obete domáceho násilia ohlásiť. Napriek mnohým opatreniam je totiž ochrana obetí domáceho násilia stále nedostatočná. Podľa Vanduchovej potreba výrazného posilnenia rozsahu procesných práv obetí domáceho násilia a zvýšenia ich ochrany je daná aj nedostatočným zohľadnením na ich väčšiu zraniteľnosť, ktorá je spravidla spojená s vyššou mierou ich viktimizácie a tiež hrozbou pokračovania rôznych foriem násilia zo strany páchatela.²⁹² Túto problematickú situáciu sa snaží riešiť jednak zákonodarcia a následne i orgány verejnej moci prostredníctvom dodatočnej zákonnej ochrany osôb, ktoré sú ohrozené z domáceho násilia, čím im oproti obetiam iných trestných činov poskytujú osobitné postavenie. Ide najmä o inštitút vykázania zo spoločného obydľia podľa § 27a zákona č. 171/1993 Z. z. o policajnom zbore v znení neskorších predpisov²⁹³ a na to nadväzujúcim inštitútom neodkladného

²⁹¹ Pozri aj KNÁPKOVÁ, D. – TÓTHOVÁ, M. Obete domáceho násilia. In Záhora, J. – Kert, R. *Obete kriminality – Victims of crime* Bratislava : EUKÓDEX s.r.o, 2010. s. 284 – 285.

alebo SCHAFFEROVÁ, J. 2010. *Právo proti domácejmu násiliu v kontexte Slovenského právneho poriadku*. [29.10.2013] Dostupné na internete:

[http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/07_nasili/Schafferova_Jana_\(4292\).pdf](http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/07_nasili/Schafferova_Jana_(4292).pdf).

²⁹² VANDUCHOVÁ, M. K právnú ochranu obetí domáciho násilí. In Záhora, J. – Kert, R. *Obete kriminality – Victims of crime*. Bratislava : EUKÓDEX s.r.o., 2010. s. 356.

²⁹³ V zmysle tohto ustanovenia zákona môže policajt vykázať zo spoločného obydľia osobu, u ktorej možno na základe zistených skutočností očakávať útok na život, zdravie, slobodu alebo

opatrenia podľa § 325 ods. 2 písm. e) zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov.²⁹⁴

Súčasný systém ochrany obetí domáceho násillia preto spočíva jednak v trestnoprávnej (prípadne v priestupkovej) rovine, ktorej primárnym cieľom je potrestanie páchatel'a po preukázaní jeho viny a tým v podstate aj individuálna prevencia pred ďalším páchaním domáceho násillia a zároveň i v rovine občianskoprávnej, ktorá v spojení so zásahom orgánu verejnej moci (vykázaním zo spoločného obydli'a podľa zákona o policajnom zbore) má zabezpečiť okamžitú ochranu pred bezprostrednou hrozbou pokračovania domáceho násillia.

Bezprostredná ochrana pred domácim násillím

Zabezpečenie bezprostrednej ochrany pred domácim násillím, ako už bolo naznačené vyššie v texte, naráža na špecifiká tohto druhu deliktuálnej činnosti prejavujúce sa v ťažkej, častokrát až nemožnej preukázateľnosti existencie tohto násillia, keď jediným svedkom zväčša býva práve obeť násillníka. V konkrétnych prípadoch privolaní službukonajúci policajti potom jednoducho nevedia situáciu správne vyhodnotiť a výsledkom častokrát v minulosti bývalo to, že ak vôbec, vec bola prejednaná len ako priestupok a pre nedostatok dôkazov bolo konanie zväčša zastavené. Policajti sa v minulosti zároveň zdráhali využívať svoju zákonnú možnosť vykázať osobu zo spoločného obydli'a. Zrejme z týchto dôvodov v spojení so spoločenským tlakom bol Prezidentom policajného zboru dňa 19. 12. 2016 vydaný pokyn týkajúci sa vyhodnocovania rizika ohrozenia poškodenej osoby pri tzv. domácom násillí. Súčasťou tohto pokynu je dotazník na odhad rizika ohrozenia obsahujúci dvanásť otázok, na ktoré možno odpovedať len áno alebo nie. Následným obodovaním má policajt zistiť, aké potencionálne riziko má osoba, ktorá dotazník vyplnila, hrozíť a aký postup má vo veci zaujať. Ak je vyplnením dotazníka a následným vyhodnotením dosiahnutých najmenej desať bodov, má ísť o situáciu bezprostredného ohrozenia. V takomto prípade

zvlášť závažný útok na ľudskú dôstojnosť ohrozenej osoby, najmä vzhľadom na predchádzajúce takéto útoky; súčasťou vykázania zo spoločného obydli'a je aj zákaz vstupu vykázanej osobe do spoločného obydli'a počas 10 dní od vykázania.

Počas vykázania zo spoločného obydli'a je vykázaná osoba povinná nepribližovať sa k ohrozenej osobe na vzdialenosť menšiu ako 10 metrov. Policajt je zároveň oprávnený vykázať zo spoločného obydli'a takúto osobu aj počas jej neprítomnosti.

²⁹⁴ Predmetným neodkladným oparením môže súd prikázať osobe podozrivej z domáceho násillia, aby táto nevstupovala dočasne do domu alebo bytu, v ktorom býva osoba, vo vzťahu ku ktorej je je toto podozrenie dané.

je podľa pokynu nevyhnutné osobu násilníka buď zo spoločného obydľia vykázat, zaistiť ho alebo zadržať, pričom posúdenie činu ako priestupku je podľa pokynu neprípustné. Inak povedané, policajt prejednávajúci vec je v prípade získania desiatich bodov v dotazníku obsahujúcom len otázky typu áno alebo nie, ktorých obsah je prinajmenšom problematický,²⁹⁵ povinný bez akejkolvek možnosti individuálneho vyhodnotenia situácie postupovať tak, že obmedzí osobnú slobodu podozrivej osoby, prípadne i jej užívacie právo k spoločnému obydľiu.²⁹⁶ Tento dotazník spolu s vyhodnotením má podľa súčasnej praxe tvoriť prílohu zápisnice o výsluchu svedka-poškodeného v trestnom spise a teda je taktiež spravidla obsahom spisového materiálu i v prípadoch rozhodovania súdu o vzatí údajného násilníka do vyšetrovacej väzby.

Na jednej strane je možné tvrdiť, že zosúladenie postupu policajtov pri prešetrovaní domáceho násilia bolo nevyhnutné a policajtom, ktorí v zásade nie sú na kvalifikované vyhodnotenie rizika v súvislosti s domácim násilím vyškolení, poskytnúť návod, ako v týchto situáciách postupovať, aby sa tým predišlo tzv. sekundárnej viktimizácii²⁹⁷ spôsobenej negatívnou a neodbornou reakciou formálnych inštitúcií. Na strane druhej spôsob a forma, akým sa táto potreba naplnila je podľa autora nevyhovujúca, až prílišne formalizovaná a dá sa povedať že i odtrhnutá od reality. Aj podľa Šamka, „snaha Prezidenta Policajného zboru o čo možno najpresnejší odhad rizika ohrozenia poškodenej osoby je určite správna. Na strane druhej je nutné uviesť, že použitie dotazníka s pochybnými otázkami a následné vyhodnotenie rizika na základe „bodovania“ je celkom určite metóda nesprávna.“²⁹⁸ Dotazníková forma vyhodnocovania rizika domáceho násilia totiž znemožňuje (respektíve minimálne sťažuje) zodpovedným osobám konkrétnu situáciu individuálne posúdiť i s ohľadom na špecifiká toho ktorého prípadu a osobitosti jednotlivých zúčastnených osôb.

²⁹⁵ Problematickosť obsahu týchto otázok spočíva jednak v tom, že obsahuje sugestívne otázky a taktiež, že niektoré otázky obsahujú viac podotázok s tým, že z odpovede „áno“ alebo „nie“ sa nedá zistiť, ku ktorej podotázke táto odpoveď smerovala. Dotazník zároveň obsahuje otázky, ktoré obsahujú neurčité pojmy a taktiež také, na ktoré ohrozená osoba ani nemusí poznať odpoveď, no odpovedať na ne „áno“ alebo „nie“ aj tak musí.

²⁹⁶ Príčom treba poukázať na to, že novelizáciou ustanovenia § 27a zákona č. 171/1993 Z. z. o policajnom zbore sa doba vykázania od 1.1.2016 predĺžila z 48 hodín na 10 dní.

²⁹⁷ K tejto problematike pozri napr. DIANIŠKA, G., a Kolektív, Kriminológia, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 99.

²⁹⁸ ŠAMKO, P. O dotazníkoch a zadržaní podozrivého na základe počtu získaných bodov. In Právne listy. [online]. 2017. [cit. 2017-04-04]. Dostupné na internete: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a536-o-dotaznikoch-a-zadrzani-podozriveho-na-zaklade-poctu-ziskanych-bodov>.

Zneužívanie systému ochrany obetí domáceho násillia

Argumentácia na podporu aktuálnej praxe vychádza z toho, že predmetný dotazník je vypracovaný výlučne pre potreby policajtov prvého kontaktu, ktorí sa musia v danom okamihu rozhodnúť, ako budú vo veci postupovať a tento nenahrádza riadne trestné konanie v zmysle trestného poriadku a preto ak sa potom ďalej v konaní preukáže, že tvrdenia údajnej obeť z domáceho násillia sú nepravdivé, tak údajný násilník by mal byť po prejednaní veci uznaný za nevinného. Treba si však uvedomiť podstatnú a zásadnú vec a teda, že už samotný procesný postup, ktorý sú príslušníci policajného zboru po vyhodnotení dotazníka v zmysle pokynu Prezidenta policajného zboru povinní (a teda nie len oprávnení) vykonať, môže mať a častokrát aj má pre život danej osoby ďalekosiahle následky. Súčasné postupy minimálne počiatočného vyšetrovania domáceho násillia, respektíve konania pred začatím trestného stíhania, totiž pri najmenšom hraničia s porušovaním základných zásad trestného konania, ako napríklad zásady prezumpcie neviny, práva na spravodlivý proces alebo zásady primeranosti a zdržanlivosti²⁹⁹, keď už len samotné začatie trestného stíhania a s tým súvisiace zaistovacie úkony, prípadne vykázanie zo spoločného obydllia podľa zákona o policajnom zbore,³⁰⁰ je spôsobilé poškodiť podozrivého na osobnej integrite, jeho cti a zároveň i psychike. Nie je totiž neobvyklé, že obvinenia vznesené údajnou obeťou voči údajnému násilníkovi sa nezakladajú na pravde a že oznamovateľ svojím konaním sleduje celkom iné ciele, byť si vedomý, že mu prakticky nehrozia žiadne následky v podobe trestného stíhania pre krivé obvinenie, prípadne pre krivú výpoveď, keďže preukázať negatívnu skutočnosť (že domáce násillie sa nestalo) je pri už len minimálnej argumentačnej schopnosti a právnej uvedomelosti klamúceho oznamovateľa reálne nemožné. Z uvedeného vyplýva, že súčasný stav v sebe zahŕňa vysoké riziko možnosti zneužitia systému ochrany obetí domáceho násillia.

Medzi najčastejšie motívy klamlivých oznámení o domácom násillí patrí napríklad pomsta za rozpad vzťahu alebo snaha o vytvorenie si priaznivých predpokladov pre budúce alebo už prebiehajúce občianskoprávne súdne

²⁹⁹ V tejto súvislosti možno badať trend ustupovania niektorých zásad, respektíve práv obvineného vyššiemu záujmu a cieľu, ktorým je ochrana obetí domáceho násillia. Prax sa takýmto spôsobom evidentne snaží vyporiadať s problémom spojeným s týmto druhom trestnej činnosti, ktorý spočíva v takmer vždy prítomnej dôkaznej núdzi.

³⁰⁰ V tejto súvislosti je potrebné poukázať na to, že k vykázaniu podľa § 27a zákona o policajnom zbore môže dôjsť i bez prítomnosti vykázanej osoby a prakticky i bez jej vylúchnutia.

konania (napr. v prípade konaní o úpravu práv a povinností k maloletým deťom alebo žalôb o vrátenie daru). Samotné začatie trestného stíhania na základe oznámenia matky býva týmito častokrát zneužívané ako argument za účelom dosiahnutia nielen vydania neodkladného opatrenia na zamedzenie vstupu do spoločného obydla, prípadne zákazu priblíženia sa, ale taktiež zákazu styku s ich spoločnými maloletými deťmi (i keď len dočasného). V praxi totiž nie je ojedinelé, že matka konajúce inštitúcie zahltí množstvom podaní, oznámení a iných dokladov, ktoré napriek tomu, že obsahujú len tvrdenia nej samotnej, súd v spojení s tým, že bolo začaté trestné stíhanie (samozrejme bez vznesenia obvinenia), alebo s tým, že otec bol vykázaný zo spoločného obydla z dôvodu podozrenia z domáceho násillia (i keď toto podozrenie bolo zase založené výlučne na tvrdeniach matky) „z opatrnosti“ dočasnému zákazu styku s maloletými deťmi častokrát vyhovie. Klamlivo obvinenému otcovi potom nezostáva nič iné, ako čakať na vyhotovenie znaleckých posudkov, v ktorých sa posudzuje jednak osoba podozrivého, ako i osoba údajnej obete, čo však spravidla trvá niekoľko mesiacov.

Nedá sa vo všeobecnosti povedať, či v obdobných prípadoch zlyhávajú súdy, alebo celý systém ochrany obetí domáceho násillia ako taký. Minimálne jednou z príčin je však podľa autora formalizované vyhodnocovanie rizika bezprostredného ohrozenia príslušníkmi policajného zboru. Na druhej strane si je možné len ťažko predstaviť, ako by bolo možné túto situáciu riešiť inak bez toho, aby boli všetci dotknutí policajti vyškoľení ako takéto situácie zvládať a odborne a individuálne vyhodnotiť.

Napriek uvedenému treba poukázať na to, že bezprostredná a účinná ochrana obetí domáceho násillia by nemohla byť bez osobitného a oveľa prísnejšieho prístupu realizovaná. Nutnosť osobitného prístupu vyplýva z vyššie v texte opísaných osobitostí tohto sociálno-patologického javu. Z uvedeného dôvodu nie je azda iná možnosť ako tá, že záujem na dodržiavaní práv jednotlivca podozrivého musí ustúpiť záujmu na účinnú ochranu obetí domáceho násillia. Súčasná prax teda zjavne správne vychádza zo zvýšenej ochrany slabšej strany a to i v prípadoch, kedy je podozrenie založené iba na výsluchu jednej osoby – údajnej obete domáceho násillia. Je už potom na orgánoch činných v trestnom konaní a súdoch, aby sa tieto veci riešili prednostne a urýchlene a aby sa ku všetkým dôkazom, vrátane k výsluchu poškodených, stavali kriticky. Najmä v prípade trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby je v ďalšom konaní nutné

vykonať i objektívne znalecké skúmanie, ktoré sa zväčša zameriava na zistenia prítomnosti následkov týrania, akými je napríklad syndróm týranej osoby, prípadne iné psychopatologické prejavy domáceho násilia.

Záver

Problematica domáceho násilia v našej spoločnosti stále predstavuje závažný problém, ktorého riešenie je veľmi komplikované a náročné, čo sa prejavuje aj v tom, že súčasná zákonná úprava ako i prax v tejto oblasti neustále podlieha zmenám, ktorými sa snaží reagovať na aktuálne výzvy a problémy. Nepopierateľným prínosom najnovšej praxe realizácie systému ochrany obetí domáceho násilia je postupné zjednocovanie postupu polície pri riešení tejto problematiky, ktoré sa zároveň v porovnaní s minulosťou javí ako oveľa aktívnejšie a rozhodnejšie. Takéto smerovanie podľa autora môže pomôcť pri odstránení vysokej latencie domáceho násilia, keďže obeť tieto činy neoznamovali hlavne z dôvodu, že štátne orgány im ešte v nedávnej minulosti neboli schopné poskytnúť účinnú pomoc a ochranu. Jednotný postup polície však so sebou prináša i odvrátenú stránku a to nižšiu možnosť individualizovaného posudzovania konkrétnych prípadov a s tým súvisiacu možnosť zneužitia tohto systému ochrany. Je síce pravdou, že v prípade krivého obvinenia z domáceho násilia je v ďalšom konaní táto skutočnosť spravidla preukázaná, častokrát to však býva až po dlhšom čase, kedy podozrivému spravidla vznikne nenapraviteľná ujma či už na cti, rodinnom živote alebo i na majetku.

Záverom autor považuje za vhodné a potrebné uviesť, že týmto článkom sa nijakým spôsobom nesnažil bagatelizovať problematiku domáceho násilia, prípadne znevažovať systém ochrany jeho obetí. Cieľom tohto článku je poukázať na niektoré, podľa autora veľmi závažné riziká, ktoré sú s praktickým výkonom súčasne nastaveného systému ochrany obetí domáceho násilia spojené a na vyriešenie ktorých je potrebná neustála odborná debata a vždy dôkladný, individuálny a kritický prístup ako orgánov činných v trestnom konaní, tak i súdov.

Použitá literatúra:

- DIANIŠKA, G., a Kolektív, Kriminológia, Plzeň : Aleš Čenek, 2009, str. 99. ISBN 978-80-7380-198-4.
- ČÍRTKOVÁ, L. Príčiny, formy a prejavy domáciho násilí. In ZÁHORA, J: *Domáce násilie – Nová prax a nová legislatíva v Európe*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008. s. 14 – 16. ISBN 978-80-88-931-96-7
- KACAFÍRKOVÁ, M. Domáci násilí. In Trestní právo, 2002, roč. 2, č. 5, s. 12. ISSN 1211-2860
- KNÁPKOVÁ, D. – TÓTHOVÁ, M. Obete domáceho násilia. In ZÁHORA, J. – KERT, R.: *Obete kriminality – Victims of Crime*. Bratislava : EUROKÓDEX s. r. o., 2010. 281 – 294 s. ISBN 978-80-89447-36-7
- KRÁLÍČKOVÁ, Z. 2011. *Právo proti domáčímu násilí*. Praha : C. H. Beck, 2011. s. 139. ISBN 978-80-7400-381-3
- ŠAMKO, P. O dotazníkoch a zadržaní podozrivého na základe počtu získaných bodov. In Právne listy. [online]. 2017. [cit. 2017-04-04]. Dostupné na internete: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a536-o-dotaznikoch-a-zadrzani-podozriveho-na-zaklade-poctu-ziskanych-bodov>.
- SCHAFFEROVÁ, J. 2010. *Právo proti domácejmu násiliu v kontexte Slovenského právneho poriadku*. [29.10.2013] Dostupné na internete: [http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/07_nasili/Schafferova_Jana_\(4292\).pdf](http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/07_nasili/Schafferova_Jana_(4292).pdf)
- VANDUCHOVÁ, M. K právni ochraně oběti domácího násilí. In ZÁHORA, J. – KERT, R.: *Obete kriminality-Victims of Crime*. Bratislava : EUROKÓDEX s. r. o., 2010. 353 – 358 s. ISBN 978-80-89447-36-7

**Rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie vo veci
C-105/03 – *Pupino*: postavenie obetí
v trestnom konaní – ochrana zraniteľných osôb –
výsluch maloletých svedkov***

**Decision of the Court of Justice of the European Union
in Case C-105/03 – *Pupino*: Standing of Victims in Criminal Proceedings –
Protection of Vulnerable Persons – Hearing of Minors as Witnesses**

JUDr. et PhDr. mult. Libor Klimek, PhD.

Abstrakt:

Konferenčný príspevok sa zaoberá rozsudkom Súdneho dvora Európskej únie vo veci C-105/03 – *Pupino*. Je rozdelený do piatich sekcií. Prvá sekcia prezentuje návrh na začatie konania. Druhá sa zameriava na skutkový stav a prejudiciálnu otázku. Kým tretia sekcia sa zameriava na posúdenie otázky, vo štvrtej sekcii je prezentovaný výrok rozhodnutia Súdneho dvora. V poslednej piatej sekcii autor prezentuje svoj komentár.

Abstract:

Conference contribution deals with the judgment of the Court of Justice of the European Union in case of C-105/03 – *Pupino*. It is divided into five sections. The first section presents the reference for a preliminary ruling. The second section focuses on factual background and the question referred. While the third section focuses on the assessment of the question, in the fourth section is presented ruling of the Court. In the last fifth section the author presents his comments.

Kľúčové slová: rozsudok vo veci C-105/03 – *Pupino*, postavenie obetí v trestnom konaní, ochrana zraniteľných osôb, výsluch maloletých svedkov, účinky rámcového rozhodnutia

Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu APVV „Možnosti kriminologického a trestnoprávného riešenia domáceho násilia“ č. APVV-15-0644; zodpovedný riešiteľ – doc. JUDr. Peter Polák, PhD.

Key words: judgment in case of C-105/03 – Pupino, standing of victims in criminal proceedings, protection of vulnerable persons, hearing of minors as witnesses, effects of framework decision

Úvod

Ochrana obetí trestných činov predstavuje jednu z hlavných priorít Európskej únie (ďalej len „EÚ“). Prostredníctvom Charty základných práv Európskej únie³⁰² štáty sú vyzývané, aby aktívne ochraňovali obeť trestných činov. Najzásadnejším legislatívnym dokumentom, ktorý upravuje záruky EÚ v oblasti ochrany obetí trestných činov, je Smernica 2012/29/EÚ o obetiach trestných činov³⁰³. Táto Smernica nahradila jeho predchodcu – Rámcové rozhodnutie 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní³⁰⁴, ku ktorému bola Súdny dvor Európskej únie vypracovaná judikatúra. Mohlo by sa mylne zdať, že takáto judikatúra nie je relevantná, no opak je pravdou. Výroky rozhodní Súdneho dvora sú súčasťou primárneho práva EÚ, a to bez ohľadu na to, či normy, ktorých sa týkajú, sú stále platné, alebo boli právne prekonané.

1. Návrh na začatie konania

Návrh na začatie prejudiciálneho konania sa týka čl. 2, 3 a 8 Rámcového rozhodnutia Rady 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní (ďalej len „Rámcové rozhodnutie 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní“).

Tento návrh bol podaný v súvislosti s trestným konaním, ktoré sa vedie proti Marii Pupino, učiteľke v materskej škôlke, ktorá je obvinená z ublíženia na

³⁰² Charta základných práv Európskej únie. Úradný vestník Európskej únie, C 83/389, 30. marec 2010.

³⁰³ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV. Úradný vestník Európskej únie, L 315/57, 14. november 2012. Bližšie pozri: KLIMEK, L.: *Základy trestného práva Európskej únie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, ISBN 978-80-8168-601-6, Kapitola 18.

³⁰⁴ Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV z 15. marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní. Úradný vestník Európskych spoločenstiev, L 82/1, 22. marec 2001. Bližšie pozri: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, Kapitola 18.

zdraví spôsobeného deťom mladším ako päť rokov v čase, keď nastali skutkové okolnosti.

2. Skutkový stav a prejudiciálna otázka

V trestnom konaní M. Pupino je obvinená, na jednej strane, zo spáchania v priebehu mesiacov január a február 2001 viacerých trestných činov „zneužitia disciplinárnych prostriedkov“ v zmysle čl. 571 talianskeho Trestného zákona na niektorých deťoch, ktoré v čase skutkových okolností boli mladšie ako päť rokov, najmä tým, že ich pravidelne bila, hrozila im, že im dá upokojujúce tabletky, prelepí ústa leukoplastom, a že im bránila ísť na toaletu. Na druhej strane, je obvinená zo spáchania vo februári 2001 trestného činu „vážneho ublíženia na zdraví“ podľa čl. 582, 585 a 576 talianskeho Trestného zákona, v spojení s čl. 61 bodmi 2 a 11 tohto zákona, pretože jedno dieťa udrala, čím mu spôsobila mierne opuchnutie čela. Konanie začaté pred talianskym súdom vo Florencii (*Tribunale di Firenze*) je v štádiu predbežného vyšetrovania.

Vnútroštátny sudca v tejto súvislosti poznamenáva, že podľa talianskeho práva sa trestné konanie skladá z dvoch odlišných častí. V priebehu prvej časti, teda predbežného vyšetrovania, prokurátor vyhľadáva a zabezpečuje pod dohľadom sudcu povereného predbežným vyšetrovaním dôkazné prostriedky, na základe ktorých posúdi, či je potrebné zastaviť trestné stíhanie alebo navrhnúť, aby bol obvinený postavený pred príslušný trestný súd. V tomto prípade uvedený sudca prijme konečné rozhodnutie, ktorým sa vyhovie tomuto návrhu alebo ktorým sa zastaví trestné konanie po tom, ako prebehne pojednávanie *ad hoc* (*ad hoc* = pre jednotlivý konkrétny prípad).

Prípadné rozhodnutie o tom, že obvinený bude postavený pred súd, predstavuje otvorenie druhej časti konania nazwanej konanie pred súdom, na ktorej sa sudca poverený predbežným vyšetrovaním nezúčastňuje. Konanie pred súdom v pravom slova zmysle začína touto časťou. Za normálnych okolností iba v priebehu tejto časti možno vykonávať dôkazy navrhnuté účastníkmi konania tak, aby sa rešpektovala zásada kontradiktórnosti. Vnútroštátny sudca poznamenáva, že iba v priebehu pojednávania v konaní pred súdom možno uznať dôkazné prostriedky predložené účastníkmi konania za dôkazy v technickom zmysle slova. Za týchto okolností sa musia dôkazné prostriedky získané prokurátorom

počas predbežného vyšetrovania na účely rozhodnutia, či sa má podať obžaloba alebo zastaviť trestné stíhanie, kontradiktórne prejednať v priebehu konania v pravom zmysle slova, aby sa stali plnohodnotnými „dôkazmi“.

Uvedený sudca však podčiarkuje, že existujú výnimky z tohto pravidla, ktoré upravuje čl. 392 talianskeho Trestného zákona a ktoré umožňujú na základe rozhodnutia sudcu povereného predbežným vyšetrovaním skoršie vykonanie dôkazu v priebehu predbežného vyšetrovania prostredníctvom incidenčného konania o vykonaní dôkazu v predstihu tak, aby bola dodržaná zásada kontradiktórnosti. Takto vykonané dôkazné prostriedky majú rovnakú dôkaznú silu ako tie, ktoré sú vykonané v priebehu druhej časti konania. Čl. 392 ods. 1 bis talianskeho Trestného zákona upravuje možnosť použiť toto incidenčné konanie, ak je potrebné vypočuť obeť niektorých výslovne vymedzených trestných činov (sexuálne trestné činy alebo trestné činy so sexuálnou motiváciou) mladšie ako šesťnásť rokov aj mimo rámca prípadov upravených v ods. 1 tohto článku. Čl. 398 ods. 5 bis talianskeho Trestného zákona okrem iného umožňuje, aby tento sudca vykonal dôkaz v prípade vyšetrovania trestných činov uvedených v čl. 392 ods. 1 bis talianskeho Trestného zákona osobitným spôsobom umožňujúcim ochranu dotknutých maloletých. Podľa vnútroštátneho sudcu tieto ďalšie výnimky majú za cieľ chrániť na jednej strane dôstojnosť, mravnosť a osobnosť svedka, ak je obeť maloletá, ako aj na druhej strane hodnovernosť dôkazu.

Vo veci samej prokurátor požiadal v auguste 2001 sudcu povereného predbežným vyšetrovaním, aby vykonal výsluch ôsmich detí, ktoré boli svedkami a obeťami trestných činov, z ktorých spáchania je obvinená M. Pupino, prostredníctvom incidenčného konania o vykonaní dôkazu v predstihu na základe čl. 392 ods. 1 bis talianskeho Trestného zákona preto, že s vykonaním dôkazu nemožno čakať až do začiatku kontradiktórneho pojednávania z dôvodu veľmi nízkeho veku svedkov a nevyhnutných zmien ich psychického stavu, ako aj prípadného psychologického potlačenia. Prokurátor tiež požiadal, aby bolo dokazovanie vykonané osobitným spôsobom upraveným v čl. 398 ods. 5 bis talianskeho Trestného zákona, podľa ktorého sa výsluch uskutoční v zariadení odbornej starostlivosti tak, aby bola chránená dôstojnosť, súkromie a vyrovnanosť dotknutých maloletých za prípadnej pomoci odborníkov v psychológii, a to z dôvodu chúlостivosti a závažnosti skutkov, ako aj ťažkosti spojenej s nízkym vekom obetí. M. Pupino namietala proti tejto žiadosti tvrdením, že sa

nezakladá na žiadnom z prípadov upravených v čl. 392 ods. 1 a 1 bis talianskeho Trestného zákona.

Podľa vnútroštátneho sudcu sa mala žiadosť prokurátora zamietnuť so zreteľom na predmetné vnútroštátne ustanovenia, keďže tie neupravujú ani použitie incidenčného konania o vykonaní dôkazu v predstihu, ani použitie osobitného spôsobu vykonania dôkazu vo vzťahu ku skutkom, akými sú skutky, za ktorých je stíhaná obvinená, aj keď žiadne ustanovenie nebráni tomu, aby sa tieto ustanovenia týkali aj iných prípadov ako prípadov uvedených v čl. 392 ods. 1 talianskeho Trestného zákona, keď je obeťou maloletý. Viaceré trestné činy vylúčené z pôsobnosti čl. 392 ods. 1 talianskeho Trestného zákona by sa mohli zdať závažnejšie pre obeť, ako tie, ktoré sú upravené týmto ustanovením. Tento prípad nastal aj vo veci samej, keďže M. Pupino týrala deti mladšie ako päť rokov a vyvolala v nich psychické traumy.

Sudca poverený predbežným vyšetrovaním súdu vo Florencii (*Tribunale di Firenze*) usúdil, že musí „bez ohľadu na to, či existuje alebo neexistuje priamy účinok právnej úpravy Spoločenstva“, „vykladať vnútroštátne právo vo svetle znenia a zmyslu ustanovení Spoločenstva“, a keďže má pochybnosti o zlučiteľnosti čl. 392 ods. 1 bis a 398 ods. 5 bis súdom vo Florencii (*Tribunale di Firenze*) s čl. 2, 3 a 8 Rámcového rozhodnutia 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní, a vzhľadom na to, že tieto ustanovenia uvedeného poriadku sa obmedzujú výlučne na sexuálne trestné činy a trestné činy so sexuálnou motíváciou, v súvislosti s možnosťou danou sudcovi poverenému predbežným vyšetrovaním použiť jednak vykonanie dôkazu v predstihu a jednak osobitný spôsob získania a vykonania dôkazu rozhodol prerušiť konanie a požiadať Súdny dvor, aby sa vyslovil k pôsobnosti čl. 2, 3 a 8 Rámcového rozhodnutia.

3. Posúdenie otázky

Vnútroštátny sudca sa svojou otázkou v podstate pýta, či sa majú čl. 2, 3 a čl. 8 ods. 4 Rámcového rozhodnutia 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní vykladať v tom zmysle, že vnútroštátny súd má mať možnosť povoliť malým deťom, ktoré ako tie vo veci samej tvrdia, že sú obeťami týrania, aby vypovedali spôsobom umožňujúcim zabezpečiť im primeranú ochranu mimo rámca verejného pojednávania na súde a pred jeho otvorením.

V súlade s čl. 3 Rámcového rozhodnutia každý členský štát zaručí obetiam možnosť, aby boli počas konania vypočuté a aby predložili dôkazy, a prijme potrebné opatrenia na zabezpečenie toho, aby jeho orgány vypočúvali obeť iba do miery nevyhnutnej vzhľadom na trestné konanie.

Čl. 2 a čl. 8 ods. 4 Rámcového rozhodnutia zaväzujú každý členský štát, aby prijal opatrenia na zabezpečenie toho, aby sa s obeťami zaobchádzalo s náležitou úctou voči dôstojnosti jednotlivca počas konania, aby obzvlášť zraniteľné obeť mali zabezpečený osobitný spôsob zaobchádzania zodpovedajúci ich pomerom a umožňujúci, ak je to potrebné, ochranu obetí, najmä obzvlášť zraniteľných pred dôsledkami podania svedectva na verejnom pojednávaní, aby boli na základe rozhodnutia prijatého súdom oprávnené vypovedať spôsobom, ktorý umožní splnenie tohto cieľa akýmikoľvek prostriedkami, ktoré sú v súlade s jeho základnými právnymi zásadami.

Rámcové rozhodnutie nevymedzuje pojem zraniteľnosti obeť v zmysle čl. 2 ods. 2 a čl. 8 ods. 4. Nezávisle od odpovede na otázku, či okolnosť, že obeťou trestného činu je maloletý, stačí vo všeobecnosti nato, aby sa táto obeť považovala za obzvlášť zraniteľnú v zmysle rámcového rozhodnutia, nemožno spochybniť, že ak ako vo veci samej malé deti tvrdia, že boli týrané, navyše svojou učiteľkou, tieto deti možno takto označiť najmä vzhľadom na ich vek, ako aj povahu a následky trestného činu, ktorého tvrdia, že sú obeťami, tak, aby im bola priznaná osobitná ochrana vyžadovaná citovanými ustanoveniami Rámcového rozhodnutia.

Žiadne z troch ustanovení rámcového rozhodnutia spomenutých vnútroštátnym sudcom neupravuje konkrétny spôsob vykonania cieľov, ktoré upravujú a ktoré pozostávajú najmä zo zabezpečenia obzvlášť zraniteľným obeťami „špecifického zaobchádzania najlepšie prispôsobeného ich pomerom“, ako aj osobitných „podmienok výsluchu“ schopných zabezpečiť všetkým obeťami zaobchádzanie „s náležitou úctou voči dôstojnosti jednotlivca“, možnosť byť vypočutý, a „a aby predložili dôkazy“, ako aj aby „vypočúvali obeť iba do miery nevyhnutnej vzhľadom na trestné konanie“.

Podľa právnej úpravy spornej vo veci samej výsluch uskutočnený počas predbežného vyšetrovania by sa mal v zásade zopakovať na verejnom pojednávaní, aby sa stal plnohodnotným dôkazom. V určitých prípadoch je však dovolené uskutočniť tento výsluch iba raz v priebehu predbežného vyšetrovania tak,

aby mal rovnakú dôkaznú silu, ale iným spôsobom ako v priebehu verejného pojednávania.

Za týchto okolností uskutočnenie cieľov sledovaných už citovanými ustanoveniami rámcového rozhodnutia vyžaduje, aby vnútroštátny súd mal možnosť v prípade obzvlášť zraniteľných obetí použiť osobitné konanie, akým je incidenčné konanie o vykonaní dôkazu v predstihu ustanovené právom členského štátu, ako aj ustanovený osobitný spôsob výsluchu, ak toto konanie je najlepšie prispôbené pomerom obetí tak, aby sa predišlo zániku dôkazných prostriedkov, znížila nevyhnutnosť opakovania vypočúvania a predišlo škodlivým následkom pre tieto obe výsluchu na verejnom pojednávaní.

V tejto súvislosti je potrebné upresniť, že podľa čl. 8 ods. 4 Rámcového rozhodnutia podmienky výsluchu musia byť v každom prípade v súlade so základnými právnymi zásadami predmetného členského štátu. Okrem toho, podľa čl. 6 ods. 2 Zmluvy o Európskej únii Únia rešpektuje základné ľudské práva, ktoré zaručuje Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd³⁰⁵, a ktoré vyplývajú z ústavných tradícií členských štátov ako základných princípov práva Spoločenstva. Rámcové rozhodnutie 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní sa má teda vykladať tak, aby boli rešpektované základné práva, v rámci ktorých je potrebné zdôrazniť najmä právo na spravodlivé konanie pred súdom, ako je upravené v čl. 6 Dohovoru na ochranu ľudských práv a základných slobôd a vykladané Európskym súdom pre ľudské práva.

Prináleží vnútroštátnemu súdu ubezpečiť sa, že ak v tejto veci možno použiť incidenčné konanie o vykonaní dôkazu a výsluch osobitným spôsobom upraveným talianskym právom so zreteľom na povinnosť konformného výkladu vnútroštátneho práva, uplatnenie týchto opatrení nespôsobí, že trestné konanie proti M. Pupino posudzované ako celok bude nespravodlivé v zmysle čl. 6 Dohovoru na ochranu ľudských práv a základných slobôd, ako ho vyložil Európsky súd pre ľudské práva [rozsudky Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *P. S. proti Nemecku* (sťažnosť č. 33900/96), z 2. júla 2002, *S. N. proti Švédsku* (sťažnosť č. 34209/96), *Rachdad proti Francúzsku* (sťažnosť č. 71846/01), vo veci *Accardi a iní proti Taliansku* (sťažnosť č. sťaž. č. 30598/02)].

³⁰⁵ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Rada Európy, Séria európskych zmlúv č. 5 [1950]; oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich.

So zreteľom na všetky vyššie uvedené úvahy je potrebné odpovedať na položenú otázku tak, že čl. 2, 3 a čl. 8 ods. 4 Rámcového rozhodnutia 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní sa majú vykladať v tom zmysle, že vnútroštátny súd má mať možnosť povoliť malým deťom, ktoré ako tie vo veci samej tvrdia, že sú obeťami týrania, aby vypovedali spôsobom umožňujúcim zabezpečiť týmto deťom primeranú ochranu napríklad mimo rámca verejného pojednávania a pred jeho otvorením. Vnútroštátny súd musí zohľadniť všetky pravidlá vnútroštátneho práva a vykladať ich v rámci možností vo svetle znenia a účelu uvedeného rámcového rozhodnutia.

4. Výrok rozhodnutia Súdneho dvora

Súdny dvor judikoval, že čl. 2, 3 a čl. 8 ods. 4 Rámcového rozhodnutia Rady 2001/220/SVV z 15. marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní sa majú vykladať v tom zmysle, že vnútroštátny súd má mať možnosť povoliť malým deťom, ktoré ako tie vo veci samej tvrdia, že sú obeťami týrania, aby vypovedali spôsobom umožňujúcim zabezpečiť týmto deťom primeranú ochranu napríklad mimo rámca verejného pojednávania a pred jeho otvorením.

Vnútroštátny súd musí zohľadniť všetky pravidlá vnútroštátneho práva a vykladať ich v rámci možností vo svetle znenia a účelu uvedeného rámcového rozhodnutia.

5. Komentár autora

Aj keď síce judikatúra Súdneho dvora Európskej únie týkajúca sa priameho účinku smerníc sa neaplikuje na rámcové rozhodnutia, Súdny dvor vo veci *Pupino*³⁰⁶ uložil povinnosť členským štátom EÚ vykladať vnútroštátne právne predpisy v súlade s rámcovými rozhodnutiami. Na základe tohto rozhodnutia záväzný charakter rámcových rozhodnutí je vyjadrený rovnakým spôsobom

³⁰⁶ Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev zo 16. júna 2005 vo veci C-105/03 – *Trestné konanie proti Maria Pupino*.

ako vo vzťahu k smerniciam. Pre vnútroštátne orgány členských štátov EÚ z toho vyplýva povinnosť konformného výkladu³⁰⁷ ich vnútroštátneho práva. Pri uplatňovaní vnútroštátneho práva ho má vnútroštátny súd vykladať v rámci možností vo svetle znenia a účelu rámcového rozhodnutia tak, aby sa dosiahol cieľ, ktorý toto rámcové rozhodnutie sleduje.

Pokiaľ ide o **výklad (ktoréhokoľvek) rámcového rozhodnutia ako právneho aktu EÚ** výlučne v oblasti trestného práva, Súdny dvor argumentoval, že EÚ by mohla ťažko naplniť svoje poslanie, ak by zásada lojálnej spolupráce, z ktorej vyplýva najmä to, že členské štáty prijímú všetky potrebné opatrenia všeobecnej alebo osobitnej povahy, aby zabezpečili plnenie záväzkov vyplývajúcich z práva EÚ, neplatila aj v rámci policajnej a justičnej spolupráce v trestných veciach, ktorá je ako celok založená na spolupráci medzi členskými štátmi a inštitúciami. Zásada konformného výkladu sa uplatní aj na rámcové rozhodnutia. Pri uplatňovaní vnútroštátneho práva ho má vnútroštátny súd vykladať v rámci možností vo svetle znenia a účelu rámcového rozhodnutia tak, aby sa dosiahol cieľ, ktorý toto rozhodnutie sleduje, a aby takto dosiahol súlad so Zmluvou o Európskej únii (v znení Amsterdamskej zmluvy).³⁰⁸

Na druhej strane, Súdny dvor Európskej únie zdôraznil, že povinnosť vnútroštátneho sudcu odvolávať sa na obsah rámcového rozhodnutia pri výklade relevantných ustanovení vnútroštátneho práva je obmedzená všeobecnými

³⁰⁷ Pre porovnanie, pokiaľ ide o základy konformného výkladu vyplývajúce z ustálenej judikatúry Súdneho dvora, možno ich zhrnúť nasledovne. Všetky jednotlivé smernice zavádzajú členské štáty, t. j. všetkých nositeľov štátnej moci vrátane súdov dosiahnuť cieľ stanovený v danej smernici tým spôsobom, že prijímú všetky všeobecné alebo osobitné opatrenia, ktoré sú vhodné na dosiahnutie stanoveného cieľa. Z toho vyplýva, že vnútroštátny súd, ktorý pri uplatňovaní vnútroštátneho práva – bez ohľadu na to, či ide o predpisy vydané pred prijatím smernice alebo po ňom – má toto právo vykladať, musí prihliadať čo možno najviac na znenie a účel smernice, aby sa tak dosiahol cieľ, ktorý smernica sleduje, a aby jej takto bolo vyhovené. Bližšie pozri: Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 13. novembra 1990 vo veci C-106/89 – *Marleasing SA v La Comercial Internacional de Alimentación SA*, bod 8; Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev zo 16. decembra 1993 vo veci C-334/92 – *Teodoro Wagner Miret v. Fondo de Garantía Salarial*; Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev zo 14. júla 1994 vo veci C-105/03 – *Paola Faccini Dori v. Recreb Srl*, bod 26; Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 22. mája 2003 vo veci C-462/99 – *Connect Austria Gesellschaft für Telekommunikation GmbH v Telekom-Control-Kommission, and Mobilkom Austria AG*, bod 38. Všetky podmienky uvedené v týchto rozhodnutiach Súdneho dvora sú dostatočne splnené aj v prípade rámcového rozhodnutia.

³⁰⁸ Rozsudok Súdneho dvora vo veci *Pupino*, body 42 a 43.

právnymi zásadami, akými sú predovšetkým zásada právnej istoty a zákazu retroaktivity.³⁰⁹

Súdny dvor vo veci *Pupino* vo svojom výroku judikoval, že **[v]nútroštátny súd musí zohľadniť všetky pravidlá vnútroštátneho práva a vykladať ich v rámci možností vo svetle znenia a účelu uvedeného rámcového rozhodnutia.**³¹⁰ Z komparatívneho hľadiska možno poukázať na rozhodnutie Súdneho dvora vo veci *Von Colson*³¹¹. V tomto rozhodnutí Súdny dvor vyzdvihol skutočnosť, že národní sudcovia sú povinní interpretovať vnútroštátne právo vo svetle cieľov a znenia komunitárneho práva (práva EÚ), pričom v tomto prípade išlo o smernicu. Ako sme uviedli, rámcové rozhodnutie je veľmi príbuzné práve smernici.

Sme toho názoru, že Súdny dvor rozhodnutím vo veci *Pupino* jednoznačne otočil vnímanie rámcového rozhodnutia (rámcových rozhodnutí), a to v troch rovinách:³¹²

- **rovnocenná povaha noriem/ustanovení rámcového rozhodnutia s normami/ustanoveniami smernice**, pokiaľ ide o ich účinky – Súdny dvor postavil normy/ustanovenia rámcového rozhodnutia na totožnú úroveň v porovnaní so smernicami;
- **nadobudnutie silnejšieho postavenia rámcového rozhodnutia medzi prameňmi práva EÚ** – vplyvom Súdneho dvora prostredníctvom rozhodnutia *Pupino* sa z „nenápadného rámcového rozhodnutia“ stalo „rovnocenné rámcové rozhodnutie“ k smernici. Samozrejme, ich oblasť bola odlišná – kým smernice boli prijímané hlavne na komunitárne účely v prvom pilieri EÚ, rámcové rozhodnutia boli prijímné na účely trestného práva v treťom pilieri EÚ;
- **interpretácia vnútroštátnej právnej úpravy v súlade s rámcovým rozhodnutím** – pri interpretácii a aplikácii vnútroštátnych noriem, ktoré sú odrazom noriem rámcového rozhodnutia, sa od orgánov očakáva, že postupujú vo svetle znenia a účelu rámcového rozhodnutia. To znamená, že súdy ako tretia zložka delby štátnej moci (zákonodarná – výkonná – súdna), môžu

³⁰⁹ Rozsudok Súdneho dvora vo veci *Pupino*, bod 44.

³¹⁰ Rozsudok vo veci *Pupino*, bod 61 a druhá veta výroku rozhodnutia.

³¹¹ Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 10. apríla 1984 vo veci C-14/83 – *Sabine von Colson and Elisabeth Kamann v Land Nordrhein-Westfalen*.

³¹² KLIMEK, L.: *Rámcové rozhodnutie Rady Európskej únie: právny akt Európskej únie v oblasti trestného práva*. In: *Justičná revue*, ISSN 1335-6461, roč. 67 (2015), č. 2, s. 240 – 258.

neaplikovať vnútroštátnu právnu úpravu prijatú zákonodarnou mocou, ale môžu postupovať priamo na základe ustanovení rámcového rozhodnutia ako „materského právneho aktu vnútroštátnej právnej úpravy“. Navyše, Súdny dvor použil rétoriku „[v]nútroštátny súd musí“ (angl. *[t]he national court is required*). Týmto spôsobom môžu súdy ako justičné orgány obísť zákonodarcu a postupovať inak, než je uvedené vo vnútroštátnej právnej úprave. Podmienkou však je, že nasledujú normy/ustanovenia rámcového rozhodnutia.

Pokiaľ ide o názory iných autorov, Hamulák argumentuje, že rozhodnutie vo veci *Pupino* sa stalo prvým krokom k prelomeniu rozdielov medzi prvým a tretím pilierom EÚ.³¹³ Zurek argumentuje, že Súdny dvor s použitím funkcionalistického výkladu v rozhodnutí *Pupino* dosiahol záver, že rámcové rozhodnutia disponujú/majú priamy účinok rovnako ako smernice. Tým stanovil zvrchovanosť práva EÚ – nielen prvého piliera ale aj tretieho – pripustením, že súdy členských štátov EÚ sú povinné aplikovať proeurópsku interpretáciu ústavných ustanovení.³¹⁴ Fletcher, Löff and Gilmore argumentujú, že Súdny dvor *dal rámcovému rozhodnutiu toľko účinku, koľko len mohol*.³¹⁵ Cano argumentuje, že Súdny dvor týmto rozhodnutím *radikálne zmenil panorámu vymáhania nástrojov tretieho piliera*.³¹⁶

Navyše, Súdny dvor bol nedávno prijal rozhodnutie vo veci *Ognyanov*³¹⁷. V nadväznosti na rozhodnutie vo veci *Pupino* tomto rozhodnutí judikoval, že právo EÚ sa má vykladať v tom zmysle, že vnútroštátny súd je povinný zohľadniť všetky pravidlá vnútroštátneho práva a vykladať ich v čo najväčšej možnej miere v súlade s rámcovým rozhodnutím [...] tak, aby dosiahol ním sledovaný výsledok, pričom v prípade potreby z vlastnej iniciatívy neuplatní výklad

³¹³ HAMULÁK, O.: *Eurozatykač, tři ústavní soudy a dominance práva Evropské unie*. Olomouc : Iuridicum Olomoucense, 2011, ISBN 978-80-87382-17-2, s. 35.

³¹⁴ ZUREK, J.: *Against Tradition: the European Arrest Warrant*. In: *Education and Science Without Borders*, ISSN 1804-2473, Vol. 3 (2012), No. 5, s. 68.

³¹⁵ FLETCHER, M. – LÖÖF, R. et GILMORE, B.: *EU Criminal Law and Justice*. Cheltenham – Northampton : Edward Elgar Publishing, ISBN 978-1-84542-697-2, 2008, s. 35 a 37.

³¹⁶ CANO, E. S.: *The Third Pillar and the Court of Justice: A "Praetorian Communitarization" of Police and Judicial Cooperation in Criminal Matters?* In: GUILD, E. et GEYER, F. (eds.): *Security versus Justice? : Police and Judicial Cooperation in the European Union*. Aldershot : Ashgate, 2008, ISBN 978-0-7546-7359-0, s. 60.

³¹⁷ Rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie z 8. novembra 2016 vo veci C-554/14 – *Atanas Ognyanov*.

podaný vnútroštátnym súdom rozhodujúcim v poslednom stupni, ktorý nie je zlučiteľný s právom EÚ.

Použitá literatúra:

- FLETCHER, M. – LÖÖF, R. et GILMORE, B.: *EU Criminal Law and Justice*. Cheltenham – Northampton : Edward Elgar Publishing, ISBN 978-1-84542-697-2, 2008, 256 strán
- GUILD, E. et GEYER, F. (eds.): *Security versus Justice? : Police and Judicial Co-operation in the European Union*. Aldershot : Ashgate, 2008, ISBN 978-0-7546-7359-0, 336 strán
- HAMULÁK, O.: *Eurozatykač, tři ústavní soudy a dominance práva Evropské unie*. Olomouc : Iuridicum Olomoucense, 2011, ISBN 978-80-87382-17-2, 131 strán
- Charta základných práv Európskej únie. Úradný vestník Európskej únie, C 83/389, 30. marec 2010
- IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, 888 strán
- IVOR, J. – POLÁK, P. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo procesné I*. Bratislava : Wolters Kluwer, ISBN 978-80-8168-593-4, 2017, 528 strán
- IVOR, J. – POLÁK, P. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo procesné II*. Bratislava : Wolters Kluwer, ISBN 978-80-8168-618-4, 2017, 492 strán
- KLIMEK, L. (ed.): *Judikatura Súdneho dvora Európskej únie vo veciach trestných*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017 (v čase konferencie v tlači)
- KLIMEK, L.: *Rámcové rozhodnutie Rady Európskej únie: právny akt Európskej únie v oblasti trestného práva*. In: *Justičná revue*, ISSN 1335-6461, roč. 67 (2015), č. 2, s. 240-258
- KLIMEK, L.: *Základy trestného práva Európskej únie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, ISBN 978-80-8168-601-6, 267 strán
- Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV z 15. marca 2001 o postavení obeť v trestnom konaní. Úradný vestník Európskych spoločenstiev, L 82/1, 22. marec 2001

-
- Rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie z 8. novembra 2016 vo veci C-554/14 – *Atanas Ognyanov*
- Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 10. apríla 1984 vo veci C-14/83 – *Sabine von Colson and Elisabeth Kamann v Land Nordrhein-Westfalen*
- Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev zo 16. júna 2005 vo veci C-105/03 – *Trestné konanie proti Márii Pupino*
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV. Úradný vestník Európskej únie, L 315/57, 14. november 2012.
- SZABOVÁ, E. et ŠIMOŤČEK, I.: *Postavenie poškodeného v systéme restoratívnej justície*. In: *Státní zastupitelství*, ISSN 1214-3758, roč. 13, č. 6 (2015), s. 44 – 52
- SZABOVÁ, E.: *Posilnenie postavenia poškodeného prostriedkami práva Európskej únie*. In: SZABOVÁ, E. (ed.): *Nová Európa – výzvy a očakávania*. Európske výzvy trestného práva : Dies iuris Tyrnavienses : Trnavské právnické dni. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, ISBN 978-80-8168-566-8, s. 273 – 288
- ZUREK, J.: *Against Tradition: the European Arrest Warrant*. In: *Education and Science Without Borders*, ISSN 1804-2473, Vol. 3 (2012), No. 5, pp. 66-70

Osobitosti dokazovania domáceho násilia

Particularities of substantiation of domestic violence

JUDr. Bc. Viktor Marko, PhD.

Abstrakt:

Autor príspevku sa zameriava na osobitosti dokazovania pri trestných činoch páchaných v súvislosti s domácim násilím, a poukazuje na niektoré najčastejšie problémy súvisiace s vyodením trestnej zodpovednosti.

Abstract:

The author focuses on the particularities of substantiation of crimes committed in context of domestic violence and tackles some common problems in regard of proof of criminal liability.

Kľúčové slová: domáce násilie, trestné činy domáceho násilia, dokazovanie, obvinený, poškodený,

Keywords: domestic violence, criminal acts of domestic violence, process of evidence, accused, victim

Úvod

Domáce násilie je aktuálnou témou nielen trestného práva, ale aj celospoločenským problémom, ktorý je diskutovaný už niekoľko rokov. Je jednou z najrozšírenejších foriem násilnej kriminality, napriek tomu Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky neeviduje štatistické údaje vo vzťahu ku najčastejšie páchaným trestným činom vo vzťahu ku domácemu násiliu (osobitne sledovanými trestnými činmi sú napr. zanedbanie povinnej výživy podľa § 207 Trestného zákona, ale nie trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona, trestné činy proti ľudskej dôstojnosti sú štatisticky evidované ako celok, a nie ako samostatné trestné činy napr. znásilnenia podľa § 199 Trestného zákona alebo súlože medzi príbuznými podľa § 203 Trestného zákona).³¹⁸ V medzinárodnom meradle sa postupne začala venovať osobitná pozornosť aj násiliu v súkromí a rodinách ktoré sa v súčasnosti označuje ako „násilie v rodine“, alebo „domáce násilie“. Domáce násilie je charakteristické

³¹⁸ Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti 2015.

s tým, že v prevažnej miere prípadov je ťažko preukázateľné, a to z dôvodu vysokej miery latencie, pretože obeť túto trestnú činnosť neoznamujú, a to z rôznych dôvodov. Práve niektorým aspektom dokazovania a vyvodzovania trestnej zodpovednosti za domáce násilie sa venujeme v tomto článku.

1. Definícia násilia a domáceho násilia

V teórii sa časom vyprofilovalo niekoľko definícií pojmu násilia a domáceho násilia, pričom tento pojem sa stal už aj predmetom rozhodnutí súdov Slovenskej republiky.

Násilie je možno vo všeobecnosti definovať ako úmyselné použitie fyzickej sily alebo moci, buď len pravdepodobne ohrozené alebo skutočné, proti osobe, alebo proti určitej skupine alebo spoločenstvu, ktoré buď má za následok alebo má vysokú pravdepodobnosť následok poranenia, smrť, psychickú škodu, maldevelopment a podobne.

Násilie znamená najčastejšie označenie jednorazového fyzického aktu, resp. postupu, pri ktorom človek spôsobuje ujmu druhému človeku. Iná charakteristika násilia hovorí o akýchkoľvek aktoch, vrátane zanedbávania, ktoré ovplyvňujú život, fyzickú a psychickú integritu alebo slobodu jednotlivca, alebo poškodzujú rozvoj jeho osobnosti. Neodmysliteľnou kategóriou násilia je bolesť a hrozba bolesti. Násilie, ktoré spôsobuje bolesť, je zdrojom bezmocnosti obeť a súčasne prejavom prežívania moci páchatela násilia nad svojou obeťou. Násilie sprevádzané spôsobovaním bolesti je prejavom prežívania moci páchatela násilia nad svojou obeťou, ktorá je v týchto prípadoch bezmocná. Táto bezmocnosť býva častým cieľom páchatela, ktorému tento fakt prináša istú formu uspokojenia – ide o podrobenie si obeť.

Hoci definície násilia sú rozdielne, spájajú ich však aj spoločné črty:

- násilím je každá forma ubližovania, prejavu nadvlády, vyhrážania sa, zneužívania moci, fyzického a sexuálneho nátlaku,
- násilie nie je konflikt, v konflikte sa stretnú rovnocenné strany, kým násilie je, keď jedna strana zneužije prevahu moci,
- násilím je každý čin, ktorého následkom je, že obeť robí niečo, čo nechce robiť, alebo jej bráni robiť niečo, čo chce robiť, prípadne v nej vyvoláva strach,

- násilie nemusí obsahovať fyzický kontakt s obeťou, pretože zastrašovanie, slovné vyhrážky a psychické násilie môžu mať rovnako silné následky,
- psychické násilie je každé správanie, ktoré priamo narúša slobodnú vôľu a sebaúctu iného človeka. Nezanecháva síce žiadne viditeľné poranenia, napriek tomu môže byť najhoršou formou násilia. Je zvlášť účinné, ak sa spája s fyzickým násilím,
- osobitnou formou násilia je sekundárna viktimizácia – druhotné ubližovanie,
- násilím je aj nezabránenie násiliu.

Pojem násilia ako taký nie je nikde vo všeobecne záväznom právnom predpise formulovaný, avšak jeho základným charakteristickým znakom je úmysel. Násilie je následkom istého druhu ľudského konania, ktoré je zámerné. Ide o telesnú, aj duševnú ujmu.³¹⁹

Domáce násilie je sociálnopatologický jav správania sa medzi partnermi alebo v rodine, ktoré spočíva vo fyzickom napádaní, psychickom týraní, sexuálnom zneužívaní, či už jednotlivo alebo vo vzájomnej kombinácii. Ide o ovládajúce a nerovnoprávne zaobchádzanie jedného človeka s druhým, v ktorom model vzťahu tvorí rola prenasledovateľa a rola obete.³²⁰

2. Obeť a poškodený pri domácom násilí

Domáce násilie sa pri všetkých jeho formách vyznačuje tým, že obeť častokrát túto trestnú činnosť neoznamujú, a to z rôznych dôvodov. Môže ísť o závislosť od páchatela (ekonomickú, sociálnu, psychickú), pocity hanby, ale aj pocit nedostatočnej ochrany zo strany orgánov činných v trestnom konaní z dôvodu zlej skúsenosti pri predchádzajúcom oznamovaní konania páchatela. Práve orgány činné v trestnom konaní musia citlivo postupovať pri oznamovaní tejto trestnej činnosti, dôsledne vyhodnocovať obsah oznámení a nebagatelizovať ich. Prvotne získané informácie majú totiž zásadný vplyv na ďalší priebeh konania, či skutok bude posudzovaný ako priestupok, alebo ako trestný čin, a o akú právnu kvalifikáciu skutku pôjde. Problematickou sa v tejto súvislosti

³¹⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5MCdo/10/2012 zo dňa 15. 10. 2012.

³²⁰ KACAFÍRKOVÁ, M.: Domáci násilí. In: Trestné právo, roč. 2, č. 5, 2002, s. 124.

javí skutočnosť, keď poškodená osoba na mieste, kde malo dôjsť ku spáchaniu skutku, uvedie privolanej hliadke PZ iné skutočnosti, ako potom tvrdí pri podaní trestného oznámenia, kedy už dochádza ku zľahčovaniu správania páchatela, uvádzaniu, že sa nič zlé nestalo, a častokrát poškodené osoby ani nechcú podať trestné oznámenie. Na druhej strane ale v praxi dochádza aj ku podávaniu tzv. účelových trestných oznámení, teda dochádza ku zneužívaniu inštitútu trestného oznámenia, napr. v súvislosti s prebiehajúcim konaním o rozvode a o úprave práv rodičov ku maloletým deťom. Je potom vecou orgánov činných v trestnom konaní a súdov každý jeden prípad posúdiť. V poslednom čase máme ale možnosť sledovať narastajúci počet trestných stíhaní vo vzťahu ku trestným činom krivého obvinenia podľa § 345 Trestného zákona a krivej výpovede a krivej prisahy podľa § 346 Trestného zákona. Je teda zrejme, že príslušné orgány dôsledne vyhodnocujú každé trestné oznámenie.

Zo strany poškodeného častokrát dochádza ku zmene výpovede, najmä v prípadoch, keď je obvinený vzatý do väzby, a keď poškodený zistí, aká je právna kvalifikáciu skutku, pre ktorý je obvinený stíhaný, a aký trest je možné v prípade uznania viny obvinenému uložiť. Poškodení totiž veľakrát od privolanej hliadky polície očakávajú len to, aby páchatelovi dohovorili, resp. aby mu na krátky čas obmedzili osobnú slobodu, pokiaľ napr. nevytriezvie, neuvedomujúc si, že vo veci sa začne trestné stíhanie. Častá je situácia, keď poškodená osoba na hlavnom pojednávaní oznámi, že nesúhlasí s trestným stíhaním obžalovaného, že chce stiahnuť trestné oznámenie, a že si nemyslela, že to zájde až tak ďaleko. Súhlas poškodeného je upravený v § 211 ods. 1 Trestného poriadku, a ohľadne trestných činov páchaných v súvislosti s domácim násilím sa vzťahuje v podstate len na trestný čin nebezpečného prenasledovania podľa § 360a Trestného zákona. Pri zmene výpovede poškodeného na hlavnom pojednávaní oproti výpovedi z prípravného konania preto musí súd postupovať na návrh niektorej strany podľa § 264 ods. 1, ods. 2 Trestného poriadku a odstrániť rozpory vo výpovediach, a následne v odôvodnení rozhodnutia aj náležitým spôsobom uviesť, ktorú výpoveď považoval za vierohodnú a z akých dôvodov, pri rešpektovaní zásady voľného hodnotenia dôkazov upravenej v § 2 ods. 12 Trestného poriadku.

Poškodená osoba ale môže meniť výpoveď, resp. odoprieť vypovedať, aj v dôsledku účasti obvineného alebo obhajcu pri výsluchu poškodeného v prípravnom konaní, pretože má strach vypovedať v neprospech obvineného, ale účasť týchto osôb pri výsluchu môžu pociťovať ako určitý nátlak. Bolo by preto

vhodné, ak by pri výsluchu poškodených boli obvinený a obhajca v inej miestnosti, z ktorej by mohli sledovať celý priebeh výsluchu, a prípadné otázky klásť poškodenej osobe prostredníctvom vypočúvajúcej osoby, tak ako by to malo byť v prípade výsluchu maloletých svedkov alebo maloletých poškodených v zmysle § 135 Trestného poriadku.

Ďalším možným dôvodom zmeny výpovede je aj sekundárna viktimizácia poškodeného formou opakovania všetkých úkonov po vznesení obvinenia (keď bolo najprv začaté trestné stíhanie vo veci podľa § 199 ods. 1 Trestného poriadku a následne podľa § 206 ods. 1 Trestného poriadku bolo vznesené obvinenie konkrétnej osoby), a teda aj opakovaný výsluch poškodeného, kedy sa už nechce vyjadrovať ku niektorým okolnostiam skutku, resp. zo strachu pred obvineným dôjde ku zmene výpovede.

Orgány činné v trestnom konaní a ani súd nemôžu nikoho donútiť, aby sa cítil byť poškodeným v trestnom konaní, avšak súd by mal vyhodnotiť zmenu výpovede v kontexte celého prejednávaného prípadu (napr. či je poškodená osoba ekonomicky alebo sociálne závislá od obvineného a pod.).

3. Znalecké dokazovanie

Problematike znaleckého dokazovania vo vzťahu ku trestným činom domáceho násilia je v poslednom čase venovaná zvýšená pozornosť. V praxi býva problematické najmä preukázanie psychického utrpenia poškodenej osoby konaním obvineného, najmä v prípade absencie fyzických útokov a následných evidentných zranení poškodenej osoby. Znalci z odboru psychológie sa v znaleckých posudkoch často vyjadrujú neurčito, vyjadrujú sa k absencii syndrómu týranej osoby, diagnostikujú posttraumatickú stresovú poruchu, resp. jej absenciu, pričom posttraumatická stresová porucha je psychiatrická diagnóza a môže ju diagnostikovať a vyjadrovať sa ku nej len lekár – psychiater. Problematickou je aj skutočnosť, že znalcom sú v uzneseniach o pribratí znalca často nesprávne kladené otázky, resp. neexistujú jednotne zadefinované otázky, ktoré by mali byť znalcom (psychológom a psychiatrom) kladené.

V praxi niekedy dochádza ku situáciám, že súdy pri rozhodovaní o vine obžalovaného a priori vychádzajú výlučne zo záverov znaleckých posudkov, a v prípade, že nebol u poškodenej osoby zistený syndróm týranej osoby,

dochádza k oslobodeniu obžalovaného spod obžaloby. Súdy však pri rozhodovaní o vine obžalovaného musia postupovať v zmysle zásady voľného hodnotenia dôkazov, a teda neprihliadať len na znalecký posudok, ale na všetky vykonané dôkazy (teda aj výpovede poškodenej, svedkov a ostatné listinné dôkazy). Samotná skutočnosť, že u poškodenej osoby nebol zistený syndróm týranej osoby, resp. nebola zistená posttraumatická stresová porucha, neznamená, že sa skutok nestal, a že zo strany obžalovaného nedošlo ku násiliu voči poškodenej osobe.

Ďalším problémom v súvislosti so znaleckým dokazovaním je aj nedostatok znalcov z odboru psychológie, osobitne psychológie detí, čím dochádza k predlžovaniu prípravného konania. Znalecké posudky tak často vyzerajú ako úplne identické, pritom vypracované v rôznych konaniach, kedy sa zmení len meno poškodenej osoby.

V budúcnosti by preto bolo vhodné navýšiť počet znalcov, ktorý sa špecializujú na problematiku domáceho násillia, a pripravovať im aj pravidelné vzdelávacie podujatia, za účelom precizovania ich činnosti v tak citlivej oblasti, akou domáce násillie bez pochyb je.

4. Výsluch maloletých osôb

Špecifikom trestných činov domáceho násillia je okrem už vyššie uvedených aj fakt, že svedkami, resp. poškodenými často bývajú maloletí. Tí bývajú mnohokrát jedinými priamymi svedkami domáceho násillia, preto je ich výpoveď v trestnom konaní dôležitá.

Postup pri výsluchu maloletých osôb je upravený v § 135 Trestného poriadku, v ktorom je aj uvedená obligatórna účasť viacerých osôb. Práve táto skutočnosť môže na vypočúvanú osobu vplývať negatívne, pretože miestnosti na vypočúvanie maloletých nie sú na takýto výsluch doposiaľ prispôsobené. V malej miestnosti je tak často prítomná vypočúvajúca osoba, maloletá osoba, jej zákonný zástupca, psychológ a zástupca orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, čo na maloleté osoby pôsobí stresujúco a takmer vždy to ovplyvní kvalitu a výsledok výsluchu.

Problémom je aj samotné zabezpečenie účasti psychológa a zástupcu orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, najmä počas víkendov, štátnych sviatkov a mimo pracovnej doby, kedy vznikne potreba urýchleného vypočutia maloletej osoby. Výhodiskom sa javí ako úprava znenia § 135 ods. 1 Trestného poriadku v tom smere, aby účasť psychológa nebola pri výsluchu obligatórna.

Ďalším špecifikom je poučovanie maloletých osôb, najmä malých detí, pred ich výsluchom, kedy často nechápu ani zjednodušenú formu poučenia. Počas výsluchu potom neuvedú žiadne konkrétne skutočnosti týkajúce sa skutku, len nejaké okolnosti z počutia a pod. obžalovaní preto pred súdom veľakrát namietajú, že maloletý svedok nebol poučený, že bol pred výsluchom zmanipulovaný, resp. že otázky mu boli kladené nevhodným spôsobom. Je preto vecou dozorujúceho prokurátora, aby svojim prístupom pri výsluchu maloletých osôb prispel ku správne mu priebehu tohto úkonu. Pri výsluchu maloletých osôb by preto mali byť v čo možno najvyššej miere vytvorené vhodné podmienky, ktoré by čo najmenej negatívne pôsobili na vypočúvané osoby (aj keď to veľakrát vzhľadom na finančné a priestorové možnosti miestností nie je možné).

Záver

Domáce násilie je vážnym celospoločenským problémom, a vyvodenie trestnej zodpovednosti za trestné činy spáchané v súvislosti s domácim násilím býva v praxi často problematické. V článku sme poukázali len na niektoré, podľa nášho názoru najčastejšie problémy spojené s dokazovaním domáceho násilia, ktoré sú špecifické práve pre tento druh trestnej činnosti.

Uvedomujeme si, že riešenie tohto problému je náročné, keďže k páchaniu domáceho násilia dochádza v intímite rodiny, v uzavretých priestoroch v súkromí. Bude preto podľa nášho názoru potrebné vykonať niektoré legislatívne zmeny, ktoré sme uviedli vyššie, aby trestné stíhanie trestných činov v súvislosti s domácim násilím bolo čo najrýchlejšie, bez zbytočných prieťahov, a aby malo čo najmenší negatívny dopad na poškodených, a nedochádzalo tak k ich sekundárnej viktimizácii, čo je aj v súlade so smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. 10. 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SSV, ktorá žiaľ do nášho právneho poriadku bola zatiaľ implementovaná v minimálnom rozsahu.

Použitá literatúra:

KACAFÍRKOVÁ, M.: Domáci násilí. In: Trestné právo, roč. 2, č. 5, 2002, s. 124.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5MCdo/10/2012 zo dňa 15. 10. 2012

Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti 2015. dostupné na internete:
<http://www.justice.gov.sk/stat/roc/16/index.htm>

Mediace konfliktu jako akční pole sociálního pedagoga při prevenci či řešení domácího násilí

Conflict mediation as a special field of social pedagogue
in preventing or dealing with domestic violence

doc. JUDr. PhDr. Ivo Svoboda, Ph.D.

Abstrakt:

Článek pojednává o činnosti mediátora a poukazuje na skutečnost, že multi-disciplinární, resp., interdisciplinární pojetí jeho činnosti jako zprostředkovatele mimosoudního řešení mezilidských konfliktů je vhodným akčním polem pro sociálního pracovníka a zejména sociálního pedagoga při projevech domácího násilí. Ve článku jsou také v hrubých rysech popsány metody práce a zaměření činnosti mediátora, jak je v současné době chápe odborná veřejnost.

Abstract:

This paper deals with the mediator's activities and points to the fact that multi-disciplinary, respectively, interdisciplinary approach to his work, as a mediator of resolving interpersonal conflicts in an out-of-court way, is the appropriate action field for the social worker and the social pedagogue in particular while manifestations of domestic violence. The article also roughly describes methods of work and specialization of the mediator's activities, as currently understood in the professional community.

Klíčová slova: Dohoda, Domácí násilí, Konflikt, Mediace, Mimosoudní vyjednávání, Probační a mediační služba, Sociální pedagogika.

Keywords: Agreement, Conflict, Domestic violence, Mediation, Out-of-court negotiation, the Probation and Mediation Service, Social Pedagogy.

Jedním z nových prostředníků v oblasti mimosoudního vyjednávání je mediaci. Mediaci je alternativní metoda pro řešení sporů, která pomáhá snižovat překážky v komunikaci a podporuje sociální sbližování lidí. Je to metoda, která má v demokratické společnosti své pevné místo a v posledních deseti letech se stává pomocnou technikou pro řešení sporů i u nás.³²¹

³²¹ MATOUŠEK, O. a kol., *Metody a řízení sociální práce*. Praha : Portál, 2003, s. 135.

Mediace motivuje lidi učit se měnit své postoje a chování. Pomáhá jim stanovit realistické cíle, najít nové přístupy ke starým problémům, vyjádřit své pocity a svou energii zaměřit pozitivním směrem. Zmiňuje se také, že mediace není všelék a v některých případech ani není vhodná. Obnáší svůj vlastní soubor problémů a neřeší konflikty jakoby mávnutím kouzelného proutku. Nicméně představuje slibný a racionální prostředek řešení konfliktů v různých oblastech lidského konání. Jako významného činitele při prevenci domácího násilí může být **specifická a včasná mediace**.

Mediace je způsobem řešení mezilidských konfliktů, při níž neutrální kvalifikovaná osoba – mediátor – pomáhá účastníkům konfliktu ve vzájemném dorozumívání. Jejím cílem je dosažení spokojenosti s průběhem a výsledkem řešení tohoto konfliktu. Mediace je komunikační metodou, která využívá poznatků různých vědních oborů, zejména psychologie, především sociální psychologie, dále sociologie, práva a sociální práce. Hranice těchto disciplín překračuje a vzájemně je propojuje.³²²

Mediace je komunikační metoda řešení konfliktu jako specifické formy interakce. Je předmětem sociální psychologie a je oprávněné ji v rámci této vědní disciplíny definovat a zkoumat. To nebrání tomu, aby byla mediace využívána v různých formách pomoci člověku. Ba naopak – pokud je zpracovaná širší filozoficko-psychologicko-sociální základna metody, může každá oblast pomoci danou metodu přizpůsobit svým specifickým podmínkám, cílům, využít vlastních specifických prostředků, jimiž si metodu modifikuje. Mediace tak může být využívána v rámci sociální práce, psychologie, práva, psychoterapie, pedagogiky či dalších oblastí společenské praxe.

Mediace je řešení konfliktu komunikací, při níž neutrální kvalifikovaná osoba pomáhá účastníkům konfliktu ve vzájemném dorozumívání, jehož cílem je dosažení jejich spokojenosti s procesem a výsledkem řešení konfliktu.³²³

Mediace je v České republice šířena od počátku devadesátých let 20. století. Metodika tohoto postupu k nám přišla jednak z USA (z iniciativy nadace Partners for Democratic Change), jednak z jiných západoevropských zemí. Od té doby již existuje několik agentur, které mediaci nabízejí jako placenou službu a v rámci smířčích rad jako službu bezplatnou. Na několika vysokých školách se

³²² HOLÁ, L. *Mediace způsob řešení mezilidských konfliktů*. Praha: Grada, 2003, s. 7.

³²³ Tamtéž, s. 52.

již mediace učí jako jedna z metod řešení konfliktů.³²⁴ Mediace v trestněprávní justici je prováděna úředníky Probační a mediační služby ČR na základě zákona o probační a mediační službě, který je v ČR v platnosti již od 1. ledna 2001.

Prakticky ve všech státech s rozvinutým demokratickým právním systémem jsou hledány další cesty jak co nejlépe a nejúčinněji naplnit účel trestu a trestního stíhání. Jedním z velmi účinných prostředků jsou tzv. odklony a alternativy, které umožňují ukončit trestní stíhání jiným způsobem, než uložením trestu. Pokud je trest vzhledem k okolnostem případu nezbytné uložit, nabízejí pak odklony a alternativy takové sankce, které nejsou spojeny s odnětím svobody, nabízejí možnost kompenzovat vzniklou škodu aktivním přispěním pachatele a současně v neposlední řadě umožňují, přímo nabízejí nebo podmiňují výchovný aspekt sankce ve smyslu výchovného působení na pachatele prostřednictvím vykonávané sankce, například prováděním trestu obecně prospěšných prací.³²⁵

Každý má však jiné představy o životě, jiná očekávání, jiné zkušenosti, jiné informace, jiné hodnoty a známe jiné styly řešení konfliktů. Jsme tak vlastně v životě před každým jednáním, vyjednáváním a řešením nejrůznějších sporů „naprogramováni“, aniž o tom víme. Protože je nás mnoho, je o mnoho očekávání, názorů a řešení. Z toho přirozeně vznikají konflikty a ty se stávají neoddelitelnou součástí našeho života. Společným rysem takových konfliktů je to, že přispívají k vytváření napjaté atmosféry. Proto se nemůžeme divit, že většina lidí se domnívá, že konflikt je pouze negativní, destruktivní proces. Konflikt je však také impulsem ke změně a přehodnocení vztahů, a to tehdy, je-li řešen efektivně.³²⁶

Mnoho konfliktů mohou vyřešit lidé sami, mnoho konfliktů je však v rámci vlastních sil neřešitelných a k uspokojivému řešení může napomoci prostředník. Někdy se lidé obrací na soudce, který však musí respektovat formální postupy a autoritativně rozhodne za účastníky. Platí domněnka, že rozhodnutí, které je opřeno o normu, je spravedlivé a definitivní. Nejednou se však stává, že rozsudek není stranami akceptován, a tak napětí, které s problémem a nedorozuměním vzrostlo, se dále stupňuje a ničí účastníky nebo osoby na nich závislé

³²⁴ MATOUŠEK, O. a kol., *Metody a řízení sociální práce*. Praha : Portál, 2003, s. 149.

³²⁵ SVOBODA, I. *Úvod do studia mediace a probace*. Zlín : UTB, 2005, s. 24.

³²⁶ MATOUŠEK, O. a kol., *Metody a řízení sociální práce*. Praha : Portál, 2003, s. 135.

(např. rodiče a jejich děti v souvislosti s rozvodem). Mediace napomáhá řešit konflikt konstruktivně, zejména následujícími způsoby:

- Vede lidi od negativních zážitků, které konflikt vyvolaly, k pozitivnímu chování. Napomáhá lidem vzájemně si porozumět a respektovat zájmy a motivy druhé strany. Také umožňuje popsat vlastní zájmy, důvody a motivy, které ovlivňují chování a další očekávání.
- Pracuje s emocemi, které k životu a konfliktu patří, a to tak, že podporuje jejich identifikaci a trvá na jejich slovním vyjádření. Jsou-li emoce popsány a uznány, ustoupí do pozadí a může se obnovit potřebné racionální uvažování a konání.
- Pomáhá stranám rozhodovat samostatně. Tím se aktéři problému stávají účastníky, kteří mohou rozhodovat o vlastních životech a přijatých řešeních.
- Protože účastníci sporu v mediaci pracují na výsledku vlastními silami, cítí k němu (dohodě) určitou odpovědnost, a tím je zajištěna perspektiva dalšího soužití a respektování dohodnutého.
- Klade se při ní důraz na budoucnost. Minulost je důležitá pro pochopení potřeb, zájmů, schopností a reakcí. A právě proto, aby se minulé konflikty již neopakovaly, budují se společně pravidla nového soužití.
- Dohoda je závazná, ale nikoli konečná. Protože se při ní ošetřují potřeby, zájmy, pocity a úmysly každé ze stran a reaguje také na změny a podmínky okolí, počítá se změnami v budoucnosti a flexibilně se doplňuje.
- Mediace má své postupy a proces je stejný pro všechny účastníky. Odlišné jsou však situace, čas, problematika a závěry každé mediační kauzy.
- Mediace je aktivní a strukturovaný proces, který je zaměřený na vytvoření praktické dohody konkrétního případu nebo sporu. Dobrý mezilidský vztah je žádoucí, i když druhotnou záležitostí, vyplývající z úspěšně vyjednané a oboustranné přijatelné dohody.³²⁷

V souvislosti s poskytováním mediačního procesu si je položit otázku – které situace jsou k mediaci vhodné. Lze shrnout, že to jsou zejména případy, kdy:

- Strany, které jsou ve vzájemném vztahu, jsou závislé na vyřešení sporu, protože obě přispěly svým chováním a konáním k vytvoření konfliktu. Pokud to tak není, bude jen na dobré vůli druhé strany, aby udělala něco pro stranu, která se cítí poškozená.

³²⁷ Tamtéž, s. 136

- Obě strany mají jistý pocit odpovědnosti za konflikt mezi nimi. Pokud to tak není, strany odmítají jakoukoli spolupráci.
- Spor a jeho potencionální řešení dává prostor pro hledání dohod, které vyhovují oběma stranám. To znamená, že existuje více než jedna nebo dvě možnosti řešení.
- Strany jsou spolu schopny komunikovat aspoň na minimální úrovni tak, aby byla možná výměna nových informací.
- Strany ani jejich právní zástupci nezastávají názor, že ve sporu nutně musí být jedna strana vítězem a druhá poraženým.
- Obě strany souhlasí s účastí na mediaci.³²⁸

Naopak nevhodné k mediaci jsou případy, kdy:

- Účastníci sporu, kteří jednají tvrdě „zásadově“ a pro které vítězství nutně znamená porážku druhé strany.
- Situace, ve kterých jde o základní občanská a ústavní práva, rovněž tak spory s nárokem na odškodnění.
- Případy, kdy jedna strana použije vůči druhé straně hrozeb nebo fyzického násilí.
- Když jedna strana není ochotna dát k dispozici veškeré relevantní informace a odmítá jejich objektivní ověření.
- Pasivní účastníci, kteří chtějí řešit konflikt i za cenu zřeknutí se vlastních práv.
- Účastníci zneužívající alkohol nebo drogy.
- Účastníci s patologickými rysy osobnosti nebo agresivními tendencemi v chování, kteří ani po oddělení stran nejsou schopni produktivní diskuse.
- Když si jedna ze stran přeje, aby rozhodnutí udělala nějaká autorita.
- Mediátor má morální, etické zábrany nebo předsudky týkající se osob nebo předmětu sporu (nutno předat jinému mediátorovi).³²⁹

Jestliže jde v procesu mediaci, v rámci psychosociálního kontextu, hlavně o nabytí pocitu síly u zainteresovaného a probuzení naděje, že problém zvládne, pokud uvede do chodu odpovídající mechanismy, pak toto pojetí mediaci zcela vyhovuje kompetenčnímu modelu pomoci. Takto pojatá mediaci je zaměřena

³²⁸ MATOUŠEK, O. a kol., *Metody a řízení sociální práce*. Praha : Portál, 2003, s. 148.

³²⁹ Tamtéž, s. 148.

na schopnosti klientů řešit konflikt. Příznivce kompetenčního modelu budou zajímat především.

1. Spojení jaká nastanou mezi problémy jednotlivce a jeho osobními možnostmi jejich řešení.
2. Spojení mezi podmínkami a způsoby jednání používanými mediátory a širším společenským prostředím.³³⁰

I při malých možnostech klientů se v nich má vzbuzovat a udržovat pocit tvorby a ovládání životních situací, ukazovat smysl jednání nebo je mobilizovat „K“ hodnotám. Úlehla³³¹ chápe tuto formu pomoci jako „pomoc nepomáháním“ či „pomoc ke svépomoci“, která je cestou posilování odpovědnosti a plné moci klienta hledat svá vlastní řešení.³³²

Mediace zaměřená na řešení konfliktu je mediace primárně zpracovávající konflikt. O tom, kterou formu pomoci mediátor klientovi poskytne, rozhodne žádost klienta o pomoc, tedy jeho zakázka a možnosti mediátora.

Mediaci je možno v privátní rovině považovat za formu pomoci, v celospolečenské rovině také za nástroj sociální prevence a sociální kontroly, kterým společnost reguluje vznik, vývoj a negativní důsledky konfliktních situací. Toto tvrzení je postaveno na rozboru funkce mediace při řešení trestních konfliktů. Pokud však nejsou řešeny konfliktní situace v rodině, ve škole, v marketingu, na pracovišti atd., mohou v trestné činy také vyústit. Proto se ukazuje, že mediace v důsledku vykonává sociálně preventivní a sociálně kontrolní funkci i zde.³³³

Při jakémkoli řešení sporu, i při klidném jednání, se lidé pokoušejí něco získat. Zajímají se o to, jestli vyhrají, nebo prohrají a průběžně sledují výsledek. Bylo by však vhodné zabývat se dalším aspektem procesu – tím, jaký vztah mají lidé vztah k tomu, s kým spor řeší. V úvahu přitom berou (příp. měli by brát), zda s ním budou ještě v budoucnu jednat a spolupracovat, žít vedle něho, setkávat se s ním apod. Jestliže při řešení různých situací obecně respektujeme oba aspekty, rozeznáváme pět různých stylů řešení konfliktů:³³⁴

- přizpůsobení se,
- prosazení se,

³³⁰ HOLÁ, L. *Mediace způsob řešení mezilidských konfliktů*. Praha: Grada, 2003, s. 53.

³³¹ ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. Písek: Renesance, 1996, s. 47.

³³² HOLÁ, L. *Mediace způsob řešení mezilidských konfliktů*. Praha : Grada, 2003, s. 53, 54.

³³³ Tamtéž, s. 54

³³⁴ MATOUŠEK, O. a kol., *Metody a řízení sociální práce*. Praha : Portál, 2003, s. 137

- únik,
- kompromis,
- dohodu neboli konsensus.

Prizpůsobení se je styl řešení, při kterém se jeden z dvojice, obvykle ten slabší, vzdá dobrovolně všeho, nebojuje za sebe a zříká se svých potřeb ve prospěch druhých.

Prosazení se je styl, kdy jeden z dvojice klade důraz na výsledek a jde mu jen o prosazení vlastních názorů, cílů, a přitom vůbec nezohledňuje vztah k druhému, se kterým případ řeší. Prosazuje vše zcela autoritativně, je neústupný, má více moci, peněz a vlivu.

Únik je styl řešení, který nastává tehdy, když o věci nediskutujeme, odložíme řešení či výsledek a neudržíme ani dobrý vztah k druhé straně. Často se nám problém vrací obvykle jako bumerang zpátky.

Kompromis je způsobem řešení konfliktu, při kterém obě strany něco získají, v něčem ustoupí a zachovávají si do jisté míry i dobré vztahy. Uspokojí jen zčásti své potřeby a zájmy. Mnohdy je tento styl omylem pokládán za nejlepší možné řešení.

Dohoda neboli konsensus je styl nejefektivnější a časově nejnáročnější. Je založen na naplnění zájmů, cílů a potřeb všech zúčastněných stran, a i těch, kteří jsou na nich závislí. Umožní zachování dobrých vztahů všech účastníků, a tudíž i možnost spolupráce v budoucnosti. Tento styl řeší současnou situaci a budoucnost.

Jak je výše uvedeno, je mediace způsobem sociální práce, kde sociální pracovník, popřípadě sociální pedagog nachází rozsáhlé a stále ještě nedocené akční pole ke své činnosti. Jedním z těchto polí může být i prevence nebo řešení domácího násilí. Podmínkou však je **včasnost** a **cílenost** mediace a pochopitelně **vůle obou stran** o řešení konfliktní situace.

Použitá literatura:

HOLÁ, L. *Mediace způsob řešení mezilidských konfliktů*. Praha : Grada, 2003

MATOUŠEK, O. a kol., *Metody a řízení sociální práce*. Praha : Portál, 2003

ŠVOBODA, I. *Úvod do studia mediace a probace*. Zlín : UTB, 2005

ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. Písek : Renaissance, 1996

zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

zák. č. 1961 Sb., trestní zákon v tehdejším platném znění

zák. č. 141/1961 Sb., trestní řád ve znění pozdějších předpisů

zák. č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě ve znění pozdějších předpisů

Znalecké psychiatrické a psychologické posudzovanie osôb zažívajúcich domáce násilie

Psychiatric and psychological expert assessment of people experiencing domestic violence

MUDr. Eubomíra Izáková, PhD.

PhDr. Martin Gronský, PhD.

Abstrakt:

Autori v článku ponúkajú prehľad súčasného stavu problematiky znaleckého psychiatrického a psychologického posudzovania osôb zažívajúcich domáce násilie. Venujú sa charakteristikám páchatelov, obetí a ich vzájomnej interakcie. Dokumentujú princípy forenzného posudzovania a ponúkajú vysvetlenie jeho problematických aspektov.

Abstract:

The authors provide an overview of the current state of psychiatric and psychological expert assessment of people experiencing domestic violence. They describe the characteristics of perpetrators, victims and their interaction. They also document principles of forensic psychiatric assessment and offer the explanation of its problematic aspects.

Kľúčové slová: domáce násilie, forenzné psychiatrické posudzovanie

Keywords: domestic violence, forensic psychiatric assessment

Úvod

Znalecké psychiatrické a psychologické posudzovanie osôb zažívajúcich domáce násilie predstavuje jednu z častých problematických oblastí znaleckej expertízy a má svoje špecifiká. Patrí medzi ne nielen posudzovanie osôb – násilníka a obeť, ale aj ich vzájomnej interakcie, ktorá prebieha najčastejšie v intimitě za zatvorenými dverami bytu. Neraz sú jedinými svedkami deti. I keď domáce násilie býva rodovo podmienené, ale nie je pravidlom, že musí ísť iba o násilie páchané na ženách. Už historicky je v našej kultúre vysoko akceptovaný patriarchálny model rodiny, ktorý predpokladá rozdelenie právomocí v rámci

rodiny, kde muž figuruje ako hlava rodiny. Avšak v súčasnosti s modernizáciou životného štýlu dochádza k posunu životných hodnôt, čo ovplyvňuje tradičné postavenie partnerov vo vzťahu. Do istej miery z toho vyplýva aj riziko súperenia medzi partnermi, pretože muži sa snažia udržať si svoje patriarchálne postavenie a ženy vyvíjajú úsilie dosiahnuť rovnosť ich pozície. To v konečnom dôsledku môže v niektorých prípadoch vyústiť až do domáceho násillia.

Rodina a domáce násillie

Rodina, považovaná za základnú sociálnu jednotku spoločnosti, plní v živote človeka významné funkcie, t. j. stará o zdravie, citový rozvoj, bezpečnosť, podporu, výživu a materiálne potreby všetkých jej členov. Predstavuje pre človeka základné životné prostredie a má významný vplyv na jeho vývin.

Definície násillia sú v odbornej literatúre rôzne, zjednodušene však možno násillie opísať ako akékoľvek ubližovanie, vyhrážanie, psychický a sexuálny nátlak, zneužívanie vlastnej moci či prejavy nadvlády. Teda ide o konanie, ktoré na človeka pôsobí negatívne a spôsobuje mu ujmu.

Aj presná a jednotná definícia domáceho násillia v slovenskej či medzinárodnej legislatíve absentuje. Najčastejšie sa stretávame s tým, že je chápané ako násillie páchané na ženách, ale môže sa týkať kohokoľvek. K vysoko zraniteľným patria napríklad aj deti a seniori. Nakolko sa odohráva v rodine má svoje špecifické znaky. K základným znakom domáceho násillia patrí predovšetkým miesto, kde k násilliu dochádza. Ide o súkromie osôb, ktoré je skryté pred ostatnými ľuďmi, čím umožňuje násilníkovi bez svedkov a kontroly vonkajšieho sveta útočiť na svoju obeť. Ďalším základným znakom je blízkosť medzi páchatelom a obeťou, ktorí sa poznajú a spája ich osobný viacrozmerý vzťah – emocionálny, partnerský, rodinný, sexuálny, ekonomický, atď. Páchatel domáceho násillia sa za každú cenu a úmyselne snaží dosiahnuť nerovnosť vo vzťahu s obeťou. Násilné konanie charakterizujú opakujúci sa cyklus a postupne sa zvyšujúca intenzita. Typicky začína fázou, počas ktorej dochádza k vystupňovaniu napätia medzi partnermi. Páchatel kritizuje a zosmiešňuje obeť, objavujú sa žiarlivostné scény, ponížovanie a vyhrážanie sa. Obeť má tendenciu vyhnúť sa násilliu cestou úslužnosti, vinu za konflikty pripisuje sebe. Nasleduje samotný akt násillia, kedy páchatel stráca sebakontrolu a objavuje sa správanie, ktoré môže mať formu fyzického, psychického, emocionálneho, sociálneho, ekonomického či sexuálneho násillia s cieľom ovládať, ponížiť, pokoriť obeť, sociálne ju izolovať, finančne si ju pripútať. Ďalšou fázou, ktorá najmä v úvode cyklu môže zmiest obeť, je

odprosovanie, ospravedlňovanie sa násilníka, zvaľovanie viny na ostatných, kde neváha siahnúť po prostriedkoch ako sú plač a sľuby (1). Páchanie domáceho násilia predstavuje často dlhodobú záležitosť, cyklus, ktorý sa môže opakovať aj niekoľko rokov.

Cieľom násilníka je dostať obeť pod svoj vplyv a kontrolu. Ovládnutie druhej osoby je založené na systematickom a opakovanom spôsobovaní psychickej traumy. Začiatok môže súvisieť so životnými zmenami alebo vzťahovými krízami ako sú osamostatnenie sa od rodičov, nadobudnutie vlastného bývania, dlhodobá choroba, odchod do dôchodku, stupňujúca sa žiarlivosť a pod.

Možnosti konfliktnnej interakcie medzi partnermi

Pri vzájomnej interakcii partnerov sa stáva, že jeden alebo obaja partneri sú nositeľmi predispozície k tomu, aby sa stali páchatelom alebo obeťou domáceho násilia. V prípade páchatelov ide najčastejšie o osoby, ktoré trpia poruchami osobnosti a nezriedka sú aj v kontakte s psychoaktívnymi látkami. Pri forenzne psychiatrickom posudzovaní týchto páchatelov sa vychádza z predpokladu, že jedinec s poruchou osobnosti má svoj poznávací aparát neporušený a je schopný posúdiť či skutok zodpovedá sociálnym a etickým normám. Aj základné mechanizmy regulácie správania sú pri poruchách osobnosti zachované, preto nie je dôvod pre priznanie podstatne zníženej ovládacej schopnosti (2). Disocálna porucha osobnosti alebo prevaha disocálnych charakteristík sa spájajú s ľahostajnosťou k citom druhých, nízkym prahom k spusteniu agresívneho správania a nepripúšťaním si prežívania vlastnej viny. Podobné vlastnosti má násilník s emočne nestabilnou poruchou osobnosti, ktorý reaguje typicky impulzívne a neuvážene. Ak sa stretnú v interakcii s obeťou s charakteristikami závislej osobnosti, ktorá má tendenciu prispôbovať sa ich potrebám, vyhovieť želaniam a je neschopná mať vlastné nároky, ich vzájomné spolužitie môže smerovať k patologickej násilnej interakcii. Násilník s histriónskou poruchou osobnosti má zase tendenciu manipulovať a vyvíjať nátlak na partnera. Udalosti dramatizuje, vykresľuje v svoj prospech, skresľuje realitu. Obeť s tendenciou k závislým vzťahom, s úzkostnými, vyhýbavými rysmi nie je schopná vyvinúť aktívny defenzívny postoj, ktorý by zabránil poníženiu a narušeniu sebaúcty. Narcistická osobnosť u násilníka má tendenciu vyvíjať nátlak a psychické násilie na ľahko zraniteľnú obeť, ktorá má tendenciu k slepému sebaobetovaniu sa. K manifestácii násilia najčastejšie dochádza v záťažových životných obdobiach,

napr. po rozchode. Násilník sa snaží nájsť stratené sebavedomie u obete, pričom ju využíva v svoj prospech, ale nedokáže s ňou nadviazať hlboký vzťah.

Iná situácia sa vyskytuje u násilníkov s patologickou (chorobnou) motiváciou ich konania. Paranoidné či emulačné (žiarlivecké) bludné spracovanie reality môže vyústiť do prenasledovania či inej formy agresie. Ak je trestný čin spáchaný na podklade psychotickej poruchy a je chorobne motivovaný, pri forenzne psychiatrickom posudzovaní sa spravidla priznáva páchatelovi vymiznutie rozpoznávacích a ovládacích schopností (2). U týchto páchatelov je potrebná ochranná psychiatrická liečba, väčšinou ústavnou formou, ktorá okrem liečebného ovplyvnenia stavu, vedie aj k prerušeniu kontaktu medzi násilníkom a obeťou.

Predisponovať k násilnému konaniu však môže aj nadmerné škodlivé užívanie či závislosť od psychoaktívnej látky, ktorá spôsobuje jednak odbúranie zábran a zníženie kontrolných mechanizmov, ale v prípade závislosti vedie tiež k zmene povahových vlastností páchatela, mení sa hodnotový systém, objavuje sa depravácia osobnosti.

Na strane obete okrem predisponujúcich vlastností osobnosti či diagnózy poruchy osobnosti sa ako dôležité handikepujúce faktory môžu uplatniť prítomnosť závažného duševného alebo telesného ochorenia.

Potrebné si je však uvedomiť, že konfliktná interakcia medzi partnermi môže nastať aj bez prítomnosti predisponujúceho faktora na oboch stranách za podmienky obojstrannej spôsobilosti k stenickým reakciám. Ak sú rovnocenní partneri argumentačne zdatní, môžu sa presadzovať až agresívnym spôsobom. Konfliktná interakcia medzi nimi býva motivovaná účelovosťou alebo pomstou jedného z nich, napr. v situácii rozvodu, boja o dieťa, atď. Jeden z partnerov sa subjektívne môže identifikovať s rolou obete a svoju životnú situáciu prežívať ako násilie.

Z forenzej praxe sú známe a nie výnimočné prípady, keď došlo k posunu z pozície obete na pozíciu páchatela závažnej trestnej činnosti (ťažké ublíženie na zdraví, vražda) mechanizmom kumulovanej traumatizácie pôvodnej obete.

Obeťou domáceho násillia sa teda môže stať ktokoľvek, ak úmyselné správanie násilníka vyhodnotí ako subjektívne ohrozujúce. Hoci je prežívanie domáceho násillia vysoko stresujúcou situáciou, u časti prípadov nevedie k rozvoju psychických následkov. Nie je však prekvapujúce, ak sa u obete vplyvom kumulácie negatívnych pocitov vyvíjajú psychoreaktívne úzkostne-depresívne

stavy alebo psychosomatické poruchy. Niekedy sa diagnostikuje posttraumatická stresová porucha (3). Domáce násilie má významný nepriaznivý vplyv aj na sociálny a profesionálny život obete. Nezriedka vedie k sociálnej izolácii, zmene práce, sťahovaniu, atď.

Domáce násilie a znalecká expertíza

V súčasnosti sa v našej spoločnosti venuje domácemu násiliu zvýšená pozornosť, čo má svoj odraz aj v znaleckej psychiatrickej a psychologickej praxi. V posledných dvoch rokoch sledujeme zvýšený dopyt po vypracovaní znaleckých posudkov v uvedenej veci.

Pribratie znalca psychiatra či psychológa, viacerých znalcov či znaleckého ústavu do konania realizuje najčastejšie vyšetrovateľ, sudca, zriedkavejšie prokurátor a v poslednom období stúpa tiež záujem o vypracovanie súkromných znaleckých posudkov, kde zadávateľmi sú právny zástupca obvineného, svedka-poškodeného či sám podozrivý, obvinený, poškodený. Znalecký ústav býva do konania priberaný i Ministerstvom spravodlivosti SR za účelom poskytnutia súčinnosti alebo vypracovania kontrolného znaleckého posudku v situáciách, keď bolo podaných v danej veci viac posudkov.

Z hľadiska odborného zamerania expertízy býva znalec – psychológ priberaný za účelom vyšetrenia svedka-poškodeného, niekedy aj spoločne so znalcom – psychiaterom. Znalec – psychiater býva priberaný najmä však za účelom vyšetrenia obvineného a to v zmysle posúdenia závislosti od návykových látok či duševného stavu.

Znalecké psychiatrické vyšetrenie sa realizuje formou štruktúrovaného interview znalca s vyšetrovanou osobou. Zameriava sa na anamnestické údaje, posúdenie celkového zdravotného stavu a kondície, ale jeho súčasťou je aj vyjadrenie sa k predmetnému skutku, dôležité sú spomienky na jeho priebeh, prežívané pocity, spôsob reagovania, atď. Tiež je potrebné zistiť ako a čím bolo správanie sa osoby počas činu motivované, či malo chorobnú motiváciu alebo súviselo s jej osobnostnými charakteristikami. Veľmi potrebné sú i údaje z objektívnej anamnézy, ktoré čerpá znalec predovšetkým zo spisového materiálu, ktorý mu predloží zadávateľ expertízy a zo zdravotnej dokumentácie, ktorú, ak nie je súčasťou spisového materiálu, si znalec vyžiada od príslušných lekárov sám.

Psychologické znalecké vyšetrenie má spravidla klinickú (podobnú psychiatrickému vyšetreniu) a testovú časť. Použitie testových metód, až na malé

výnimky, prináleží výlučne psychológovi a je stanovené Zákonom č. 199/1994 o psychologickej činnosti a Slovenskej komore psychológov (4). O voľbe metód rozhoduje znalec – psychológ, ktorý vyšetrenie vykonáva, závisí od zamerania expertízy, ale aj od jeho skúseností. V posudku je povinný uviesť zoznam použitých psychodiagnostických metód a ich výsledky v takej podobe, aby umožnili preskúmateľnosť jeho záverov.

Súčasťou či už psychiatrickej alebo psychologickej znaleckej expertízy je nielen počúvanie či zhodnotenie produkcie vyšetrovaného, ale aj jeho pozorovanie a pri psychiatrickom vyšetrení navyše aspoň orientačné telesné vyšetrenie, nakoľko mnohé telesné a psychické ochorenia spolu vzájomne súvisia.

Problémové okruhy pri znaleckom psychologickom a psychiatrickom posudzovaní v kauzách domáceho násilia

Do procesu znaleckého posudzovania domáceho násilia vstupuje niekoľko premenných, z ktorých viaceré predstavujú problematické oblasti. Navrhovaným spôsobom ako dosiahnuť čo najefektívnejšiu spoluprácu je intenzívny otvorený dialóg medzi zadávateľmi, znalcami a ďalšími zainteresovanými odborníkmi ako sú pomáhajúce profesie, najmä mimovládne organizácie pomáhajúce ženám a deťom, ktorý povedie k rozšíreniu poznatkovej bázy o problematike domáceho násilia u všetkých zúčastnených. Iba to umožní zlepšiť súčasný stav, vyhnúť sa nereálnym požiadavkám a zefektívniť prácu znalca vo vzťahu k expertíze, ale aj zadávateľovi či vyšetrovanej osobe.

Zo strany zadávateľov, ale aj vyšetrovaných, patria medzi najčastejšie sťažnosti na znalca jeho ľahostajný postoj k násiliu, ktoré považuje za prirodzenú súčasť rozvodového konania, nedostatočne naštudovaný spisový materiál, iatrogénny prístup k poškodenej osobe kvôli nedostatočnej orientácii sa v problematike, nedostatok priestoru na opis násilia pri znaleckom vyšetrení, čo budí dojem nezájmu znalca, naliehanie na poškodenú osobu, ktorá počas znaleckého vyšetrenia znovuprežíva utrpenie, aby zostala pokojná a ďalšie možnosti sekundárnej viktimizácie ako nešetrný prístup, bagatelizácia ujmy, prenášanie viny na obeť, atď.

Uvedené problémové okruhy sa pokúsime vysvetliť jednak z odborného, ale i legislatívneho hľadiska.

Podklady pre vypracovanie znaleckého posudku sú už spomínané anamnestické údaje, spisová a zdravotná dokumentácia, v rámci nej napríklad výpis z registra trestov, podrobné štruktúrované interview s vyšetrovanou osobou,

pozorovanie správania pri vyšetrení, závery iných expertíz, ak boli realizované (súdne lekárstvo) a ďalšie. Všeobecne platí, že je pre znalca cenné, ak má k dispozícii čo najviac podkladov. Sám vyšetrovanú osobu nepozná a nebol svedkom udalosti, počas ktorej posudzuje rôzne aspekty jej správania, preto je dôležité, aby mal čo najviac informácií.

V ideálnom prípade vyšetruje násilníka aj obeť jeden znalec alebo rovnaká skupina znalcov. Dokáže tak posúdiť nielen vyšetrované osoby, ale aj možnosti ich vzájomnej interakcie. Iba výnimočne sa stáva, že znalec potrebuje sledovať reálnu interakciu posudzovanej dvojice. V prípadoch, kedy je to pre závery expertízy dôležité, je potrebné mať na pamäti, že nejde o snahu sekundárne obeť viktimizovať, ale o potrebu objektívneho posúdenia. Znalec v žiadnom prípade nekonfrontuje násilníka a obeť. Ak sa obeť obáva stretnutia s násilníkom, je potrebné, aby svoje obavy vysvetlila znalcovi vopred a dohodli sa o ďalšom postupe. Spoločné znalecké vyšetrenie neznamena, že vyšetrovaní musia spolu prísť a odísť. Vyšetrenie dotknutých osôb – obvinenej osoby a osoby svedka-poškodeného – tým istým znalcom, resp. dvojicou znalcov psychológ-psychiater, znásobuje objektívne posúdenie týchto osôb. Preto je dôležité, aby zadávateľ expertízy v prípade, že do konania príberá viac znalcov, ich informoval o tejto skutočnosti a dal im súhlas na ich vzájomnú konzultáciu.

Objavujú sa i sťažnosti na trvanie či počet znaleckých vyšetrení. Legislatíva neupravuje a z odborného hľadiska ani nemôže upravovať časový rámec znaleckej expertízy, pretože tento závisí od mnohých faktorov, akými sú napríklad emočné rozpoloženie vyšetrovaného, únava, prítomnosť psychopatologických príznakov, atď. Pre zlepšenie spolupráce, ktorá je pre znalecké vyšetrenie dôležitá, je potrebné, aby znalec nielen informoval, ale aj vysvetlil vyšetrovanej osobe dôvody, pre ktoré bude znalecké vyšetrenie pokračovať v inom termíne, resp. prečo postačuje iba jedno vyšetrenie. Rovnako nie je stanovená dĺžka znaleckého vyšetrenia. V praxi psychiatrické znalecké vyšetrenie priemerne trvá 1 – 2 hodiny, psychologické 3 a viac hodín. Závisí to tiež od mnohých premenných. Ak má znalec dostatok anamnestických informácií, vyšetrovaný kvalitne spolupracuje, nie sú u neho zistené psychopatologické príznaky a znalec i počas kratšieho vyšetrenia získa dostatočné podklady na zodpovedanie zadávateľom položené otázky, umelé predlžovanie vyšetrenia by práve mohlo pôsobiť iatrogénne, navyše by bolo neúčelné a ekonomicky náročnejšie. V prípade psychologického posúdenia je limitujúcim faktorom dĺžky vyšetrenia aj ochota

a schopnosť podrobiť sa testovým metódam. V súvislosti s faktormi, ktoré komplikujú priebeh vyšetrenia je potrebné spomenúť zo strany vyšetrovanej osoby odmietavý postoj k vyšetreniu, snahu o disimuláciu, ale aj simuláciu príznakov duševného ochorenia, zo strany zadávateľa to môže byť poskytnutie nedostatočného anamnestického materiálu, tzv. „spis žiletka“.

O spôsobe a metódach, akými znalec vyšetruje, či potrebe pribrať konzultanta, rozhoduje on sám na základe zisteného stavu, anamnézy, zadávateľom položených otázok, a ďalších faktorov. V prípade potreby pribratia konzultanta je nutná následná dohoda so zadávateľom. V prípade psychiatrickej a psychologickkej expertízy býva vzájomná spolupráca a konzultácia znalcov veľmi výhodná. Pri psychiatrickom posudzovaní môže konzultant – psychológ vyhodnotiť štruktúru intelektu posudzovaných osôb, čo prispieva k detekovaniu psychických porúch, napr. začínajúceho procesu demencie, poznanie schopnosti chápať a adekvátne reagovať na bežné životné situácie, dôležitá je schopnosť aplikácie mentálnych schopností na zvládanie sociálnych situácií, mimoriadny význam má účinnosť intelektu v emocionálne sýtených a v záťažových situáciách, dôležité môžu byť aj výrazné rozdiely medzi intelektom páchatela a poškodeného. Psychológ taktiež poskytuje detailný opis osobnosti vyšetrovanej osoby (svedka-poškodeného či osoby obvinenej z trestnej činnosti), odhaľuje jej eventuality simuláčnej, disimulačnej, či agravačnej tendencie, vyjadruje sa k motívácii konania obvineného ako aj k perspektíve jeho resocializácie. Poskytuje tiež významné oporné body k diferenciálnej diagnostike. V prípade psychiatrickej expertízy znalec – psychiater prispeje tým spôsobom, že diagnostikuje psychickú poruchu a dá ju do súvisu s celkovým zdravotným stavom. Vysoko prínosná je vzájomná konzultácia znalcov dvoch rôznych odborností, ktorá prináša konštruktívne skĺbenie pohľadu na daný prípad z hľadiska patológie a variácií duševného zdravia.

Niekedy sa očakávanie obete od znaleckého vyšetrenia líšia od možnosti znalca. Od stretnutia s odborníkom, ktorý sa vo svojej klinickej praxi venuje aj liečbe duševných porúch, očakáva podporu, nadviazanie terapeutického vzťahu, či dokonca psychoterapeutické pôsobenie. Potrebné si je však uvedomiť, že znalecké vyšetrenie nie je psychoterapia a nemôže prebiehať v hyperprotektívnej atmosfére. Znalec má byť empatický, ale na druhej strane musí byť emočne neutrálny, nestranný a nezaujatý (5). Akonáhle do posudzovania vstúpi s vlastnými emóciami, vnáša do posudzovania prípadu svoju životnú problematiku,

zovšeobecňuje na báze svojich prípadných negatívnych skúseností, prestáva byť nezaujatý.

Znalec nemôže byť obmedzovaný ani pri vedení interview v kladení otázok. Neznamená to však, že jeho cieľom je obeť iatrogenizovať alebo sekundárne viktimizovať. Čím širšie spektrum jej správania, reakcií znalec vidí, tým viac vie v jej záujme urobiť.

Námietky niektorých zadávateľov smerujú k rozsahu a štruktúre znaleckého posudku. V prípade štruktúry je určujúcim Zákon č. 382/2004 Z. z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch (6), ktorý presne vymedzuje aké sú časti znaleckého posudku. Rozsah znaleckého posudku však legislatíva nerieši. Zadávateľom najčastejšie prekáža rozsiahly výpis zo spisu a argumentujú, že predsa spis nie je potrebné v znaleckom posudku opisovať. Význam výpisu zo spisu je však veľký. V prvom rade zabezpečuje preskúmateľnosť posudku a slúži ako informácia pre zadávateľa, vyšetrovateľa alebo súd, ale aj samotného znalca, ktorá ozrejmuje, z akých podkladov znalec pri písaní znaleckého posudku vychádzal, čo mal a nemal pri expertíze k dispozícii. Význam výpisu však pre znalca spočíva aj v tom, že on sám pri výsluchu pred súdom si znovu potrebuje pripomenúť dôležité podklady, z ktorých vychádzal pri posudzovaní. Výsluch sa totiž môže uskutočniť aj niekoľko rokov po realizácii expertízy. V nesporednom radi slúži podrobný záznam výpovedí aj na ich výskumné spracovanie.

Súčasťou posudku sú presná psychopatologická symptomatika a výsledky použitých testových metód, pretože tieto tiež zabezpečujú preskúmateľnosť posudku. Znalecký posudok okrem iných obsahuje aj dve časti, v ktorých je vysvetlené odborné posúdenie. Jednak je to časť forenzný rozbor, ktorá obsahuje uvažovanie znalca, širšie vysvetlenie celej expertízy a odborné argumenty. A tiež časť záver, ktorá má podľa zákona obsahovať presné, jasné a zrozumiteľné odpovede na zadávateľom položené otázky.

K správne zvoleniu a formulácii otázok pre znalca je potrebné dodržiavať niekoľko zásad (7). Otázky by mali smerovať k podstate veci a byť presné, konkrétne, jasné a zrozumiteľné, mali by tvoriť komplexný celok a byť zostavené v logickom usporiadaní. Nesmú presahovať rámec možností ich odborného splnenia a smerovať k hodnoteniu vykonaných dôkazov alebo riešeniu právnych otázok. Neprijateľný je aj ich sugestívny a zavádzajúci charakter. V kontexte uvedeného sa ako najvhodnejšia možnosť javí prediskutovanie otázok so znalcom, ktorý je pribratý do konania na vypracovanie znaleckého posudku.

Znalec psychiater býva priberaný na vyšetrenie duševného stavu, ktoré je dôležitým dôkazným prostriedkom pre súd na posúdenie trestnoprávnej zodpovednosti. Skúmanie duševného stavu je úplne neštandardné a výnimočné vyšetrenie, ktoré je prikázané súdom v zmysle Ústavy SR a je indikované vtedy, keď sú pochybnosti o duševnom stave obvineného v súvislosti s ním spáchanou trestnou činnosťou. Teda vyšetrovaný nie je pacient hľadajúci pomoc, ale je to trestne stíhaná osoba, ktorá sa podľa toho správa a prípadne môže simulovať či disimulovať duševné ochorenie.

Vyšetrenie duševného stavu zahŕňa predovšetkým posúdenie rozpoznávacích a ovládacích schopností vyšetrovaného. Znalci sa snažia o pretransformovanie duševného stavu vyšetrovaného do uvedených schopností. Ide však o pojmy, ktoré nie sú v medicíne jasne definované a ucelené, ale sú zložitými komplikovanými kategóriami. Len pre lepšiu predstavu, posúdenie ovládacej schopnosti zahŕňa posúdenie motivácie, vôle, vyšších citov, hodnotového systému, intelektu, povahy páchatelia trestného činu, jeho nálady, situácie, ktorá nastala v čase činu, ktorá mu predchádzala, atď. Rozpoznávaciu schopnosť podmieňujú stav vedomia, myslenie, pamäť, intelekt, ale aj motivácia a ďalšie psychické funkcie. Korektné premietnutie psychického fungovania páchatelia trestného činu v čase jeho spáchania do týchto dvoch schopností je veľmi náročnou úlohou. Doteraz pre ne neboli objavené normatívne prepočty. Vyšetrenie duševného stavu je preto špecifické a jeho výstup oproti iným medicínskym vyšetreniam je subjektívnejší. Vyšetrenie duševného stavu bolo preto tradične realizované dvomi znalcami a následným porovnaním zistení každého z nich v rámci znaleckej porady. Práve vzájomná dohoda (konsenzus) znalcov zabezpečila čo najvyššiu možnú objektívnosť znaleckého psychiatrického posúdenia. V neposlednom rade sa podstatne redukovala možnosť ovplyvniteľnosti znalca. Od 1. januára 2016 bolo obligatórne vyšetrenie duševného stavu dvomi znalcami zrušené (8). Potrebné je aj na tomto mieste zdôrazniť, že pribratie jedného znalca je síce v prvom kroku ekonomicky výhodnejšie, ale zároveň menej objektívne a môže mať za následok zvýšený počet kontrolných znaleckých posudkov. Z toho sa odvíjajú nielen hroziace prieťahy v trestnom konaní, ale v konečnom dôsledku aj zvýšenie nákladov. Z praxe je totiž známe, že vypracovanie kontrolného znaleckého posudku trvá dlhšie a je finančne nákladnejšie.

Keďže pre rozpoznávaciu a ovládaciu schopnosť neexistujú a z odborných dôvodov ani nemôžu existovať normy, znalec v posudku hodnotí či sú

rozpoznávací a ovládacia schopnosť neporušené alebo porušené. Pri úplnej poruche (vymiznutí) aspoň jednej z uvedených schopností, súd rozhoduje o nepríčetnosti. Ak znalci zistia čiastočnú, ale podstatnú (forenzne významnú) poruchu aspoň jednej z nich, súd rozhoduje o zmenšenej príčetnosti. Konštatovanie poruchy rozpoznávacej a ovládacej schopnosti je teda podkladom pre rozhodnutie súdu o otázke príčetnosti obvineného. Ako už bolo uvedené, znalci sa vždy vyjadrujú k uvedeným schopnostiam len vo vzťahu ku konkrétnemu skutku. Neexistuje všeobecne platná nepríčetnosť. Posúdenie poruchy rozpoznávacích a ovládacích schopností závisí od druhu psychickej poruchy, ale má aj individuálny rozmer. Preto znalec vždy v posudku vysvetlí, na čom sa zakladá jeho konštatovanie.

Problematickým sa vo forenznej praxi javí aj používanie pojmov duševná porucha, respektíve choroba, ktoré nie sú celkom jednotne chápané. V medicínskej terminológii sa pojem psychická choroba nepoužíva, je nahradený pojmom psychická porucha, vzhľadom k tomu, že nie je známa príčina, chorobný substrát a mechanizmus vzniku duševných ochorení. Diagnostické kritériá pre jednotlivé psychické poruchy sú definované v Medzinárodnej klasifikácii chorôb – aktuálne platí 10. revízia (9). V oblasti súdnej psychiatrie je však situácia iná. Historicky sa vyčleňujú niektoré duševné poruchy, ktoré sú vzhľadom na ich závažnosť chápané ako duševné choroby. K nim patria predovšetkým schizofrénia, bipolárna afektívna porucha, demencia. Iné duševné poruchy, najmä neurózy, úzkostné poruchy, závislosti ako duševné choroby označované nie sú.

Vo forenznej praxi sa najmä v posledných rokoch začali používať novo definované syndrómy, ktoré sa postupne dostali aj do otázok, ktoré sú zadávatelmi kladené znalcom. V súvislosti s domácim násilím sú to najmä syndróm týranej ženy, syndróm naučenej bezmocnosti (Seligman), Štokholmský syndróm alebo syndróm zavrhnutého rodiča. Potrebné si je však uvedomiť, že tieto syndrómy nie sú oficiálnymi psychopatologickými syndrómami, nevyskytujú sa v medicínskej - psychiatrickej syndromológii, nie sú popísané ako diagnostické kategórie v oficiálnych medzinárodných klasifikačných systémoch ako je MKCH-10, teda nie sú pre ne stanovené presné diagnostické kritériá a z týchto dôvodov sa nemajú používať ani v súdnej praxi. Možno argumentovať, že MKCH-10 sa používa od 90-tych rokov, a preto nezohľadňuje súčasný stav. Protiargumentom je skutočnosť, že v roku 2013 bolo v USA uvedené nové piate vydanie psychiatrickej klasifikácie DSM (10) a napriek mnohým literárnym zmienkam

o uvedených syndrónoch sa v tejto publikácii medzi diagnostickými kategóriami nenachádzajú. V znaleckej praxi je však dôležité najmä posúdiť, či príznaky, ktoré sú opisované u vyšetrovanej osoby v rámci vyššie uvedených syndrómov, sú príznakmi nejakej definovanej a klasifikovanej duševnej poruchy, napr. posttraumatickej stresovej poruchy, depresívnej poruchy, atď.

Záver

Cieľom nášho príspevku je poukázať na skutočnosť, že problematika domáceho násilia sa rieši medzirezortne, pričom znalecké posudzovanie je jedným z jej dôležitých aspektov.

V rámci svojej kompetencie môže znalec pri objasňovaní domáceho násilia pomôcť svojimi metódami. Znalec je schopný sa v rámci znaleckého dokazovania vyjadriť, či je posudzovaná osoba svojou osobnostnou charakteristikou predisponovaná k roli páchatela a obete, tiež je schopný posúdiť, či psychická porucha u posudzovanej osoby vznikla v príčinnej súvislosti s násilným konaním páchatela a posúdiť následky prežívaného príkoria. Avšak je potrebné zdôrazniť, že osoba, ktorá prežíva násilie, nemusí trpieť žiadnou psychickou poruchou. V ideálnom prípade posudzuje páchatela i obeť ten istý znalec, resp. rovnaká skupina znalcov. Dokáže tak posúdiť nielen vyšetrované osoby, ale aj možnosti ich vzájomnej interakcie a robí expertízu kvalitnejšou a objektívnejšou.

Domnievame sa, že je veľmi potrebné vzdelávať znalcov a všetkých ostatných odborníkov, ktorí do interakcie s problematikou domáceho násilia prichádzajú. Iba multidisciplinárny dialóg na tému domáceho násilia umožní vyhnúť sa nedorozumeniam, nesprávnym očakávaniam a nežiaducim legislatívnym zmenám. Znalecké vyšetrenie nie je psychoterapia. Znalec má zostať nestranný a nezaujatý počas znaleckého posudzovania. Posudzovaná osoba má na túto skutočnosť nahliadať, byť o nej informovaná. Pri znaleckom posudzovaní je nevyhnutné dodržiavať bežné štandardy znaleckého vyšetrenia, netabuizovať žiadne témy, nakoľko je pre znalca nevyhnutné získať skutočný obraz o psychickom fungovaní a životnej situácii posudzovaného. Téma možnosti iatrogenizácie, retraumatizácie, sekundárnej viktimizácie je samozrejme dôležitá a potrebné je na ňu myslieť v celom priebehu vyšetrovania. Potrebné si je však aj uvedomiť skutočnosť, že súdny znalec nie je oprávnený hodnotiť právne otázky, ani sa k nim vyjadrovať. O tom, či sa skutok stal, rozhoduje súd. Znalecký posudok je len jedným z dôkazov.

Použitá literatúra:

- ČÍRTKOVÁ L. et al.: *Aktuální otázky domácího násilí*. Česká a Slovenská Psychiatrie. 2010; 106(4): 234-238.
- ANDRÉ I, IZÁKOVÁ L. et al.: *Princípy súdnej psychiatrie*. Bratislava, Slovakia: Peter Prekop Press Production; 2014.
- HOLTZWORTH-MUNROE A. et al.: Victims of domestic violence. In: Bellack AS, Hersen M. *Comprehensive Clinical Psychology*, Vol. 9. Oxford, UK: Pergamon; 1998: 325-339.
- Zákon č. 199/1994 o psychologickej činnosti a Slovenskej komore psychológov.
- FLEISCHER J. et al.: *Súdna psychiatria*. Bratislava, Vydavateľstvo UK; 2014.
- Zákon č. 382/2004 Z. z. SR o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- VIKTORYOVÁ J., BLATNICKÝ, J.: *Znalec vo vyšetrovaní*. 1. vyd. Bratislava : Akadémia PZ, 2013.
- Zákon o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- MKCH 10. Medzinárodná štatistická klasifikácia chorôb:10. Revízia. MKN-10. Bratislava, Obzor, 1994.
- Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition (DSM-5™). American Psychiatric Association, 2013.

Obeť domáceho násillia ako obzvlášť zraniteľná obeť³³⁵

Victim of Domestic Violence as a Particularly Vulnerable Victim

prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.

Abstrakt:

Všetky obeť trestných činov sú ako také zraniteľné a vyžadujú citlivé a pozorné zaobchádzanie. Niektoré obeť sú však obzvlášť zraniteľné voči ďalšej viktimácii alebo zastrašovaniu zo strany obvinenej alebo podozrivej osoby alebo jej spolupáchateľov. Okrem toho niektorým obetiam hrozí ďalšia ujma na základe účasti na trestnom konaní podaním svedectva alebo inými formami účasti. Tieto obeť si vyžadujú osobitné opatrenia s cieľom minimalizovať pravdepodobnosť vzniku ďalších škôd. Špecializovaná podpora a právna ochrana sa poskytne obzvlášť zraniteľným osobám alebo osobám v situáciách, ktoré ich vystavujú osobitne vysokému riziku, ako sú napríklad obeť opakovaného násillia páchaného blízkou osobou, obeť rodovo motivovaného násillia. Autor poukazuje na obzvlášť zraniteľné obeť v práve Európskej únie a svoju pozornosť zameriava na zraniteľné obeť domáceho násillia v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva.

Abstract:

All victims of crime are per se vulnerable and accordingly require sensitive and careful treatment. However, some victims are particularly vulnerable to further victimisation or intimidation by the accused or suspected person or his associates. In addition, some victims are particularly at risk of being further distressed or harmed by their involvement in criminal proceedings whether through the giving of evidence or through other forms of participation. Such victims require special measures in order to minimise the likelihood of further harm occurring. Persons who are particularly vulnerable or who find themselves in situations that expose them to a particularly high risk of harm, such as persons subjected to repeat violence in close relationships, victims of gender-based violence. The author points to particularly vulnerable victims in the

³³⁵ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0356-12/ This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-0356-12.

European Union law and he focus his attention on vulnerable victims of domestic violence in the case-law of the European Court of Human Rights.

Kľúčové slová: zraniteľná obeť, viktimizácia, zastrašovanie, obeť rodovo motivovaného násilia

Key words: vulnerable victim, victimisation, intimidation, victims of gender-based violence

Úvod

Trestná činnosť v zásade naruša vzťahy medzi ľuďmi. Riešenie trestnej činnosti spôsobom, ktorého hlavným cieľom je náležite zistiť trestné činy a ich páchatelov spravodlivo potrestať a takto preventívno-represívne chrániť spoločnosť pred páchatelmi trestných činov sa označuje aj ako retributívna koncepcia trestania (z latinského výrazu „*retributio*“ – odplata, potrestanie). Pretože pri riešení trestnej činnosti v rámci koncepcie retributívnej justície, sa trestný čin považuje za doménu štátu, je tu len obmedzený priestor pre zainteresované strany - obeť a páchatela na prezentovanie ich názorov, vyjadrení ich pocitov, opýtanie sa či odpovedanie na otázky, ktoré sú pre nich dôležité, alebo ponúkajú ospravedlnenie a odpustenie. Za účelom odstránenia týchto nedostatkov v roku 1970 začali experimenty s alternatívnymi postupmi. Tak sa postupne v poslednej dekáde dvadsiateho storočia začala formovať tzv. restoratívna justícia.³³⁶

Koncepcia restoratívnej justície je chápaná ako úsilie o obnovenie systému chránených hodnôt a vzťahov, ktoré boli narušené alebo ohrozené trestným činom. Zodpovednosť za riešenie trestnej zodpovednosti, trestu či náhrady škody za spáchaný trestný čin nie je len na pleciach štátu, ale v kompetencii tých, ktorých sa to bezprostredne dotýka. Znamená to, že ak je trestný čin chápaný ako sociálny konflikt medzi dvoma či viacerými osobami, je snahou ho účinne vyriešiť za pomoci aktívnej participácie dotknutých subjektov, t. j. páchatela, obeť a príslušného spoločenstva.³³⁷

³³⁶ bližšie WENZEL, M., OKIMOTO, T., G., FEATHER, N., T., PLATOW, M. J. *Retributive and Restorative Justice*. In. Law and Human Behaviour, 10, 2008, vol. 32, no. 5. s. 377.

³³⁷ Pozri ZÁHORA, J. *Možnosti využívania restoratívnej justície v prípravnom konaní*. In. Strémy, T. (ed.) *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha, Leges 2014, s. 182.

Restoratívna justícia sa pokúša dosiahnuť obnovenie (do pôvodného stavu) v troch rôznych, ale vzájomne prepojených oblastiach. Prvá oblasť restoratívnej justície je zameraná na obnovenie stavu obeť, či už materiálneho alebo psychologického, do stavu v akom bol pred činom. Dôraz je kladený na náhradu škody, ktorá bola spôsobená trestným činom. Druhá oblasť restoratívnej justície sa zameriava na obnovenie páchateľa do stavu, v ktorom bude dodržiavať zákon a v ktorom si uvedomí, že obeť spôsobil škodu. Napokon, posledná oblasť restoratívnej justície sa pokúša o reparáciu škôd, ktoré boli páchateľom spôsobené spoločenstvu, ako aj o zapojenie spoločenstva do reintegrácie páchateľa.

Mohli by sme očakávať, že systém trestného súdnictva by vo všeobecnosti nemal zhoršovať postavenie zúčastnených osôb, najmä vo vzťahu k obetiam trestných činov. V praxi sa aj napriek snahe chrániť obeť pred ďalšou traumou počas trestného konania, trestné konanie mnohým obetiam spôsobuje sekundárnu viktimizáciu.

Organizácia systému trestnej justície niektorým obetiam spôsobuje pocit, že sú odsunuté na okraj záujmu príslušných orgánov. Prvý kontakt obeť pri podávaní trestného oznámenia je spravidla na polícii. Pri prijímaní a preverovaní trestného oznámenia policajti sa zameriavajú predovšetkým na získanie relevantných informácií o trestnom čine a jeho páchateľovi a na skutočnosť, že oznamujúca osoba je obeťou trestného činu s určitým potrebami a traumou sa niekedy pozabúda. Dokonca s niektorými oznamovateľmi sa zaobchádza s určitou mierou podozrievavosti, lebo boli do trestného činu určitým spôsobom zapojení a môžu poskytnúť relevantné informácie. Policajti vo svojej podstate pracujú s určitou dávkou nedôvery či podozrievavosti a niekedy je ťažké prejsť z podozrievajúceho postoja voči podozrivému k upokojujúcemu prístupu k obetiam.

V niektorých prípadoch priebeh trestného konania, môže mať terapeutické účinky pre obeť trestných činov. V prípade, ak systém trestnej justície funguje dobre, môže poskytnúť očistný zážitok, napríklad tým, že zmierňuje akékoľvek pocity viny tým, že páchateľ trestného činu je spravodlivo potrestaný a obeť je priznaná primeraná náhrada škody. V niektorých prípadoch, najmä ak je obeť nahradená škoda, to môže v obeť vyvolať pocit, že už sa ďalej páchateľa nemusí obávať.³³⁸

³³⁸ WILLIAMS, B. *Counselling in legal settings: provision for jury members, vulnerable witnesses*

Na druhej strane v niektorých prípadoch, obeť „trpko“ ľutuje, že vôbec podala trestné oznámenie a že sa takto zapojila do systému trestnej justície. Stáva sa to najmä v prípadoch, že jej oznámenie bolo políciou resp. prokuratúrou spochybnené. Títo ľudia sú z toho sklamaní a frustrovaní, pretože očakávali, že systém trestnej justície existuje preto aby obeť ochránil a pomohol im a nie na to, aby chránil zločincov.

V zásade platí, že všetky obeť trestných činov sú ako také zraniteľné a vyžadujú citlivé a pozorné zaobchádzanie. Niektoré obeť sú však obzvlášť zraniteľné voči ďalšej viktimácii alebo zastrašovaniu zo strany obvinenej alebo podozrivej osoby alebo jej spolupáchateľov. Okrem toho niektorým obetiam hrozí ďalšia ujma na základe účasti na trestnom konaní podaním svedectva alebo inými formami účasti. Tieto obeť si vyžadujú osobitné opatrenia s cieľom minimalizovať pravdepodobnosť vzniku ďalších škôd.³³⁹

Vymedzenie pojmu zraniteľná obeť

Hoci viacerí autori používajú označenie zraniteľná obeť, v odbornej literatúre nie je na tento pojem ustálený názor.

Podľa § 3A1.1 manuálu Komisie pre trestanie Spojených štátov amerických³⁴⁰ sa *zraniteľnou obeťou* rozumie osoba, ktorá je vzhľadom na vek, fyzický alebo duševný stav, neobyčajne náchylná stať sa obeťou trestného činu.

Podľa Manuálu Úradu korunnej prokuratúry³⁴¹ je *zraniteľnou obeťou dieťa do osemnásteho roku veku alebo ak je pravdepodobné, že kvalita dôkazov môže byť ovplyvnená*³⁴² tým, že obeť trpí duševnou poruchou, alebo má iné závažné poškodenie inteligencie alebo sociálneho fungovania alebo trpí telesným postihnutím alebo psychickou poruchou.

Český zákon o obetiach trestných činov³⁴³ definuje zvlášť zraniteľnú obeť ako:

a) dieťa,

and victims of crime. In P. Jenkins (Ed.), *Ethics in Practice Series: Legal issues in counselling & psychotherapy*. London: SAGE Publications Ltd. 2002, s. 106.

³³⁹ Návrh Smernice Európskeho parlamentu a Rady ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, KOM(2011) 275 v konečnom znení.

³⁴⁰ United States Sentencing Commission, *Guidelines Manual*, §3E1.1 (Nov. 2016).

³⁴¹ The Code of Practice for Victims of Crime: Crown Prosecutions Service Legal Guidance

³⁴² „the quality of your evidence is likely to be affected.“

³⁴³ § 2 ods. 4 zákona č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

-
- b) osobu, ktorá je vysokého veku alebo je postihnutá fyzickým, mentálnym alebo psychickým hendikepom alebo zmyslovým poškodením, pokiaľ tieto skutočnosti môžu vzhľadom k okolnostiam prípadu a pomerom tejto osoby brániť jej plnému a účelnému uplatneniu v spoločnosti v porovnaní s jej ostatnými členmi,
 - c) obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi alebo trestného činu teroristického útoku,
 - d) obeť trestného činu proti ľudskej dôstojnosti v sexuálnej oblasti, trestného činu, ktorý obsahoval nátlak, násilie či hrozbu násilím, trestného činu spáchaného pre príslušnosť k niektorému národu, rase, etnickej skupine, náboženstvu, triede alebo inej skupine osôb alebo obeť trestného činu spáchaného v prospech organizovanej zločineckej skupiny, ak je v konkrétnom prípade zvýšené nebezpečenstvo spôsobenia druhotnej ujmy najmä s ohľadom na jej vek, pohlavie, rasu, národnosť, sexuálnu orientáciu, náboženské vyznanie, zdravotný stav, rozumovú vyspelosť, schopnosť vyjadrovať sa, životnej situácii, v ktorej sa nachádza, alebo s ohľadom na vzťah k osobe podozrivej zo spáchania trestného činu alebo závislosť na ňu.

Zraniteľnosť obete možno v zásade charakterizovať ako stav obete, ktorý je podmienený určitými osobnostnými črtami obete, zdravotnými ťažkosťami a správaním obete. Zraniteľnosť obete tvorí jedna alebo viacero týchto črt a vyjadruje náchylnosť niektorej osoby byť obeťou trestného činu.³⁴⁴

Zraniteľná obeť v práve Európskej únie

Ochrana obetí trestných činov patrí medzi agendu EÚ od osemdesiatych rokov minulého storočia. Na zasadnutí Rady v Tampere,³⁴⁵ ktoré sa konalo v dňoch 15. a 16. októbra 1999, bola formulovaná požiadavka vytvoriť minimálne štandardy na ochranu obetí trestných činov, najmä prístup obetí k spravodlivosti a ich právo na odškodnenie, vrátane nákladov na právnu pomoc.

Jedným z cieľov Európskej únie je ochrana obetí trestných činov a vytvorenie minimálnych noriem v tejto oblasti. Uvedené vyplýva už z primárneho práva EÚ, a to z čl. 82 ods. 2 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.³⁴⁶ V zmysle

³⁴⁴ Bližšie Kreuter, E., A. *Victim Vulnerability: An Existential-humanistic Interpretation of a Single Case Study*. New York : Nova Science Publishers, 2006, s. 20.

³⁴⁵ Resolution on the extraordinary European Council meeting on the area of freedom, security and justice (Tampere, 15-16 October 1999). Ú. v., C 54/93, 25. 2. 2000.

³⁴⁶ Bližšie KOVÁČOVÁ, Z. *Obete v slovenskom právnom poriadku. Transpozícia smernice 2012/29/EÚ*.

tohto článku môže Európsky parlament a Rada v súlade s riadnym legislatívnym postupom prostredníctvom smerníc ustanoviť minimálne pravidlá [...] práv obetí trestných činov.

Základným normatívnym aktom v tejto oblasti je **Smernica ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov**³⁴⁷ (ďalej len „smernica“).

Smernica v čl. 22 stanovuje pravidlá pre **individuálne posúdenie obetí** s cieľom identifikovať osobitnú potrebu ochrany. Možno zdôrazniť, že návrh smernice³⁴⁸ v čl. 18 obsahoval identifikáciu zraniteľných obetí podľa dvoch základných kritérií. Vzhľadom na **osobné charakteristiky** to mali byť deti a osoby so zdravotným postihnutím, vzhľadom na **povahu alebo druh trestného činu** to mali byť obeť sexuálneho násillia a obeť obchodovania s ľuďmi. Vo vzťahu k iným obetiam sa navrhovalo vykonanie včasného individuálneho posúdenia v súlade s vnútroštátnymi postupmi tak, aby bola určená ich zraniteľnosť, vzhľadom na ich osobné charakteristiky alebo okolnosti alebo typ trestného činu, voči sekundárnej a opakovanej viktimácii alebo zastrašovaniu.

Schválené znenie smernice v čl. 22 obsahuje iba **individuálne posúdenie** obeť, aby sa identifikovali osobitné potreby ochrany a domnienku, že **detské obeť** považujú za obeť, ktoré majú osobitnú potrebu ochrany.³⁴⁹

V zmysle čl. 22 členské štáty majú povinnosť zaistiť, aby sa v prípade obetí vykonalo včasné a individuálne posúdenie v súlade s vnútroštátnymi postupmi tak, aby sa identifikovali osobitné potreby ochrany a určilo sa, či a v akom rozsahu sa na ne budú v priebehu trestného konania vzťahovať osobitné opatrenia ustanovené v článkoch 23 a 24 smernice vzhľadom na to, že sú zvlášť zraniteľné voči sekundárnej a opakovanej viktimizácii, zastrašovaniu a pomste.

Účelom tohto článku je zaistiť, aby sa s obeťami zaobchádzalo individuálne, ako aj vytvorenie konzistentného mechanizmu na rozoznanie zraniteľných obetí, ktoré by si počas trestného konania mohli vyžadovať osobitné opatrenia.

In. Zo súdnej praxe č. 1/2016, s. 10 – 12.

³⁴⁷ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV, Ú. v. EÚ L 315, 14. 11. 2012, s. 57 – 73.

³⁴⁸ Návrh Smernice Európskeho parlamentu a Rady ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, KOM(2011) 275 v konečnom znení.

³⁴⁹ Porovnaj GRIVNA, T. *První zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů*. In. KURUC, P. (ed.): *Obeť kriminality a ich práva*. 1. vydanie, Žilina : Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 18.

Smernica stanovuje tri **základné kritériá** na individuálne posúdenie osobitných potrieb ochrany, a to:

- a) **osobné vlastnosti obete;**
- b) **druh alebo povaha trestného činu a**
- c) **okolnosti spáchania trestného činu.**

Ad a) Osobné vlastnosti obete sú základným východiskom pri posudzovaní osobitných potrieb ochrany. Obete sú jednotlivci, ktorí na trestný čin reagujú individuálne a majú rôzne potreby, pričom sú zraniteľné odlišnými spôsobmi. Preto môže byť obeť zraniteľná aj napriek tomu, že trestný čin, ktorý bol na nej spáchaný nie je svojou povahou alebo druhom vôbec závažný. Niektoré obete ľahšie znášajú dôsledky spáchania trestného činu ako iné obete. Reakcia obete na spáchanie trestného činu je individuálna a nie vždy sa dá správne odhadnúť. Niektoré obete sú však obzvlášť zraniteľné voči ďalšej viktimácii alebo zastrašovaniu zo strany obvinenej alebo podozrivej osoby alebo jej spolupáchateľov. Okrem toho niektorým obetiam hrozí ďalšia ujma na základe účasti na trestnom konaní podaním svedectva alebo inými formami účasti.

V rámci individuálneho posúdenia osobných vlastností obete, by mali byť zohľadnené všetky faktory, ktoré môžu zvýšiť pravdepodobnosť, že obeť bude počas konania trpieť ďalšou viktimáciou alebo zastrašovaním. Treba prihliadať najmä na nasledujúce faktory: vek, pohlavie a rodovú identitu, etnickú príslušnosť, rasu, náboženské vyznanie, sexuálnu orientáciu, zdravotný stav, postihnutie, komunikačné ťažkosti, vzťah k podozrivej alebo obvinenej osobe alebo závislosť od nej, predošlé skúsenosti s trestnou činnosťou.³⁵⁰

Špecifickou kategóriou obetí sú deti, osoby s fyzickým, mentálnym alebo psychickým postihnutím a seniori. Väčšina detí a postihnutých osôb je na základe osobnej charakteristiky vystavená zvýšenému riziku. Táto skupina môže byť považovaná za zraniteľnú vo väčšine prípadov, pričom si vyžaduje osobitné opatrenia. Vzhľadom na to, že detské obete sú obzvlášť zraniteľné, mali by byť k dispozícii ďalšie opatrenia na ich ochranu počas vypočúvania a v priebehu vyšetrovania a trestného konania. Hoci v zmysle čl. 22 ods. 2 smernice sa detské obete vzhľadom na ich zraniteľnosť voči sekundárnej a opakovanej viktimizácii, zastrašovaniu a pomste považujú za obete, ktoré majú osobitnú potrebu

³⁵⁰ Návrh Smernice Európskeho parlamentu a Rady ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, KOM(2011) 275 v konečnom znení.

ochrany, stanovuje sa aj v prípade detských obetí povinnosť vykonať individuálne posúdenie ustanovené v odseku 1 tohto článku.

Je všeobecne uznávaným názorom, že dieťa, ktoré akýmkoľvek spôsobom participuje na trestnom konaní či už ako obvinený, svedok alebo obeť má špeciálne potreby. Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii v čl. 8 zaväzuje zmluvné štáty prijať vhodné opatrenia na ochranu práv a záujmov detských obetí³⁵¹ a uznať **zraniteľnosť detských obetí** a postupy prispôbiť tak, aby sa zohľadnili ich osobitné potreby vrátane ich osobitných potrieb ako svedkov a ďalšie práva uvedené v cit. článku. Osobitná starostlivosť o detské obeť vyplýva predovšetkým z dôvodu neukončeného vývoja osobnosti detskej obete, zo skutočnosti, že dieťa nie je natoľko vzdelané alebo skúsené aby efektívne uplatňovalo svoje práva v priebehu trestného konania, účasť na trestnom konaní spôsobuje deťom dodatočný stres. Tento stres môže ovplyvniť aj poskytnutie ich svedeckej výpovede a je osobitný záujem vyvodiť trestnú zodpovednosť voči osobám, ktoré sa dopustili trestného činu na dieťati.³⁵²

Cezhraničné obeť sú obzvlášť zraniteľné, pretože môžu čeliť jazykovej bariere, neznalosti právneho systému a kultúry a môžu byť ďaleko od domova.³⁵³

Ad b) Obete v rámci iných kategórií na základe druhu alebo typu trestného činu, ako obeť sexuálneho násillia vrátane zneužívania, a obeť obchodovania s ľuďmi, sú tiež vo väčšine prípadov zraniteľné voči ďalšej viktimácii počas konania. Pri individuálnom posúdení sa osobitná pozornosť venuje obetiam, ktorým bola spôsobená značná ujma z dôvodu závažnosti trestného činu, obetiam, voči ktorým bol spáchaný trestný čin, ktorého motívom bola zaujatosť alebo diskriminácia, ktorá by mohla byť založená najmä na ich osobných vlastnostiach, obetiam, ktoré sú v dôsledku vzťahu k páchatelovi a závislosti od neho zvlášť zraniteľné. V tejto súvislosti sa berie náležitý ohľad na obeť terorizmu, organizovanej trestnej činnosti, obchodovania s ľuďmi, rodovo motivovaného

³⁵¹ Oznámenie MZV SR č. 424/2004 Z. z.

³⁵² WILLIAMS, B. *Counselling in legal settings: provision for jury members, vulnerable witnesses and victims of crime*. In P. Jenkins (Ed.), *Ethics in Practice Series: Legal issues in counselling & psychotherapy*. London: SAGE Publications Ltd. 2002, s. 111.

³⁵³ DG Justice guidance document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, s. 49.

násilia, násilia páchaného blízkou osobou, násilných sexuálnych deliktov, sexuálneho vykorisťovania alebo trestných činov z nenávisťi a obeť so zdravotným postihnutím.

V rámci individuálneho posúdenia **druhu alebo povahy trestného činu** by mali byť zohľadnené predovšetkým nasledovné faktory: povaha trestného činu ako trestný čin súvisiaci s predsudkami, organizovaný zločin alebo terorizmus. Obete terorizmu si v rámci akéhokoľvek hodnotenia vyžadujú osobitnú pozornosť vzhľadom na rôznorodú povahu týchto činov siahajúcu od terorizmu zamieraného na masu po cieleňé útoky proti jednotlivcom.

Vzhľadom na osobitné potreby **obetí terorizmu**, v č. 24 smernice o boji proti terorizmu³⁵⁴ sa stanovujú osobitné ustanovenia pre poskytovanie podpory a pomoci obetiam terorizmu. Podporné služby pre obeť terorizmu majú byť schopné poskytnúť pomoc a podporu obetiam terorizmu v súlade s ich osobitnými potrebami. Služby musia byť dôverné, bezplatné a ľahko prístupné všetkým obetiam terorizmu. Zahrňajú najmä:

- a) emocionálnu a psychologickú podporu, napríklad posttraumatickú podporu a poradenstvo;
- b) poskytovanie poradenstva a informácií o akýchkoľvek relevantných právnych, praktických alebo finančných záležitostiach vrátane uľahčenia uplatnenia práva obetí terorizmu na informácie, ako sa ustanovuje v článku 26 cit. smernice;
- c) pomoc so žiadosťami o odškodnenie pre obeť terorizmu, ktoré je k dispozícii podľa vnútroštátneho práva dotknutého členského štátu.

Ďalším druhovo vymedzeným trestným činom pri ktorom sa predpokladá zraniteľnosť obeť, sú **obete organizovanej kriminality**. Špecifickým medzinárodným nástrojom ustanovujúcim osobitosti postavenia a pomoci obetiam organizovanej kriminality je Dohovor Organizácie Spojených národov proti nadnárodnému organizovanému zločinu.³⁵⁵ V zmysle čl. 25 cit. dohovoru zmluvná strana, prijme vhodné opatrenia v rámci svojich možností na poskytnutie pomoci a ochrany obetiam trestných činov, na ktoré sa vzťahuje tento dohovor, najmä v prípadoch hrozby odplatou alebo zastrašovania.

³⁵⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/541 z 15. marca 2017 o boji proti terorizmu, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2002/475/SVV a mení rozhodnutie Rady 2005/671/SVV, Ú. v. EÚ L 88, 31. 3. 2017, s. 6 – 21.

³⁵⁵ Oznámenie MZV SR č. 621/2003 Z. z.

Osobitnou kategóriou zraniteľných obetí sú **obete obchodovania s ľuďmi**. Obete, ktoré už utrpeli následky zneužívania a ponižujúceho zaobchádzania, ktoré sa zvyčajne spájajú s obchodovaním s ľuďmi, ako napríklad sexuálne vykorisťovanie, sexuálne zneužívanie, znásilňovanie, otrokárske zaobchádzanie alebo odoberanie orgánov, by mali byť chránené pred sekundárnou viktimizáciou a ďalšou traumou počas trestného konania. Okrem opatrení, ktoré sú dostupné všetkým obetiam obchodovania s ľuďmi, by mali členské štáty zabezpečiť, aby bola poskytovaná osobitná pomoc, podpora a ochranné opatrenia **deťským obetiam** obchodovania s ľuďmi. V zmysle čl. 11 Smernice 2011/36/EÚ o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania³⁵⁶ členský štát má povinnosť zabezpečiť, aby sa osobe poskytla pomoc a podpora bezodkladne po tom, ako príslušné orgány získajú odôvodnenú indíciu, že táto osoba mohla byť obeťou obchodovania s ľuďmi. Členské štáty nemôžu pomoc a podporu obeti podmieňovať ochotou obete spolupracovať na vyšetrovaní trestného činu, trestnom stíhaní alebo súdnom konaní. Podpora a pomoc obetiam obchodovania s ľuďmi sa poskytuje na základe obojstranného súhlasu a informovanosti a zahŕňajú zabezpečenie aspoň takej životnej úrovne obetí, ktorá im umožní uspokojovať základné životné potreby, a to prostredníctvom takých opatrení, ako sú vhodné a bezpečné ubytovanie a materiálna pomoc, potrebné lekárske ošetrovanie vrátane psychologickej pomoci, poradenstvo a informácie, a v prípade potreby prekladateľské a tlmočnicke služby.

Medzi ďalšie medzinárodné nástroje upravujúce pomoc a podporu obetiam obchodovania s ľuďmi možno zaradiť aj Protokol o prevencii, potláčaní a trestaní obchodovania s ľuďmi, osobitne so ženami a deťmi.³⁵⁷ V zmysle č. 6 cit. protokolu zmluvná strana zväží implementáciu takých opatrení, ktoré poskytnú obetiam obchodovania s ľuďmi možnosť fyzického, psychického a sociálneho zotavenia vo vhodných prípadoch v spolupráci s mimovládnyimi organizáciami, inými relevantnými organizáciami a ďalšími zložkami občianskej spoločnosti, a to najmä zabezpečenie primeraného ubytovania, poradenstva a informácií, predovšetkým o ich zákonných právach v jazyku, ktorému obete obchodovania

³⁵⁶ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2002/629/SVV, Ú. v. EÚ L 101, 15. 4. 2011, s. 1 – 11.

³⁵⁷ Protokol o prevencii, potláčaní a trestaní obchodovania s ľuďmi, osobitne so ženami a deťmi, dopĺňajúci Dohovor Organizácie Spojených národov proti nadnárodnému organizovanému zločinu, Oznámenie MZV SR č. 34/2005 Z. z.

s ľuďmi rozumejú, lekárskej, psychickej a materiálnej pomoci a možností zamestnania, vzdelania a odborného výcviku. Zmluvná strana, pri aplikovaní ustanovení tohto článku vezme do úvahy vek, pohlavie a osobitné požiadavky obetí obchodovania s ľuďmi, najmä osobitné potreby detí vrátane primeraného ubytovania, vzdelávania a starostlivosti.

Postavenie a práva obetí obchodovania s ľuďmi upravuje aj čl. 11 Dohovoru Rady Európy o boji proti obchodovaniu s ľuďmi.³⁵⁸

Zraniteľnou obeťou sú aj obeť **sexuálneho vykorisťovania**. Základné pravidlá pre postavenie a pomoc obetiam sexuálneho vykorisťovania upravuje čl. 1 a nasl. Smernice č. 2011/92/EÚ o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii.³⁵⁹ Detské obeť ktoréhokoľvek z trestných činov uvedených v článkoch 3 až 7 cit. smernice sa považujú za **obzvlášť zraniteľné obeť**.

V zmysle čl. 22 ods. 3 smernice sa v kontexte individuálneho posúdenia zvláštna pozornosť venuje obetiam, ktoré sú v dôsledku vzťahu k páchatelovi a závislosti od neho zvlášť zraniteľné. V tejto súvislosti sa berie náležitý ohľad na **obeť násilia páchaného blízkou osobou**. V zmysle bodu 38 recitálu k smernici možno za obzvlášť zraniteľnú obeť považovať aj obeť domáceho násilia „*Špecializovaná podpora a právna ochrana sa poskytne obzvlášť zraniteľným osobám alebo osobám v situáciách, ktoré ich vystavujú osobitne vysokému riziku, ako sú napríklad obeť opakovaného násilia páchaného blízkou osobou, obeť rodovo motivovaného násilia alebo osoby...*“

Postavenie a pomoc obetiam domáceho násilia upravuje Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácomu násiliu a o boji proti nemu [Istanbul, 11. mája 2011].³⁶⁰ V zmysle čl. 18 citovaného dohovoru pri obetiach domáceho násilia sa budú riešiť špecifické potreby a opatrenia na pomoc a podporu obetiam domáceho násilia, budú k dispozícii zraniteľným jedincom vrátane detských obetí. Poskytnutie takýchto služieb nesmie závisieť od ochoty obeť vzniknúť obvinenia alebo svedčiť proti akémukoľvek páchatelovi. Obetiam domáceho násilia by mal byť umožnený prístup k službám, ktoré napomáhajú ich zotaveniu sa z násilia. Tieto opatrenia by mali zahŕňať, ak je to potrebné,

³⁵⁸ Oznámenie MZV SR č. 487/2008 Z. z.

³⁵⁹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/92/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV, Ú. v. EÚ L 335, 17. 12. 2011, s. 1 – 14.

³⁶⁰ Slovenská republika uvedený dohovor podpísala 11. mája 2011, doposiaľ ho neratifikovala.

služby, akými sú právne a psychologické poradenstvo, finančná pomoc, bývanie, vzdelávanie, školenia a pomoc pri hľadaní zamestnania.

Citovaný dohovor v čl. 22 a nasl. upravuje špecializované podporné služby pre obe domáceho násilia. Zmluvné strany poskytnú alebo zabezpečia špecializované podporné služby všetkým ženským obetiam násilia a ich deťom. Medzi takého služby patrí predovšetkým zariadenia núdzového bývania (vhodné, ľahko dostupné zariadenia núdzového bývania, ktoré by poskytovali bezpečné ubytovanie a ponúkali proaktívnu pomoc obetiam, predovšetkým ženám a ich deťom.), podpora obetí sexuálneho násilia, ochrana detských svedkov a pomoc detským svedkom.

V zmysle judikatúry Súdneho dvora, je nespochybniteľné, že pokiaľ malé dieťa tvrdí, že bolo opakovaně obeťou konania sexuálnej povahy zo strany svojho otca, je ho zjavne možné považovať za takúto zraniteľnú obeť, najmä vzhľadom na jeho vek, ako aj povahu, závažnosť a následky činov, o ktorých tvrdí, že bolo obeťou, aby mu bola priznaná osobitná ochrana.³⁶¹

Ad c) Okolnosti spáchania činu tvoria posledné posudzované kritérium. Predovšetkým závažnosť trestného činu a rozsah zjavnej škody, ktorú obeť utrpela, poskytuje potrebné usmernenia o rozsahu individuálneho posúdenia.

Účelom individuálneho posúdenia je zistiť, či obeť hrozí sekundárna alebo opakovaná viktimizácia, zastrašovanie a odplata počas trestného konania. Je dôležité vhodne stanoviť rozsah a obsah otázok pri tomto posúdení.

Individuálne posúdenie zahŕňa **dvojkoľový proces**:

1. cieľom je určiť, či obeť má špecifické potreby ochrany podľa kritérií uvedených v čl. 22 ods. 2 smernice (osobné charakteristiky obete, druh alebo povaha trestného činu a okolnosti spáchaného trestného činu); **a ak áno**,
2. určenie, či osobitné **ochranné opatrenia** by sa mali uplatňovať a aké by mali byť.³⁶²

Zraniteľnosť obete môže byť účinne identifikovaná len prostredníctvom individuálneho posúdenia, vykonaného čo najskôr odborne spôsobilou osobou,

³⁶¹ Rozsudok Súdneho dvora (druhá komora) z 21. decembra 2011. Trestné konanie proti X. Vec C-507/10.

³⁶² DG Justice guidance document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, s. 44.

ktorá je schopná odporučiť ochranné opatrenia. Individuálne posúdenie by malo určiť potreby obete počas konania a prípadné požiadavky na sprostredkovanie služieb podpory obetiam. Pre zraniteľné obete môže vypočúvanie predstavovať mimoriadnu záťaž, predovšetkým pokiaľ je trestný čin mimoriadne osobnej povahy. Osoby, ktoré ako prvé prídu do kontaktu s obeťou po podaní trestného oznámenia, by mali byť vyškolené a mať prístup k patričnému poradenstvu, nástrojom alebo postupom, ktoré im umožnia vykonať posúdenie potrieb obete konzistentným spôsobom.

Relevantným faktorom pre určenie vhodných ochranných opatrení počas samotného konania je tiež ochrana pred zastrašovaním. Obetiam, ktoré boli označené za zraniteľné voči sekundárnej a opakovanej viktimizácii, zastrašovaniu a pomste, by sa počas trestného konania mali navrhnúť primerané opatrenia na ich ochranu. Presná povaha takýchto opatrení by sa mala určiť na základe individuálneho posúdenia s prihliadnutím na želanie obete. Mal by sa uplatniť **participatívny prístup** smerom k poskytovaniu podpory a ochrany obete. Obeť sa sama rozhoduje alebo sa podieľa na rozhodovaní o tom ktoré opatrenia využije a ktoré nie. Rozsah takýchto opatrení by sa mal určiť bez toho, aby boli dotknuté práva na obhajobu, a v súlade so zásadami voľnej úvahy justičných orgánov. Obavy obetí v súvislosti s konaním by mali byť kľúčovým faktorom pri určení potreby osobitných opatrení (bod 58 recitálu).

Zraniteľnosť obete domáceho násillia v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva

Z práva na život, súkromie a zo zákazu ponižujúceho zaobchádzania vyvodil Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) pozitívne záväzky štátu, na základe ktorých možno od vnútroštátnych orgánov vyžadovať prijatie opatrení aj vo sfére ochrany obetí trestných činov. Pozitívny záväzok štátu, vo všeobecnej rovine, bol prvý krát formulovaný v prípade **Osman proti Spojenému kráľovstvu**³⁶³ a je známy právepod názvom **Osman test**. Podľa tohto testu na vznik zodpovednosti štátu je potrebné preukázať, že **a)** verejné orgány vedeli alebo mali vedieť, **b)** o existencii skutočného a bezprostredného ohrozenia života **c)** konkrétneho jednotlivca, **d)** trestným činom tretej osoby a **e)** príslušné orgány neprijali primerané opatrenia na zabránenie tejto hrozby. Ide o záväzok **náležitej starostlivosti** (*due diligence*), kedy štát musí preukázať, že konal

³⁶³ *Case of Osman v. the United Kingdom*, Application no. 87/1997/871/1083, 28 October 1998, 115.

s náležitou starostlivosťou aby ohrozeniu zabránil. Štáty majú povinnosť chrániť život, fyzickú a morálnu integritu jednotlivca pred inými osobami a musia prijať primerané kroky s cieľom zabrániť zlému zaobchádzaniu páchanému súkromnými osobami, pokiaľ o ňom štátne orgány vedia alebo mali vedieť. Najmä deti a ďalšie zraniteľné osoby sú oprávnené na účinnú ochranu.³⁶⁴

Jedným z prvých prípadov, kedy sa ESLP zaoberal problematikou domáceho násilia páchaného na ženách je prípad **Opuz proti Turecku**.³⁶⁵ ESLP v tomto prípade nekompromisne domáce násilie odsúdil nie len pre rozpor s čl. 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd³⁶⁶ (ďalej len „Európsky dohovor“), ale aj ako problematické z pohľadu zákazu diskriminácie. V tomto prípade ESLP jasne odmietol argumentáciu, že domáce násilie je súkromný konflikt vo vnútri rodiny, do ktorého štát nemôže zasahovať. ESLP zdôraznil, že ide o závažné porušenie ľudských práv, na ktoré musí štát zodpovedajúcim spôsobom reagovať. Súd skonštatoval porušenie pozitívnych záväzkov chrániť právo na život sťažovateľky. V danom prípade súd dospel k názoru, že prvé štyri podmienky t.j a) – d) boli splnené, otáznne bolo, či turecké orgány vo svetle predvídanej hrozby konali s náležitou starostlivosťou a prijali primerané opatrenia. Súd konštatuje, že v konkrétnom prípade aj napriek upozorneniam obete, že manžel sťažovateľky sa pravidelne objavuje pri jej dome s nožom alebo strelnou zbraňou príslušné orgány nereagovali adekvátne. Za takýchto okolností sa očakáva, že zodpovedné orgány prijmu osobitné ochranné opatrenia ako napr. súdny zákaz priblíženia sa k obeti. Príslušné orgány okrem predvolania útočníka prakticky nepodnikli žiadne opatrenia. Nezáujem policajtov riešiť prípady domáceho násilia a prietahy v konaní mali za následok neexistenciu efektívnej ochrany proti domácemu násiliu.

V prípade **Kontrová proti Slovenskej republike**³⁶⁷ ESLP posudzoval prípad, kedy poškodená podala trestné oznámenie na manžela pre domáce násilie a polícia nepodnikla žiadne opatrenia, aby ochránila poškodenú a jej deti. Niekoľko dní po podaní trestného oznámenia manžel poškodenej usmrtil deti

³⁶⁴ Blížšie PIROŠÍKOVÁ, M. *Najzraniteľnejší poškodení z hľadiska judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva*. In. Zo súdnej praxe 6/2015, s. 247.

³⁶⁵ *Case of Opuz v. Turkey*, Application no. 33401/02, 9 June 2009, § 147 a nasl.

³⁶⁶ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich, Oznámenie MZV č. 209/1992 Z. z. v znení oznámení č. 102/1999 Z. z., 143/2001 Z. z., 480/2005 Z. z., 208/2010 Z. z.

³⁶⁷ *Case of Kontrová v. Slovakia*, Application no. 7510/04, 31 May 2007, § 50 a nasl.

sťažovateľky a následne aj seba. ESLP rozhodol, že došlo k porušeniu čl. 2 Európskeho dohovoru, pretože orgány štátu zlyhali pri ochrane života sťažovateľských detí. Súd zdôrazní, že čl. 2 Európskeho dohovoru zahŕňa aj pozitívny záväzok chrániť jednotlivca, ktorého život je ohrozený trestným činom iného jednotlivca. S ohľadom na problémy pri ochrane modernej spoločnosti, pre nepredvídateľnosť ľudského konania musí byť rozsah pozitívnych záväzkov vykladaný takým spôsobom, ktorý nekladie na štátne orgány nereálnu alebo neprimeranú záťaž. Pokiaľ má vzniknúť pozitívny záväzok štátu, musí byť preukázané, že štátne orgány v okamžiku existencie skutočného a bezprostredného rizika vedeli alebo mali vedieť, o nebezpečenstve, ktoré pre konkrétneho jedinca predstavuje protiprávne konanie tretej osoby, a že neprijali opatrenia spadajúce pod ich právomoci, ktoré sa dajú rozumne očakávať na zabránenie tomuto nebezpečenstvu. Súd skonštatoval porušenie pozitívnych záväzkov chrániť právo na život sťažovateľky a jej detí.³⁶⁸

V prípade **E. S. a ďalší proti Slovenskej republike**³⁶⁹ Súd rozšíril zodpovednosť aj na procesy v rámci systému, ktoré viedli k neúčinnnej ochrane obeť domáceho násillia. Sťažovateľka namietala, že vnútroštátne orgány neprijali adekvátne opatrenia na jej ochranu a ochranu jej detí pred domácim násillim. Sťažovateľka podala v roku 2001 na svojho manžela trestné oznámenie pre týranie jej a detí a pohlavné zneužívanie jednej z dcér. Podala tiež návrh na rozvod a ešte počas konania o rozvode sa na súde domáhala vydania predbežného opatrenia, ktorým by sa jej manželovi zakázalo užívať byt, ktorý mali spoločne v nájme. Okresný súd jej návrh na vydanie predbežného opatrenia zamietol s tým, že otec detí má k bytu nájomné právo, ktoré nie je možné obmedziť a že prvá sťažovateľka bude môcť podať návrh na zrušenie spoločného nájmu bytu až po skončení rozvodového konania. Z toho dôvodu sa musela sťažovateľka spolu s deťmi z bytu odsťahovať a deti museli zmeniť školu, ktorú dovtedy navštevovali. Súdny manželstvo rozviedli a následne v roku 2003 bol bývalý manžel sťažovateľky v trestnom konaní uznaný vinným a odsúdený na trest odňatia slobody v trvaní štyroch rokov. Sťažovatelia sa medziasom obrátili na Ústavný súd SR, ktorý rozhodol, že okresný a krajský súd tým, že neprijali opatrenia zamerané na ochranu sťažovateľky pred zlým zaobchádzaním, porušili viaceré ich práva. Ústavný súd konštatoval, že hoci deti sťažovateľky neboli účastník-

³⁶⁸ Uvedený prípad je publikovaný v Bulletin Odboru dokumentácie, analytiky a zahraničných vzťahov Najvyššieho súdu Slovenskej republiky č. 1/2015, s. 28 a nasl.

³⁶⁹ *Case of E. S. and Others v. Slovakia*, Application no. 8227/04, 15 September 2009.

mi konania o predbežnom opatrení, s ohľadom na skutkové okolnosti prípadu mali všeobecné súdy z vlastnej iniciatívy vydať predbežné opatrenie za účelom ochrany detí pred zneužívaním a zlým zaobchádzaním zo strany ich otca. ESLP podotkol, že predbežné opatrenie, ktorým by sa manželovi sťažovateľky a otcovi detí zakazovalo ich ohrozovať, nepovažuje za účinný prostriedok nápravy, pretože ani hrozba trestnej sankcie ho od tohto správania neodradila. ESLP poukázal na to, že k odsúdeniu otca detí došlo až po viac ako dvoch rokoch od podania trestného oznámenia a počas tohto obdobia štát neposkytol deťom ochranu pred ich otcom. Súd uviedol, že vzhľadom na povahu a závažnosť obvinenia, bolo potrebné prijať primerané opatrenia na ochranu sťažovateľky a jej detí okamžite a nie až o dva roky. Preto ESLP rozhodol, že štát si nesplnil svoju povinnosť a články 3 a 8 Európskeho dohovoru boli porušené.

V prípade **Hajduová proti Slovenskej republike**³⁷⁰ sťažovateľka namietala, že vnútroštátne orgány porušili jej práva podľa článku 5 a 8 Európskeho dohovoru. K zásahu do jej práv malo dôjsť v dôsledku toho, že krátko po tom, ako bol jej bývalý manžel odsúdený v trestnom konaní pre svoje násilné správanie voči nej a bolo mu nariadené ochranné psychiatrické liečenie, sa po prepustení z nemocnice opätovne vyhrážal sťažovateľke. Pokiaľ ide o podstatu sťažnosti Súd konštatoval, že vnútroštátne orgány neprijali dostatočné opatrenia, hoci vedeli o násilnom správaní bývalého manžela voči sťažovateľke. V tomto ohľade poznamenal, že napriek tomu, že hrozby bývalého manžela nevýústili do aktov fyzického násilia, jeho predchádzajúce správanie vo vzťahu k sťažovateľke odôvodňovalo obavu, že budú uskutočnené. Hoci Súd ocenil následný zásah polície v podobe začatia nového trestného stíhania a vzatia bývalého manžela sťažovateľky do väzby, poznamenal, že bol vyvolaný nečinnosťou vnútroštátnych orgánov zabezpečiť jeho umiestnenie v psychiatrickom zariadení. V tomto ohľade Súd poukázal na pozitívny záväzok štátu prijať preventívne praktické opatrenia v prípade, ak vnútroštátne orgány majú vedomosť o existencii reálneho nebezpečenstva. Odsúdenie sťažovateľkinho bývalého manžela, jeho predchádzajúca kriminálna minulosť a potreba psychiatrickej liečby mali u vnútroštátnych orgánov evokovať nebezpečenstvo budúceho násilia a hrozieb voči sťažovateľke, a z toho dôvodu mali vnútroštátne orgány konať s väčším stupňom ostražitosťi. Vzhľadom na to, že tak nekonali, konkrétne nenariadili vykonanie ochranného

³⁷⁰ *Case of Hajduová v. Slovakia*, Application no. 2660/03, 30 November 2010.

liečenia manželovi sťažovateľky, po tom, ako bol odsúdený okresným súdom, Súd konštatoval, že došlo k porušeniu článku 8 Dohovoru.³⁷¹

V prípade **Branko Tomašić proti Chorvátsku**³⁷² boli sťažovateľmi príbuzní dieťaťa a jeho matky, ktorých zabil ich otec resp. manžel a potom zabil sám seba. Tento skutok sa stal mesiac po tom, ako bol útočník prepustený z väzenia, kde vykonal trest za vyhrážanie sa smrťou svojej manželke. Sťažovatelia namietali, že chorvátsky štát nevykonával primerané opatrenia na ochranu dieťaťa a jeho matky a nevykonával účinné vyšetrovanie prípadnej zodpovednosti štátu za smrť matky aj dieťaťa. Súd skonštatoval porušenie článku 2 Európskeho dohovoru z toho dôvodu, že chorvátske orgány nevykonali potrebné kroky k tomu, aby zabránili smrti dieťaťa a jeho matky. Konkrétne zistenia vnútroštátnych súdov a závery psychiatrického vyšetrenia nepochybne preukazovali, že orgány si boli vedomé skutočnosti, že hrozby voči matke a dieťaťu boli závažné, a že mali byť vykonané všetky opatrenia na ich ochranu. Súd preto vyvodil záver, že vnútroštátne orgány nevykonali opatrenia potrebné na ochranu ich životov.³⁷³

V nedávnom rozhodnutí v prípade **Civek proti Turecku**³⁷⁴ EŠLP posudzoval okolnosti vraždy v prípade domáceho násillia. Sťažovateľ namietal, že vnútroštátne orgány nespĺnili svoju povinnosť chrániť život jeho matky, ktorá bola počas domáceho násillia usmrtená manželom obete. EŠLP rozhodol, že došlo k porušeniu čl. 2 Európskeho dohovoru. Zistil, že hoci turecké orgány boli informované o skutočnej a vážnej hrozbe pre život obete a napriek pokračujúcim sťažnostiam obete o hrozbách a obťažovaní, neprijali primerané a dostupné opatrenia s cieľom zabrániť vražde obete zo strany jej manžela.

Podobnou situáciou posudzovaním či príslušné orgány prijali primerané opatrenia na zabránenie vraždy a pokusu vraždy v prípade domáceho násillia sa EŠLP zaoberal v prípade **Talpis proti Taliansku**.³⁷⁵ Súd zistil nedostatky pri prijímaní príslušných krokov talianskymi orgánmi po podaní trestného oznámenia sťažovateľkou. To, že príslušné orgány neprijali primerané opatrenia vytvorilo situáciu beztrestnosti, ktorá bola priaznivá pre opakované páchanie trestných

³⁷¹ Bližšie Správa o činnosti zástupcu Slovenskej republiky pred Európskym súdom pre ľudské práva za rok 2010.

³⁷² *Case of Branko Tomašić and Others v. Croatia*, Application no. 46598/06, 15 January 2009.

³⁷³ Bližšie PIROŠÍKOVÁ, M. *Najzraniteľnejší poškodení z hľadiska judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva*. In: *Zo súdnej praxe* 6/2015, s. 248.

³⁷⁴ *L'affaire Civek c. Turquie*, Requête no 55354/11, 23 février 2016.

³⁷⁵ *L'affaire Talpis c. Italie*, Requête no 41237/14, 2 mars 2017.

činov, ktoré viedli k vražde sťažovateľkinho syna resp. pokusu vraždy sťažovateľky. Štát preto zlyhal pri plnení jeho povinnosti chrániť životy dotknutých osôb. Okrem toho Súd skonštatoval aj porušenie čl. 3 Európskeho dohovoru (zákaz neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania) z dôvodu zlyhania orgánov pri plnení ich povinnosti chrániť sťažovateľku proti aktom domáceho násilia. V tejto súvislosti Súd poznamenáva, že sťažovateľka žila so svojimi deťmi v atmosfére násilia, ktoré sa dalo dostatočne kvalifikovať ako zlé zaobchádzanie a že spôsob, akým orgány činné v trestnom konaní vykonávali trestné konanie, poukázal na pasivitu, ktorá je nezlučiteľná s článkom 3 Európskeho dohovoru.³⁷⁶

Záver

Obete domáceho násilia možno bez pochyby považovať za obzvlášť zraniteľné obete. Vzhľadom na to, že s „útočníkom“ často bývajú v jednej domácnosti je potrebné prijať vhodné legislatívne a organizačné nástroje na poskytovanie okamžitej a efektívnej pomoci takýmto osobám.

Vzhľadom na to, že sa v súčasnosti pripravuje zákon o obetiach, ktorým by mala byť vykonaná transpozícia spomínanej smernice ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov³⁷⁷ je tu vhodný priestor na adekvátne nastavenie kritérií na posudzovanie zraniteľnosti a osobitných potrieb obetí.

Bude veľmi dôležité nastavenie vhodných štandardov na individuálne posudzovanie miery zraniteľnosti obetí a ich potrieb. V zmysle čl. 22 citovanej smernice členské štáty majú povinnosť zaistiť, aby sa v prípade obetí vykonalo včasné a individuálne posúdenie v súlade s vnútroštátnymi postupmi tak, aby sa identifikovali osobitné potreby ochrany a určilo sa, či a v akom rozsahu sa na ne budú v priebehu trestného konania vzťahovať osobitné opatrenia ustanovené v článkoch 23 a 24 smernice vzhľadom na to, že sú zvlášť zraniteľné voči sekundárnej a opakovanej viktimizácii, zastrašovaniu a pomste. Smernica stanovuje tri základné kritériá na individuálne posúdenie osobitných potrieb ochrany a to: osobné vlastnosti obete; druh alebo povaha trestného činu a okolnosti spáchania trestného činu.

³⁷⁶ Bližšie Factsheet – Domestic violence, European Court of Human Rights, March 2017.

³⁷⁷ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV, Ú. v. EÚ L 315, 14. 11. 2012, s. 57 – 73.

Okrem vytvorenia legislatívneho rámca bude dôležité určiť, ktoré subjekty budú vykonávať posúdenie individuálnych potrieb obetí – či to bude polícia, prokurátor alebo iná osoba „mimo“ systému trestnej justície – a tieto osoby dostatočne odborne pripraviť. Zraniteľnosť obete môže byť účinne identifikovaná len prostredníctvom individuálneho posúdenia, vykonaného čo najskôr odborne spôsobilou osobou, ktorá je schopná odporučiť ochranné opatrenia. Individuálne posúdenie by malo určiť potreby obete počas konania a prípadné požiadavky na sprostredkovanie služieb podpory obetiam.

Použitá literatúra:

CASADEVANTE ROMANI, C., F. *International Law of Victims*. Springer; 2014.

ERDŐSOVÁ, A. *Vymožiteľnosť práva v kontexte rozhodovacej činnosti Súdneho dvora Európskej únie a Európskeho súdu pre ľudské práva*. In: Justičná revue: časopis pre právnu prax, č. 12/2010, s. 1283 – 1306.

ERDŐSOVÁ, A. „Krátke“ pojednanie o škodách, ujmach a ich náhradách: vo svetle judikatúry súdov vnútroštátnych, českých, Súdneho dvora EÚ i Európskeho súdu pre ľudské práva. In: Bulletin slovenskej advokácie, č. 1 – 2 /2015, s. 14 – 29.

GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014

GŘIVNA, T. *První zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů*. In: KURUC, P. (ed.): *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie, Žilina : Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 18 – 25.

WILLIAMS, B. *Counselling in legal settings: provision for jury members, vulnerable witnesses and victims of crime*. In P. Jenkins (Ed.), *Ethics in Practice Series: Legal issues in counselling & psychotherapy* (pp. 105-122). London : SAGE Publications Ltd. 2002.

KREUTER, E., A. *Victim Vulnerability: An Existential-humanistic Interpretation of a Single Case Study*. New York : Nova Science Publishers, 2006.

KOVÁČOVÁ, Z. *Obete v slovenskom právnom poriadku. Transpozícia smernice 2012/29/EÚ*. In. *Zo súdnej praxe* č. 1/2016, s. 10 – 12

- KUNST, M., J., J. *Mental Health Problems and Satisfaction with Amount of State Compensation for Intentional Violent Crime Victimization in the Netherlands*. In. *Community Mental Health Journal*, 08, 2012, vol. 48, no. 4. pp. 527-34
- PIROŠÍKOVÁ, M. *Najzraniteľnejší poškodení z hľadiska judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva*. In. *Zo súdnej praxe* 6/2015, s. 247 – 253.
- WENZEL, M., OKIMOTO, T., G., FEATHER, N., T., PLATOW, M. J. *Retributive and Restorative Justice*. In. *Law and Human Behavior*, 10, 2008, vol. 32, no. 5. pp. 375-89
- ZÁHORA, J. *Možnosti využívania restoratívnej justície v prípravnom konaní*. In. Strémy, T. (ed.) *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha, Leges 2014, s. 180 – 201

Páchatelia domáceho násilia

Offenders of domestic violence

JUDr. Mgr. Andrea Jecková

Abstrakt:

Predmetom tohto príspevku je priblíženie domáceho násilia ako jeden z najzávažnejších problémov vo svete vyskytujúci sa vo všetkých spoločenských vrstvách bez ohľadu na rasu, pohlavie, vierovyznanie, ideológiu alebo sociálny status. Ide o jednu z foriem násilia, ktorá je najrozšírenejšia a zároveň najmenej kontrolovaná. Vo svojom príspevku sa venujem páchatelom domáceho násilia, ich štatistike z hľadiska konkrétnych trestných činov a rehabilitačným programom pre odsúdených páchatelov domáceho násilia.

Abstract:

The subject of the present article is to elucidate the domestic violence as one of the world's most ponderable problems occurring in all society strata regardless to race, sex, religion, ideology or social status. It is one of the most spread way of violence, and also one of the least controlled ones. In the present article, I am attending the offenders of the domestic violence, their statistics from the point of view of the specific criminal offences and the rehabilitation programs for the convicts offenders of the domestic violence.

Kľúčové slová: domáce násilie, páchatel, trestný čin, rehabilitačný program

Key words: domestic violence; offender; offence; rehabilitation program

1. Domáce násilie

Domáce násilie je jeden z najzávažnejších problémov vo svete vyskytujúci sa vo všetkých spoločenských vrstvách bez ohľadu na rasu, pohlavie, vierovyznanie, ideológiu alebo sociálny status. Ide o jednu z foriem násilia, ktorá je najrozšírenejšia a zároveň najmenej kontrolovaná.

Keby sme chceli definovať pojem „domáce násilie“ stretli by sme sa napríklad s týmito definíciami:

1. „Domáce násilie v intímnom vzťahu je fyzické, sexuálne, emocionálne a psychické týranie ženy mužom, muža ženou, s ktorým je alebo bol/a v intímnom vzťahu. Toto násilie môže byť aktuálne, hroziace alebo môže ísť o pokus“³⁷⁸,
2. „násilné správanie v rodine zahŕňa akýkoľvek čin alebo opomenutie, spáchané v rámci rodiny niektorým z jej členov, ktoré podkopávajú život, telesnú alebo duševnú integritu alebo slobodu iného člena rovnakej rodiny alebo vážne poškodzujú rozvoj jeho osobnosti.“ (Rada Európy 1986),
3. „domáce násilie ako sociálno-patologický jav je správanie sa medzi partnermi alebo v rodine všeobecne, ktoré pozostáva z fyzického napádania, psychického týrania, sexuálneho zneužívania či už jednotlivo alebo vo vzájomnej kombinácii. Ide o ovládajúce nerovnoprávne a nerovnomenné zaobchádzanie jedného človeka s druhým, v ktorom model vzťahu tvorí rola prenasledovateľa a rola obeti.“³⁷⁹

Násilím je však každá forma ubližovania, prejavu nadvlády, zneužívania moci, vyhrážania, fyzického, sexuálneho a psychického nátlaku. Inými slovami - domáce násilie môže mať rôzne formy. Medzi najčastejšie formy domáceho násilia patria:

- **fyzické týranie** (napr. škrtenie, bitie päšťami, kopanie, fackovanie, mlátenie o stenu, vyhrážanie zbraňou, dusenie, popálenie, vláčenie za vlasy),
- **slovné útoky** (bez rozdielu, či ide o agresívne alebo pokojné verbálne vyjadrovanie),
- **psychické týranie** (napr. znevažovanie a ponižovanie ženskej osobnosti, jej zosmiešňovanie, nečakané „kontrolné“ návštevy, či telefonáty, prenasledovanie, vzbudzovanie strachu, nezmyselné príkazy, psychohry),
- **sociálne týranie** (izolácia od okolia), sexuálne zneužívanie (znásilnenie, nútenie k nechceným sexuálnym praktikám),
- **ekonomická kontrola** (napr. obmedzený prístup k peniazom, neposkytovanie peňazí na chod domácnosti, ale aj zákaz chodiť do práce),

³⁷⁸ HOLDER, R.: Challenging Domestic Violence. Training and Pack of Informations. London Borough of Hammersmith and Fulham Community Safety Unit 1991.

³⁷⁹ KACAFÍRKOVÁ, M. Domáci násilí. In Trestní právo, s. 12.

-
- **nátlak** (napr. ohrozovanie fyzickým násilím, zastrašovanie rôznymi spôsobmi, rozkazovanie, čo má žena urobiť, nečestné ovplyvňovanie detí, odopieranie spánku a potravy, vyhrážanie samovraždou alebo inou formou seba-deštruktívneho chovania, pokiaľ žena neučiní to, čo si partner praje).

2. Páchateľ domáceho násillia

Páchateľom domáceho násillia môže byť ktokoľvek a zároveň obeť domáceho násillia môže byť ľubovoľná. Násillie môže byť teda páchané mužmi na ženách, ženami na mužoch, rodičmi na deťoch, mladými na starých ľuďoch atď.

Agresor môže pochádzať z akejkoľvek spoločenskej vrstvy. Nezáleží na jeho dosiahnutom stupni vzdelania alebo národnosti. Pre páchatelia domáceho násillia je charakteristický dvojité vzorec chovania - navonok pristupuje ku svojej partnerke nežne a pozorne, v súkromí však k nej býva bezohľadný a násilnícky. Nezriedka ide o spoločensky váženú a uznávanú osobu a človeka, ktorý na okolie pôsobí veľmi milo a sympaticky. Agresívne chovanie medzi partnermi je z veľkej časti naučené v detstve a mladosti ako spôsob riešenia konfliktov a problémov, teda preberaním vzorcov z primárnej rodiny. Páchatelia domáceho násillia boli často v detstve sami týraní.

Pre násilníka bývajú typické tieto vlastnosti: neschopnosť vyjadrovať svoje city, udržiavanie povrchných vzťahov, nízke sebavedomie, jasná predstava o delbe rolí medzi mužom a ženou, snaha neustále kontrolovať, vychovávať a obmedzovať svoju partnerku. Násilník považuje násillie za vhodný a správny spôsob riešenia konfliktov v partnerstve. Svoje násilné chovanie bagatelizuje, ospravedlňuje, popiera a často preň nachádza mnohé zdôvodnenia (hovorí, že za to môže alkohol, provokácia partnerky, stres, neutešené detstvo a pod.).

3. Faktory ovplyvňujúce domáce násillie

Existuje jedenásť faktorov, na základe ktorých je rodina náchylná k násilliu viac ako riadna rodina. Ide o tieto faktory:

1. **Čas ako rizikový faktor** – čas, ktorý členovia rodiny trávajú vzájomne je

ďaleko dlhší ako čas s inými ľuďmi. Čím viac času trávi rodina spolu, tým väčšie je riziko vzniku konfliktov a násilia.

2. **Pestrosť činností a záujmov** – záujmy členov rodiny sú rôzne a preto nie vždy sú akceptované zo strany všetkých jej členov. Z čoho vznikajú vzájomné konflikty.
3. **Intenzita prežívania** – prežívanie určitých situácií je v rodine oveľa väčšie a otvorenejšie ako s cudzími ľuďmi. Jedovatá poznámka povedaná členom rodiny má často väčší dopad ako tá istá poznámka prednesená v inom prostredí.
4. **Stretové situácie** – mnoho situácií v rodine prináša so sebou víťazov a porazených, či už ide o pozeranie TV, či aký automobil sa v rodine kúpi, ale i stretové situácie medzi chlapcami a dievčatami, medzi deťmi a teenageri.
5. **Právo ovplyvňovať** – príslušnosť k rodine znamená, že jej najsilnejší člen má právo ovplyvňovať hodnoty, postoje a chovanie ostatných členov rodiny. Je to samozrejme pri rodičoch, no otvára sa tu široká škála konfliktov, ktoré tu pri tom vznikajú.
6. **Rozdiel vo veku a pohlaví** – generačné postavenie, rozdielna minulosť, rozdielne spoločenské pravidlá.
7. **Prisudzované role** – ak do rodiny vstupuje partner k svojmu partnerovi, ktorý má deti, nový partner sa musí vžiť do novej role otca alebo matky, autority, kde vznikajú rozdiely a konflikty, nakoľko tu chýba citové puto. Stáva sa, že muži aj ženy so sklonmi k násiliu a zneužívaniu využijú neobsadenú rolu rodiča, ktorý z rodiny odišiel a deti sú potom „pripravené“ stať sa ich obeťami.
8. **Súkromie** – rodina má svoje súkromie a preto nie je kontrolovaná spoločenskou kontrolou. Prichádza k trestaniu detí, ale i dospelých. (vraj ide o súkromnú vec rodiny).
9. **Nedobrovoľné členstvo** – medzi ľuďmi je zakotvená predstava, že rodina znamená viac než jednotlivec, ktorý ju tvorí. Zatiaľ čo existujú bývalé manželky a bývalí manželia, nie sú žiadne bývalé deti, bývalí rodičia.
10. **Stres** – rodiny majú sklon ku stresu, udalosti životného cyklu, narodenie dieťaťa, ich vývoj, dospievanie, odchod, smrť predstavujú zmeny, ktoré majú na rodiny nevyhnutný dopad.
11. **Dôkladná znalosť minulosti** – intimita a citové prežívanie rodinných vzťahov dávajú členom rodiny informácie o zraniteľných miestach, obľúbených

a neoblúbených veciach, láskach a obavách, ktoré môžu udržiavať dobrý rodinný vzťah, ale na druhej strane môžu byť zneužitá pre prípadný útok na súkromie a viesť ku konfliktom.³⁸⁰

4. Trestno-právne riešenie domáceho násillia

V Stratégii boja proti domácejmu násilliu vydanj OSN, niektorí ľudia považujú trestno-právne riešenie domáceho násillia za neadekvátne. Preferujú zmierovacie a sprostredkovateľské stratégie a presadzujú model sociálnej a terapeutickj pomoci, ktorý sa pokúša vyhnúť sa trestnému systému s jeho štruktúrou vzatia do väzby, trestného stíhania a súdneho procesu. Argumentujú tým, že ak by malo byť použité trestné právo, tak len ako posledná možnosť pre tie najzávažnejšie prípady.

Proti kriminalizácii domáceho násillia existujú silné argumenty napr.:

- trestné právo sa zameriava na trest, nie na rehabilitáciu,
- trestné právo skúma činy z minulosti, málokedy ho zaujíma perspektíva správania v budúcnosti,
- v mnohých krajinách dochádza počas súdneho konania k ignorovaniu potrieb obetí,
- ak je páchatel odsúdený na TOS, obeť môže pocítiť dočasnú úľavu, no páchatel sa môže po prepustení správať ešte násilnejšie,
- označenie domáceho násillia za trestné môže mať za následok vážne ublíženie obeti. Napr. v tradičných spoločnostiach a minoritných skupinách obyvateľov, ktoré preferujú mediáciu, môže viesť kriminalizácia k izolácii obete od širšej rodiny a jej komunity. Páchatelova rodina sa dokonca môže pokúsiť pomstiť sa jej,
- výsledky niektorých prieskumov poukazujú na fakt, že terapia a mediácia môže byť efektívnymi nástrojmi redukcie recidívy v prípadoch domáceho násillia.

Iní podporujú prístup postavený na ochrannej roli zákona. Požadujú, aby bol zákon aplikovaný na ochranu obetí domáceho násillia.

³⁸⁰ BENTOVIM, A: Týrání a sexuální zneužívání v rodinách, Grada Publishing, 1998, s. 24 – 26

Zástancovia názoru, že najlepší spôsob ako zastaviť domáce násilie je urobiť ho trestným činom, argumentujú napríklad nasledovne:

- proces predvedenia, vznesenia obvinenia, usvedčenia a trestu je jasným svedectvom toho, že spoločnosť odsudzuje správanie páchatela. Pripisuje mu osobnú zodpovednosť za jeho činy,
- súdny proces je dokladom toho, že trestný čin odohrávajúci sa medzi rodinnými príslušníkmi je rovnako trestný ako tie, odohrávajúce sa na ulici, medzi neznámymi osobami,
- súdny proces je vyjadrením toho, že obeť má nárok na ochranu štátom. Jej potreby sú na prvom mieste, pred potrebou zachovania vzťahu s páchatelom alebo zachovania rodinnej jednotky,
- zákon má dôležitú výchovnú a symbolickú rolu.
- zatknutie, súdny proces a odsúdenie môže pôsobiť odstrašujúco na páchatela, z výskumov vyplýva, že zapojenie polície, ktorá reprezentuje zákon, nasledované trestným stíhaním a odsúdením, je nielen najefektívnejším mechanizmom pre zastavenie násilných činov, ale má aj významný efekt na páchatelovo správanie v budúcnosti.³⁸¹

Z uvedeného vyplýva, že domáce násilie je potrebné riešiť vo všetkých jeho rovinách a smeroch. Vzhľadom na to, že ide o trestnú činnosť, ktorej odhaľovanie a usvedčovanie je mimoriadne náročné kvôli existencii citových väzieb medzi páchatelom a obeťou a vysokou latentnosťou, je potrebné vytvoriť ucelený právny systém, ktorý bude celú túto oblasť riešiť.

Slovenské trestné právo neobsahuje žiadnu legálnu definíciu domáceho násilia, aj napriek tomu, že domáce násilie predstavuje najrozsiahljší a najzávažnejší druh násilia. Na vyplnenie tejto medzery v rámci trestného práva využijeme analógiu legis v Trestnom zákone³⁸², kedy jednotlivé prípady domáceho násilia subsumujeme pod skutkové podstaty trestných činov, ktoré sú najbližšie ku protiprávnemu konaniu charakterizujúcemu domáce násilie.

³⁸¹ ERDÉLYIOVÁ, R.: Stratégie boja proti domácemu násiliu, Tlačiareň MV SR – sekretariát Rady vlády SR pre prevenciu kriminality kancelárie ministra vnútra SR, OSN New York, 1993, s. 19 – 24.

³⁸² Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

5. Vymedzenie všeobecných legislatívnych pojmov

Najdôležitejším znakom, ktorý je potrebný v rámci domáceho násillia povedať, je pojem násillie. V Trestnom zákone sa termín násillie nachádza vo všeobecnej časti, kde ho zákonodarca spája so spáchaním trestného činu. Trestný čin spáchaný násillím je v ustanovení § 122 ods. 7 Trestného zákona zakotvený nasledovne: *„Trestný čin je spáchaný násillím, ak páchatel použije na jeho spáchanie fyzické násillie proti telesnej integrite inej osoby alebo ak je spáchaný na osobe, ktorú páchatel uviedol do stavu bezbrannosti ľstou, alebo ak páchatel použije násillie proti veci iného.”*

Z uvedeného ustanovenia možno usúdiť, že trestný čin je spáchaný násillím, ak páchatel:

- a) používa silu takým spôsobom, aby priamo zvonka účinkovala na živé telo inej osoby a to proti jej vážne mienenej vôli;
- b) spácha ho na osobe, ktorú uviedol do stavu bezbrannosti, ktorý môžeme charakterizovať ako fyzický stav jej tela, v ktorom nie je osoba spôsobilá klásť odbor fyzicky, resp. jej spôsobilosť klásť odpor je značne oslabená;
- c) použil násillie proti veci iného, t. j. použil fyzickú silu takým spôsobom, aby priamo fyzicky účinkovala na vec, pričom jej cieľom je danú cudziu vec zničiť alebo poškodiť.

Za stav bezbrannosti sa najčastejšie považuje spánok, pôsobenie alkoholu alebo iných omamných a psychotropných látok alebo látok, ktoré spôsobujú nehybnosť tela alebo podstatné zhoršenie schopnosti tela hýbať sa, či fyzicky klásť odpor.

Psychické násillie je spojené so spáchaním trestného činu s použitím nátlaku v ustanovení § 122 ods. 8 Trestného zákona nasledovne: *„Trestný čin je spáchaný s použitím nátlaku vtedy, ak páchatel použije na jeho spáchanie psychické násillie proti inému.”*

Psychické násillie je pôsobenie na psychiku inej osoby ako výslednica intelektuálnej, emocionálnej a fakultatívne i rozhodovacej zložky osobnosti, a to bez použitia fyzického násillia a zároveň takým spôsobom, že osoba:

1. je vmanipulovaná do rozhodnutia alebo do skutku, ktoré by buď vôbec neurobila alebo by ho urobila iným spôsobom;

2. pociťuje silné psychické utrpenie ako je strach, úzkosť alebo duševnú bolesť, a to:
 - hrozba fyzického násilia;
 - hrozba inej ťažkej ujmy;
3. tyranizujúce správanie voči inej osobe, ktoré spočíva v inej forme psychického násilia než v hrozbe fyzického násilia alebo v hrozbe inej ťažkej ujmy.

Ako posledná forma násilia uvedená v definícii domáceho násilia zostalo sexuálne násilie. Sexuálne násilie samo o sebe exaktne nie je vymedzené zákonným spôsobom. V ustanovení § 140 písm. f) Trestného zákona je pod osobitným motívom. Presné znenie ustanovenia je nasledovné: „*Osobitným motívom sa rozumie spáchanie trestného činu so sexuálnym motívom.*”

Trestný čin je spáchaný so sexuálnym motívom, ak samotný trestný čin je spáchaný s úmyslom vyvolať sexuálne vzrušenie u páchatela, ktoré môže byť aj len v psychickej rovine. Sexuálny motív je väčšinou spojený s úplne bežnými trestnými činmi, ktoré vo všeobecnosti so sexuálnou stránkou nemajú nič spoločné.

6. Štatistické ukazovatele páchatelov domáceho násilia vo výkone trestu odňatia slobody

Tak ako sme už vyššie povedali, domáce násilie nie je v trestných kódexoch v Slovenskej republike taxatívne určené ako trestný čin a preto sme si vybrali pre štatistické porovnanie počtu ich páchatelov niektoré trestné činy k nemu charakterom najbližšie. Ide o tieto trestné činy:

1. § 199 Trestného zákona – **znásilnenie** – „*kto násilím alebo hrozbou bezprostredného násilia donúti ženu k súloži alebo kto na taký čin zneužije jej bezbrannosť, potrestá sa odňatím slobody na päť rokov až desať rokov*“.
2. § 200 Trestného zákona – **sexuálne násilie** – „*kto násilím alebo hrozbou bezprostredného násilia donúti iného k orálnemu styku, análnemu styku alebo k iným sexuálnym praktikám alebo kto na taký čin zneužije jeho bezbrannosť, potrestá sa odňatím slobody na päť rokov až desať rokov*“.

-
3. § 201 Trestného zákona – **sexuálne zneužívanie** – „kto vykoná súlož s osobou mladšou ako pätnásť rokov alebo kto takú osobu iným spôsobom sexuálne zneužije, potrestá sa odňatím slobody na tri roky až desať rokov“.

Ustanovenie § 208 ods. 1 Trestného zákona - **týranie blízkej osoby a zverenej osoby** je asi svojím charakterom najbližším a najvýstižnejším trestným činom k inštitútu domáceho násilia. Vystihuje samotný vzťah páchatela domáceho násilia a jeho obeť - „kto blízkej osobe alebo osobe, ktorá je v jeho starostlivosti alebo výchove, spôsobí fyzické utrpenie alebo psychické utrpenie

- a) bitím, kopaním, údermi, spôsobením rán a popálenín rôzneho druhu, ponižovaním, pohŕdavým zaobchádzaním, neustálym sledovaním, vyhrážaním, vyvolávaním strachu alebo stresu, násilnou izoláciou, citovým vydieraním alebo iným správaním, ktoré ohrozuje jej fyzické alebo psychické zdravie alebo obmedzuje jej bezpečnosť,
- b) bezdôvodným odopieraním stravy, oddychu alebo spánku alebo odopieraním nevyhnutnej osobnej starostlivosti, ošatenia, hygieny, zdravotnej starostlivosti, bývania, výchovy alebo vzdelávania,
- c) nútením k žobrote alebo k opakovanému vykonávaniu činnosti vyžadujúcej jej neúmernú fyzickú záťaž alebo psychickú záťaž vzhľadom na jej vek alebo zdravotný stav alebo spôsobilej poškodiť jej zdravie,
- d) vystavovaním vplyvu látok spôsobilých poškodiť jej zdravie alebo
- e) neodôvodneným obmedzovaním v prístupe k majetku, ktorý má právo užívať, potrestá sa odňatím slobody na tri roky až osem rokov.

(2) Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto spácha obdobný čin ako je čin uvedený v odseku 1, hoci bol **za obdobný čin v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch postihnutý**.

(3) Odňatím slobody na sedem rokov až pätnásť rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 a) a **spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť**, b) z osobitného motívu, c) hoci bol v **predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch** za taký čin odsúdený alebo z výkonu trestu odňatia slobody uloženého **za taký čin prepustený**, alebo d) **závažnejším spôsobom konania**.

(4) Odňatím slobody na pätnásť rokov až dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví **viacerým osobám** alebo smrť viacerých osôb. “

Pre vytvorenie objektívneho pohľadu o počte odsúdených, ktorí aktuálne, ku dňu 15. 4. 2017, vykonávajú trest odňatia slobody v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody v Slovenskej republike sme z informácií získaných z elektronickej aplikácie Zboru väzenskej a justičnej stráže vytvorili tabuľku č. 1. Títo odsúdení sú diferencovaní podľa vonkajšej diferenciácie do minimálneho, stredného a maximálneho stupňa stráženia a zároveň nám tabuľka č. 1 vyjadruje i počet žien odsúdených za uvedené trestné činy a ich percentuálne zastúpenie oproti počtu odsúdených mužov za tieto trestné činy.

Tabuľka č. 1: Počet odsúdených za uvedené trestné činy

<i>Trestné činy</i>	<i>Minimálny stupeň stráženia</i>	<i>Stredný stupeň stráženia</i>	<i>Maximálny stupeň stráženia</i>	<i>Spolu odsúdených</i>	<i>Spolu odsúdených žien</i>	<i>% žien</i>
§ 199	70	44	19	133	–	–
§ 200	44	27	5	76	1	1,31 %
§ 201	95	43	7	150	2	1,33 %
§ 208	151	68	3	222	22	9,90 %

Z elektronickej aplikácie Zboru väzenskej a justičnej stráže sme získali i celkový počet odsúdených v Slovenskej republike ku dňu 15. 4. 2017, ktorí aktuálne vykonávali trest odňatia slobody za trestný čin § 208 Trestného zákona, ktorý sme ďalej diferencovali podľa odsekov trestného činu. (Tabuľka č. 2) Zároveň sme vyjadrili počet odsúdených za tento trestný čin v Ústave na výkon trestu odňatia slobody Hrnčiarovce nad Parnou, v našom počtom najväčšom ústave na výkon trestu odňatia slobody v Slovenskej republike.

Tabuľka č. 2: Počet odsúdených za § 208

<i>Trestné činy</i>	<i>Počet odsúdených v Slovenskej republike</i>	<i>Počet odsúdených v ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou</i>
§ 208 ods. 1	61	18
§ 208 ods. 2	138	32
§ 208 ods. 3	23	7
§ 208 ods. 4	0	0

Z uvedenej Tabuľky č. 2 vyplýva, že aktuálne sa v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody nenachádza osoba, ktorá by bola odsúdená za § 208 ods. 4 Trestného zákona, čiže osoba, ktorá by spáchala trestný čin podľa § 208 Trestného zákona a zároveň by spôsobila týmto ťažkú ujmu na zdraví viacerým osobám alebo smrť viacerých osôb. Najvyšší počet osôb odsúdených podľa § 208 Trestného zákona je počet osôb odsúdených podľa § 208 ods. 2 Trestného zákona, čiže osôb, ktoré v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch boli takto postihnuté. Ide o odsúdených, ktorí už majú skúsenosť s domácim násilím, s trestom zaň uloženým, no napriek tomu domáce násilie naďalej páchali.

7. Resocializačné programy pre páchatelov domáceho násilia

V niektorých krajinách sú dnes k dispozícii rehabilitačné programy pre odsúdených páchatelov domáceho násilia. Globálne sú však tieto programy skôr výnimkou ako pravidlom. Tam, kde sú k dispozícii, môžu súdy páchatelom účasť na nich nariadiť. Ich efektívnosť je ešte stále predmetom skúmania.³⁸³

Terapeutickým programom sa však venujú vo svete rôzne typy inštitúcií napr. ústavy duševného zdravia, ústavy na výkon trestu odňatia slobody, agentúry sociálnych služieb, azylové domy.

Niektoré programy sa sústreďujú na sebauvedomenie a sebakontrolu. Páchatelia sa učia rozlišovať myšlienky a pocity, ktoré prežívajú v momente predchádzajúcom násiliu, čo im umožní odísť zo scény skôr, než sa začnú správať násilne.

Korektívna služba Kanady poskytuje program pod názvom „Život bez násilia“ určený pre odsúdených vo federálnych väzniciach. Program pokrýva násilie voči ženám, deťom a seniorom. Cieľom je umožniť účastníkom:

- konfrontáciu s názormi spoločnosti a osobnými pocitmi týkajúcimi sa rodinných vzťahov,
- zvýšiť všeobecné a osobné uvedomenie si základnej dynamiky abuzívneho správania,
- rozvíjať alternatívy k násilnej kontrole a správaniu.

³⁸³ ERDÉLYIOVÁ, R.: Stratégie boja proti domácejmu násiliu, Tlačiareň MV SR – sekretariát Rady vlády SR pre prevenciu kriminality kancelárie ministra vnútra SR, OSN New York, 1993, s. 61.

Intervenčné programy, ktoré sa zdajú byť najslubnejšími majú nasledujúce charakteristiky:

- dobre definované ciele a jasnú štruktúru,
- dôkladné posúdenie páchateľa ako aj kontextu zneužívania napr. zneužívanie drog,
- jasné kritéria akceptácie,
- dôraz na motiváciu, záväzok a zodpovednosť páchateľa za násilie a za jeho účasť na programe,
- spätné hodnotenie programu po jeho prebehnutí.³⁸⁴

Centrálnou úlohou týchto vzdelávacích programov je spochybniť hodnoty, postoje a správanie prosievajúce alebo ústiace do násilia. Bezpečnosť obete je primárnym problémom. Ďalej uvádzame niekoľko príkladov ďalších projektov, uplatňujúcich sa vo svete ako sú napr.:

1. Intervenčný program pre domáce násilie (DAIP) z mesta Duluth (Minnesota, USA) bol prvým takýmto programom. DAIP ponúka študijný program zameraný na kontinuitu mužského násilia voči ženám. Kontext programu tvorí kontrola, ktorú muži uplatňujú v životoch žien.
2. Program Emerge z USA je 8 – 12 mesačný program, ktorý kombinuje vzdelávanie a poradenstvo a je postavený na podobných predpokladoch ako DAIP. Terapeuti sa pokúšajú motivovať páchateľov k zmene ich postojov voči ženám. Sú vyzývaní k tomu, aby sa prestali pokúšať kontrolovať svoje manželky prostredníctvom násilia.
3. Program New Directions z Kanady sa zameriava na spochybnenie páchateľových stratégií získavania kontroly a dominantnej pozície. Je zostavený tak, aby spochybnil a inicioval zmenu páchateľových vzorcov myslenia a správania, ktoré vedú alebo ústia do násilia voči jeho manželke.
4. CHANGE je multi-agentúrny škótsky reedukačný program pre mužov, prepojený na trestno-právny systém. Tento program má dva ciele: reedukáciu páchateľov a vzdelávanie profesionálov a širšej komunity v oblasti domáceho násilia. Cieľom tohto programu je zvýšiť porozumenie mužov týkajúce sa ich násilia voči ženám a konfrontovať ich násilné správanie. Taktiež

³⁸⁴ ERDÉLYIOVÁ, R.: Stratégie boja proti domácejmu násiliu, Tlačiareň MV SR – sekretariát Rady vlády SR pre prevenciu kriminality kancelárie ministra vnútra SR, OSN New York, 1993, s. 85.

sú v rámci neho vyučované zručnosti kooperácie, vyjednávania, asertivity a empatia.³⁸⁵

V Slovenskej republike by sme radi predstavili mimovládnu organizáciu „**Aliancia žien Slovenska**“, ktorá vznikla v roku 1994 a venuje sa monitorovaniu implementácie medzinárodných dokumentov k problematike žien, ich prekladom a vydávaniu. Venuje sa aj konkrétnej práci proti násiliu na ženách. Poskytuje krízové sociálno-právne poradenstvo (non stop SOS linka), psychologickú a právnu pomoc. Zaoberá sa aj legislatívnymi aspektmi násilia páchaného na ženách.

Zameranie ich práce určili tri najmarkantnejšie porušovania ženských práv:

1. domáce, resp. rodovo podmienené násilie
2. obchod so ženami a nútená prostitúcia
3. reprodukčné práva, právo ženy rozhodovať o tom, koľko a kedy sa jej má narodiť detí.

Aliancia žien je riadnou členkou prestížnej siete WAVE (Women Against Violence Europe a focal pointom pre Slovensko).³⁸⁶

K ich zrealizovaným projektom patria napr.:

1. **Inovatívne riešenie práce s páchatelmi domáceho násilia s dôrazom na ochranu a bezpečie detských obetí násilia v blízkych vzťahoch** – projekt
2. **Sociálna inklúzia páchatelov domáceho násilia** – cieľom projektu vytvorenie podmienok pre intervenčné programy s kombináciou rôznych prístupov zamerané na pôvodcov domáceho, resp. partnerského násilia.
3. **Prevenčia a eliminácia násilia páchaného na ženách** – národný projekt je zameraný na priamu podporu špecializovaných sociálnych služieb pre ženy zažívajúce násilie. Zriadenie Národnej nonstop bezplatnej linky pre ženy zažívajúce násilie.
4. **Podpora a pomoc pre ženy zažívajúce násilie a ich deti prostredníctvom zavedenia sociálnych programov pre páchatelov násilia** – cieľom projektu je príprava legislatívneho a inštitucionálneho zázemia podporujúceho realizáciu intervenčných programov pre páchatelov násilia na ženách

³⁸⁵ ERDÉLYIOVÁ, R.: Stratégie boja proti domácejmu násiliu, Tlačiareň MV SR – sekretariát Rady vlády SR pre prevenciu kriminality kancelárie ministra vnútra SR, OSN New York, 1993, s. 86 – 87.

³⁸⁶ <https://alianciazien.wordpress.com/o-nas/>

prostredníctvom analýzy problematiky a aktivít podporujúcich zvyšovanie povedomia o význame, prínose a dopade realizácie intervenčných programoch. Súčasťou projektu je aj samotná prvá dlhodobá pilotná práca so skupinou páchatel'ov.

5. **Viac žien v európskej politike – viac žien v roku 2014** – cieľom projektu je zvýšiť participáciu a reprezentáciu žien v európskej politike.
6. **Sexismus nie je sexi** – projekt reaguje na množstvo diskriminačných (sexistických) reklám v slovenskom verejnom priestore. Reklama za účelom predaja produktu často využíva sexistické zobrazenia, ktoré 1) využívajú ženské (sexualizované) telo na upútanie pozornosti, 2) zobrazuje ženy a mužov stereotypne, 3) zobrazuje iba telá zodpovedajúce ideálom krásy, 4) znižuje ženy a mužov na úroveň produktov.³⁸⁷

V súčasnosti sa táto mimovládna organizácia venuje „*Projektu Intervenčné centrum – projekt práce s páchatelmi rodovo podmieneného násilia*“.³⁸⁸ Ide o dlhodobú prácu so skupinou páchatel'ov domáceho násilia, ktorý je realizovaný v samotných ústavoch na výkon trestu odňatia slobody. Kľúčom k zastaveniu tohto násilia je zmena správania násilníka prostredníctvom aplikácie špeciálneho intervenčného edukačného programu pre páchatel'ov. Na Slovensku zatiaľ nie sú v praxi zavedené špecializované sociálne programy pre páchatel'ov násilia na ženách a ich deťoch.

Pilotný projekt pre odsúdených mužov – páchatel'ov násilia bol realizovaný v roku 2016 v Ústave na výkon trestu odňatia slobody Hrnčiarovce nad Parnou. Cieľom projektu bolo aplikovať skupinový program práce s páchatelmi násilia na ženách – partnerkách v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody. Výber účastníkov bol kľúčovou a najnáročnejšou fázou. Odsúdení, zaradení do tohto projektu boli vybraní do špeciálnej skupiny.

Pri vstupnej procedúre sa lektori oboznámili s rozsudkovými dátami vybraných odsúdených, s anamnestickými informáciami týkajúce sa osobného života páchatel'a domáceho násilia, partnerského vzťahu a rodinnej situácie. Vybraní páchatelia absolvovali vstupný pohovor, kde lektori získali informácie o vnímanie páchatel'a jeho vlastných násilných činov a identifikáciu faktorov zvyšujúcich riziko recidívy.

³⁸⁷ <https://alianciazien.wordpress.com/projekty/zrealizovane-projekty/>

³⁸⁸ <https://alianciazien.wordpress.com/projekty/intervencne-centrum-projekt-prace-s-pachatelmi-rodovo-podmieneneho-nasilia/>

Ďalej sa v tomto projekte zisťovalo, či odsúdený sa priznal k násilnému skutku, či je pripravený spolupracovať, či je vhodný na skupinovú prácu, nakoľko priznanie k násilnému činu je dôležité pre aktívnu účasť páchatela na sedeniach tejto špeciálnej skupiny. Vo väčšej miere sa páchatelia domáceho násilia snažia vyvinúť zo skutkov, ktoré spáchali a to potom pretrvávajú i počas samotného výkonu trestu odňatia slobody. Niektorí vybraní odsúdení odmietli účasť, vyskytli sa argumenty typu: Nič som jej neurobil a kam ma dostala, to ona patrí do takej skupiny...“ alebo ja to určite nepotrebujem...“ Svedčí to o popieraní, prenášaní zodpovednosti na obeť a tendenciu vyhnúť sa nepohodlnej a náročnej práci na zmene u seba. Sedenia tejto skupiny boli orientované na komunikáciu a jej pravidlá, objektívnu a subjektívnu kritiku, riešenie konfliktov, na mýty, na predsudky, o násilí a nevyhnutnosti prejavy násilia pomenovať, nepopierať ich, či bagatelizovať. Cieľom nebolo zavrhnúť páchatela domáceho násilia, ale aktívnym spôsobom ich naviesť na to, aby pochopili, ako vplýva násilie na rodinu, osvojili si alternatívne nenásilné formy spolužitia a dosiahli analýzu vlastného konania.

Uvedený projekt má za cieľ nadviazať na predchádzajúce projekty organizácie „*Aliancia žien Slovenska*“, ktorých účelom bolo najmä vybudovanie legislatívneho a inštitucionálneho zázemia podporujúceho realizáciu intervenčných programov a prvú pilotnú prácu so skupinou páchatelov rodovo podmieneného násilia. Aký výsledok prinesie táto špecifická a neprebádaná činnosť personálu Zboru väzenskej a justičnej stráže s odsúdenými, nie je možné v tejto chvíli predostrieť, no budúcnosť ukáže či sa máme uberať touto cestou, ktorá je nastavená i v iných štátoch, alebo táto práca neprinesie v našich podmienkach požadované výsledky.

Záver

Zámerom nášho príspevku bolo priblížiť nie len teoretické úvahy o legislatívnom základe domáceho násilia, o páchateloch domáceho násilia, ale aj priblíženie reálneho počtu osôb, ktoré boli odsúdené a v súčasnosti sa nachádzajú vo výkone trestu odňatia slobody, za trestné činy, ktoré súvisia s inštitútom domáceho násilia. V príspevku predstavujeme projekty, ktoré boli a sú realizované v Slovenskej republike prostredníctvom mimovládnej organizácie Aliancia žien Slovenska, ako jediného subjektu, ktorý aktívne vykonáva náročnú prácu s páchatelmi domáceho násilia. Najdôležitejším zámerom však bolo prezentovanie potreby odbornej pomoci páchatelom domáceho násilia. Táto pomoc je potrebná a nevyhnutná nielen vo vzťahu k samotnému páchatelovi uvedených

trestných činov, ktorý si v konečnom dôsledku neuvedomuje dopady a následky jeho páchanej činnosti, ale vyžaduje si to i samotná spoločnosť, ktorá musí zabezpečiť v čo najväčšej miere eliminovanie domáceho násilia i napriek tomu, že v tomto prípade ide o najvyššiu mieru súkromia samotných občanov.

Použitá literatúra:

BENTOVIM, A: Týráni a sexuální zneužívání v rodinách, Grada Publishing, 1998, 117 s., ISBN 80-7169-629-3

HOLDER, R.: Challenging Domestic Violence. Training and Pack of Informations. London Borough of Hammersmith and Fulham Community Safety Unit 1991.

KACAFÍRKOVÁ, M. 2002. Domáci násilí. In Trestní právo, 2002, roč. 2, č. 5, ISSN 12112860.

ERDÉLYIOVÁ, R.: Stratégie boja proti domácemu násiliu, Tlačiareň MV SR – sekretariát Rady vlády SR pre prevenciu kriminality kancelárie ministra vnútra SR, OSN New York, 1993, 147 s.

Právne predpisy

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Iné zdroje

<https://alianciazien.wordpress.com/o-nas/>

<http://www.zvjs.sk/index.php?ustav-vykon-trestu-hrnciarovce>

Páchatelia domáceho násilia³⁸⁹

Domestic violence offenders

*JUDr. Marek Talapka*³⁹⁰

Abstrakt:

Príspevok sa zameriava na otázky spojené s páchaním špecifického protispoločenského konania, ktorým je práve domáce násilie. Domáce násilie predstavuje široko spektrálny celosvetový ako aj celospoločenský fenomén, ktorý je stále v centre záujmu odbornej a laickej verejnosti. Svoju pozornosť autor venuje páchatelom domáceho násilia, pričom sa zameriava aj na osobitosti páchatelov domáceho násilia.

Abstract:

This article focuses on questions connected with commission of specific anti-social act that is just domestic violence. Domestic violence represents broad scale global as well as overall social phenomenon, which is still at the centre of interest of expert and lay public. Author pays attention to perpetrators of domestic violence, while focusing as well as on the specificities of domestic violence offenders.

Kľúčové slová: domáce násilie, násilie, páchatel domáceho násilia, agresor

Keywords: domestic violence, violence, domestic violence offender, aggressor

Úvod

Možno konštatovať, že domáce násilie je široko spektrálny celosvetový ako aj celospoločenský fenomén, ktorý existuje bez ohľadu na sociálne, ekonomické, náboženské alebo kultúrne zázemie páchatela. Fenomén, ktorý je dlhodo-
bo pretrvávajúcim problémom, a to nielen individuálnym ale aj spoločenským. Fenomén, pri ktorom jeho obeť strácajú pocit bezpečia, rovnosti, dôstojnosti a sebaúcty. Vo všeobecnej rovine možno povedať, že domáce násilie je možné charakterizovať ako správanie, ktoré u jedného z partnerov spôsobuje odôvodnený strach z druhého. Prostredníctvom využitia moci vo vzťahu k inej osobe

³⁸⁹ Tento príspevok je podporovaný Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0644.

³⁹⁰ Ústav verejného práva Fakulta práva PEVŠ, Tomášikova 20, 821 09 Bratislava.

(k obeti) kontroluje násilný partner jej správanie. Napriek tomu, že domáce násilie je veľmi často zužované na obeť – ženy, ide iba o jednu kategóriu obetí tohto negatívneho spoločenského javu. Násilie je mnohokrát tolerovaná, tabuizovaná, bagatelizovaná téma, nakoľko sa deje za zatvorenými dverami. Domáce násilie je najmenej viditeľné, mnohokrát nepredvídateľné a nepochopiteľné, nekontrolovateľné a často aj nepostihnuteľné. Každý druh páchanej kriminality má svojho páchatela, ktorý ju spáchal. Charakterizovať typického páchatela domáceho násilia je pomerne zložité. Za typického páchatela už nepovažujeme iba mužov, ako tomu bolo v minulosti, ale spektrum násilných osôb sa rozšírilo, pričom páchatelom domáceho násilia môže byť ktokoľvek.

1. Všeobecne ku páchatelom domáceho násilia

Možno uviesť, že domáce násilie sa odohráva medzi určitými konkrétnymi subjektmi. Ide jednak o subjekt, voči ktorému násilie smeruje, teda o obeť domáceho násilia, označovanú aj ako „ohrozená osoba“ a jednak o subjekt, ktorý násilie produkuje, t. zn. o páchatela domáceho násilia, označovaného aj ako „násilník“ či „agresor“. Samozrejme, že obeťou domáceho násilia nemusí byť výlučne len jedna osoba. Možno konštatovať, že domáce násilie je charakteristické aj tým, že agresia jedného páchatela častokrát smeruje voči viacerým obetiam. Pôjde najmä o prípady násilia v rodinách kedy je násilie muža (otca) nasmerované primárne voči žene (matke) avšak sekundárne toto násilie smeruje aj voči deťom, ktoré sa tak stávajú tzv. nepriamymi obeťami domáceho násilia. Aby však bola zachovaná určitá objektívnosť je potrebné podotknúť, že môže ísť aj o úplne opačnú situáciu, a síce, že páchatelom násilia v rodine je žena (matka) a obeťami sú muž (otec) a deti, ba dokonca existujú aj prípady, kedy páchatelom domáceho násilia sú deti a obeťami sú ich rodičia.

Podľa § 19 Trestného zákona páchatelom trestného činu je ten, kto trestný čin spáchal sám. Kriminológia chápe tento pojem podstatne širšie. Podľa kriminológie sa za páchatela považuje každý, kto sa dopustí trestného činu bez ohľadu na to, či je za tento skutok stíhaný alebo nie (napr. aj osoba, ktorá nie je trestne zodpovedná), potenciálny páchatel kriminality, osoby, v ktorých správaní sa objavujú znaky sociálnej patológie.

Tak ako už bolo v úvode naznačené páchatelom, resp. násilnou osobou domáceho násilia, môže byť ktokoľvek. Táto najnovšia teória tak čelí starším teóriám, ktoré kladú dôraz na psychopatológiu páchatela. Taktiež vyvracia mýtus, že ľudia zo slušných rodín nepáchajú násilie. Páchatelia domáceho násilia pochádzajú zo všetkých rasových, etnických, socioekonomických a náboženských skupín a ich správanie na verejnosti sa líši od správania doma. Podľa toho rozlišujeme verejnú osobnosť od súkromnej osobnosti a ich prejavy tyranizujúceho správania, ktoré svedčia o existencii kontrolných mechanizmov.³⁹¹

Poznatky o tom, kto a akí sú páchatelia domáceho násilia získavame z rôznych zdrojov. Predovšetkým z výpovedí samotných obetí, poznatky rôznych organizácií zaoberajúcimi sa pomocou obetiam tohto násilia, z výskumov či praxe orgánov činných v trestnom konaní a justície. Páchatelom domáceho násilia sa rozumie každá osoba, ktorá ohrozuje inú osobu resp. osoby na živote, zdraví či ľudskej dôstojnosti, pričom tieto osoby spoločne zdieľajú byt alebo dom prípadne sú alebo v minulosti boli v nejakom osobnom vzťahu či už rodinnom, partnerskom alebo inom. Rovnako ako v prípade obetí domáceho násilia ani pri jeho páchateloch nezohráva žiadnu úlohu pohlavie, vek, ekonomické zázemie či príslušnosť k určitej etnickej skupine atď. Páchatelom tohto násilia môže byť v podstate ktokoľvek. Aj napriek tomu, že viaceré štúdie preukázali, že vo väčšine prípadov je páchatel domáceho násilia mužského pohlavia, je dôležité si uvedomiť, že ním môže byť aj žena alebo dieťa.³⁹²

Možno konštatovať, že klasifikácia páchatelov domáceho násilia predstavuje otvorený problém, pričom nejde len o čisto teoretickú otázku. Kvalitný a ucelený prehľad rôznych typov násilníkov by značným spôsobom napomohol i v praxi. Informácia o tom, o akého násilníka v konkrétnom prípade ide a aké formy násilia spravidla využíva, zohráva totiž dôležitú úlohu z hľadiska možnosti predísť ďalším útokom smerujúcim voči ohrozenej osobe. Aj napriek tejto naliehavej potrebe v súčasnosti neexistuje všeobecne akceptovaná a empiricky overená typológia páchatelov domáceho násilia. Väčšina typológií je založená na osobnostných charakteristikách agresora. Osobnosť agresora možno vymedziť ako súbor vlastností typických pre páchatela domáceho násilia, pričom ide najmä o vlastnosti, ktoré výrazne prispievajú k vzniku agresívneho správania sa.

³⁹¹ KRÁLIČKOVÁ, Z. a kol., 2011. *Právo proti domácemu násilí*. Praha : C. H. Beck, s. 8.

³⁹² LOUGHLIN, A., DUGGAN, J.: *Abuse, Neglect and Mistreatment of Older People*. 1998, p. 20.

Medzi charakteristické rysy násilníkov patria duchovná a mravná nezrelosť, citová deprivácia, nízke sebavedomie, nedostatočná kontrola impulzov, extrémna žiarlivosť, neadekvátne reakcie na stres, alkohol, sex a pod. Veľmi často je pre nich charakteristická aj telesná vyspelosť alebo prevaha, minimálne vo vzťahu k obeti, čo však nie je pravidlom. Nedostatok fyzickej sily býva často nahradený inými formami násilia spojenými so zvýšenou bezohľadnosťou a krutosťou. Ich správanie býva protikladné, niekedy prejavujú láskavosť či pochopenie a v okamihu sa zmenia na bezohľadného agresora. V prípadoch, pri ktorých bývajú konfrontovaní s dôkazmi o svojej agresii neprijímajú zodpovednosť za svoje správanie, chyby hľadajú v iných, predovšetkým v obetiach, ktoré ich k násilnému správaniu „donútili“. Typickým znakom násilníka je aj jeho dvojité správanie spočívajúce v tom, že sa inak správa na verejnosti a inak v súkromí rodiny. Na verejnosti sa násilník správa ako slušný človek a v súkromí sa z neho stáva bezcitný agresor. Aj z tohto dôvodu mnohí ľudia po odhalení domáceho násilia majú problém uveriť, že osoba ktorú poznali ako slušného človeka bola schopná takého agresívneho správania sa.

V odbornej literatúre možno nájsť niekoľko motívov, ktoré vedú agresora k násilnému správaniu. Medzi takéto motívy patrí:

- *motív upútania pozornosti* – násilník sa správa agresívne s cieľom stať sa stredobodom pozornosti svojho okolia, snaží sa získať obdiv,
- *motív zabíjania nudy* - sa uplatňuje u citovo otupených a prázdnych agresorov, ktorých násilie stimuluje k tomu, aby pociťovali určité uspokojenie,
- *motív žiarlivosti* - v tomto prípade je násilie agresora pomstou za to, že obeť je úspešnejšia v práci, obľúbenejšia v kolektíve atď.,
- *motív vykonať niečo veľké* - násilie či týranie je niekedy pre agresorov jedinou cestou ako dokázať sebe aj ostatným, že sú schopní vôbec nejakého výkonu,
- *motív prevencie* - je typický pre agresorov, ktorí boli v minulosti obeť násilia. V snahe predísť tomu, aby sa obeťou stali znova stávajú sa agresorom,
- *motív Mengelého* - páchatel domáceho násilia sa v tomto prípade vžíva do úlohy vedca a snaží sa skúmať aké formy správania sa obeť vydrží.³⁹³

³⁹³ KNAPOKOVÁ, D. – TÓTHOVÁ, M.: *Obete domáceho násilia. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave*. Bratislava : EUROKÓDEX, s. r. o., 2010, s. 288.

Na záver možno uviesť, že je ťažké vysvetliť, prečo sa niektorí ľudia správajú násilne a iní nie. Násilie nemá len jednu príčinu, pričom zdrojov násilného správania sa môže byť viac.

2. Osobitosti páchatel'ov domáceho násilia

Vzhľadom k tomu, že samotné príčiny domáceho násilia sú málo empiricky preukázané, resp. vychádzajú len z vyktimologických poznatkov, je o to ťažšie hodnotiť a špecifikovať osobnosť páchatel'a ako aj jeho špecifické črty.

Špecifikovať osobnosť páchatel'a domáceho násilia všeobecne nie je možné, resp. ide o skreslené informácie, ktoré sa nemusia stotožňovať s konkrétnym druhom páchaného domáceho násilia. Možno uviesť, že explicitne špecifické postavenie má páchatel' sexuálneho týrania, či psychického týrania. Iné osobnostné črty nachádzame u páchatel'a pri domacom násilí páchanom na dieťaťi či pri páchatel'ovi partnerského násilia.

Podľa Kyptu³⁹⁴ domáce násilie zaraďujeme pod násilnú kriminalitu a na základe toho odvodzame aj páchatel'a tohto druhu násilia. Na základe toho rozoznáva kriminologická teória tri typy páchatel'a domáceho násilia, a to:

- *aktívny páchatel'* – typická je pre neho vyostrená situácia, ako napr. vraždy v partnerských vzťahoch,
- *deviantný páchatel'* – páchatel', ktorý nemá žiadny osobný vzťah k danej obeti,
- *racionálny páchatel'* – typické je pre neho rozumné, premyslené konanie, teda nekoná v afekte.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že deviantný páchatel' nesúvisí s páchaním domáceho násilia, nakoľko tu absentuje vzťah k osobe obete.

Pri špecifikácii osobnosti páchatel'a je možné zamerať sa na ktorúkoľvek skupinu páchatel'ov či už na základe druhov domáceho násilia, alebo jeho foriem, ale rovnako sa môžeme zamerať na osobnosť páchatel'a násilnej kriminality, či charakteristické črty páchatel'a sexuálnej kriminality.

³⁹⁴ KYPTA, P., 2013. *Kriminalistické a kriminologické aspekty zločinnosti*. 1. vydanie. Banská Bystrica : Belianum, s. 94.

Pri partnerskom násilí je páchateľ typizovaný ako osoba trpiaca nedostatkom empatie či osoba s dvojitou tvárou. Hoci pred okolím vystupujú ako komunikatívni, milí a priateľskí ľudia, voči partnerovi sa správajú hrubo a násilne. V roku 2005 sa realizovali v Českej republike výskumy, v ktorých bolo na základe psychiatrických vyšetrení páchateľov partnerského násillia preukázané, že ide o osoby impulzívne, s poruchami seba regulácie, rigidity, seba neistoty, s nedostatočným zmyslom pre realitu, avšak s dobrou sociálnou kompetenciou, celkovo ako anomálne až psychopatické osobnosti.³⁹⁵

Monson a Langhinrichsen – Rohling vymedzujú tri hlavné typy páchateľov násillníka:

- *agresor výlučne v rodine* – násilne sa správa len voči svojej partnerke, ale k okoliu aj k ostatným členom rodiny je jeho správanie normálne, resp. výrazne obmedzené. Príznačné je pre nich veľmi liberálny postoj ku genderovým roliam. Predpokladá sa u nich ľahká psychopatológia či porucha osobnosti, ale oproti ostatným druhom agresorov nemajú problémy v spoločnosti. Tomuto druhu zodpovedá asi polovica páchateľa partnerského násillia,
- *dysforický/hraničný agresor* – zo všetkých agresorov sa prejavuje najvyššou mierou depresie, úzkosti a emocionálnej lability. Konzervatívne pristupuje ku genderovým roliam. Agresor primárne útočí na svoju rodinu, z čoho vyplýva, že násilie nie je vylúčené ani k iným jednotlivcom. Charakteristická je pre nich hraničná a schizoidná osobnosť. Tvoria asi 25 % páchateľov partnerského násillia,
- *všeobecne agresívny/antisociálny typ* – typický amorálny a nezodpovedný jedinec, ktorý nemá záujem o iné osoby. Agresivita sa u neho prejavuje v rámci rodiny, svojich blízkych a rovnako sa správa aj v spoločnosti. Mnohokrát je u týchto osôb diagnostikovaná antisociálna porucha osobnosti. Nevylučuje sa kriminálna minulosť páchateľa, pričom predstavujú asi 25 % páchateľov partnerského násillia.³⁹⁶

³⁹⁵ NETÍK, K., VOŇKOVÁ, J.: *Péče o násilné jedince v rodině*. Závěrečná zpráva z řešení úloh zadaného Ministerstvem zdravotnictví ČR. Praha, 2005.

³⁹⁶ MONSON, C. M., LANGHINRICHSEN – ROHLING, J.: Sexual and nonsexual marital aggression: Legal considerations, epidemiology and an integrated typology of perpetrators. *Aggression and Violent Behavior*, Vol. 3, No. 4, p. 369 – 389.

Možno uviesť, že osobitné postavenie majú páchatelia sexuálneho násillia, u ktorých nachádzame osobitné črty spájané so sexuálne motivovanými trestnými činmi, kedy hovoríme najmä o trestnom čine znásillnenia. Znásillnenie je zároveň aj frekventovanou formou domáceho násillia, najmä v partnerských vzťahoch. Ešte špecifickejšie črty majú páchatelia sexuálneho násillia páchanom na detských obetiach.

Odborníci klasifikujú páchatelov znásillnenia na základe primárnej motivácie na páchatelov sexuálne motivovaných a páchatelov, ktorí nie sú sexuálne motivovaní, pričom na základe tohto atribútu ich členia na:

- „*výhradne sexuálne založený páchatel*“ – páchatel vyhľadáva sexuálne uspokojenie, k čomu využíva svoju silu v takom rozsahu, aká je potrebná na dosiahnutie uspokojenia. Vyskytuje sa u nich problém s nadväzovaním normálnych vzťahov, a pokiaľ ich nadviažu, nie sú spokojní s intímnyim životom. Využitie násillia je pre nich spôsob ako dosiahnuť sexuálne uspokojenie,
- „*sadistický založený páchatel*“ – tento typ páchatela sa považuje za najväčšiu hrozbu pre obeť jeho konania. Sexuálne uspokojenie dosahuje prostredníctvom bolesti či strachu obete, nie je ani výnimkou, že jeho konanie vedie mnohokrát k vražde obete. Charakteristická je pre nich antisociálna porucha osobnosti, čiže psychopatická porucha, ktoré sa prejavujú impulzívnosťou a agresivitou. Sú zväčša zákerný, bezohľadný, nevšímavý k iným osobám, pričom nepocitujú lútosť nad svojím konaním ani žiadne výčitky svedomia. Prostredníctvom bolesti a poníženia dosahujú uspokojenie. Väčšinou je ich konanie plánované, aby ich konanie bolo vo vopred vybranom prostredí, v ktorom majú možnosť obeť spútať či mučiť,
- „*páchatel kontroly, páchatel sily*“ – tento typ páchatela potrebuje pocit nadvlády a kontroly, ktoré v ňom súčasne vzbudzujú sexuálne túžby. Môže ísť tiež o ponížovanie, pokorenie či degradáciu obete. Často krát je nahnevany a zlostný, kedy pácha pseudo – sexuálny čin. Prevažuje však u neho najmä dosiahnutie sily a kontroly, ktoré prevyšujú sexuálne uspokojenie, k čomu využíva aj aplikáciu omamných látok na obeť. Obete potvrdzujú vplyv týchto látok počas znásillnenia, podané však páchatelom a nie ich vlastným užitím,
- „*príležitostný páchatel znásillnenia*“ – vyznačujú sa antisociálnym správaním v minulosti a spáchanie znásillnenia je zväčša sprievodný jav iného trestného činu, napr. vlámania. Vedie ich k tomu impulzívnosť a dobrodružstvo. Ide najmä o páchatelov, ktorí vyrastali s použitím násillných výchovných štýlov,

rodičia resp. ich otcovia sú alkoholici alebo jedinci s deviantným správaním.³⁹⁷

Vyššie uvedená typológia páchatela trestného činu znásilnenia môže byť rovnako príznačnou aj pre páchatela domáceho násilia formou sexuálneho násilia, kedy hovoríme najmä o partnerskom násilí.

Pri sexuálnom násilí páchanom v rámci domáceho násilia môžeme poukázať na možnosť ešte vyššej miery latencie, čo odvodzujeme od samotnej latencie trestného činu znásilnenia. K celkovej neistote prispievajú aj mýty o znásilneniach, na ktoré poukazuje Čírtková³⁹⁸. Čírtková súčasne uvádza, že najviac znásilnení je páchaných medzi osobami, ktoré sa poznajú a nie medzi neznámymi jedincami. Podľa výsledkov Du Mont et al³⁹⁹ môžeme konštatovať, že až 21,6 % je znásilnených osobou, ktorú poznajú menej ako 24 hodín, 35,7 % žien, osobou, ktorú poznajú dlhšie, ako napr. priatelia, známy, susedia a podobne, a až 22,2 % žien je znásilnená súčasným partnerom.

Na základe týchto zistení sa v skutočnosti javí skôr pravdepodobné, že muži sa riadia niektorými mýtmi, ktoré spomína Čírtková a niektoré banálne fakty, ako namaľované ústa, či vyzývavé oblečenie ženy považujú za určitú provokáciu resp. vyžiadanie si sexuálnych aktivít. Hoci subjektívne akceptáciu týchto mýtov možno považovať skôr za zastieranie takéhoto konania.

Prínosom je taktiež štúdia zameraná na ženy ako páchatelky sexuálneho násilia, ktoré je páchané na detských obetiach. Typológia podľa Fallera vzišla z projektu zameraného na problematiku zneužívania a zanedbávania detí. Faller podáva typológiu, na základe ktorej delí páchatelky do piatich kategórií:

- „polyincestná páchatelka“ – žena sexuálne zneužíva dieťa v situáciách, pri ktorých je viac páchatelov resp. viac obetí. Obete alebo páchatelia pochádzajú z jednej rodiny alebo mimo rodiny. Zväčša dochádza k spolupáchateľstvu s mužom, kedy je na jednej strane formou prinútenia zo strany muža. Obete sú zväčša oboch pohlaví a jedná sa o ich biologické deti,
- „slobodná páchatelka“ – obeťou je najčastejšie najstaršie dieťa, ktoré nahrádza tejto páchatelke odídeného partnera, kedy sa však nevylučuje, že aj ďalšie deti sa stávajú obeťami sexuálneho násilia,

³⁹⁷ DIANIŠKA, G. a kol., 2009. *Kriminológia*. Plzeň : Aleš Čeněk, s. 183 – 184.

³⁹⁸ ČÍRTKOVÁ, L., 2006. *Policejní psychologie*. Plzeň : Aleš Čeněk, s. 168 – 175.

³⁹⁹ DU MONT, J., MILLER, K. – L., MYHR, T. L.: The role of „real rape“ and „real victim“ stereotypes in the police reporting practices of sexually assaulted woman. *Violence against Women*, 2003, No. 9, p. 466 – 486.

- „*psychotická páchatelka*“ – osoba trpiaca nekontrolovateľnými impulzmi zmyselnosti, ktoré sú klamlivé, sú len ilúziou a zneužíva na ospravedlnenie svojho konania, kedy sexuálne zneužíva vlastnú dcéru, či dieťa svojich príbuzných,
- „*adolescentná páchatelka*“ – ide o osoby s problémom nadväzovať seberovné známosti, čím trpia nedostatkom sexuálneho uspokojenia a zväčša majú prístup k deťom, napr. ako osoby starajúce sa o deti,
- „*páchatelka, ktorá nemá detí v opatere*“ – zväčša ide o sklamanie z manželstva či vzťahu, kedy dochádza k nekontrolovanému sexuálnemu násiliu pri návšteve svojich detí. Hnev na bývalých partnerov si kompenzujú na deťoch, u ktorých hľadajú emocionálne uspokojenie.⁴⁰⁰

Páchatelov domáceho násilia môžeme klasifikovať aj podľa príčin, prečo agresori pristupujú k takémuto konaniu, kedy ich delíme do troch skupín, a to:

- *self image demonštrátor* – násilie využíva na demonštráciu svojej sily, čo považuje za konanie, ktorým imponuje svojej partnerke,
- *self image defender* – prostredníctvom násilia si kompenzuje pocit ohrozenia, teda koná v obrane svojho ega,
- *reputation defender* – jeho násilné konanie vychádza zo záujmu záchrany hodnôt skupiny, ktoré považuje za ohrozené.⁴⁰¹

Vyššie uvedená typológia ženskej páchatelky sexuálneho násilia nás vedie ku domácejmu násiliu páchanom na detských obetiach. Každá kategória páchatelov s prihliadnutím na postavenie obete a druh páchaného násilia je osobitne charakterizovaná určitou typológiou a východiskovými črtami páchatela. Všeobecnejšou kategorizáciou páchatelov domáceho násilia je ich členenie podľa toho, či domáce násilie pácha muž alebo žena.

Možno konštatovať, že v každom jednom prípade skúmania osobnosti páchatela je nevýhoda práve latencia tohto protispoločenského správania. Prevažná väčšina informácií o páchaní domáceho násilia sú zistené už neskoro, keď už dochádza k tragickým udalostiam a vo veľmi málo prípadoch je odhalené dostatočne včas, aby sa predišlo nešťastiam, a páchatel ktoréhokoľvek druhu

⁴⁰⁰ DEERING, R., MELLOR, D.: Female – Perpetrated Child Sex Abuse: Definitional and Categorical Analysis. *Psychiatry, Psychology and Law*. Vol. 14, No. 2/2007, p. 218 – 226.

⁴⁰¹ MARVÁNOVÁ – VARGOVÁ, B., POKORNÁ, D., TOUFAROVÁ, M., 2008. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, s. r. o., s. 118 – 119.

domáceho násilia, či už ide o ženu alebo muža bol včas potrestaný, resp. podstúpil adekvátne liečebné postupy.

Tak ako neexistuje ucelený profil obetí, navzdory naliehavej potrebe praxe neexistuje rovnako všeobecne akceptovaná a empiricky overená typológia osôb, ktoré sa dopúšťajú domáceho násilia. O tom, akí sú domáci ako aj zahraniční páchatelia domáceho násilia môžeme usudzovať iba z výpovedí žien, ktoré s násilníkmi žijú alebo žili, z poznatkov pomáhajúcich organizácií o správaní násilných mužov, z genderového pohľadu, z výstupov zahraničných výskumov a hodnotení zahraničných terapeutických programov.⁴⁰²

Záver

Každý druh páchanej kriminality má svojho páchatela, ktorý ju spáchal. Charakterizovať typického páchatela domáceho násilia je pomerne zložité. Za typického páchatela už nepovažujeme iba mužov, ako tomu bolo v minulosti, ale spektrum násilných osôb sa rozšírilo, pričom páchatelom domáceho násilia môže byť ktokoľvek. Rovnako ako v prípade obetí domáceho násilia ani pri jeho páchateloch nezohráva žiadnu úlohu pohlavie, vek, ekonomické zázemie či príslušnosť k určitej etnickej skupine atď.

Poznatky o tom, kto a akí sú páchatelia domáceho násilia získavame z rôznych zdrojov. Predovšetkým z výpovedí samotných obetí, poznatky rôznych organizácií zaoberajúcimi sa pomocou obetiam tohto násilia, z výskumov či praxe orgánov činných v trestnom konaní a justície. Páchatelom domáceho násilia sa rozumie každá osoba, ktorá ohrozuje inú osobu resp. osoby na živote, zdraví či ľudskej dôstojnosti, pričom tieto osoby spoločne zdieľajú byt alebo dom prípadne sú alebo v minulosti boli v nejakom osobnom vzťahu či už rodinnom, partnerskom alebo inom.

Tak ako už bolo spomenuté, neexistencia ucelenej a všeobecne akceptovanej typológie páchatelov domáceho násilia je ďalším nedostatkom, s ktorým sa pri domácom násilí stretávame. Javí sa ako žiaduce, aby sa odborníci z rôznych odvetví do budúcnosti zamerali aj na riešenie tohto nedostatku.

⁴⁰² KIMMEL, M. S.: Gender Symmetry in Domestic Violence: A substantive an Methodological Research Review. Violence against Woman, 2002. No. 11., p. 5.

Použitá literatúra:

- ČÍRTKOVÁ, L.: *Policejní psychologie*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006. 309 s. ISBN 80-868-9873-3
- DEERING, R., MELLOR, D.: Female – Perpetrated Child Sex Abuse: Definitional and Categorical Analysis. *Psychiatry, Psychology and Law*. Vol. 14, No. 2/2007. p. 218 – 226. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1375/pplt.14.2.218>
- DIANIŠKA, G. A KOL.: *Kriminológia*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009. 326 s. ISBN 978-80-7380-198-4
- DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. A KOL.: *Kriminológia*. 3. vydanie. Plzeň : Aleš Čeněk, 2016. 405 s. ISBN 978-80-7380-620-0
- DU MONT, J., MILLER, K. – L., MYHR, T. L.: The role of „real rape“ and „real victim“ stereotypes in the police reporting practices of sexually assaulted woman. *Violence against Women*, 2003, No. 9, p. 466 – 486. URL: <http://ocadvs.org/wp-content/uploads/2014/04/The-Role-of-Real-Rape-and-Real-Victim-Stereotypes-in-the-Police-Reporting-Practices-of-Sexually-Assaulted-Women.pdf>
- KIMMEL, M. S.: Gender Symmetry in Domestic Violence: A substantive and Methodological Research Review. *Violence against Woman*, 2002. No. 11., p. 1 – 32 URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/32c8/6f957e196434edb1c80cba5f27429c930978.pdf>
- KNAPKOVÁ, D. – TÓTHOVÁ, M.: *Obete domáceho násillia*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave. Bratislava : EUROKÓDEX, s. r. o., 2010. s. 281 – 294. ISBN 978-80-89447-36-7
- KRÁLIČKOVÁ, Z. A KOL.: *Právo proti domácemu násillí*. Praha : C. H. Beck, 2011. 152 s. ISBN 978-80-7400-381-3
- KYPTA, P.: *Kriminalistické a kriminologické aspekty zločinnosti*. 1. vydanie. Banská Bystrica : Belianum, 2013. 145 s. ISBN 978-80-557-0616-0
- LOUGHLIN, A., DUGGAN, J.: *Abuse, Neglect and Mistreatment of Older People*. 1998. p. 1 – 122 URL: http://www.ncaop.ie/publications/research/reports/52_ABUSE.pdf

MARVÁNOVÁ – VARGOVÁ, B., POKORNÁ, D., TOUFAROVÁ, M.: *Partner-ské násilí*. Praha : Linde, s. r. o., 2008. 160 s. ISBN 978-80-86131-76-4

MONSON, C. M., LANGHINRICHSEN – ROHLING, J.: Sexual and nonsexual marital aggression: Legal considerations, epidemiology and an integrated typology of perpetrators. *Aggression and Violent Behavior*, Vol. 3, No. 4, p. 369 – 389. URL:

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1359178997000050>

NETÍK, K., VOŇKOVÁ, J.: *Péče o násilné jedince v rodině*. Závěrečná zpráva z řešení úloh zadaného Ministerstvem zdravotnictví ČR. Praha, 2005.

ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N. A KOL.: *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. 1. vydání. Praha : Portál, 2011. 192 s. ISBN 978-80-7367-690-2

Základné formy domáceho násillia⁴⁰³

The basic forms of domestic violence

Mgr. Peter Papáček⁴⁰⁴

Abstrakt:

V predkladanom článku sa zaoberáme so základnými formami domáceho násillia a následne aj s jeho osobitnými formami, a príčinami rozširovania týchto základných foriem. Postupne charakterizujeme každú jednotlivú formu domáceho násillia (fyzické násillie, psychické násillie, sexuálne násillie, sociálne násillie, ekonomické násillie), osobitné formy a aj rozšírené formy domáceho násillia.

Abstract:

In the presented article we are going to deal with the basic forms of domestic violence, after it with the special forms of domestic violence and with the reasons of the expansion of these forms. Gradually, we characterize each of the forms of domestic violence (physical violence, psychical violence, sexual violence, social violence, economical violence), the special forms and even the expanded forms of domestic violence.

Kľúčové slová: formy, domáce násillie, fyzické násillie, psychické násillie, sexuálne násillie, sociálne násillie, ekonomické násillie

Key words: forms, domestic violence, physical violence, psychical violence, sexual violence, social violence, economical violence

Úvod

Domáce násillie je definované v rámci Európskej únie v Stanovisku Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému Domáce násillie voči ženám z roku 2005, ako „partnerské násillie, ako psychické alebo fyzické násillie (vrátane sexuálneho) v rámci manželského alebo nemanželského spoluzititia, aj keď k násilliu dôjde po rozchode, ale aj v priamej spojitosti s predchádzajúcim spoluzititím. Pri tomto násillí ide o proces, ktorého cieľom je kontrolovať a dominovať, ktorým sú porušované tak práva na slobode ako aj telesná, duševná a sexuálna

⁴⁰³ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0644.

⁴⁰⁴ Ústav verejného práva Fakulta práva PEVŠ, Tomášikova 20, 821 09 Bratislava.

nedotknuteľnosť partnera. Pritom môže mať, najmä psychické násilie („duševná krutosť“), obrovské následky na schopnosť postihnutej ženy brániť sa voči tomuto násiliu alebo ukončiť vzťah“ (čl.2.3.3)⁴⁰⁵

Jav samotného násilia sprevádza ľudstvo už od samotného začiatku jej existencie. Počas histórie môžeme spozorovať rôzne motívy násilného správania sa, agresie. V samotných začiatkoch ľudstva išlo o samotnú existenciu toho jedinca, ale dá sa tento jav premietnuť na celé ľudstvo. Ten, kto bol silnejším a vedel si viac pre seba ukoristiť, tak ten prežil a jemu sa žilo lepšie. Tak isto svoj názor a svoju vôľu bolo najjednoduchšie presadiť v komunite prostredníctvom násilia a agresie, t. j. kto nesúhlasil, protirečil alebo oponoval, bolo najjednoduchšie ho odstrániť, či už formou súboja alebo iným spôsobom.

V neskoršej dobe násilné správanie sa ľudí už nebolo motivované samotným prežitím, ale nespútanou túžbou po moci a po získavaní nových území. Toto správanie vyústilo neraz do veľkých bitiek, ale aj do mnoho rokov trvajúcich vojen s nespočtým množstvom obetí.

Okrem uvedeného, od najstarších dôb, až po súčasnosť, pretrvávajúcim motívom k násilnému a agresívnemu správaniu patrí aj dôvod náboženský, rasový alebo etnický motív, ktorý generuje čoraz viac násilia a agresie. Vo všetkých uvedených prípadoch ide buď o prežitie, rozšírenie svojho územia, šírenie svojej viery, pomstu rôzneho rozsahu čo znamená, že samotné násilie smeruje navonok zo svojej rodinnej sféry (či sa už jedná o rodinu, partnera, atď.) a mimo svojho domova (poznáme z minulosti aj násilné ťaženia medzi rodinnými príslušníkmi, ale tie sa udiali na bitevných poliach alebo na iných miestach mimo domova). Preto je domáce násilie veľmi špecifickým javom, pri ktorom násilné správanie sa smeruje práve do rodinnej sféry v rôznych formách. Podľa nášho názoru násilie smerované proti našim blízkym vyžaduje prekonanie o mnoho väčších morálnych zábran, ako násilie smerované von mimo rodinnej sféry. Preto sa vyskytuje aj otázka, či osoba schopná v hocikakej forme násilne sa správať voči svojim blízkym, má vôbec dostatok morálnych alebo iných zábran podobne sa správať k osobám aj mimo okruhu svojich blízkych.

Už len pri rôznych definíciách domáceho násilia je zrejmé, že práve tie formy domáceho násilia v hociktorej podobe akú dôležitú úlohu zohrávajú.

⁴⁰⁵ Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému Domáce násilie voči ženám. Úradný vestník C 110, (2006/C 110/15) zo dňa 14.7.2005.

1. Základné formy domáceho násilia

Za domáce násilie sa považuje „akýkoľvek incident alebo ohrozujúce správanie, násilie či zneužívanie (psychické, fyzické, sexuálne, finančné, emocionálne) medzi dospelými, ktorí sú alebo boli intímnymi partnermi alebo členmi rodiny, bez ohľadu na pohlavie.“⁴⁰⁶

Austrálska definícia domáceho násilia platná pre štátne inštitúcie, ktorú L. Čírtková uvádza nasledovne: „Domáce násilie je zneužívanie sily páchanej najmä (ale nielen) mužom na žene, ktorí žijú v spoločnom vzťahu, ale aj po rozchode. Domáce násilie zahŕňa celý rad foriem vrátane fyzického a sexuálneho násilia, vyhrážania a zastrasovania, emocionálneho a sociálneho zneužívania a ekonomického strádania.“⁴⁰⁷

Násilník sa voči svojim obetiam môže správať v najrôznejších formách a taktiež môže použiť široké spektrum foriem domáceho násilia. Niektoré z foriem jeho správania sa vyúsťujú v rôznych fyzických zraneniach, ale aj zraneniach psychických. Násilník svoje správanie aj z časového hľadiska (ale aj miesta) vie využiť vo svoj prospech pre väčší účinok. Niekedy stačí iba jeden jediný útok, trebárs fyzický, aby násilník získal úplnú kontrolu nad svojou obeťou a ďalej už aj nonverbálne útoky sú postačujúce, aby uplatnil svoju silu a kontrolu. Na druhej strane, v mnohých zdrojoch kriminologickej povahy sa domáce násilie nepovažuje za jednorazový útok, ale za útoky, ktoré sa cyklicky opakujú a v špirále domáceho násilia eskalujú. V rámci projektu (v Duluth) vyvinuli aj diagram „kolesa sily a kontroly“, ktorý zobrazuje rôzne formy domáceho násilia a ich vzájomný vplyv a nástroje realizácie jednotlivých foriem násilia. Často sa stáva, že domáce násilie si predstavujú iba ako fyzické týranie obete, ale ide o mnoho rôznorodejších foriem.⁴⁰⁸ V rámci pojmu domáce násilie, ktoré je príliš všeobecné, môžeme vyčleniť jeho najtypickejšie formy, ktorými sú:

- Fyzické násilie
- Psychické násilie

⁴⁰⁶ ĎURČOVÁ, M., THURZO, A.: Domáce násilie. In: Rasovo motivovaná trestná činnosť, 2001 Bratislava : Inštitút ďalšieho vzdelávania Akadémie PZ, s. 22.

⁴⁰⁷ ČÍRTKOVÁ, L.: Domáci násilí. In: Aktuálne problémy prevencie kriminality, Policajný inštitút AFG, 2001, Trnava, s. 60.

⁴⁰⁸ Forms of domestic violence [on line],[cit.14.4.2017], dostupné na http://www.stopvaw.org/forms_of_domestic_violence.

- Sexuálne násilie
- Sociálne násilie
- Ekonomické násilie

Fyzické násilie: Špecifikum povahy fyzického násilia spočíva v aktívnom útoku voči fyzickej stránke obete. Po prekročení určitej hranice intenzity útokov aj konkrétne viditeľné stopy ostanú na tele obete. Tú hranicu intenzity sa nedá konkrétne určiť, lebo každá obeť je odlišná a tým sa menia aj tie hranice. Máme tu na mysli starších ľudí, ženy alebo deti, na ktorých sa modriny alebo krvavé hematómy ľahšie objavajú. Medzi fyzické útoky najčastejšie zaradzujeme: škrtenie, fackanie, kopanie (faktom je, že nie jeden muž napáda svoju ženu vo vyššom štádiu tehotenstva, čo nie raz vyvolá potrat u žien), ohýbanie prstov, zápästí alebo celej ruky do neprirodzených smerov, ťahanie za vlasy, hádzanie o stenu, narážanie o predmety. Nesmieme zabudnúť, že k fyzickým útokom môže dôjsť aj s použitím rôznych predmetov, ako napr.: opasok, lano, nábytok, povraz, zapálené cigarety. Ako sme už aj spomínali, následky fyzických útokov sa prejavujú najčastejšie v podobe krvných hematómov a modrín, ale taktiež aj v podobe zlomenín, otvorených rán, odrenín, narušených tkanív, škrabancov.⁴⁰⁹ Z aspektu následkov týchto konaní môžeme ich klasifikovať ako ublíženie na zdraví vrátane ťažkej ujmy na zdraví. Smutným faktom je, že tieto útoky často ohrozujú aj samotný život obete.⁴¹⁰

Psychické násilie: Tento pojem je známy aj pod menom emocionálne násilie a to z dôvodu, že agresor útočí práve na emocionálnu sféru obete. Na rozdiel od fyzických útokov, psychické násilie nenecháva navonok žiadne viditeľné znaky a práve z tohto dôvodu je to aj veľmi ťažko dokázateľné a pozorovateľné. Znamená to, že následky sa u obetí prejavujú iba v emocionálnej rovine a ich odhalenie je možné iba z rôznych verbálnych vyjadrení alebo z rôznych prejavov správania sa. Ich následky neslobodno podceňovať, lebo veľmi často si vyžadujú dlhodobú odbornú pomoc psychológa alebo aj psychiatra. Odhalenie psychického násilia často je príliš neskoré a dozvieme sa o tom iba pri riešení fyzického násilia. Vyplývajú z rôznych výskumov, či už národného alebo nadnárodného charakteru sa ukázalo, že psychické násilie obete vnímajú omnoho horšie ako

⁴⁰⁹ ORAVCOVÁ, T.: *Domáce násilie a jeho prevencia*. Diplomová práca. Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav verejného práva, Bratislava, 2011, s. 33.

⁴¹⁰ KNÁPKOVÁ, D.: *Obete domáceho násilia*. Dizertačná práca. Bratislavská vysoká škola práva, Fakulta práva, Ústav verejného práva, Bratislava, 2009, s. 41.

fyzické násilie. Podľa ich názoru fyzické rany sa dajú vyliečiť a po istej dobe sa zahoja, ale psychické násilie zanechá svoje stopy v ich živote aj po vyriešenom probléme domáceho násilia. Veľmi špecifickým aspektom je postavenie matky. Keby matka chcela podstúpiť odborné liečenie z dôvodu psychického násilia, tak by sa musela vzdať aj výchovy svojho dieťaťa na istý čas a práve preto radšej tomu odbornému liečeniu nepodstúpi, aj keď to liečenie by potrebovala (strach z následnej starostlivosti o svoje dieťa prevyšuje vlastné potreby). Patria sem aj verbálne, ale aj nonverbálne útoky, ktoré sa prejavujú v správaní agresora. Tieto prejavy či už jednej alebo druhej formy sa dotýkajú váženosti, cti a osobnosti človeka ako celku. Pri slovných útokoch sú najtypickejšie útoky v podobe urážania, ponížovania, nadávok, podceňovania, zosmiešňovania na verejnosti, ale aj v súkromí pred členmi rodiny, kolegami, kamarátmi. Ďalej to môže byť aj odmietnutie komunikácie, žiarlenie, zdôrazňovanie neschopnosti obete, odopieranie základných potrieb, upodozrievanie, ničenie pre obeť hodnotných vecí. Pri odopieraní základných potrieb sa dostávame aj k zanedbávaniu, pre ktoré je typické odopieranie oddychu, stravy, hygieny, odevu, spánku a iných potrieb potrebných pre živý organizmus. Najtypickejším prejavom nonverbálneho psychického násilia je vysmievanie sa.⁴¹¹

Sexuálne násilie: Známe aj ako sexuálne zneužívanie. Na jednej strane je to násilie fyzickej povahy kvôli svojej podstate a povahe, ale na strane druhej útoky sú mierené do sféry ľudskej dôstojnosti a intímnej oblasti. Vzhľadom na to sa vyčleňuje ako samostatná forma násilia. Znamená to, že sexuálne násilie okrem fyzických následkov zanechá aj psychické traumy (spomínajú sa ako nevyhnutné sprievodné javy) a preto túto formu domáceho násilia uvádzame ako samostatnú. Aj keď táto forma domáceho násilia zahŕňa tak fyzické násilie, ako aj psychické násilie, často sa uvádza ako forma domáceho násilia zaradená niekde medzi fyzickým a psychickým násilím. Keď ide o túto formu násilia, tak sa vyžaduje pohlavný styk, alebo iné sexuálne praktiky. Dôležitým aspektom pri každom prípade je, že obeť si neželá takýto kontakt, čiže sa jedná o nútené vyžadovanie pohlavného styku. Sexuálne zneužívanie je najčastejšie páchané na ženách, ale nie je pravidlom, že agresorom môže byť iba osoba opačného pohlavia, ale aj osoby rovnakého pohlavia a práve od toho závisia aj možnosti postihovania týchto útokov z pohľadu trestného práva. Poznáme aj také situácie, keď

⁴¹¹ ORAVCOVÁ, T.: *Domáce násilie a jeho prevencia*. Diplomová práca. Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav verejného práva, Bratislava, 2011, s. 34.

agresor využije bezbrannosť obeť.⁴¹² Ďalšie sexuálne praktiky sú vypočítané v § 200 Trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov, ďalej len „Trestný zákon“). Ďalej k formám sexuálneho násilia zaraďujeme všetky formy sexuálneho obťažovania, ako slovné narážky, neželané dotýkanie sa, neželané kontaktovanie sa pomocou komunikačných technológií alebo aj osobne. Patrí sem aj uspokojovanie sa pred obeťou, sexuálne zneužívanie a mnoho ďalších nútených praktík. Mnoho prieskumov preukázalo, že muži často nútia ženy aby sa obliekali vyzývavo alebo práve naopak, aby sa zahaľovali pred okolím neprimeraným spôsobom. Okrem toho sa vyskytli aj nútené sexuálne styky (nie je pravidlom, že iba s inými mužmi, ale aj so ženami) s osobami mimo partnerského vzťahu. Nesmieme zabudnúť ani na špecifika násilného vynucovania „manželských povinností“, kedy si často ženy neuvedomujú, že tieto „povinnosti“ nie sú povinné vykonávať bez ohľadu na svoju vlastnú psychickú a telesnú pohodu alebo nepohodu a tým pádom sa ich manžel (druh) môže dopustiť trestného činu znásilnenia.⁴¹³ Medzi typy sexuálneho násilia zaraďujeme aj neveru – opakovanú a aj predstieranú.⁴¹⁴

Sociálne násilie (sociálna izolácia): Podstatu tejto formy násilia môžeme hľadať v úmyselnej izolácii obeť pred okolitým svetom. Agresor nedovoľuje, aby obeť nadväzovala kontakt s okolitým svetom, najčastejšie sa jedná o obmedzenie kontaktu s priateľmi, príbuznými, kolegami alebo aj o zákaz zdržiavania sa na určitých miestach. Táto kontrola zahŕňa v sebe aj kontrolované využívanie komunikačných prostriedkov, najmä telefónnych hovorov, textových správ, obrazových správ, elektronickej pošty, ale aj rôznych iných moderných telekomunikačných technológií. Aby agresor vynútil dodržanie zákazov, tak používa ostatné formy násilia, predovšetkým fyzické a psychické útoky, ktoré slúžia aj ako trest pre nedodržanie zákazov. Keď agresor núti svoju obeť zdržiavať sa na istom mieste proti svojej vôľe, tak často na tomto mieste alebo v takej miestnosti svoju obeť aj zamkne, aby si bol istý, že keď sa vráti, tak obeť medzichasom neodíde. Tým pádom sa agresor dopúšťa aj trestného činu pozbavenia osobnej slobody.^{415 416}

⁴¹² § 199 Trestný zákon.

⁴¹³ § 199 Trestný zákon.

⁴¹⁴ KNÁPKOVÁ, D.: *Obete domáceho násilia*. Dizertačná práca. Bratislavská vysoká škola práva, Fakulta práva, Ústav verejného práva, Bratislava, 2009, s.42.

⁴¹⁵ § 182 Trestný zákon.

⁴¹⁶ ORAVCOVÁ, T.: *Domáce násilie a jeho prevencia*. Diplomová práca. Paneurópska vysoká škola,

Ekonomické násilie: Táto forma násilia je známa aj ako ekonomická kontrola. Čo sa týka domáceho násilia, je to novým fenoménom a prejavuje sa to v ekonomickej závislosti, podpory, pomoci, odkázanosti obete na agresorovi. Agresorom môže byť tak isto žena, ako aj muž. Jedná sa o zneužitie dominantného postavenia v rámci disponovania s financiami, ktoré s prejavuje tak, že agresor odmieta zabezpečiť základné životné potreby, určitú životnú úroveň alebo chod domácnosti pre obeť. Okrem toho agresor v nejednom prípade zdôrazňuje aj to, že obeť nie je schopná sama zabezpečiť svoj osobný rast, rozvoj a finančnú nezávislosť. V tomto prípade ide aj o psychické násilie, ktoré býva sprievodným javom v súvislosti s ekonomickým násilím.⁴¹⁷ Do tejto formy násilia zaradujeme aj nútené skončenie pracovného vzťahu alebo práve opačne, nútené zotrvať v pracovnom vzťahu. Ďalej sem patrí aj nútené žobranie, nútené hladovanie, majetková trestná činnosť a znižovanie podpory.⁴¹⁸

Toto by bolo k základným formám násilia, ale máme aj špecifické formy, ktoré sa týkajú osôb zverených vo výchove, v starostlivosti iných (deti) alebo osôb, ktoré sú odkázané na pomoc iných – tieto formy domáceho násilia sa označujú ako zanedbávanie (zanedbávanie detí, zanedbávanie seniorov). Pri deťoch sa tieto formy domáceho násilia zaraďujú k najtypickejším: 1. telesné týranie detí, 2. psychické týranie detí, 3. sexuálne násilie na deťoch, 4. zanedbávanie. Pasívnou formou násilia vo všetkých menovaných formách je práve zanedbávanie. Definícia CAN (syndróm týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa) Zdravotnej komisie Rady Európy z roku 1992 definuje zanedbávanie, ako akýkoľvek nedostatok starostlivosti, ktorý spôsobuje vážnu ujmu vo vývoji dieťaťa alebo ohrozuje dieťa. Pri fyzickom zanedbávaní sa neuspokojujú telesné potreby dieťaťa. Patrí sem poskytovanie neprimeranej výživy, zdravotnej starostlivosti, oblečenia, ochrany pred zlými vplyvmi. Pri psychickom zanedbávaní sa neuspokojujú citové potreby dieťaťa, čo sa týka pocitu spolupatričnosti dieťaťa s inými. Ďalej zanedbávanie vzdelania a riadnej výchovy je potrebné chápať, ako neposkytovanie možnosti dosiahnuť potenciál svojho vzdelanostného maxima (napr.: častou absenciou v škole, detskou prácou). Tento typ rozvojového deficitu môže mať za následok zaostávanie dieťaťa, ale aj invaliditu. Keď hovoríme

Fakulta práva, Ústav verejného práva, Bratislava, 2011, s. 35.

⁴¹⁷ ORAVCOVÁ, T.: *Domáce násilie a jeho prevencia*. Diplomová práca. Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav verejného práva, Bratislava, 2011, s. 35.

⁴¹⁸ KNÁPKOVÁ, D.: *Obete domáceho násilia*. Dizertačná práca. Bratislavská vysoká škola práva, Fakulta práva, Ústav verejného práva, Bratislava, 2009, s. 43.

o násilí na senioroch, tak máme na mysli násilie zo strany detí alebo vnúchat ku svojim rodičom alebo aj starým rodičom. Konanie tohto typu voči seniorom bolo zadefinované aj v Stanovisku Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému Zlé zaobchádzanie so starými ľuďmi (C 044, 16/02/2008). Pod zlým zaobchádzaním všeobecne rozumieme akékoľvek úmyselné konanie, ktoré svojou podstatou neuspokojuje základné a prirodzené potreby seniorov.⁴¹⁹ Ďalej to môže byť aj fyzické alebo psychické ubližovanie starému človeku, ale často sú útoky aj finančne motivované alebo sexuálnym motívom. Problémy, ktoré prináša staroba (zabúdanie, spomalený pohyb, detinské správanie, atď.) často deti (vnuci) nevedia vhodne riešiť a začínú používať násilie. EAN (syndróm zlého zaobchádzania so starými ľuďmi) zahŕňa: 1. fyzické násilie, 2. psychické násilie, 3. sociálne-finančné násilie, 4. sexuálne násilie. Typickým je vykorisťovanie a zanedbávanie základných potrieb obete.

Ako najciteľnejšiu a najkrutejšiu formu domáceho násilia uvádzajú obe psychické násilie. Deje sa to z dôvodu, že navonok viditeľné stopy po psychickom násilí neexistujú a tým pádom je veľmi ťažké dokázať, že vôbec k tomu došlo. Obete psychického týrania nie raz zasiahne nervový kolaps, ktorý často vyžaduje aj psychiatrické liečenie. Pri forme psychického násilia sme práve tento dôvod uvádzali, kvôli ktorému sa matky radšej nepriznajú k psychickému týraniu, lebo v prípade rozvodu svoje neplnoleté dieťa z dôvodu psychiatrickej liečby by im súd nezveril. Pre nich odhalenie psychického násilia by malo oveľa horšie následky, než naďalej pretrvávajú v psychickom týraní. Vyššie uvedené formy domáceho násilia sa vzťahujú k individuálnemu, osobnému násiliu – primárne násilie. Okrem toho poznáme aj osobitnú kategóriu, ktorým je systémové, inštitucionálne násilie. Paradoxom tejto kategórie je, že násilie spôsobujú práve tí, ktorí by obete mali chrániť pred násilím (napr.: systém a jeho inštitúcie, ich pracovníci).⁴²⁰

Z vyššie uvedených foriem domáceho násilia a po ich charakteristike jasne môžeme vidieť ich aktívnu a pasívnu stránku. Útoky týkajúce sa aktívnej stránky sú smerované na každú z foriem domáceho násilia a v každom prípade sa vyžaduje konkrétny útok, t. j. aktivita zo strany agresora. Na druhej strane tiež už spomínané zanedbávanie zaradzujeme k pasívnej forme násilia. Pri zanedbávaní

⁴¹⁹ Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému Zlé zaobchádzanie so starými ľuďmi. Úradný vestník C 044, (2008/C 44/24) zo dňa 16. 2. 2008.

⁴²⁰ KNÁPKOVÁ, D.: *Obete domáceho násilia*. Dizertačná práca. Bratislavská vysoká škola práva, Fakulta práva, Ústav verejného práva, Bratislava, 2009, s.43.

ide o pasívny postoj agresora, čo spočíva v neposkytnutí, neumožnení alebo neuskutočnení toho, čo je pre obeť nutné v rámci zabezpečovania dôstojného, riadneho života. Aj napriek tomu, že agresor nevyvíja žiadnu aktivitu, jeho pasivita smerujúca k obeti môže mať aj tak isté následky či už na psychickej, fyzickej alebo sociálnej stránke obete. Ďalej je nevyhnutné spomenúť, že iba veľmi zriedka sa stáva aby obeť bola zasiahnutá iba jednou z foriem domáceho násillia, ale spravidla je aj viacerými naraz alebo striedavo, či prelínane.⁴²¹

Okrem vyššie analyzovaných základných foriem domáceho násillia existujú aj mnohé ďalšie, rozšírenejšie formy domáceho násillia. Problém vidíme v tom, že ťažko sa vyriešia aj prípady s typickými formami domáceho násillia, nie ešte rozširovať ich o ďalšie.⁴²² Samotné rozširovanie foriem je podmienené viacerými faktormi. Jedným z nich je prirodzený vývoj ľudstva aj po technickej stránke, čo prináša nové možnosti, ale aj nové formy nástrojov použiteľných pri domácom násillí (telefóny, elektronická komunikácia, atď.). Ďalej nesmieme zabudnúť ani na subjektívne pocity obetí, že kto za akou hranicou sa cíti byť obeťou domáceho násillia v hociktorej forme (napr.: byť v strachu po kúpe šperku alebo šiat, že ako manžel zareaguje na minúté peniaze, miera sexistického pohľadu na dievča, rôzne televízne reklamy pripomínajúce ženské povinnosti, atď.). Nie všetky novovzniknuté formy dokážeme subsumovať už pod existujúce najtypickejšie formy domáceho násillia, preto nastala aj tendencia rozširovania foriem domáceho násillia. Sú to napr.: verbálne, homofónne, vytváranie strachu, zastrašovanie, spirituálne násillie, prenasledovanie, násillie po rozchode, kontrola správania sa, využívanie mužských privilégií.

Verbálne násillie: Agresor využíva slová ako zbraň aby spôsobila obetiam ujmu. Zhŕňa to krik, rev, vykrikovanie mena, odmietanie prehovoriť, používanie sarkazmov, zosmiešňovanie kvôli vierovyznaniu a etnickému pozadiu. Táto forma násillia môže byť predchodcom fyzického násillia.

Spirituálne násillie: Zosmiešňovanie alebo poníženie viery alebo kultúry obete, zamedzenie prístupu obete ku svojim veciam alebo k prístupu k určitým zoskupeniam, ktoré sú dôležité pre jej spirituálne potreby ale jednoduchý zákaz praktizovania svojej viery.

⁴²¹ ORAVCOVÁ, T.: *Domáce násillie a jeho prevencia*. Diplomová práca. Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav verejného práva, Bratislava, 2011, s.35-36.

⁴²² KNÁPKOVÁ, D.: *Obete domáceho násillia*. Dizertačná práca. Bratislavská vysoká škola práva, Fakulta práva, Ústav verejného práva, Bratislava, 2009, s.43.

Vytváranie strachu: Strach je kľúčovým faktorom pri domácom násilí a je aj častou najmocnejšou zbraňou agresora, čím kontroluje svoju obeť. Strach môže byť vytváraný buď pohľadmi, gestikuláciou, držbou zbraní (aj keď nie sú použité), ničením majetku, týraním zvierat alebo hocikakým iným správaním, ktoré zastrašuje alebo vyvoláva v obeti pocit bezmocnosti.⁴²³

Zastrašovanie: Patrí sem rozbíjanie vecí, ničenie vecí obete, držba rôznych zbraní, používanie zastrašujúcej reči tela (vytočené pohľady, zvýšený hlas), kladenie nepriateľských otázok, nezodpovedná jazda autom za prítomnosti obete. Obťažovanie obete aj na pracovisku neustálymi telefonátmi alebo správami, sledovanie obete do a aj z práce, či potulovanie sa okolo pracoviska obete.⁴²⁴

Prenasledovanie: Občas sa to stáva už počas pretrvávajúceho vzťahu, ale aj po skončení vzťahu. Sem patrí zdržiavanie sa na miestach často navštevovaným obeťou, jej sledovanie, neustále správy a telefonáty, nechcené lúbostné listy, darčeky a pohľadnice a to často aj po ukončení vzťahu. Nebýva nie jednorázovou záležitosťou, ale systematickou činnosťou agresora.⁴²⁵

Násilie po rozchode: Často sa stane, že násilie aj po rozchode pokračuje. Pre obeť to býva veľmi kritickým obdobím, lebo agresor stráca kontrolu nad ňou a tým pádom jeho správanie sa môže byť o to nepredvídateľnejšie. Počas a po rozchode násilie môže gradovať a obeť môže byť vo väčšom nebezpečenstve, ako pred rozchodom.⁴²⁶

Kontrola správania sa: Má podobné črty aj s izoláciou, lebo agresor kontroluje a prikazuje čo má obeť robiť, koho môže stretávať, s kým sa môže rozprávať, kam môže ísť. Môže sem patriť aj obmedzenie chodiť do práce, vyjadrovať svoje pocity a myšlienky alebo robiť svoje vlastné rozhodnutia, ďalej agresor nedovoľuje obeti ani vlastnú privátnu sféru si vytvoriť.⁴²⁷

⁴²³ Forms of abuse [on line], [cit.14.4.2017], dostupné na <http://www.domesticviolence.com.au/pages/forms-of-abuse.php>.

⁴²⁴ Types of domestic violence [on line], [cit.14.4.2017], dostupné na <http://www.acesdv.org/domestic-violence-graphics/types-of-abuse/>.

⁴²⁵ Types of domestic violence [on line], [cit.14.4.2017], dostupné na <http://www.acesdv.org/domestic-violence-graphics/types-of-abuse/>.

⁴²⁶ Forms of abuse [on line], [cit.14.4.2017], dostupné na <http://www.domesticviolence.com.au/pages/forms-of-abuse.php>.

⁴²⁷ Forms of abuse [on line], [cit.14.4.2017], dostupné na <http://www.domesticviolence.com.au/pages/forms-of-abuse.php>.

Využívanie mužských privilégií: Agresor mužského pohlavia často zvečňuje ženu a zastáva názor, že žena existuje iba pre naplnenie sexuálnych, emocionálnych a fyzických potrieb muža. Násilník z titulu mužskej autority sa cíti byť oprávneným kontrolovať, donucovať a trestať ženskú nezávislosť. Z toho vyplýva, že použitie svojej fyzickej sily je akceptovateľný, primeraný a efektívny nástroj.⁴²⁸

Záver

Výskumy týkajúce sa domáceho násillia sa pôvodne zameriavali na početnosť vyššie uvedených základných foriem domáceho násillia a vrátane aj ich kombinácií. V dnešnej dobe výpočet foriem domáceho násillia môžeme považovať za ukončený a je potrebné zdôrazniť, že práve tieto formy patria ku kľúčovým poznatkom v teórii domáceho násillia. Z profesijného aspektu je mimoriadne dôležitá dôkladná znalosť foriem domáceho násillia pre každého, kto príde do kontaktu s domácim násillím v rámci svojho povolania. Zistiť a presne popísať o ktoré formy domáceho násillia sa jedná by mali dôkladne ovládať tak policajti, ako aj ďalšie orgány činné v trestnom konaní, ale aj pracovníci vo sfére sociálnych služieb. Pri reálnom prípade presná identifikácia formy domáceho násillia môže podať jednoznačný obraz ako sa agresor správa. Je to dôležité z toho hľadiska, že všetky nasledujúce kroky polície, súdnictva, ale aj terapeutov a poradenstiev sa odvíjajú práve od toho, že akou formou sa domáce násillie v danom prípade prejavovalo. Ďalej aj zákonné opatrenia vo vzťahu k ochrane obetí sú priamo závislé od zistenia foriem a prejavov domáceho násillia. Dnešná tendencia v oblasti výskumu o domácom násillí sa snaží o komplexnejší prístup a to v snahe pokryť podoby domáceho násillia ako celok. Znamená to, že okrem už mnohokrát spomínaných foriem domáceho násillia sa prihliada aj na početnosť ich výskytu, na ich intenzitu⁴²⁹ a taktiež aj na vývoj domáceho násillia na časovej osi. Výsledkom takýchto výskumov sú klasifikácie vzorcov či typov domáceho násillia a vzniká tak diferencovanejší obraz domáceho násillia. Pomáha nám to intervenčnú stratégiu lepšie diferencovať, a to bez ohľadu na to, či už smeruje k obeti alebo k páchatelovi domáceho násillia.⁴³⁰

⁴²⁸ Types of domestic violence [on line], [cit.14.4.2017], dostupné na <http://www.acesdv.org/domestic-violence-graphics/types-of-abuse/>.

⁴²⁹ Pod intenzitou myslíme stupeň závažnosti z hľadiska následkov pre obeť.

⁴³⁰ ČÍRTKOVÁ, L.: Příčiny, formy a projevy domácího násillí. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Domáce násillie-nová prax a nová legislatíva v Európe, Bratislavská vysoká škola práva Fakulta práva, 15. – 16. 10. 2007, s. 17.

Použitá literatúra:

- ČÍRTKOVÁ, L.: Domáci násilí. In: Aktuálne problémy prevencie kriminality, Policajný inštitút AFG, 2001, Trnava
- ČÍRTKOVÁ, L.: Příčiny, formy a projevy domácího násilí. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe, Bratislavská vysoká škola práva Fakulta práva, 2007
- ĐURČOVÁ, M., THURZO, A.: Domáce násilie. In: Rasovo motivovaná trestná činnosť: Prístup Metropolitnej polície Londýn. Inštitút ďalšieho vzdelávania Akadémie PZ. Bratislava : 2001
- KNÁPKOVÁ, D., TÓTHOVÁ, M.: *Deti ako obeť domáceho násilia*. Elektronický zborník z medzinárodnej konferencie Day of Law 2010, PF MÚ, 10 – 11. 11. 2010
- KNÁPKOVÁ, D.: Domáce násilie. Dizertačná práca. Bratislavská vysoká škola práva, Fakulta práva Ústav verejného práva, Bratislava, 2009
- ORAVCOVÁ, T.: *Domáce násilie a jeho prevencia*. Diplomová práca. Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva Ústav verejného práva, Bratislava, 2011
- Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému Zlé zaobchádzanie so starými ľuďmi. Úradný vestník C 044, (2008/C 44/24) zo dňa 16. 2. 2008
- Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému Domáce násilie voči ženám. Úradný vestník C 110, (2006/C 110/15) zo dňa 14. 7. 2005
- Trestný zákon (zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov)
- Zdroj: Forms of abuse [on line],[cit.14.4.2017], dostupné <http://www.domesticviolence.com.au/pages/forms-of-abuse.php>
- Zdroj: Types of domestic violence [on line],[cit.14.4.2017], dostupné na <http://www.acesdv.org/domestic-violence-graphics/types-of-abuse/>
- Zdroj: Forms of domestic violence [on line],[cit.14.4.2017], dostupné na http://www.stopvaw.org/forms_of_domestic_violence

Sexuálne zneužívanie dieťaťa ako jedna z foriem intrafamiliárneho násillia

Sexual abuse of the child as a form of intrafamilial violence

Mgr. Zuzana Bahurinská⁴³¹

Abstrakt:

Násillie a sexuálne zneužívanie detí sú považované za najzávažnejší spoločenský problém starostlivosti o dieťa. Vyžaduje si potrebu neustále poukazovať na tento jav a aktuálne ho vnímať. Autorka k problému sexuálneho zneužívania detí pristupuje z aspektu trestného práva, venuje sa mu ako samostatnej a špecifickej forme násillia v rodine. Svoju pozornosť zameriava na sprostredkovanie informácií aj zo psychologického a sociálneho aspektu, uvádza formy a symptómy sexuálneho zneužívania detí. Taktiež sa venuje problematike domáceho násillia, ktorého súčasťou je sexuálne zneužívanie páchané na deťoch.

Abstract:

Violence and sexual abuse are considered the most serious social problem of child care. This requires the need to constantly point to this phenomenon and currently perceive it. The author of the problem of sexual abuse of children treated from the aspect of criminal law will be dealt with as a separate and specific form of family violence. His attention focused on the provision of information and the psychological and social aspects, provides forms and symptoms of child sexual abuse. It also deals with the issue of domestic violence, which includes sexual abuse against children.

Kľúčové slová: sexuálne zneužívanie, dieťa, domáce násillie, trestný čin

Key words: sexual abuse, child, domestic violence, crime

Úvod

Sexuálne zneužívanie detí predstavuje fenomén, ktorý nemá žiadne hranice ani obmedzenia. Môže k nemu dochádzať v každej spoločnosti, v každej spoločenskej vrstve, v každom sociálnom prostredí. Ide o násillný akt, veľmi

⁴³¹ Ústav verejného práva Fakulta práva PEVŠ, Tomášikova 20, 821 09 Bratislava.

často dobre naplánovaný a pripravovaný bez zbytočného podozrenia okolitého prostredia, pretrváva dlhší čas, opakuje sa. Sexuálne zneužívanie dieťaťa v rodine je vážny negatívny jav, ktorého existenciu nemožno považovať za raritu alebo niečo nezvyčajné. Má nielen relatívne samostatnú a špecifickú podobu ubližovania, ponižovania a trápenia dieťaťa, no zároveň môže byť súčasťou väčšieho spoločenského problému, ktorým je domáce násilie a týranie. Zobrazuje zlé, spoločensky neprijateľné zaobchádzanie s dieťaťom, kde je narušená humánnosť, etickosť, emocionálna kvalita vzťahu dospelého voči dieťaťu a odhaľuje mocenskú podstatu tohto vzťahu. V súvislosti so sexuálnym zneužívaním dieťaťa v rodine vystupujú do popredia určité bariéry. Predovšetkým ide o idealizáciu reality, vedomé utajovanie, bagatelizovanie, náročná dokazateľnosť. V neposlednom rade ide o rodinu ako o inštitúciu, ktorá je vo veľkej miere diskretným objektom s absenciou zverejňovania a odhaľovania svojho „zákulisia“. Preto sexuálne zneužívanie sa vyznačuje vysokou latentnosťou a dlhodobá signalizácia nárastu tohto javu si vyžaduje neustálu pozornosť a hlbšie zamyslenie. Pre zachytenie signálov sexuálneho zneužívania detí je nutné dostatok a kombinácia rôznych typov informácií (právnych, kriminologických, sociologických, psychologických), aby vznikol čo najkomplexnejší a interdisciplinárny obraz o danej problematike s možnosťou jeho inštitucionálneho riešenia.

1. Sexuálne zneužívanie dieťaťa z aspektu trestného práva

Každé dieťa bez rozdielu veku, inteligencie, farby pleti, rasy, zdravotného stavu, spoločenskej vrstvy sa môže stať obeťou sexuálneho zneužívania, čím sú porušované jeho práva. Trestné právo plní významnú úlohu pri ochrane základných ľudských práv a slobôd v každej demokratickej krajine. Je jedným z účinných prostriedkov boja proti trestnej činnosti, ktorou je aj sexuálne zneužívanie detí. Sexuálnym zneužívaním sa považuje každé vystavenie dieťaťa sexuálnemu kontaktu či správaniu, ktoré vyúsťuje k uspokojovaniu sexuálnych potrieb zneužívateľa. Zákon č.300/2005 Z. z. Trestný zákon poskytuje trestnoprávnu ochranu všetkým ľuďom, vrátane detí pred sexuálnym zneužívaním. Presne definuje pojem dieťa a ustanovuje inštitúty ochrany v rámci tejto právnej kategórie. Zameriava sa na dieťa všeobecne (§ 127 ods. 1 Trestného zákona), jednak ako na chránenú osobu, ktorou sa rozumie podľa § 139 Trestného zákona písm. a) dieťa; písm. d) odkázaná osoba. Trestný zákon hľadá na dieťa aj ako na bezbrannú

osobu, ktorou sa podľa § 127 ods. 7 Trestného zákona rozumie na účely tohto zákona „osoba, ktorá vzhľadom na svoj vek, zdravotný stav, okolnosti činu alebo okolnosti na strane páchatela nemala nádej účinne sa ubrániť pred jeho útokom“. Sexuálne zneužívanie je podľa Trestného zákona § 201 ods. 1 trestným činom a dopúšťa sa ho ten, „kto vykoná súlož s osobou mladšou ako pätnásť rokov alebo kto takú osobu iným spôsobom sexuálne zneužije, potrestá sa odňatím slobody na tri až desať rokov“. V prípade, že páchatel spácha uvedený čin závažnejším spôsobom konania alebo na chránenej osobe alebo z osobitného motívu trestná sadzba sa zvyšuje na sedem až dvanásť rokov. Ešte vyšší trest, odňatie slobody na dvanásť až pätnásť rokov je uložený páchatelovi za uvedený trestný čin, ak ním spôsobí ťažkú ujmu na zdraví. Ak páchatel spôsobí svojim konaním smrť alebo za krízovej situácie, potrestá sa odňatím slobody na pätnásť až dvadsať rokov. Trestného činu sexuálneho zneužívania sa dopustí aj ten, kto zneužije dieťa mladšie ako pätnásť rokov v úmysle vyvolania sexuálneho uspokojenia jeho účasťou na sexuálnych aktivitách alebo sexuálnom zneužití, hoci sa na nich takéto dieťa nemusí priamo zúčastňovať alebo kto umožní také jeho zneužitie, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky podľa § 201b Trestného zákona. Pri trestnom čine sexuálneho zneužívania je bez významu, či bol spáchaný „dobrovôľne“ (so súhlasom), nakoľko takéto konanie trestnoprávne postihuje bez ohľadu na mienku poškodeného. Pri aplikácii § 201 Trestného zákona je preto bezvýznamné, či dieťa súhlasí so sexuálnym konaním, pretože Trestný zákon týmto ustanovením zakazuje akékoľvek sexuálne styky (heterosexuálne, homosexuálne) s osobami mladšími ako pätnásť rokov. Vo svojej skutkovej podstate tento trestný čin neobsahuje znak „násilia“ či „zneužitie bezbrannosti“ (čím sa odlišuje od trestných činov znásilnenia a sexuálneho násilia), a preto sa ho možno dopustiť aj v prípadoch, ak dieťa páchatela navádza na takéto konanie alebo ku skutku došlo na žiadosť zneužitej osoby. Pri sexuálnom zneužití sa nevyžaduje použitie násilia voči dieťaťu. Taktiež nie je rozhodujúce miera pohlavnej vyspelosti dieťaťa, citový vzťah, ani z ktorej strany vyšla iniciatíva ku konaniu. Ak páchatel realizuje súlož (koitom) alebo iné spôsoby sexuálnych (nekoitálnych) aktivít, bez toho, či došlo alebo nedošlo k sexuálnemu uspokojeniu, pričom intenzívne zasahuje do pohlavnej sféry dieťaťa, dostáva sa do rozporu s Trestným zákonom. Pokiaľ ide o súlož, páchatelom môže byť len osoba opačného pohlavia. Pri inom sexuálnom zneužití môže byť páchatelom aj osoba rovnakého pohlavia. Na naplnenie subjektívnej stránky sa vyžaduje dolôzne zavinenie páchatela toho trestného činu. V prípade, že páchatel spácha trestný čin

sexuálneho zneužívania formou súlože s príbuzným v priamom pokolení alebo so súrodencom, dopustí sa tohto trestného činu v jednočinnom súbehu s trestným činom súlože medzi príbuznými.⁴³² K sexuálnemu zneužívaniu detí môže dochádzať aj cez internet. Kontaktovanie detí na účely sexuálneho zneužitia je považované za trestný čin podľa § 201a Trestného zákona. Účelom takéhoto konania je nakontaktovanie sa na dieťa prostredníctvom internetu cez sociálne siete, spravidla pedofilom s cieľom osobného stretnutia a jeho následného zneužitia. Prezentovaný trestný čin je založený na stratégii pod názvom „grooming“ (kontaktovanie detí). Tento spôsob umožňuje páchateľovi osloviť, vniknúť do súkromia dieťaťa, budovať si k nemu vzťah, ktorý využije k osobnému a fyzickému kontaktu.⁴³³ Trestný zákon pamätá na ochranu ľudskej dôstojnosti aj osôb mladších ako osemnásť rokov bez rozdielu pohlavia. Ide o deti, ktoré na svoj vek, zdravotný stav alebo iného dôvodu sú zverené iným osobám, ktoré na nich dozerajú, starajú sa o nich, zaopatrujú, vychovávajú. O trestný čin ide vtedy, ak tieto osoby zneužijú svoju autoritu a závislosť osoby mladšej ako osemnásť rokov alebo osoby zverenej či odkázanej a pohnú ju k súloži alebo ju iným spôsobom sexuálne zneužijú. V zmysle ustanovenia podľa § 202 ods. 1 Trestného zákona okrem toho, že ide o osobu mladšiu ako osemnásť rokov sa vyžadujú dve podmienky, že dieťa musí byť zverené do starostlivosti osoby, ktorá má právo a povinnosť dozerať na neho, alebo ide o dieťa odkázané na túto osobu, alebo za odmenu. Premietajú sa tu vzťahy ako rodič (aj nevlastný) – dieťa, opatrovník – osoba pozbavená svojprávnosti, učiteľ – žiak, vychovávateľ – chovanec. Pre naplnenie znaku „odkázaná osoba“ sa predpokladá stav, keď je dieťa v určitom smere odkázané na páchateľa, a tým je obmedzená sloboda jeho rozhodovania.⁴³⁴ V § 202 Trestného zákona je jasne uvedené, že v konaní páchateľa dochádza k zneužití postavenia toho, kto je pre dieťa autoritou, dôveruje mu. Tým, že dochádza k sexuálnemu zneužívaniu zároveň spôsobuje u dieťaťa „traumu zo zrady“, ktorá komplikuje u zneužitého dieťaťa proces identifikácie zla, jeho odhalenia a psychosociálneho zotavenia.

⁴³² SCHELLE, K., TAUCHEN, J. a kol.: *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava : KEY Publishing 2014, s. 295–296.

⁴³³ KLIMEK, L.: *Obete trestného činu kontaktovania detí za účelom ich sexuálneho zneužitia*. In Kuruc, P. (ed.): *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina : Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu 2015, s. 100 – 110.

⁴³⁴ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Bratislava : Iura Edition 2006, s. 114 – 115.

2. Sexuálne zneužívanie dieťaťa ako samostatná forma intrafamiliárneho násillia

Sexuálne zneužívanie vo svojej podstate zahŕňa stav, kedy je dieťa použité na priame uspokojovanie sexuálnych potrieb dospelého spôsobom, ktorý je nedovolený a protiprávny, a z ktorého sa vylučuje možnosť, že by dieťa mohlo dospelého zviest, vyprovokovať ho k sexuálnej aktivite alebo sa mu k nej ponúkať. Spôsob sexuálneho zneužívania subsumuje sexuálny kontakt, sexuálne aktivity či sexuálne správanie. Dieťa sa tak stáva účastníkom sexuálnych praktík zneužívateľa nedobrovoľne, nakoľko jeho pozícia odráža stav nerovnosti. Čírtková⁴³⁵ uvádza, že dieťa sa nemôže podľa svojej vôle rozhodnúť a slobodne vyjadriť svoj súhlas, nemôže sa voči zneužívateľovi autoritatívne vzoprieť. Podľa Vágnerovej⁴³⁶ je prejavom zneužitia moci dospelého nad dieťaťom a jeho využitie k aktivitám, ktorým nerozumie, nechápe im a nie je schopné ich akceptovať. Sexuálne zneužívanie detí je v rozpore s právnou normou i s morálnymi pravidlami. Máva najtragickejšie následky práve vtedy, ak sa zneužívanie uskutočňuje v rodine. Vyplýva to zo skutočnosti, že práve pokrvní príbuzní (rodičia, súrodenci, starí rodičia) alebo blízka osoba (strýko, bratranec, ujo), ktorá je pre dieťa tou najbližšou spôsobuje zdruvujúci, ničivý a ponížujúci útok na jeho myseľ, dušu a telo. Práve táto osoba zneužíva nerovný pomer „pozícií“ a prehováraním alebo nútením smeruje dieťa ku spolupráci na sexuálnu stimuláciu zneužívateľa. Intrafamiliárne sexuálne zneužívanie vedie k závažnému narušeniu interpersonálnych vzťahov medzi členmi rodiny a vytvára patologické spôsoby komunikácie v zmysle uzavretého a nepriameho štýlu mlčanlivosti, pričom dieťa ako obeť sexuálneho zneužívania je obvykle postavené do situácie bez pozitívneho riešenia. Dieťa považuje za prirodzené a potrebné plniť sexuálne prania zneužívateľa a pritom zachovávať vzťahovú väzbu.⁴³⁷ Do určitého veku nevie čo je správne a čo nie, respektíve za správne prijíma to, čo robí, hovorí dospelý, čo mu dospelý sprostredkováva. Nebráni sa nevhodnému správaniu, pretože nevie, čo sa s ním deje. Na viac je zneužívané človekom, od ktorého je závislé, odkázané a v plnej miere mu dôverujeme. Tento človek si u neho vynucuje rôzne sexuálne kontakty, aj súlož. Ak dochádza k súložu medzi príbuznými v priamom

⁴³⁵ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie*. 3. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk 2013, s. 165.

⁴³⁶ VÁGNEROVÁ, M.: *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál 2014, s. 563.

⁴³⁷ WEISS, P. a kol.: *Sexuální zneužívání dětí*. Praha : Grada Publishing, a. s. 2005, s. 28.

pokolení alebo medzi súrodencami, čiže osobami v príbuzenskom pomere, ide o incest ako o neprimeranú sexuálno-deviálnu aktivitu, ktorá je spoločensky nepripustná a o trestný čin, ktorý je vymedzený v § 203 ods. 1 Trestného zákona.⁴³⁸ Príbuznými v priamom rade sú osoby určené vzťahom medzi predkami (ascendentmi) a potomkami (descendentmi). Musí ísť o pokrvné príbuzenstvo v priamom rade. Súrodenci sú brat, sestra, pričom nie je rozhodujúce či majú spoločných rodičov alebo len jedného.⁴³⁹ Do pokrvného príbuzenstva nepatrí príbuzenstvo, ktoré vzniklo švagrovstvom, adopciou, osvojením. Z právneho hľadiska nemajú osoby v pokrvnom príbuzenstve povolené uzatvárať manželstvá. Zákonodarca ustanovením tohto trestného činu dbá na zdravú populáciu a potomstvo vzhľadom na vysoký predpoklad vzniku degenerácie a vrodených psychických či fyzických porúch. Riziko a nebezpečenstvo sexuálneho zneužívania prichádzajúce z vlastnej rodiny dieťa ani neočakáva, ani nepredvída, je dezorientované a výrazne ho celá situácia metie. Sexuálne zneužívať ho môže vlastný aj nevlastný otec, či osoba blízka rodine. Najčastejším obdobím prvého ataku sexuálneho násilia je predškolský a mladší školský vek. Celý proces zneužívania má začiatok okolo piateho roku dieťaťa.⁴⁴⁰ K sexuálnemu zneužívaniu dochádza v rodinnom prostredí, kde má otec autoritatívnu rolu, skúša sexualizáciu uspokojiť určitú svoju potrebu (potrebu moci, telesného kontaktu, uznania) na inom členovi rodiny v slabšej pozícii. Nie sú výnimkou ani rodiny, kde absentuje žena a matka, alebo kde majú konzervatívne až rigidné postoje k sexuálnemu životu. Potláčanie sexuality rodiča je viac než dobrým indikátorom sexuálneho zneužívania. Za prioritné v intrafamiliárnom sexuálnom zneužívaní je udržanie „rodinného tajomstva“ s predstieraním, že v rodine sa nič neobvyklé a neprimerané nerealizuje. Matky veľakrát vedia čo sa deje v rodine, sú priamo alebo nepriamo informované a v záujme udržania rodiny volia nevnímať, zdráhať sa popierať situáciu. Dokonca viac či menej vedome môžu ponúkať manželovi dcéru ako náhradu za seba. V mnohých prípadoch ani nechcú kriminalizovať správanie zneužívajúceho. Je však možné predpokladať, že ak sa sexuálny nátlak na dieťa bude stupňovať, môže to viesť k pocitu potreby

⁴³⁸ Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon, § 203 ods. 1: „Kto vykoná súlož s príbuzným v priamom rade alebo so súrodencom, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky“.

⁴³⁹ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Bratislava: Iura Edition 2006, s. 115.

⁴⁴⁰ FRAŇKOVÁ, A.: *Mýty a fakta o sexuálnom zneužívaní detí*. Dostupné na internete www.sance-detem.cz [citované dňa 30.3.2017].

a povinnosti chrániť dieťa a daný čin oznámiť. Podľa Hanušovej⁴⁴¹ najčastejšie reagujú matky takto: 1. Matka zistí sexuálne zneužívanie (dieťa sa jej zdôverí), verí mu, podporuje ho, chráni ho, okamžite rieši situáciu (odchod od manžela, rozvod, nahlásenie udalosti príslušným orgánom)., 2. Matka síce verí dieťaťu, ale na naliehavosť otca o nepravde, sa prikloní na jeho stranu, niekedy úplne, inokedy len čiastočne, a nehovorí nikomu nič., 3. Matka obviní dieťa, že klame a zavádza., 4. Matka sama pozoruje sexuálne zneužívanie, ale snaží sa ho ignorovať., 5. Matka aktívne napomáha zneužívaniu, obetuje dcéru, aby seba, prípadne ďalších členov rodiny ochránila pred fyzickým násilím. Otec ako zneužívateľ vykazuje reakcie, ktoré absolútne nerešpektujú odmietavé postoje dieťaťa. Nepripúšťa si ich a ani nechce akceptovať, že jeho konanie vníma dieťa ako nepríjemné a neznesiteľné. Ak vyjadrený „odpor“ voči otcovi naberá na intenzite, nie je vylúčené, že na dieťa bude použité aj fyzické a psychické násilie. Podľa Harleya⁴⁴² je motívom na strane páchatela nielen potreba sexuálneho uspokojenia, ale aj hľadanie úniku z nespokojnosti vo vlastnom živote a kompenzácia nedostatku náklonnosti zo strany manželky; vyjadrenie nenávisťi voči vlastným partnerkám a sexuálne zneužívanie dieťaťa sa stáva spôsobom vyjadrenia agresie voči nim; neadekvátne vyjadrenie náklonnosti a lásky k dieťaťu a jeho povýšenie do role dospelého partnera. Otec ako zneužívajúci môže praktizovať širokú škálu aktivít sexuálnej povahy. Môže realizovať *bezdotykové* (bezkontaktné) *aktivity*, medzi ktoré patria: obťažovanie dieťaťa obscénnymi telefonátmi; nútenie k nahote, obnažovaniu a pózovaniu za účelom fotografovania; masturbácia; vystavovanie dieťaťa k sledovaniu pornografických filmov a časopisov; sledovanie dieťaťa pri intímnych úkonoch pri prezliekaní, toalete, kúpaní; nútenie sledovať pohlavný styk; narušovať súkromie nepovoleným vstupom do miestnosti (detskej izby, kúpeľne) v čase, ktoré dieťa chce byť bez prítomnosti druhej osoby; slovné a citové zneužívanie sexuálnej povahy; narážky na intímne partie dieťaťa (zadok, prsia); sexuálne rozprávanie, vtipy a iné. Taktiež môže uskutočňovať *dotykové* (kontaktné) *aktivity*, ktoré majú penetratívny charakter (penikajúce do tela) a nepenetratívny charakter (neprenikajúce do tela). K dotykovým aktivitám patria dotýkanie sa tela dieťaťa cez odev alebo nahé telo; bozkávanie alebo laskanie na intímnych častiach tela; pohlavný styk, orálny, análny styk; vkladanie a prenikanie prstom, jazykom alebo predmetmi do pošvy alebo konečníka;

⁴⁴¹ HANUŠOVÁ, J.: *Sexuální zneužívání*. Praha : Vzdělávací institut ochrany dětí 2006, s. 8 – 9.

⁴⁴² HARLEY, C.C.: Incest Offenders' perceptions of Their Motives to Sexually Offend Within Their Past and Current Life Context. *Journal of Interpersonal Tolerance*, Vol.16, No. 5, pp. 459 – 475.

dotýkanie sa erotogénnych zón za účelom sexuálneho vzrušenia dieťaťa; pohlavné dráždenie trením genitálií o telo obete (frotérstvo); nútenie k sexuálnej aktivite so zvieratami a pod.⁴⁴³ Sexuálne zneužívanie deformuje štruktúru celej osobnosti dieťaťa. Svojou zákernosťou zanecháva rozsiahly komplex traumatizujúcich následkov, od veľmi nepatrných až po nadmerné výrazné. Milfait⁴⁴⁴ uvádza tri skupiny symptómov. Prvou skupinou sú *fyzické symptómy* – modriny, opuchy, odreniny, krvácanie, zranenia v genitálnej a rektálnej oblasti; bolesti pri močení a defekácii (vyprázdňovaní z hrubého čreva); opakované zápaly pohlavných orgánov; zápaly urologického traktu; poškodenia análneho zvierača a análneho ústia; tehotenstvo; nevoľnosť; nočné mory; vyčerpanosť; pomočovanie; nespavosť a iné. Druhou skupinou sú *psychické symptómy*, ktoré sa začínajú prejavovať takmer okamžite, vzhľadom na to, že dieťa je násilným aktom zaskočené a šokované. U dieťaťa je pozorovateľná utiahnutosť, úzkosť, strach, zloba, pasivita, ľahostajnosť; rôzne fóbie s odmietaním vlastného tela, celková narušená psychická rovnováha; impulzivita, roztržitosť, náhle zmeny v „doterajšom“ správaní a pod. Tretou skupinou sú *behaviorálne symptómy*, pre ktoré je typické vydávanie sexuálnych zvukov, imitovanie sexuálneho styku pri hrách, nadmerný záujem o sexuálne témy, vyhýbanie sa dotyku, denné snenie, odmietanie zostať doma osamote, náhly pokles výkonnosti v škole, ťažkosti vo vzťahoch so spolužiakmi, kamarátmi, klamanie, záškoláctvo a iné. Všetky uvedené prejavy sú súhrnne označované ako syndróm sexuálne zneužívaného dieťaťa – CSA (Child Sexual Abuse). Môžeme jednoznačne povedať, že uvedené prejavy sú významným „volaním“ o pomoc, záchranu, ktorú si dieťa samo nevie zabezpečiť. Nemá dostatočné obranné mechanizmy, ani vlastnú fyzickú silu, aby sa dokázalo voči takémuto činu brániť. Trpí zároveň „home alone syndrómom“, teda pocitom opustenosti vo vnútri vlastného domova, rodiny, pretože necíti v žiadnom jej členovi oporu.⁴⁴⁵ Je bezmocný, zraniteľný a nikdy mu neprislúcha vina či zodpovednosť za násilie. Prežíva degradáciu vlastného ja, stratu identity, vlastnej jedinečnosti a individuality. Sexuálne zneužívanie je zásahom do vlastníckeho práva dieťaťa. Ľudské telo, vrátane jeho sexuality, je jeho súkromným

⁴⁴³ KARKOŠKOVÁ, S.: *Obete sexuálneho zneužívania medzi nami*. Veľký Krtíš-Kanaš : ASCEND 2014, s. 20.

⁴⁴⁴ MILFAIT, R.: *Komerční sexualizované násilí na dětech*. Praha : Portál 2008, s. 65.

⁴⁴⁵ VÁGNEROVÁ, M.: *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál 2014, s. 568.

vlastníctvom, vlastným územím, na ktoré nemá nik právo vtrhnúť ani násilím, ani ľstou a ktoré odráža jeho vlastné citlivé „ja“.

3. Sexuálne zneužívanie dieťaťa ako súčasť intrafamiliárneho násilia

Dieťa v rodine by malo predstavovať hodnotu, ktorá je pre rodičov tá najcennejšia. Sú však rodiny, kde to vôbec neplatí a dieťa sa stáva obeťou jednou z najkrutejších podôb násilia vo „vnútorrodinnom“ prostredí, ktoré by malo byť a priori miestom určeným na ochranu svojich členov. Dieťa je vystavované rôznym formám násilia súčasne, teda aj sexuálnemu zneužívaniu, aj úmyselnému fyzickému a psychickému násiliu, aj zanedbávaniu. Ide o súbor deštruktívneho správania rodiča, ktorý svojmu dieťaťu spôsobuje bolesť, trápenie, odmieta ho, odopiera mu lásku a kvalitný citový vzťah, izoluje ho, ignoruje, terorizuje, zneužíva či ponizuje. Tento „mix stratégií“ predstavuje úmyselnú taktiku násilia v rodine. Domáce násilie nie je inštrumentálne, ani typicky afektívne (páchané v stave silného emocionálneho rozrušenia), jeho psychologickú kvalitu najlepšie označuje výraz týranie alebo intímny terorizmus.⁴⁴⁶ Aj Fuksová⁴⁴⁷ zhodne tvrdí, že ide o tyranizovanie ako o formu agresívneho správania, kedy ubližovanie prináša agresorovi osobné uspokojenie, je to teda ubližovanie kvôli samotnému ubližovaniu, s jasným zámerom uškodiť obeti. Telesné týranie predstavuje všetky neprimerané akty násilia smerujúce až k sadistickému a dehonestujúcemu správaniu spojeného aj s verbálnymi útokmi a citovým chladom. Ide o bitie (pohlavky, facky), kopanie, škrtenie, ťahanie za vlasy, zväzovanie, vykrúcanie rúk, hryzenie a iné. Psychické týranie je taký druh násilia, ktorý zahŕňa emocionálne napätie, neustálu kontrolu, udržiavanie a vyvolávanie strachu a desivej hrôzy. Najčastejšie ide o nadávky, ponížovanie, zosmiešňovanie, opovrhovanie, vyhrážky, citové vydieranie, neprimerané zaťažovanie dieťaťa domácimi povinnosťami či starostlivosťou o mladšieho súrodenca a pod. K uvedeným formám násilia môže byť pridružené aj zanedbávanie, kde ide o telesné strádanie a neuspokojovanie základných potrieb ako je nedostatok jedla, pitia, spánku,

⁴⁴⁶ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie*. 3. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk 2013, s. 233 – 237.

⁴⁴⁷ FUKSOVÁ, K.: *Týrané dieťa*. Bratislava : Iris 2009, s. 21 – 22.

hygieny, oblečenia, zanedbávanie v lekárskej starostlivosti – absencia očkovania a preventívnych zdravotných prehliadok. Ide o všetky úmyselné a zámerné nedostatky vo výchove, opatere a ochrane dieťaťa. Podľa nášho názoru všetky formy týrania (psychické, fyzické), aj zanedbávanie používa páchateľ na dosiahnutie požadovaných reakcií zo strany dieťaťa, teda vynútenie si jeho disciplíny, poslušnosti a väčšej poddajnosti k tomu, aby mohol mať istotu vykonania sexuálneho zneužívania, ako aj kontrolu čo najdlhšie si udržať svoju nadradenosť nad obeťou. Z hľadiska členov rodiny a interakcií medzi nimi Fuksová⁴⁴⁸, odvolávajú sa na Browna a Elliotovú uvádza nasledujúcu klasifikáciu typov rodinného násilia: 1. *Recipročné (opätovné) násilie*: ide o rodiny, kde týrajúcim je otec, matka reaguje voči otcovi násilne, dieťa je nielen obeťou násilia, ale aj svedkom recipročného násilia medzi svojimi rodičmi., 2. *Hierarchické násilie*: ide o hierarchiu, kde otec je násilný k dieťaťu, zároveň je násilný k matke, matka odpláca násilie dieťaťu. Otec je hlavným páchateľom násilia, matka je považovaná nielen za obeť, ale zároveň aj za páchateľa. V tomto prípade je dieťa obeťou veľmi intenzívneho „dvojnásobného“ rodinného násilia. 3. *Paternalistické násilie*: ide o rodiny, kde otec považuje matku tiež za zraniteľnú a závislú osobu ako dieťa, dieťa vníma nielen svoju bezmocnosť, ale aj bezmocnosť svojej matky a za určitých okolností sa môže voči nej stať násilným. Matka, aj dieťa sú obeť, otec je hlavný páchateľ. Spomínaná autorka dopĺňa uvedenú typológiu o ďalší model, keď násilie medzi rodičmi nie je prítomné, ale jeden alebo obaja rodičia týrajú svoje dieťa/deti. V niektorých viacdetných rodinách sa obeťami rodinného násilia stávajú všetky deti alebo len niektoré. V prípade, ak je týrané iba jedno dieťa spomedzi súrodencov, Koukolík a Drtilová⁴⁴⁹ hovoria o tzv. súrodeneckej barikáde, ktorá spôsobí, že u súrodenca, ktorý je iba svedkom týrania sa neprejavia rovnaké negatívne dôsledky rodičovského správania ako u samotnej obeť, keďže ide o tzv. nezdieľané súrodenecké prostredie. Sexuálne zneužívanie ako súčasť domáceho násilia je vtesnané do formy, ktorá sa vyznačuje agresiou, agresivitou, hostilitou, násilím, hnevom. Táto forma má za následok traumy so symptómami, ktoré sú rozsiahle a príznačné pre syndróm týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa – CAN (Child Abuse and Neglect). Ide o jav, ktorý nie je náhodný a zahŕňa v sebe konanie (facere): akciu, útok, násilie v akejkoľvek forme, rôzne manipulácie s dieťaťom, jeho uvádzanie do

⁴⁴⁸ Tamtiež, s. 35.

⁴⁴⁹ KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J.: *Zlo na každý deň*. Praha : Galén 2001, s. 218 – 219.

neobvyklých situácií; a nekonanie (non facere, pati): zanedbávanie, izolácia, nestarostlivosť.⁴⁵⁰ Keďže u dieťaťa so syndrómom CAN dochádza aj k telesnému poškodzovaniu na celom tele alebo jednotlivých častiach tela sú prítomné rôzne odreniny, škrabance, rany, modriny, podliatiny, jazvy, opuchy, vyklbeniny, pomliaždeniny a iné telesné deformity spôsobené fyzickým týraním. Stráda aj psychicky, trpí pocitom bezmocnosti, hanby, poníženia, sebanenávisti, menejcennosti, má znížené sebavedomie, nočné mory, má bolesti brucha alebo hlavy, zvracia, má hnačky, zníženú sebaúctu, prežíva úzkosť, zúfalstvo. Dieťa býva často utiahnuté, unavené, apatické, vyčerpané, skôr pasívne ako aktívne, mlčanlivé, ustráchané, trpí depresiou, fóbiami, zvýšenou dráždivosťou, náladovosťou. Môžu sa pridružovať aj neurotické poruchy ako je ohrýzanie nechťov, rytmické kývanie sa do strán, cmúľanie si prstov a rôznych predmetov, tiky, stereotypné pohyby rukami, nohami, nadmerné potenie. Dieťa sa môže aj zajakávať alebo nehovoriť vôbec, pomočovať sa, vykrikovať zo spánku, prípadne môže u neho dochádzať ku sebapoškodzovaniu. V úplne krajnom prípade, keď celá situácia je pre detskú obeť v maximálnej miere neznesiteľná môže zvoliť samovraždu. Intenzita prejavov CAN sa odráža na následkoch domáceho násillia. Niektoré sú viditeľné menej, niektoré viac. Môžu sa postupne k sebe pridružovať, čím sa zvyšuje ich intenzita a narastá špirála domáceho násillia na deťoch.⁴⁵¹ Trestný zákon síce trestný čin domáceho násillia nepozná, ale neignoruje protiprávne konanie, ktoré sa deje v rodinách. O domáce násillie môže ísť v prípade naplnenia skutkovej podstaty trestného činu týranie blízkej osoby a zverenej osoby § 208 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon. Podľa tohto ustanovenia sa postihuje tá osoba, ktorá blízkej alebo zverenej osobe spôsobuje fyzické alebo psychické utrpenie. Zákon presne vymenováva jednotlivé spôsoby konania – bitie, kopanie, údery, spôsobovanie rán a popálenín, ponižovanie, pohŕdanie, zaobchádzanie, neustále sledovanie, vyhrážanie, vyvolávanie strachu alebo stresu, násillná izolácia, citové vydieranie alebo iné správanie ohrozujúce fyzické alebo psychické zdravie, obmedzovanie bezpečnosti, bezdôvodné odopieranie stravy, oddychu, spánku, nevyhnutnej osobnej starostlivosti, ošatenia, hygieny, zdravotnej starostlivosti, bývania, výchovy, vzdelávania, nútenie k žobrote, neúmernej

⁴⁵⁰ OLÁH, M., ROHÁČ, J: *Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela*. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, n.o. 2011, s. 20.

⁴⁵¹ TITTOVÁ, M.: *Možnosti kriminologického a trestného riešenia domáceho násillia*. In Košecká, D.: *Obete kriminality. Zborník príspevkov zo seminára s medzinárodnou účasťou konaného 26. novembra 2015 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave*, Bratislava : Iris, s. 232.

fyzickej alebo psychickej záťaži vzhľadom na vek, zdravotný stav alebo spôsobilosti poškodiť zdravie, vystavovanie vplyvu látok spôsobilých poškodenie zdravia, neodôvodnené obmedzovanie v prístupe k majetku s právom jeho užívania. V základnej skutkovej podstate tohto trestného činu je vymedzený aj postih páchatela, ktorý za takéto násilné konanie sa potrestá na tri až osem rokov. Ustanovenie ďalej obsahuje kvalifikované skutkové podstaty s priťažujúcimi okolnosťami, ktorými sa poukazuje na závažnejší spôsob konania odrážajúci hrubosť, surovosť a bezohľadnosť spôsobujúce ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť.⁴⁵² V uvedenom ustanovení sa neprihliada na možnosť aj sexuálneho násillia ako súčasť týrania blízkej a zverenej osoby, hoci Trestný zákon pozná trestný čin sexuálneho násillia. Jednoznačne môžeme povedať, že intrafamiliárne násillie je tak zákerne zasahovanie do práv dieťaťa, že dokáže u neho vyvolať stav ochromenia a bezmocnosti, vyradiť a paralizovať ho z praktického uvažovania pre záchranu vlastného života. Väčšine verejnosti sa priechi takáto krutosť, preto by sa mala daná problematika riešiť odvážnejšie na viacerých miestach teórie a praxe.

Použitá literatúra:

- ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie*, 3. vyd., Plzeň : Aleš Čeněk 2013. 445 s. ISBN 978-80-7380-461-9
- FRAŇKOVÁ, A.: *Mýty a fakta o sexuálním zneužívání dětí*. Dostupné na www.sancedetem.cz [citované dňa 30.3.2017]
- FUKSOVÁ, K.: *Týrané dieťa*. Bratislava : Iris 2009. 190 s. ISBN 978-80-89256-30-3
- HANUŠOVÁ, J.: *Sexuální zneužívání*. Praha : Vzdělávací institut dětí 2006. 36 s. ISBN 80-86991-64-4
- HARLEY, C. C.: Incest Offenders' Perceptions of Their Motives to Sexually Offend Within Their Past and Current Life Context. *Journal of Interpersonal Tolerance*, Vol 16, No.5, pp. 459 – 475
- IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Bratislava : Iura Edition 2006. 607 s. ISBN 80-8078-099-4

⁴⁵² Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, § 208.

-
- KARKOŠKOVÁ, S.: *Obete sexuálneho zneužívania detí medzi nami*. Veľký Krtíš-Kanáš : ASCEND 2014. 352 s. ISBN 978-80-971470-1-3
- KLIMEK, L.: *Obete trestného činu kontaktovania detí na účely ich sexuálneho zneužívania*. In Kuruc, P.(ed.): *Obete kriminality a ich práva*. 1. vyd. Žilina : Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu 2015. 285 s. ISBN 978-80-9791911-0-8
- KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J.: *Zlo na každý deň*. Praha : Galén 2001. 390 s. ISBN 80-7262-088-6
- MILFAIT, R.: *Komerční sexuálizované násilí na dětech*. Praha : Portál 2008. 210 s. ISBN 978-80-7367-320-8
- OLÁH, M., ROHÁČ, J.: *Sociálnoprávna ochrana detí asociálna kuratela*. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety 2008. 255 s. ISBN 978-80-89271-35-1
- SCHELLE, K, TAUCHER J. a kol.: *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava : KEY Publishing s.r.o. 2014. 448 s. ISBN 978-80-7418-213-6
- TITTLIOVÁ, M.: *Možnosti kriminologického a trestného riešenia domáceho násilia*. In Košecká, D.: *Obete kriminality*. Zborník príspevkov zo seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 26. novembra 2015 na Paneurópskej škole v Bratislave. Bratislava : Iris 2015. 243 s. ISBN 978-80-89726-45-5
- VÁGNEROVÁ, M.: *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál 204. 815 s. ISBN 978-80-262-0696-5
- WEISS, P.: *Sexuální zneužívání dětí*. Praha : Grada Publishing, a.s. 2005. 264 s. ISBN 978-80-247-6372-9

Právne normy

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon z 20. mája 2005

Komponenty metodiky činnosti polície na úseku odhaľovania a objasňovania domáceho násilia

The components of police methodology in the field of detection and clarification of domestic violence

*JUDr. Monika Hullová, PhD.*⁴⁵³

Abstrakt:

Autorka sa v príspevku zamerala na analýzu poznávacích a formatívnych komponentov metodiky odhaľovania a objasňovania domáceho násilia. Základnou funkciou poznávacích komponentov je kvalifikácia protiprávných konaní (t. j. trestných činov a priestupkov) majúcich charakter domáceho násilia. Podstatou formatívnych komponentov je vytvorenie optimálneho modelu činnosti polície pri odhaľovaní a objasňovaní domáceho násilia. Cieľom prezentovaného poznania je zefektívniť kontrolu tohto nežiaduceho fenoménu.

Abstract:

The author of the study has focused on analysis of cognitive and formative components of methodology of detection and clarification of domestic violence. Qualification of illegal acts (i.e. criminal offences and misdemeanours) which have character of domestic violence is a basic function of the cognitive components. The fundament of the formative components is to create the optimal model of police activity during detection and clarification of domestic violence. The goal of the presented knowledge is to improve a control of this undesirable phenomenon.

Kľúčové slová: domáce násilie, trestný čin, priestupok, týranie blízkej a zverejnej osoby, odhaľovanie trestných činov, objasňovanie trestných činov, metodika, poznávacie komponenty, formatívne komponenty

Keywords: domestic violence, a criminal offence, a misdemeanour, battering a close person and a person entrusted into one's care, crime detection, clarification of crimes, methodology, cognitive components, formative components

⁴⁵³ pplk. JUDr. Monika Hullová, PhD., Katedra kriminálnej polície Akadémie Policajného zboru v Bratislave, Sklabinská 1, 835 17, Bratislava, Slovenská republika, monika.hullova@minv.sk.

Úvod

Domáce násilie predstavuje vážny spoločenský problém, ktorému je potrebné venovať osobitnú pozornosť. Vychádzame pri tom z rôznorodosti formy a obsahu súvisiacich konaní, ale aj z vysokej miery latencie tohto javu ako celku, podmienenú neochotou obetí oznamovať skutočnosť, že sa stali predmetom útokov násilníka, polícii alebo iným orgánom presadzujúcim právo. Z uvedeného vyplýva, že kvantifikácia výskytu tohto javu v spoločnosti je vzhľadom na mnohé faktory veľmi náročná resp. nereálna.

Podľa celoeurópskeho prieskumu agentúry FRA⁴⁵⁴ z roku 2012 vyplýva, že až 33 % žien pochádzajúcich z členských štátov Európskej únie sa vo svojom živote stalo obeťami fyzického alebo sexuálneho násillia (čo v konečnom dôsledku predstavuje až 13 860 oslovených respondentiek). Medzi jednotlivými krajinami a aj v rámci týchto krajín existujú rozdiely vo výsledkoch. Podľa opýtaných, Slovenská republika patrí do kategórie krajín so stredne masívnym výskytom tohto nežiaduceho javu, spolu s napr. Českou republikou, Maďarskou republikou a Spolkovou republikou Nemecko, čo priemerne potvrdilo až 20 – 29 % respondentiek.⁴⁵⁵ Uvedená skutočnosť jednoznačne vyjadruje opodstatnenosť záujmu odbornej verejnosti na Slovensku, ale aj na celom svete, o riešenie tohto problému a v neposlednom rade bola aj v prípade autorky tohto príspevku stimulom k zapojeniu sa do prebiehajúcej vedeckej rozpravy v nadväznosti na vedeckú konferenciu „*Kriminologické možnosti riešenia domáceho násillia*“.

Podľa názoru niektorých odborníkov, *„úspech pri zabezpečovaní kontroly kriminality je priamo závislý na tom, ako sú páchané a spáchané trestné činy (odborne, rýchlo, včas,...) odhaľované a objasňované. Z empirického poznania vyplýva, že plnenie tohto cieľa je okrem iného možné ovplyvniť organizáciou práce realizujúcich subjektov, ktorá je založená na vedecky zovšeobecnených skúsenostiach praxe, ktoré sú spracované vo forme metodík. V metodikách odhaľovania a objasňovania je základným to, čo je všeobecné, čo je charakteristické pre procesy, ktoré sú účelovo realizované pri poznávaní jednotlivých trestných činov.“*⁴⁵⁶

Vo vzťahu k riešenému problému je potrebné vymedziť komponenty metódy odhaľovania a objasňovania domáceho násillia. Pozitívom je, že príslušníci

⁴⁵⁴ European Union Agency for Fundamental Rights - pozn. autorky.

⁴⁵⁵ FRA. Násillie páchané na ženách: celoeurópsky prieskum. [online]. [cit. 2017-04-19]. Dostupné na internete: file:///C:/Users/Monika/Downloads/fra-2014-vaw-survey-factsheet_sk.pdf.

⁴⁵⁶ LISONĽ, M. Odhaľovanie a objasňovanie trestných činov všeobecnej kriminality, s. 78.

polície, ktorí na jednej strane zovšeobecňujú poznanie prezentované v metodikách (*t. j. poznanie, ktoré bolo nadobudnuté praktickou realizáciou činnosti – odhaľovania, objasňovania verzus vyšetrovania trestnej činnosti*) ho na druhej strane všeobecne akceptujú pri riešení vniknutých a vznikajúcich situácií v praxi. Základnú štruktúru metodiky odhaľovania a objasňovania domáceho násilia tvoria:

- **poznávacie komponenty**, ktoré poukazujú na cieľový objekt poznania (*domáce násilie*) a determinujú charakter procesov odhaľovania a objasňovania (*vyšetrovania*) tejto trestnej činnosti,
- **formatívne komponenty**, ktoré popisujú procesy odhaľovania a objasňovania domáceho násilia (*obsahujú systémové algoritmy postupov, ktorými je tieto procesy možné optimálne realizovať v určitých kriminálno-policiajných situáciách*).

1. Poznávacie komponenty metodiky odhaľovania a objasňovania domáceho násilia

Domáce násilie (*domestic violence*) sú všetky činy telesného, sexuálneho, psychického a ekonomického násilia, ktoré sa vyskytujú v rámci rodiny alebo domácej jednotky alebo medzi bývalými alebo súčasnými manželmi alebo partnermi, pričom páchateľ zdieľa, alebo v minulosti zdieľal s obeťou spoločné obydlie.⁴⁵⁷

Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu, ktorý bol podpísaný členskými štátmi Rady Európy 11. 5. 2011 v Istanbul v čl. 3, písm. b) definuje **domáce násilie** ako „všetky činy telesného, sexuálneho, duševného a ekonomického násilia, ktoré sa vyskytujú v rámci rodiny alebo domácej jednotky alebo medzi bývalými alebo súčasnými manželmi alebo partnermi, či už páchateľ má, alebo v minulosti mal s obeťou spoločný pobyt.“ Z uvedeného vyplýva, že definičnými znakmi tohto spoločensky nežiaduceho správania/konania je:

- a) použitie (*rôznych foriem*) násilia,
- b) špecifický, často príbuzenský vzťah medzi páchateľom a obeťou.

⁴⁵⁷ RADA EURÓPY. Zvyšovanie efektivity justície a orgánov činných v trestnom konaní v boji proti násiliu na ženách a domácejmu násiliu: Príručka pre vzdelávanie, s. 11.

Na základe analogického výkladu uvedeného je možné uviesť, že domáce násilie môže mať v závislosti od použitého násillia rôzne formy prejavov. Z nami realizovaného prieskumu, ktorý sme vykonali riadeným rozhovorom s príslušníkmi policajnej praxe⁴⁵⁸ vyplýva, že toto protispoločenské konanie je najfrekvencovanejšie registrované vo forme fyzického, psychického, sexuálneho, ekonomického, sociálneho násillia alebo v ich vzájomnej kombinácii. V súlade s ich prezentovanými názormi, pre posudzovanie právnej kvalifikácie konania majúce charakter domáceho násillia je rozhodujúca identita formy vzťahu medzi páchatelom a obeťou. V tejto súvislosti možno uviesť, že domáce násilie sa uskutočňuje medzi osobami, ktoré sú si blízke. Blízkou osobou sa v zmysle § 127, ods. 4 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších predpisov (*ďalej len „Trestný zákon“*) rozumie *„príbuzný v priamom pokolení, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec a manžel; iné osoby v rodinnom alebo obdobnom pomere sa pokladajú za navzájom blízke osoby len vtedy, ak by ujmú, ktorú utrpela jedna z nich, druhá právom pocítovala ako ujmu vlastnú.“* Okrem toho, osobitne v kontexte domáceho násillia, sa blízkou osobou na účely trestných činov vydierania, znásillnenia, sexuálneho násillia, sexuálneho zneužívania, týrania blízkej osoby a zverenej osoby, nebezpečného vyhrážania alebo nebezpečného prenasledovania rozumie aj *“bývalý manžel, druh, bývalý druh, rodič spoločného dieťaťa a osoba, ako aj osoba, ktorá s páchatelom žije alebo žila v spoločnej domácnosti“*. V tomto smere možno konštatovať, že domáce násilie sa môže vyskytovať v partnerskom vzťahu typu manžel – manželka, druh – družka, ďalej v rodičovskom vzťahu typu rodič – dieťa, starý rodič – vnúča, ale aj v rámci iných blízkych vzťahov. Napriek tomu, že vek a pohlavie páchatela môže byť rôzne a domáce násilie môže páchať muž na ženu, žena na mužovi, rodič na dieťati, ale aj dieťa na rodičovi (*napr. dospelé dieťa na rodičovi seniorovi*),⁴⁵⁹ logicky možno usudzovať, že typickým páchatelom je osoba fyzicky, ekonomicky, sociálne a inak zdatnejšia (*často osoba mužského pohlavia*). Na druhej strane, skutočnosť, či obeť žije/žila s páchatelom v spoločnej domácnosti nie je rozhodujúca, pretože domáce násilie sa môže vyskytovať aj medzi bývalými manželmi a partnermi, ktorí spolu nebývajú (*hoci pojem „domáce“ násilie presne takéto asociácie aj vzhľadom na tento typický prívlstok u väčšiny nezainteresovaných vyvoláva*).

⁴⁵⁸ Riadený rozhovor bol vykonaný účelovo s 16 poslucháčmi 2. ročníka magisterského externého štúdia na Akadémii Policajného zboru v Bratislave v školskom roku 2016/2017 - pozn. autorky.

⁴⁵⁹ Z hľadiska vyvodzovania právnej zodpovednosti za protispoločenské konanie dieťaťa je nutné prihliadať na vek páchatela – pozn. autorky.

Respondenti v riadenom rozhovore uviedli, že vzhľadom na to, že právny poriadok Slovenskej republiky nedisponuje explicitným vyjadrením pojmu domáce násilie, v právnej praxi vznikajú problémy pri kvalifikácii konaní spadajúcich do tejto kategórie. Bez ohľadu na uvedené možno konštatovať, že tu panuje všeobecný konsenzus založený na predpoklade, že domáce násilie je spoločnosťou neakceptovateľné protiprávne konanie, ktoré z hľadiska svojej závažnosti môže napĺňať skutkovú podstatu priestupku v zmysle zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v platnom znení (*ďalej len „zákon o priestupkoch“*) alebo trestného činu v zmysle Trestného zákona. Pri tejto kvalifikácii nemožno opomenúť aj iné formy konaní a správania, ktoré sú v rozpore s inými normami (*napr. morálnymi a etickými normami*), ktorým sa z logických a priestorových dôvodov nebudeme v tomto príspevku venovať. V prípade naplnenia znakov skutkovej podstaty niektorého z trestných činov uvedených v osobitnej časti Trestného zákona možno (*využitím nepovinných znakov skutkovej podstaty trestného činu resp. priestupku*), v závislosti od motívov, foriem použitia násilia, prostriedkov a následkov konania páchatela, hovoriť o nasledovných alternatívach právneho vymedzenia resp. o kontinuitne nadväzujúcej kriminalizácii súvisiacich konaní.

V zmysle § 122, ods. 7 je trestný čin spáchaný násilím vtedy, ak „*páchatel použije na jeho spáchanie fyzické násilie proti telesnej integrite inej osoby alebo ak je spáchaný na osobe, ktorú páchatel uviedol do stavu bezbrannosti ľstou, alebo ak páchatel použil násilie proti veci iného.*“

Fyzické násilie v kontexte domáceho násilia sa prejavuje najmä bitím, kopaním, údermi, škrtením, spôsobovaním rán a popálenín, ohrozovaním zbraňou, odopieraním spánku a jedla, vystavovaním vplyvu látok spôsobilých poškodiť zdravie. Takéto konanie možno kvalifikovať napr. ako niektorý z trestných činov proti životu (*napr. v zmysle § 144, ods. 2, písm. d), § 145, ods. 2, písm. c), § 147, ods. 2, písm. a), § 148, ods. 2, písm. a), § 149, ods. 2, písm. b), § 150, ods. 2, písm. b), § 151, ods. 2, písm. b), § 152, ods. 3, písm. b), § 154, ods. 2, písm. b) Trestného zákona*), trestný čin ublíženia na zdraví (*napr. v zmysle § 155, ods. 2, písm. b) alebo § 156, ods. 2, písm. b) alebo § 157, ods. 2, písm. b) Trestného zákona*), prípadne ako trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby (§ 208 Trestného zákona), alebo výtržníctva (§ 364, ods. 2, písm. d) Trestného zákona).

Definičným znakom **sexuálneho násilia** je donútenie iného (*násilím, hrozbou bezprostredného násilia, zneužitím bezbrannosti*) k súloži, orálnemu, análnemu styku alebo k iným sexuálnym praktikám, ktoré daná osoba odmieta, prípadne ktorých povahu, z hľadiska nedostatočnosti veku, intelektu,

skúseností a pod., nedokáže posúdiť. V týchto prípadoch možno konanie páchatela kvalifikovať napr. ako trestný čin znásilnenia (§ 199, ods. 2, písm. b) *Trestného zákona*), sexuálneho násillia (§ 200, ods. 2, písm. b) *Trestného zákona*), sexuálneho zneužívania (§ 201, ods. 2, písm. b) a § 202 *Trestného zákona*), súlože medzi príbuznými (§ 203 *Trestného zákona*) a za určitých okolností aj ako trestný čin kupliarstva (§367, ods. 3 *Trestného zákona*), alebo obchodovania s ľuďmi (§ 179, ods. 3, písm. d) *Trestného zákona*).

Na druhej strane, v súvislosti s použitým **psychickým násillím** možno hovoriť o zastrasovaní obete, jej urážaní, vyhrazaní sa, obviňovaní, ponížovaní, pohrdavom zaobchádzaní, neustálom sledovaní, vyvolávaní stresu alebo strachu. V nadväznosti na uvedené, možno konanie páchatela kvalifikovať napr. ako trestný čin: obchodovania s ľuďmi (§ 179, ods. 3, písm. b) *Trestného zákona*), brania rukojemníka (§ 185, ods. 2, písm. b) *Trestného zákona*), vydieračského únosu (§ 186, ods. 2, písm. c) *Trestného zákona*), vydierania (§ 189, ods. 2, písm. b) *Trestného zákona*), týrania blízkej osoby a zverenej osoby (§ 208 *Trestného zákona*), únosu (§ 209 – § 210 *Trestného zákona*), násillia proti skupine obyvateľov (§ 359 *Trestného zákona*), nebezpečného vyhrazania (§ 360, ods. 2, písm. b) *Trestného zákona*), alebo nebezpečného prenasledovania (§360a, ods. 2, písm. a) *Trestného zákona*), hrubého nátlaku (§190, ods. 3, písm. b) *Trestného zákona*), nátlaku (§ 192, ods. 2, písm. b) *Trestného zákona*), obmedzovania slobody vyznania (§ 193, ods. 2, písm. b) *Trestného zákona*), porušovania domovej slobody (§ 194, ods. 3, písm. a) *Trestného zákona*), alebo porušovania tajomstva prepravovaných správ (§ 196, ods. 1 *Trestného zákona*).

Páchatelia domáceho násillia nezriedka používajú aj tzv. **ekonomické násillie**, ktoré sa môže prejavovať neodôvodneným obmedzovaním v prístupe k majetku, neposkytovaním financií na vedenie domácnosti, zakazovaním chodiť do práce, odnímaním dôchodku, nútením k prepísaniu bytu alebo domu na potomkov, nútením k žobrote a pod. Predmetné druhy konaní môžu byť kvalifikované napr. ako trestný čin: obchodovania s ľuďmi (§ 179, ods. 3, písm. b) *Trestného zákona*), vydierania (§ 189, ods. 2, písm. b) *Trestného zákona*), hrubého nátlaku (§ 190, ods. 3, písm. b) *Trestného zákona*), nátlaku (§ 192, ods. 2, písm. b) *Trestného zákona*), zanedbania povinnej výživy (§ 207 *Trestného zákona*), týrania blízkej osoby a zverenej osoby (§ 208 *Trestného zákona*), alebo kupliarstva (§ 367, ods. 3 *Trestného zákona*).

K negatívnym prejavom domáceho násillia patrí aj **sociálne násillie**, ktoré sa nezriedka prejavuje obmedzovaním kontaktov obete s jej priateľmi a rodinou

(v úmysle dosiahnuť úplnú sociálnu izoláciu obeť od okolia), jednostranným uplatňovaním privilégií páchateľa rozhodovať vo všetkých oblastiach spoločného života, využívaním detí alebo iných osôb ako prostriedku nátlaku na obeť, znemožňovaním a zahanbovaním obeť v sociálnom prostredí. V právnej praxi môže byť uvedené konanie kvalifikované napr. ako trestný čin: pozbavenia osobnej slobody (§ 182, ods. 2, písm. b) Trestného zákona), obmedzovania osobnej slobody (§ 183, ods. 2, písm. d) Trestného zákona), obmedzovania slobody pobytu (§ 184 Trestného zákona), zavlčenia do cudziny (§ 187, ods. 2, písm. b) Trestného zákona), vydierania (§ 189, ods. 2, písm. b Trestného zákona), týrania blízkej osoby a zverenej osoby (§ 208 Trestného zákona), alebo ohovárania (§ 373 Trestného zákona).

Týmto demonštratívnym výpočtom foriem násilia chceme poukázať na zložitosť právnej kvalifikácie, ktorú sú povinní vykonať príslušníci polície pri prvom kontakte s obeťami domáceho násilia. Táto skutočnosť je evidentná aj pri sankcionovaní týchto foriem konaní v zmysle viacerých skutkových podstat osobitnej časti Trestného zákona. Pre vyššiu názornosť je vhodné uviesť, že z trestnoprávneho uhla pohľadu možno konanie páchateľa posudzované ako domáce násilie kvalifikovať ako nasledovné trestné činy:

Tabuľka 1 – Prehľad ustanovení osobitnej časti Trestného zákona, v zmysle ktorých možno kriminalizovať prejavy domáceho násilia

TRESTNÉ ČINY DOMÁCEHO NÁSILIA	
I. Hlava	II. Hlava
- úkladnej vraždy, - vraždy, - zabitia, - usmrtenia, - nedovoleného prerušenia tehotenstva, - účasti na samovražde, - ublíženia na zdraví	- obchodovania s ľuďmi, - pozbavenia osobnej slobody, - obmedzovania osobnej slobody, - obmedzovania slobody pobytu, - brania rukojemníka, - vydieračského únosu, - zavlčenia do cudziny, - vydierania, - hrubého nátlaku, - nátlaku, - obmedzovania slobody vyznania, - porušovania domovej slobody, - porušovania tajomstva prepravovaných správ, - znásilnenia, - sexuálneho násilia, - sexuálneho zneužívania, - súlože medzi príbuznými

TRESTNÉ ČINY DOMÁCEHO NÁSILIA	
III. Hlava	IX. Hlava
- zanedbania povinnej výživy, - týrania blízkej a zverenej osoby, - únosu	- nebezpečného vyhrážania, - nebezpečného prenasledovania, - výtržníctva, - kupliarstva, - ohovárania

Napriek tomu si možno dovoliť konštatovať, že väčšinu konaní majúcich prvky domáceho násilia vo svojej podstate subsumuje trestný čin týrania blízkej a zverenej osoby. De facto ide o najtypickejšieho reprezentanta tohto nežiaduceho správania/konania, ktorý je vo vzťahu k iným trestným činom spadajúcim do tejto kategórie v pozícii tzv. špeciality. Objektom tohto trestného činu je záujem spoločnosti na ochrane osoby (*bez ohľadu na jej vek a pohlavie*) pred domácim násilím. Objektívna stránka uvedeného trestného činu (*zločinu*) spočíva v spôsobení fyzického alebo psychického utrpenia blízkej osobe alebo osobe, ktorá je v starostlivosti alebo výchove páchateľa (*tzn. že aj subjekt tohto trestného činu je špeciálny*). Fyzické a psychické utrpenie môže páchateľ svojej obeti spôsobovať:

- a) bitím, kopaním, údermi, spôsobením rán a popálenín rôzneho druhu, ponižovaním, pohŕdavým zaobchádzaním, neustálym sledovaním, vyhrážaním, vyvolávaním strachu alebo stresu, násilnou izoláciou, citovým vydieraním alebo iným správaním, ktoré ohrozuje jej fyzické alebo psychické zdravie alebo obmedzuje jej bezpečnosť,
- b) bezdôvodným odopieraním stravy, oddychu alebo spánku alebo odopieraním nevyhnutnej osobnej starostlivosti, ošatenia, hygieny, zdravotnej starostlivosti, bývania, výchovy alebo vzdelávania,
- c) nútením k žobrote alebo k opakovanému vykonávaniu činnosti vyžadujúcej jej neúmernú fyzickú záťaž alebo psychickú záťaž vzhľadom na jej vek alebo zdravotný stav alebo spôsobile poškodiť jej zdravie,
- d) vystavovaním vplyvu látok spôsobilých poškodiť jej zdravie, alebo
- e) neodôvodneným obmedzovaním v prístupe k majetku, ktorý má právo užívať.

Uvedené konanie (*s výnimkou sexuálneho násilia*) subsumuje fyzické, psychické, sociálne aj ekonomické násilie, ktoré sú základnými definičnými znakmi domáceho násilia. Navyše predmetom útoku je blízka, zverená alebo odkázaná osoba, čo opätovne potvrdzuje opodstatnenosť tohto tvrdenia.

Naproti tomu, v prípade, že je konanie páchatela posúdené ako priestupok⁴⁶⁰, možno hovoriť o priestupku proti:

- verejnému poriadku v zmysle § 47 zákona o priestupkoch (*napr. ak subjekt poruší nočný pokoj*),
- občianskemu spolunažívaniu v zmysle § 49 zákona o priestupkoch (*napr. ak inému ublíži na cti tým, že ho urazí alebo vydá na posmech; inému z nedbanlivosti ublíži na zdraví; úmyselne naruší občianske spolunažívanie vyhrážaním ujmu na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obvinením z priestupku, schválnosťami alebo iným hrubým správaním; dopustí sa uvedených konaní podľa na blízkej osobe alebo osobe, ktorá mu bola zverená do starostlivosti alebo výchovy*).

2. Formatívne komponenty metodiky odhaľovania a objasňovania domáceho násilia

Činnosť polície na tomto úseku sa obvykle začína po **prijatí trestného oznámenia** (*telefonicky, osobne na útvere Policajného zboru, alebo písomne na tomto útvere*). Oznamovateľom je najčastejšie samotná poškodená osoba (*obeť domáceho násilia*) prípadne svedkovia (*najmä rodinní príslušníci, priatelia, známi, susedia, spolupracovníci poškodenej osoby, prípadne pedagogickí, zdravotníckí alebo sociálni pracovníci, osobitne v situácii, ak je obeťou alebo svedkom domáceho násilia dieťa*). Oznamovateľom však môže byť aj celkom neznáma osoba alebo samotný násilník, ktorý oľutoval svoje konanie. Vzhľadom na to, že domáce násilie patrí do kategórie vysoko latentnej kriminality, je možné predpokladať, že reálny počet prípadov domáceho násilia je omnoho vyšší, než o akom vypovedajú policajné či iné štatistiky, prieskumy a odhady. V tejto súvislosti si možno dovoliť tvrdiť, že obetí, ktoré prídu na útvar Policajného zboru oznámiť protiprávne konanie páchatela je z pohľadu policajnej praxe veľmi málo. Najčastejšie ide v takom prípade o ženy a deti, dokonca v poslednom období sa čoraz častejšie stretávame s tým, že oznamovateľmi domáceho násilia sú samotní

⁴⁶⁰ Priestupok je v zmysle § 2 zákona o priestupkoch zavinené konanie, ktoré porušuje alebo ohrozuje záujem spoločnosti a je za priestupok výslovne označené v tomto alebo v inom zákone, ak nejde o iný správny delikt postihnuteľný podľa osobitných právnych predpisov, alebo o trestný čin – pozn. autorky.

rodičia páchatela, ktorí sa obávajú o bezpečnosť svojich vnúčat a nevesty. Na druhej strane, v policajnej praxi sa pomerne bežne vyskytujú situácie, keď poškodená osoba oznámi skutok až s odstupom času, tzn. že incidenty domáceho násilia sa špirálovite opakujú už dlhšie časové obdobie (*niekedy trvajú aj niekoľko rokov*), pričom časové odstupy medzi jednotlivými incidentmi sú čoraz kratšie (*niekedy trvajú len niekoľko dní alebo hodín*).

Bezprostredne po prijatí trestného oznámenia je obvykle veľmi ťažké určiť charakter prípadu a v niektorých prípadoch aj posúdiť, či nejde o účelové oznámenie (*krivé obvinenie*). Motívom pre takéto konanie môže byť pomsta; žiarlivosť; spory medzi partnermi, rodičmi, deťmi, príbuznými; prebiehajúce rozvodové konanie; ovplyvňovanie rozhodovania súdov o zverení dieťaťa do výlučnej starostlivosti jedného z rodičov; zrušenie užívacieho práva k bytu alebo domu manžela, partnera alebo príbuzného, s ktorým „pseudo“ obeť žije v spoločnej domácnosti, atď. V každom prípade je vždy potrebné postupovať obozretne, tzn. získať, v čo najkratšom čase maximálne množstvo informácií, ktoré umožnia situáciu reálne zhodnotiť, rozhodnúť o ďalšom postupe z pohľadu ochrany obete/obetí (*odhadnúť budúce nebezpečenstvo, ktoré môže obeti/obetiam hroziť*) a rovnako aj z pohľadu procesného zdokumentovania prípadu a s cieľom zabezpečenia neodvratnosti trestného postihu páchatela.

Po prijatí telefonického oznámenia je príslušník Policajného zboru povinný zistiť, čo najviac informácií od oznamovateľa, pričom by sa mal zamerať na tie skutočnosti, ktoré vypovedajú o momentálnej situácii na mieste činu a o stave obetí, tak aby dokázal zabezpečiť rýchlu zdravotnú pomoc. Už v tejto fáze je potrebné získať aspoň orientačné odpovede na základné kriminalistické otázky, ktoré pomôžu zvoliť optimálny postup (*taktiku služobného zákroku*) hliadky. Na margo uvedeného je potrebné uviesť, že policajná hliadka by mala byť na miesto oznámenia vysielaná obligatórne. Zmyslom takého postupu je preveriť každé prijaté oznámenie a predchádzať tak možných nežiaducim následkom (*v praxi boli zaregistrované prípady s fatálnym koncom pre obe domáceho násilia*). Okrem toho je v tejto etape potrebné, podľa možnosti, posúdiť nebezpečnosť páchatela, aby prijímajúci alebo riadiaci subjekt vedel v prípade potreby posilniť hliadku Policajného zboru. Ak sa však z prijatého oznámenia zistí, že hrozí bezprostredné ohrozenie života alebo zdravia, je potrebné okamžité vykonanie služobného zákroku a ďalšie neodkladné a neopakovateľné úkony v intenciách zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore (*ďalej len „zákon o Policajnom*

zbore“) v znení neskorších predpisov a zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku (*ďalej len Trestný poriadok*) v znení neskorších predpisov.

Na druhej strane je osobitne pri prijímaní oznámenia potrebné vziať do úvahy emočné rozpoloženie osoby, ktorá oznámenie podáva, nakoľko táto môže byť jednorazovým incidentom, ale aj opakujúcimi sa incidentmi traumatizovaná, čo vyžaduje vysokú dávku empatie zo strany prijímajúceho subjektu.

V prípade, že policajt zistí, že bezprostredné ohrozenie života a zdravia osoby alebo ďalších osôb naďalej trvá, je potrebné okamžité vykonanie služobného zákroku, ktorý subsumuje viacero na seba nadväzujúcich etáp (*1. príchod na miesto činu, 2. nadviazanie kontaktu s oboma stranami, 3. zhromažďovanie informácií, 4. riešenie problému*).

Po príchode na miesto činu je potrebné opätovne získať informácie o aktuálnej situácii, napr. prostredníctvom informácií podávaných obeťou cez mobilný telefón stálej služby alebo vyťažením susedov, ktorí incident domáceho násilia nahlásili. V prípade, že nie je možné alebo vhodné opätovne preverovať prvotné informácie, pristúpi sa priamo k realizácii služobného zákroku.

V zásade pred služobným zákrokom na mieste činu môžu nastať dve situácie, od ktorých sa odvíja ďalšia taktika služobného zákroku. Prvou alternatívou je, že **dvere ostánú zatvorené** a druhou alternatívou je, že sa dvere sa otvoria. V prípade, že dvere ostánú zatvorené, možno na riešenie tejto situácie aplikovať ustanovenie § 29 zákona o Policajnom zbore, v zmysle ktorého, „*ak je dôvodná obava, že je ohrozený život alebo vážne ohrozené zdravie osoby, alebo ak hrozí závažná škoda na majetku a vec neznesie odklad, alebo ak sa v byte alebo v inom uzavretom priestore zdržuje páchateľ úmyselného trestného činu a nerešpektuje výzvy polície na jeho opustenie, policajt je oprávnený otvoriť byt, vstúpiť doň a vykonať opatrenia a odvrátenie hroziaceho nebezpečenstva*“. Na vykonanie tohto oprávnenia policajt zabezpečí prítomnosť nezúčastnenej osoby; nemusí však tak urobiť, ak by mohlo dôjsť k ohrozeniu jej života alebo zdravia, alebo ak by hrozilo nebezpečenstvo z omeškania. Po otvorení bytu je potrebné okamžite vyrozumieť nájomcu bytu alebo vlastníka užívajúceho byt a zabezpečiť uzavretie bytu, ak to nemôže vykonať nájomca bytu, vlastník užívajúci byt alebo iná oprávnená osoba. O otvorení bytu a vykonaných opatreniach (*zabezpečenie uzatvorenia bytu*) spíše policajt úradný záznam.

Na druhej strane, ak sa **dvere otvoria**, obvykle dôjde ku komunikácii členov hliadky s niektorým členom domácnosti. Policajt by sa podľa možností

mal identifikovať a overiť totožnosť osoby, s ktorou komunikuje. Navyše by mal stručne vysvetliť dôvod svojej prítomnosti, tzn. oznámiť, že bola nahlásená informácia o výtržnosti, a že polícia je povinná túto informáciu preveriť.

Aj v tomto momente možno očakávať dve možnosti vývoja situácie, a to že násilník nechce policajta pustiť do bytu alebo že násilník policajta do bytu vpusť. Ak **násilník nechce vpustiť policajta dnu**, v takom prípade môže policajt aj s použitím fyzickej sily (*napr. tak, že dá nohu medzi dvere*) zabrániť pribúchnutiu dverí a žiadať od násilníka, aby zavolať obeť, aby sa mohol osobne presvedčiť, či je obeť skutočne v poriadku. V prípade, ak **násilník vpustí policajta do domácnosti**, v prvom rade je potrebné účastníkov incidentu upokojiť a pokúsiť sa vytvoriť pokojnú atmosféru. V danej situácii (*aby konflikt neeskaloval*) by mal policajt pôsobiť nestranne a prezentovať, že je tu len preto, aby preveril nahlásené oznámenie, a aby si vypočul verzie udalosti od všetkých prítomných. Ak je však evidentné, že medzi domácimi osobami došlo k incidentu (*napr. na obeti sú viditeľné známky násillia, zariadenie bytu je poprehadzované, obeť pôsobí vystrašene*) a obeť nechce alebo nemôže túto skutočnosť potvrdiť a násilník policajta napriek tomu presvedča, že sa nič nedeje; je potrebné zvažovať, či nie sú splnené podmienky na zaistenie osoby v zmysle § 19 zákona o Policajnom zbore. V tejto súvislosti je policajt oprávnený zaistiť osobu, ktorá:

- svojím konaním bezprostredne ohrozuje svoj život alebo svoje zdravie alebo život a zdravie iných osôb alebo majetok;
- je pristihnutá pri páchaní priestupku, ak je dôvodná obava, že v ňom bude pokračovať, alebo ak je to nevyhnutne potrebné na riadne zistenie alebo objasnenie veci;
- sa nachádza na mieste trestného činu bezprostredne po jeho spáchaní a je potrebné zistiť jej súvislosť s trestným činom.

V súlade s § 19, ods. 4 uvedeného zákona je policajt povinný osobu zaistenú odovzdať orgánom činným v trestnom konaní alebo inému príslušnému orgánu, ak po vykonaní úkonov zistí, že sú dôvody na jej odovzdanie. Ak tak neurobí, musí ju ihneď prepustiť, pričom zaistenie osoby nesmie trvať viac ako 24 hodín od obmedzenia osobnej slobody. Na druhej strane, ak nie je dôvod na uvedený postup, je potrebné násilníka dôrazne upozorniť, že prípadné pokračovanie v konaní môže byť posúdené ako priestupok alebo trestný čin a môžu byť voči nemu použité príslušné zákonné oprávnenia.

Z taktického hľadiska sa odporúča, aby účastníci incidentu svoje vyjadrenia poskytli policajtovi oddelene, bez prítomnosti toho druhého. Ich dočasná separácia má niekoľko výhod. Na jednej strane tak zabránime eskalácii konfliktu, prípadne možnej agresii páchatela namierenej voči obeti a na druhej strane možno za takýchto podmienok očakávať vyššiu objektivitu výpovedí (*hlavne zo strany obete, pretože sa často stáva, že táto sa bojí hovoriť v prítomnosti páchatela otvorene*).

Okrem toho je veľmi dôležité, osobne preveriť, či sa v byte nenachádzajú aj deti a či sú v poriadku (*či nemajú zranenia a nie sú v nebezpečenstve*), a to aj v prípade, že nie sú hlavným terčom útoku násilníka, pretože konanie páchatela má často negatívny vplyv na celú rodinu.

Riešenie problému vo výraznej miere ovplyvňuje skutočnosť, či zistené konanie páchatela môže naplňať skutkovú podstatu priestupku alebo trestného činu. V každom prípade si je potrebné uvedomiť, že domáce násilie má často charakter opakovaných incidentov, ktorých závažnosť graduje (*od verbálnych urážok, cez psychické týranie, až po fyzické či sexuálne násilie*); ďalej pozície útočníka a obete, zostávajú nemenné, pričom násilné ataky prebiehajú najmä v súkromí. Práve v prípadoch opakovaných oznámení, týkajúcich sa tej istej osoby, je nevyhnutné informácie o jednotlivých incidentoch dôsledne zaznamenať a následne pri ich opakovaní aj dôsledne analyzovať.

Obeti je vždy potrebné povedať, že akékoľvek násilie voči blízkym je neprípustné a podľa povahy môže byť kvalifikované ako priestupok alebo trestný čin. Ide o problém, ktorý nemožno ignorovať, pričom je na obeti, či sa to rozhodne riešiť cez políciu, alebo prostredníctvom iných subjektov (*napr. orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately alebo občianskych združení, ktoré poskytujú obetiam komplexné právne, psychologické i sociálne služby*).

Okrem toho tu je možnosť využiť oprávnenie policajta vykázať zo spoločného obydlija podľa § 27a zákona o Policajnom zbore. V zmysle uvedeného ustanovenia je policajt oprávnený „vykázať z bytu alebo domu alebo iného priestoru spoločne obývaného s ohrozenou osobou a aj z jeho bezprostredného okolia osobu, u ktorej možno na základe zistených skutočností očakávať útok na život, zdravie, slobodu alebo zvlášť závažný útok na ľudskú dôstojnosť ohrozenej osoby, najmä vzhľadom na predchádzajúce takéto útoky; súčasťou vykázania zo spoločného obydlija je aj zákaz vstupu vykazanej osobe do spoločného obydlija počas 10 dní od vykázania.” Policajt môže takúto osobu vykázať zo spoločného obydlija aj počas

jej neprítomnosti, pričom počas vykázania zo spoločného obydla je vykázaná osoba povinná nepribližovať sa k ohrozenej osobe na vzdialenosť menšiu ako 10 metrov. V zmysle uvedeného ustanovenia je policajt povinný poučiť ohrozenú osobu o možnosti podať návrh na nariadenie neodkladného opatrenia podľa zákona č. 160/2015 Z. z. Civilného sporového poriadku. Uvedená skutočnosť má pre obeť (ohrozenú osobu) strategický význam, pretože doručením tohto návrhu na súd počas vykázania zo spoločného obydla sa trvanie vykázania zo spoločného obydla predlžuje až do nadobudnutia vykonateľnosti rozhodnutia súdu o tomto návrhu. V neposlednom rade možno v súvislosti s benefitmi neodkladného opatrenia, o ktorom rozhoduje príslušný okresný súd hovoriť aj v nadväznosti na skutočnosť, že pod neodkladným opatrením možno v zmysle § 325, ods. 2 Civilného sporového poriadku rozumieť napr.:

- zákaz vstupu dočasne do domu alebo bytu, v ktorom býva osoba, vo vzťahu ku ktorej je dôvodne podozrivá z násilia,
- zákaz vstupu alebo iba možnosť obmedzeného vstupu do domu alebo bytu, na pracovisko alebo iné miesto, kde býva, zdržiava sa alebo ktoré pravidelne navštevuje osoba, ktorej telesnú integritu alebo duševnú integritu svojim konaním ohrozuje,
- úplný alebo čiastočný zákaz kontaktovania osoby, ktorej telesná integrita alebo duševná integrita môže byť takým konaním ohrozená, a to písomne, telefonicky, elektronickou komunikáciou alebo inými prostriedkami,
- zákaz približovať sa na určenú vzdialenosť alebo iba možnosť obmedzeného priblíženia sa k osobe, ktorej telesná integrita alebo duševná integrita môže byť jej konaním ohrozená.

V neposlednom rade, osobu podozrivú zo spáchania trestného činu **môže policajt zadržať a obmedziť jej osobnú slobodu** (v zmysle § 85 Trestného poriadku), ak je tu niektorý z dôvodov väzby (podľa § 71, ods. 1 alebo 2 Trestného poriadku), aj keď proti nej doteraz nebolo vznesené obvinenie. Na zadržanie je však potrebný predchádzajúci súhlas prokurátora, pričom bez takého súhlasu možno zadržanie vykonať len vtedy, ak vec neznesie odklad a súhlas vopred nemožno dosiahnuť, najmä ak bola taká osoba pristihnutá pri trestnom čine alebo zastihnutá na úteku.

Riešenie situácie do istej miery ponúkajú aj vybrané ustanovenia zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov (*ďalej len „Občiansky zákonník“*). V zmysle § 146, ods. 2 a § 705a) tohto zákona môže súd

na návrh jedného z manželov alebo rozvedených manželov **obmedziť užívacie právo** druhého z nich k domu alebo bytu (*vrátane domu alebo bytu patriaceho do bezpodielového spoluvlastníctva*), **prípadne ho z jeho užívania úplne vylúčiť**. Ako dôvod zákon uvádza spôsobenie fyzického alebo psychického násilia alebo hrozby takého násilia vo vzťahu k manželovi, rozvedenému manželovi ako spoločnému užívateľovi bytu alebo k blízkej osobe, ktorá býva v spoločnom dome alebo byte, v dôsledku ktorého sa stalo ďalšie spolužitie neznesiteľným. Súd môže (*v zmysle § 712 a*), *ods. 8 Občianskeho zákonníka*) dokonca rozhodnúť, že v prípade, ak sa rozvedený manžel za trvania manželstva alebo po rozvode manželstva voči druhému manželovi alebo voči blízkej osobe, ktorá s ním býva spoločne v byte, dopúšťal alebo dopúšťa fyzického násilia alebo psychického násilia, **nemá nárok ani na bytovú náhradu** (*ktorá by mu za iných okolností mohla byť poskytnutá*).

Z prezentovaných informácií je zrejmé, že polícia, ostatné orgány presadzujúce právo, ale aj samotná obeť disponujú (*aj podľa názoru respondentov*) dostatočným diapazónom právnych a iných nástrojov, ktorými možno účinne proti tejto trestnej činnosti bojovať resp. prechádzať opätovnej viktimizácii. Napriek tomu, najväčším problémom zostáva nedostatok podnetov, od ktorých sa odvíja činnosť policajných zložiek. Vychádzame z predpokladu, že gro prípadov domáceho násilia sa deje v súkromí, bez ďalších svedkov, pričom často ani najbližší príbuzní netušia, čo sa v skutočnosti deje. A práve na tomto mieste je dôležité apelovať na význam šírenia osvedy v spoločnosti, aby sa obeť tejto trestnej činnosti prestali báť a začali spolupracovať s políciou a justíciou, pretože len týmto spôsobom dokážu násilníka účinne zastaviť.

Záver

V príspevku sme sa rozhodli zvýrazniť význam metodiky odhaľovania a objasňovania domáceho násilia. Policajná prax jednoznačne potvrdzuje, že pre dosahovanie úspechu na úseku kontroly kriminality (*domáceho násilia*) je rozhodujúca príprava príslušníkov, ktorí sú povinní adekvátne reagovať na vzniknuté a vznikajúce kriminálno-policajné situácie v bezprostrednom kontakte s občanmi. Rešpektujúc názory nami oslovených respondentov a poznanie nadobudnuté z iných prameňov, v obsahu nášho príspevku sme sa nepriamo snažili načrtnúť význam akceptácie metodiky pri odhaľovaní a objasňovaní protispoločenských konaní páchaných formou domáceho násilia. Osobitnú pozornosť

sme zamerali na charakteristiku poznávacích a formatívnych komponentov metodiky odhaľovania a objasňovania domáceho násilia.

Z vykonanej (*orientačnej*) právnej analýzy, ktorá je súčasťou poznávacích komponentov metodiky odhaľovania a objasňovania tejto trestnej činnosti vyplýva, že protiprávne konanie majúce charakter domáceho násilia je skutočne heterogénne, nakoľko v sebe subsumuje celú plejádu aktov fyzického, psychického, sociálneho, sexuálneho a ekonomického násilia a napĺňa tak znaky skutkových podstát viacerých trestných činov a priestupkov. Uvedená skutočnosť spôsobuje nemalé problémy, osobitne pri pokusoch o kvantifikáciu javu (*do konca aj tých skutkov, ktoré sú orgánom presadzujúcim právo známe*). Na druhej strane sme si vedomí, že ambícia absolútnej kvantifikácie javu je, aj vzhľadom na predpokladanú vysokú mieru latencie tejto trestnej činnosti, nereálna. V každom prípade je žiaduce, aby kompetentné subjekty hľadali možnosti zefektívnenia svojich postupov, osobitne ak hovoríme o prvej línii kontaktu s obeťou a páchatelom trestnej činnosti, ktorú zosobňuje Policajný zbor. Aj z tohto dôvodu sa autorka (*okrem kvalifikácie javu*) zamerala aj na analýzu osvedčeného postupu polície pri identifikácii a riešení prípadov domáceho násilia (*formatívne komponenty tejto metodiky*). Napriek tomu, že v príspevku bližšie nerieši procesuálnu stránku kriminalistického objasňovania (*vyšetrovanie*) vymedzených trestných činov, ktorá by si bezo sporu vyžadovala osobitnú pozornosť, vyjadruje presvedčenie, že prezentované poznanie bude inšpiráciou pre odbornú diskusiu k nastolenému odbornému problému.

Použitá literatúra:

- Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu z 11. 5. 2011.
- FRA. *Násilie páchané na ženách: celoeurópsky prieskum*. [online]. [cit. 2017-04-19]. Dostupné na internete: file:///C:/Users/Monika/Downloads/fra-2014-vaw-survey-factsheet_sk.pdf..
- LISOŇ, M. *Odhaľovanie a objasňovanie trestných činov všeobecnej kriminality*. Bratislava : Akadémia PZ v Bratislave, 2016, 248 s. ISBN 978-80-8054-673-1.
- MV SR. *Metodika postupu polície v prípadoch domáceho násilia*. Bratislava : Prezídium Policajného zboru, 2015, 24 s.

RADA EURÓPY. *Zvyšovanie efektivity justície a orgánov činných v trestnom konaní v boji proti násiliu na ženách a domácejmu násiliu: Príručka pre vzdelávanie*. Bratislava : Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násilie, 2016, 143 s.

Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Náhrada škody obetiam násilných trestných činov podľa osobitného zákona

Compensation to the victims of the violent crimes regarding to the separate law

JUDr. Marek Chovan

Abstrakt:

Problematica náhrady škody obetiam násilných trestných činov podľa osobitného zákona predstavuje zásadnú tému týkajúcu sa obetí kriminality a zároveň predstavuje jednu z viacerých možností odškodňovania obetí t. j. poškodených. Náhrada škody predstavuje jedno z práv poškodeného pri trestnom čine. V minulosti nebolo uplatňovanie práv poškodeného vrátane práva na náhradu škody skoro vôbec uplatňované. V súčasnosti je situácia odlišná, avšak stále nie je toto právo dostatočne uplatňované.

Abstract:

The issue of compensation to victims of the violent crimes regarding to *lex specialis*, represents a major theme of the victims the crime and also is one of several options of the compensation to the victims of the crimes. Compensation is one of the rights of the victim in the general, as the result of the crime. In the past, the rights of the victims, including the right to the compensation, were very hardly enforced. At the presence the situation is different, this right is still not adequately enforced.

Kľúčové slová: odškodňovanie obetí, náhrada škody, násilné trestné činy, osobitný zákon.

Key words: compensation of the victims, victims, violent criminal crimes, *lex specialis*.

Úvod

Náhrada škody predstavuje často veľmi problematickú a aj zanedbávanú oblasť. Na začiatku tohto článku je potrebné zdôrazniť, že pri uplatňovaní práva poškodeného trestným činom na náhradu škody, hrá dôležitú a zároveň nevyhnutnú úlohu práve polícia ako jeden z orgánov činných v trestnom konaní.

Povinnosť zo strany polície je povinnosť poskytnúť informácie poškodenému o jeho právach a možnostiach ich uplatnenia už pri prvom kontakte s poškodeným. Úlohou polície je náležité odhalenie a objasnenie trestných činov, kde na základe tohto procesu môže dôjsť aj k uplatneniu práva poškodeného trestným činom na náhradu škody spôsobenú týmto trestným činom. Náhrada škody a jej platná právna úprava je zakotvená v rámci Trestného poriadku (Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, ďalej len „Trestný poriadok“) prostredníctvom ustanovenia § 46 ods. 1 a ods. 3. Prvá z možností odškodňovania sa realizuje prostredníctvom práva poškodeného na náhradu škody v trestnom konaní, ktoré sa nazýva aj adhézne konanie, v rámci ktorého si môže poškodený uplatniť. Avšak platí to len v tom prípade, že poškodený splní zákonné podmienky, ktoré musia byť splnené kumulatívne. Ide o nasledovné podmienky:

- poškodenému bolo trestným činom spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda,
- škoda vznikla v príčinnej súvislosti so spáchaným trestným činom,
- poškodený uplatnil nárok na náhradu škody pred orgánom činným v trestnom konaní podľa § 46 ods. 1 Trestného poriadku,
- poškodený uplatnil nárok na náhradu škody riadne a včas. (§ 46 ods. 1 a ods. 3 Trestného poriadku).

Náhrada škody podľa osobitného zákona pri tzv. násilných trestných činoch

Okrem Ústavy Slovenskej republiky, Trestného poriadku sú práva poškodeného upravené aj prostredníctvom Zákona č. 215/2006 Z. z. odškodňovanie osôb poškodených násilnými trestnými činmi. Zákon č. 215/2006 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov, prešiel viacerými novelizáciami a to najmä v roku 2008 a v roku 2013.

Podstatou tohto zákona je, že upravuje jednorázové finančné odškodnenie osôb, ktorým bola spôsobená ujma na zdraví v dôsledku úmyselných trestných činov. Novela zákona o odškodňovaní zákonom č. 79/2008, kedy táto zosúladiť ustanovenia Európskeho dohovoru o odškodňovaní obetí násilných trestných činov.

Druhou podstatnou zmenou a to zákonom č. 146/2013 Z. z. došlo k novele zákona o odškodňovaní. Jej cieľom bolo najmä upriamiť pozornosť na právnu úpravu odškodňovania a to najmä z hľadiska aplikačnej praxe a jej požiadaviek

a nielen z teoreticko-právneho hľadiska. Konkrétne § 4 hovorí o potrebe zosúladenia tejto právnej potreby.

Za ďalšiu podstatnú zmenu v tejto oblasti sa považuje zrušenie zákona č. 255/1998 Z. z. V tejto súvislosti sa preto za najvýznamnejšiu zmenu považuje práve právny nárok poškodeného na odškodnenie, na čo v svojom príspevku v rámci Justičnej revue upozorňuje E. Horváth.⁴⁶¹

Účelom zákona o odškodňovaní je jedonorazové finančné odškodnenie. Zo strany štátu sa poskytuje osobám, ktorým bola spôsobená a ktorý utrpel ujmu na zdraví. Avšak platí to len v prípade ak im už ujma na zdraví nebola uhradená inak a to v prípade nezistenia páchatela alebo v prípade jeho nemajetnosti. Kolektív autorov poukazujú na to, že tento obsah vychádza práve z východiska, že štát zodpovedá za ochranu života a zdravia osôb, ktorí sa zdržiavajú na jeho území. V prípade, že nastane situácia, že v tejto dôležitej role a zároveň funkcii štát zlyhá, tak na jednej strane má povinnosť aspoň čiastočne zmierniť negatívne dôsledky spáchaného trestného činu a mal by sa, čo najviac snažiť, aby bolo zmiernenie a odškodnenie aj náležité a primerané. Takéto chápanie vyplýva z nedostatočnej ochrany ľudského života a zdravia na jeho území.⁴⁶²

Keď hovoríme o osobe poškodeného, v zmysle podľa zákona č. 255/1998 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov sa za osobu poškodeného považujú aj pozostalí „*ktorým poskytovala alebo bola povinná poskytovať výživu osoba, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť*“.

Rovnako tento zákon odkazuje na tzv. škodu na zdraví, ktorá predstavuje ujmu na zdraví. Podľa predmetného zákona sa škodou na zdraví rozumie ublíženie na zdraví, ťažká ujma na zdraví, smrť, znásilnenie, sexuálne násilie a sexuálne zneužívanie spôsobené trestným činom spáchaným treťou osobou. (podľa Zákona č. 225/1998).

Vzhľadom na skutočnosť, že ide o špeciálnu právnu úpravu na základe osobitného zákona, je nárok na odškodnenie spojený s určitým administratívnym procesom a zaťažením zo strany poškodeného. Práve Ministerstvo spravodlivosti je štátnym orgánom tzv. rozhodovacím orgánom, ktorý rozhoduje vo veci poskytnutia odškodnenia a rovnako jeho vyplácania.

⁴⁶¹ HORVÁTH,E.: K interpretácii niektorých ustanovení zákona č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi. In: *Justičná revue*, roč. 58, č. 10, s. 1560 – 1562.

⁴⁶² BURDA,E. – GAŇA,S – TOBIÁŠOVÁ,L.: Odškodňovanie osôb poškodených násilnými trestnými činmi. In: *Justičná revue*, roč. 59, č. 4, s. 504.

Nárok na odškodnenie je uplatniteľný len na základe žiadosti poškodeného, prípadne jeho pozostalých. Ide o písomnú žiadosť o odškodnenie. Podľa ustanovenie § 8 ods. 2 ju je potrebné podať do šiestich mesiacov odo dňa nadobudnutia právoplatnosti rozsudku alebo trestného rozkazu uvedeného v § 4 ods. 1 alebo iného rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu, ktorý v prípadoch uvedených v § 4 ods. 2 naposledy konal.

Žiadosť o odškodnenie v zmysle § 9 ods. 1 Zákona o odškodňovaní musí obsahovať: meno a priezvisko poškodeného (prípadne pozostalých osôb poškodeného), dátum narodenia, bydlisko a rodné číslo poškodeného. Oficiálna žiadosť sa podáva na vopred vyhotovenom tlačive, ktorého vzor je upravený priamo Ministerstvom spravodlivosti, ktoré je k dispozícii verejnosti priamo na Ministerstve spravodlivosti alebo na jeho webovom sídle.⁴⁶³ Samotné Ministerstvo spravodlivosti na svojom webovom sídle zverejňuje informácie o podmienkach na získanie odškodnenia podľa tohto zákona.

Na žiadosti, ktoré boli podané po lehote sa neprihliada. Tzn. že uplynutím tejto lehoty dochádza priamo k zániku práva poškodeného na odškodnenie.

K žiadosti o odškodnenie je rovnako potrebné pripojiť dokumenty, ktoré sú dopredu určené na základe § 9 ods. 2 Zákona o odškodňovaní. K nim patria:

- a) právoplatný rozsudok alebo trestný rozkaz uvedený v rámci § 4 ods. 1 alebo iné právoplatné rozhodnutie orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu, ktorý v prípadoch uvedených v rámci § 4 ods. 2 vo veci naposledy rozhodoval. V prípade ak poškodený nemôže takéto rozhodnutie pripojiť, je potrebné aby označil orgán činný v trestnom konaní alebo súd, ktorý o trestnom čine naposledy konal a zároveň uviedol údaje o osobe podozrivej zo spáchania trestného činu, ktorým bola poškodenému spôsobená ujma na zdraví, ak je poškodenému takáto osoba známa,
- b) doklad o ujme na zdraví, ktorá mu bola spôsobená trestným činom, vrátane údajov o rozsahu, v akom už bola uhradená alebo v rozsahu, akom je opodstatnené sa domnievať, že bude uhradená alebo doklad o ešte nevykonaných rozhodnutiach a náhrade ujmy na zdraví, ako aj údaje o opatreniach, ktoré poškodený prijal, aby odškodnenie získal od páchatela trestného činu, ktorým mu bola spôsobená ujma na zdraví,

⁴⁶³ Tlačivo na podanie žiadosti je dostupné na internete: https://www.slovensko.sk/sk/agendy/agenda/_odskodnenie-osob-poskodenyx-nasi/.

c) doklad preukazujúci príbuzenský smer a okruh oprávnených osôb, ak bola trestným činom spôsobená smrť.

Po podaní predmetnej žiadosti je poškodený povinný bezodkladne informovať Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky o všetkých okolnostiach, ktoré majú vplyv na posúdenie jeho žiadosti najmä o akejkoľvek čiastkovej úhrade ujmy na zdraví, ku ktorej došlo inak podľa tohto zákona. (§ 9 ods. 3 zo Zákona č. 255/1998 Z. z.).

V prípade ak poškodenému bolo poskytnuté odškodnenie za ujmu na zdraví v zmysle tohto zákona, má poškodený alebo jeho právny nástupca povinnosť do piatich rokov odo dňa, kedy mu odškodnenie bolo poskytnuté, odvieť na účet Ministerstva spravodlivosti všetky finančné prostriedky, ktoré získal ako odškodnenie za ujmu na zdraví inak ako podľa tohto zákona, a to až do výšky odškodnenia poskytnutého podľa tohto zákona. Zánik daného práva pre štátu nastáva, ak si štát právo neuplatní v lehote do dvoch rokov po uplynutí lehoty piatich rokov odo dňa poskytnutia odškodnenia. Žiadosťou poškodeného sa Ministerstvo spravodlivosti v mene štátu môže po uplynutí spomínanej lehoty vzdať tohto práva, pokiaľ takýto postup je odôvodnený špeciálnou situáciou poškodeného, rozsahom spôsobenej ujmy na zdraví a výškou odškodnenia poskytnutého podľa tohto zákona.

Nahliadnutie do trestných spisov a/alebo požadovanie informácií od orgánov činných v trestnom konaní, súdov, iných štátnych orgánov, vyšších územných celkov, obcí ako aj iných osôb je právom Ministerstva spravodlivosti pri preverovaní skutočností dôležitých pre rozhodnutie o podanej žiadosti (§ 10 ods. 1 zo Zákona č. 255/1998 Z. z.).

Podľa tohto zákona má Ministerstvo spravodlivosti povinnosť rozhodnúť o tejto žiadosti do šiestich mesiacov odo dňa jej podania. V prípade ak by Ministerstvo spravodlivosti nevyhovelo tejto žiadosti alebo by došlo len k vyhovebiu sčasti, poškodený má právo domáhať sa odškodnenia žalobou na súde proti Slovenskej republike zastúpenej Ministerstvom spravodlivosti najneskôr do jedného roka odo dňa doručenia rozhodnutia o žiadosti. (§ 10 ods. 1 zo Zákona č. 255/1998 Z. z.).

Ustanoveniami § 2 písm. c) a d), § 3 ods. 1 a § 11 až 13 zákona o odškodňovaní, sa dostávame k naplneniu cieľov Smernice Rady č. 2004/80/ES z 29. apríla 2004 o odškodňovaní obetí trestných činov, ktorá bola transportovaná do slovenského právneho poriadku vďaka zákonu o odškodňovaní. Cieľom spomínanej

Smernice, bolo uľahčenie prístupu poškodenému k získaniu odškodnenia za ujmu, ktorou došlo úmyselným násilným trestným činom spáchaným v inom členskom štáte, akým bol členský štát poškodeného, v ktorom mal trvalý pobyt.

Pokiaľ došlo k spôsobeniu ujmy na zdraví trestným činom spáchaným mimo území členského štátu, môže občan Slovenskej republiky, občan iného členského štátu s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky alebo osoba bez štátnej príslušnosti s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky alebo na území iného členského štátu, podať žiadosť o odškodnenie Ministerstvu spravodlivosti (asistenčný orgán). Z tohto výkladu znenia § 11 ods. 1 Zákona o odškodňovaní je zjavné, že princíp občianstva je uplatnený len v prípade občana Slovenskej republiky. U občana iného členského štátu pre naplnenie práva na náhradu odškodnenia je trvalý pobyt na území Slovenskej republiky alebo na území oného členského štátu je u osoby bez štátnej príslušnosti podmienkou na uplatnenia spomínaného práva.

Záver

Poškodený v rámci trestného konania disponuje viacerými právami, ktoré sú upravené celou škálou právnych dokumentov od Ústavy Slovenskej republiky, Testného poriadku ako aj Zákonom č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi. Tento zákon bol viac krát novelizovaný najmä s dôrazom na precizovanie právnej úpravy odškodňovania v oblasti aplikačnej praxe a jej nevyhnutných požiadaviek. Podstatnou skutočnosťou je, keďže existuje samostatná možnosť náhrady škody obetiam násilných trestných činov podľa osobitného zákona popri náhrade škody podľa Trestného poriadku, jednoznačnosť výkladu a presné vymedzenie pôsobnosti predmetného zákona. Podľa nášho názoru nie je táto zákonná možnosť dostatočne v praxi využívaná aj vzhľadom na nedostatočnú informovanosť a vedomosť o tejto možnosti, ako aj nízka úroveň právnej vymožitelnosti práva a občianskej iniciatívy a aktivity v tomto smere.

Zo strany poškodeného sa očakáva, že dôjde k uplatneniu si nároku na náhradu škody z jeho iniciatívnej činnosti, ktorá vznikla práve trestným činom. Zároveň však úlohou trestného práva ako aj orgánov činných v trestnom konaní je zabezpečiť na základe svojej úradnej moci a zároveň zabrániť tomu, aby poškodený neostal bez náhrady škody, ktorá mu bola spôsobená trestným činom. Avšak prvotné informovanie poškodeného o možnosti náhrady škody v rámci trestného konania alebo náhrada škody pri násilných trestných činoch, ktorá

sa uplatňuje nie podľa trestného práva a konkrétne Trestného poriadku, ale osobitného zákona, považujeme za primárne.

Použitá literatúra:

A: Vedecká literatúra

IVOR, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Druhé doplnené a prepracované vydanie, Edícia učebnice, 2010, 1049 s.

HORVÁTH, E.: K interpretácii niektorých ustanovení zákona č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi. In: *Justičná revue*, roč. 58, č. 10, s. 1560 – 1562.

BURDA, E. – GAŇA, S. – TOBIÁŠOVÁ, L.: Odškodňovanie osôb poškodených násilnými trestnými činmi. In: *Justičná revue*, roč. 59, č. 4, s. 504.

ČENTĚŠ, J. A KOL.: *Trestný poriadok s komentárom*. Poradca podnikateľa, 2006, 624 s. 3. Trestný poriadok č. 301/ 2005 Z. z. v znení neskorších predpisov

B: Zákony

Zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších právnych predpisov.

C: Dokumenty

[1] Tlačivo na podanie žiadosti je dostupné na internete: https://www.slovensko.sk/sk/agendy/agenda/_odskodnenie-osob-poskodenyh-nasi/

Obete⁴⁶⁴ násilnej kriminality medzi príbuznými v policajných štatistikách

Victims of Violent Crime Among Relatives in Police Statistics

prof. PhDr. Květoň Holcr, DrSc.

Mgr. Daniela Košecká, PhD.

Abstrakt:

Štúdia poskytuje prehľad o násilnej kriminalite medzi príbuznými (manželmi, rodičmi a deťmi, súrodencami, starými rodičmi a vnúčatami) evidovanej políciou za roky 2007 – 2016. Počty obetí prezentovaných trestných činov medzi príbuznými tvoria 96,84 % zo všetkých obetí násilnej kriminality v Slovenskej republike. Celoštátne údaje sú konkretizované analogickými údajmi za kraje. Štatistiky o obetiach násilnej kriminality sú znázorňované formou vývojových grafov.

Abstract:

The study provides the overview of violent crime among relatives (spouses, parents and children, siblings, grandparents and grandchildren) registered by police for years 2007 – 2016. The number of victims of presented crime between relatives represent 96,84 % of all victims of violent crime in the Slovak Republic. National data are specified by analogous data representing individual regions. Statistics on victims of violent crime are pointed out by developmental graphs.

Kľúčové slová: kriminalita medzi príbuznými, obeť násilnej kriminality, vražda, nebezpečné vyhrážanie, týranie, ublíženie na zdraví, vydieranie, porušovanie domovej slobody.

Key words: crime among relatives, victims of violent crime, murder, dangerous threat, torture, damage on health, extortion, restriction of house freedom.

Kriminalita medzi príbuznými býva označovaná aj ako kriminalita za zatvorenými dverami, domáce násilie, kriminalita v rodine a pod. Pričom rodina je všeobecne považovaná za útočisko, poskytujúce pocit bezpečia, ochrany

⁴⁶⁴ V štúdiu používaný pojem „obeť kriminality“ je obsahom aj rozsahom totožný s pojmom „napadnutá osoba“ používaným v policajných štatistikách a rovnako aj s trestnoprávnym pojmom „poškodený“.

a vzájomnej pomoci jej príslušníkom v ťažkostiach. Myslená je prirodzene rodina usporiadaná, súdržná, ktorá plní spoločensky aprobované funkcie a ktorej členovia sú navzájom lojálni a prípadné nezhody riešia nie len zákonným, ale aj kultivovaným spôsobom. Že tomu tak často nebýva nám denne pripomínajú médiá, známi ale aj naše osobné skúsenosti z miesta bydliska, pracoviska, školy a pod. Pričom osobitné znepokojenie vyvolávajú násilné trestné činy, ktoré tvorili v priemere za roky 2007 – 2016 síce len 7,87 % celkového počtu evidovaných trestných činov, avšak fyzické obete násilnej kriminality tvorili v priemere za rovnaké obdobie až 52,34 %⁴⁶⁵ obetí kriminality. Toto kvantitatívne dominantné zastúpenie kriminálneho násilia navyše umocňujú jeho následky mentálne, fyzické, morálne a iné, ktoré sú v porovnaní s následkami väčšiny zostávajúcich obetí kriminality podstatne závažnejšie, trvalejšie a neraz až nenapraviteľné.

Stroho exaktné a celkom spoľahlivé údaje o skutočnom stave a skutočnej štruktúre obetí kriminality prirodzene nie sú známe. Najreprezentatívnejšie a najsystematickejšie údaje o kriminalite v Slovenskej republike a jej administratívnych celkoch (krajoch, okresoch, obciach a pod.) poskytujú štatistiky kriminality vedené najmä Policajným zborom, súdmi, prokuratúrou a Zborom väzenskej a justičnej stráže. Uvedené štatistiky však evidujú len tu časť (neznámu) skutočnej kriminality, ktorú polícia odhalí, alebo ktorú orgánom činným v trestnom konaní alebo iným oznámia občania. Jej rozsah je podmienený viacerými faktormi, predovšetkým výkonnosťou polície, ochotou občanov oznamovať trestné činy orgánom činným v trestnom konaní, ale v neposlednom rade aj čoraz sofistikovanejším utajovaním ich páchania. Aj naďalej budú takmer istotne pôsobiť faktory, ktoré budú túto skrytú, nezistenú a teda aj neevidovanú časť skutočnej kriminality vyvolávať. Ešte vyššou latenciou je a nesporne bude aj naďalej zatažená kriminalita medzi príbuznými. Už vyššie spomenuté faktory podporujúce latenciu kriminalitu všeobecne možno doplniť o ďalšie, ako napr. o zatajovanie trestnej činnosti rodinnými príslušníkmi, ktorá by podľa názoru obetí poškodila povesť rodiny, je to aj obavu obetí, že by sa už tak nepriaznivá situácia mohla ešte viac zhoršovať a pod.

Latenciu kriminality síce významne znižujú jej kvalifikované odhady vychádzajúce z korektných výskumov obetí kriminality⁴⁶⁶, avšak neeliminujú ju celkom.

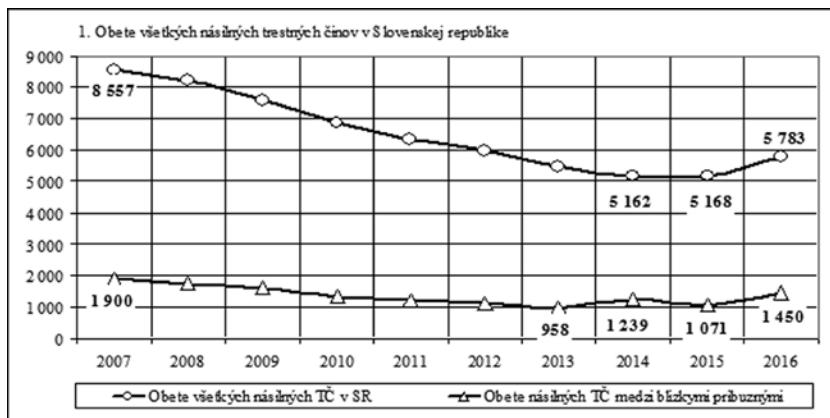
⁴⁶⁵ Obete majetkovej kriminality tvorili za rovnaké obdobie v priemere len 30,59 % zo všetkých fyzických obetí.

⁴⁶⁶ Na Slovensku uskutočňuje najreprezentatívnejší výskum obetí kriminality Výskumné krimino-

Napriek už spomenutej nedokonalosti či neúplnosti policajných štatistík kriminality nesporne poskytujú najsystematickejší a najucelenejší obraz kriminality na Slovensku. Považujeme však za nevyhnutné, aby vždy bolo dopovedané, že prezentované údaje vypovedajú len o kriminalite evidovanej. Malo by sa tak minimalizovať riziko, že adresáti informácií o kriminalite budú vnímať skutočnú kriminálnu scénu neodôvodnene príliš optimisticky, alebo naopak pesimisticky.

Z nezvyčajne obsiahlej policajnej databázy⁴⁶⁷ štatistických údajov o kriminalite vyberáme len údaje korešpondujúce s témou konferencie, teda údaje o evidovanom stave a štruktúre obetí násilnej kriminality medzi príbuznými (o obetiach „domáceho násilia“).

Evidované **obete všetkých násilných trestných činov** vykazovali v Slovenskej republike dlhodobo klesajúcu tendenciu. Najvýraznejší pokles nastal medzi rokom 2002 a 2014 (pokles z 12 562 obetí v roku 2002 na 5 162 obetí v roku 2014), pokles o 58,91 %. Od roku 2015 sa ale táto priaznivá tendencia obracia a počet všetkých obetí kriminálneho násilia narastá. V roku 2015 vzrástol ich počet oproti roku 2014 len o 6, ale v roku 2016 oproti roku 2015 už o 615 obetí (graf č. 1)

logické centrum Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy. Výskum grantovo podporuje od roku 2007 Rada vlády SR pre prevenciu kriminality a v rokoch 2013-2017 agentúra APVV podporuje výskumný projekt „Monitoring latentnej kriminality a viktimologickej situácie na Slovensku. Projekt APVV 0752-12“.

⁴⁶⁷ Zdroj štatistických údajov: Prezídium Policajného zboru. Odbor správy informačných systémov polície. Grafy vypracované autormi príspevku z uvedených zdrojov.

Širokú aj odbornú verejnosť nesporne znepokojuje ta časť kriminálneho násilia, ktorá prebieha v domácnosti, medzi príbuznými. Za ostatné roky (po predchádzajúcom klesajúcom trende do roka 2013) vzrástol jej percentuálny podiel na celkovom počte obetí násilnej kriminality zo 17,50 % v roku 2013 na 25,07 % v roku 2016. V absolútnych hodnotách tak došlo k nárastu z 958 obetí v roku 2013 na 1 450 obetí v roku 2016. Ich priemerný počet za posledných desať rokov (2007 – 2016) tvoril 1 362 obetí za rok a ich priemerný percentuálny podiel tvoril 20,91 % zo všetkých obetí násilnej kriminality v Slovenskej republike (graf č. 2).

Za ostatných desať rokov tvorili obeť **šiesti najfrekventovanejších** násilných trestných činov v priemere 1 319 obetí, t. j. 96,84 % zo všetkých obetí násilnej kriminality medzi príbuznými. Z počtu šiesti najfrekventovanejších obetí tvorilo: **vyhrážanie**⁴⁶⁸ (63,36 %), **týranie**⁴⁶⁹ (12,02 %), **ubliženie na zdraví**⁴⁷⁰ (13,17 %), **vydieranie**⁴⁷¹ (4,34 %), **porušovanie domovej slobody**⁴⁷² (2,02 %)

⁴⁶⁸ Číselníky a kontrolné tabuľky Evidenčno-štatistického systému kriminality (EŠSK). Príloha č. 2 k rozkazu P PZ č. 134/2005. Prezídium Policajného zboru. Odbor správy informačných systémov polície. Bratislava 2005, s. 25, Kód 173 nebezpečné **vyhrážanie** (§ 360, Zákon č. 300/2005 Z. z.)

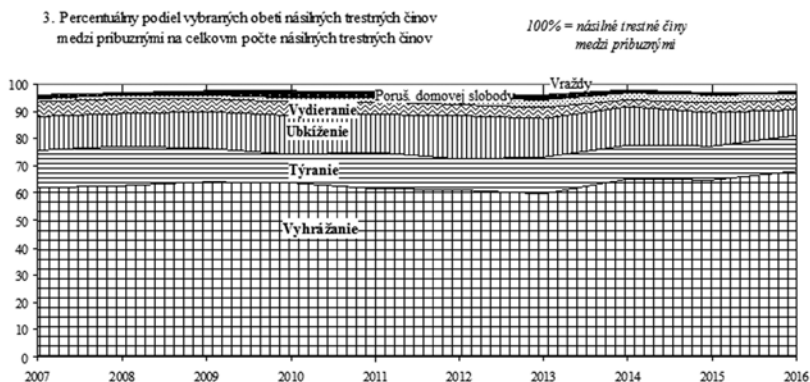
⁴⁶⁹ Tamtiež, Kód 184 **týranie** blízkej a zverenej osoby (§ 208, Zákon č. 300/2005 Z. z.) Týranie 184 – § 208

⁴⁷⁰ Tamtiež, Kód 151 **ubliženie na zdraví** (§ 155, § 156, Zákon č. 300/2005 Z. z.)

⁴⁷¹ Tamtiež, Kód 181 **vydieranie** (§ 189, Zákon č. 300/2005 Z. z.)

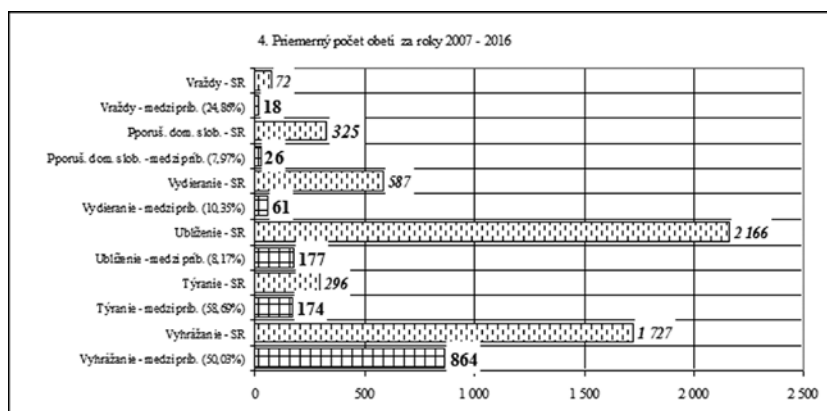
⁴⁷² Tamtiež, Kód 185 **porušovanie domovej slobody** (§ 194/2, Zákon č. 300/2005 Z. z.)

a **vraždy**⁴⁷³ (1,33 %). Poradie ich percentuálneho podielu na celkovom počte násilných trestných činov medzi príbuznými bolo ustálené (graf č. 3).

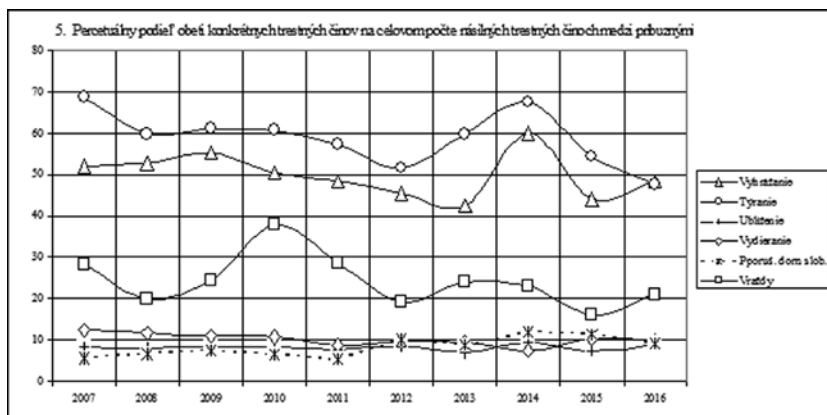

Údaje o obetiach vyššie spomenutých trestných činov vypovedajú aj o ich väčšej alebo menšej spätosti s kriminalitou medzi príbuznými. V priemere za ostatných desať rokov (2007 – 2016) bolo zo všetkých políciou evidovaných obetí **týrania** týraných príbuznými 58,69 %, zo všetkých obetí **vyhrážania** bolo vyhrážané príbuznými v 50,03 %, avšak zo všetkých zavraždených v Slovenskej republike ich bolo **zavraždených** príbuznými už len 24,86 %. Najmenšiu späťnosť s kriminalitou medzi príbuznými vykazovali obeť vydierania, ublíženia na zdraví a porušovanie domovej slobody. V sledovanom období tvorili obeť **vydierania** medzi príbuznými len 10,35 % zo všetkých vydieraných, podobne 8,17 % obetí **ublíženia na zdraví** a len 7,97 % obetí **porušovanie domovej slobody** (graf č. 4).

⁴⁷³ Tamtiež, Kódy 100, 101, 103, 105 a 106 **vraždy** (§ 144, § 145, § 146 Zákon č. 300/2005 Z. z.)

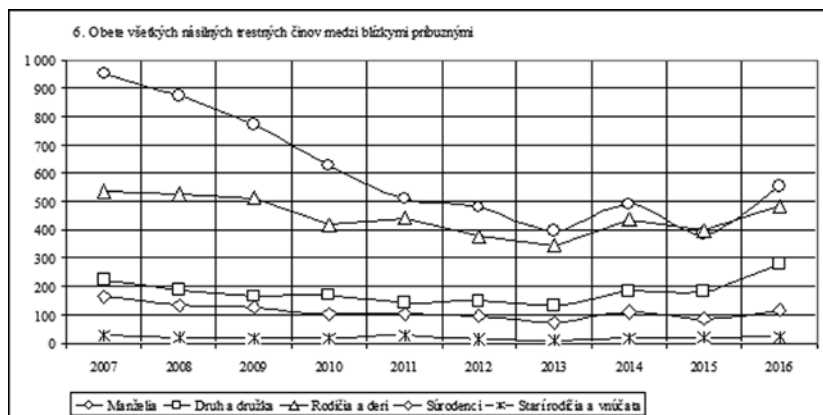
Dynamiku percentuálneho zastúpenia šiesti najpočetnejších obetí násilných trestných činov spáchaných na príbuzných a počtoch obetí rovnakého trestného činu v celej Slovenskej republike znázorňuje graf č. 5.

Za príbuzné v tomto príspevku považujeme: manžela a manželku, druha a družku, rodičov a deti, súrodencov a taktiež starých rodičov a vnúčatá.

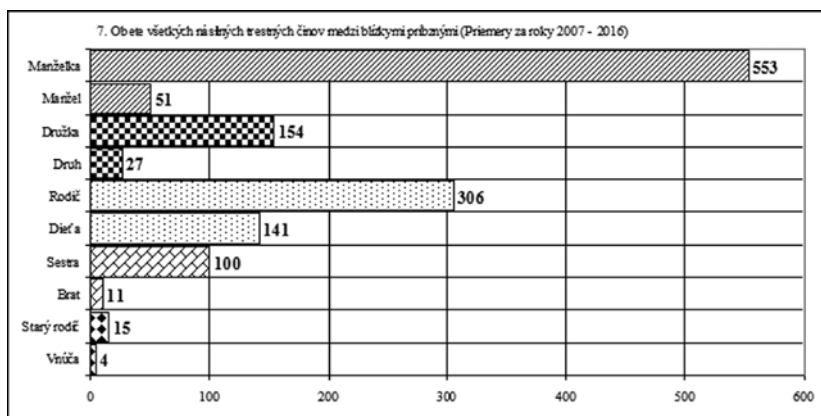
Najvyšší počet obetí násilnej kriminality medzi príbuznými dlhodobo vykazujú obeť **medzi manželmi**, ktoré tvorili **v priemere** za ostatných desať rokov 43,55 % zo všetkých obetí násillia medzi príbuznými. Počty obetí násillia medzi manželmi zaznamenali za rovnaké obdobie najvýraznejší pokles (z 950 v roku

2007 na 553 v roku 2016, z 50 % v roku 2007 na 38,14 % v roku 2016). Druhými najpočetnejšími obeťmi násilia páchaného medzi príbuznými bolo násilie **medzi rodičmi a deťmi**. V absolútnych hodnotách zaznamenali pokles (z 538 v roku 2007 na 483 v roku 2016), ale ich percentuálny podiel na násilii medzi príbuznými vzrástol z 28,32 % v roku 2007 na 33,31 % v roku 2016. Pokles nastal aj v početnosti obetí násilia **medzi súrodencami** (pokles zo 164 v roku 2007 na 115 v roku 2016) a percentuálne z 8,63 % v roku 2007 na 7,93 % v roku 2016. Naopak, narástli počty obetí násilia **medzi druhmi a družkami** (z 221 v roku 2007 na 277 v roku 2016) a percentuálne z 11,63 % v roku 2007 na 19,10 % v roku 2016. Trvalo najnižšie boli zastúpené obeť násilia medzi **starými rodičmi a vnúčatami**. V sledovanom období zaznamenali pokles z 27 obetí v roku 2007 na 22 v roku 2016 a percentuálne vzrástli z 1,42 % na 1,52 % v roku 2016. Zmeny absolútnych počtov obetí násilnej kriminality medzi príbuznými znázorňuje graf č. 6.

Ďalej uvedené údaje o obetiach násilnej kriminality medzi príbuznými vypovedajú o kriminalite vyššie spomenutých dvojíc. Ak je obeťou manžel, potom páchatelkou je vždy manželka, a naopak, ak je obeťou manželka, potom páchatelom je vždy manžel. Analogické platí aj o zostávajúcich dvojiciach, teda o druhoch a družkách, o rodičoch a deťoch, o súrodencoch a nakoniec o starých rodičoch a vnúčatách. Početné zastúpenie strán v uvedených dvojiciach obetí domáceho násilia vykazuje trvalo viac alebo menej výraznú asymetriu, dominanciu jednej zo strán. Ta je najvýraznejšia u žien ako manželiek, ktoré sú

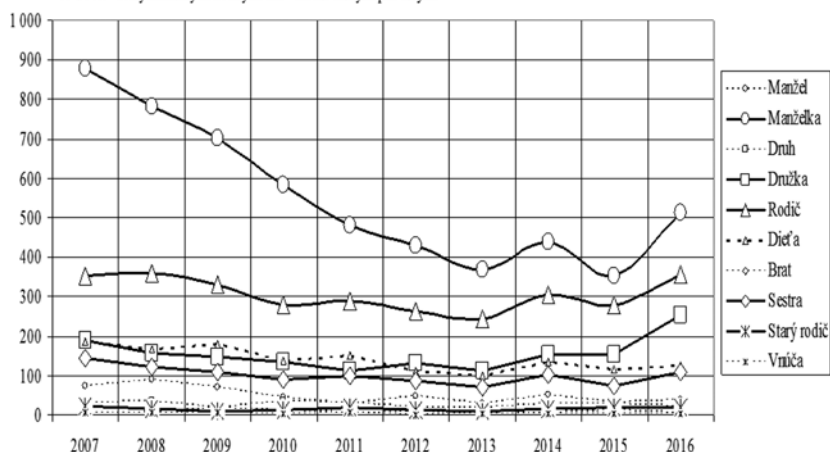
(v priemere za ostatných desať rokov) obeťou až 10,88 krát častejšie než manželka, sestry sú obeťou násilia 9,47 krát častejšie než ich bratia a družky sú obeťou 5,73 krát častejšie než ich druhovia. Menej výrazná je disproporcja medzi vnúčatami a starými rodičmi (starí rodičia sú len 3,73 krát častejšie obeťou než ich vnúčatá) a najmenej výrazná disproporcja je medzi rodičmi a ich deťmi (rodičia sú častejšie obeťou než ich deti len 2,16 krát). Priemerné absolútne hodnoty obetí násilia medzi príbuznými za ostatných desať rokov znázorňuje graf č. 7.

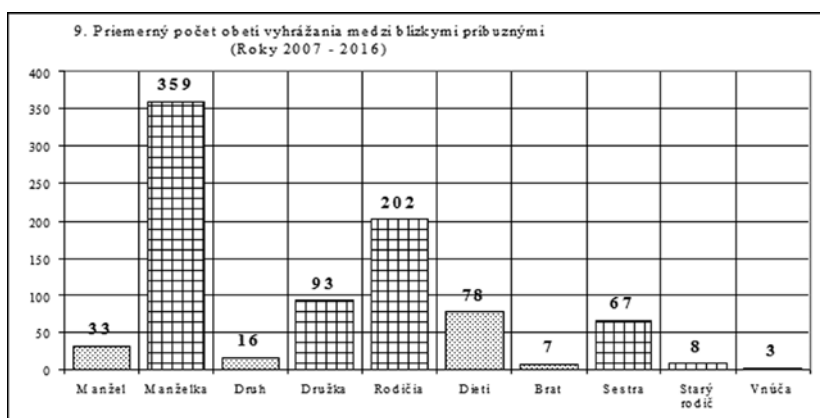
Dynamika obetí násilia medzi príbuznými v prevažujúcej miere korešpondovala s dynamikou celkovej a sčasti aj dynamikou násilnej kriminality v Slovenskej republike. Najnápadnejší pokles zaznamenali manželky ako obetí násilia z 877 v roku 2007 na 513 v roku 2016, teda pokles o 41,51 %), ďalej sestry ako obeť násilia zo 143 v roku 2007 na 108 v roku 2016, teda o 24,48 % a najmenší pokles zaznamenali starí rodičia ako obeť násilia medzi príbuznými, pokles z 22 v roku 2007 na 19 v roku 2016, teda o 13,64 %).

Výrazne však vzrástli družky ako obeť násilia zo 190 v roku 2007 na 253 v roku 2016, teda nárast o 33,16 % a mierne vzrástol počet rodičov ako obetí násilia z 352 v roku 2007 na 357 v roku 2016, teda nárast o 1,42 %). Dynamiku všetkých evidovaných obetí násilných trestných činov medzi príbuznými znázorňuje graf č. 8.

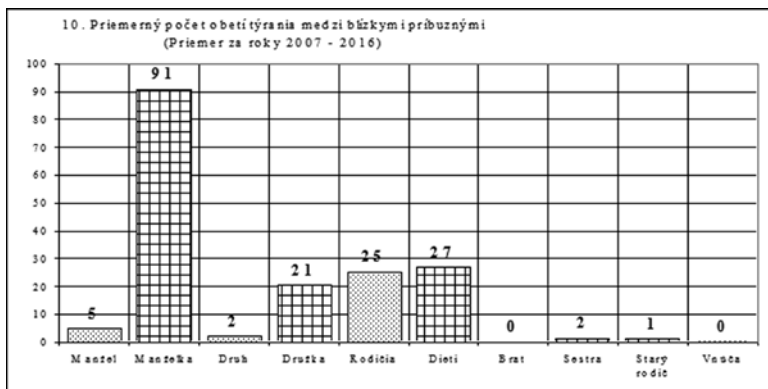
8. Obete všetkých násilných trestných činov medzi blízkymi príbuznými

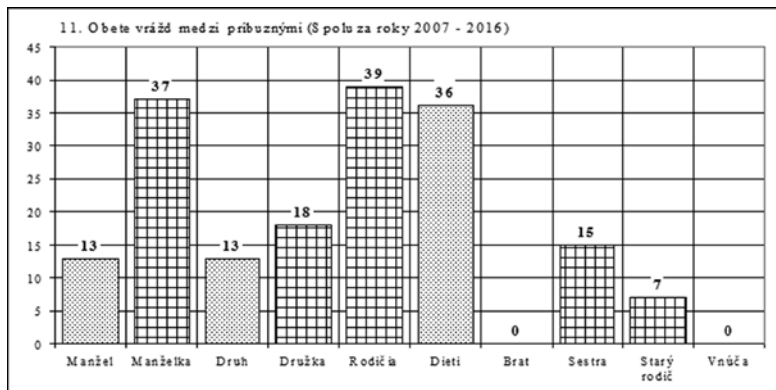
Nápadne vyšší počet žien ako obetí násilnej kriminality medzi príbuznými (ako manželky, družky, sestry) vykazovali **obete vyhrážania**. Počet manžieliek ako obetí vyhrážania prevyšuje počet mužov ako obetí vyhrážania 11,02 krát, počet družiek nad počtom druhov 5,90 krát a počet sestier nad počtom bratov ako obetí vyhrážania 9,56 krát (graf č. 9).

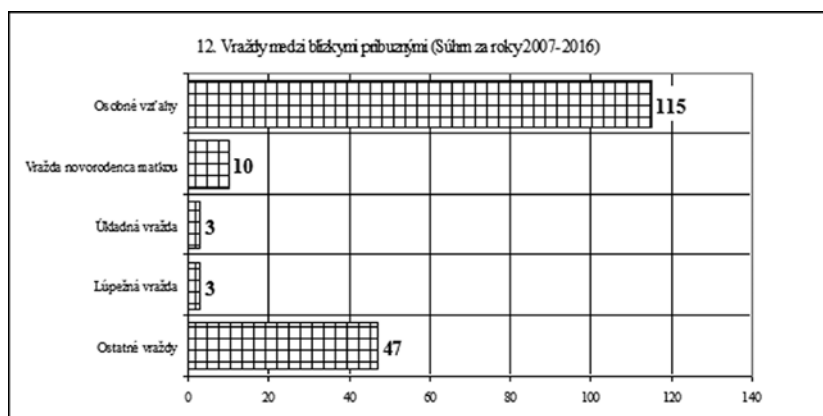
Ešte vyšší počet žien ako obetí násilnej kriminality medzi príbuznými (ako manželky, družky, sestry) vykazovali **obete týrania**. Počet manželiek ako obetí týrania prevyšuje počet mužov ako obetí týrania 18,51 krát, počet družiek nad počtom druhov 9,32 krát a počet sestier nad počtom bratov ako obetí týrania 16,00 krát. Menej často (3,67 krát) boli obeťou týrania starí rodičia a deti ako obete 0,94 krát častejšie než rodičia (graf č. 10).

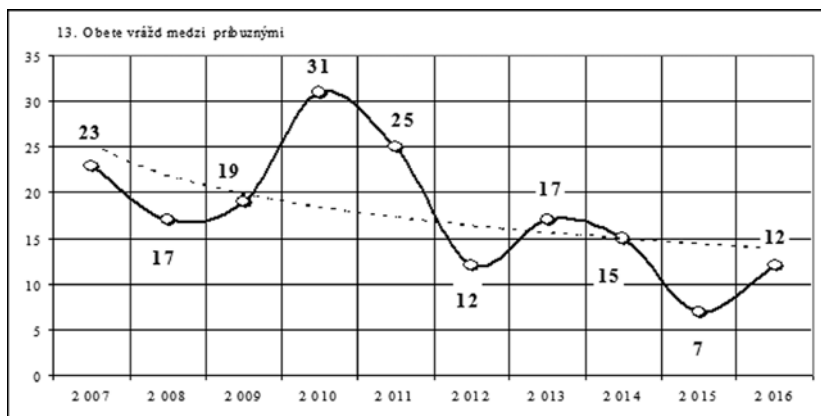
Síce menšiu, ale stále nápadnú prevahu žien ako obetí domáceho násillia zaznamenávali v priemere za roky 2007-2016 najnebezpečnejšie trestné činy, za ktoré sú považované **vraždy**. Manželky ako obete vražd prevažovali nad počtom mužov ako obetí vražd 2,85 krát, družky nad druhmi 1,38 krát, avšak sestry ako obete vražd nad bratmi až 15 krát (graf č. 11).

Dominantnou motiváciou vražd medzi príbuznými boli v rokoch 2007-2016 osobné vzťahy medzi páchatelmi a ich obeťami. Z celkového počtu 178 vražd medzi príbuznými ich bolo v tomto období motivovaných osobnými vzťahmi 115 (t. j. 64,61 %). V rovnakom období bolo v Slovenskej republike evidovaných spolu 716 obetí vražd, z nich s motiváciou osobných vzťahov 123, t. j. 31,15 % (teda viac než dvakrát menej, než medzi príbuznými). Naopak, medzi príbuznými boli menej početné vraždy úkladné (3, t. j. 1,69 %) a lúpežné (3, t. j. 1,69 %). V rovnako období bolo v Slovenskej republike evidovaných 125, t. j. 17,46 % úkladných vražd a 45, t. j. 6,28 % lúpežných vražd. Počty aj percentuálny podiel obetí úkladných a lúpežných vražd medzi príbuznými v porovnaní s všetkými vraždami v Slovenskej republike teda boli nápadne menšie. V rovnakom období bolo evidovaných 10 obetí vražd novonarodeného dieťaťa matkou (graf č. 12).

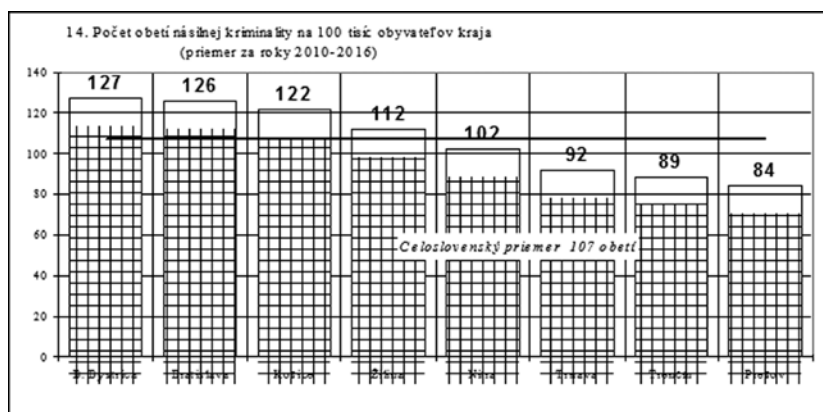
Počty obetí vražd medzi príbuznými vykazovali v rokoch 2007 – 2016 zostupnú tendenciu (z 23 obetí v roku 2007 na 12 v roku 2016), avšak zostup nebol nepretržitý, ale naopak, vykazoval významné odchýlky. Maximum, 31 obetí vražd bolo evidovaných v roku 2010 a minimum, 7 obetí vražd (teda viac než štyrikrát menej) bolo evidovaných v roku 2015 (graf č. 13).

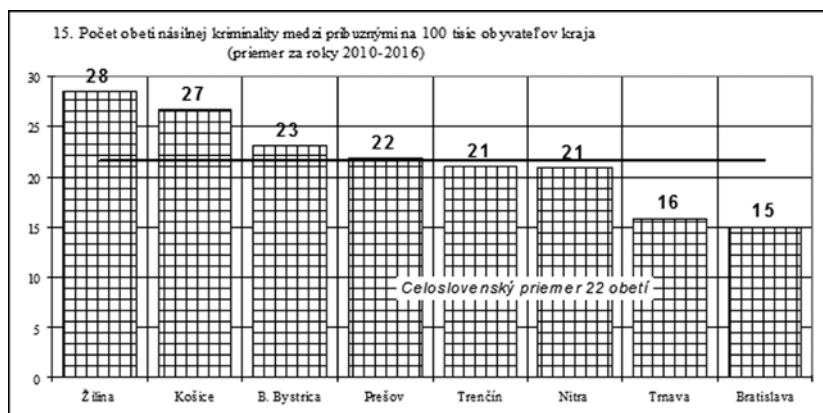
„Kriminologické možnosti riešenia domáceho násillia“ nesporne ovplyvňujú okrem všeobecných kriminogénnych faktorov aj faktory špecifické, vrátane osobitostí **regionálnych**. Regionálne rozdiely v úrovni nezamestnanosti, v úrovni priemerných plátov, v počte väčších miest, priemyselných zón a iné osobitosti vplývajú na domáce násillie či už útlmovo alebo akceleračne. Údaje o obetiach domáceho násillia v týchto regiónoch sú evidované v policajných štatistikách kriminality **jednotlivých krajov**.

Avšak porovnávanie stavu kriminality v krajoch, vrátane stavu, úrovne a štruktúry jej obetí je problematizované štatistickým vykazovaním trestnej činnosti zásadou teritoriality, teda jej evidovaním podľa miesta jej páchania. Kriminologické výskumy dostatočne presvedčivo preukazujú, že kriminalitou sú viac zafaržené veľkomesta, priemyselné a administratívne centrá, sídla vysokých škôl, významné cestovné uzly, a pod. Sú to miesta, do ktorých väčší alebo menší počet ľudí každodenne dochádza alebo je aj dočasne ubytovaných, bez toho, že by boli obyvateľmi navštevovaného kraja. Reálne sa tak aj podstatne zvyšuje hustota ľudí v spomenutých miestach a tým sa aj zvyšuje riziko nárastu počtu potenciálnych aj skutočných páchatel'ov alebo obetí kriminality.

Ak sa pri porovnávaní kriminality v krajoch používajú štandardné indexy kriminality, teda porovnania počtu trestných činov na počet len **obyvateľov** kraja (spravidla na desať alebo sto tisíc obyvateľov), potom sú údaje o kriminalite krajov do ktorých migrujú občania aj podstatne vyššie. Týmto krajom sa vlastne prirátavajú aj trestné činy, ktoré ale spáchali obyvatelia iných krajov (graf č. 14).

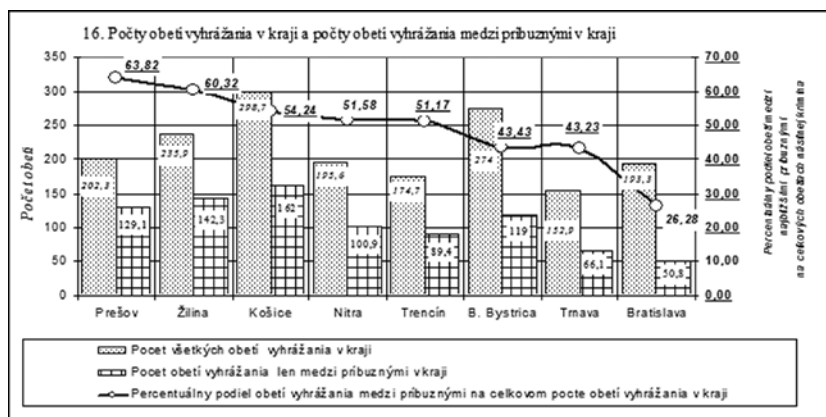

A naopak, kraje z ktorých obyvatelia za prácou, štúdiom a pod. migrujú do iných krajov vykazujú nižšie indexy kriminality. Táto systematická chyba je viac alebo menej oslabená (aj keď nie je celkom eliminovaná) v štatistikách násilia medzi príbuznými, zahŕňajúcich aj údaje len o obetiach, ktoré sú s páchateľmi v príbuzenskom vzťahu. Počty obetí násilia medzi príbuznými sú v porovnaní s počtami všetkých obetí násilia prirodzene vo všetkých krajoch podstatne (aj keď v rozdielnej miere) nižšie (graf č. 15). Najnápadnejší je rozdiel medzi poklesom obetí násilnej kriminality medzi príbuznými v porovnaní s celkovými obeťami násilnej kriminality v Bratislavskom kraji (pokles až 8,38 krát) a Žilinskom kraji (len 3,93 krát) alebo aj v Prešovskom kraji (pokles len 3,86 krát).

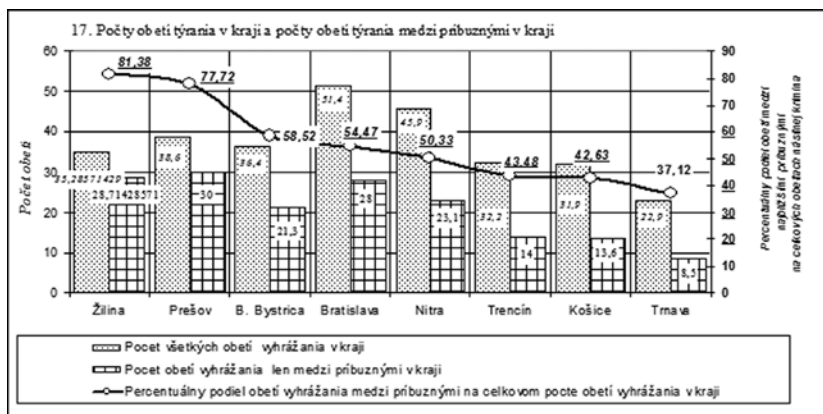

Ovplyvnenie indexov obetí násilnej kriminality medzi príbuznými týmto „migračným efektom“ ďalej oslabuje doplnenie absolútnych údajov relatívnymi údajmi, osobitne údajmi o percentuálnom podiele obetí konkrétneho násilného trestného činu medzi príbuznými na všetkých násilných trestných činoch medzi príbuznými kraja. Tieto relatívne údaje navyše výstižnejšie vypovedajú aj o väčšej alebo menšej spätosti kriminálneho násillia s domácim násillm

Najvyššie početné zastúpenie na všetkých obetiach násilnej kriminality medzi príbuznými vykazovali obeť **vyhrážania**. V rokoch 2007 – 2016 tvorili priemerné počty obetí vyhrážania medzi príbuznými 1 075 obetí, zatiaľ čo počty ublíženia na zdraví len 220 a týrania 198 obetí. Avšak percentuálne zastúpenie obetí vyhrážania medzi príbuznými na celkovom počte obetí vyhrážania tvorilo 48,28 % a bolo nižšie než percentuálne zastúpenie obetí týrania (graf č. 16).

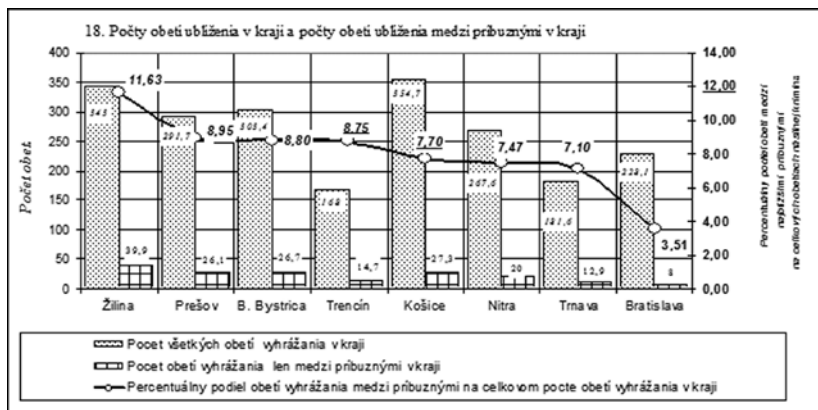

Typickými obeťami násillia medzi príbuznými boli na Slovensku a vo väčšine jeho krajov obeť **týranie**. Obeť týrania medzi príbuznými síce neboli najpočetnejšie, avšak najvyšší bol ich podiel na celkovom počte obetí týrania. Celoslovenský priemer podielu obetí týrania medzi príbuznými na všetkých obetiach týrania tvoril v rokoch 2010 – 2016 viac než polovicu (55,85 %) zo všetkých obetí týrania (graf č. 17).

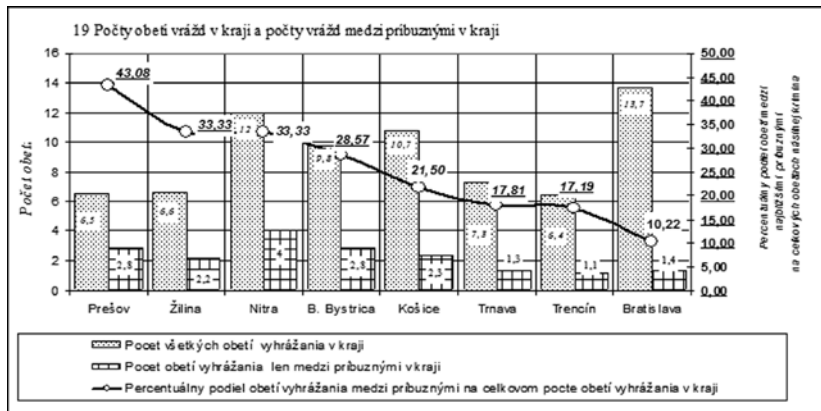
Najvýraznejšie celoslovenský priemer prevyšoval podiel obetí týrania medzi príbuznými na všetkých obetiach násilia medzi príbuznými v Žilinskom kraji (81,38 %) ⁴⁷⁴, ale aj v kraji Prešovskom (77,72 %). Naopak, výrazne pod celoslovenskom priemerom boli obeť týrania v kraji Trnavskom (37,12 %).

Pomerne nápadný bol vykazovaný rozdiel medzi vysokou početnosťou **obetí ublíženia** na zdraví a ich percentuálnym zastúpením na všetkých obetiach ublíženia na zdraví. V rokoch 2007 – 2016 tvorili počty obetí ublíženia na zdraví medzi príbuznými v priemere 220 obetí, avšak ich percentuálny podiel na všetkých obetiach násilia medzi príbuznými len v priemere 8,21 % (graf č. 18).

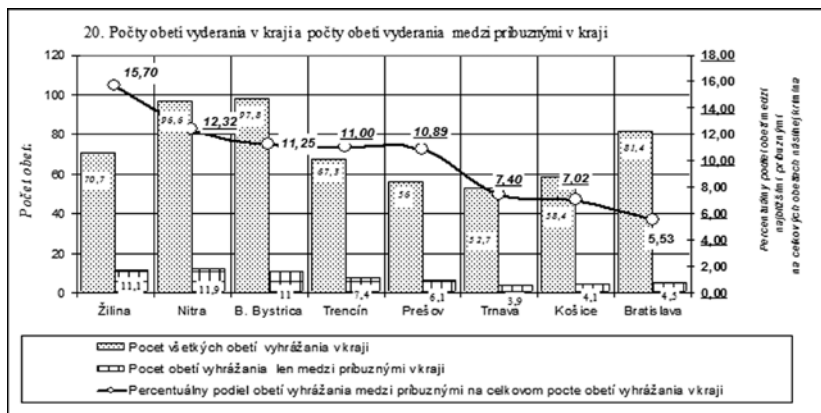

⁴⁷⁴ V Žilinskom kraji priemer za roky 2010 – 2017.

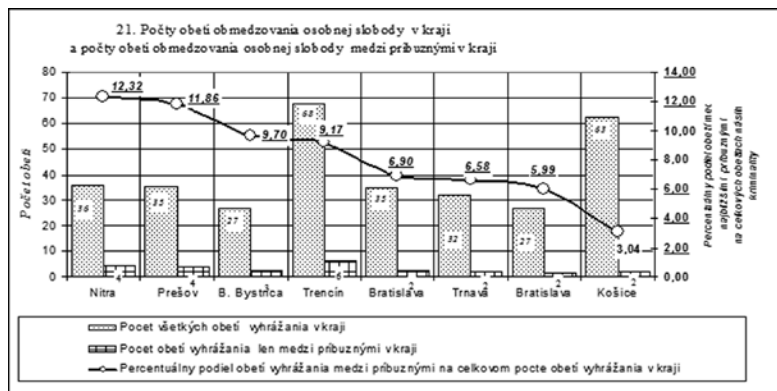
Opačný kontrast medzi početnosťou obetí medzi príbuznými a ich percentuálnym zastúpením na násilnej kriminalite medzi príbuznými kraja vykazovali obe najzávažnejšieho trestného činu, akým nesporne je **vražda**. V rokoch 2007 – 2016 tvoril počet obetí vražd medzi príbuznými vražd v priemere 22 obetí, ich percentuálny podiel na všetkých vraždách medzi príbuznými však tvoril až 24,52 %, teda tretie najpočetnejšie percentuálne zastúpenie (graf č. 19).

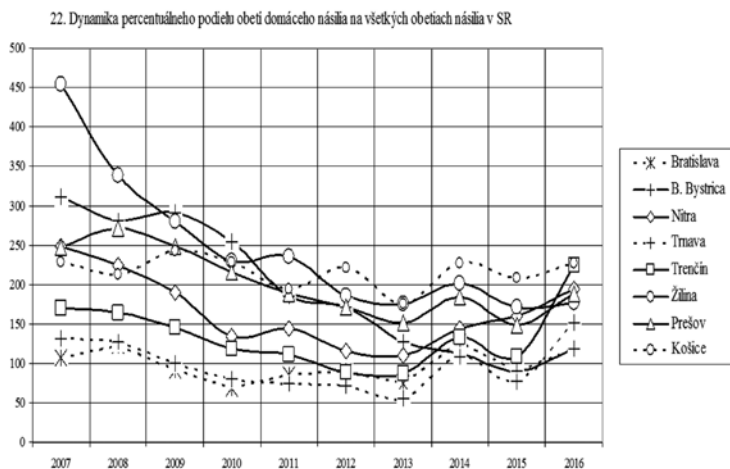
Pre domáce násilie boli **netypické** obeť medzi príbuznými **obete vydierania**, ktorých priemerný počet tvoril v rokoch 2007 – 2016 spolu 75 obetí a ich percentuálny podiel na všetkých obetiach vydierania medzi príbuznými len 10,33 % (graf č. 20).

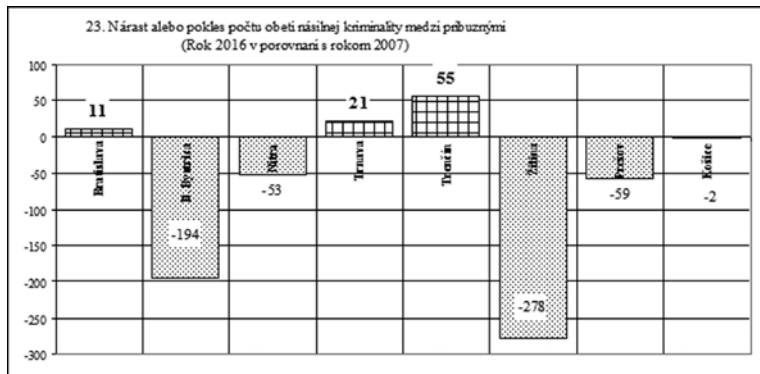
Pre domáce násilie boli **netypické** aj **obete porušovania domovej slobody** medzi príbuznými. Ich počet tvoril v rokoch 2007 – 2016 v priemere 32 obetí a ich percentuálne zastúpenie na obetiach medzi príbuznými tvorilo v priemere za rovnaké obdobie 7,90 % (graf č. 21).

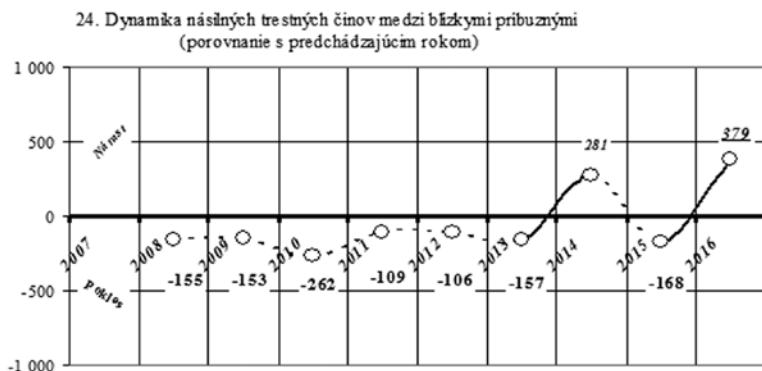
Počty obetí násilných trestných činov medzi príbuznými evidovanými políciou vykazovali v rokoch 2007 – 2013 v rozhodujúcej miere trvale zostupnú tendenciu. V roku 2014 však vo všetkých krajoch (okrem B. Bystrického) počty obetí vzrástli, v nasledujúcom roku zase poklesli a opätovne sa v roku 2016 (v rozdielnej miere) zvýšili (graf č. 22).

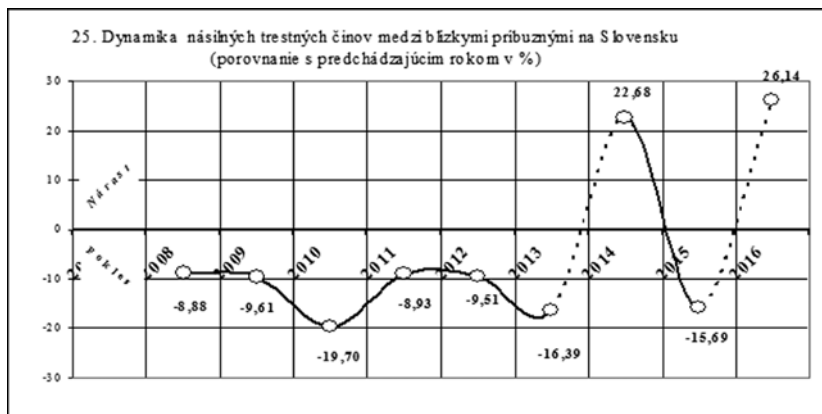
Za ostatných desať rokov (2007-2016) sa počty obetí násilnej kriminality medzi príbuznými v piatich krajoch znížili a v troch sa mierne zvýšili. Najintenzívnejší pokles zaznamenal kraj Žilinský (o 278 obetí) a naopak, avšak menej intenzívne sa ich počet zvýšil v Bratislavskom kraji (o 55 obetí). Pokles alebo nárast obetí násilnej kriminality medzi príbuznými vo všetkých krajoch znázorňuje (graf č. 23).

Ustálená zostupná tendencia početnosti obetí násillia medzi príbuznými v rokoch 2007 – 2013 bola v posledných troch rokoch prerušená fluktuáciami. V roku 2014 počet obetí násillia medzi príbuznými vzrástol o 281 a v roku 2016 až o 379 (vždy v porovnaní s predchádzajúcim rokom). Intenzita poklesu v rokoch 2007 – 2013 sa pohybovala v medziročnom intervale od 106 do 262 obetí. Medziročné rozdiely počtov týchto obetí znázorňuje graf č. 24.

Do roka 2013 (s výnimkou roka 2010) neprekročili medziročné poklesy 10 %. A naopak, medziročné nárasty obetí násilnej kriminality medzi boli viac než dvakrát vyššie (v roku 2014 tvorili 22,68 % a v roku 2016 až 26,14 %). Medziročné percentuálne poklesy a nárasty počtu obetí násilia medzi príbuznými znázorňuje graf č. 25.

Príspevok je zamýšľaný výhradne ako jeden z čiastkových (a navyše len kvantitatívnych) podkladov pre plnohodnotné posúdenie „kriminologických možností riešenia domáceho násilia“, ktoré ponúka konferencia. Korektná kvalitatívna analýza a interpretácia políciou evidovaných údajov o obetiach násilnej kriminality medzi príbuznými by výrazne prekročila požadovaný rozsah príspevku.

Napriek tomu, že policajné štatistiky evidujú len neznámy rozsah skutočného stavu a neznáme členenie skutočnej štruktúry obetí násilia medzi príbuznými, majú podľa nášho názoru vysokú výpovednú hodnotu podporovanú ich systematickosťou a komplexnosťou. Nemali by sa však hypertrofizovať a neprimerane je uprednostňovať pred ďalšími informačnými prameňmi, osobitne výstupmi kriminologických, sociologických a iných výskumov.

Zamedzenie sekundárnej viktimizácie obetí domáceho násillia a spolupráca vyšetrovateľa s občianskymi združeniami

The preclusion of secondary victimization of domestic violence victims and the co-operation of investigator with non-governmental organizations

JUDr. Ladislav Vajzer, PhD.

Ing. Stanislav Šišulák, PhD.

Abstrakt:

Predložený článok sa venuje problematike výsluchu poškodennej osoby a svedka v prípravnom trestnom konaní, vedenom v súvislosti s páchaním domáceho násillia a s tým súvisiacemu riziku sekundárnej viktimizácie obeť tohto násillia. Pozornosť zameriava na vybrané zásady, ktoré je potrebné používať pri uvedení procesnom úkone ako aj spôsob ich aplikácie. Autor sa venuje aj spolupráci vyšetrovateľa s občianskymi združeniami, zaoberajúcimi sa pomocou obetiam domáceho násillia.

Abstract:

The article deals with cases of the impaired person and the witness hearing in a preparatory criminal proceedings, which is led in regards to committing of domestic violence and related risk of secondary victimization of the victim. It focuses on selected principals which are needed for the procedural act given, as well as, the method of their application. Author deals with the investigator co-operation with civic associations which deal with the help for victims of domestic violence.

Kľúčové slová: domáce násillie, násillie páchané na ženách a deťoch, výsluch dospeljej poškodennej osoby, výsluch maloletej a mladistvej osoby, sekundárna viktimizácia, výsluch svedka, empatický prístup, občianske združenia, pomoc obetiam domáceho násillia.

Key words: domestic violence, violence against women and children, hearing of harmed adult person, hearing of the minors and underage person, secondary victimization, the witness hearing, empathy approach, civic association, help for victims of domestic violence

Úvod

Domáce násilie je latentným problémom a preto je ťažké odhadnúť reálny výskyt násilia v domácnostiach.

Problematika násilia páchaného na ženách bola v Slovenskej republike dlho tabuizovanou témou. V ostatných dvoch desaťročiach sa aj vďaka mimovlád- nym organizáciám a medzinárodnému spoločenstvu dostala do popredia v dis- kusióch odbornej a laickej verejnosti.

Štatistiky vychádzajú z evidovaných prípadov násilia, o ktorých sú infor- mácie získavané z úradov kriminálnej polície. Tieto počty sú však iba torzom skutočného počtu obetí domáceho násilia, pretože v mnohých prípadoch majú obeť zábrany nahlásiť útoky zo strany partnera voči nim, prípadne aj ich deťom. V prípade, že sa rozhodnú vec oznámiť na polícii, policajt prijímajúci oznáme- nie má vystupovať profesionálne a s patričnou dávkou empatie, aby obeť nebola opakovane viktimizovaná.

Prijímanie oznámenia o domácom násilí

Krátko po útoku zo strany partnera môže byť obeť nielen fyzicky zranená, ale môže trpieť aj posttraumatickou stresovou poruchou. Obeť často trpí ná- silím pomerne dlhú dobu, kým sa rozhodne vyhľadať pomoc. V takom prípa- de však očakáva kompetentnú pomoc, ale zároveň sa bojí možných následkov a preto potrebuje získať pocit bezpečia. Ak sa rozhodne osobne dostaviť na po- licajný útvar, zvyčajne nemá presnú predstavu o možnostiach a právomociach polície.

Základnou povinnosťou príslušníka polície je vyhnúť sa ďalšiemu trauma- tizovaniu obeť domáceho násilia a brať do úvahy jej psychické rozpoloženie či už krátko po útoku zo strany jej partnera, prípadne ako dôsledok dlhodo- bo zažívaného násilia z jeho strany. Prístup polície k obeť nie je vždy citlivý a nevychádza zo snahy pochopiť situáciu, v ktorej sa obeť domáceho násilia nachádza. Komunikácia s obeťami a spôsob vykonávania niektorých nevyhnut- ných vyšetrovacích úkonov majú za následok vznik druhotnej traumatizácie – resp. opakovanej viktimizácie obeť a vedú k pocitu nespravodlivosti a izolácie.

Medzi riziká sekundárnej viktimizácie zo strany polície patria hlavne:

- odmietanie prijatia trestného oznámenia policajtom prvého kontaktu,
- neoprávnené obviňovanie obeť, že nadsadzuje dôsledky roztržky s part- nerom,

-
- necitlivý prístup k obeti a neposkytnutie informácií obeti.

Pokiaľ policajti neprehodnotia svoje vlastné postoje voči domácejmu násiliu, ťažko pochopia problém domáceho násillia. Jeho pochopenie závisí od viacerých skutočností, ktoré poukazujú na to, aké sú:

- osobné názory policajta na domáce násillie, uznávané hodnoty v rodinných vzťahoch,
- predstavy o rodinnom živote, súkromí a rolách mužských a ženských členov rodiny v spoločnosti,
- emočné reakcie na domáce násillie, vrátane uznania existencie domáceho násillia,
- osobné skúseností s domácim násillím vrátane následkov, aké majú na prácu policajta.

Pri rozhovore s obeťou je potrebné prispôbiť tempo i spôsob vedenia rozhovoru jej psychickému rozpoloženiu, ponúknuť pohár vody, pokúsiť sa ju upokojiť a otázky klásť zrozumiteľne a stručne. Policajt pri rozhovore umožní obeti opísať situáciu z vlastného uhla pohľadu a jej vlastným tempom, nesmie u nej vyvolávať dojem, že spochybňuje jej vyjadrenia, pretože si bude myslieť, že násillie, ktorým trpí, považuje za jej vlastnú chybu.

Dôležité je obeť informovať o jej ďalších možnostiach. Ak sa rozhodne podať trestné oznámenie, už ho nie je možné vziať späť a preto musí byť pripravená na zmenenú situáciu, aby si urobila jasnú a jednoznačnú predstavu o tom, čo ju po podaní trestného oznámenia čaká. Policajt má obeť vysvetliť aj to, že akékoľvek násillie voči blízkym je neprípustné a podľa intenzity a rozsahu môže byť kvalifikované ako priestupok či dokonca trestný čin. Mal by ju poučiť aj o možnosti podať na príslušnom okresnom súde návrh na vydanie neodkladného opatrenia, na základe ktorého môže súd uložiť účastníkovi konania, aby dočasne nevstupoval do domu alebo bytu, v ktorom býva osoba blízka alebo osoba, ktorá je v jeho starostlivosti alebo vo výchove, vo vzťahu ku ktorej je obvinený alebo dôvodne podozrivý zo spáchania násillného trestného činu.

Poverený príslušník PZ či vyšetrovateľ je povinný už pri prvom kontakte s obeťou poskytnúť jej písomnú informáciu o jej právach a povinnostiach spolu s kontaktom na občianske združenia a krízové centrá, zaoberajúce sa pomocou obetiam násillia. Spolupráca policajta s takýmito organizáciami sa riadi ustanoveniami Trestného poriadku. Policajt je povinný informovať odbor sociálnych

vecí o situácii, najmä vtedy, aj sa mieste nachádzajú nezaopatrené deti, aby jeho pracovníci mohli prístupit k prijatiu potrebných opatrení.

Bez ohľadu na to, či obeť domáceho násilia podá oznámenie alebo nie, mal by sa policajt snažiť zlepšiť jej bezpečnostnú situáciu využitím zákonných možností, ktoré prichádzajú do úvahy a to od uplatnenia ustanovenia § 27a zákona o Policajnom zbore, t. j. vykázania násilnej osoby zo spoločného obydľia na 10 dní, až po zadržanie takejto osoby, ak tu existuje zákonný dôvod.

Prístup vyšetrovateľa k obeti domáceho násilia

Počas prípravného konania trestného je potrebné, aby vyšetrovateľ pristupoval k obeti domáceho násilia tak, aby sa zdôverila so svojimi problémami. Musí ju najprv presvedčiť, že orgány činné v trestnom konaní budú postupovať spôsobom vzbudzujúcim jej dôveru. V žiadnom prípade by otázky nemal formulovať tak, aby spochybňovali konanie obete, jej pocity a vyjadrenia k situácii, aby jej pripisovali vinu a zodpovednosť za to čo sa stalo – napr. tým, že jej bude pripisovať provokačné správanie. V záujme zamedzenia sekundárnej viktimizácie obete sa musí vyvarovať kritizovaniu je konania, ako aj mentorovaniu a ponížovaniu obete.

Orgány činné v trestnom konaní sú povinné informovať obeť o jej právach, o priebehu trestného konania vo všetkých jeho štádiách ako aj o možnostiach pomoci a starostlivosti vrátane ich dostupnosti.

Vyšetrovateľ prispieva k obnove pocitu bezpečia obete aj faktickým konaním, ktorým je v danom prípade zaistenie bezpečnosti obete v priebehu trestného konania. Toto môže byť realizované aj väzobným vyšetrovaním páchatela domáceho násilia, ktoré je však závislé na rozhodnutí príslušného súdu.

Pri styku s obeťou by sa mal vyšetrovateľ usilovať o dostatočnú empatiu. Vžiť sa do role obete samozrejme nie je pre neho jednoduché. Vyžaduje si to prácu na sebe a prípadne aj absolvovanie špeciálneho tréningu o zaobchádzaní s obeťami domáceho násilia. Takýto tréning pred niekoľkými rokmi v spolupráci s policajnými špecialistami už vykonávali niektoré mimovládne organizácie, zaoberajúce sa pomocou týraným ženám a deťom.

Treba brať ohľad na duševné rozpoloženie obete, pretože táto prežitú násilnú situáciu v duchu prežíva znovu. Je vhodné nechať najprv obeť voľne vyrozprávať celý priebeh udalosti. Vyšetrovateľ, ktorý prerušuje spomínanie otázkami, narúša u nej sústredenie sa a upriamuje pozornosť obete na iné momenty pre-

žitého násilia. Netrpezlivosť vyšetrovateľa môže zapríčiniť povrchné a nepresné vyjadrenia obete. Dlhým výsluchom sa znižuje jej koncentrácia a tým aj kvalita výpovede, preto je potrebné urobiť vo výsluchu krátku prestávku. Na obeť je potrebné pôsobiť ukludňujúcim dojomom a uistiť ju, že jej už žiadne nebezpečenstvo nehrozí a že polícia a justícia urobia všetko preto, aby jej pomohli. Nepríjemné a kritické udalosti sú pamäti uložené neprehľadne, nie podľa pravidiel logiky. Z vyššie uvedeného vyplýva potreba osvojenia si role chápatého partnera v rozhovore, aby nedošlo k sekundárnej viktimizácii obete domáceho násilia.

Praktické skúsenosti odôvodňujú potrebu absolvovania vzdelávania budúcich vyšetrovateľov a poverených príslušníkov PZ v zaobchádzaní s obeťami domáceho násilia. Uvedená problematika je súčasťou vzdelávacieho procesu študentov Akadémie Policajného zboru v Bratislave.⁴⁷⁵

Násilie medzi rodičmi, ako aj násilie zo strany rodičov voči deťom, je hlavne pre maloleté deti ťažkým traumatizujúcim zážitkom. V takýchto prípadoch si výsluch maloletých a mladistvých vyžaduje individuálny prístup, podmienený špecifickými vlastnosťami detí a stavom ich psychiky. Základom je nadviazanie primeraného kontaktu a opatrne formulované otázky, aby sa dieťa nestresovalo a mohlo pokojne vyrozprávať priebeh skutku a odpovedať bez nervozity na otázky vyšetrovateľa. Potrebné je dôsledne vychádzať z príslušných ustanovení Trestného poriadku, súvisiacich s ohľaduplným a obsahovo relevantným vykonávaním výsluchu osoby mladšej ako 15 rokov tak, aby sa tento v ďalšom konaní už nemusel opakovať.

Dôležitým faktorom, ktorý môže ovplyvniť relevantnosť výsluchu, je riziko ovplyvnenia dieťaťa zo strany vypočúvajúceho. Čím sú deti mladšie, tým sú viac ovplyvniteľné, a preto sa vyšetrovateľ musí vyvarovať sugestívnych otázok dávanych dieťaťu a unáhlených reakcií na odpovede.

Prítomnosť detského psychológa pri výsluchu je nanajvýš žiadúca. Je vhodné, aby sa psychológ pred začatím výsluchu porozprával s maloletým v neprítomnosti tretej osoby. Upokojí ho a vysvetlí dieťaťu dôvody, prečo má vypovedať na tému pre neho takú bolestnú. Ak je psychológ zároveň aj súdnym znalcom,

⁴⁷⁵ VAJZER, L.: Fenomén domáceho násilia a prístup vyšetrovateľa k jeho obeťom, s. 16 – 21. In: Zborník odborných prác z odborne zdokonaľovacieho kurzu pre vyšetrovateľov PZ konaného v dňoch 20. 4. – 24. 4. 2009 „Metodika vyšetrovania – posúdenie súčasného stavu a možnosti ich ďalšieho rozvoja“. Bratislava : Akadémia PZ, 2009.

v prípade pochybností o vierohodnosti výpovede maloletého, vypracuje k tejto a k ďalším otázkam znalecký posudok.⁴⁷⁶

Oznámenia o páchanom domácom násilí sú ojedinele vykonávané následne po spáchaní tohoto trestného činu, časté sú však oneskorené oznámenia. Obet' má jednak strach z pomsty násilníka a dôvodom môže byť aj zlá skúsenosť s políciou pri predchádzajúcich neúspešných oznámeniach, kedy bol páchateľ stíhaný maximálne za spáchanie priestupku. Obet' má teda pochybnosti o tom, či bude páchateľ vôbec stíhaný a potrestaný. Stáva sa pomerne často, že domáce násilie nie je oznámené vôbec a táto trestná činnosť je teda vysoko latentná..

Po skončení výsluchu je potrebné, aby si poškodená osoba pozorne prečítala celú zápisnicu, aj keď sa vyšetrovateľ často stretáva s jej výhradou typu: „... veď ja Vám verím, že ste to tam všetko napísali.“ Pri prejdení výpovede si poškodená osoba totiž môže ešte spomenúť na dôležité detaily, ktoré vo výpovedi dovtedy neboli poznačené.

Spolupráca s občianskymi združeniami

Vyšetrovanie trestnej činnosti súvisiacej s domácim násilím vyžaduje spoluprácu so záujmovými združeniami občanov v čo najväčšom rozsahu, pretože občianske združenia zaoberajúce sa pomocou obetiam domáceho násillia môžu významnou mierou pomôcť nielen pri odhaľovaní, ale aj pri prevencii tejto trestnej činnosti. Významná v rámci trestného konania je možnosť právneho zastupovania poškodenej osoby právnikom občianskeho združenia, či využitie inštitútu dôverníka.

Spolupráca vychádza z ustanovení Trestného poriadku, kde je okrem iného uvedená spolupráca orgánov činných v trestnom konaní so záujmovými združeniami občanov na zamedzenie a predchádzanie trestnej činnosti a možnosť občianskych združení upozorňovať orgány činné v trestnom konaní na prípady porušenia zákonnosti. Trestný poriadok taktiež konštatuje spolupôsobenie týchto združení pri výchove osôb podmiennečne odsúdených a podmiennečne prepustených a pomoc pri vytváraní podmienok riadneho života odsúdeného po vykonaní trestu.⁴⁷⁷

V Slovenskej republike pôsobí pomerne veľké množstvo mimovládnych organizácií, venujúcich sa pomoci a ochrane obetiam domáceho násillia.

⁴⁷⁶ VIKTORYOVÁ, J. – STRAUS, J. et al.: *Vyšetrovanie*. Bratislava : Akadémia PZ, 2015, s. 290.

⁴⁷⁷ Pozri § 4 ods.1, ods. 4 Zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Organizácie, venujúce sa násiliu páchanému na ženách žiadajú zaviesť tému násilia voči ženám do postgraduálnej prípravy profesií zapojených do prevencie a odstraňovania násilia voči ženám, ako sú policajti, sudcovia a pod.⁴⁷⁸

Na základe vyššie uvedených skutočností sa spoločne s občianskymi združeniami, pôsobiacimi na úseku boja proti domácejmu násiliu, vykonávajú prednášky a školenia pre policajtov prvého kontaktu za účelom kvalitnej diagnostiky domáceho násilia a zhodnotenie miery rizika ďalšieho potenciálneho útoku zo strany násilnej osoby.

V prípade, že sa jedná o obeť domáceho násilia, ktorá sa nechce po výsluchu vrátiť domov v obavách o svoj život, pretože páchatela sa polícii nepodarilo zadržať, je potrebné ju upozorniť na možnosť dočasného pobytu v azylovom dome v krajskom meste, prípadne v príslušnom Bezpečnom ženskom dome a dať jej telefonický kontakt na Národnú linku pre ženy zažívajúce násilie. Policajt je tiež povinný poskytnúť obeti kontakty na občianske združenia, poskytujúce pomoc obetiam domáceho násilia. Tieto úkony obvykle vykonáva už policajt tzv. prvého kontaktu, t. j. policajt na obvodnom oddelení Policajného zboru, kde najčastejšie obeť domáceho násilia prichádza podať oznámenie. Z uvedeného dôvodu je potrebné školiť v danej problematike nielen vyšetrovateľov ale aj policajtov prvého kontaktu. Spolupráca v danej oblasti sa osvedčila v minulých rokoch, keď občianske združenia Centrum Nádej a Náruč spolu s policajnými špecialistami na problematiku domáceho násilia školili uvedených policajtov po právnej a psychologickej línii v oblasti prijímania oznámení od obetí domáceho násilia ako aj k metodike identifikácie rizika ďalšieho útoku „domáceho“ násilníka a následnom postupe pri vykázaní násilnej osoby zo spoločného obydlia v zmysle zákona o Policajnom zbore.

Na základe praktických skúseností z prijímania trestných oznámení a následného vyšetrovania trestných činov súvisiacich s domácim násilím možno navrhnúť nasledovné odporúčania v predmetnej oblasti:

- skvalitniť prácu vyšetrovateľov PZ pri dokazovaní trestných činov, súvisiacich s domácim násilím,
- vyškoliť študentov Akadémie PZ a stredných odborných škôl Policajného zboru v oblasti plnenia úloh polície na úseku prijímania trestných oznámení

⁴⁷⁸ Pozri Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia na ženách na roky 2014 – 2019 schválený uznesením vlády SR č. 730 z 18. decembra 2013.

- ako aj vyšetrovania a skráteného vyšetrovania trestných činov súvisiacich s domácim násilím,
- vyškolit v danej problematike pedagógov stredných odborných škôl PZ, ktorí odovzdajú nadobudnuté poznatky študentom. Školenie by malo, v spolupráci s psychológmi z občianskych združení, prebiehať v oblasti psychologického prístupu policajta k obetiam domáceho násilia a to v nasledujúcich tematických okruhoch:
 - problematika syndrómu CAN (dieťa týrané a zneužívané), domáceho násilia ako fenoménu,
 - psychológia obete,
 - psychológia páchatela,
 - typológia obetí – poškodených osôb,
 - zásady komunikácie s obeťami,
 - špecifiká a zásady poučenia a vedenia výsluchu obvinenej osoby,
 - analýza dôvodov, pre ktoré obeť menia svoje výpovede a vracajú sa k násilnej osobe.

Záver

Aktuálnosť riešenia problému domáceho násilia je výzvou pre orgány činné v trestnom konaní, obzvlášť vyšetrovateľov Policajného zboru, ku zdokonaleniu vyšetrovania trestných činov spojených s domácim násilím. To si však vyžaduje dôkladné poznanie a realizáciu taktických postupov a vyšetrovacích úkonov v uvedenej problematike, ako aj venovanie pozornosti všeobecnej charakteristike a právnej klasifikácii trestnej činnosti spojenej s domácim násilím ako predpokladu uplatňovania taktických postupov a vykonávania vyšetrovacích úkonov pri jej vyšetrovaní. Nespochybniteľný je význam poznania príčin a podmienok domáceho násilia, rozbor jeho foriem a spôsobov páchania a utajovania trestných činov spojených s domácim násilím, psychologický prístup polície k obeť domáceho násilia ako aj súčinnosť a spolupráca orgánov činných v trestnom konaní so záujmovými združeniami a mimovládnyimi organizáciami zaoberajúcimi sa tematikou násilia páchaného na ženách.

Súčasná situácia v uvedenej problematike si vyžaduje skvalitnenie a zefektívnenie procesu vyšetrovania trestných činov súvisiacich s domácim násilím, pretože tieto výrazným spôsobom zasahujú do oblasti chránených spoločenských záujmov na úseku rodiny a mládeže ako aj ľudskej dôstojnosti.

Použitá literatúra:

- BANGO, D., VIKTORYOVÁ, J., VAJZER, L.,: *Výšetrovanie domáceho násilia páchaného na ženách*. Bratislava : Akadémia PZ, 2005, 77 s., ISBN 80-8054-349-6.
- ČÍRTKOVÁ, L.: Ako jednať s obeťou trestného činu. In: Kriminalistický sborník, roč. 43, č.4, 1999.
- SPURNÝ, J.: *Psychológia výsluchu*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, 154 s., ISBN 978-80-7380-153-3.
- VAJZER, L.: Fenomén domáceho násilia a prístup vyšetrovateľa k jeho obetiam, In: Zborník odborných prác z odborne zdokonaľovacieho kurzu pre vyšetrovateľov PZ konaného v dňoch 20. 4. – 24. 4.2009 „*Metodika vyšetrovania – posúdenie súčasného stavu a možnosti ich ďalšieho rozvoja*“. Bratislava : Akadémia PZ, 2009, 133 s., ISBN 978-80-8054-471-3.
- VAJZER, L.: Postupy vo vyšetrovaní, eliminujúce sekundárnu viktimizáciu obeť domáceho násilia, s. 187 – 190. In: Zborník vedeckých a odborných prác z medzinárodného teoreticko-praktického seminára zo dňa 23.2.2007 „*Rozvoj metodík vyšetrovania jednotlivých druhov trestných činov*“. Bratislava : Akadémia PZ, 2007, 227 s., ISBN 978-80-8054-408-9.
- VIKTORYOVÁ, J. – STRAUS, J. et al. *Výšetrovanie*. 3. vyd. Bratislava : Akadémia PZ, 2015, 687 s., ISBN 978-80-8054-643-4.
- Zákon o Policajnom zbore č. 171/1993 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov.
- Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Psychologické aspekty obetí domáceho násillia

Psychological aspects of victims of domestic violence

Mgr. Daniela Košecká, PhD.

doc. PhDr. Alojz Ritomský, PhD.

PhDr. Veronika Boleková, PhD.

Abstrakt:

Príspevok je spracovaný ako výstup z projektu podporeného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja APVV-0752-12 s názvom „Monitoring latencie kriminality a viktimologickej situácie na Slovensku“. Autori v ňom prezentujú analýzu získaných dát o obetiach domáceho násillia so zameraním na psychologickú stránku viktimácie, akou je pripravenosť obetí vyhľadať alebo prijať ponúknutú pomoc, ale aj dôvera k polícii a vnímanie jej práce a tiež postviktimačné symptómy pociťované obeťami. Z príspevku sa čitateľ tiež môže dozvedieť, ako sme pripravení obeťiam domáceho násillia pomáhať. Tento celoštátny výskum bol realizovaný na reprezentatívnej výskumnej vzorke.

Abstract:

This paper is based on data from the research project APVV-0752-12 „Monitoring of latent crime and victimological situation in the Slovak republic“ supported by the Slovak Research and Development Agency. It offers a complex data analysis about the victims of domestic violence in Slovakia, especially the psychological aspects of victimisation, like the willingness of the victims to search and to accept help of the others, trust to police and post victimisation symptoms experienced by the victims. The readers can also find out, how we all are ready to help the victims of domestic violence. A representative sample took part in this nation wide survey.

Kľúčové slová: obeť, domáce násillie, týranie, viktimácia, postviktimačné symptómy, polícia, dôvera k polícii, latencia

Key words: victim, domestic violence, victimisation, post victimation symptoms, police, trust to police, latency

Úvod

Špecifickosť domáceho násillia a okolnosti, za akých sa odohráva, ho zaraďuje medzi najzávažnejšie formy násillia. Ohrozenie obete pri ňom spočíva hneď v niekoľkých aspektoch. Počas jednotlivých incidentov dochádza často k fyzickému zraňovaniu obete a poškodzovaniu jej zdravia a fyzickej integrity, opakovanie incidentov vyvoláva u obete pocit nepretržitého ohrozenia a popri násillí fyzickom sa medzi obeťou a jej blízkym páchatelom odohráva aj násillie psychické, ekonomické a iné.⁴⁷⁹ Obete domáceho násillia kvôli neustálej kontrole páchatelom, ale aj kvôli vlastným racionalizáciám v drvivej väčšine prípadov nie sú pripravené vyhľadať pomoc a patologické správanie zo strany páchatela trpia aj celé roky. Tento typ násillia preto vzhľadom na jeho špecifiká patrí k tým druhom kriminality, ktoré majú najvyššiu latenciu. Zistiť tak objektívne a presné údaje o výskyte tohto javu je tak prakticky nemožné, no zdá sa, že údaje z viktimálnych výskumov sa realite blížlia viac, než policajné štatistiky.⁴⁸⁰ V rozsiahlom reprezentatívnom výskume obetí kriminality realizovanom v rámci projektu APVV-0752-12 s názvom „Monitoring latencie kriminality a viktimologickej situácie na Slovensku“ s podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja sa náš výskumný tím zamerlal popri iných otázkach aj na problematiku domáceho násillia, resp. týrania, kde boli údaje o tomto jave zisťované v terénnom zbere priamo od dotknutých obetí. Zistenia z uvedeného výskumu prinášame v našom príspevku.

Metódy

Výskum bol realizovaný v dňoch od 4. do 14. septembra 2015 technikou štandardizovaného rozhovoru. Zber dát uskutočnili školení externí spolupracovníci - anketári.

Základný súbor tvorilo 4 569 200 obyvateľov trvalo bývajúcich v SR vo veku 15 a viac rokov, t. j. 84,66 % z 5 397 036 všetkých obyvateľov s trvalým pobytom na území SR ku 21.5.2011. Podľa údajov⁴⁸¹.

⁴⁷⁹ Pre informácie, do akej miery obyvatelia vnímajú domáce násillie ako hrozbu pozri Holomek, J.: *Pocit bezpečia na Slovensku 2015*. In: Košecká, D. (ed.): *Obete kriminality. Zborník príspevkov zo seminára s medzinárodnou účasťou*. Bratislava : IRIS, 2015. ISBN 978-80-89726-45-5, s. 20 – 35.

⁴⁸⁰ Pozri Holcr, K.: *Obete všeobecnej kriminality v policajných štatistikách*. In: Košecká, D. (ed.): *Obete kriminality. Zborník príspevkov zo seminára s medzinárodnou účasťou*. Bratislava : IRIS, 2015. ISBN 978-80-89726-45-5, s. 4 – 19.

⁴⁸¹ *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov Slovenskej republiky v roku 2011* ŠÚ SR Bratislava.

Výberový súbor bol utvorený voľným kvótovým výberom so znáhodnením v poslednom kroku. Kontrolovanými premennými boli: pohlavie, vek, národnosť, vzdelanie, veľkosť bydliska a kraj.

Po zhodnotení úrovne terénnych prác a kontrole jednotlivých dotazníkov bolo na spracovanie odovzdaných 1773 dotazníkov, čo predstavuje 88,65 %-nú návratnosť z plánovaného počtu 2000 rozhovorov. Jeden respondent „reprezentuje“ 2491 obyvateľov SR zo sledovaného základného súboru.

Na zabezpečenie kvalitnej práce externých spolupracovníkov - anketárov má CSV vypracovaný systém permanentnej kontroly so spätnou väzbou, preto si anketári kontrolu svojej práce plne uvedomujú.

Štatistickú presnosť výsledkov výskumu hodnotíme pomocou intervalov spoľahlivosti. Charakteristika reliability vzťahovaná na celý súbor pri rozsahu $n=1773$ je $\pm 2,33$. Na posúdenie štatistickej presnosti výsledkov výskumu je však potrebné skúmať simultánne intervaly spoľahlivosti príslušných meritorých znakov.

V rámci uvedeného projektu sa terénny zber údajov realizoval celkom trikrát, v rokoch 2014, 2015 a 2016, v tomto príspevku zámerne publikujeme údaje vyzbierané v roku 2015, nakoľko v tomto zbere bolo na problematiku týrania zameraných najviac otázok a údaje o dôvere obetí k polícii sme spracovali zo zberu dát z roku 2014, kde bol kladený dôraz práve na tému práce polície. V roku 2014 základný súbor tvorilo 4 569 200 obyvateľov trvalo bývajúcich v SR vo veku 15 a viac rokov, t. j. 84,66 % z 5 397 036 všetkých obyvateľov s trvalým pobytom na území SR ku 21.5.2011. Po zhodnotení úrovne terénnych prác a kontrole jednotlivých dotazníkov bolo na spracovanie odovzdaných 1842 dotazníkov, čo predstavuje 92,10 %-nú návratnosť z plánovaného počtu 2000 rozhovorov. Jeden respondent „reprezentuje“ 2481 obyvateľov SR zo sledovaného základného súboru.

Výsledky

Všetky nasledujúce analýzy dát v tomto príspevku sa budú týkať len súboru obetí týrania, nie celej výskumnej vzorky, na ktorej bolo terénne dopytovanie realizované. V rámci dopytovania v roku 2015 sa vyjadrilo celkom 56 respondentov, že sa v sledovanom období, teda od 1. septembra do 31. augusta 2015, stali obeťami týrania, čo predstavuje 3,2-percentnú mieru viktimácie základnej vzorky respondentov. Percentuálny podiel odpovedí na otázku „Stali ste sa v sledovanom období (od 1. septembra 2014 do 31. augusta 2015) obeťou

týrania (niekto Vás pravidelne bije, ponižuje, citovo vydiera alebo Vám odopiera stravu, hygienu, spánok, vystavuje Vás neúmernej fyzickej alebo psychickej záťaži a pod.)?“ je uvedený v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka č. 1 – obeť týrania v základnom súbore

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	áno	56	3,2	3,2	3,2
	nie	1684	95,0	96,8	100,0
	Total	1740	98,1	100,0	
Missing	System	33	1,9		
Total		1773	100,0		

Zdroj: vlastné spracovanie, údaje z dopytovania z r. 2015

Domáce násilie je špecifické tým, že sa najčastejšie odohráva za zatvorenými dverami domácností zdieľaných obeťami a páchatelmi. Nezriedka sú však násilné incidenty takej intenzity, že ony samotné, alebo ich následky neuniknú pozornosti okolia, susedov, známych obeť bez toho, že by sa obeť priamo niekomu zdôverila. Obetí týrania sme sa preto opýtali na ich odhad alebo vedomosť o tom, či o ich problémy ich okolie vedelo a či im niekto ponúkol pomoc. Respondenti odpovedali na otázku „Vedel niekto z Vašich známych alebo susedov v akej ste situácii a poskytol Vám pomoc? Snažil sa s Vami o tom hovoriť, prípadne Vám ponúkol radu alebo pomoc?“. Údaje sú uvedené v tabuľke č. 2.

Tabuľka č. 2 – pomoc okolia

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mám pocit, že o tom niekto z okolia vedel, ale nikdy na tú tému nezačal rozhovor ani do toho nezasahoval	9	,5	16,1	16,1
	viem určite, že o tom niekto z okolia vedel, ale nikdy na tú tému nezačal rozhovor ani do toho nezasahoval	11	,6	19,6	35,7
	niekto z okolia o tom vedel a snažil sa o tom so mnou hovoriť	8	,5	14,3	50,0
	niekto z okolia o tom vedel a snažil sa mi poskytnúť radu alebo pomoc, prípadne sám zavolať políciu a pod.	8	,5	14,3	64,3
	myslím si, že o tom nevedel nikto	19	1,1	33,9	98,2
	iná odpoveď (uved'te)...	1	,1	1,8	100,0
	Total	56	3,2	100,0	
Missing	System	1717	96,8		
Total		1773	100,0		

Zdroj: vlastné spracovanie, údaje z dopytovania z r. 2015

Z vyjadrení respondentov vyplynulo, že iba tretina obetí týrania si myslela, že o ich probléme nikto z okolia nevedel. Viac ako tretina obetí týrania (35,7 %) buď vie, alebo si myslí, že o ich probléme niekto vedel, no nikdy sa im nesnažil ponúknuť pomoc ani sa s nimi pokúsiť o ich problémy hovoriť. Menej ako tretina obetí týrania (28,6 %) zažila záujem niekoho z okolia buď vo forme snahy o rozhovor alebo v aktívnejšej forme, kedy sa ľudia z okolia snažili obeti pomôcť, poradiť, alebo podnikli konkrétne kroky, napríklad zavolať políciu a podobne.

Problematika domáceho násilia je v našej spoločnosti ešte stále značne tabuizovaná a opradená nespočetnými mýtmi. Aj preto mnohé jeho obete o svojom probléme s nikým nehovoria, snažia sa problém neadekvátne racionalizovať

a samé seba presviedčajú, že tento problém patrí za zatvorené dvere a ostať tájomstvom dysfunkčnej rodiny. Aj preto nie je isté, že obeť, s ktorými sa niekto z ich okolia o ich probléme pohovára a ponúkne im pomoc, problém priznajú a ponúknutú pomoc prijímú. Tento jav sme sledovali aj v našom súbore obetí týrania, ktoré odpovedali na otázku „Uvedte, prosím, ako ste na tento krok zo strany ľudí z Vášho okolia reagovali Vy?“ Získané údaje sú uvedené v tabuľke č. 3.

Tabuľka č. 3 – reakcia obeť na ponúknutú pomoc

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	reagoval/a som odmietavo, nechcel/a som, aby sa do toho niekto staral	3	,2	17,6	17,6
	reagoval/a som odmietavo lebo som mal/a strach, že sa to dozvie človek, ktorý ma týral	2	,1	11,8	29,4
	hovoril/a som o tom, ale nikdy nedošlo k tomu, že by mi dotyčná osoba z mojej situácie pomohla	1	,1	5,9	35,3
	prijal/a som pomoc a situácia sa rieši	3	,2	17,6	52,9
	prijal/a som pomoc a situácia sa vyriešila	7	,4	41,2	94,1
	prijal/a som pomoc, ale situácia sa nevyriešila	1	,1	5,9	100,0
	Total	17	1,0	100,0	
Missing	System	1756	99,0		
Total		1773	100,0		

Zdroj: vlastné spracovanie, údaje z dopytovania z r. 2015

Ako sme už naznačili v texte vyššie, obeť týrania často nie sú pripravené zdôveriť sa niekomu so svojím problémom a u mnohých je tomu tak dokonca aj v prípade, že sú niekým kvôli tomu oslovené bez toho, že by samé vyvinuli iniciatívu. Z nášho súboru obetí, ktoré boli niekým z okolia oslovené v súvislosti so situáciou v ktorej sa nachádzali, takmer tretina (29,4 %) reagovalo na ponuku

pomoci odmietavo, pretože buď nechceli, aby sa do ich problému niekto staral, alebo z obavy, že by sa o tom dozvedel páchatel' a pomstil by sa im.

Takmer dve tretiny (64,7 %) obetí týrania prijali ponúknutú pomoc, pričom takmer vo všetkých prípadoch sa ich situácia vyriešila alebo bola v čase dopytovania v štádiu riešenia. Jeden respondent chcel prijať pomoc, ktorá však nebola účinná a takisto jedna obeť týrania o probléme s niekým hovorila, avšak táto osoba jej nepomohla situáciu vyriešiť.⁴⁸²

Z toho, čo sme doteraz v príspevku prezentovali, možno usúdiť, že obeť domáceho násilia sa cíti vo svojej situácii často osamotené a boja sa do svojho problému zasvätiť kohokoľvek z okolia. Ostáva im potom jediné – buď danú situáciu akceptovať, alebo sa ju pokúsiť vlastnými silami zmeniť. Ako to bolo v prípade obetí domáceho násilia z nášho výskumu, sme v rámci dopytovania zisťovali tiež. Údaje sú uvedené v tabuľke č. 4.

Tabuľka č. 4 – snaha obetí vyriešiť problém

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	snažil/a som sa dostať z toho vlastnými silami a podarilo sa mi to	17	1,0	30,4	30,4
	snažil/a som sa dostať z toho vlastnými silami, ale nepodarilo sa mi to	11	,6	19,6	50,0
	najprv som sa snažil/a dostať z toho vlastnými silami, ale nakoniec mi pomohol niekto iný	6	,3	10,7	60,7
	zdôveril/ som sa niekomu a očakával/ som, že mi pomôže, ale nestalo sa tak	1	,1	1,8	62,5
	zdôveril/ som sa niekomu, kto mi pomohol	14	,8	25,0	87,5
	nesnažil/a som sa z toho dostať, rezignoval/a som	7	,4	12,5	100,0
	Total	56	3,2	100,0	
Missing	System	1717	96,8		
Total		1773	100,0		

Zdroj: vlastné spracovanie, údaje z dopytovania z r. 2015

⁴⁸² Pre informácie o možnostiach ochrany obetí pozri Klimek, L.: *Európsky ochranný príkaz v navrhovanej právnej úprave Slovenskej republiky*. In: Košecká, D. (ed.): *Obete kriminality. Zborník príspevkov zo seminára s medzinárodnou účasťou*. Bratislava: IRIS, 2015. ISBN 978-80-89726-45-5, s. 163 – 172.

Z údajov získaných v dopytovaní vyplýva, že väčšina obetí týrania preukáže určitú snahu problém riešiť a dostať sa z ťažkej situácie. Pokúsilo sa o to až 60 % obetí týrania z nášho výskumu, avšak nie všetky boli úspešné. Vyriešiť situáciu vlastnými silami sa podarilo 30-tim percentám obetí týrania, teda polovici z tých, ktoré sa o to pokúsili. Necelých 20 % uviedlo, že úspech vo svojom snažení vyriešiť situáciu vlastnými silami nemali. 10 % obetí uviedlo, že sa síce pokúšali situáciu riešiť na vlastnú päsť, avšak nakoniec im pomohol niekto iný. Štvrtina obetí týrania sa zdôverila niekomu z okolia, kto im pomohol problém vyriešiť. Alarmujúce je však zistenie, že 12,5 % obetí týrania rezignovalo a situáciu sa vôbec nepokúša riešiť.

Jednou z charakteristických vlastností domáceho násillia alebo týrania je vzťah medzi obeťou a páchatelom, kedy ide o osoby, ktoré sú si veľmi blízke. Možností je však viac a preto sme v rámci dopytovania zisťovali, aké formy vzťahu medzi obeťou a páchatelom sa vyskytli v našej výskumnej vzorke. Respondenti odpovedali na otázku „Uvedte, prosím, v akom vzťahu je s Vami osoba, ktorá Vás týrala. Išlo o blízku osobu?“. Získané údaje sú uvedené v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka č. 5 – vzťah obeť k páchatelovi

		Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
Šo41 ^a	páchatel' bol môj partner/partnerka	37	64,9 %	67,3 %
	páchatel' bol môj rodič/ia	3	5,3 %	5,5 %
	páchatel' bol môj nevlastný rodič/ nevlastní rodičia	2	3,5 %	3,6 %
	páchatel' bol môj syn alebo dcéra	6	10,5 %	10,9 %
	páchatel' bol môj nevlastný syn alebo dcéra	2	3,5 %	3,6 %
	páchatel' bol môj súrodenec/ súrodenci	4	7,0 %	7,3 %
	páchatel' bol môj nevlastný súrodenec/nevlastní súrodenci			
	iná odpoveď (uved'te)...	3	5,3 %	5,5 %
Total		57	100,0 %	103,6 %

Zdroj: vlastné spracovanie, údaje z dopytovania z r. 2015

Najčastejšie, viac ako v dvoch tretinách prípadov bol páchatelom týrania partner obete, pričom sme nerozlišovali možnosť manžel (manželka) / druh (družka). Druhou najčastejšou možnosťou, ktorou obeť týrania označovali páchatelov, boli synovia a dcéry v 10,9 % prípadov a ak k nim pripočítame aj nevlastných synov a dcéry, tak tento typ vzťahu sa vyskytol spolu v 14,5 % prípadov. 9,1 % prípadov tvoria rodičia a nevlastní rodičia obetí týrania. 7,3 % prípadov týrania sa odohralo medzi vlastnými súrodencami. Súčet podielov všetkých odpovedí prevyšuje 100 %, pretože respondenti mohli zvoliť viac ako jednu odpoveď, aby bolo možné odhaliť aj prípady spolupáchateľstva páchatelov z rôznych kategórií.

Blízkosť páchatela, zdieľanie spoločnej domácnosti s ním a bezvýchodiskovosť situácie pre obeť môže u obete tohto druhu násilia vyvolať rôzne postviktimačné ťažkosti. Respondenti v našom výskume sa vyjadrovali k zoznamu možných postviktimačných symptómov, či niektoré z nich ako obeť násilia zažívali, odpoveďou na otázku „Uvedte, prosím, či po tom, ako ste sa stali obeťou týrania zažívate alebo ste zažívali nejaké z nasledovných ťažkosti?“ Pri tejto otázke bolo možné uviesť viac odpovedí, preto ich súčet prevyšuje 100 %. Získané údaje uvádzame v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka č. 6 – postviktimačné symptómy u obetí týrania

		Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
Šo45 ^a	poruchy spánku	29	22,5 %	53,7 %
	nervozitu, podráždenosť	25	19,4 %	46,3 %
	problémy so sústredením	8	6,2 %	14,8 %
	neprimerané reakcie v nečakaných situáciách (napr. zľaknutie pri minimálnom podnete)	13	10,1 %	24,1 %
	vnucujúce sa myšlienky týkajúce sa udalosti	15	11,6 %	27,8 %
	pocity strachu alebo obavy z opakovania situácie	36	27,9 %	66,7 %
	iné (uved'te)...	1	0,8 %	1,9 %
	nezažíval/a som žiadne ťažkosti	2	1,6 %	3,7 %
	neviem, nepamätám sa			
Total		129	100,0 %	238,9 %

Zdroj: vlastné spracovanie, údaje z dopytovania z r. 2015

Z údajov uvedených v tabuľke č. 6 vidíme, že takmer všetky obeť týrania zažívali aspoň niektoré z uvedených postviktimačných symptómov. U obetí sa najčastejšie vyskytovali pocity strachu a obavy z opakovania viktimácie, ktoré uviedli dve tretiny respondentov. Približne polovica obetí týrania trpela poruchami spánku a/alebo nervozitou a podráždenosťou. Približne každá štvrtá obeť týrania zažívala vnucujúce sa myšlienky týkajúce sa viktimácie a/alebo trpela neprimeranými úľakovými reakciami, ktoré považujeme za závažný symptóm poukazujúci na trvalú aktiváciu organizmu vyvolanú intenzívnym stresom alebo traumou. Takmer 15 % obetí týrania pociťovalo problémy so sústredením.

Kontakt obetí týrania s políciou

Z respondentov, ktorí sa stali v sledovanom období obeťami týrania, sa so svojím problémom obrátilo na políciu celkom 11, teda necelá pätina (19,6 %). Dôvody, pre ktoré sa respondenti rozhodli na políciu obrátiť, ale aj dôvody, pre ktoré sa rozhodli ju nekontaktovať, sú uvedené v tabuľke č. 7. Respondenti odpovedali na otázku „Informovali ste políciu o tom, že ste sa stali obeťou týrania?“ Pri tejto otázke bolo možné uviesť viac odpovedí, preto ich súčet prevyšuje 100 %.

Tabuľka č. 7 – kontakt obetí týrania s políciou

		Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
§42 ^a	áno, chcel/a som získať náhradu od poisťovne			
	áno, chcel/a som, aby bol páchateľ potrestaný	7	9,9 %	12,5 %
	áno, chcel/a som zabrániť opakovaniu	8	11,3 %	14,3 %
	áno, chcel/a som, aby mi pomohli	6	8,5 %	10,7 %
	áno, iné dôvody (uved'te)...			
	nie, polícia by s tým nič neurobila (nebolo to tak vážne, nedostatok dôkazov a pod.)	14	19,7 %	25,0 %
	nie, mal/a som obavy z nešetného vypočúvania	3	4,2 %	5,4 %
	nie, mal/a som obavy, že by sa mi páchateľ pomstil	16	22,5 %	28,6 %
	nie, vyriešil/a som si to sám/a, lebo poznám páchateľa	12	16,9 %	21,4 %
	nie, iné dôvody (uved'te)...	5	7,0 %	8,9 %
Total		71	100,0 %	126,8 %

Zdroj: vlastné spracovanie, údaje z dopytovania z r. 2015

Z dôvodov, pre ktoré sa obeť týrania rozhodli kontaktovať políciu, prevažovali také, od ktorých obeť očakávali vyriešenie situácie, najčastejšie sa obeť na políciu obrátili, lebo chceli zabrániť opakovaniu (14,3 % prípadov), alebo jednoducho potrebovali pomoc (10,7 %). Našli sa však aj také obeť týrania, ktorých ku kontaktovaniu polície motivovala aj pochopiteľná satisfakcia, keď chceli, aby bol páchatel potrestaný (12,5 %).

Z dôvodov, pre ktoré sa obeť týrania rozhodli políciu nekontaktovať, dominovali obavy rôzneho druhu, ktoré bránili kontaktovaniu polície až v tretine prípadov. Obavy obetí sa týkali pomsty páchatela a nešetrného vypočúvania zo strany polície. Štvrtina obetí týrania bola presvedčená, že polícia by s prípadom nič neurobila, ak by ho ohlásili, a to buď kvôli nedostatku dôkazov, alebo kvôli menšej závažnosti udávanej obeťami. Viac ako pätina obetí týrania si situáciu údajne vyriešila sama, teda bez pomoci polície.

Z respondentov, ktorí sa na políciu rozhodli obrátiť, bola s postupom alebo prácou polície spokojná polovica. Z dôvodov nespokojnosti dominovalo presvedčenie, že polícia neurobila dosť pre vyriešenie prípadu (41,7 %), neskorý príchod polície bol zdrojom nespokojnosti v 8,3 % prípadov, 16,7 % respondentov uviedlo, že ich polícia neochránila pred páchatelom, čo je veľmi závažné zistenie.

Skúsenosť s tak závažným typom násilia, akým je týranie, môže značne ovplyvniť senzitivitu obeť vo vzťahu k naplneniu jej očakávaní riešenia zo strany systému alebo konkrétnych orgánov. O to viac, ak sa na tieto orgány takto zraniteľná obeť obráti očakávajúc pomoc, často je potom táto forma kontaktu predurčujúca aj nasledujúce vnímanie a hodnotenie ich práce zo strany obeť. Preto sme sa obetí týrania, ktoré sa na políciu obrátili, opýtali, či sa vplyvom ich skúsenosti zmenil ich názor na prácu polície. Na otázku „Zmenil sa váš názor na prácu polície po tom, ako ste sa stali obeťou týrania?“ odpovedali iba tí respondenti, ktorí týranie polícii oznámili. Údaje sú uvedené v tabuľke č. 8.

Tabuľka č. 8 – názor na prácu polície

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	môj názor bol pozitívny a zostal pozitívny	3	,2	25,0	25,0
	môj názor bol pozitívny a zmenil sa na negatívny	3	,2	25,0	50,0
	môj názor bol negatívny a zmenil sa na pozitívny	1	,1	8,3	58,3
	môj názor bol negatívny a zostal negatívny	2	,1	16,7	75,0
	neviem posúdiť	3	,2	25,0	100,0
	Total	12	,7	100,0	
Missing	System	1761	99,3		
Total		1773	100,0		

Zdroj: vlastné spracovanie, údaje z dopytovania z r. 2015

Skúsenosť s prácou polície v roli obete týrania nezmenila názor na prácu polície u 41,7 % respondentov, pričom 25 % malo na jej prácu pozitívny názor, ktorý pozitívny ostal a 16,7 % respondentov malo negatívny názor na prácu polície a ako obete týrania si ho po kontakte s políciou aj zachovali. Tretina obetí týrania svoj názor na prácu polície zmenila, avšak pozitívny názor na negatívny sa zmenil trikrát častejšie než negatívny na pozitívny.

V súvislosti s viktimáciou sme sa v rámci nášho výskumu zamerali aj na preskúmanie dôvery respondentov k polícii v závislosti od viktimácie. Túto analýzu sme realizovali na dátovom súbore z roku 2014, avšak veľmi vhodne zapadá do rámca témy a preto sme sa za touto analýzou poohliadli. Zamerali sme sa na otázku, či existuje rozdiel v dôvere k polícii medzi obeťami násilia a respondentmi, ktorí sa obeťami násilia nestali. Medzi týmito dvomi skupinami sme objavili signifikantné rozdiely. Kým z neviktimovaných polícii dôverovalo alebo skôr dôverovalo 65,9 % opýtaných a 34,1 % z nich jej nedôverovalo alebo skôr nedôverovalo, u obetí násilia bola tendencia skôr opačná – viac ako polovica (52,4 %) z nich polícii nedôverovala alebo skôr nedôverovala a 47,6 % polícii dôverovala alebo skôr dôverovala. Presné údaje o výskyte jednotlivých odpovedí v skúmaných kategóriách znázorňuje tabuľka č. 9.

Tabuľka č. 9 – Dôvera k polícii u obetí násillia a u neviktimovaných respondentov

			Obet' kriminality		Spolu
			nie	áno	
Dôverujete polícii?	dôverujem	%	22,6	13,6	21,6
	skôr dôverujem	%	43,3	34,0	42,3
	skôr nedôverujem	%	23,4	30,9	24,2
	nedôverujem	%	10,7	21,5	11,9
Spolu	%		100,0	100,0	100,0

Chíkvadrát (7) = 30,286 p<0,001 V = 0,130

Zdroj: vlastné spracovanie, údaje z dopytovania z r. 2014

Významné rozdiely sme zistili aj medzi obeťami jednotlivých násilných incidentov. V týchto kategóriách sme aplikovali tzv. index dôvery, ktorého teoretické rozpätie je 0 až 100 bodov, pričom 0 znamená úplnú nedôveru a 100 úplnú dôveru. Priemerná hodnota v danej kategórii, označovaná ako M, charakterizuje úroveň dôvery k polícii v danej kategórii. Štandardná odchýlka (SD) charakterizuje mieru variability dôvery v každej zo skúmaných kategórií.

Najvýraznejšie rozdiely v dôvere k polícii sme zaznamenali medzi kategóriami obetí týrania a neviktimovanými. U neviktimovaných respondentov (tých, ktorí sa nestali obeťou týrania) je index dôvery k polícii v hodnote 58,5, kým u obetí týrania iba 42,9. Je to najväčší rozdiel zo všetkých skúmaných kategórií obetí násillia a vzhľadom na hodnotu indexu možno usúdiť, že obeť týrania polícii skôr nedôverujú. Údaje znázorňuje tabuľka č. 10.

Tabuľka č. 10 – Úroveň dôvery obetí týrania k polícii

		Stali ste sa obeťou týrania		Spolu
		nie	áno	
Index dôvery	M	58,5	42,9	57,9
	SD	30,80	32,44	30,99

Eta = 0,095

Zdroj: vlastné spracovanie, údaje z dopytovania z r. 2014

Následne sme sa zamerali na preskúmanie rozdielov medzi obeťami násillia a neviktimovanými respondentmi v ich ochote kontaktovať políciu v prípade, že by sa stali obeťou niektorého zo skúmaných deliktov v budúcnosti. Otázka

znela: „Ak by ste sa stali obeťou niektorého z nasledujúcich trestných činov (resp. deliktov), obrátili by ste sa na políciu? Označte prosím tie, pri ktorých by ste tak urobili.“ Údaje z porovnania kategórie nevíktimovaných respondentov s obeťami týrania vyjadruje tabuľka č. 11, kde prvý stĺpec označuje delikt, na ohlásenie ktorého sa pýtame, druhý stĺpec vyjadruje hodnotu, koľko percent z nevíktimovaných respondentov by sa na políciu pri konkrétnom delikte obrátilo a tretí stĺpec, koľko obetí týrania by sa v prípade danej víktimácie na políciu obrátilo.

Obete týrania (podobne ako obeť iných skúmaných typov násilia – lúpeže a fyzického napadnutia) sú menej ochotné kontaktovať v budúcnosti políciu, pokiaľ by sa obeťou týrania stali opäť. Z nich by tak urobilo iba 15,15 %, pričom z respondentov, ktorí sa obeťami týrania nestali, by tak urobilo 27,15 %. Ako bolo uvedené vyššie, pri trestnom čine týrania všeobecne existuje veľmi nízka ochota kontaktovať políciu zo strany obeť alebo potenciálnej obeť, čo pramení aj zo špecifik tohto druhu násilia. Páchateľ je vždy z blízkeho okolia obeť, najčastejšie priamo z rodiny, a teda obeť majú strach z jeho pomsty, nakoľko ich má on vo svojej moci. Navyše u obeť týrania, ktoré sa v tomto súbore vyjadrili, že by políciu ani v budúcnosti nekontaktovali, možno tento údaj považovať až za hrozivo reálny, keďže týranie je druh násilia, ktoré sa cyklicky opakuje. Obete sa teda v tomto prípade nevyjadrujú k hypotetickej situácii (možnej víktimácii), ale k situácii, ktorá veľmi pravdepodobne skutočne nastane. Preto treba tento údaj považovať za alarmujúci a je možné interpretovať ho tak, že iba 15 % obeť týrania uvažuje o tom, že by svoj existujúci problém polícii oznámila. Údaje o ochote obeť týrania kontaktovať políciu v prípade, že sa opäť stanú obeťou niektorého zo skúmaných deliktov uvádzame v tabuľke č. 11.

Tabuľka č. 11 – Ochota respondentov ohlásiť zločin, ak by sa stali jeho obeťou. Porovnanie obetí týrania a nevítkimovaných respondentov

	Stali ste sa obeťou týrania		
	nie	áno	Spolu
Krádež auta	73,92	46,97	72,95
Krádež vecí z auta	47,04	25,76	46,28
Krádež bicykla	41,92	39,39	41,83
Vlamanie do bytu	87,66	77,27	87,29
Vlamanie do chaty	32,34	21,21	31,94
Krádež	38,08	33,33	37,91
Podvod	35,66	13,64	34,87
Korupcia	15,72	4,55	15,32
Lúpež	61,41	56,06	61,22
Fyzické napadnutie	67,38	46,97	66,65
Sexuálne násilie	44,06	27,27	43,45
Týranie	27,15	15,15	26,72

Zdroj: vlastné spracovanie, údaje z dopytovania z r. 2014

Záver

Domáce násilie je špecifické tým, že sa najčastejšie odohráva za zatvorenými dverami domácností zdieľaných obeťami a páchatelmi. Nezriedka sú však násilné incidenty takej intenzity, že ony samotné, alebo ich následky neuniknú pozornosti okolia, susedov, známych obete bez toho, že by sa obeť priamo niekomu zdôverila. Veľkým problémom však je nezájum o osud ľudí v našom okolí. Viac ako tretina obetí týrania (35,7 %) buď vie, alebo si myslí, že o ich problémy niekto vedel, no nikdy sa im nesnažil ponúknuť pomoc ani sa s nimi pokúsiť o ich problémy hovoriť. Mnohé obete popierajú týranie aj v prípade, že sú kvôli ich problému priamo oslovené, či už z pocitu hanby, alebo z obavy z pomsty páchatela. Z nášho súboru takúto ponuku pomoci okolia odmietla každá tretia obeť domáceho násilia.

Iba polovica obetí týrania je úspešná, ak sa rozhodne svoj problém vyriešiť bez pomoci iných. Každá ôsma obeť domáceho násilia úplne rezignuje a nepokúša sa problém riešiť, ani vyhľadať pomoc. 65 % páchatelov domáceho násilia sú partneri obetí, zvyšok tvoria blízki príbuzní. Obete týrania trpia pocitmi

strachu, poruchami spánku, poruchami koncentrácie a neprimeranými úľakovými reakciami.

Na políciu sa kvôli domácejmu násiliu obrátila iba necelá pätina obetí, s postupom polície bola spokojná polovica z nich. 16,7 % respondentov uviedlo, že ich polícia neochránila pred páchatelom, čo je veľmi závažné zistenie. Ak obeť týrania po kontakte s políciou zmenili názor na jej prácu, pozitívny názor na negatívny sa zmenil trikrát častejšie než negatívny na pozitívny. Dôvera obetí týrania k polícii je signifikantne nižšia než dôvera k polícii u neviktimovaných respondentov. Obete týrania (podobne ako obeť iných skúmaných typov násilia - lúpeže a fyzického napadnutia) sú menej ochotné kontaktovať v budúcnosti políciu, pokiaľ by sa obeťou týrania stali opäť. Z nich by tak urobilo iba 15,15 %, pričom z respondentov, ktorí sa obeťami týrania nestali, by tak urobilo 27,15 %. Keďže domáce násilie je cyklicky sa opakujúce násilie, možno tento údaj považovať nie za hypotetický, ale za reálny.

Použitá literatúra:

- HOLCR, K.: *Obete všeobecnej kriminality v policajných štatistikách*. In: Košecká, D. (ed.): *Obete kriminality. Zborník príspevkov zo seminára s medzinárodnou účasťou*. Bratislava : IRIS, 2015. ISBN 978-80-89726-45-5, s. 4 – 19.
- HOLOMEK, J.: *Pocit bezpečia na Slovensku 2015*. In: Košecká, D. (ed.): *Obete kriminality. Zborník príspevkov zo seminára s medzinárodnou účasťou*. Bratislava : IRIS, 2015. ISBN 978-80-89726-45-5, s. 20 – 35.
- KLIMEK, L.: *Európsky ochranný príkaz v navrhovanej právnej úprave Slovenskej republiky*. In: Košecká, D. (ed.): *Obete kriminality. Zborník príspevkov zo seminára s medzinárodnou účasťou*. Bratislava : IRIS, 2015. ISBN 978-80-89726-45-5, s. 163 – 172.

Mediácia v praxi - možnosť riešenia domáceho násilia

Mediation in practice – the possibility of solving domestic violence

JUDr. Michal Žofčák

Abstrakt:

Účelom tohto príspevku na tému možnosti riešenia domáceho násilia z pohľadu restoratívnej justície resp. mediácie je poskytnúť predovšetkým účastníkom konferencie, ale aj čitateľom zborníka, základné informácie o možnostiach praktického uplatňovania alternatívnych foriem riešenia trestných záležitostí.

Čitateľom príspevku uverejneného v zborníku z konferencie s medzinárodnou účasťou s názvom Kriminologické možnosti riešenia domáceho násilia, konanej na Paneurópskej vysokej škole, Fakultou práva, môže pomôcť získať bližšiu predstavu o tom, ktorý zvolený procesný postup sa javí vhodný pri riešení konfliktného stavu vyplývajúceho z domáceho násilia.

Príspevok je spracovaný s cieľom podať ucelený odborný-právny výklad, a to na základe konkrétnej situácie konfliktu medzi páchatelom a obeťou a okrem toho, má osloviť nie len mediátorov, probátorov, súdnych úradníkov, ale i široký okruh záujemcov o alternatívne riešenia trestných vecí akým je napríklad aj domáce násilie.

Abstract:

The purpose of this paper on the possibility of resolving domestic violence from the point of view of restorative justice. Mediation is to provide the conference participants and the readers with the basic information on the possibilities of practical application of alternative forms of criminal justice.

The reader of the paper presented in the proceedings of the International Conference entitled Criminological Possibilities of home violence at the Pan-European College of Law, can help to get a better idea of which chosen process is appropriate to resolve the conflict situation resulting from domestic violence.

The contribution is processed to provide a comprehensive expert legal interpretation, based on a specific conflict situation between the perpetrator and the victim and, moreover, it should address not only mediators, probation officers,

court officers, but also a wide range of stakeholders on alternative solutions to criminal offenses such as and domestic violence.

Kľúčové slová : Trestný zákon, Trestný poriadok, domáce násilie, mediácia

Key words: Criminal Code, Criminal Procedure, Domestic Violence, Mediation

Úvod

Téma ľudských práv patrí v súčasnosti k najdiskutovanejším problematikám nie len v Slovenskej republike. Základnou a nevyhnutnou požiadavkou v tomto smere sa zreteľne javí dodržiavanie ľudských práv medzi občanmi konkrétneho štátu, teda aj v Slovenskej republike.

Z právneho hľadiska, z prameňov práva, vedných odborov a ich jednotlivých autorov, nachádzame rôznorodé pohľady na ľudské práva. Ohľadom ľudských práv je potrebné pripomenúť, spätosť medzi štátom a ľudskými právami pri určovaní obsahu a rozsahu ľudských práv.

Najdôležitejšou úlohou štátu v oblasti ľudských práv naďalej zostáva ich **ochrana**, ktorá ma rôzne podoby.⁴⁸³

Významným kritériom ľudských práv je kultúrno-civilizačný prístup k ľudským právam, ako aj konfucionistický prístup, ktorý je založený na osobitnom chápaní vzťahu človeka a spoločnosti. Stredobodom ochrany nie sú práva jednotlivca a jeho rozvoj, **ale právo spoločenstva na prežitie a rozvoj**. Spoločné (kolektívne) práva majú prednosť pred individuálnymi právami.⁴⁸⁴

Akademici, odborníci ale i vedci a vedeckí pracovníci z oblasti práva sa v poslednom období čoraz častejšie zúčastňujú a stretávajú na vedeckých konferenciách, trestno-právneho odvetvia, kde si medzi sebou vymieňajú poznatky a diskutujú práve k súčasne sa rozrastajúcemu kriminologickému fenoménu, ktorým je domáce násilie.

Podľa profesora Ivora, trestnoprávne kriminologické úvahy musia presiahnuť normatívny prístup a zaoberať sa aj etiologickými otázkami (aké sú príčiny kriminalizovaného správania) a problémami účinnosti trestnej represie, teda či

⁴⁸³ SVÁK, J.: *Ochrana ľudských práv* (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv), 2. rozšírené vydanie, Bratislava 2006, str.14.

⁴⁸⁴ BROSTL, A.: Právny status funkcie práv a rôzne pohľady na ľudské práva, In: *Ľudské práva a právny status na prelome tisícročí*, VEDA, Bratislava 1999, str. 19.

a akými predpokladanými výsledkami možno regulovať správanie, ktoré má byť vystavené trestnému postihu. Trestné činy možno triediť podľa rôznych hľadísk (napr. podľa formy konania, podľa osobnosti páchatela, podľa motívu, podľa formy zavinenia), ale pre systematiku osobitnej časti (Trestného zákona) najlepšie vyhovuje a tradične zostáva druhový (skupinový) objekt trestného činu.

V úvode predkladaného príspevku je potrebné priblížiť hmotno-právne vymedzenie pojmu násilie, o akú skupinu objektov (a o akú právnu ochranu) v zmysle trestného zákona ide.

Sloboda človeka patrí medzi základné ľudské práva a je predmetom tak medzinárodnej, ako aj vnútroštátnej úpravy (Všeobecná deklarácia ľudských práv, Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, Listina základných práv a slobôd a Ústava).

Trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti

Sú to rôzne spôsoby nátlaku na vôľu človeka, či už ide o vytváranie vôle, alebo o jej realizáciu. Trestný čin je spáchaný násilím, ak páchatel použije na jeho spáchanie fyzické násilie proti telesnej integrite inej osoby, alebo ak je spáchaný na osobe, ktorú páchatel uviedol do stavu bezbrannosti ľstou, alebo ak páchatel použil násilie proti veci iného (§ 122 ods. 7).⁴⁸⁵

Pojem násilie možno všeobecne charakterizovať ako fyzický útok na určitú osobu, alebo vec. Násilie použité proti osobe nemusí mať za následok ublíženie na zdraví. Násilie je často prostriedkom donútenia, a to nielen pri trestných činoch proti slobode. Aj násilie smerujúce proti veci môže byť prostriedkom pôsobenia na vôľu poškodeného.⁴⁸⁶

Násilie, pokiaľ nie je znakom trestného činu, môže byť priťažujúcou okol-

⁴⁸⁵ V pojme násilie sú obsiahnuté dva pojmové znaky, a to fyzická zložka a pôsobenie na vôľu alebo vôbec na správanie iného. Násilím v podobe *vis absoluta* je také násilie, ktoré úplne vylučuje iné ako požadované správanie. Donútená osoba je napríklad zviazaná, zavretá v miestnosti, takže nemôže robiť to, čo chce. Stáva sa živým nástrojom v rukách pôvodcu násilia. V jej správaní úplne chýba zložka vôle, alebo sa nemôže uplatniť. Násilím v podobe *vis compulsiva* sa psychicky pôsobí na konanie donucovanej osoby tak, že táto osoba sa podrobuje nátlaku. Nie je to nátlak neodolateľný. U donucovaného sa uplatňuje zložka vôle, jeho rozhodnutie je však motivované násilím. Tento nátlak sa realizuje fyzickou silou (napr. bitím). Zároveň je v tom obsiahnutá aj hrozba, že spôsobená ujma bude pokračovať, pokiaľ sa obeť nepodrobí. Fyzické násilie teda môže pôsobiť ako *vis absoluta* alebo *vis compulsiva*.

⁴⁸⁶ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné osobitná časť*, Bratislava 2010, s. 78 – 138, ISBN 978-80-8078-308-2.

nosťou (§ 37). Násilie je znakom viacerých trestných činov uvedených v osobitnej časti, napríklad obchodovania s ľuďmi podľa § 179, obmedzovania slobody pobytu podľa § 184, lúpeže podľa § 188, vydierania podľa § 189, hrubého nátlaku podľa § 190 a 191, obmedzovania slobody vyznania podľa § 193, porušovania slobody združovania a zhromažďovania podľa § 195, znásilnenia podľa § 199, sexuálneho násillia podľa § 200, krádeže podľa § 212, ohrozenia bezpečnosti vzdušného dopravného prostriedku a lode podľa § 291, úkladov proti Slovenskej republike podľa § 312, útoku na orgán verejnej moci podľa § 321, útoku na verejného činiteľa podľa § 323, marenia spravodlivosti podľa § 344, marenia prípravy a priebehu volieb a referenda podľa § 351, násilného prekročenia štátnej hranice podľa § 354, násillia proti skupine obyvateľov a proti jednotlivcovi podľa § 359, urážky medzi vojakmi podľa § 396 až 398, podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421 a 422, podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424, plienenia v priestore vojnových operácií podľa § 427, zneužitia rekviračného práva podľa § 430, perzekúcie obyvateľstva podľa 432.⁴⁸⁷

Restoratívna justícia

Pri riešení konfliktných situácií, Restoratívna justícia v tomto smere vychádza z filozofie radikálneho konstruktivismu, ktorý so sebou prináša spochybňovanie doterajších základov vedeckého poznania – objektivizmu – a prispel k ďalšiemu posunu vo vývoji humanitných vied. Tento nový filozofický smer vychádza z presvedčenia, že to, čo nazývame realitou, sú v skutočnosti rozlíšenia, ktoré robí pozorovateľ. Inými slovami povedané, každý z nás vníma okolitý svet, ľudí okolo nás, vzťahy, udalosti a veci vlastným spôsobom.⁴⁸⁸

Mediačný proces výrazne humanizuje justičný systém. Mediátor zľahčuje a usmerňuje dialóg medzi obvineným a obeťou, prípadne i medzi nimi a ich blízkemu sociálnemu okoliu a súčasne im dáva priestor hovoriť o svojich

⁴⁸⁷ SAMAŠ, O. STIFFEL, H. a TOMAN, P.: *Trestný zákon stručný komentár*, Bratislava 2006, s. 253 – 254, ISBN 80-8078-078-1.

⁴⁸⁸ Tento prístup vychádzal z predpokladu, že dostane sa človek do problémov alebo konfliktu, predovšetkým on sám dokáže posúdiť, za akých okolností už problém neexistuje, alebo je konflikt vyriešený. K tomuto posúdeniu má svoje vlastné dispozície, a práve z jedinečnosti ľudského individua, vyplývajú tiež odlišné predstavy o riešení konfliktu. Predpokladom vlastných zdrojov každého človeka k riešeniu problému sa stal jedným z východísk pre rozvoj mediácie ako špecifickej metódy riešenia konfliktov.

pocitoch formou, ktorú nemožno uskutočniť pri hlavnom súdnom alebo súdno-trestnom pojednávaní.

Mediácia medzi aktérmi domáceho násilia

Určitá skupina odborníkov tvrdí, že domáce násilie vedie k nerovnosti síl medzi násilníkom a jeho obeťou, ktorú mediátor nemôže vyrovnať, a táto nerovnosť podľa nich mediáciu vylučuje. Obeť, podľa ich názoru, nie je schopná robiť slobodné rozhodnutia týkajúce sa jej, ale ani detí, majetku atď. Navyše z uvedených príkladov je zrejmé, že schopnosť sebaurčenia súvisí so schopnosťou rozhodovať aj o ďalších veciach. Vo väčšine prípadov chýba schopnosť násilníka a jeho obeť vytvárať spoločné rozhodnutia, keď je to násilník, ktorý rozhodnutie sám urobí, alebo ho aspoň schváli.

Domáce násilie tiež ohrozuje právnu podstatu mediácie. Výsledkom úspešnej mediácie má byť uzatvorenie obojstranne výhodnej dohody (väčšinou v písomnej forme). Jedná sa teda o právny úkon, na ktorý sa vzťahujú ustanovenia trestného poriadku alebo osobitného zákona (§ 25 ods.1). V prípade, keď sa jedna strana dopúšťa na strane druhej násilia, či psychického týrania, potom možno s úspechom pochybovať o platnosti dohody, ktorú medzi sebou za takýchto podmienok uzavrú. Možno teda konštatovať, že obe strany absolvovali mediáciu zbytočne, pretože podmienka slobodnej dohody (bez nátlaku) v procese mediácie na vzťah oboch zúčastnených strán je vysoko nepravdepodobná a zmluva môže byť neplatná.

Ďalšími rizikami spojenými s mediáciou je nebezpečenstvo, že násilník využije tento kontakt, aby obeť, ktorá už s ním nežije, sledoval na jej novú utajenú adresu, prípadne sa môže svojej obeti vyhrážať aj v priebehu mediácie.

Násilník si mediáciu nezaslúži?

Často sa tiež objavuje argument, že samotné vykonávanie mediácie vysiela signál, že násilie nie je nič tak závažného, aby obeť a násilník spolu nemohli slobodne vyjednávať ako rovný s rovným. Podľa tohto názoru mediácia medzi domácim násilníkom a jeho obeťou bagatelizuje situáciu **obetí domáceho násilia**. Niektorí odborníci dokonca tvrdia, že takáto mediácia podkopáva systém justície.

Druhá skupina expertov sa naopak domnieva, že mediácia, v prípadoch domáceho násilia by mala byť povolená, ak to môže priniesť viac prospechu než škody. Títo odborníci hovoria, že domáce násilie zasahuje vzťahy medzi

násilníkom a obeťou rôznou mierou. Alebo inak formulované – nie všetky vzťahy zasiahnuté domácim násilím sú ním ovplyvnené do rovnakej zničujúcej miery, ktorá by vylučovala použitie mediácie.

Ďalším argumentom je aj skutočnosť, že mediátori sú školení práve k tomu, aby dokázali vyrovnať nerovnováhu síl medzi účastníkmi mediácie. Nerovnosť síl je relatívna, jeden partner môže mať napr. väčší vplyv na výchovu detí, druhý na financie. Nerovnosť síl tiež nie je typická len pre prípady domáceho násillia (znamenalo by to, že je potrebné vylúčiť mediáciu aj v ďalších prípadoch, ktoré nemajú s domácim násilím nič spoločné). Skúsenosti z oblasti mediácie v medzinárodnom obzore, kde sa riešia spory medzi štátmi, navyše poukazujú na skutočnosť, že mediácia je najvhodnejšou technikou pre urovanie sporu práve tam, kde jeden národ má výraznú prevahu nad druhým (napr. jeden zo štátov vlastní viac zbraní a pod.).

Priaznivci mediácie zároveň hovoria, že pre riešenie sporov, ktoré zahŕňajú domáce násillie, je kontradiktórne, súdny proces je nevhodný, pretože vedie k zhoršovaniu vzťahov medzi partnermi, prehĺbeniu pocitu viny na strane týranej obeť a pod.

Mediácia motivuje oboch účastníkov k **ukončeniu násillia** a vytvorenie bezpečnostných mechanizmov pre budúcnosť, čo súdny proces nerobí. Obete samé často hovoria, že sú schopné samé sa rozhodnúť, či môžu podstúpiť mediáciu. Vôľa obeť by mala byť rešpektovaná, keď uvažíme samotný fakt, že sa niekto stal obeťou domáceho násillia, nie je dôvodom pre zbavenie spôsobilosti na právne úkony. Hoci nemožno prehliadať, že existujú prípady, keď sa na prejav vôle obeť nemožno úplne spoľahnúť.

Výskumy ďalej ukazujú, že mediácia v prípadoch s domácim násilím viedla k výraznejšiemu obmedzeniu fyzického i slovného napádania, psychického týrania, než pokusy o urovanie sporu vedené advokátmi násilníka a obeť pred súdom.

S potenciálnymi účastníkmi mediácie musí vykonať pohovor vyškolený pracovník - hodnotiteľ - napr. mediačného programu (nie mediátor). Cieľom pohovoru je získať dostatok podkladov pre vyhodnotenie prípadu. Potom rozhodne, či prípad postúpi na prejednanie **štandardnou mediáciou**, alebo špeciálne upravenou mediáciou, prípadne či ho úplne vylúči. Jedným z kľúčových úloh hodnotiteľa je zistiť, ak je prípad zasiahnutý domácim násilím. Ak tomu tak je, musí zistiť, či sú obe strany spolu schopné konať aspoň v niektorých aspektoch

v rovnom postavení. Úplne vylúčiť treba prípady, keď násilie stále pokračuje, bolo pri ňom použitie zbrane, alebo hrozby zbraňou, obeť nie je schopná postaviť svoje potreby nad potreby násilného partnera, alebo aspoň na rovnakú úroveň.

V krajinách (napr. USA), kde mediáciu môže nariadiť súd, je nutné, aby mohla každá strana po úvodnom hodnotiacom pohovore odmietnuť pokračovať v mediácii. Dôležité tiež je, aby mediačný program nebol hodnotený podľa počtu úspešne skončených mediácií, čo môže negatívne ovplyvňovať prístup mediátorov, ale podľa iných kritérií. Ako vhodnejšie ukazovatele hodnotenia mediačných programov sa ukazuje **spokojnosť klientov** s priebehom či výsledkom mediácie, ich pocit, že neboli tlačení k dohode a pod.. Rozhodne nemožno podceňiť význam kvalitného školenia mediátorov a ďalších pracovníkov a tiež priebežné zvyšovanie ich kvalifikácie.

Ak boli zistené známky násilia, ale prípad nebol z mediačného programu vylúčený, potom je potrebné adekvátne prispôbiť mediačný proces. Odporúčania pre opatrenia (prísnejšie než u bežných prípadov) vykonáva pracovník, ktorý viedol vstupný hodnotiaci pohovor. Môže sa jednať napr. o častejšie využívanie oddelených rokovaní s jednotlivými stranami sporu, telekonferencie, niekedy môže procesu riešenia sporu prospieť prítomnosť „advokáta“, ktorý nestú obeť podporí, ďalej je účinné používanie dvojíc mediátorov v zložení muž – žena, čo kladne pôsobí ako na obeť, tak aj na násilníka.

Účastníkom mediácie musí byť zdôraznené, že od mediácie môžu kedykoľvek ustúpiť a že takéto správanie nie je nič zlé a ani nebude nijako penalizované (napr. poplatkom), alebo by im bolo na ťarchu pri prerokovávaní sporu pred súdom.

Samozrejmosťou v prípadoch domáceho násilia sú **bezpečnostné opatrenia**. Týmito opatreniami sú napr. oddelené vchody pre obe strany do budovy, kde sa mediácia odohráva, možnosť privolať ochranu, ak by došlo k násiliu v priebehu mediácie, úplné utajenie adresy a ďalších kontaktov strán a mediátora. Efektívnym opatrením sú odlišné časy odchodu a príchodu oboch strán, pričom obeť by mala odchádzať skôr ako násilník (dobré je pokiaľ ju k dopravnému prostriedku niekto odprevadí). Zmyslom týchto opatrení je znížiť riziko neblahých následkov domáceho násilia, ktoré sa doteraz nepodarilo odhaliť.

V prípadoch, kde súd v zahraničí mediáciu nariaďuje, je jeho povinnosťou zabezpečiť súlad dohody, ktorú strany uzavreli, s právom a spravodlivosťou.

V ostatných prípadoch je ponechaná stranám voľnosť pri uzatváraní dohody o riešení ich sporu, jej kontrolu spravidla vykonávajú ich právny zástupcovia. Súčasťou pomediačných opatrení je aj vytvorenie podmienok umožňujúcich reálne dodržiavanie dosiahnutej dohody a zároveň kontrolu jej napĺňaní. Je vhodné tiež ponúknuť účastníkom následné konzultácie či ďalšiu mediáciu.

Záver

Vzhľadom na skutočnosť, že v Slovenskej republike v súčasnosti vykonávajú mediáciu v trestnom práve len mediační úradníci, ktorí sú zamestnancami súdov a ich činnosť je podmienená riadením predsedom senátu, samosudcom, alebo v prípravnom konaní prokurátorom, ako aj na skutkovú podstatu, že počet takýchto mediátorov je obmedzený, bolo by podľa názoru autora článku vhodné, spoločnými silami, t. j. v spolupráci s Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky, Asociáciou mediátorov Slovenska a vybranými vysokými školami, so zameraním na výučbu práva, pripraviť novelu zákona o mediácii v trestnom práve, v ktorej by sa mali posilniť jednak právomoci mediátorov v trestnom konaní, rozšíriť možnosti alternatívnych trestov pre obvinených, ale hlavne, aby mediáciu v trestnom práve mohli vykonávať aj mediátori (podnikatelia), ktorí nie sú v štátnozamestnaneckom pracovnom pomere.

Toto spoločné úsilie, ktoré by malo byť zavŕšené návrhom úpravy zákona o mediácii v trestnom konaní, prinesie podstatné zrýchlenie riešenia trestných činov formou mediácie, odbremenia sa justičné orgány od riešenia trestných činov, ktoré je možné riešiť prostredníctvom mediácie a hlavne z ušetrených finančných prostriedkov, ktoré sú určené pre jednotlivé súdy, môže dôjsť k skvalitneniu práce súdov formou zavádzania nových pomôcok pre justíciu, môžu sa zvýšiť platy sudcov a zamestnancov súdu a pod.

Na druhej strane, dôjde k posilneniu postavenia a k rozšírenému pôsobeniu mediátorov, ktorí určite vykonajú v prospech občanov Slovenskej republiky kvalitnú a neoceniteľnú službu, urýchli sa proces riešenia trestných sporov mimosúdnu cestou a v konečnom dôsledku prispeje takáto novela o mediácii v trestnom práve k vytváraniu nových pracovných príležitostí pre mediátorov.

V neposlednom rade by som sa rád poďakoval Kristíne Krivdovej za gramatickú a štylistickú korektúru a cenné rady poskytnuté pri koncipovaní predkladaného odborného článku.

Použitá literatúra:

- SAMAŠ, O. – STIFFEL, H. – TOMAN, P.: *Trestný zákon stručný komentár*, Bratislava 2006, s. 253 – 254, ISBN 80-8078-078-1.
- SVÁK, J.: *Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)*, 2. rozšírené vydanie, Bratislava 2006, s. 14
- BROSTL, A.: *Právny status funkcie práv a rôzne pohľady na ľudské práva*, In: *Ľudské práva a právny status na prelome tisícročí*, VEDA, Bratislava 1999, str. 19
- IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné osobitná časť*, Bratislava 2010, s. 78 – 138, ISBN 978-80-8078-308-2.
- HOLÁ, L.: *Mediace v teorii a praxi*, Praha 2011, ISBN 978-80-247-3134-6.
- LUDEWIG, K.: *Systematická terapie. Základy klinické teorie a praxe*. Praha 1994
- ROZUM, J. – KOTULAN, P. – VŮJTĚCH, J.: *Výzkum institutu narovnání. Institut pro kriminologii a sociální prevenci*, Praha 1999
- ÚLEHLA, I.: *Umění pomáhat*, Písek 1996

Polák, Peter, Tittlová, Marcela ed.

KRIMINOLOGICKÉ MOŽNOSTI RIEŠENIA DOMÁCEHO NÁSILIA

Zborník príspevkov z vedeckej konferencie
s medzinárodnou účasťou konanej
dňa 20. apríla 2017

Zodpovedná redaktorka: Mgr. Pavlína Kráľovičová

Sadzba: Pavol Markov – PAMART
Vydalo vydavateľstvo právnickej literatúry
Wolters Kluwer s. r. o.,
Mlynské nivy 48, 821 09 Bratislava,
office@wolterskluwer.sk, www.wolterskluwer.sk,
v roku 2017 ako svoju 351. publikáciu.

ISBN 978-80-8168-708-2 (brožovaná)